

HUSFRUAR, BÖNDER OCH ODENKRIGARE

– KUMLA I ÖSTRA FYRISLUND FRÅN
ROMERSK JÄRNÅLDER TILL VIKINGATID

ANNA HED JAKOBSSON, CECILIA LINDBLOM & LINDA LINDWALL
MED BIDRAG AV PETER SILLÉN

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:2901/3042

HUSFRUAR, BÖNDER OCH ODENKRIGARE

– KUMLA I ÖSTRA FYRISLUND FRÅN ROMERSK JÄRNÅLDER TILL VIKINGATID

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING OCH SCHAKTNINGSÖVERVAKNING,
L1944:6964, L1944:6939 OCH L1944:7283 (RAÅ-NR DANMARK 36:1, 39:1-2),
FASTIGHETERNA DANMARKS-KUMLA 1:2, 1:12 OCH 8:1,
UPPSALA KOMMUN OCH LÄN

ANNA HED JAKOBSSON, CECILIA LINDBLOM & LINDA LINDWALL
MED BIDRAG AV PETER SILLÉN

Rapporter från Arkeologikonsult 2019:2901/3042

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Detalj av litet guldbeslag i filigranteknik (F1060:2429/1) som hittades i den rika, tidigvendentida grav 1 på det lilla gravfältet (Danmark 36:1).

BAKSIDEBILD: Förgyllt beslag med djurornamentik (F1060:2649/1) som dekorerat svärdet i samma grav. Skala 4:1.

ALLMÄNT KARTMATERIAL:

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr R50007066_190001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan, Lantmäteriet (CC0)

TRYCK: LaserTryck.se AB, Stockholm 2019

©Arkeologikonsult 2019

ISBN TRYCK: 978-91-984596-3-0

ISBN PDF: 978-91-984596-4-7

Svanmärkt trycksak
541-826 LaserTryck.se

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons Erkännande 4.0 Internationell Licens.

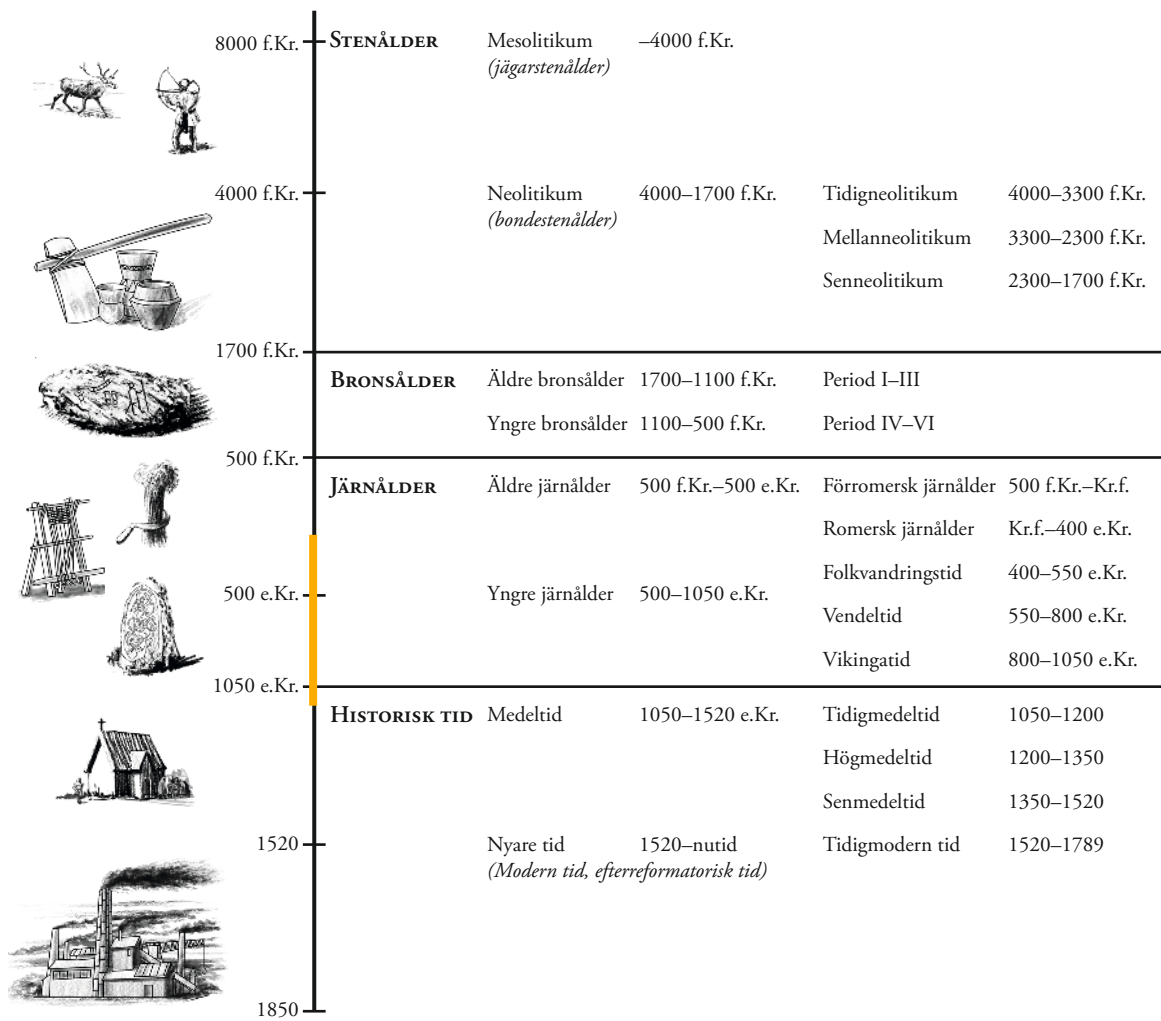
Licenstagtexten finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	7
1. INLEDNING.....	11
1.1 Rapportens upplägg.....	12
2. KUMLA: SAMMANFATTNING, UTBLICK OCH KUNSKAPSLÄGE	15
2.1 Tidsperioden	17
2.2 Landskapet, fornlämningarna och historiska källor.....	17
2.3 Utvecklingen i undersökningsområdet	27
3. KUMLA UNDER JÄRNÅLDERN, FÖRDJUPAD TOLKNING.....	39
3.1 Hus, gårdar och människor under äldre och mellersta järnålder.....	39
3.2 Stolprader, ritualer och gravar i folkvandringstid	48
3.3 Vapen, guld och granater – praktbegravningar i tidigaste vendeltid	54
3.4 Nyordning i 700-talet	63
3.5 Kumla i vikingatid	66
4. PLANERING OCH UTFÖRANDE	69
4.1 Undersökningens bakgrund och förutsättningar.....	69
4.2 Målsättningar och frågeställningar.....	70
4.3 Metoder och arbetssätt	71
5. GRAVFÄLTET DANMARK 36:1	81
5.1 Inledning	81
5.2 Gravfältets framväxt	88
5.3 Gravarnas uppbyggnad	95
5.4 Andra (samtida) handlingar på gravfältet	131
6. GRAVFÄLTET DANMARK 39:1	133
6.1 Inledning	133
6.2 Gravfältets framväxt	138
6.3 Gravarnas uppbyggnad	145
6.4 Andra (samtida) handlingar på gravfältet	179
7. BOPLATSEN DANMARK 39:2	183
7.1 Inledning	183
7.2 Fasindelning och bebyggelsestruktur.....	186
7.3 Ekonomi och specialiserad verksamhet	203
7.4 Husen	220

Forts. på nästa sida

8. BEBYGGELSE FRÅN HISTORISK TID	227
8.1 Inledning	227
8.2 Smedjan, hus 76	229
8.3 Ladan, hus 83	230
8.4 Husgrunder och jordkällare, hus 96, 98 och 99	230
9. UTVÄRDERING	233
9.1 Fältarbete och analyser	233
9.2 En hel del svar – och många nya frågor	234
REFERENSER.....	237
Kartor	237
Länkar och digitala arkiv.....	237
Muntlig källa.....	238
Litteratur	238
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER.....	253
BILAGOR.....	255
Bilaga 1 Hus	257
Bilaga 2 Gravar	337
Bilaga 3 Övriga anläggningar	501
Bilaga 4 Kontexter.....	525
Bilaga 5 Fynd.....	621
Bilaga 6 Osteologi.....	669
Bilaga 7 Arkeobotanik.....	771
Bilaga 8 Keramik.....	777
Bilaga 9 Lipider	811
Bilaga 10 Vedart	823
Bilaga 11 ¹⁴ C-analys.....	827
Bilaga 12 ¹⁴ C-analys.....	833
Bilaga 13 Metalldetektering.....	839
Bilaga 14 Konservering	851
Bilaga 15 Förmedling	887
Bilaga 16 Berörda fornlämningar	895

Vinjetbilder

KAPITEL 1. INLEDNING

Ansiktet som stirrar på oss är från tidigaste vendetid. Det pryder ett remändebeslag från praktgraven nr 1 på gravfält Danmark 36:1. Beslaget är gjutet i silver och förgyllt.

KAPITEL 2. KUMLA: SAMMANFATTNING,

UTBLICK OCH KUNSKAPSLÄGE

Kartutsnitt ur planschbandet till Olof Rudbecks Atlantica (1679–1700). Kartan visar tydligt hur Fyrislundsområdet kan betraktas som en egen vattenomfluten bygd. Bild från ALVIN, Plattform för digitala samlingar och digitaliserat kulturarv, <https://www.alvin-portal.org/alvin/view.jsf?pid=alvin-record:87967>.

Bildbeteckning: 6506

Sökdatum: 2019-04-08

KAPITEL 3. KUMLA UNDER JÄRNÅLDERN,

FÖRDJUPAD TOLKNING

Vem var hon, 800-talskvinnan? Det tidsmässiga och kulturella avståndet är stort, men fysiskt har vi ibland forntidens människor bokstavligen under våra fötter. I bakgrunden Uppsalas ”urban sprawl”. Foto taget från norr.

KAPITEL 4. PLANERING OCH UTFÖRANDE

Gravundersökarens vanligaste redskap. Vid skärleven syns en 1500 år gammal (halv) spelbricka av elfenben. Den är en av minst femtio likadana, som måste ha färdats långt innan de fick följa en vendeltida man på hans gravbål.

KAPITEL 5. GRAVFÄLTET DANMARK 36:1

Knappen med granater infattade i förgyllt silver har suttit på ett band knutet runt svärdsskidan. I sagor omnämns banden som ”fredsband”. De skulle säkra svärdet så att det inte kunde dras i hastigt vredesmod. Grav 1 på gravfält Danmark 36:1.

KAPITEL 6. GRAVFÄLTET DANMARK 39:1

Gravfält Danmark 39:1 och en del av boplatsen Danmark 39:1. Foto: Hawkeye (©2016 www.flygfoto.com). Foto taget med drönare i lod. Spridningstillstånd från Lantmäteriet med ärendenummer LM2019/018948.

KAPITEL 7. BOPLATSEN DANMARK 39:2

Boplatsen Danmark 39:2, fotad från sydöst i mars 2016 innan undersökningarna påbörjades.

KAPITEL 8. BEBYGGELSE FRÅN HISTORISK TID

Sentida fynd på en träkubbe som under 1800-talet burit upp ett städ i en gårdssmedja (hus 76, Nederkumla, Danmark 39:2).

KAPITEL 9. UTVÄRDERING

Arbetsbild från avbaningen av boplatsen Danmark 39:2.

REFERENSER

Hej på dej. Möte med kvinnan i grav 10, gravfält Danmark 39:1. Foto taget från sydsydöst.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

En äggformad sten från grav 2, Danmark 36:1, får sätta punkt.

SAMMANFATTNING

Under våren och sommaren 2016 genomförde Arkeologikonsult arkeologiska undersökningar av två närliggande gravfält (Danmark 36:1 och 39:1) samt en boplats (Danmark 39:2) i Östra Fyrislundsområdet, Danmark socken, Uppsala kommun, Uppland. Fornlämningarna låg inom gränserna för den enhet som sedan medeltiden är känd som Kumla, sedermera gårdarna Överkumla (Kumla Övergård) och Nederkumla (Kumla Nergård). När Kumla-namnet etablerades är okänt, men historien på platsen går betydligt längre tillbaka i tid än medeltiden. De äldsta lämningarna var från tidig romersk järnålder, eller omkring 60 e.Kr. De yngsta lämningarna var från 1000-talet. Ett antal bebyggelseämningar från sen historisk tid undersöktes också.

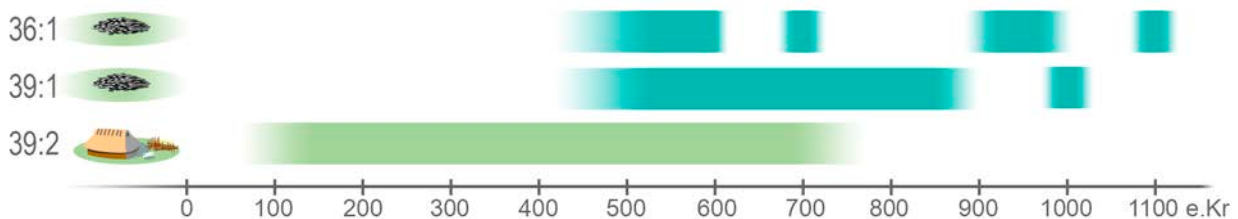
Den långa tidsperioden och de olika fornlämningstyperna genererade ett omfattande nytt arkeologiskt källmaterial med rika fynd av skilda slag. Materialet har kunnat användas för att besvara många frågor, men väckte också en rad nya. Några resultat från undersökningen som kan lyftas fram är:

☞ I den sena vikingatidens Kumla var det fullt möjligt att välja att antingen jorda sina döda i enlighet med kristet gravskick, eller att bränna dem enligt gamla traditioner. Kanske går

toleransen tillbaka till yngre vendeltid och vikingatid när det också fanns ett brett spektrum av begravningspraktiker inom gravfälten. Det verkar som att gravarna utformades beroende på faktorer som social position och sociala relationer, vem man var eller vad man hade för uppgift. Sådana faktorer spelade också roll för var man blev begravd på gravfältet.

☞ På en övergripande nivå följde bebyggelsen i Kumla ett känt mönster med en avflyttning från lerslätten i övergången mellan äldre och yngre järnålder. Här skedde det sent, i början av 700-talet. Förändringen sammanföll i tid med ett större högbygge, och högen verkar inte ha varit någon vanlig gravhög. Den spelade helt klart stor roll för människorna som bodde och begravdes i närheten. Kanske var det den högen som var det *kumbl* (runsvenska för kummel, dvs. minnesmärke, grav) som gav byn sitt namn?

☞ Materialet från äldre vendeltid berättar en komplex och delvis motsägelsefull historia. Under andra hälften av 500-talet uppfördes två gravar som till fyndens kvalitet och exklusivitet har få motsvarigheter. Här anar vi människor som delat vision och ambition med härskarna

i och runt Gamla Uppsala, men som kanske också hade egna kontakter med elitära miljöer på andra håll. Särskilt en av dessa gravar, och sannolikt den begravde själv i livet, har glittrat av guld, silver och röda granater. Han har ägt praktvapen, rovfåglar och förgyllda spelbrickor av elfenben (?). Samtidigt uppvisar boplatsen intill inga tecken på någon elit, utan ger intryck av enkla bondgårdar. De gravar som kan knytas till den bebyggelsen var små och enkla.

∞ Det var på gravfältet invid boplatsen som de första gravarna placerades. Omständigheterna för deras tillkomst var antagligen speciella. De verkar ha ingått i ett rituellt sammanhang där den bergiga höjden ovanför gårdarna användes för offerhandlingar och vid denna tid, folkvandringstiden, avskildes från bebyggelsen med en manifest stolprad, som stolpe efter stolpe följde höjdens fot. En av de första gravarna var uppförd för en kvinna begravd i björnskinn. Kvinnlig prägel hade också flera offerfynd invid de resta stolparna.

∞ Möjligen hade berget även tidigare en speciell betydelse, detta är mer diffust. Klart är att gårdarna inte bara hade sin verksamhet på de lägre lermarkerna, utan att de också använde höjden för allehanda aktiviteter, däribland sådant som matlagning.

∞ Under yngre romersk järnålder, folkvandringstid och in i vendeltid bestod byn i stort sett hela tiden av två – tre gårdar. Det stabila antalet tyder på att man hållit ihop gårdarna (och deras marker) vid arvsskiften. Däremot flyttade gårdarna hela tiden inom ytan, revs och nybyggdes. Tidsmässiga överlappningar talar för att det kan ha handlat om att nya hus uppfördes vid sociala, släktbaserade händelser som giftermål, barns födelse eller barns inträde i vuxenvärlden, och att hus övergavs/revs när den gamla generationen gick bort eller flyttade in med den yngre.

∞ Sannolikt var byn självförsörjande och den främsta försörjningsbasen var antagligen boscapskötsel, troligen i samarbete med närliggande gårdar inom Fyrislundsområdet. Det mesta talar för en icke-hierarkisk organisation. Ingen elit kan anas i boplatsmaterialet.

Kostnadsansvarig uppdragsgivare var Uppsala kommun, och anledningen till undersökningen var att kommunen anlägger en ny stadsdel i området. Undersökningen har varit en av många arkeologiska utredningar och utgrävningar som föranletts av Uppsalas expansion. Varje ny undersökning som görs leder till nya källmaterial och nya insikter. Tack vare kulturmiljölagens bestämmelser får vi genom stadens tillväxt sällsynta möjligheter att utforska järnålderns samhälle och komma närmare människorna som levde i trakten för mycket länge sedan.

Figur 1. Platsen för undersökningen markerad på Terrängkartan. Skala 1:50 000.

1. INLEDNING

Under våren och sommaren 2016 genomförde Arkeologikonsult arkeologiska undersökningar av två närliggande gravfält (Danmark 36:1 och 39:1) samt en boplats (Danmark 39:2) i Östra Fyrislundsområdet, Danmark socken, Uppsala kommun, Uppland (figur 2 och 3). Arkeologikonsult tilldelades uppdraget efter ett anbuds-förfarande och efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län (Lst dnr 431-7176-14). Arbetet skedde mellan 11 april och 13 juli 2016 (med en mindre komplettering ett par månader senare när en väg genom ytan togs bort), under ledning av Linda Lindwall, Peter

Sillén och Cecilia Lindblom. I projektledningen ingick även Anna Hed Jakobsson med delansvar för projektets vetenskapliga inriktning och fältarbetet. Rapporten har huvudsakligen författats av Anna Hed Jakobsson, Linda Lindwall och Cecilia Lindblom, med bidrag av Peter Sillén. Kostnadsansvarig uppdragsgivare var Uppsala kommun och anledningen till undersökningen var kommunens planer på en ny stadsdel i området. Detaljplanen inkluderade byggnader för bland annat industri, handel och kontor, samt infrastruktur som bil-, gång- och cykelvägar.

Figur 2. Kumla Övergård sett från väst. Foto taget vid husinventering år 1978. Foto: Elisabeth Wannberg, Upplandsmuseet (bildbeteckning: SM1159_33).

Figur 3. Kumla Nedergård sett från sydväst. Foto taget vid husinventering år 1978. Foto: Elisabeth Wannberg, Upplandsmuseet (bildbeteckning: SM1161_28).

Boplatsen och gravfälten låg i ett fornlämningsrikt område med lämningar från bronsålder till historisk tid (figur 4). Det större gravfältet (Danmark 39:1) och en av gravarna på det mindre (Danmark 36:1) var kända och registrerade genom inventeringar sedan långt tillbaka. Boplatsen (Danmark 39:2) upptäcktes vid utredning och förundersökning åren 1991 och 1993 (Frölund 1991, 1995). År 2014 genomförde SAU (Societas Archaeologica Upsalensis) en mer omfattande förundersökning av de tre fornlämningarna i syfte att avgränsa och datera dem. Vid detta arbete upptäcktes bland annat en hittills okänd högstatusgrav från vendeltidens början (Eklund & Thölin 2015). Arkeologikonsults undersökningar år 2016 kom att omfatta ett mycket stort antal anläggningar från äldre romersk järnålder till historisk tid.

De kända fornlämningarna kan efter uppdraget betecknas som undersökta och borttagna i sin helhet, men då ingen av dem har avgränsats österut (där dagens bebyggelse vid Över- och Nederkumla ligger) finns det risk att lämningar av både grav- och boplatskaraktär kan komma att påträffas i denna riktning vid eventuella framtida ingrepp i marken. Vid gravfält Danmark 39:1 motsvaras denna yta idag av bevakningsobjekt Danmark 213, vilket utgörs av en bytomtslämning för det historiskt belagda Nederkumla. I direkt anslutning till gravfält Danmark 36:1 finns idag ingen registrering.

1.1 Rapportens upplägg

Rapporten består av en inlage- och en bilagedel. Inlagen är i sin tur uppdelad i först en fördjupad analysdel (kapitel 2–3) och därefter en beskrivande del mer motsvarande en traditionell basrapport (kapitel 4–9).

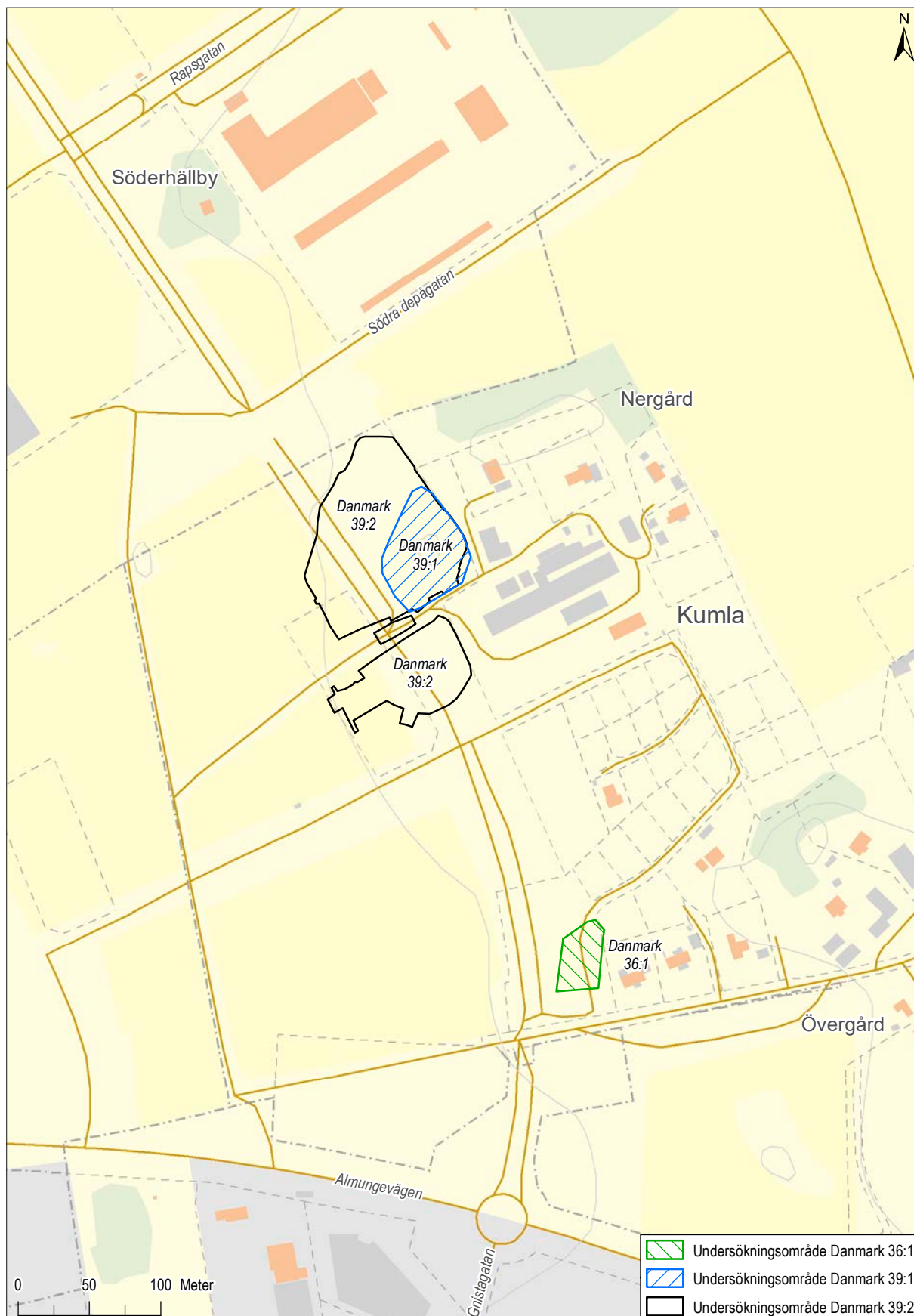
Fördjupningsdelen börjar, efter denna inledning, med *kapitel 2*. I avsnittet redogörs inledningsvis för områdets topografi och fornlämningsmiljö, därefter görs en sammanfattande tolkning av utvecklingen så som vi kan se den i de undersökta lämningarna vid Neder- och Överkumla, kombinerat med jämförelser och utblickar mot det omgivande Fyrislunds- och Uppsalaområdet utifrån aktuellt kunskapsläge. I *kapitel 3* lyfter vi fram viktigare brytpunkter i platsens historia,

med ambitionen att täcka in de många och komplexa frågor vi formulerade inför undersökningen. Frågorna hade vi samlat till fyra fördjupningsteman: platsens historia, socioekonomiska förhållanden, social hierarki och maktstrukturer, samt begravnings seder och ritualer. Källmaterialets karaktär gör emellertid att alla teman inte är lika relevanta för samtliga tidsperioder, varför vi har valt en kronologisk istället för en tematiskt upplagd diskussion.

I den andra delen av inlagen avhandlar vi undersökningarnas antikvariska bakgrund, uppställda frågeställningar inför arbetet samt fält- och rapportarbetets genomförande i *kapitel 4*, och därefter undersökningens resultat uppdelat per fornlämning i *kapitel 5–7*. Här finns sammanfattande beskrivningar av bland annat faser, anläggningstyper, hustyper, gravtyper, analyser och fynd. De historiska lämningarna får ett eget avsnitt i *kapitel 8*. Inlagen avslutas i *kapitel 9* med en utvärdering av projektet och det arbete som skett i både fält- och rapportstadierna.

I rapportens *bilagedel* finns sammanfattande beskrivningar av gravar, hus och andra större anläggningar, kontext- och fyndtabeller samt analys-, metalldetekterings- och konserveringsrapporter. I bilagedelen finns också en beskrivning och utvärdering av den förmedling som utfördes i samband med undersökningen. Rapporterna omfattar osteologi (Tove Björk och Agneta Flood, Arkeologikonsult), makrofossil (Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult), keramik (Ole Stilborg, SKEA), lipidanalys (Sven Isaksson, Arkeologiska Forskningslaboratoriet), vedartsanalys (Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult), ¹⁴C-analys (International Chemical Analysis samt Ångströmlaboratoriet), metalldetektering (Frédéric Elfver Kulturarvskonsult och Johan Landgren, Mulroe Kulturarvskonsult) samt konservering (Inger Nyström Godfrey, Studio Västsvensk Konservering). Rapporten om förmedlingsinsatserna har författats av Lotta Mejsholm.

Referenslistan omfattar samtliga referenser i både inlagen och bilagor, förutom bilaga 8 (Stilborg), bilaga 9 (Isaksson) och bilaga 14 (Nyström Godfrey) som innehåller de för respektive bilaga aktuella referenserna.

Figur 4. Undersökningsområdena vid Över- och Nederkumla mot bakgrund av Fastighetskartan. Skala 1:4 000.

Roffe

2. KUMLA: SAMMANFATTNING, UTBLICK OCH KUNSKAPSLÄGE

ett flertal arkeologiska undersökningar i Fyrislundsområdet pekar samstämmigt mot att bygden etablerades och genomgick en intensiv period av tillväxt och förtätning under romersk järnålder, för att sedan under folkvandringstid och vendeltid förändras genomgripande när många boplatser övergavs eller flyttade till nya platser i landskapet. Utvecklingen har inte varit unik för området i fråga utan har iakttagits i stora delar av landet: Västmanland, Östergötland, delar av Uppland och även i södra Norrland, södra Skåne, på Öland och på Gotland (Göthberg 2000, s. 147f; Petersson 2006, s. 28ff). Naturligtvis ryms det lokala variationer inom detta generellt tecknade skeende. Fyrislundsområdet har till exempel framhållits som ”sent i starten” vad gäller bebyggelseexpansionen under äldre järnålder, jämfört med andra områden i trakten kring Uppsala.

Bebyggelseomställningen i mellersta järnåldern har kopplats samman med andra större förändringar i den materiella kulturen och den ideologiska sfären under perioden folkvandringstid – vendeltid. Förändrade offerritualer (Fabeck 1991) och en ny bildvärld på bland annat metallföremål och bildstenar (Andrén 2014) har setts som uttryck för att nya religiösa föreställningar och praktiker introducerades. De genomgripande ideologiska förändringarna, som

kan spåras också i andra arkeologiska källmaterial, har satts i samband med klimatkatastrofen år 536 e.Kr. som, i synnerhet i mer marginella områden, ledde till svält, minskad befolkning, övergivna boplatser och igenväxta odlingsmarker (se exempelvis Gräslund 2007). I sin tur medförde eller underlättade denna kris att en gammal politisk och social ordning ersattes av en ny, som bland annat uttrycktes i elitens nya centralplatser med hallbyggnader och gigantiska gravhögar.

Fornlämningarna vid Kumla (Neder- och Överkumla) har daterats till både äldre och yngre järnålder. Det innebär att platsen och människorna som levde här har varit mer eller mindre direkt berörda av dessa stora förändringar. Detta behandlas vidare i den fördjupade tolkning av platsen som presenteras i kapitel 3. I föreliggande kapitel ger vi först en bakgrund i form av en sammanfattande tolkning av utvecklingen så som vi kan se den vid Kumla, kombinerat med en beskrivning av rådande kunskapsläge. Grunden för både sammanfattningen och den fördjupade tolkningen återfinns i kapitlen 5–8. Dessa utgör de så kallade basrapporterna för undersökningarna av fornlämningarna Danmark 36:1, Danmark 39:1 och Danmark 39:2. Till skillnad från dessa är föreliggande sammanfattning, liksom den fördjupade analysen i kapitel 3, båda uppställda kronologiskt.

Figur 5. Undersökningsområdet vid Danmark 39:1 med omnejd, sett från öst. Uppsala stad syns i bakgrunden. Foto: Hawkeye (©2016 www.flygfoto.com). Spridningstillstånd från Lantmäteriet med ärendenummer LM2019/018943.

Figur 6. Undersökningsområdet vid Danmark 36:1 med omnejd, sett från norr. I bakgrunden syns delar av Östra Fyrislundsområdet och ännu längre bak anas det mer öppna, lantliga landskapet. Foto: Hawkeye (©2016 www.flygfoto.com). Spridningstillstånd från Lantmäteriet med ärendenummer LM2019/018945.

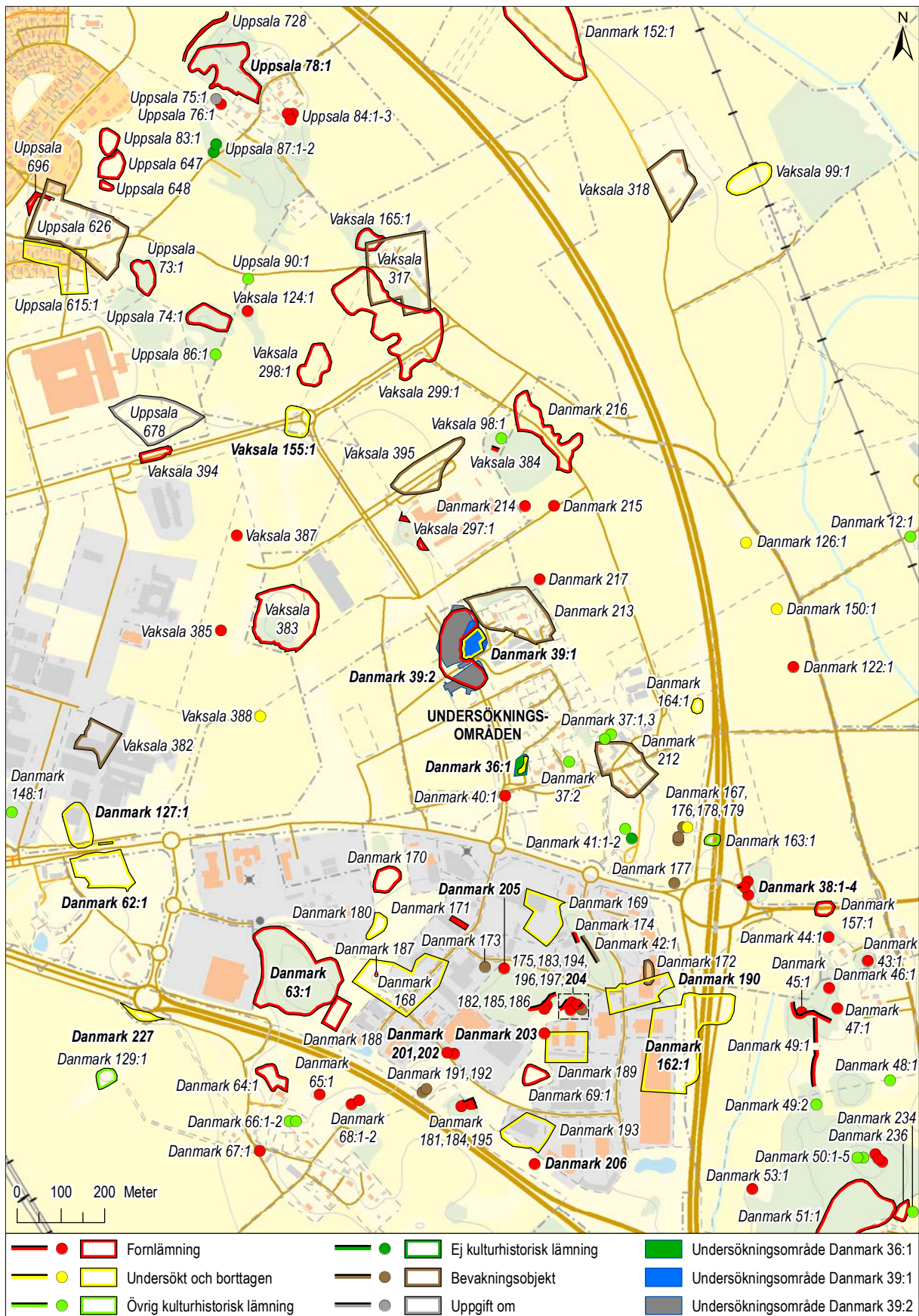
2.1 Tidsperioden

Dateringarna från bopplatsen omfattar i årtal tiden mellan 60 och 780 e.Kr. Bebyggelse är belagd under en något kortare period, från omkring 150 e.Kr. och fram till att den sista gården avflyttade i första hälften av 700-talet. Som mest fanns det tre samtida gårdar vid Nederkumla. De tycks ha varit ekonomiskt och socialt tämligen jämställda. De första gravarna uppfördes under folkvandringstid och i närheten av bebyggelsen vid Nederkumla. Den sista begravningen på gravfältet ägde rum runt år 1000. Vid Överkumla inleddes begravningarna i tidig vendeltid när två mycket rikt utrustade högstatusgravar uppfördes. Därefter skedde begravningar med oregelbundna intervall fram till den sista gravläggningen som, även på denna gravplats, skedde på tusentalet.

Innan vi ger oss i kast med en närmare redogörelse för utvecklingen på platsen ska vi höja blicken ut över landskapet och undersökningsområdets plats i detta.

2.2 Landskapet, fornlämningarna och historiska källor

Undersökningsområdet vid Kumla (Neder- och Överkumla) tillhör planområdet Östra Fyrislund. Detta ligger i utkanten av Uppsala tätortsområde, cirka fem kilometer öster om centrum (figur 5). Väst och nordväst om undersökningsområdet vidtar tätortsbebyggelse, medan det i öster, söder och väster finns mer öppet jordbrukslandskap som övergår i skog (figur 6). Närmaste större vattendrag är ån Samnan cirka 1,5 kilometer öster om Kumla och Sävjaån cirka 2,5 kilometer åt söder. Längre åt sydväst (cirka 8 km) finns Mälarens nordligaste fjärd Ekoln och i öster ligger Funbosjön (cirka 7,5 km). Landskapet är flackt, med postglacial och glacial lera i de lägre partierna samt urberg och sandig morän i de uppstickande, något högre partierna (SGU). De båda undersökta gravfälten (Danmark 36:1 och 39:1) låg på västsidan av höjdparter med morän och uppstickande berg, bopplatsen (Danmark 39:2) låg huvudsakligen på lägre liggande lermark.

Figur 7. De tre undersökningsområdena och samtliga registrerade lämningar i närområdet. Mot bakgrund av Fastighetskartan. Fornlämningarna är markerade utifrån den antikvariska bedömningen i Fornminnesregistret (FMIS). Skala 1:13 000.

Fyrislundsområdet är arkeologiskt sett väldokumenterat (figur 7) och det finns ett stort antal rapporter som behandlar fornlämningsmiljön. I den sammanfattande beskrivningen nedan har vi valt att titta på de fornlämningar som ligger inom 1–1,5 kilometers avstånd från Kumla och som topografiskt och geografiskt hör samman. Vattenvägar, höjdparter och stora avstånd har på ett naturligt sätt begränsat urvalet.

På höjderna och i odlingsmarken runt omkring Kumla finns många registrerade fornlämningar. En del är undersökta och borttagna, en del endast delundersökta eller beskrivna vid fältinventeringar. Framtida exploateringar kommer sannolikt avslöja ännu fler överplöjda boplatser och gravfält, fler överbyggda gårds- och bylämningar, och fler detaljer om människorna som bott och verkat i området. Som arkeologer får vi emellertid nöja oss med att utgå från det vi känner till idag när vi tolkar områdets forntid.

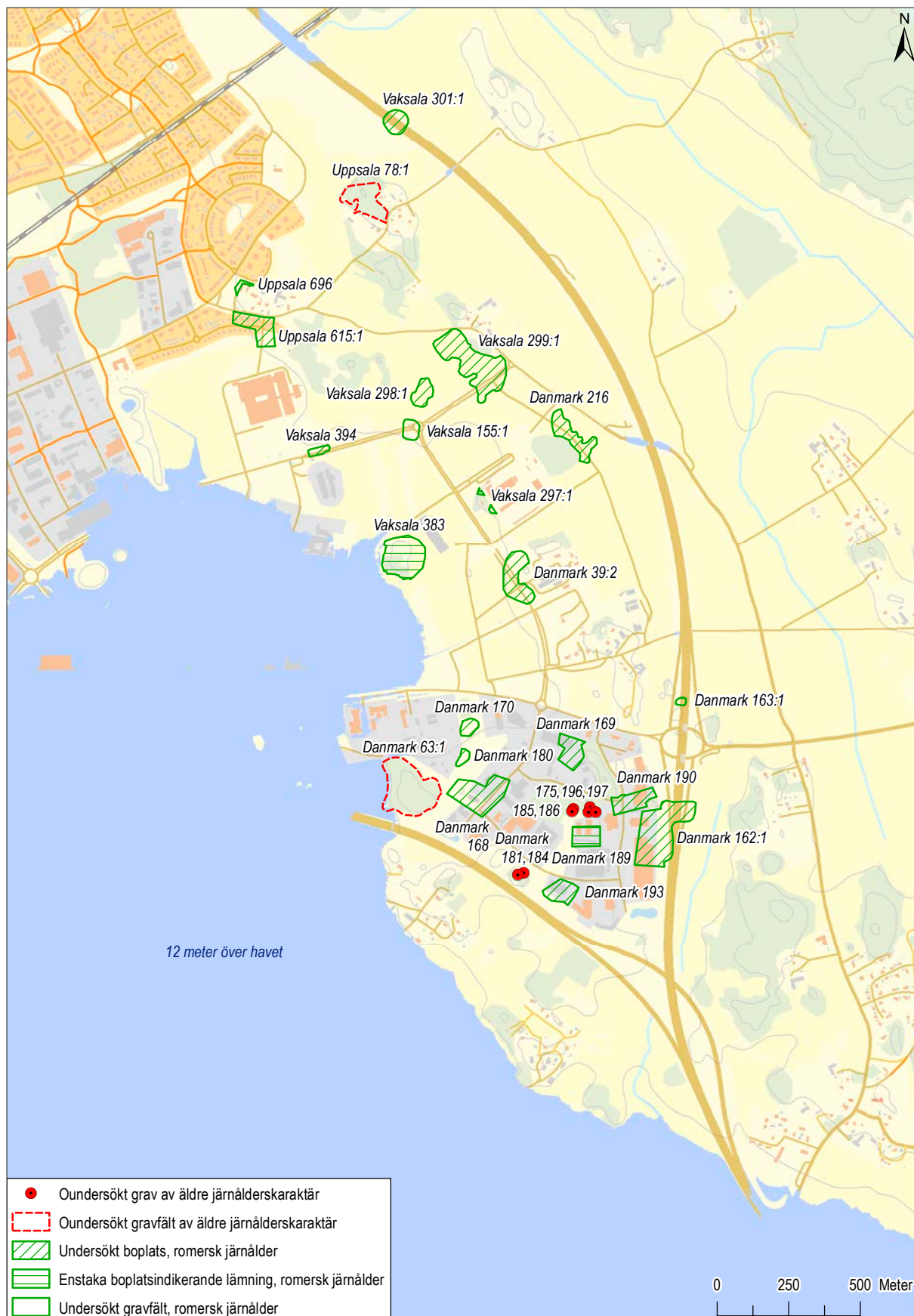
Människor bosätter sig och ordnar sina liv i förhållande till terräng och natur, och detta är tydligt i Fyrislundsområdet. De små höjdskillnaderna gjorde att landhöjningen hade stor effekt på landskapets utseende och utveckling under årtusendena. Under yngre bronsålder låg området i en vik i västra utkanten av en stor halvö (figur 8). Landskapet var en blandning av fastland och innerskärgård med ett stort antal öar och halvöar omgivna av vatten. De äldsta lämningarna i området har daterats till denna period, en tid då vår undersökningsyta var vattenbunden. På höjderna vid Över- och Nederkumla fanns inga spår från denna period, men 500–1 000 meter längre åt norr respektive söder har man tidigare påträffat enstaka grav- och boplatslämningar. Speciellt en plats från denna period bör lyftas fram. Det gäller det undersökta gravfältet *Inhåleskullen* (Vaksala 155:1), cirka 600 meter nordväst om Kumla, som verkar ha använts som begravningsplats under en mycket lång period – från yngre bronsålder fram till vikingatid. Värt att nämna är också ett område söderut, mellan Överkumla och Säby, med en koncentration av skålgropslokaler (Danmark 201–206)

och flera boplatslämningar (Danmark 162:1, 190, 193). Sydost om Överkumla har tre gravar, gropar och härdar från yngre bronsålder också undersökts (Danmark 38:1–4).

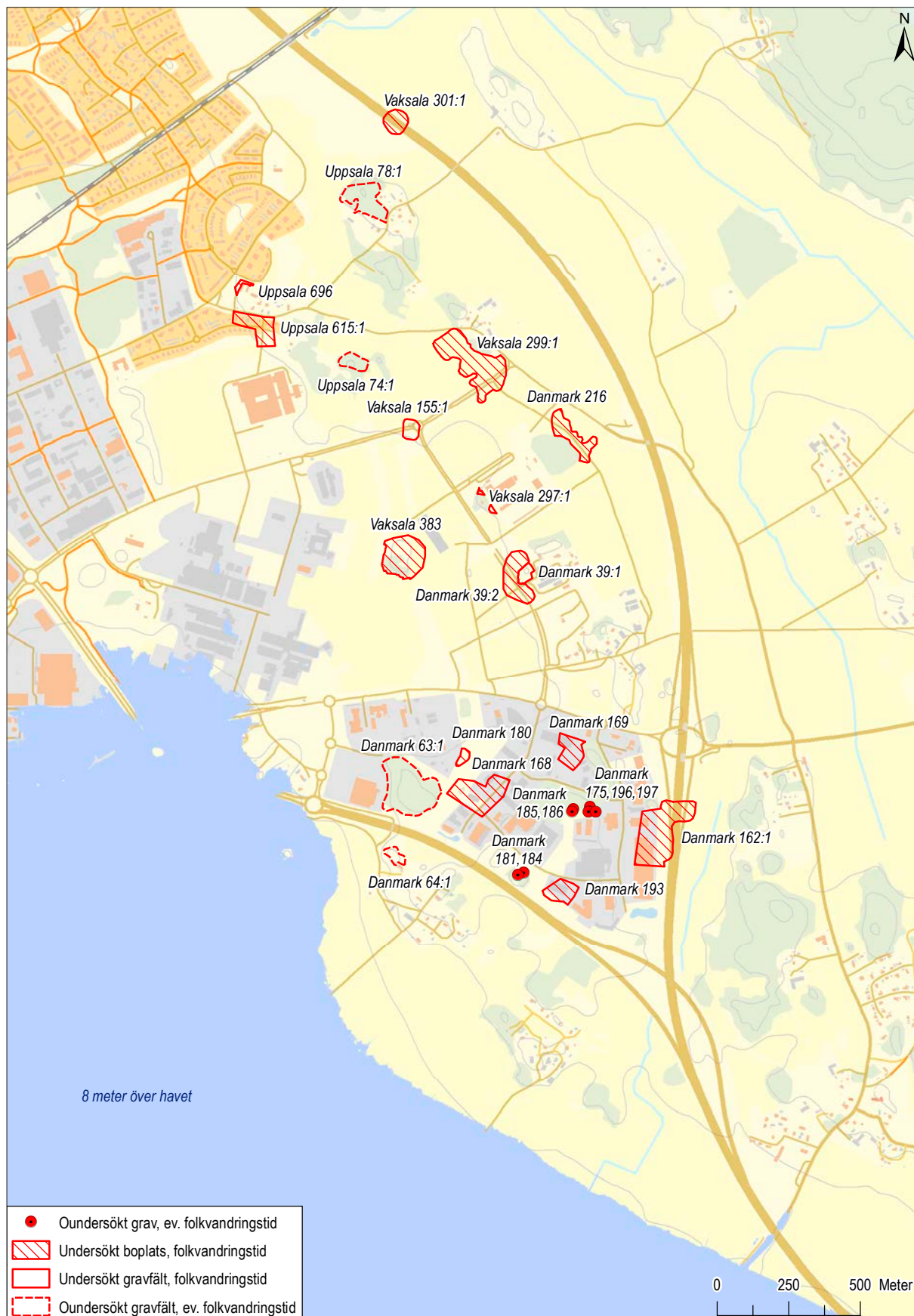
Under loppet av äldre järnålder (ca 500 f.Kr. – 550 e.Kr.) reste sig landet snabbt ur havet; halvön växte ihop med områdena i nordost och blev en del av en större landmassa. Stora områden grundades upp, öppna vatten blev till åar och mindre sjöar, och den flacka lerslätten blev allt mer vidsträckt. De högre partier som en gång bildade halvön blev i stället till en höjdsträckning i inlandet omgiven av mindre vattendrag. Från denna period finns betydligt fler registrerade fornlämningar, det är tydligt att aktiviteterna i Fyrislundsområdet stadigt ökade. Detta hänger samman med de stora odlings- och betesarealer som tillkom när strandlinjerna förflyttades allt längre bort. Under tidigaste järnålder (förromersk järnålder) verkar man ha utnyttjat ungefär samma boplatsoområden som under bronsåldern, med ett mindre tillskott av nya grav- och boplatser (figur 8). Perioderna efteråt, romersk järnålder och folkvandringstid, var de mest expansiva (figur 9 och 10). Många boplatser i området både etablerades, brukades och övergavs under denna fas. Omfattande boplatslämningar från perioden har undersökts vid bland annat Slavsta, Norrby, Söderhällby och Säby. Till skillnad mot boplatserna är de registrerade gravfälten från äldre järnålder få och nästan inget har undersökts arkeologiskt. Inhåleskullen är ett av få utgrävda gravfält och där har undersökningarna visat att man fortsatte gravlägga människor även under äldre järnålder, även om det skedde med vissa längre avbrott. Två andra, mycket stora gravfält (Danmark 63:1 i söder och Uppsala 78:1 i norr) har inte undersökts, men har utifrån gravarnas utseenden kunnat knytas till äldre järnålder. På dessa finns tillsammans omkring 175 synliga gravanläggningar. I landskapet runtom Kumla finns även andra mindre gravgrupper eller enstaka gravar registrerade som kan höra hemma i äldre järnålder. Dessa är inte undersökta. Antalet kända gravar från perioden motsvarar knappast befolkningens mängden.

Figur 8. Vattennivå, gravar, boplatser och andra lämningar i området kring Över- och Nederkumla under bronsålder och förromersk järnålder. Både undersökta och daterade fornlämningar, samt undersökta fornlämningar som preliminärt daterats till perioden finns markerade mot en bakgrund av Lidardata och Fastighetskartan. Kustlinjen motsvarar vattennivån cirka 500 f.Kr. Skala 1:20 000.

Figur 9. Vattennivå, gravar, boplatser och andra lämningar i området kring Över- och Nederkumla under romersk järnålder. Både undersökta och daterade fornlämningar, samt undersökta fornlämningar som preliminärt daterats till perioden finns markerade mot en bakgrund av Lidardata och Fastighetskartan. Kustlinjen motsvarar vattennivån cirka år 0. Skala 1:20 000.

Figur 10. Vattennivå, gravar, boplatser och andra lämningar i området kring Över- och Nederkumla under folkvandringstid. Både undersökta och daterade fornlämningar, samt undersökta fornlämningar som preliminärt daterats till perioden finns markerade mot en bakgrund av Lidardata och Fastighetskartan. Kustlinjen motsvarar vattennivån cirka år 500. Skala 1:20 000.

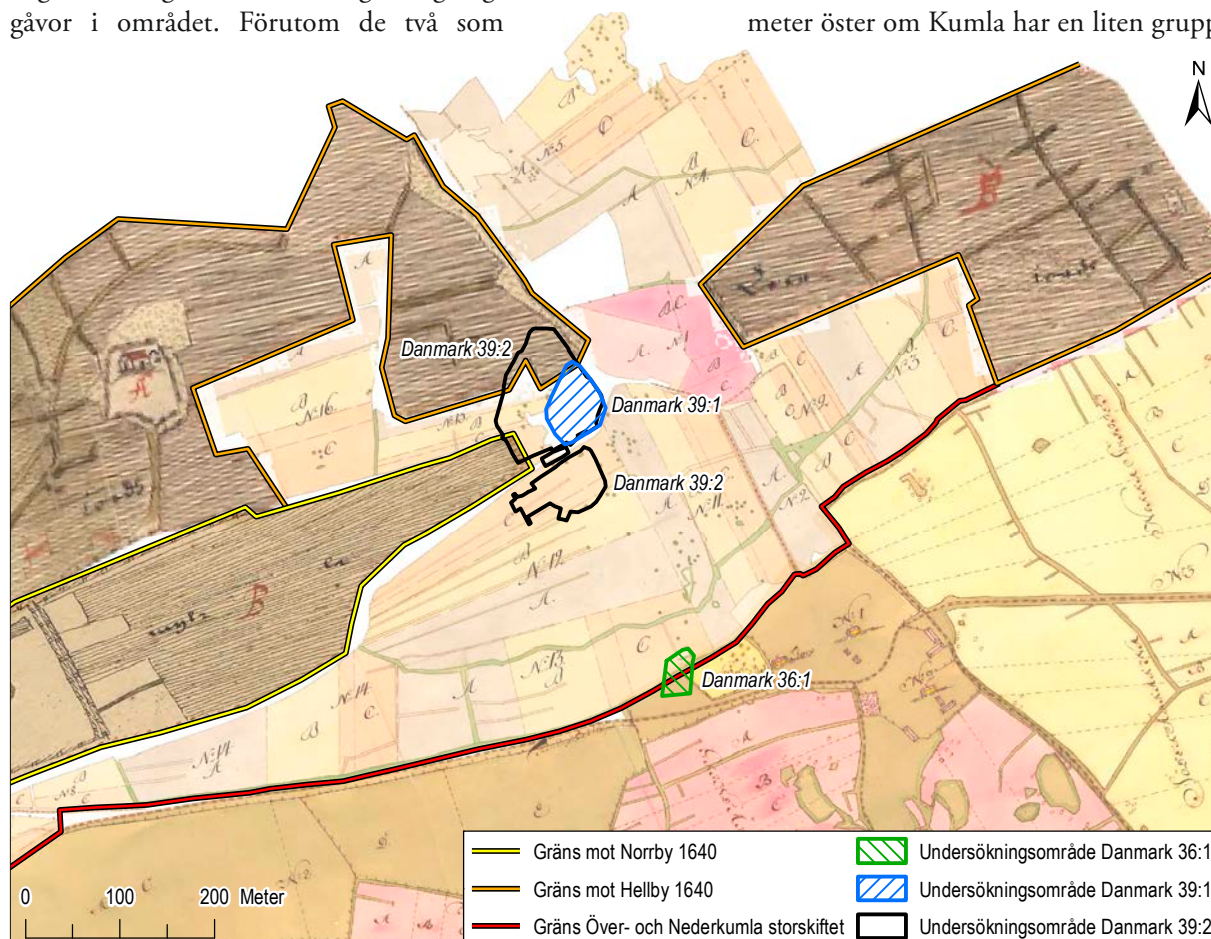

Figur 11. Vattennivå, gravar, boplatser och andra lämningar i området kring Över- och Nederkumla under vendel- och vikingatid. Både undersökta och daterade fornlämningar, samt oundersökta fornlämningar som preliminärt daterats till perioden finns markerade mot en bakgrund av Lidardata och Fastighetskartan. Kustlinjen motsvarar vattennivån cirka år 800. Skala 1:20 000.

Under hela järnåldern låg Kumla och Fyrislundsområdet mellan viktiga vattenleder: ån Samnan i nordost, Sävjaån i söder och det bredare Föret (eller Kungsängssjön som den också kallats) i sydväst. Trots att Kumlabosättningen låg inåt land var det inte långt till närmaste strand; till Föret i väster var det under perioden endast 700–1500 meter. Via de närliggande vattendragen kunde man sedan ta sig vidare till bland annat Fyrisån, Långhundraleden, Ekoln och Mälaren, och därmed till viktiga platser som Gamla Uppsala, Helgö, Birka, Ultuna, Runsa och Norrsunda.

Under övergången från äldre till yngre järnålder (cirka 500–600 e.Kr.) skedde stora förändringar i Fyrislundsområdet (figur 11). Många boplatser upphörde eller flyttade och nya gravfält kom till. Andra platser var mer stabila, som Inhåleskullen, som fortfarande användes. Under vendeltid anlades några statusgravar med högklassiga gravgåvor i området. Förutom de två som

Arkeologikonsult undersökt vid Överkumla (Danmark 36:1), har praktgravar även undersökts vid Gnista och Inhåleskullen (Danmark 62:1, Vaksala 155:1). Det finns relativt få registrerade boplatser från yngre järnålder i Fyrislundsområdet. Sannolikt beror det på att många av bosättningarna från äldre järnålder flyttade upp på de impediment där den historiskt belagda bebyggelsen legat, och där dagens bebyggelse fortfarande ligger. Dessa platser har inte undersökts arkeologiskt i någon större utsträckning. Att man bodde kvar i området visar de talrika gravfälten från vendel- och vikingatid. De är till stor del oundersökta, men utgörs mestadels av runda, ganska flacka stensättningar – troligen med kremeringar. Från denna period finns även ett antal jordbegravningar, många av dem med kristet uttryck. Vid Gnista, mindre än en kilometer västerom Kumla, har tidigkristna jordbegravningar daterade till vikingatid och medeltid undersökts (Danmark 62:1, 127:1, 227), 650 meter öster om Kumla har en liten grupp

Figur 12. Kartöverlägget visar Kumlas ägor under 1600–1700-talen. De äldsta kartorna för Över- och Nederkumla härrör från 1700-talet och är inklippta i nedre och centrala delen av bilden. I utkanten och runt Kumla finns de äldsta kartorna (mörkare, brunare ton på kartorna) för grannbyarna Norrby och Hellby inklippta. Dessa härrör från år 1640. Kartöverlägget visar hur området vid Nederkumla haft en särskilt komplicerad ägobild. Skala 1:8 000.

tidigvikingatida (hedniska) jordbegravningar undersökts (Danmark 126:1) och vid Neder- och Överkumla påträffades jordbegravningar från både 800- och 1000-talet.

Det första kända omnämmandet av Kumla härrör från år 1301. Platsen nämns i samband med att Uppsala domkyrka övertog en del jordegendom vid Kumla. I handlingarna står ortnamnet på latin i ablativ form: *in Kumblum* (DMS). I många av de medeltida omnämningarna står också *scarpakumblum* eller *villa kumblum* (SOFI), det vill säga ”Kumla med den hårda/torra/ofruktbara åkerjorden” och ”byn Kumla” (jfr Wahlberg 2003). Den sämre åkerjorden skulle kunna åsyfta den ganska steniga marken söder om Nederkumla bytomt, på vilken det enligt historiska kartor funnits många odlingsrösen. Första omnämmandet med förlederna *Över-* respektive *Neder-* kommer först långt senare i det skriftliga materialet, men kan naturligtvis ha förekommit muntligen under lång tid. Överkumla ska även ha omnämnts som *Uppkumla* (SOFI). Namnet Kumla är plural av **kumbl*, vars grundbetydelse är tecken, märke (Jacobsen & Moltke 1942, efter Johansen 1997, s. 186f). *Kumbl* verkar i synnerhet ha syftat på byggda gravmonument såsom högar och rösen (ibid.).

De äldsta kartorna för Kumla är från 1700-talet och då är större delen av marken uppdelad mellan de två byarna Nederkumla i norr (äldsta karta från 1779) och Överkumla i söder (äldsta karta från 1711). Under 1700-talet hörde dock delar av undersökningsområdet vid boplots- och gravfältslämningarna vid Nederkumla till byarna Hellby och Norrby. Kumlas grannbyar har kartmaterial som går tillbaka till år 1640 (Geometrisk avmätningar, Lantmäteriet). Tyvärr finns inte motsvarande material för Kumla bevarat, men utifrån omgivande ägogränser kan man se vad Kumlaenheter omfattade under 1600-talet. Området med fornlämning Danmark 39:1–2 låg då under Kumla, enligt text i kartorna. Ytan har alltså skiftat ägare mellan 1600- och 1700-talen (figur 12).

Ägoförhållandena i området har varit komplicerade. I området finns flera dubbla gårdslägen (Kumla, Söderhällby och Gnista) samt enheter med mark i både Vaksala och Danmark socknar (Norrby och Söderhällby). De historiska dokumenten visar att byarna Kumla, Norrby och Söderhällby haft ägor insprängda bland varandra på ett sätt som skiljer sig från omgivande byar. Detta har tolkats som att det en gång funnits en omfattande enhet här, centrerad kring en storgård, som splittrats i flera mindre under yngre järnålder eller medeltid. Kumla har föreslagits vara denna stora enhet (Göthberg 2007b; Frölund & Göthberg 2010; Fagerlund 2013).

Figur 13. Tolkning av första tiden på boplatsen vid Nederkumla. Ett hus är på plats och ett nytt håller på att byggas. I bakgrunden syns grannbosättningen vid Söderhällby. Illustration: Sverker Holmqvist, Arkeologikonsult.

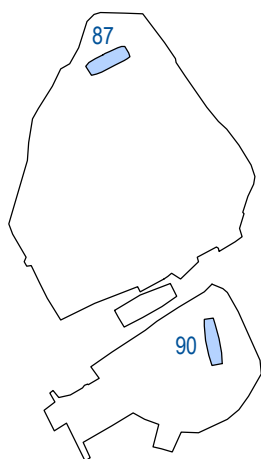
Sverker
2019

2.3 Utvecklingen i undersökningsområdet

Senare delen av äldre romersk järnålder/
tidig yngre romersk järnålder,
150–250 e.Kr.

Kumla

Den äldsta daterade bebyggelsen i Nederkumla var ett långhus (hus 87) beläget i den norra delen av den undersökta ytan. Något senare byggdes ytterligare ett hus (hus 90) cirka 125 meter längre söderut (figur 13). Vi har tolkat husen som två delvis samtida gårdar av genomsnittlig typ, till synes ekonomiskt och socialt jämställda. Dateringsintervallen tillåter tolkningen att gårdarna bara varit samtida en kort tid, vilket i så fall skulle kunna tolkas som att ett hushåll flyttat från den norra delen av ytan och uppfört en ny gård i den södra medan den gamla fortsatt att fungera parallellt en tid (jfr kapitel 7.2.4).

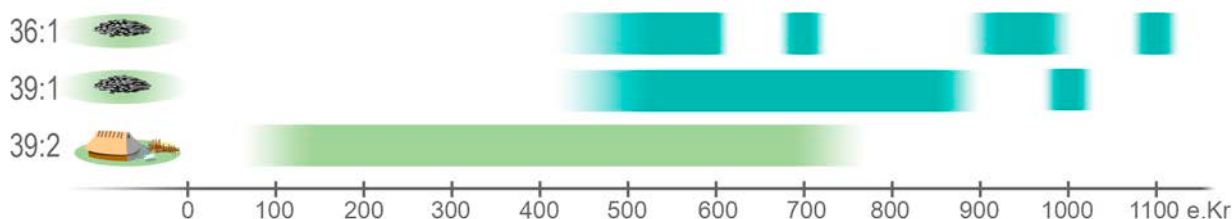
Båda byggnaderna var treskeppiga långhus. Eldstäder och bevarat växtmaterial tyder på att husen var uppdelade funktionellt, med köks- och bostadsdelar i sydvästra respektive södra delen av huset och andra

utrymmen, eventuellt fåhus, i den norra delen. I det södra huset var en malsten placerad, troligen med rituell betydelse, vid en av de takbärande stolparna i bostadsdelen. Indirekt visar malstenen att man hanterade säd vid gården, vilket det också finns direkta belägg för i form av påträffade skalkorn. Boskapen utgjordes av får och/eller getter. Om man även odlat annat och kanske också hållit nötboskap kunde inte det bevarade växt- och benmaterialet avslöja.

Fyra härdar hade dateringsintervall som började redan i tidig äldre romersk järnålder (från cirka 60 e.Kr.) vilket kan tyda på äldre aktiviteter, men eftersom intervallen även sträckte sig in i samma period som bebyggelsen kan härdarna ha varit samtida med gårdarna. Emellertid låg de uppe på impedimentet och inte i närheten av bebyggelsen. Sannolikt har de använts för någon form av matberedning. Ett härdområde verkar ha använts särskilt intensivt och hade efterlämnat ett flertal skärvstenspackningar. Förmodligen handlade det också här om matberedning i någon form.

Utblick – kunskapsläge

De nya gårdarna vid Nederkumla var en del av en större kraftig bebyggelseexpansion som från och med äldre romersk järnålder ägde rum i Fyrislund. Expansionen var förhållandevis sen jämfört med andra delar av Uppsalaområdet, som redan under yngre bronsålder – förromersk järnålder hade sett en liknande bebyggelseökning. Den fördröjda expansionen kan ha berott på att marken torrlades senare i den låglänta terrängen, som därför under yngre bronsålder och förromersk järnålder fortfarande lämpade sig bättre för boskapsskötsel och fiske än för gårdsbebyggelse (Frölund & Hennius 2012b, s. 21). Men det finns förstås ingen automatik i att tillgänglig mark måste byggas, så andra förklaringar måste till. En befolkningsökning i tidigare etablerade områden kan ha lett till en utflyttning, och en fortsatt befolkningsökning i de nya bosättningarna sedan till att bebyggelsen förtätades

VAD ÄR EN GÅRD?

Med gård eller bondgård avses vanligen en tomt med en samling byggnader som bebos permanent och där invånarna väsentligen försörjer sig på jordbruk. Gårdens närmare utformning kan däremot variera. Under järnåldern i Mälardalen fanns i huvudsak gårdar med;

- ett flerfunktionellt treskeppigt hus.
- ett större och ett mindre treskeppigt hus i vinkel, varav åtminstone det större var flerfunktionellt.
- ett större och ett mindre treskeppigt hus mitt emot varandra, varav åtminstone det större var flerfunktionellt (Göthberg 2000, s. 93. ff).

Det förekommer även gårdar med tre eller fler treskeppiga hus. De tolkas ofta som storgårdar. Med flerfunktionellt avses att man både bott och arbetat samt haft förråd och ibland boskap i samma hus. Förutom husen brukar kringanläggningar som hägnader, gårdsplan, hårdgrupper och brunnar räknas som en del av gårdsstrukturen, ibland även odlingsytor, åkrar och gravar.

I rapporten utgår vi från de lämningar som fanns bevarade på boplatsen (Danmark 39:2). Det innebär att förekomsten av ett flerfunktionellt treskeppigt långhus har likställts med förekomsten av en gård. När det funnits samtida eller delvis samtida sådana hus på kort avstånd från varandra inom boplatsytan har vi emellertid lämnat öppet om de ska betraktas som två separata gårdar, eller en gård med två flerfunktionella hus.

Att ett flerfunktionellt treskeppigt långhus likställts med en gård innebär inte att gårdarna vid Nederkumla alltid utgjordes av ett enda hus. Det kan ha funnits ytterligare hus inom boplatsen som vi inte hittat, särskilt enklare ekonomibyggnader av mindre dimensioner. Det kan också ha funnits avgränsande hägnader som inte var påvisbara och det har säkert funnits aktivitetsområden i anslutning till gårdarna, men att med säkerhet dela in ytan i sådana områden och koppla dem till olika gårdar låter sig inte göras eftersom samma ytor använts under flera faser (mer om detta i kapitel 7).

(se vidare kapitel 3). Emellertid kan en ökad folkmängd hanteras på olika sätt så fler förklaringar behöver formuleras. Ett förslag är att den avvikande utvecklingen kan ha berott på en annan social struktur, det vill säga att vem eller vilka som ägde inflytande över området påverkade bebyggelsemönstret. Möjligen är det en sådan faktor som avspeglar sig i skillnader i bebyggelsens karaktär och utformning mellan de olika områdena. Till exempel verkar bosättningarna ha varit mindre och mer socialt homogena i Fyrislund jämfört med de omfattande och mer hierarkiskt uppbyggda bosättnings-

komplex som fanns vid bland annat Bredåker och Berget utanför Gamla Uppsala (Hennius 2012b, s. 260f; Fagerlund 2013, s. 63f; Frölund 2019).

Hur såg det då ut i närheten när de första gårdarna uppfördes vid Nederkumla? Man var inte först på plats utan det fanns redan en del bebyggelse i grannskapet. Vid Norrby som ligger en halv kilometer norrut, och något mera höglänt, hade två gårdar etablerats redan under förromersk järnålder (Vaksala 298 och Danmark 216, figur 8) och fler kom till ungefär samtidigt som man inrättade sig

i Nederkumla (två gårdar inom Vaksala 299; Larsson, Lingström & Sjölin 2018). Vid Söderhällby på ännu närmare håll fanns en gård sedan tidig äldre romersk järnålder, som längre fram under samma period fick en granne söderut inom boplatser (Vaksala 297; Fagerlund 2013, figur 9). Båda gårdarna fanns kvar när de första husen byggdes vid Nederkumla. Avståndet mellan den södra gården vid Söderhällby och den norra gården vid Nederkumla var ungefär 180 meter. Ville man och kunde man så fanns det goda möjligheter att samverka kring till exempel boskapsskötseln.

Ungefär samtidigt, det vill säga vid övergången äldre/ yngre romersk järnålder, inleddes en period av intensivt byggande också vid Säby en dryg halvkilometer söder om Nederkumla (figur 9, Danmark 162 och Danmark 193; Hennius 2012a–b). Äldst vid Säby när det kommer till fast bebyggelse var dock ett långhus med datering till omkring Kristi födelse, men det är oklart om den gården fortfarande fanns kvar hundra-femtio år senare (Danmark 170; Hennius 2012b).

Människorna försörjde sig på boskapsskötsel och åkerbruk. Graden av självförsörjning verkar ha varit hög, och det gällde också olika typer av hantverk som keramiktillverkning, vävning av tyger, skinnberedning, tjärproduktion och metallframställning, som det hittats spår av på flera boplatser i Fyrislundsområdet. Endast små skillnader har iakttagits mellan gårdarna som skulle kunna tyda på specialisering. Inom Säbykomplexet verkar vissa enheter ha varit inriktade på nötboskap och andra på får/getskötsel, och metallhantverk har inte belagts överallt (Bäckström 2012; Hennius 2012b, s. 248f). Ingenting talar för att det någonstans skett en överproduktion. Byggnadsskicket var tämligen enhetligt, man levde i treskeppiga flerfunktionella hus med i stort sett samma utformning och planlösning (se till exempel Göthberg 2007a, b; Frölund & Göthberg 2010; Hennius 2012b; Fagerlund 2013; Lucas & Lucas 2013; M. Lucas 2017). Få byggnader har haft annorlunda utförande och funktion. Ett ovanligt kort och brett hus med rännor utmed delar av väggarna har undersökts i Norrby (Vaksala 298). Det har föreslagits att det fungerat som "kulthus" och har daterats till cirka 0–175 e.Kr. (Larsson, Lingström & Sjölin 2018, s. 80ff). Det var alltså något äldre än bebyggelsen i Nederkumla och tillhörde en boplatser som inte hade kontinuitet

framåt i tid. Annars var den bebyggelse som etablerades under romersk järnålder förhållandevis stationär. På så gott som alla undersökta boplatser har det funnits flera generationer hus som avlöst varandra på samma plats. Den fasta strukturen har förklarats med förändringar i jordbrukssystemet och en fastlåsning av landskapet i inägor och utmark från Kristi födelse och framåt (se exempelvis Göthberg 2000, s. 146 med angivna arbeten). Det är troligt att de gårdsgrupper som fanns i Fyrislundsområdet samverkade kring jordbruk och boskapsskötsel, kanske i form av hägnadslag (jfr Widgren 1983).

Det var sällan helt jungfrulig mark som togs i anspråk för de nya bosättningarna. Härdar, gropar, ugnar, hägnader och ekonomibyggnader med äldre dateringar har i olika utsträckning påträffats vid undersökningarna av ovan nämnda Norrby, Söderhällby och Säby. Den glea och sporadiska strukturen talar för att det handlat om aktiviteter knutna till boskapsskötsel och fiske och kortvarigare bosättningar. Det är en ännu öppen fråga om dessa tidiga verksamheter på något sätt kan kopplas till de nya bosättningarna till exempel i form av hävdade markrättigheter.

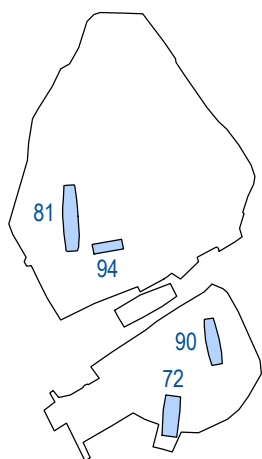
Det enda undersökta gravfältet med dateringar motsvarande de äldsta bebyggelsefaserna vid Nederkumla och andra samtida bosättningar är det relativt närbelägna Inhåleskullen (Vaksala 155:1, figur 9). Gravfältet har en speciell tillkomstshistoria med endast en eller två begravningar under denna tid. Möjligen har gravarna ett samband med boplatserna vid Norrby, särskilt de närbelägna Vaksala 298 och 299 (Sundin 2015; Larsson, Lingström & Sjölin 2018, s. 66). De stora gravfälten vid Rörby i norr (Uppsala 78:1) och vid Säby i söder (Danmark 63:1) (figur 9) kan ha fungerat som så kallade bygdegravfält och varit gemensamma för människor från flera av de bosättningar som fanns i Fyrislundsområdet under perioden. Höjer vi blicken utanför Fyrislund kan vi se att det finns fler stora gravfält på relativt nära håll. Ett omfattande gravfält vid Lunda-Knivsbrunna (Danmark 22–23:1), har gravformer som tyder på att det använts både under äldre och yngre järnålder. I flera fall finns sådana stora och långvariga gravfält i närheten av ortnamn med efterleden *-inge*, det närmaste exemplet är Danmark 11:1 vid Sällinge en knapp kilometer öster om Kumla. Inget av dessa är undersökt.

Yngre romersk järnålder, 250–350 e.Kr.

Kumla

Under yngre romersk järnålder flyttade gårdarna inom boplatstyten vid Nederkumla. Gårdsläget i norr togs ur bruk och istället inrättades ett nytt gårdsläge (hus 81 och eventuellt 94) centralt på ytan. Detta gårdsläge kom sedan att bestå under flera hundra år. Ett distinkt tidsglapp i dateringarna mellan husen tolkar vi som att det dröjde en eller ett par generationer från att den äldre gården i norr upphörde eller flyttade, till att den nya gården etablerades.

Gårdsläget i söder tycks däremot ha funnits kvar sedan förra fasen och endast en mindre förflyttning av bostadshuset gjordes. En kort tid kan det ha funnits två bostadshus (hus 90, hus 72) i söder. Snarare än att det handlat om två gårdar tolkar vi det som att det nya huset byggdes medan det äldre huset fortfarande stod kvar, och att det alltså handlar om en ny generation hus vid samma gård. Hus 72 har dock en osäker datering, se figur 108 och kapitel 7 s. 194.

Två gårdar fanns alltså på boplatzen under yngre romersk järnålder, en i den centrala delen av ytan och en i söder. De var inte helt samtida. Dateringsintervallen tillåter återigen tolkningen att en gårdsflytt genomfördes inom ytan, den här gången i så fall från den södra delen till den centrala. Den nya gården och den gamla beboddes i så fall samtidigt under en tid.

Det nya huset i den södra delen av boplatzen var likt sin föregångare: ett treskeppigt flerfunktionellt hus, med en trolig köksdel i den norra delen.

Gården på den centrala delen av ytan bestod också av ett treskeppigt flerfunktionellt hus med köks- och bostadsdel i norr och fähusdel i söder, och med en ekonomibyggnad placerad i vinkel. Inom ytan för huset hittades ett stort keramikkärl i en grund grop, möjligen en förrådsgrop. Det större bostadshuset har brunnit men det verkar inte ekonomibyggnaden ha gjort. Ett stycke öster om bostadshuset har gården haft en mindre odlingstäppa. Det fanns inget bevarat makrobotaniskt material i jorden men antagligen är det köksväxter som till exempel gräart man har odlat. I husen påträffades skalkorn och bröd-/kubbvete liksom brudbröd, ogrässorter och ängsväxter. Benmaterialet innehöll nöt, får/get och gris.

En tjärframställningsgrop i anslutning till bebyggelsen på den centrala delen av ytan kan troligen föras till denna tid. Den kan emellertid också vara folkvandringstida eller senare (jfr nedan).

Utblick – kunskapsläge

Bebyggelsen i landskapet omkring Nederkumla genomgick inga större förändringar under loppet av yngre romersk järnålder. De boplatser som hade etablerats redan tidigare var fortfarande i bruk, utom Vaksala 298 vid Norrby. En del omstruktureringar genomfördes emellertid. Det kunde handla om att hus byggdes om och att nya hus ersatte gamla, om mindre förflyttningar inom boplatserna, och att fler gårdar kom till och bebyggelsen därmed tätade inom de olika bosättningarna. Det senare skedde bland annat vid intilliggande Söderhällby där det nu fanns tre gårdar (Fagerlund 2013, s. 71). Vid Norrby utökades beståndet med ytterligare en gård vid Vaksala 299 medan boplatzen Danmark 216 fortfarande utgjordes av en enda gård (Larsson, Lingström & Sjölin 2018, tabell 8). Vid Säby i söder fanns det ett flertal gårdar spridda på flera närbelägna enheter (Hennius 2012a–b).

Treskeppiga flerfunktionella hus var fortfarande de vanligaste byggnaderna, ibland kompletterade med treskeppiga ekonomibyggnader och, i lägre antal, fyrstolpshus. Kringanläggningar som exempelvis härdar var vanliga i anslutning till husen, medan hägnader sällan påträffats när boplatserna har undersökts. Detta var sannolikt inte den faktiska förhistoriska situationen utan beror på att det är svårt att identifiera sådana anläggningar.

Gravar från denna period har hittills inte påträffats men kan ha förekommit på de ovan nämnda outgrävda och omfattade gravfälten vid Rörby och Säby. Vid Inhåleskullen skedde inga begravningar under yngre romersk järnålder.

Även om gårdarna blev fler så verkar det fortfarande ha varit stor skillnad gentemot de stora byar som fanns vid Gamla Uppsala. Fyrislund verkar också mindre hierarkiskt och specialiserat än området vid Gamla Uppsala.

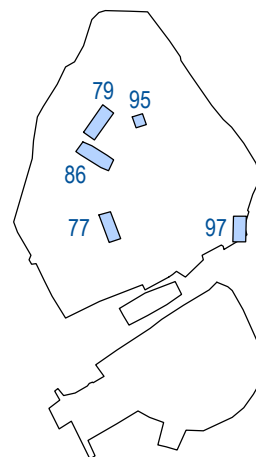
Sen yngre romersk järnålder – tidig folkvandringstid, 350–450 e.Kr.

Kumla

Gården i den centrala delen av ytan levde kvar under denna tid, men med en tillkommande ny byggnad (hus 77) som ersatte de gamla husen. En viss tidsmässig överlappning kan betyda att det äldre bostadshuset (hus 81) fortfarande var i bruk när det nya uppfördes. I det nya huset visar en omstolpning av en av takbärarna att huset har underhållits och reparerats. I den äldre stolpgropen låg ett situlaformat keramikkärl, dessutom låg ett förmodligen deponerat kattben i ett av gavelstolphålen. En parallell finns från Rasbo, där kattben har tolkats som offerade vid en takbärande stolpe i ett hus från förromersk järnålder (Aspeborg & Seiler 2012, s. 77).

Senare under perioden tillkom en gård något längre norrut, dock inte så långt norrut som den äldsta gården (hus 87). Gården bestod av ett bostadshus (hus 76) och ett förråd/fåhus (hus 86) placerade i vinkel kring en gårdsplan. Bostadshuset hade ett längsta spann i mitten och det var troligen där, baserat på makrofossilanalysen, som köksrummet fanns. Möjligen hörde en mindre enskeppig ekonomibyggnad (hus 95) också till gården. I utkanten av gårdsplanen fanns en mindre odlingsyta.

Eventuellt fanns det under denna period ytterligare ett bostadshus (hus 97) inom bopplatsen, representerat av två kraftiga stolphål i den sydöstra kanten av impedimentet. I så fall var huset beläget högre upp än den övriga bebyggelsen. Närvaron av ett hus (?) här antyder att bopplatsen kan ha sträckt sig längre åt detta håll.

Däremot har inga hus i den södra delen av området daterats till denna tid. Det tycks som om detta gårds-läge övergivits. Ytan kan ha stått obebodd så länge som hundrafemtio år och dateringsintervallen visar att det åtminstone inte fanns någon bebyggelse här under decennierna kring år 400. Om det var gården i söder som flyttade till den norra delen av området är dock omöjligt att belägga.

Antalet gårdar som kunnat föras till perioden är således två, möjligen tre, och det bör ha funnits två samtida gårdar inom bopplatsen under större delen av perioden. Gårdsläget i den centrala delen av ytan fanns kvar sedan föregående fas, en ny gård inrättades strax norr därom, och möjligen ytterligare en i områdets östra del. Den södra delen av boplots-området var däremot inte bebyggd utan utgjorde troligen odlingsmark. Näringsekoniskt uppvisar gårdarna samma inriktning som tidigare. Sädesslag som förekom i husen var precis som tidigare skalkorn och i mindre mån bröd-/kubbvete. Det fanns även ogräsväxter i husen vilket kan tolkas som att odlingen skett lokalt. Identifierade djurarter var nöt, får/get och gris (samt katt).

Flera härdanläggningar anknöt rumsligt till bebyggelsen, bland annat flera stora rektangulära grophärdar som kan ha använts för att torka kött eller garva hudar (se kapitel 7.4.3). Bopplatsens enda identifierade lågtemperaturugn, möjligen för beredning av kött, kan också föras hit (eller perioden innan). Ugnsverksamheten tycks ha ägt rum ett stycke ifrån bostadshuset.

Utblick – kunskapsläge

I slutet av yngre romersk järnålder och inledningen av folkvandringstid var bebyggelsestrukturen i Fyrislundsområdet fortfarande stabil, med endast mindre förändringar inom de olika enheterna. Bebyggelseexpansionen tycks inte ha avstannat. En ny bosättning etablerades vid Slavsta en dryg kilometer nordväst om Nederkumla. Den tycks, liksom flera av de andra bosättningarna, ha omfattat två – tre gårdar (Uppsala 615, Vaksala 386; Fagerlund & R. Lucas 2009; Fagerlund 2017). Möjligen hade Slavstgårdarna en differentierad försörjning med en gård inriktad mot djurhållning och en annan mot odling och sädeshantering (Fagerlund 2017, s. 80). I Säbyområdet adderades Danmark 168 och Danmark 180 till de befintliga bebyggelserna. De omfattade ett par bostadshus på varje plats (Hennius 2012a–b). Vid Söderhällby tycks det fortfarande ha funnits två gårdar, vid Norrby försvann en gård inom Vaksala 299 medan det fortsatt fanns en gård vid Danmark 216 (Larsson, Lingström & Sjölin 2018). Tolkningen av Vaksala 299 är osäker eftersom boplatsen bara är delundersökt.

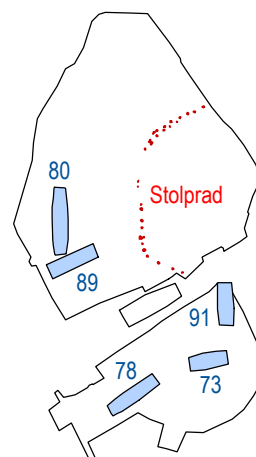
Vid sidan av gårdsbebyggelsen verkar det precis som tidigare ha pågått mer temporära verksamheter knutna till exempelvis foderinsamling och boskapskötsel runt om i landskapet, bland annat vid Övergnista och Hellby nordväst om Nederkumla. Dessa platser låg på förhållandevis låglänt mark som var väl lämpad för bete. Det är möjligt att verksamheterna här utgick från närbelägna gårdar, till exempel att man rörde sig mellan Slavsta och Övergnista eller mellan Söderhällby och Hellby (Lucas & Lucas 2013, s. 93).

Folkvandringstid, 450–550 e.Kr.

Kumla

Folkvandringstiden förefaller ha varit en expansiv period vid Kumla. Till denna period har flest antal bostadshus kunnat föras och det fanns vid denna tid minst två, sannolikt tre, samtida gårdar inom den undersökta ytan. Samtidigt togs helt nya initiativ i folkvandringstid: man började begrava människor uppe på höjden, och en lång rad ganska kraftiga stolpar uppfördes vid foten av impedimentet, som verkar haft som syfte att skilja gravplatsen från boplatsen. Vi återkommer till detta i kapitel 3.

Gården i den centrala delen av boplatsytan låg kvar på samma plats som i tidigare faser men byggdes återigen om med nya hus (80 och 89). I början av perioden var gården i norr kvar men den försvann relativt snart. Kanske handlade det om en omlokalisering eftersom ny bebyggelse, återigen, etablerades i söder där marken under en längre tid hade varit obebbyggd. Ett troligt odlingslager fanns under två av de nya husen så sannolikt hade marken brukats en tid. Tre bostadshus med lite olika placeringar uppfördes (hus 73, 78, 91) så det kan ha funnits fler än en gård här. Samtliga var yngre än gården i norr.

Vid gårdsläget i den centrala delen byggdes två nya bostadshus. Det första (hus 89) placerades i princip vinkelrätt mot och över den södra delen av det bostadshus (77) som stått här tidigare och måste ha rivits. Något längre fram i tid uppfördes ytterligare ett nytt bostadshus (hus 80) ett stycke därifrån, men så pass nära det äldre huset att de inte kan ha varit samtida. Det nya huset fick den här gången nästan exakt samma placering som gårdens bostadshus hade haft långt tidigare (hus 81).

Det handlade således om små förflyttningar. Det rörde sig också fortfarande om treskeppiga byggnader med utrymme för flera funktioner och i ungefär samma storlek som tidigare perioder. Det första bostadshuset som uppfördes (hus 89) hade troligen en köksdel i sydväst, indikerad av det makrofossila materialet. Hur eldstaden var beskaffad är oklart, då huset senare överlagrades av ett härdområde som gjort bilden ottydlig. Nästa hus (hus 80) var storleksmässigt

mycket likt det äldre hus (81) som det uppfördes parallellt med, men det hade en något annorlunda konstruktion med raka gavlar och med en köksdel i söder och en fähusdel i norr. I husets mittskepp fanns en rektangulär härd. Ingången till huset var placerad på den östra långväggen, så när man klev ut genom dörren trampade man rakt över det för länge sedan rivna huset. Två stolpar byttes ut under husets livstid och extra insatta stolpar tyder på att man reparerade eller byggde om huset. Slutligen brann det ned.

Det första huset som uppfördes i söder (hus 91) kan ha varit samtida med först det ena och sedan det andra av husen på den centrala delen av ytan. Huset har antagligen haft en köksdel i söder. Det har precis som det yngre av husen på den centrala ytan varit ut-satt för en kraftig brand. De båda andra bostadshusen (hus 73, 78) var något yngre och båda kan ha funnits kvar också in i vändetid. Ett av dem hade en lite annorlunda disposition med köksdelen centralt i huset, och det verkar inte ha haft någon fähusdel. Det andra bostadshuset kan ha haft ett loft, då den bärande konstruktionen i ena delen av huset var påfallande stadig med täta spann och kraftiga stenskoningar.

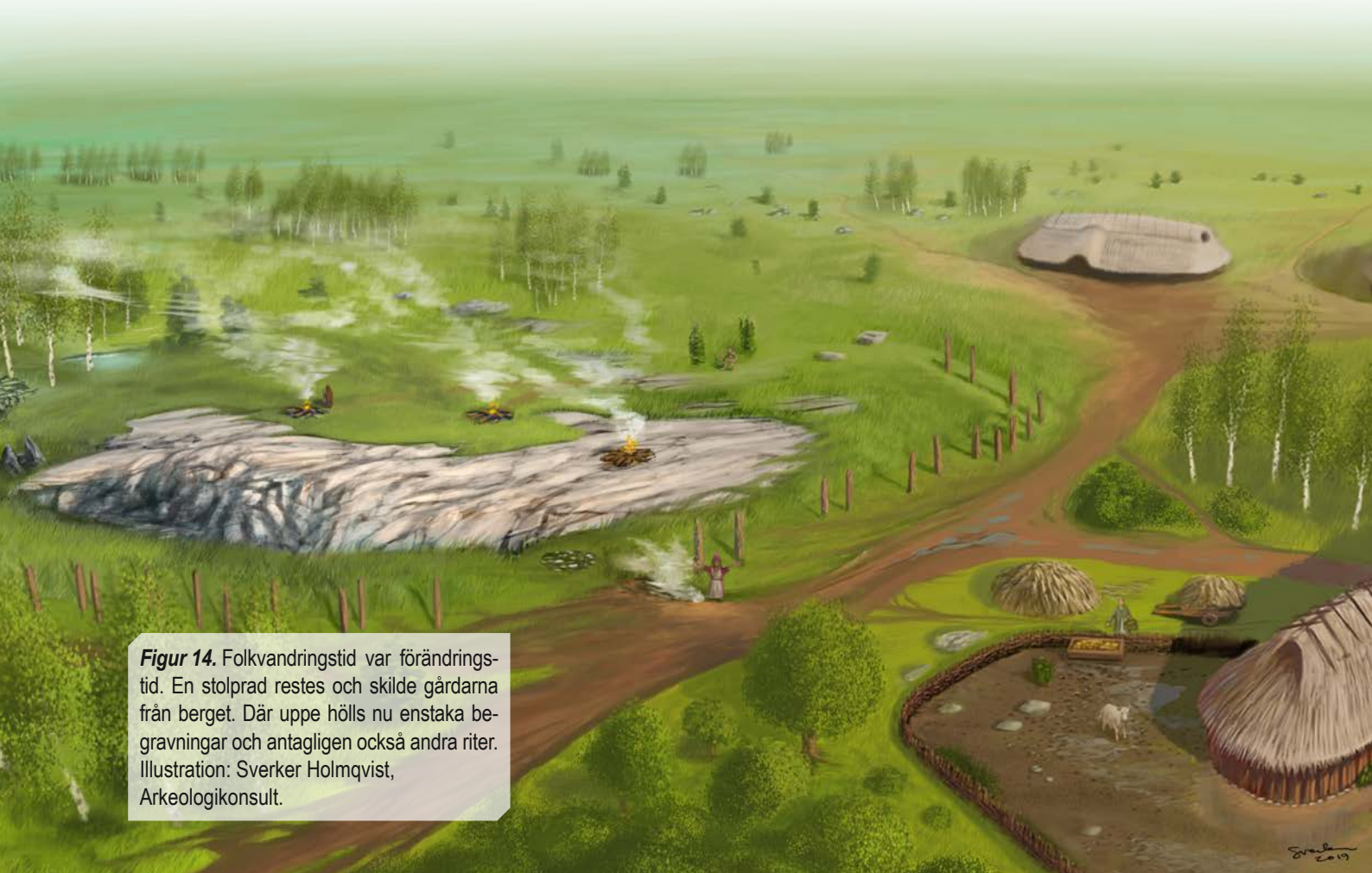
Det enda sädeslag som påvisades var skalkorn. Till synes nya inslag var gråärt och lin, vilket inte påträffades i materialet från äldre perioder.

Det totala bevarade växtmaterialet från boplatsen var dock så litet att skillnaderna mellan de olika faserna inte behöver vara representativa. Det fanns även ogräsväxter och ängsväxter i husen. Identifierade djurarter var precis som tidigare nöt, får/get och gris. Linet odlades inte för textilproduktion utan för de oljerika frönas skull.

Flera av de rektangulära härdar som nämndes under föregående period kan även ha tillkommit under denna. En tjärframställningsgrop på den centrala delen av ytan kan eventuellt också föras hit (alternativt yngre romersk järnålder, jfr ovan).

Utblick – kunskapsläge

Bosättningen vid Nederkumla var alltså expansiv under folkvandringstiden. I grannskapet omkring var bilden en annan. På flera bosättningar minskade nu beståndet av gårdar från två – tre eller fler till bara en gård. De stora byarna vid Gamla Uppsala minskade också kraftigt i storlek (Göthberg, Frölund & Fagerlund 2014). Nedgången har beskrivits som en del av den allmänna tendensen med ett minskande antal bosättningar och/eller en koncentration av bebyggelsen till färre platser i landskapet, inte bara i trakten av Uppsala utan i stora delar av landet (Göthberg 2007a, s. 443). Ser man närmare på bebyggelseutvecklingen i Fryslundsområdet fanns det dock variationer.

Figur 14. Folkvandringstid var förändringstid. En stolprad restes och skilde gårdarna från berget. Där uppe hölls nu enstaka begravningar och antagligen också andra riter. Illustration: Sverker Holmqvist, Arkeologikonsult.

I Söderhällby där det under lång tid funnits två – tre gårdar fanns under folkvandringstid bara en gård kvar, men också en del ekonomibyggnader på de avflyttade gårdslägena. Antingen disponerade den kvarvarande gården nu hela den ursprungliga boplatssytan, eller så fortsatte avflyttade hushåll att använda kvarstående ekonomibyggnader där man tidigare hade bott (Fagerlund 2013, s. 71f). Så småningom avvecklades också den sista gården och efter folkvandringstiden återstod ingen verksamhet alls vid Söderhällby. Ett liknande förlopp kan ses vid Säby, men skeendet verkar mer utdraget där och vid de största boplatserna (Danmark 162 och 193) upprätthölls en del verksamheter in i vendeltid. Precis som i Söderhällby verkar man ha behållit en del ekonomibyggnader på de gamla boplatserna även när hushållen blev färre eller flyttade. Vid de mindre boplatserna (Danmark 170, 180 och 168) tycks övergivandet ha gått fortare och några kvardröjande aktiviteter har inte spårats (Hennius 2012b, s. 205). I Slavsta övergavs eller flyttade den gård som varit inriktad på odling och sädeshantering, medan den gård som antas ha sysslat med boskapsskötsel fanns kvar och dessutom verkar ha bestått framåt i tid. Gårdarna vid Norrby fanns också kvar under folkvandringstid, men en av dem tycks ha förändrats. Vid Vaksala 299 expanderade gården kraftigt med fler och större hus. Bland de nya husen fanns ett som har tolkats som en hallbyggnad (Larsson, Lingström & Sjölin 2018, s. 84).

En annan påtaglig förändring vid denna tid var en återaktivering av begravningsplatsen vid Inhåleskullen. Sju gravar har daterats till denna period (Seiler & Appelgren 2012). Det är intressant att det sker samtidigt som bosättningen i Nederkumla också börjar anlägga gravar.

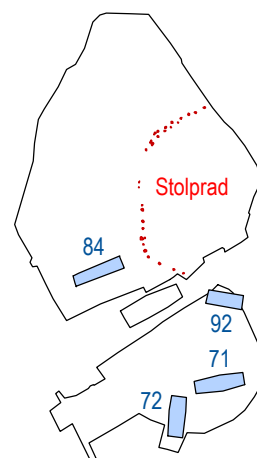
Tidig vendeltid, 550–650 e.Kr.

Kumla

Gårdslägena var fortsatt stabila vid Nederkumla under tidig vendeltid. Fortfarande låg en gård i den centrala delen av boplatssytan och en eller två gårdar i söder. Möjligen kan ytterligare ett hus (hus 92) i sydost föras till denna tid. Det är osäkert om huset har använts som bostad, men även om det nyttjades som ekonomibyggnad kan det representera en tredje gård där bostadshuset låg utanför undersökningsområdet.

Vid gården i den centrala delen av boplatssytan innebar denna fas att ett nytt hus enligt känt mönster lades på nästan samma plats som ett äldre och borttaget hus, i detta fall söder om och parallellt med ett hus som varit i bruk i början av folkvandringstid (hus 84 överlagrade hus 89). Det nya huset var ett treskeppigt långhus likt sina föregångare. Det är främst husets storlek och konstruktion som föranlett tolkningen till bostadshus då det saknades makrofossilt material eller andra indikationer. Hundar tycks ha funnits vid gården då en hundtand påträffades i ett av stolphålen.

I söder lades ett nytt treskeppigt långhus (hus 71) på samma vis söder om och parallellt med ett något äldre bostadshus, ovanpå ett kulturlager som bildades när det äldre huset var i bruk. Bränd säd och ben i det nya huset tyder på bostadsfunktioner. Hus 72 ska sannolikt föras till yngre romersk järnålder men på grund av motstridiga dateringar redovisas det också här.

Den enda anläggning av annat slag som har daterats till denna period är en grophärd som låg i den norra delen av området. Det indikerar att aktiviteter skedde även inom ytor av boplatssytan som inte låg i direkt anslutning till själva bebyggelsen. Lerklining med förglasad yta som hamnat sekundärt i ett stolphål i huset på den södra ytan visar att metallhantverk förekommit, men det går inte att säga när eller var detta utövats. I övrigt tyder växt- och benmaterialet på att försörjningsbasen varit densamma som tidigare. Det vi hittat är skalkorn och, med reservation för representativiteten, djurbeståndet var fortfarande nöt, får/get och gris.

Figur 15. Begravningen av mannen och barnet i grav 1. Illustration: Sverker Holmqvist, Arkeologikonsult.

På höjden ovanför gårdarna fortsatte man att anlägga gravar. Ett fåtal gravar har daterats till denna period (550–700), men ytterligare några anspråkslösa gravar som inte kunnat dateras närmare kan vara från samma period. De daterade gravarna var också små och oansenliga.

Mot bakgrund av dessa blygsamma förhållanden ter det sig märkligt att två riktiga högststatusbegravningar nu i senare delen av 500-talet ägde rum alldeles i närheten, bara 200 meter söder om Nederkumlas enkla gårdar. Personerna som begravdes försågs med utsökta och symboltyngda gravgåvor och gravarna andas makt, rikedom och vida kontaktnät. Vilka var dessa personer? Inga samtida bebyggelse lämningar har påträffats vid Överkumla, men det är inte uteslutet att sådana finns eller har funnits under den historiska bebyggelsen på höjden intill.

Utblick – kunskapsläge

Bland granngårdarna skedde betydligt fler förändringar än de vi kan se på boplatserna vid Nederkumla (figur 11). Men det fanns också andra stabila

bebyggelser. I Slavsta fortlevde den boskapsskötande gården långt in i medeltid och möjligen kom denna gård att bli ursprunget till den historiskt kända byn (Fagerlund 2017, s. 79ff). En nyetablering som ägde rum under tidig vendeltid var Övergnista (Vaksala 394). Denna sammanföll tidsmässigt med att bebyggelsen vid Söderhällby upphörde, och en tolkning som föreslagits är att inflyttningen skedde därifrån och var planerad (Lucas & Lucas 2013, s. 93, 109).

I Säby byggdes däremot inga nya hus efter 550 e.Kr. De gamla boplatserna övergick till odlingsmark. En del ekonomibygnader på de större boplatserna användes dock ytterligare omkring ett sekel, kanske ända fram till omkring år 700 (Hennius 2012a–b). Vem använde dem? Bodde man kvar någonstans i närheten och fortsatte bruka sina gamla marker, eller var det så att marken övertogs av andra? (Kumla?) Även vid Norrby övergavs några av bosättningarna. Det ganska typiska yngre järnåldersgravfält som finns invid Norrby (Vaksala 165:1) talar emellertid för att någon bosättning funnits kvar, möjligen inflyttad till det som blev den historiska bytomten.

Cirka åtta kilometer från Kumla var nu den radikala ”monumentaliseringen” i Gamla Uppsala inledd. Där kunde man se en helt annan miljö växa fram med gigantiska högar på rad, mycket stora plåtåhus, verkstadsområden och imponerande stolprader. Storhögsbyggande förekom ju på flera platser runt om i Mälardalen, men kraftproven i Gamla Uppsala var utan jämförelse (jfr Bratt 2008; Ljungkvist 2013; Ljungkvist & Hennius 2016; Beronius et al. 2018). Människorna i praktgravarna vid Överkumla hade säkert både strukturella och mer eller mindre direkta personliga kopplingar både till maktavarna i Gamla Uppsala, och till den individ som ungefär samtidigt begravdes i den praktfullt utrustade stora högen vid Gnista, en knapp kilometer västerut (Hennius, Sjöling & Prata 2016).

Senare under vendeltid, 650–750/800 e.Kr.

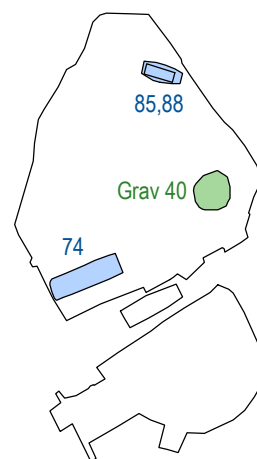
Kumla

Under den senare delen av vendeltiden återstod endast en gård inom den undersökta boplatssytan vid Nederkumla. Gården låg i den centrala delen, det gårdsläge inom ytan som hade använts oavbrutet sedan romersk järnålder. Gårdarna i söder hade nu upphört eller flyttat bort. Två mindre överlappande byggnader (hus 85, 88) i nordöstra utkanten av undersökningsytan representerar eventuellt ytterligare en gård. Den har i så fall varit samtida med eller yngre än den centralt belägna gården, och har legat närmare den historiska bytomten. Om det var gårdarna från den södra delen av ytan som flyttade hit är omöjligt att uttala sig om.

Det sista bostadshus (hus 74) som uppfördes inom ytan innan den övergavs var i viss mån annorlunda konstruerat än husen i föregående perioder. Dess takbärande konstruktion och gaveln var av samma typ men till skillnad från de andra husen hade huset dubbla ytterväggar längs långsidorna och en gavelränna i den sydvästra änden. Huset var dessutom det klart största som byggdes och den takbärande konstruktionen påfallande kraftig, vilket kan betyda att huset också varit högre än boplatssytans andra hus.

Hus med dubbla vägglinjer är ovanliga men det finns två exempel från Gamla Uppsala-området och ett från Säby (se kapitel 7.4.1). Det är inte

otänkbart att man vid uppförandet av huset vid Nederkumla har inspirerats av den stora hallen vid kungsgården. Förutom den stabila konstruktionen fanns det emellertid ingenting annat i byggnaden som indikerar att den skulle ha utgjort en hall. Två härdar fanns i husets mittskepp, något förskjutet mot nordost, och i anslutning till härdarna påträffades bränd säd (skalkorn) och gråärt. Utrymmet tolkas som husets köksdel. Andra funktioner har inte kunnat beläggas. Det verkar som om husets sydvästra del har brunnit.

Avflyttningen från lermarken under sen vendeltid behöver inte innebära att Nederkumla som helhet lämnades. Sannolikt flyttade bebyggelsen till en ny plats i närheten, för ungefär samtidigt placerades en större hög centralt uppe på höjdens krön (grav 40). I och med detta verkar gravläggandet ha blivit intensivare med fler och större gravar och en annan rumslig ordning med gravar som tycks ha relaterats till högen. Innebörden av detta kommer att diskuteras vidare nedan (kapitel 3). Utvecklingen vid gravfältet Danmark 36:1 blev annorlunda. Praktgravarna verkar inte ha fått några efterföljare, förutom att två individer strax innan år 700 begravdes i en enkel brandgrav invid de gamla storgravarna.

Utblick – kunskapsläge

I grannskapet tycks gårdarna ha legat glesare nu. Hellby har tolkats som en sen etablering. Både där och vid den förhållandevis sena etableringen vid Överglista togs låglänt terräng i anspråk, sådan mark som tidigare kanske varit bäst lämpad för betande djur. Det sena inflyttandet till detta område skulle kunna betraktas som en fortsättning av den

romartida expansionen ut på mark som torrlagts genom strandförskjutningen (Lucas & Lucas 2013, s. 109f med angivna referenser).

Men faktum är att vi inte vet så mycket om bebyggelsen från denna period. Få boplatser har dateringar till yngre järnålder och i synnerhet till vikingatid – medeltid. Förhållandet är inte specifikt för Fyrislundsområdet utan kan ses på många håll i Mälardalen och brukar förklaras med att bebyggelsen legat på eller intill de historiskt kända byarna (som mera sällan är föremål för arkeologisk undersökning). Att flytten gick till de senare bylägena är ett grundantagande för hela den bebyggelsearkeologiska forskningen sedan 1960-talet.

Vikingatid, 750/800 till 1050 e.Kr.

Kumla med utblick

Övergången mellan vendel- och vikingatid (750–820) är den mest intensiva på gravfältet vid Nederkumla, med många och relativt fyndrika gravar. Höjden fortsatte sedan att användas för gravläggning långt fram i 800-talet, men inte lika intensivt som tidigare. Gravskicket blev mycket varierat under den senare perioden, och inkluderade också två jordbegravningar. Gravarna var generellt ganska enkelt utrustade men den ena jordbegravningen var en kvinna med fina spännbucklor som daterar graven till 800-talet. Att gravar fortsatte uppföras tyder på bebyggelse i närheten, sannolikt i anslutning

till eller inom den historiska bytomten. Som kontrast verkar det inte ha skett några begravningar vid Överkumla. Det dröjde tvåhundra år innan man under yngre vikingatid återkom till den gravplatsen. Då anlades ett fåtal mindre och relativt fattiga brandgravar som bland annat saknade inslag av djurben. Möjligen talar det för en viss kristen påverkan. Märkligt nog verkar gravfältet vid Nederkumla ha övergetts under just denna period. Det är som om aktiviteterna skiftade mellan gravfälten. Men under sent 900-tal eller tidigt 1000-tal skedde plötsligt en begravning vid Nederkumla igen, när en jordbegravning med kristet uttryck grävdes in i kanten på den hög som anlades på gravfältets krön två – trehundra år tidigare. Vad det möjligen kan ha betytt återkommer vi till i nästa kapitel.

Något senare ägde ytterligare två begravningar rum vid Överkumla. Den ena utgjordes av en jordbegravning i kista, och mycket tyder på att denna person varit kristen. Den andra graven var en liten brandgrav med ett barn i 5–6-årsåldern. Dessa två gravar, daterade till 1000–1100-tal, var de sista (kända) händelserna på gravfältet vid Överkumla. Blandningen av gravskick känns igen från andra undersökta gravfält, som det närliggande Danmark 127:1 vid Gnista (jfr figur 7). Det tycks som om toleransen varit hög för att välja kristen eller hednisk begravning och ingenting talar för några religiösa motsättningar, trots vad som ibland anförs på grundval av uppgifter i de skriftliga källorna.

3. KUMLA UNDER JÄRNÅLDERN, FÖRDJUPAD TOLKNING

Resultaten av våra undersökningar vid Neder- och Överkumla har påvisat en utveckling som både liknar och skiljer sig från de tolkningar av områdets järnålder som tidigare presenterats i olika sammanhang. I denna fördjupade del av rapporten har vi valt att lyfta fram de brytpunkter i platsens historia som vi tycker att vi ser. Dessa, redogjorda för i kronologisk ordning, får bilda utgångspunkt för närmandet till de många – och stora – frågor vi ställde upp inför undersökningen. Frågorna var samlade till fyra teman: platsens historia, socioekonomiska förhållanden, social hierarki och maktstrukturer, samt begravnings seder och ritualer (se kapitel 4.2). Genom en kronologisk redovisning av de större förändringsskedan vi kan urskilja hoppas vi kunna täcka in samtliga dessa teman, men med lite olika fokus över tid beroende på hur källmaterialet ser ut. Vi börjar alltså från början, när boplatser vid Nederkumla etableras, och ser vad lämningarna från boplatserna kan berätta om människor och boplatser i Fyrislundstrakten under äldre järnålder.

3.1 Hus, gårdar och människor under äldre och mellersta järnålder

När bebyggelsen etablerades vid Nederkumla under senare delen av äldre romersk järnålder fanns redan annan bebyggelse i Fyrislundsområdet, som hade legat där åtminstone sedan förromersk järnålder. Under de 600 år – 18 generationer! – som boplatserna vid Nederkumla sedan användes övergavs vissa

gårdar i närområdet, medan andra kom till på nya platser. Hela tiden under boplatsernas användningstid fanns det emellertid andra gårdar i närheten. Detta var delvis känt redan inför undersökningen och en av de frågor vi ville söka svar på var hur de samtida gårdarna i Fyrislundsområdet relaterade till varandra, ekonomiskt och socialt, och hur vi kunde se detta i det arkeologiska materialet? En annan fråga vi hade var hur bebyggelsen i Fyrislundsområdet förhöll sig till andra delar av Uppsalaområdet, och då framförallt till det maktcentrum som växte fram i Gamla Uppsala.

Bebyggelsestrukturen i Fyrislundsområdet under äldre järnålder, liksom i andra delar av Uppsalastrakten, har beskrivits som en spridd byliknande organisation med gårdar som både samverkade och konkurrerade (Göthberg 2007, s. 436f; Henniuss 2012b, s. 21). Hypotesen om en bystruktur utgår från att det har funnits flera samtida gårdar inom det relativt begränsade geografiska området, men också från att det tycks ha rått speciella ägoförhållanden under historisk tid. De äldsta historiska kartorna beskriver hur byarna Norrby, Söderhällby och Kumla hade sina ägor sammanflätade på ett ganska intrikat vis (se kapitel 2, figur 12). Detta skulle kunna förstås som att byarna ursprungligen ingick i en gemensam fysisk och social miljö – en större äldre järnåldersenheter, som splittrades upp under yngre järnålder eller medeltid (Göthberg 2007b). Frågan är då om denna större enhet, den ursprungliga byliknande organisationen, går att spåra i det arkeologiska materialet?

3.1.1 Definitionen av en by

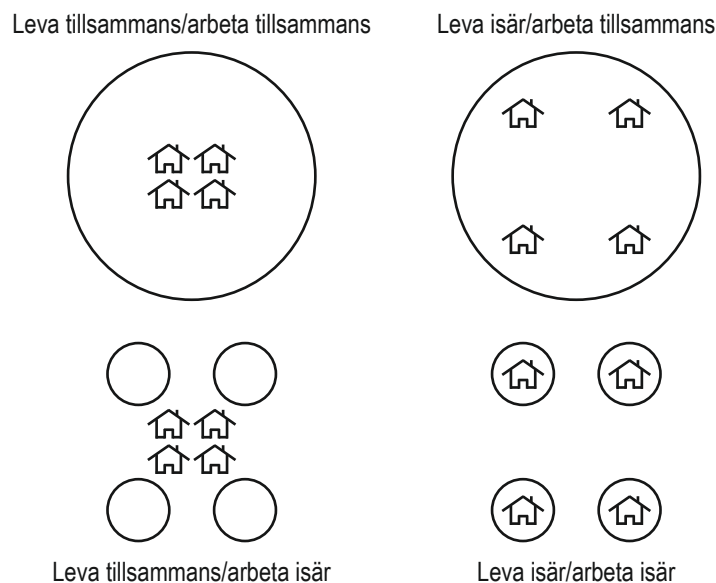
Vad som definierar en by har varit omdiskuterat inom såväl arkeologi som kulturgeografi. Det finns ett flertal forskningshistoriker skrivna om detta begrepp, dess moderna betydelse, etymologi och användning inom forskningen (se exempelvis Windelhed 1995, s. 50f; Aspeborg 1998, s. 127ff; Frölund 1998, s. 145ff; Varenius 1998, s. 93ff; Kaldal Mikkelsen 1999, s. 147f; Rindel 1999, s. 79f; Schmidt Sabo 2001, s. 51ff; Borna-Ahlkvist 2002, s. 125ff; Fallgren 2006, s. 87ff). Kvantitativt har bebyggelse betraktats som en by om den består av minst två eller tre samtida gårdar. Ofta har den historiska reglerade byn fungerat som modell. En by kan dock se mycket olika ut, vilket gör det problematiskt att klassificera boplatser som by eller ensamgård enbart utifrån antalet gårdar och deras geografiska närhet. Inom etnologisk och kulturgeografisk forskning definieras en by utifrån sociala och funktionella sammanhang, snarare än själva samlingen och mängden gårdar. Det vill säga att närliggande gårdar som inte har samverkat kan inte kallas by. Det som definierar bebyggelsen är således inte morfologin, utan relationerna mellan människor, ägostrukturer och hur man valt att organisera sitt arbete och användandet av marken. Såväl förhistoriska som historiska exempel visar att gårdar som varit belägna på långt avstånd från varandra mycket väl kan ha samarbetat (se exempelvis Pedersen & Widgren 1998, s. 304; Varenius 1998, s. 103). Frågan komplieras ytterligare av historiska exempel på att flera byar

också kunde ingå i samma hägnadslag (Tollin 1989, s. 94). Det är med andra ord svårt att på förhand bestämma vad en by är.

Mats Riddersporre (1999) har föreslagit ett sätt att försöka förstå förhistorisk bebyggelse utan att fastna i definitionen av bybegreppet. Istället för att använda sig av fasta definitioner av by eller ensamgård väljer Riddersporre att arbeta utifrån begreppen "leva tillsammans eller isär" (*live together/apart*) och "arbeta tillsammans eller isär" (*work together/apart*). Dessa begrepp kan användas för att beskriva såväl bebyggelsens rumsliga struktur som dess organisation och sätter även fokus på sociala relationer mellan människorna. Riddersporre har presenterat exempel på hur bebyggelse och samverkan kan ha organiserats (figur 16), men framhåller att denna modell endast utgör ytterligheterna på en glidande skala och att det kan finnas ett otal möjliga varianter utöver dessa. Fördelen med modellen är således att den möjliggör flera alternativ och att man inte låser sig vid en förutbestämd definition.

3.1.2 Leva tillsammans eller isär

Eftersom så pass mycket är undersökt i Fyrislundsområdet finns möjligheter att få en god bild av bebyggelsens rumsliga struktur och gårdarnas belägenhet i förhållande till varandra. Samtidigt måste man komma ihåg att det är många ytor som fortfarande inte är undersökta. Flera boplatser är också endast

Figur 16. Teoretisk modell över fyra sätt att organisera landskap och bebyggelse. Bearbetning av original i Riddersporre 1999, s. 173.

Figur 17. Hågnader och vägar har fungerat både som åtskiljande och sammanbindande element. Rekonstruktionen från Skäftekärr på Öland visar hur risgårdesgårdar skärmar av gårdstunet och därmed hindrar boskapen från att ta sig in på aktivitets- och odlingsytor. Foto: Tomas Sjöberg, Trippa (www.trippa.se).

delundersökta och gravfälten i området är utgrävda till mycket liten grad. Vanligtvis är det impedimenten i området som undantagits från undersökning. Som exemplet Nederkumla visar (kapitel 7) kan emellertid boplatzlämningar från äldre järnålder även finnas på impedimentsmark. Nya undersökningar skulle därför kunna förändra bilden av bebyggelsestrukturen, men det nuvarande kunskapsläget är ändå att betrakta som gott.

Det är givetvis inte helt oproblematiskt att fastställa exakt vilka gårdar i området som var samtida. De faser vi arbetar med utgör egentligen inte ögonblicksbilder, utan är snarare längre perioder inom vilka förändringar kan ha skett (jfr diskussion i kapitel 7.2). På detaljnivå är det tydligt att bebyggelsen inom de olika boplatserna i området hela tiden har omformats när gamla gårdar övergavs och nya etablerats. Om man istället lyfter blicken och tittar på förekomsten av bebyggelse vid olika boplatser framstår mönstret som mycket mer stabilt. Visst händer det under loppet av äldre järnålder att hela boplatssytor övergavs, och att nya etablerades, men inte alls i samma takt som var fallet för de enskilda gårdarna inom boplatserna. Detta gör det möjligt att säga något om den rumsliga relationen mellan gårdarna även om vi inte kan fastställa exakt vilka gårdar inom de olika boplatssyorna som var samtida.

Under perioden äldre romersk järnålder till folkvandringstid hade gårdarna i området ett avstånd till närmaste granne på ungefär 40–400 meter. De kortaste avstånden, under 100 meter, är uppmätta för gårdar inom samma boplatssytor och de längre avstånden gäller samtida gårdar på olika boplatssytor. I kapitel 2 nämner vi att den södra gården vid Söderhällby låg ungefär 180 meter norr om den norra gården vid Nederkumla i boplatssens äldsta fas. De varierande avstånden tycks spegla en situation där man (med Riddersporres terminologi) både har ”levt tillsammans” och ”levt isär”. Det är givetvis frestande att tänka sig att de gårdar som låg på ett kortare avstånd från varandra också hade en närmare social och funktionell relation än de som låg längre ifrån varandra, men som Riddersporres teoretiska modell visar behöver inte förhållandet vara så enkelt.

Om man endast ser till boplatserna med sina gårdar framstår de lätt som väl åtskilda punkter i landskapet (jfr Rudebeck 2002). Men det har givetvis funnits fler strukturer i terrängen som är betydelsefulla för tolkningen av gårdarnas rumsliga relationer och som har kunnat fungera både åtskiljande och sammanbindande. Ett par sådana strukturer är hågnader och vägar (figur 17), som emellertid i materialet från Fyrislundsområdet är sällsynta och därmed svåra att studera. De hågnader som är kända utgörs av kortare

trähägnader inom boplatstorna i nära anslutning till själva gårdarna. Dessa hägnader har sannolikt haft som syfte att skärma av gårdstunen och hindra boskapen från att ta sig in på aktivitets- eller odlingsytorna inom boplatserna (jfr Eklund 2007). I nyligen undersökta nordöstra Fyrislund (vid Norrby), där bevaringsförhållandena för hägnader har varit bättre än i övriga Fyrislundsområdet, har en av hägnaderna från äldre romersk järnålder även tolkats som djurfälla (Danmark 216:1; Larsson, Lingström & Sjölin 2018, s. 126, figur 83). Vid Söderhällby har ett stråk av stolphål däremot tolkats som en möjlig hägnad avsedd att skilja två gårdar åt (Fagerlund 2013, s. 57f, 71). Detta indikerar att det inom de olika boplatstorna kan ha funnits gårdar som i något avseende uppfattats och även markerats som enskilda (åtskilda) enheter. Innan fler sådana hägnader påträffas är det svårt att se vilka implikationer tolkningen har för vilka funktionella, ekonomiska och sociala relationer som kan ha funnits gårdarna emellan.

Samtidigt kan hägnader också ha fungerat sammanbindande. I de delar av landet där omfattande stensträngssystem påträffats, i Östergötland och på Öland samt i södra Uppland, har hägnaderna kunnat användas för att förstå relationerna mellan gårdar. Man har kunnat se att spridda gårdar ingått i gemensamma hägnadslag och att de har samarbetat kring att skilja åker och slättergården från den ohägnade utmarken där boskapen betade. Hägnaderna har även rent rumsligt knutit samman gårdarna via murar och fågator (se exempelvis Fallgren 2006; Petersson 2006, s. 187ff med refererad litteratur). Det är oklart om ett liknande hägnadssystem har funnits i Fyrislundsområdet. Rester efter stensträngssystem finns registrerade kring Uppsala, men inte så pass sammanhängande att de kan användas i en analys av relationen mellan gårdarna. Flera registrerade stensträngar tycks också vara av senare datum än äldre järnålder. Till exempel har den stensträng (Vaksala 384) som är registrerad på impedimentet vid boplatsten Danmark 216 tillkommit under historisk tid, som markering av en ägo gräns (Frölund & Göthberg 2010, s. 15). En möjlighet är att ett mer omfattande hägnadssystem under äldre järnålder har bestått av trähägnader. Sådana kan inte upptäckas utanför avbanade boplatstorna, och inom boplatserna kan de ofta grunda spåren ha blivit bortodlade. De trähägnader vi känner till från järnåldern är oftast flätverks-

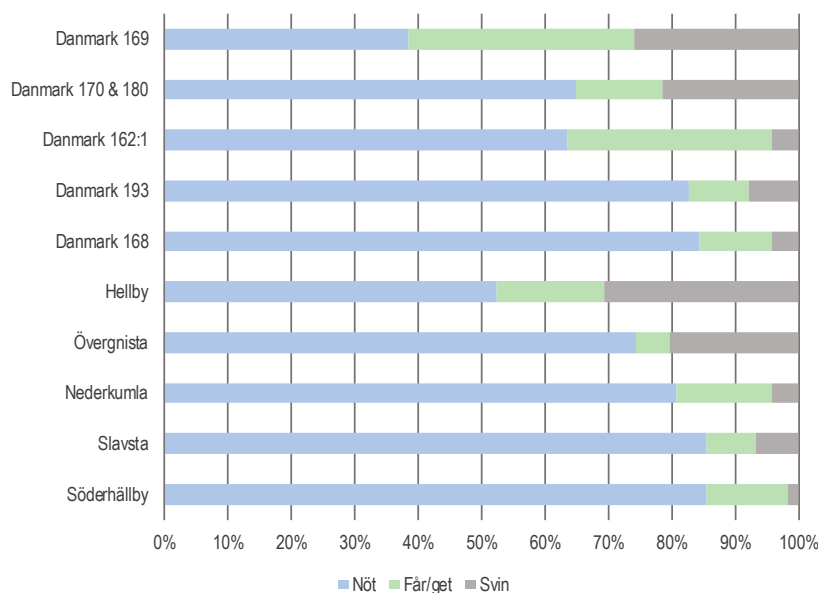
gärdesgårdar, som är mycket mer arbetskrävande än både stenmurar och hankgärdesgårdar (Pedersen & Widgren 1998, s. 293). Så minst lika möjligt är att det inte har funnits ett sådant hägnadssystem och att boskapen istället har hållits borta från åkerytorna och annan inägomark genom vallning.

Andra strukturer i landskapet som kan ha fungerat sammanbindande mellan gårdarna är vägar och stigar, som ju inte bara förbinder olika platser med varandra fysiskt utan också socialt och kulturellt, då de representerar människors rörelser i landskapet och kommunikationen dem emellan (Lindwall 2014, s. 13). Spår efter förhistoriska vägar finns emellertid sällan kvar. Att använda de historiska vägarna i landskapet för att visa på relationer som de förhistoriska gårdarna kan ha haft är problematiskt då vägar inte behöver vara konstanta över tid (Stenqvist-Millde 2007, s. 239). Att de historiska vägarna i Fyrislundsområdet ansluter till (vissa av) boplatserna kan snarare förklaras med att boplatserna har påträffats vid de historiska byarna, och kan inte ses som bevis för att vägarna har använts redan under förhistorisk tid. Tittar man till exempel på boplatsten Vaksala 298, som är en av de få som inte är belägen intill historisk bebyggelse, så ligger den inte heller i anslutning till någon historisk väg. Däremot verkar ett undersökt vägvagnsnitt vid boplatsten Vaksala 299:1 ha etablerats under romersk järnålder och länkat samman boplatsten med bebyggelse söderut i landskapet (Larsson, Lingström & Sjölin 2018, s. 50).

För att summera: det har säkert funnits rumsliga strukturer i landskapet som fungerat både åtskildande och förenande, men eftersom vi saknar spår efter dem tvingas vi i en landskapsstudie att använda oss av endast boplatserna. Och det är svårt att säga något om de sociala och ekonomiska relationerna mellan gårdarna bara utifrån själva bebyggelsens lokalisering.

3.1.3 Arbetsinsatser eller isär

Frågan är då om de olika gårdarna i området har samverkat ekonomiskt, antingen med gemensamma arbetsinsatser eller genom utbyte av produkter, och om det är möjligt att se detta i det arkeologiska materialet. De undersökta gårdarna inom Fyrislundsområdet, och det gäller också Nederkumla, har tolkats som självförsörjande med en ekonomi

Figur 18. Den relativa fördelningen av de tre köttproducerande djurarterna (nöt, får/get, svin) vid olika enheter i Fyrislundsområdet.

baserad på huvudsakligen boskapskötsel men också odling. Det är inte möjligt att se någon tolkningsbar skillnad mellan boplatserna i varken det osteologiska eller det makrofossila materialet.

På samtliga boplatser har det påträffats ben från nötkreatur, får/get och svin, och de flesta boplatser har även inslag av häst. En sammanställning av den relativa fördelningen av de tre köttproducerande djurarterna (nöt, får/get, svin) tyder på att artsammansättningen har varit någorlunda likartad vid de olika enheterna (figur 18). Häst har uteslutits ur jämförelsen då depositionsmonstren för häst på de olika boplatserna ibland skiljt sig åt påtagligt och som en följd snedvrider resultatet. Nötboskap har dominerat djurbeståndet vid i stort sett alla boplatser (60–80 %), följt av lite olika sammansättningar av får/get och svin. Vid Hellby är andelen ben från nöt något lägre än på kringliggande boplatser. Den hittills undersökta bebyggelsen vid Hellby etablerades emellertid först under vendeltid och förhållandet kan spegla en förändrad näringsinriktning under yngre järnålder. Boplatserna vid Norrby har inte tagits med i jämförelsen då de redovisas enligt antal benfragment och inte vikt, men enligt rapporten (Larsson, Lingström & Sjölin 2018) ska benmaterialet där domineras av får/get.

På samtliga äldre järnåldersboplatser i området där makrofossilanalys har utförts visar analyserna att skalkorn har varit den huvudsakliga grödan, men man kan även se ett visst inslag av vete på flera av boplatserna. Någon specialisering i val av gröda tycks således inte ha skett, såsom man till exempel har kunnat se i södra Sverige under perioden (Gustafsson 2012, s. 165). Tolkningen är att skalkornet har odlats på små gödslade åkrar nära bebyggelsen.

Om det förekommit ett utbyte mellan gårdar där säd ingått i transaktionerna skulle detta emellertid kunna resultera i att makrofossilt material påträffas även på gårdar där odling inte har skett. Förekomst av makrofossil i ett hus indikerar först och främst att säd har hanterats i huset i samband med matlagning och behöver inte betyda att säden har odlats vid just den gården. Lager som tolkats som åkerytor har (såvitt känt) bara påträffats på två platser i Fyrislundsområdet, dels de möjliga mindre odlingsytor vi hittade vid Nederkumla (se kapitel 7), dels ett par åkerytor identifierade vid Vaksala 298:1 och 299:1 (Larsson, Lingström & Sjölin 2018, s. 46ff).

Hans Göthberg har föreslagit att olika lokalisering i landskapet kan spegla skillnader i bebyggelsernas näringsinriktning (Göthberg 2007a, s. 424ff; 2007b). Järnålderns boplatser återfinns både på

något högre torrare lermark och på lägre fuktigare marker som under historisk tid nyttjats som ängsmark. De lågt belägna, menar Göthberg, kan ha haft en större inriktning mot boskapsskötsel och mindre mot odling. Förslaget är rimligt men har visat sig svårt att belägga (Bäckström 2012, s. 240). Det är möjligt att det har funnits skillnader mellan gårdarna i djurbeståndens storlek och odlingens omfattning, men varken det osteologiska eller det makrofossila materialet lämpar sig för att göra en kvantitativ analys. Mängden påträffat material är beroende av undersökningsmetodik, bevarandeförhållanden, undersökningsytans storlek och under hur lång tidsperiod boplatsen använts (jfr Gustafsson 2012, s. 164; Hennius 2012b, s. 248). Det är därför inte möjligt att bedöma om någon boplats har haft ett större boskapsbestånd eller odlat i högre grad än någon annan.

Vid sidan om den agrara produktionen har det på vissa boplatser i Fyrislundsområdet varit möjligt att se spår efter olika typer av hantverk som metallsmide, keramiktillverkning och textilproduktion (figur 19). Vissa typer av hantverk har identifierats på flera av boplatserna, medan andra endast påvisats på enstaka boplatser (figur 20). Det senare har tolkats som att det förekommit specialisering, vilket i sin tur antagits visa att det förekommit samarbete i form av utbyte mellan gårdar (Hennius 2012b, s. 220). Tyvärr är spåren efter hantverk på boplatserna i Fyrislundsområdet ofta mycket vaga, och troligen är de inte representativa för det hantverk som faktiskt har bedrivits på gårdarna. Det har ofta varit svårt att koppla specifika anläggningar till olika typer av hantverk, utan spåren efter olika verksamheter syns huvudsakligen i fyndmaterialet (bearbetat ben, vävtyngder, gjutformor och verktyg) och den tekniska keramiken eller brända leran. Vissa typer av hantverk, till exempel trä- och textilhantverk, efterlämnar sällan några anläggningar och själva materialet bevaras oftast inte. Möjligheten att identifiera olika former av hantverk blir därmed beroende av fyndmaterialets bevarandegrad och huruvida den tekniska keramiken analyseras närmare eller inte. Fyndmängden på boplatserna är generellt mycket liten, vilket förklarats med att husen och gårdarna städats i samband med att man flyttat från platsen (Hennius 2012b, s. 213f). Detta i sin tur kan innebära att hantverket syns dåligt i det arkeologiska materialet.

Figur 19. Vävstol i Eiríksstaðir friluftsmuseum, Island. Foto: Creative Commons.

Boplatser	Metall	Textil	Ben/horn	Keramik	Skinn
Nederkumla	X	X			?
Söderhällby					
Övergnista		X			
Danmark 216					
Vaksala 299:1		X			
Vaksala 298:1					
Slavsta					
Danmark 168					
Danmark 193	X	X?	X		
Danmark 162:1	X	X?	X	X	
Danmark 170 & 180					X
Danmark 169					

Figur 20. Identifierade hantverk på boplatser i Fyrislundsområdet under äldre järnålder.

Även om gårdarna har varit huvudsakligen självförsörjande så kan de ha samverkat och hjälpts åt i vissa sysslor. Samverkan mellan gårdar under äldre järnålder brukar främst anses ha varit aktuell inom boskapsskötseln (Petersson 2006, s. 252; Göthberg 2007a, s. 438f; Ericsson & Strucke 2008). Bakgrunden till denna tolkning är framförallt de omfattande

stensträngssystemen i till exempel Östergötland och på Öland. Där indikerar stensträngssystemen att man haft gemensamma betesmarker och att själva hägnaderna har varit en gemensam arbetsuppgift. Denna struktur antas då ofta gälla även för andra delar av landet där bebyggelsestrukturen ser liknande ut, men där de omfattande hägnadssystemen saknas. Den komplicerade historiska ägoblandningen i Fyrislundsområdet tycks vara ordnad på ett sådant sätt att alla byar har haft del i den nya mark som i och med landhöjningen växte fram i väster längs Sävjaån. Detta skulle kunna tolkas som att dessa marker före ägoindelningen nyttjades gemensamt av de olika enheterna och att alla vid uppdelningen därför fick en bit var. Den aktuella marken ligger till största delen under 15 meter över havet, vilket antagligen utgjorde gränsen för odlingsbar mark ännu omkring 500 e.Kr. (Göthberg 2007b, s. 58). Under äldre järnålder har området troligen utnyttjats som ängs- och betesmark, vilket i sin tur kan vara en indikation på samverkan kring boskapsskötseln. Hur omfattande denna samverkan har varit är en öppen fråga. Om boskapen hållits borta från ängar och åkrar genom vallning har behovet av gemensamt arbete kanske varit mindre. Oavsett det bör gårdarna i området ha samverkat kring nyttjandet av betesmarken, så att betetrycket hölls i balans och man kunde säkra boskapsbestånd och skördeutfall (jfr Ericsson & Strucke 2008, s. 69). Samverkan kan också ha skett genom deltagande i det intensiva och personalkrävande skördearbetet (Göthberg 2007a, s. 438). Detta är givetvis bara ett antagande, baserat på historiska förhållanden, och antagligen utgjorde åkermarken en ganska liten del av gårdarnas inägor under järnåldern.

Sammanfattningsvis kan vi säga att det i flera avseenden lågmälda arkeologiska materialet är svårtolkat, men att det mesta talar för att de undersökta äldre järnåldersgårdarna inom Fyrislundsområdet, och det gäller också gårdarna vid Nederkumla, har varit självförsörjande. Ekonomin har varit baserad på boskapsskötsel men också odling, måhända i mindre skala. Det hantverk som förekommit har också varit inriktat mot gårdarnas egna försörjning. Möjligen har det funnits gårdar som i högre grad än andra varit specialiserade på vissa hantverk, men någon överskottsproduktion tycks det inte ha handlat om. Bebyggelsen ter sig uniform med en begränsad repertoar av hustyper, vilket gör det svårt att upptäcka

någon eventuell hierarki gårdar emellan. Vi får förutsätta att man har samverkat och samarbetat kring boskapsskötseln. Hur denna samverkan närmare såg ut, eller hur beslutet kring samarbetet fattades och av vem/vilka, kan inte det arkeologiska materialet ge svar på. Den allt tätare bebyggelsen i området kan ha lett till att behovet av en sådan samverkan ökade över tid. Det skulle i sin tur kunna innebära att det blev allt viktigare att reglera vilka rättigheter och skyldigheter gårdarna hade inom ramen för denna organisation. Kritiska tillfällen när sådana rättigheter och skyldigheter behövde förhandlas om och bestämmas kan till exempel ha varit vid arv och giftermål (jfr Holst 2010, s. 157). Markrättigheter, resursfördelning och transaktioner handlar ju i högsta grad också om sociala relationer.

3.1.4 Relationer, släktskap och samhörighet

Så vad kan vårt material eventuellt säga om hur de sociala, mellanmännsliga relationerna var organiserade? Hur drevs utvecklingen framåt, när Fyrislundsområdet bebyggdes och expanderade? Bebyggelsen i området växte ju successivt till under loppet av äldre järnålder (se kapitel 2 för en översikt). Bebyggelseexpansionen kan antingen vara resultatet av att människor har flyttat in utifrån, eller att de nya gårdarna har etablerats av folk med ursprung i de äldre gårdarna inom området.

Ser man på hur bebyggelsen har växt fram är det senare mest troligt. Den första bebyggelsen i området etablerades i norr, vid Danmark 298 och 216, omkring Kristi födelse. Ungefär samtidigt etablerades bebyggelse i söder, vid Danmark 170. En tänkbar tolkning är att de nya boplatser som sedan tillkom hade sitt ursprung i dessa första etableringar. Det kan ha varit nya generationer på de gamla gårdarna som flyttade ut och byggde nytt. Inspirationen till denna tolkning kommer från Mads Kähler Holsts arbeten. Holst har utifrån studier av den danska järnåldersboplatsen Nørre Snede visat hur bebyggelsens organisation över tid kan avspegla släktskaps- och arvsrelationer (Holst 2000; 2004; 2010). När en ny generation växte upp och i samband med giftermål eller motsvarande bildade ett eget hushåll flyttade man inom boplatsen och uppförde ett nytt hus. Samtidigt levde den tidigare generationen kvar.

Över tid skapade detta ett gradvist förändrings- och förflyttningsmönster inom boplatser. Att byggandet av nya hus kan sättas i samband med generationsförändringar har även föreslagits av andra (Widgren & Pedersen 1998, s. 280; Gerritsen 1999, s. 84; för Säbyområdet i Fyrislund Hennius 2012b, s. 248). Som Holst understryker (2004, s. 198) skedde denna dynamik inom bebyggelsen utan inblandning från några yttre eller överordnade makthavare.

Den tolkning av gårdarnas rörelser inom boplatserområdet Danmark 39:2 som görs i kapitel 7 och sammanfattas i kapitel 2 innebär en övergripande konstans med två – tre gårdar inom boplatserytan, men som på detaljnivå hela tiden flyttar, rivs och nybyggs. Det stabila antalet tyder på att man hållit ihop gårdarna (och deras marker) vid arvsskiftet, det har inte skett någon splittring av gårdar eller ökning av antalet gårdar (jfr Holst 2010, s. 170ff). Kronologiska överlappningar vid de flyttningar och nybyggen som gjordes talar för att det kan ha handlat om att nya hus uppfördes vid sociala, släktbaserade händelser som giftermål, barns födelse eller barns inträde i vuxen världen, och att hus övergavs/revs när den gamla generationen gick bort eller flyttade in med den yngre.

På samma sätt som man kan anta skedde inom boplatserytorna, är en rimlig tolkning att nya boplatser var ett resultat av att nya generationer på gamla gårdar flyttade ut och tog ett nytt område i anspråk för hus, odlingsytor och andra till bebyggelsen knutna aktiviteter. Det kan ha handlat om att man bebyggde marker som tidigare disponerats av ”fädernegården” för mer extensiva aktiviteter. Om expansionsprocessen gått till på detta vis har det således funnits släktskapsband mellan gårdarna i området.

Möjligen är detta en nyckel till skillnaden mellan Fyrislundsområdet och de tätare bebyggda, mer hierarkiska och större boplatserna vid Gamla Uppsala. Om expansion och förtätning var ett resultat av en generell befolkningsökning har detta hanterats på olika sätt i dessa båda områden. Ett förslag är således att den eller de som ägde inflytande över området påverkade bebyggelsemönstret. Tidigare har föreslagits att bebyggelseexpansionen i Fyrislundsområdet varit styrd utifrån genom att någon form av aristokrati har gjort anspråk på området. Tecken på en elit har

man velat se i gravfältet Danmark 100, Danmarksby, med påfallande rika gravar, och även i det folkvandringstida offerfyndet med tio guldbrakteater i Söderby längre bort (se exempelvis Frölund & Göthberg 2010, s. 9; Fagerlund 2013, s. 66; Hennius 2012a, s. 87). Tolkningen utgår från den bild som getts av hägnadslagen i södra Uppland, vilken beskriver organisationen som tydligt hierarkisk och bestående av storgårdar med underlydande gårdar (se exempelvis Ericsson & Strucke 2008). De elituttryck som anförts för Fyrislundsområdet är dock yngre än själva expansionen. Ett alternativ som inte har diskuterats i lika omfattning är att gårdarna i Fyrislundsområdet under äldre järnålder inte ingått i någon högre elits influensområde (till skillnad från byarna nära Gamla Uppsala?).

Det tycks vara ett mönster i området att platserna där gårdar etablerades sällan var helt jungfruliga, utan att de tidigare hade använts för aktiviteter knutna till bland annat boskapsskötsel och fiske. Detta har konstaterats vid Norrby, Säby, Söderhällby och Nederkumla, och även vid de bosättningar som etablerades senare, som Hellby och Övergnista (se kapitel 2). Detta talar för en långsam process, troligen internt driven snarare än initierad utifrån.

3.1.5 Gravfälten som arena för samverkan

Äldre järnålder är en period med få men omfattande gravfält vilka brukar tolkas som gemensamma så kallade bygdegravfält. Att en större bygd nyttjade ett och samma gravfält vittnar om en social gemenskap och att man betraktade sig som delar av ett gemensamt sammanhang. Detta kan ha varit fallet i Fyrislund. Förutom de nu undersökta gravfälten vid Neder- och Överkumla, som började användas först under folkvandringstid respektive vendeltid, finns flera gravfält registrerade i den norra delen av Fyrislund, kring enheterna Norrby och Slavsta (jfr figur 7 i kapitel 2). Endast ett av dessa, gravfältet Inhåleskullen (Vaksala 155:1) är undersökt och det visade sig ha en mycket lång (men sporadisk) användningstid, från bronsålder fram till vendeltid (Seiler & Appelgren 2012). De övriga gravfälten består uteslutande av runda stensättningar. Avsaknaden av ett mer varierat gravskick och gravfältens placering invid de historiska bytomterna gör det sannolikt att de tillkommit under yngre järnålder.

Det är möjligt att Inhåleskullen utgör det enda gravfältet i Fyrislundsområdet under de äldsta faserna (jfr figur 8–11). Trots det är det endast ett mycket litet antal individer som begravts på Inhåleskullen och de få gravarna kan långt ifrån representera befolkningen på ett flertal gårdar under en så lång tidsperiod. Att antalet gravar på gravfälten inte motsvarar den förväntade befolkningen är inget ovanligt, men på Inhåleskullen är begravningarna ovanligt få. Något bygdegravfält är det inte tal om och platsen ska sannolikt tolkas som något annat än ett vanligt gravfält. Vi återkommer strax till denna plats.

Avsaknaden av gravar från äldre järnålder (bortsett då från de få gravarna på Inhåleskullen) kan bero på att man begravt sina döda på gravfält utanför Fyrislundsområdet (vi bortser nu även från möjligheten att man hanterat sina döda på sätt som inte lämnat några arkeologiska spår/gravar). Stora gravfält med ett varierat gravskick av äldre järnålderskaraktär finns vid Rörby (Uppsala 78:1), endast cirka 200–400 meter norr om Norrby och Slavsta, i Säby (Danmark 63:1) i södra Fyrislundsområdet, och även vid Sällinge (Danmark 11:1) cirka en kilometer öster om Nederkumla (jfr figur 7–9).

Strax norr om gravfältet Uppsala 78:1 fanns en boplatz under yngre bronsålder och förromersk järnålder (Vaksala 301:1) som kanske utgör ursprunget till de enheter som senare under förromersk järnålder etablerades i området vid Norrby. Även vid Säby har tidiga lämningar undersökts, som dock antas vara av mer tillfällig karaktär, men framemot äldsta romersk järnålder etablerades en gård också här. Är det en slump att de stora äldre järnåldersgravfälten finns i närheten av de äldsta bebyggelserna? Antagligen inte, utan vår hypotes är att gårdarna i Fyrislundsområdet nyttjade dessa gravfält under äldre järnålder, därför att gravfälten låg invid de äldre enheter som var gårdarnas föregångare. Bebyggelsen i området samlar sig också förhållandevis tydligt i en nordlig och en sydlig del, även om bosättningarna vid Nederkumla och Söderhällby ju ligger ganska så mittemellan. Gravfälten skulle alltså kunna indikera att det var nya generationer som utgick från de gamla gårdarna som etablerade nya bosättningar. Om detta var fallet har de kollektiva gravfälten utgjort ytterligare en arena för samverkan mellan områdets gårdar, och förstärkt den större gemenskap som gårdarna/familjerna ingått i.

Var kommer Inhåleskullen in i denna bild? Det är som sagt möjligt att Inhåleskullen är det enda gravfältet i Fyrislundsområdet under de äldsta faserna. Gravfältets centrala belägenhet har tolkats som att platsen har nyttjats av flera av bosättningarna i området (Seiler & Appelgren 2012, s. 54). Efter undersökningarna av Vaksala 216:1, 298:1 och 299:1 vid Norrby har istället föreslagits en koppling till dessa enheter, bland annat för att det under äldre romersk järnålder fanns en byggnad tolkad som ett kulthus på den närmast belägna boplatzen, Vaksala 298 (Larsson, Lingström & Sjölin 2018, s. 80ff). Platsen tycks dock ganska apart. Inhåleskullen har inte använts som begravningsplats kontinuerligt och begravningarna har skett med varierande intensitet. Periodvis har mycket lång tid förflutit mellan tillfällen då mänskliga kvarlevor hanterats och begravts på platsen. Vetskapen om äldre gravar eller händelser som utspelat sig där måste ha traderats under väldigt lång tid, om det nu är de äldre gravarna som föranlett nya aktiviteter på kullen. Alternativt, och kanske rimligare, är att man emellanåt har upptäckt de äldre gravarna och funnit anledning att återanvända dem (jfr Bradley 2002). Den markanta höjden i ett i övrigt flackt landskap kan ha lockat folk som varit ovetande om att kullen även tidigare hade använts för begravningar och andra rituella aktiviteter.

På Inhåleskullen anlades en handfull gravar (i rapporten nämns två, alternativt så många som åtta) under yngre bronsålder, och ytterligare cirka tre gravar har daterats till den äldre delen av förromersk järnålder. Från dessa perioder finns ingen känd bebyggelse i området utan bara sporadiska lämningar. Sannolikt har markerna i området nyttjats för bete och kanske kan gravarna ses som uttryck för ett första besittningstagande av marken i området (Seiler & Appelgren 2012, s. 43). Den första bebyggelsen etablerades under sen förromersk järnålder, vid Vaksala 298:1 och Danmark 216:1 som låg nära gravfältet (Larsson, Lingström & Sjölin 2018). Under den påföljande perioden, romersk järnålder, expanderade bebyggelsen i Fyrislundsområdet starkt med allt fler gårdar. Anmärkningsvärt nog har endast enstaka gravar på Inhåleskullen daterats till detta skede. En grav har daterats till 100–250 e.Kr. och en armborstfibula daterad till övergången mellan äldre och yngre romersk järnålder kan eventuellt representera ytterligare en förstörd grav (Seiler & Appelgren 2012, s. 46).

Begravningen under romersk järnålder gjordes i en äldre grav från förrromersk järnålder där åtminstone tre individer tidigare gravlagts (både jordade och brända; Seiler & Appelgren 2012, s. 81). Överlagring av gravar och nya begravningar i äldre gravar tolkas vanligtvis i termer av återkoppling till förfäderna och/eller som ett sätt att hävda rätten till mark (se exempelvis Seiler & Appelgren 2012, s. 51; Hållans Stenholm 2012, s. 108). Så kan det förstås vara. Jan-Henrik Fallgren har i sina studier av stensträngssystemen på Öland konstaterat att gravfälten under äldre järnålder har använts som gränsmarkörer mellan byarna. Gravfälten var placerade på gränsen mellan inägor och utmark, vända mot grannbyarna (Fallgren 2006, s. 137). Jonas Wikborg har föreslagit en liknande struktur i Kyrsta norr om Uppsala (Wikborg 2007, s. 196f). Man skulle mot bakgrund av detta kunna anta att även den romartida begravningen på Inhåleskullen har haft ett sådant syfte, kopplat till den bebyggelseexpansion som sker. Det förutsätter emellertid att vi kan tala om enskilda byar, och vi vet som sagt väldigt lite om hur de olika gårdarna och bebyggelseområdena var relaterade till varandra i Fyrislundsområdet. Eventuella släktskapsrelationer, gemensamma stora begravningsplatser, och samverkan inom boskapsskötseln så som ovan skisserats – samt inte minst att det saknas andra gravfält som på samma vis skulle vara möjliga att relatera till andra boplatser i området – talar snarast för att Inhåleskullen ska betraktas som en gemensam angelägenhet för flera samverkande bosättningar, så som föreslagits av Seiler & Appelgren (2012, s. 54). Det unika mönstret med få och sporadiskt anlagda gravar tyder dessutom på att platsen haft en annan funktion än att ”bara” vara begravningsplats. Ett liknande uttryck finner vi troligen i den äldsta gravfasen (folkvandringstid/tidig vendeltid) på gravfältet vid Nederkumla (Danmark 39:1), då den kullen användes för enstaka begravningar men, som det verkar, också till religiösa riter och offer.

Sammanfattningsvis tyder gravfältens karaktär och placering på att de under äldre järnålder kan ha utgjort ytterligare en arena för samverkan och gemenskap mellan områdets gårdar.

3.1.6 Nya vindar?

De förändringar i bebyggelse- och gravmönster som kan iakttas i många områden när äldre järnålder övergår i yngre har tolkats på olika sätt. Att stensträngsorganisationen bröts upp har föreslagits bero på att

allt fler jordbruk och ett ökande betestryck ledde till överutnyttjande och så småningom en kollaps för systemet i tidig vendeltid (Ericsson & Strucke 2008; jfr Widgren 1983). Ett annat förslag är att hägnadslagen upplöstes till följd av ett överutnyttjande som man pressats till av en (folkvandringstida) elit. Oavsett anledningen blev resultatet att de små gårdarna och byarna fick klara sig själva inom egna territorier och gränser, vilket också innebar att man blev mer exponerad för andra som ville ta över marken, med en hierarkisering av bebyggelsen som följd (Widgren 1997, s. 53f; Pedersen & Widgren 1998, s. 329). Splittringen av hägnadslagen skulle därför också vara bakgrunden till att man knöt förfäderna närmare bosättningarna genom att börja anlägga by- och gårdsgravfält och bygga mer synliga gravar (Bratt 2008, s. 161).

Vid Nederkumla var bosättningsmönstret emellertid stabilt under både folkvandringstid och en stor del av vendeltiden. Varken kris eller nya hierarkier kan iakttas i bebyggelsestruktur eller försörjning. Såvitt vi kan bedöma finns det inga belägg för kriser eller ökad social stratifiering inom de andra närbelägna boplatserna heller. (Se dock Larsson, Lingström & Sjölin 2018 som gör en delvis annan tolkning utifrån undersökningarna vid Norrby.) En avflyttning från lerslättboplatserna kan iakttas men den verkar ha skett i olika takt vid olika bosättningar, vid olika tidpunkter, och dessutom lugnt och planerat (jfr Henniuss 2012a–b; Fagerlund 2013). Men kanske kan man ana en viss förändring i linje med den ovan beskrivna utvecklingen i och med att man började lägga gravar intill bosättningen, något som vi nu ska beskriva.

3.2 Stolprader, ritualer och gravar i folkvandringstid

Under folkvandringstiden förändrades den rumsliga organisationen inom boplatserna vid Nederkumla och det var nu de första gravarna dök upp. Höjden öster om bebyggelsen, som tidigare utgjorde ett av boplatsernas aktivitetsområden där man bland annat sysslade med matlagning, togs i anspråk för begravningar – och, som det verkar, även andra sakrala ritualer. I samband med detta restes runt om höjden en rad med stolpar. Hur stolpraden ska förstås med utgångspunkt från den rumsliga och sakrala/profana organisationen vid Nederkumla kan diskuteras.

3.2.1 Stolpar i rad

Stolpraden kan ha haft flera betydelser (gräns/skydd/övergång mellan världar/uteslutande/inneslutande), men främst har den utgjort en tydlig skiljelinje mellan vardag och rit. Hade stolpraden haft en enklare utformning hade man kunnat tänka sig en mer praktisk funktion som till exempel skilje mellan människornas boplatser och betande djur, men konstruktionen har haft ett annat, kraftfullare uttryck som inte hör hemma i boplatssammanhang. Med hänsyn till ålder, utseende och placering tolkar vi den som en avgränsning som byggts i samband med att höjden fick en förändrad betydelse som, åtminstone delvis, hörde ihop med gravarna. I ett av stolphålen låg en fin fibula som kan dateras till cirka 400–475 e.Kr., och den äldsta begravningen har likaså en datering till 400-talet. Ett par andra tidiga gravar kan dateras till sen folkvandringstid, 500–550 e.Kr. Stolpraden visar visserligen tecken på att vara delvis omstolpad, men man kan nog inte räkna med att den varit i bruk mycket längre än 50–100 år. Det innebär att den framför allt hör samman med folkvandringstiden. Dateringarna av både stolpraden och gravarna är som synes ganska vida vilket innebär att vi inte med säkerhet kan säga att de är exakt samtida, men det finns även andra skäl att tro på ett samband.

Stolpraden verkar ha fortsatt längre mot öster och utanför undersökningsområdet, vilket man kan tolka som att det inhägnade området ursprungligen varit större och kanske sträckt sig fram mot dagens bebyggelse vid Nederkumla. Hur hög konstruktionen varit och hur den varit utformad ovan jord kan vi bara gissa oss till. Möjligen har mindre delar av den varit dubbelradig – eller så är de dubbla stolphålsraderna resultatet av att man delvis ändrat läge på den, kanske i samband med omstolpning. Själva groparna var oftast runt en meter i diameter och bevarade stolprester hade en diameter på 30–40 cm. De flesta av stolphålen var stenskodda. Avståndet mellan stolparna har varit stort, mestadels tre till fyra meter. Om stolparna utgjort de bärande delarna av en hägnad kan man tänka sig att det mellan dem funnits liggande brädor (skiftesverk), stående brädor (resvirke), slänor eller vidjor med lerklinad yta. Dubbelraderna och de kraftiga stolparna tyder på en konstruktion som kan liknas vid en palissad, men det stora avståndet motsäger detta då palissader brukar ha tätt mellan stolparna. Kanske rör det sig i stället om ett slanstaket, eller så har det stått mindre störar mellan de

stora (jfr Eklund 2007, s. 352). Det troligaste är ändå att det *inte* funnits något mellan stolparna och att de varit fristående. Frånvaron av lerklining, rännor, stөрhåll och andra konstruktionsspår mellan stolparna tyder på det. Stolpraden har med andra ord inte varit avsedd att rent fysiskt stänga ute folk och få, eller att hindra insyn, utan har haft en mer symbolisk betydelse.

Konstruktionen har säkerligen varit synlig på långt håll, men hur hög kan den ha varit? Utifrån det bevarade stolphålsdjupet och de resonemang som förts i samband med uträkningar av höjden på stolpraderna vid Gamla Uppsala (Wikborg & Göthberg 2018, s. 316f) kan stolparna vid Kumla ha stuckit upp cirka två meter ovan mark. Med en sådan höjd har konstruktionen varit tydlig och väl synlig, men inte överdrivet monumental. Höjden på Gamla Uppsalas vendeltida stolprader har som jämförelse beräknats till uppemot sex meter.

Det finns exempel på hur stolprader använts för gränsdragning eller som någon typ av markering under järnåldern, de mest kända är nog stolpraderna vid Anunds hög (Bäck, Jonsson, Lindeberg & Sanmark 2018) och de redan nämnda världskända raderna vid Gamla Uppsala. Vid dessa två centralplatser har stolpraderna dock varit helt raka och de verkar åtminstone delvis höra samman med vägsträckningar. Raka stolprader har också hittats vid Degeberga och Färlöv i Skåne samt i Tomtebodan utanför Stockholm. De har daterats till folkvandringstid, och verkar kunna knytas till i varierande grad centrala platser och troligen till grupper med politiskt och militärt inflytande (Björk & Wickberg 2015). Stolpraden vid Kumla går naturligtvis inte att jämföra med dessa spikraka stolprader, men det finns ändå ett släktskap i själva uttrycket. Tekniken är speciell och liknar inte de gravhägnader av sten med dateringar till yngre bronsålder/äldre järnålder som påträffats vid utgrävningar och inventeringar i Uppland (se exempelvis Lindblom & Spijkerman 2009; Olausson 1995; RAÄ-nr Biskopskulla 28:1; Alunda 784; Aspö 72:2). Inte heller finns någon direkt likhet med de kraftigare träpalissader som under äldre och mellersta järnåldern använts i trakten som försvarsverk vid borgar eller befästa gårdar (till exempel vid Gåseborg, Gamla Uppsala skola och Berget; Olausson 1995; Eklund 2007, s. 350 och där anförda referenser; eller vid Haga Norra i Solna socken; Andersson 1995). Vid Kyrsta, Uppland, verkar palissaden dock inte ha handlat om försvar utan

där har den avgränsat en gård från ett hantverksområde (Onsten-Molander & Wikborg 2006). En större överensstämmelse finns med den lätt svängda stolprad som avgränsade det vendeltida viet i Ullevi, Bro socken (Bäck, Hällans Stenholm & Ljung 2008, s. 31, 163). I Ullevi tycks stolparna ha ingått i en hägnadsanläggning som även bestod av gropar, härdar och markfasta stenar. Hägnaden hade en oavvislig koppling till berget och *harget* innanför, och tolkades som ett så kallat viband, en från fornvästnordisk litteratur känd rituell och rättslig avgränsning av ett heligt och fredat område. En liknande avgränsning fanns också på Helgö, där en helig klippa tycks ha varit avgränsad från närliggande bebyggelse med en palissad bestående av parallella rader stenar, stolpar och härdar (Holmqvist 1970, efter Zachrisson 2010, s. 84).

3.2.2 Föremålsoffer med kvinnlig prägel

Stolparnas distribution och konstruktion samt föremålsoffer intill dem är små pusselbitar till förståelsen av stolpraden. En intressant omständighet är att de fynd som hittades i tre av stolphålen alla har kvinnlig koppling. Det rör sig om en vävtyngd, en löpare och en mycket liten, högkvalitativ bronsfibula med djurhuvud (figur 21 och 22). Samtliga dessa ting bär dessutom spår av rituella handlingar, som sannolikt skett i samband med att man reste stolp-

Figur 22. Fibula (F705:15640/1) som tillsammans med en malsten och en vävtyngd (se figur 21) hittades i stolphålen till stolpraden runt gravfältet. Skala 2:1.

raden. Tydligast visar sig detta i vävtyngden. Innan den lades ner i stolphålet hade den krossats och bränts vid mycket hög temperatur (900–1 000 grader). Det är inte ovanligt att vävtyngder hittas som husoffer intill (framförallt) takbärande stolpar. I de flesta fall har vävtyngderna varit intakta, men i Lockarp, Skåne, har det hittats två exemplar som varit krossade och brända precis som i Nederkumla (Carlie 2004, s. 164; Stilborg bilaga 8). Vävtyngden från Kumla har lagts ner under 400-talet. Under detta århundrade har

Figur 21. Tre föremål med kvinnliga associationer hittades i tre av stolphålen närmast den öppning som fanns i stolpraden. Dessa utgjordes av: en liten fibula (se figur 22), en krossad och bränd vävtyngd samt en del av en löpare (malsten). Här visas vävtyngden (F5074:12672/1) till vänster och malstenen (F5484:16393/1) till höger. Skala 1:1.

ett, kanske upp emot tre, av boplatsens hus brunnit, varav ett låg i området direkt väster om stolphålet med vävtyngdsoffret. Har man plockat upp delar av en vävtyngd från ett nedbrunnet hus och offerat när man reste stolpen?

En annan tråd man kan följa är den mytiska traditionen om nornorna och valkyriorna, och husfruarna, som väver och spinner fram människors öden. Kanske symboliserade vävtyngden själva vävandet, som i sin tur var ett kvinnligt arbete som kunde utföras i magiska syften för att påverka människors levnadsförlopp. Väven som växte fram beskrev och påverkade en människas liv. Det finns så pass gott om germanska och fornnordiska källor från järnålder och tidig medeltid som beskriver detta motiv att vi nog kan utgå från att det var en utbredd föreställning (Kristoffersen 2000; Nordberg 2004, s. 99ff och där angivna referenser). Krossandet och brännandet av vävtyngden skulle därmed mycket väl kunna tolkas som livets/ödets avslut och övergången till dödsriket, kanske delvis som en parallell till brandgravseden att bränna och krossa de dödas kvarlevor. En associerad tolkning är att nedläggandet av föremålet symboliserade en omställning på platsen och starten på någonting nytt, det vill säga en förändrad brukning av höjden ovanför boplatsen.

Tolkningen förstärks av ett annat offer i stolpraden. Det utgörs av cirka en tredjedel av en krossad malstenslöpare. Malstenar förekommer ofta som husoffer och de har huvudsakligen deponerats under äldre järnålder och särskilt under 300- och 400-talen. De mellansvenska deponeringarna har nästan uteslutande utgjorts av intakta stenar, medan de sydsvenska oftast varit fragmenterade, liksom den vid Nederkumla. Även löparen har transformerats genom mänsklig påverkan i form av fragmentering och eld, och i gravsammanhang antas nedlagda löpare ha använts för att krossa brända ben. Löparen har för övrigt liknande konnotationer som vävredskapen: ett magiskt verktyg för att mala fram det man önskar. Denna föremålskategori har tolkats som symbol för transformation och reproduktion (Carlie 2004, s. 83 med referenser).

Det tredje offerfyndet, som också varit det mest dyrbara, var en nästan helt intakt, men mycket liten, fibula med en djurhuvudände (häst?) och en T-formig, närmast torshammarlik fotplatta. Fibulan liknar de korsformiga fibulorna, men saknar spår av de

karaktäristiska knopparna. Något motsvarande föremål med kombinationen djurhuvud och T-formig fotplatta har vi inte kunnat hitta och typen verkar därför vara ovanlig. Den påminner också om ”små bronsspännen” med huvud- och fotplattor, som varit vanliga i Skandinavien under senare delen av folkvandringstiden (Røstad 2016, s. 272 och där anförda referenser), men dessa saknar djurhuvuden. Dräktspännen förekommer ibland som stolphålsoffer i hus, men är mycket ovanliga. Det finns exempel på just korsformiga fibulor i ett par danska och i ett halländskt folkvandringstida hus (Carlie 2004, s. 182), men i Mälardalsområdet lyser de än så länge med sin frånvaro. Korsformiga spännen har enligt Anne Carlie (2004, s. 181) troligen burits av både kvinnor och män, men enligt brittiska studier förknippas de främst med kvinnor (Walton Rogers 2007, s. 118; Martin 2015). I de flesta rekonstruktioner antas att de burits parvis och väl synligt uppe på skuldrorna där de hållit samman en så kallad peplosklänning. Fibulan från Nederkumla var vid fyndtillfället inbakad i en rundad lerklump så att endast djurhuvudet stack ut. Detta har varit gjort med avsikt. Vad fibulan haft för betydelse och vilka riter man utfört i samband med nedläggandet av den vet vi inte, men den har med all säkerhet haft en speciell mening. Kanske är det som Anne Carlie resonerar angående spännesoffer i hus (2004, s. 183), att de hör samman med någon bortgången nära släkting som genom spännet satts att vaka och skydda över platsen, det vill säga i det här fallethöjdeninnanförstolpraden? Betydelsen kan också ha varit kopplad till fibulans speciella funktion att uttrycka bärarens sociala och kulturella identitet, roll och uppgifter. Nanouschka Myrberg Burström har noterat att under vikingatid kan mittspännet/mantelspannet, som bars väl synligt ytterst i klädedräkten, förekomma i deponeringar, medan ovala spännbucklor och andra mera dolda dräktspännen bara påträffas i gravar. Hennes tolkning är att spännena haft olika innebörd och att de yttre spännena varit starkare kopplade till en officiell roll eller funktion än övriga spännen (Myrberg Burström 2015, s. 33ff). Nu vet vi inte om de folkvandringstida spännena kan förstås på samma sätt, men en möjlighet är att den aktuella bronsfibulan har anspelat på en specifik roll eller funktion, som varit av ämbetskaraktär. Kanske har den tillhört eller symboliserat en person med uppgift att skydda eller ta hand om platsen? Kanske en person med särskild kännedom om betydelsefulla ritualer? Sammanfattningsvis kan de tre offren tolkas som symboler för skydd, öde och transformation.

3.2.3 Området innanför och porten in

Att stolpraden vid Nederkumla utgjort någon typ av gränslinje står klart, men vad är det man har velat skydda och avgränsa under folkvandringstid? Vad har man haft för syn på området innanför? Vår hypotes är att kullen inte enbart fungerade som begravningsplats. Kanske var begravingarna inte huvudsaken alls, under den tid stolpraden stod. Det är trots allt väldigt sparsamt med gravar från gravfältets första användningstid. Endast tre (14, 15, 62), vilka ligger innanför stolpraden men i höjdens utkanter (väst, norr, öst), dateras till folkvandringstid. Möjligen kan även två odaterade gravar (60, 61) i norr och söder också dateras till denna period. Samma mönster med ytterst få gravar ser man även en bra bit in i vendeltid. Samtidigt fanns två – tre gårdar nere på boplatsen, så gravarna motsvarar långt ifrån alla dem som levde i byn. Det talar för att höjden varit förbehållen vissa utvalda döda. En likhet finns därmed mellan denna plats och Inhåleskullen, som inte heller verkar ha varit något genomsnittligt gravfält. En intresseväckande omständighet är att begravningsplatsen vid Inhåleskullen återaktiveras under denna period, till vilken sju gravar har förts (Seiler & Appelgren 2012), alltså ungefär samtidigt som gravar började anläggas vid Nederkumla.

Stolpraden gjorde ett ganska långt uppehåll i den centrala delen, mitt framför gravhöjdens högsta och mest bergiga parti. Endast två stolphål i detta område har förts till stolpraden, men de skulle även kunna höras till något annat. Varför man inte satt stolpar här är oklart, men det har sannolikt varit i ett specifikt syfte. Kanske har berget ersatt stolpraden i denna del? Eller så har denna yta betytt något speciellt, kanske varit en ingångsdal? Just detta markavsnitt har under tidigare boplatsfas varit ett område med många härdar och även en ugn, som är daterad till yngre romersk järnålder (¹⁴C-analys: 250–430 e.Kr.). Samtidigt och in i tidig folkvandringstid låg en gård mitt emot öppningen, vilken under senare delen av folkvandringstid övergavs. Det innebär att när stolpraden anlades var ytan utanför en öppen plats fri från byggnader.

Invid öppningen i hägnet fanns flera anläggningar som kan fördjupa tolkningen. Nedanför bergskanten och rakt framför öppningen fanns en flack skärstenspackning (53), delvis avgränsad av en fint lagd stenkant och med flera fynd av offerade hästtänder. Anläggningens gravlika utformning, placering och

offer uttrycker en avsikt och medveten tanke. Anläggningen är tyvärr inte daterad, men det kan inte vara en slump att den placerats just här och vi tolkar den därför som samtida med stolpraden. En annan anläggning som är intressant i sammanhanget är grav 62, som legat mitt framför öppningen men precis innanför och på ”gravsidan”. Anläggningen är daterad till folkvandringstid (¹⁴C-analys 2 sigma: 390–550 e.Kr.) och är därmed en av de tidigaste gravarna på gravfältet; kanske samtida med stolpraden. Denna grav sticker ut på flera sätt. För det första är det den enda grav – om det nu är rätt definition – som låg nere på boplatsytan, för det andra låg den nästan i linje med stolpraden, och för det tredje påminner dess utformning och innehåll väldigt mycket om en grophärd. Samma boplatsindikerande uttryck fanns i den odaterade grav 60 på södra delen av gravfältet, vilken också var härdlik och innehöll enstaka skullben från människa. Kanske har dessa haft samma funktion? Grav 62 innehöll brandrester, skärvig sten och en mängd både obrända och brända ben, främst från djur (häst, hund, nöt och får). De mänskliga, kremerade ben som fanns i den hittades vid förundersökningen då den östra halvan av gropen undersöktes (Eklund & Thölin 2015, s. 30). (Benen har inte kunnat köns- eller åldersbestämmas.) Vid slutundersökningen av den västra halvan framkom däremot inga mänskliga kvarlevor. Detta kan tolkas som att människobenen har deponerats på en specifik plats i gropen, vilken intressant nog var den halva som var närmast höjden och gravfältet. De enda konstaterade hundbenen låg också i den östra halvan, och kanske har människa och hund kremerats tillsammans. Förhållandet hund/människa är mycket tydligt i gravsammanhang och hundar har spelat en viktig roll i gravritualen som själförare eller som symbol för de hundar som vaktade dödsriket (Nordberg 2004, s. 247ff). Kan eldandet och anläggandet av grav 62 (och möjligen 60?) vara symboliskt och ha gjorts i samband med att man förändrade platsens funktion? Anläggningen framstår som en blandning av härd och grav och kanske är detta ett uttryck för en sammankoppling av boplats och gravfält där elden (transformation), hunden (väktare/själförare) och människan (representant för gården/gårdarna) symboliserar övergången från boplats till gravplats eller helig plats. Var människan i grav 62 en speciell individ som placerades här vid ingången för att skydda och vakta? Människoben hittas ibland offerade i hus, till exempel vid ingångar, och har då knutits till husens uppförande och föreställningar om beskydd (Carlie 2004, s. 144). Stolphålsoffren (spännat, malstenen och vävtyngden)

var också placerade vid stolpar nära öppningen, vilket tyder på att denna passage utgjorde en känslig plats. Den speciellt utformade graven nära öppningen förstärker bilden och allt tyder på att berget som man mött innanför öppningen varit speciellt i fokus.

Under de decennier som stolpraden stod utfördes – utöver de mer regelrätta begravningarna som anlades under sen folkvandringstid – troligen även andra rituella handlingar på höjden. Vi har bland annat iakttagit vad som förefaller vara en ceremoniell nedläggning av ett keramikkärl i en gravlik stenpackning (30). Denna anläggning fanns invid nederkanten till samma berghäll som skärvstenspackningen med hästtänder (53). Offer nedanför bergsklackar eller invid markfasta block verkar ha varit en viktig del av kulten under järnålder (Zachrisson 2004, s. 374ff). Det är även troligt att flera av de härdar som framkommit hör till denna fas, även om vi inte har några säkra dateringar som stödjer tolkningen.

Mest talande av alla offer vid den inhägnade höjden vid Nederkumla är kanske den flacka skärvstenspackningen som innehöll hästtänder vilken som sagt lagts nedanför bergskanten och rakt framför öppningen. Valet av enbart hästtänder som offer är spännande. Hästoffer har förekommit under både förhistorisk och historisk tid, ibland i hus och ibland på gravfält eller i anläggningar som tolkats som harg (se Lucas & Lucas 2013 för översikt och referenser). Sådana fynd har gjorts på flera närliggande platser som Slavsta (Fagerlund 2017), Övergnista och Kättsta (Lucas & Lucas 2013), men de är huvudsakligen av senare datum.

Hästen hade uppenbarligen en speciell plats i järnålderssamhället, både som en statussymbol och som ett viktigt mytologiskt väsen. Hästen betraktades som en gränsoverskridande varelse som kunde utgöra en länk (mediator) mellan liv och död, och den har därför haft en speciell betydelse som offerdjur vid begravningsritualer, blot och andra riter. Detta är väl känt och studerat (se till exempel Gjessing 1943; Sundqvist 2002; Nordberg 2004; Monikander 2010). Motivet för att offra hästtänder invid bergsklacken och stolpradens öppning kan ha varit föreställningar om gränsoverskridande.

Uppförandet av stolpraden och de händelser som är förknippade med den är egentligen den enda förändring vi kan se under folkvandringstiden. På bopplatsen

ser vi bara, precis som under tidigare perioder, att mindre förflyttningar gjordes av hus och gårdar. Någon högre status eller rikedom avspeglas inte i källmaterialet utan de som levde och verkade på platsen framstår som vanliga bönder. Gravarna som började anläggas uppe på höjden i sen folkvandringstid, möjligen när stolpraden redan varit på plats en tid, var ordinära. En av dem innehöll dock en kvinna som omkring 530–550 e.Kr. kremerades med en björnfäll (grav 14). Under folkvandringstid verkar björnfällar emellertid inte ha varit något utmärkande för eliten (Lindholm & Ljungkvist 2015). Däremot antyder björnskinnet att hon kan ha haft en speciell funktion eller roll bland människorna i Nederkumla. Kanske ser vi något liknande på gravfältet Storby backe vid Gamla Uppsala. Där påträffades också björnfalanger i den äldsta graven, som liksom graven vid Nederkumla är daterad till senare delen av folkvandringstid – äldre vendeltid (Lucas & Seiler 2018, s. 53). Att björnskinnet kunnat ha speciell och sannolikt positionerande innebörd framgår av de intressanta gravarna vid Dragonbacken i Barkarby, Järfälla socken, där ett antal äldre kvinnor under mycket lång tid – från romersk järnålder till vendeltid – alla hade svepts i björnfällar inför kremeringen och högläggningen (Bratt 2002, s. 34).

Sammanfattningsvis: Så som vi tolkar det har man någon gång under 400-talet låtit uppföra en stolprad runt om och nedanför höjden som fanns öster om bopplatsen. I samband med detta har man offrat kvinnligt präglade föremål i tre av stolphålen. Alla offer har placerats i anslutning till en uppenbart viktig plats: en öppning i stolpraden bakom vilken det *heliga berget* tornat upp sig. Vid ungefär samma tid, kanske som en initiation och som beskydd, har man även deponerat brända och obrända djurben samt brända människoben i en härdlik grav innanför öppningen (om anläggningen verkligen ska tolkas som en grav som vi gjort i rapporten eller som människoffer får vara osagt). Sannolikt fungerade stolpraden som en rituell och kanske rättslig avgränsning av ett heligt område. Ett fåtal gravläggningar gjordes uppe på höjden under decennierna som följde, man eldade och utförde olika offerhandlingar. Vår tolkning är att den heliga platsen främst var en angelägenhet för dem som bodde nedanför höjden. Under denna period ser vi inga tecken – vare sig på bopplatsen eller i gravmaterialet – på någon högre status vid Kumla. Detta förändras dock när vi kommer in i slutet av 500-talet och början av vendeltiden.

3.3 Vapen, guld och granater – praktbegravningar i tidigaste vendeltid

De bebyggelseförändringar som kan ses på många håll vid övergången till yngre järnålder verkar, som sagt, ganska beskedliga i Fyrislundområdet (se kapitel 3.1, s. 39ff). På boplatsen vid Nederkumla fortsatte man – långt in i vendeltid – att leva på samma sätt som man gjort i många hundra år. Bara ett fåtal begravningar hölls på gravfältet intill och gravarna fick under större delen av vendeltiden samma diskreta utformning. Den allt dominantare centralplatsen vid Gamla Uppsala, mindre än ett par timmars ritt bort, förefaller alltså inte nämnvärt ha påverkat den lugna utvecklingen.

Med ett undantag. Under en kort period i allra tidigaste vendeltid inträffade något som helt avvek från de i övrigt stillsamma förhållandena i Kumla: att två enormt rika praktbegravningar hölls när gravarna 1

och 2 anlades. En utförlig beskrivning av gravarna återfinns i kapitel 5, samt i bilaga 2. Föremålsfynden i dessa gravar visar tveklöst att det funnits nära kontakter mellan dem som begravdes här och andra delar av den yppersta eliten – i synnerhet kanske den grupp människor som med stora resurser höll på att förvandla det närbelägna Gamla Uppsala till en plats med stora hallbyggnader, verkstäder, stolpmonument (processionsvägar, hippodromer?) och de monumentala gravhögarna (senast Beronius Jörpeland et al. 2018). Likaså måste det ha funnits någon form av nära relation till personen i den exklusivt utrustade krigargraven i Gnista, en knapp kilometer västerut från grav 1 och 2. På de äldsta lantmäterikartorna ligger även denna hög på Kumla bys ägor, men vi använder det etablerade namnet Gnistahögen. En något yngre, vendeltida grav på Inhåleskullen ska säkert tolkas i samma riktning; den innehöll hjälmfragment, högkvalitativa dekorationer till en svärdsslida och ett silverbeslag med djuornamentik (Seiler & Appelgren 2012, s. 52). Vi kan nog tryggt påstå att de exklusiva begravningarna i Fyrislundområdet var relaterade till händelserna i Gamla Uppsala.

Figur 23. Är det en dansande Odenkrigare och en bärsärk vi ser? På bronsmatrisen från Björnhovda, Öland, syns två vapenbärande män; den ena med hjälm, den andra med ett djurhuvud. Foto: SHM (CC BY), föremål 618349.

GRAV 1

Som för att förstora och förstärka intrycket av den var graven av sten och jord uppbyggd på en bergsklack. Tillsammans bildade grav och bergsklack en omkring tio meter stor och drygt en meter hög konstruktion som bör ha syns väl över de flacka omgivningarna. Gravbålet hade stått på samma plats. Elden som brände de döda måste ha syns på långt håll.

Analysen av de brända benen visar att två personer bränts på bålet, en vuxen man och ett barn på cirka fem år. Hur de låg placerade på gravbålet går tyvärr inte att säga, eftersom graven var skadad och bålresterna kringflyttade. Men de hade bränts tillsammans, och med dem många djur och praktföremål.

Minst tolv djur fördelade på åtta olika arter hade bränts tillsammans med de döda: en häst, en ko eller tjur, två hundar, två grisar, två får eller getter, en duvhök och en fisk. I graven fanns också obrända delar från en gris, ett får, ett nötkreatur och en hönsfågel. Dessa kan utgöra matgåvor.

Klor från två björnar visar att de döda legat på eller varit invirade i varsitt björnskin. Intressant, för att inte säga gulligt, är också att det var en vuxen gris och en kulting, och ett vuxet får (get) och ett lamm (killing) som bränts. Vi tänker oss att de på något sätt anspelar på den vuxne mannen och barnet.

De påträffade föremålen avslöjar en symboltyngd rikedom av sällan skådat slag, trots att de var brända och fragmenterade. Sakerna var av mycket hög kvalitet och många av dem rikt ornamenterade. Bland tingen i graven fanns ett svärd med detaljer i guld, silver och cloisonné, en glasbägare (?), flera keramikkräml, ett fint ornerat benbeslag (skrin?) och andra ornerade ben- och hornföremål, lösa granater, granater infattade i guld, granater infattade i kopparlegering, cirka femtio spelbrickor i elfenben (?) varav nästan hälften var förgyllda, rembeslag (?) i cloisonné, hängen i guld, filigrandetaljer i guld, beslag och nitar i kopparlegering, remändebeslag i kopparlegering, silver och järn, beslag till hästutrustning, beslag i silver, rembeslag i kopparlegering, remsölja i kopparlegering, rembeslag i järn, liten kedja (?), en fiskekrok, delar från en kam, en lerpärlla, stora järnnitar och små dekorativa spikar i kopparlegering. Flera av föremålen har sannolikt utgjort beslag och detaljer på svärd, sköld och hästutrustning, kanske också en hjälm.

Att situationen handlade om följen, allianser, maktrelationer, gårdar och markinnehav verkar de flesta som studerat området vara överens om. Skälen är huvudsakligen två: Det första är att den typ av mycket exklusiva vapengravar som de nämnda anläggningarna representerar på goda grunder kan antas uttrycka en aristokratisk krigarkultur, sannolikt med koppling till en följesorganisation. En del av praktföremålen i gravarna kan mycket väl ha tillverkats i kungsgårdens verkstäder (för verkstäderna se Ljungkvist & Frölund 2015; Ljungkvist, Sarén Lundahl & Frölund 2017, s. 99), för att skänkas

som belöning för visad eller förväntad lojalitet i form av vapeninsatser och politiskt medhåll, och kanske tributer. Man kan också tänka sig att de varit gåvor som uttryckt mer jämlika vänskapsband och allianser. Att gårdar och jordinnehav diskuteras beror bland annat på att det tycks ha funnits ett samband mellan yngre järnålderns praktbegravningar i synliga gravar – särskilt stora högar – och jordägande. Detta har även kopplats till de bebyggelseförändringar man tyckt sig se i bland annat Fyrislundsområdet i övergången mellan äldre och yngre järnålder.

GRAV 2

Grav 2 låg på en flack yta dryg tjugo meter sydväst om grav 1. Förmodligen var denna grav den äldsta av de två. Den var skadad i det yttre och därför går det inte att säga säkert, men möjligen var den en stor gravhög, ursprungligen omkring femton meter i diameter, med ett massivt kärnröse av stora stenar och kompakt lera. Hela gravanläggningen låg på en rundad, uppbyggd lerplattform, på vilken resterna efter gravbålet fanns. Detta verkar ha varit uppbyggt som en lerklinad konstruktion, och de kraftigt fragmenterade och hopsmälta föremålen i graven visar att elden varit stark och het.

Den som brändes här var en vuxen person, troligen en kvinna. Tillsammans med henne hade minst nio djur från sju djurarter bränts: tre hundar, en häst, en gris, ett får eller get, en duvhök och en höna. Djurbenen hade behandlats på olika sätt och de motsvarade inte hela individer, exempelvis var det bara köttfattiga delar av hästen som bränts. Det fanns också obrända delar av häst, nöt, gris och får eller get i graven. Björnklor visar att den döda personen legat på, eller varit invirad i, en björnfäll.

Föremålen i denna grav höll inte fullt samma klass som de ting som placerats i grav 1, annars finns många beröringspunkter. I graven fanns en stor mängd sönderbrända och obestämbara klumpar av järn och kopparlegering, men också praktföremål som delar från en scramasax och troligen även beslag från dess slida, sköldbeslag, en klumppil (kanske två) för pälsdjursjakt, två ornerade kammar, ett platt rektangulärt benbeslag med genombrutet mönster – nästan likadant som skrinbeslaget (?) i grav 1, pressbleck med djurornamentik, en del av en vendelkråka (spänne?), infattning till granat (öga till vendelkråkan?), remändebeslag och andra beslag i silver och järn. Det finaste fyndet framkom utanför kantkedjan på gravens norra sida. Där påträffades ett tunt, fint pressbleck i kopparlegering med ornamentik. Blecket var söndertrasat i kanterna och ihopknycklat så att det låg dubbelvikt. Fragmentet är i för dåligt skick för att någon preciserad tolkning av mönster och stil ska kunna göras, men det är någon form av djur- eller flätornamentik lik de som finns på pressbleck från bland annat hjälmar i Valsgårde. Förutom krigarassociationerna ger duvhöken, klumppilarna och scramasaxen - som kunde användas både som vapen och kniv – tydliga associationer till jakt.

Det tycks motsägelsefullt att en kvinna bränts med vapenutrustning – eventuellt också med hjälm? - och lagts i hög. Kanske var det en spenslig man? Å andra sidan var kvinnor med vapen inte något okänt begrepp under yngre järnålder.

Ett möjligt scenario är att de allt mäktigare Uppsala-härskarna vid denna tid knöt till sig viktiga personer, som redan hade en stark bas i Fyrislundsområdet. Ett annat är att makthavarna i Gamla Uppsala utsträckte sitt inflytande i omlandet genom att skänka gårdar och mark till följesmän eller allierade, som inte nödvändigtvis hade någon bakgrund i området utan kom utifrån. Detta förutsätter att Gamla Uppsala-eliten på något sätt disponerade (eller kunde göra anspråk på) delar av Fyrislundsområdet. Det finns även andra tänkbara förhållanden. Vi ska titta lite närmare på alternativen.

3.3.1 Odal eller ämbete

Finns det något som tyder på att grav 1 och 2 representerar en ny – eller förändrad – relation mellan en i området redan etablerad gårdsägare och härskarna i Gamla Uppsala? Eller handlar det om en ny organisation i området, med nya gårdar och gårdsinnehavare och omfördelningar av jorden? Eller finns det andra alternativ?

Beträffande Gnistahögen (figur 24), som likt grav 1 och 2 bör ha uppförts för en person i tjänst hos eller allierad med kungamakten, har Ljungkvist och Henniuss (2016, s. 391f) påtalat att Uppsalaområdet är speciellt genom att det saknar ortnamn med militära beteckningar, såsom Rinkeby, Tegneby eller Hersby. Det finns dock ett *Karberga* intill Årnevi i Funbo, skriftligt belagt omkring 1400, som skulle vara intressant att titta närmare på. Framför allt i södra Uppland ligger annars gravhögar med exklusivt innehåll och vapen gärna på platser med sådana namn. Ett känt exempel är den undersökta rinker-graven i Rickeby i Vallentuna (Sjösvärd 1989; Brink 1999, s. 425; Bratt 2008, s. 167). Ljungkvist och Henniuss föreslår att avsaknaden av militära ortnamn runt Gamla Uppsala kan betyda att kungamakten i detta område knöt till sig befintliga stora gårdar, som då förstås redan hade namn. Längre söderut i Uppland anlades istället nya gårdar för de vapenbärande män som stod i härskarmaktens tjänst. Om detta stämmer skulle det kunna vara en indikation på att de exklusiva vapengravarna i Fyrislundsområdet placerades vid befintliga – och sannolikt betydande – gårdar. Det behöver inte innebära att Gnistahögen uppfördes för en person ur en gammal släkt med odaljord, menar de, utan det kan lika gärna ha handlat om att en ny dynasti tagit plats på en äldre gård. Problemet, som de också påtalar, är att det i dagsläget är svårt att finna belägg för någon äldre betydande gård i området.

Idén om en äldre storgård eller domän i området har lanserats av Göthberg (2007b, s. 55ff), och förslaget är fortfarande aktuellt (exempelvis Fagerlund 2013; Eklund & Thölin 2014; Ljungkvist & Henniuss 2016). Det utgår ifrån den speciella markfördelning som de äldsta kartorna redovisar för byarna i området, där jordstycken tillhöriga skilda byar legat insprängda mellan varandra. Vi har redan berört denna tolkning, i avsnittet om samverkan mellan järnåldersboplatserna (se kapitel 3.1, s. 39ff). Bakgrunden till den historiska kartbilden skulle kunna vara, menar Göthberg, att det funnits en större bebyggelse med tillhörande markområden här som senare delats upp på flera mindre enheter. Gravfält Danmark 127:1/62:1 med den stora gravhögen (Gnista), en vikingatida vapengrav samt en runsten skulle kunna representera en lokal ledare som förfogat över den tänkta storgården. Göthberg antog att uppdelningen skett under vikingatid eller möjligen tidig medeltid, bland annat baserat på de historiskt kända gårdarnas placering i relation till vilken mark som var odlingsbar omkring 500 e.Kr. (Göthberg 2007b, s. 58ff). Det lågt belägna Gnista bör till exempel ha etablerats först i vikingatid eller tidig medeltid (ibid. s. 59).

Trots de många undersökningar som utförts sedan 2007 saknas än så länge arkeologiska indikationer på någon storgård från äldre och mellersta järnålder i området. Därför har man föreslagit att det var under

Figur 24. Gnistahögen i genomskärning i samband med Upplandsmuseets och SAU:s utgrävning 2013. Bilden visar högen med kantkedja och kärnröse när plundringsgropen i högens mitt är undersökt. Foto: Andreas Henniuss, Upplandsmuseet.

yngre järnålder som ett storgods växte fram, även om det fortfarande är oklart var ett sådant kan ha legat (Fagerlund 2013; Eklund & Thölin 2014; Ljungkvist & Hennius 2016). ”Tidsfönstret” för den tänkta storgården skulle därmed vara vendeltiden och möjligen vikingatiden. Ett besläktat förslag till idén om en storgård har Anton Seiler (2016). Hans förslag är också att ägoblandningen byarna emellan avspeglar en större, vendeltida ägofigur, men att denna äga kan ha omfattat flera skilda boplatser och gravfält, där en stor och socialt stratifierad befolkning levat inom gemensamma gränser. Några kan ha varit självägande, till exempel de som uppförde Gnistahögen, medan andra har varit personer med framträdande position men utan rätt att anlägga ägorättsmarkörer i form av gravhögar. Dessa skulle vara representerade genom bland annat det vendeltida svärd- och hjälmfyndet på gravfältet Inhåleskullen.

Kan vi säga något mer nu när bosättningen vid Nederkumla har undersökts? Ja, vi kan i alla fall avskrivna att det skulle ha funnits någon (befintlig) storgård vid Nederkumla. Bebyggelsen genomgick heller ingen särskild förändring när de rika gravarna anlades vid Överkumla i tidig vendeltid, eller för den delen de närmsta hundra åren (minst), vilket talar emot att åtminstone denna boplatser varit indragen i någon storskalig omarrondering av bebyggelse och markområden. Den enda möjliga utveckling av boplatsernas sociala status vi kan se skedde flera generationer senare, när det atypiskt stora huset med dubbla väggar uppfördes (hus 74) Någon dramatik verkar emellertid inte ligga bakom detta bygge i tidigt 700-tal. Tvärtom antyder lämningarna, med återbrukade stolphål, att man återknyter till eller helt enkelt bara bygger om ett hus (se kapitel 7). Det är emellertid intressant att huset uppfördes på den del av boplatsern som varit mest konstant bebyggd ända sedan yngre romersk järnålder, en stabilitet som särskiljer denna yta från de norra och södra inom boplatsern. Kan det betyda att i synnerhet denna gård ärvdes i flera generationer? (jfr avsnittet *Relationer, släktskap och samhörighet*). Kan det i sin tur betyda att man med husbygget ville förstärka sin anknytning till platsen – kanske på grund av en yttre press?

Ett alternativ är förstås att platsen invid de rika tidigvendeltida gravarna som (betydligt) senare fick beteckningen Överkumla, blev bebyggd i sent 500-tal. Än så länge finns det emellertid inga tecken

på förhistorisk bebyggelse där, utöver gravarna. Detsamma gäller för övrigt i området kring Gnistahögen, där det inte heller finns någon känd boplatser och, som sagt, mycket talar för en sen etablering på den låglänta marken (Göthberg 2007b; även Lucas & Lucas 2013, s. 109). Att det saknas indikationer kan i och för sig bero på begränsade arkeologiska insatser och att vissa ytor inte undersökts. Mer problematiskt är att det även saknas övertygande tecken på storgårdar om vi ser till det arkeologiska material som ändå finns, det vill säga gravarna. De rika tidigvendeltida gravarna vid Överkumla tycks inte få några efterföljare (med reservation för att hela gravfältet möjligen inte är undersökt, se kapitel 5 angående avgränsningen). Vid Gnista är perioden efter högbygget också mycket diffus, vilket inte bör bero på överodling eller annan förstörelse av gravar, då åtminstone några fynd borde ha gjorts i så fall. Vid andra gravfält, bland andra Inhåleskullen, gravfältet vid Norrby och Storby backe i Gamla Uppsala, har förstörda gravar alltid efterlämnat lösfynd. Frågan är sålunda om de tidigvendeltida högstatusgravarna i Kumla och Gnista, eller det lite undflyende Inhåleskullen, verkligen bör ses som grundargravar för nya dynastier (jfr Ljungkvist & Hennius 2016, s. 393)?

3.3.2 Alltför många elitgravar?

Vi arkeologer letar efter den forntida politiska och sociala strukturen bland fysiska spår i landskapet. Ett exempel är försöken att arkeologiskt identifiera centralplatser och centralplatskomplex genom lämningar som spektakulära gravar eller depåfynd. Det har emellertid upplevts som svårt ibland, inte minst för att de elit- eller centralplatsindikerande lämningarna då har blivit, med Ljungkvists ord, ”allt för många” (2006, s. 183). Till slut finns eliten överallt och ingenstans. Svårigheterna har legat i materialets representativitet och inte minst i att avgöra när de betydande platserna kan tänkas ha existerat. Har de elitära platser som identifierats utifrån skilda källmaterial som bebyggelsenamn, depåer eller gravar funnits samtidigt? De elitindikerande gravarna i Uppsalaområdet har också framhållits som så pass många att de knappast kan anses representera någon ”högre elit” (Ljungkvist & Hennius 2016, s. 392; Seiler 2016). Det oerhört exklusiva fyndmaterial som fanns i Kumlagravarna – särskilt grav 1 – får oss dock att undra. Särskilt i grav 1 var fynden väl i klass med dem man finner i Gamla Uppsalas största och allra rikaste högar.

En tanke man kan pröva som alternativ är, att de ”allt för många” elitindikerande lämningarna kommer sig av att en del av de betydelsefulla platser som lämningarna antas representera bara har existerat under en förhållandevis kort tid. Tänk om en del av de platser vi här talar om är sådana som bara tänktes upp som tomteblöss, rentav under en enda persons levnad, för att sedan slockna och tändas på nytt någon annanstans? Då lär vi ha svårt att fånga det med tillgängliga dateringsmetoder. Visst har det funnits platser som av allt att döma haft en stark maktposition under lång tid – som Valsgårde, Tuna i Alsike, eller Gamla Uppsala. Att de speciella namnmiljöer som kallas centralortskomplex ofta växt fram under lång tid kan också tolkas som stabilitet i landskapet (Vikstrand 2010). Men det finns även exempel på motsatsen, och mot bakgrund av den politiska instabilitet med växlande allianser och överhöghetsrelationer som antas ha rått under yngre järnålder är det fullt möjligt med platser som blossat upp för att sedan försvinna igen.

De gravar vi talar om uttrycker en aristokratisk krigarkultur som var en väsentlig komponent i den organisationsprincip som kallats det germanska följesväsendet. Denna tycks ha varit modellerad på hushållet och familjen (Schlesinger 1953; Steuer 1982). Männerna i följet har, åtminstone på ett symboliskt plan, liknats vid söner till de män och kvinnor som företrädde familjen och ledde hushållet, och som bröder till varandra (Jakobsson 1992; Enright 1996; Varenius 1998; Brink 2005). Utan någon fungerande stat byggde all samverkan på personliga relationer och förbindelser och kontroll utövades över människor, inte landområden (jfr Lindkvist 1988). Föränderligheten i detta innebär att det fanns en inbyggd rörlighet i gårdslandskapet, som vi kan spåra i kringflyttande av gravfält och gårdslägen ännu under yngre järnålder (Hed Jakobsson, Runer & Svensson 2013, s. 127f; jfr Skre 1998, s. 326, och angående större högar Bratt 2008, s. 166).

Den äldre järnålderns bebyggelse hade, vilket diskuteras ovan, antagligen en nära koppling till genealogiska förhållanden. Men kanske är skillnaden gentemot den yngre järnålderns bebyggelsestruktur inte så stor? Bland andra Holst (2014) har menat att den äldre järnålderns genealogiskt präglade bebyggelse var något helt annat än den aristokratiska hallkulturen, där följet och alliansrelationerna stod i centrum. Men det förhållande Holst skisserar liknar beskrivningarna

i Beowulf-sagan: hur krigarna bor på härskarens gård, vilket är en bild som har kritiserats. Till exempel har Stefan Brink menat att ortnamn som innehåller militära beteckningar som rinkar, hersar, tegnar och karlar visar att följesmedlemmarna istället har tilldelats gårdar för sitt uppehälle (Brink 1999; även Bratt 2008, s. 167). Senare har dock både Brink och Bratt menat att de olika alternativen inte behöver vara oförenliga. Det kan ha handlat om olika typer av krigare, kanske yngre oprövade män som vistats vid elitens gårdar respektive äldre erfarna krigare som fått en gård efter utförd tjänst. Ett sådant förhållande är känt från det anglosaxiska England (Brink 2012; Bratt 2014). I vikingatid finner vi detta uttalat på runstenar med epitet som *dreng* om yngre krigare och *thegn* om äldre (se exempelvis Christophersen 1982). Modellen har även diskuterats för Uppåkra i Skåne, där Bertil Helgesson föreslagit att krigare från 700-talet och framåt flyttat ut från centralplatsen till lantegendomar i omlandet (Helgesson 2010).

Frågan bör dock fortfarande ställas hur fast eller rörlig en sådan ordning var. Ett exempel på hur inflyttandet i landskapet kan ha skiftat med personliga maktsfärer, hämtat från den sena vikingatiden, är den förmodade rivaliteten mellan Jarlabanke i Täby och Ulv i Skålhamra. Dessa båda lokala makthavare utsåg, enligt runstensinskrifter, två olika tingsplatser på mycket kort avstånd från varandra. Det skulle man alltså kunna tolka som två närbelägna centrala platser som egentligen låg ”alltför tätt”. Men i det fallet kan vi, genom runstenskronologin, se att platserna inte existerade samtidigt utan avlöste varandra (Lönnroth 1983). Överfört till det tidigvendeltida Fyrislund skulle en tänkbar tolkning vara att elitgravarna i Kumla och Gnista inte var samtida utan ersatte varandra. Det är emellertid svårare att bekräfta eller avvisa tolkningen i detta fall, eftersom gravarnas dateringar är så pass vida. De kan ha varit samtida, men möjligheten finns också att gravarna tillhör olika generationer. Vi vet heller ingenting om hur länge de begravda personerna haft den sociala position som fynden skvallrar om. Handlar det om en livstid, eller kanske bara ett decennium?

För att sammanfatta: Maktrelationer var personliga och rörliga, och olika utgång av allianser och stridigheter liksom enskilda personers kvaliteter bör ha kunnat leda till att de spår vi kan detektera arkeologiskt förefaller vara ”för många” eftersom de var kortvariga och avlöste varandra.

Finns det något annat som kan tala till denna förklarings fördel? Ovan nämndes hur avsaknaden av ortnamn med militära beteckningar som Rinkeby och så vidare kan tolkas som att det kring Gamla Uppsala var äldre gårdar, med redan etablerade namn, som fick nya funktioner markerade av de spektakulära vapengravarna. En annan förklaring kan ta sin utgångspunkt i Peter Bratts förslag att det var enheter som beboddes av krigare under flera generationer, som *med tiden* fick beteckningar som rinkerns gård, karlarnas gård et cetera (Bratt 2014). Det kan betyda att om krigarrollen inte ärvdes inom familjen av någon anledning, utan blev – eller var avsedd att vara – tillfällig, så förvärvade aldrig gården eller byn något sådant namn. Avsaknaden av ortnamn med militära beteckningar vid Gnista-Kumla med omnejd kan möjligen bero på just detta, det vill säga att funktionen varit kortvarig på respektive plats.

Så vad har vi: två platser med påfallande rikt utrustade gravar, som än så länge saknar tydlig koppling till någon samtida bebyggelse, och som heller inte verkar få några efterföljare. Och detta trots att man valt en uppseendeväckande hög som gravform. Hur ska vi förstå detta? Det tycks ju ha funnits ett samband mellan praktbegravningar i synliga gravar – särskilt stora högar – och jordägande.

3.3.3 Vem arrangerade begravningarna?

Högarnas innehåll av sten och odlingsbar jord demonstrerade sannolikt kontroll över produktionsmarken, vilken var en källa till makt (Bratt 2008, s. 162). Man brukar vidare anta att gravritualen och uppförandet av gravhögen hade som syfte att upprätthålla den begravningsfamiljens position i samhället, och att högar restes över dem det var arv efter och då i synnerhet arv av jord (Zachrisson 1994; Skre 1998, s. 199f). En imponerande hög borde därför betyda ett imponerande arv, som exempelvis en stor egendom.

Vart tog de vägen, de som begravde personerna i grav 1 och 2? Kan man tänka sig, att den eller de som ombesörjde begravningen inte var familjen, utan någon annan som bekräftade sin position med de dyrbara gravgåvorna? Vem var i så fall det? Följesledaren? Hirdmännen? Denna möjlighet fanns, om man ska lita till källor som Beowulf-dramat. I

Beowulf både inleds och avslutas berättelsen med två praktbegravningar. I början av historien dör Sköld (Scyld) och hans män gör så som han bestämt att de ska göra, lägger hans lik i en båt med dyrbara gåvor. Och i berättelsens slut är det hjälten Beowulfs följeslagare (stridsmän, folk; översättningarna varierar) som bygger hans gravbål och bränner honom, så som han själv gett order om. Det är intressant att berättelsen betonar att det är de döda männen som själva gett order om sina begravningars utformning. Kanske det kan implicera att även arvet var en fråga för beslut, och inte självskrivet? En annan källa som kan användas är de runstenar som inte restes av en ärvande familj, utan av bröder i betydelsen medlemmarna av samma krigarskara, hird, eller liknande. Sådana runstenar finns framför allt i det danska området, där runstenstraditionen är äldre än i Uppland. Runstenarna från Hällestad, vilka för övrigt omtalar stridigheter vid Uppsala (DR 295–297, slaget vid Fyrisvallarna), är exempel på detta. Enligt dessa runstenar ärver bröder bröder, vilket bör betyda att arvet, sannolikt i form av en förläning, övergått till en ”krigarbröder” (Randsborg 1980, s. 35f; Carlsson 2015, s. 218).

De gravar vi här talar om skulle kunna representera personer som har innehaft ett *ämbete* som varit knutet till person och som inte har gått i arv. Kanske har den positionen ambulerat? Om så var fallet är det inte så konstigt att vi inte ser någon kontinuitet framåt i tid på dessa platser. De exempel som anförts för en fortsatt hög social status – en vikingatida vapengrav och en runsten på gravfältet intill Gnistahögen – kan visserligen tala för en liknande maktposition av det slag som de vendeltida fynden tyder på. Vapengraven innehöll ett flertal olika vapen, däribland ett praktfullt svärd med inläggningar (Werner 1981). Men en kontinuitet kan knappast förutsättas, då det är minst tvåhundra år mellan dessa gravar. De vikingatida gravarna och runstenen kan snarare tala för att Gnista är en etablering från den perioden, så som föreslogs av Göthberg (2007b). Och invid Kumlagravarna 1 och 2 finns det ingenting som tyder på en fortsatt hög status, eller ens någon fortsatt kontinuerlig gravläggning, under det århundrade som följer. Det sätter ett frågetecken kring om dessa högstatusgravar verkligen har handlat om markrättigheter/odalrätt. Det är möjligt att det vid platsen som senare blev Överkumla fanns en gård som ägdes av en

betydande person eller familj under tidig vendeltid. Källäget är sådant att det inte kan uteslutas, och gravplatsen måste ju betyda något. Men sannolikt fick denna position ingen fortsättning, vilket skulle kunna bero på att det handlade om något annat.

Odalrättens ursprung är okänd, vi vet heller inte hur gammal den är. Runinskrifterna visar att den var etablerad under vikingatiden, kanske var den förhanden redan i romersk järnålder (jfr odalrunan i äldre futharken). Vi har ovan beskrivit hur gårdarnas konstanta antal och begränsade rörelser inom boplatsoområdet vid Nederkumla kan tolkas som att man hållit ihop gårdarna och deras marker vid arvsskiftet. Möjligen speglar detta existensen av någon form av äldre odalrätt. Viss enighet verkar annars råda om att odalrätten kan ha formerats i samband med bebyggelseförändringarna i mellersta järnåldern, vilka i sin tur kan ha varit en följd av klimatförändringarna på 530-talet och den sociala oro som följde på dessa (Zachrisson 2017, s. 128 med referenser: hur omfattande förändringarna var är en fråga för diskussion; Löwenborg 2012; Gräslund 2012).

Under yngre järnålder betraktades Uppsala öd, eller egendomar som motsvarade detta, som kungens odaljord. Rättigheterna hävdades bland annat genom genealogier som Ynglingatal (Sundqvist 2002, s. 175). Att äga odal betydde att ha bruknings- eller dispositionsrätt till viss jord, men också att brukaren inte fick avhända sig jord utan ättemedlemmarnas samtycke, och att odaljord som getts bort kunde återkrävas av arvingarna. Önskade kungamakten skänka bort jord till följeslagare borde det alltså ha varit jord som *inte* ingick i kungarnas odal. Att markområdena sydost om Gamla Uppsala inte ingick i Uppsala öd finns det vissa belägg för, i alla fall under sen vikingatid (Zachrisson 2013, s. 174). Hur det såg ut i tidig vendeltid är förstås betydligt mindre säkert, men om förhållandena var likartade redan då bör det antingen ha handlat om andras odal – eller ingens. Kanske utgjorde marken en form av kollektivt brukad ”inre allmänning”, i enlighet med en tolkning framförd av Johan Runer (2006). Markområden som under yngre järnålder – medeltid brukades kollektivt som ”inre allmänning” (till skillnad från utmarker) hade vissa gemensamma nämnare, menar Runer, som bland annat hänvisar till bestämmelser i landskapslagarna.

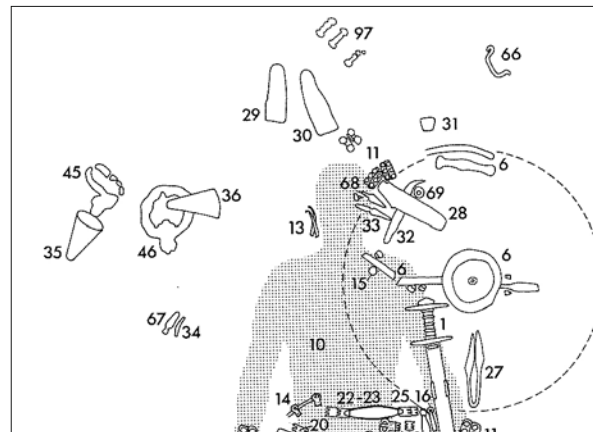
De var ofta strandnära områden som tidigare under äldre järnålder hade använts som samfäld betesmark. Sådant mark övergick inte i odal även om den odlades upp, utan har i sådana fall *vetats*, vilket snarast kan översättas med förlänats på begränsad tid (Runer 2006, s. 158ff). Runer visar att tuna-orterna (tuna = hägnader) ursprungligen ofta bestått av en betydande andel betesmark och sank ängsmark, och föreslår att de kan ha utgjort kollektivt brukad mark. De vid tuna-orterna ofta förekommande högstatusgravarna (exempelvis båtgravfälten) behöver inte tolkas som släktgravar utan kan ha anlagts för personer med en särställning inom kollektivet, och som av den anledningen har gravlagts på kollektivets mark, alternativt att de har innehaft någon typ av temporära ämbeten och med kollektivets erkännande haft brukningsrätt och sedan begravts i området (Runer 2006, s. 172). Tankegången kan mycket väl, om än inte i detalj, appliceras på de låglänta delarna av Fyrislundsområdet. Detta markområde – eller i alla fall delar av det – kan faktiskt ha delats upp mellan byarna i området först under medeltiden. Det indikeras av att bygränserna bland annat går rakt genom gravfältet Danmark 127:1/62:1, som användes ända fram till 1100–1200-talen (gravar daterade enligt Hennius, Sjöling & Prata 2016). Skulle det kunna vara så att detta markområde tidigare stod utanför odalrätt och enskilt ägande? Och var det på sådan mark som de rika gravarna i Fyrislund placerades?

En väsentlig lokalisering faktor för Kumla- och Gnistagravarna har förmodligen varit den väg som genom århundradena har sträckt sig i öst – västlig riktning mellan Föret i väster och Funbobygden i öster. Vägens höga ålder indikeras av de runstenar som rests vid passagen över Samnan (U 956–957). Det är inte omöjligt att vägen fanns redan i tidig vendeltid när gravarna anlades. Storhögar har förvisso en tydlig koppling till yngre järnålderns by- och gårdsgravfält. Men det finns också en klar förbindelse med kommunikationsleder, och detta är särskilt tydligt när de placerats direkt utmed vattendrag och landvägar och har ”tillåtits släppa kontakten” med boplatserna (Bratt 2008, s. 163). Detta kan vara fallet här. Både i Kumla och vid Gnista ligger gravarna mycket nära vägen, medan vi – i alla fall hittills – inte säkert kan knyta dem till någon gård.

3.3.4 Släkt med Oden

De båda praktbegravningarnas övergripande kontext har diskuterats, men vi är förstås också nyfikna på de begravda individerna. Vad kan vi säga om dem? Gravar representerar förvisso alltid något större än individerna i dem, men vi utgår också från att graven och gravgåvorna faktiskt speglar dem som blivit begravda. Utifrån gravarna kan vi förstå något om dåtidens föreställningsvärld, människors olika sociala relationer, funktioner och levnadsbanor. Samtidigheten mellan dessa gravar och den monumentexplosion som sker i Gamla Uppsala måste ha betytt något. Kan personerna i Kumla och Gnista, och sannolikt fler än dem, ha delat en vision med makthavarna i Gamla Uppsala? Har de rekryterats för att bistå med uppbyggnaden av de gudomliga härskarnas residens, och för detta blivit rikligt belönade, in i döden?

Att vi diskuterat i termer av ämbete ovan har också med detta att göra. Den bild som gravgodset ger är att de begravda individerna varit utrustade och klädda på ett sätt som liknar en *kostym*, det vill säga en kläddräkt och utrustning som förmedlade en bestämd roll som de gravlagda hade gemensam med andra som var iklädda samma kostym (jfr Fernstål 2004). Krigaridentiteten är väl det som är mest uppenbart. Och att det inte handlade om vilken krigare som helst, utan förmodligen de halvt gudomliga Odenkrigarna. En premis här är att det var ett sakralt kungadöme som etablerade sig, eller möjligen utvecklades starkt, i regionen i tidigaste vendeltid. Det var en fullt ut anammad trosföreställning att de regerande kungarna härstammade från gudarna och ägde gudomliga kvaliteter. Om detta råder knappast några tvivel längre, även om de heliga aspekterna av maktinnehavet tidigare varit ifrågasatt (se Sundqvist 2002, 2012 för en redovisning av argumenten). Neil Price har gett en livfull bild av hur det kan ha sett ut, när krigarna med smycken och vapen glittrande av guld och röda granater samlades vid eldarna i kungshallarna, iförda sina maskförsedda hjälmar. Hjälmarna liksom flera andra inslag i de bilder, smycken, vapen och föremål som omgav denna elit har, enligt Price, stark koppling till rituellt drama, rituella krig, ledarskap, offer- och initiationsriter samt den gudomliga rätten till makt (Price 2014). Vi kanske ska påminna om att vi inte säkert kunnat belägga en hjälm i grav 1, även om flera av de föremålsfragment som fanns i graven kan ha suttit på en sådan (se kapitel 5). Glittrat bör mannen ha gjort, oavsett.

Figur 25. I den rika graven i Högom, Medelpad, låg två guldhängen invid mannens högra öra (nr 13). Dessa är snarlika guldhänget i grav 1, Kumla. Utsnitt från en gravplan i Högom. The excavations 1949–1984 (Ramqvist 1992).

Uppenbarligen har krigar/gudamytologin och dess rekvisita haft vid geografisk utbredning, och vi vill här bara ta upp ett exempel, hämtat från grav 1, för att erinra om att inte titta för snävt på den lokala kontexten. Bland de rika fynden fanns ett föremål som vi inte funnit några paralleller till, förutom på en plats: Högom i Medelpad. Förutom en sådan möjlig beröringspunkt som den röda dräkt Högom-mannen bar, med invävda dolda bilder av Oden i schamanistiska scener tillsammans med björnar (Bender Jørgensen 2001, 2003), och björnskinnen i gravkammaren, fanns i hans grav två mycket speciella, tunna och avlånga guldhängen. De har suttit i mannens öra, hår eller huvudbonad (Ramqvist 1992, s. 124), och har med andra ord varit väl synliga. Ett nästan identiskt sådant guldhänge, men försedd med ornament, fanns också i grav 1 i Kumla. Enligt de båda gravarnas dateringar skiljer det ett antal decennier mellan männens begravningar, men frågan vi ställer oss är om hängena berättar något om kontakt eller någon annan koppling mellan dessa män? Var kom han ifrån, mannen i grav 1?

Vi skrev ovan om följesorganisationen. Det är tydligt att hushållet stått modell i någon utsträckning, och i spetsen för detta stod uppenbarligen *paret*. Kvinnan och mannen verkar ha tillskrivits olika kvaliteter och funktioner, men båda behövdes och var i hierarkiskt hänseende jämställda eller sidoordnade. Detta går igen i mytologins alla gudapar, i titlar som bryte och deja, lord och lady, i runstenstexter, i germansk och norrön litteratur (se exempelvis Enright 1996; Nordberg 2003; Brink 2005; Kyhlberg 2012,

Figur 26. Små figuriner föreställande kvinnor med vapen – sköldmör – har dykt upp ur jorden under senare år, oftast vid metalldetektering. Denna är funnen vid Hårby på Fyn, Danmark. Den är av silver och 3,5 cm hög. Foto: John Lee, Nationalmuseet, Danmark.

och de källor som anförs där). Den kvinnliga aspekten är dock vag i Kumlas grav 1 och 2. Som beskrivs i kapitel 5 var grav 1 uppförd för en man och ett barn, och vi tror oss tämligen säkra på att det mesta av den rika utrustningen tillhörde den vuxne. Ser vi till inventariet i grav 2, som också omfattade flera vapen bland andra rika fynd, skulle den enklaste tolkningen vara att även denna grav var uppförd för en manlig krigare. Men här talade den osteologiska analysen för att den begravda var kvinna, om än med viss tveksamhet. Vi kan inte slå fast att graven innehöll en kvinna med vapen. Men det är möjligt. Vad vi kan notera som intressant, mot bakgrund av kvinnans väsentliga roll inom krigararistokratin som följesledare tillsammans med mannen, är att *denna* kvinnliga roll saknas i grav 2. Den kvinna fattas

som guldprydd skred runt och delade ut dryck åt krigarna, och som med magi kunde påverka avtal och stridigheter. Skulle den enbenta manlighet som gravarna verkar förmedla kunna ha samband med platsens bristande kontinuitet framåt i tid? Till den tveksamhet som finns kring gravarnas koppling till en storgård?

Den smyckade kvinnan dök så småningom upp i Kumla. Men för att hitta henne får vi hoppa nästan två hundra år framåt i tiden. Och till det andra gravfältet.

3.4 Nyordning i 700-talet

Seklet efter de storslagna begravningarna är läget i Kumla ganska diffust för oss. Särskilt gäller det platsen invid praktgravarna (Danmark 36:1), där det inte anlades några fler gravar under denna period. Vid boplatserna och gravfältet i Nederkumla (Danmark 39:1–2) pågick däremot verksamheterna ungefär likadant som under folkvandringstiden, så som vi beskrivit ovan. Men vissa förändringar kan vi se, i synnerhet att antalet gårdar minskade. Så småningom fanns bara en gård kvar, och i början av 700-talet övergavs boplatserna helt. Vi tror emellertid att man bodde kvar i närheten, eftersom begravningar fortsatte hållas på höjden intill. Begravningsfrekvensen ökade dessutom, och de gravar som anlades byggdes större och tydligare än förut. Flera blev också förhållandevis rikt utrustade. Det måste betyda något att gravfältet ändrade karaktär samtidigt som bebyggelsen flyttade.

Förändringarna på gravfältet tycks ha inletts med att en större gravhög uppfördes på bergets krön (grav 40). Visserligen är dateringarna så pass vida att vi inte säkert kan fastställa att uppförandet av högen ägde rum samtidigt med avflyttningen från den gamla boplatserna, men det skedde i närtid under första halvan av 700-talet, och vi tror på ett samband. Anläggningen är inte helt enkel att förstå. Högen var inte särskilt manifest: visserligen stor till ytan men ganska flack, med ett fåtal mänskliga, brända benfragment utspridda i högen, med material i jordmanteln som verkar ha hämtats från kulturlagren på boplatserna, spår av eldande under och i kanten av högen samt, nedgrävd genom manteln på högens högsta punkt, en enkel brandgrop (grav 68). Alla momenten i konstruktionen av anläggningen har utförts under kort

tid, inklusive brandgropen på ytan (för dateringar se kapitel 6, s. 144, samt bilaga 2). Högen dolde i sitt inre ett större markfast block kring vilket den anlags, vilket antagligen var betydelsefullt.

De gravar som sedan anlades under yngre vendeltid och äldre vikingatid tycks förhålla sig till högen; de har placerats runt den, framförallt i två stråk på dess västra och södra sidor.

Högen innehöll ingen egentlig begravning utöver de spridda brända benen, som verkar komma från minst två individer som var spridda i kärnröset men också i manteljorden. Detta sagt med reservation för skador på högen som kan ha påverkat spridningen (se bilaga 2). Högen innehöll rikligt med material från den äldre bopplatsen, däribland keramik och obrända djurben. Var detta avsiktligt gjort som en manifesterad (åter-)koppling till bopplatsen? Kanske ska denna hög tolkas som en markering av en stark anknytning till platsen, som man gör i och med att man flyttar gårdsbebyggelsen? Eller är det en ny grupp människor som nu tar platsen i anspråk? Högens speciella betydelse för människor på platsen understryks av att en speciell jordbegravning med tiden kom att grävas in i kanten på högen (vidare om detta i avsnittet *Kumla i vikingatid*).

Gravarna som lades i två kluster i förhållande till högen, skulle kunna representera två familjer och/eller gårdar. En liten brandgrav i den södra gruppen (grav 25), verkar kunna tolkas utifrån ett förfaders- eller anknytningsperspektiv, eftersom den hade placerats i ett övergivet stolphål. Fynden var ganska anonyma men bland dem fanns eventuellt en del av en tärning och en spelpjäs av lera. Stolphålet har hört till ett hus (97, osäker byggnad) från yngre romersk järnålder. Ett liknande fenomen med en grav i ett stolphål har iakttagits vid till exempel Brista i Norrsunda socken, där handlingen tolkades som en markering av (fiktivt eller verkligt) släktskap med husets tidigare invånare (Renck 2009a, b).

En annan rumslig observation av betydelse är att området närmast den stora krönhögen tycks ha varit reserverat för män. Iakttagelsen är visserligen behäftad med osäkerheten att ett antal gravar inte har kunnat könsbestämmas, men det tycks som om detta mönster höll i sig in i äldre vikingatid. Männen gravar låg i en halvcirkel på ytan allra närmast högen. De gravar från perioden 700–900 som

Figur 27. Var det så här husfruarna i Kumla förde sig? Kvinnan på bilden är Damen i Tuna, en liten (3,4 cm) förgylld kvinnofigur från 800-talet funnen i Tuna i Alsike, Uppland. Foto: Gabriel Hildebrand, SHM (CC BY), föremål 108947.

bedömts innehålla kvinnor fanns på alla sidor om högen men på ett längre avstånd. Endast två (könsbedömda) manliga individer låg begravda i det kvinnodominerade området och de låg i dubbel- och trippelgravar tillsammans med kvinnor.

Flera av de gravar som dateras till sen vendeltid och tidig vikingatid är förhållandevis rikt utrustade. I den södra gruppen gravar fanns gravfältets enda så kallade lergrav, det vill säga en grav med överbyggnad av lera (se bilaga 2, grav 24). Graven, daterad till övergången vendel-/vikingatid, innehöll en kremerad medelålders kvinna som burit en rik smyckeuppsättning med en ornamenterad armband, ett hänge med djuornametik, delar av en smyckekedja samt en pärluppsättning med femtiotalet enfärgade och polykroma glaspärlor och en i brons. Hon hade även fått med sig en häst och en hund samt delar av flera andra djur. Lergravar är

sällsynta och inte särskilt studerade, men tycks vara ett vendeltida fenomen. Två lergravar fanns på Inhåleskullen, och lergravar har också påträffats i Ultuna och Valsgårde (Seiler & Appelgren 2012). Någon särskild koppling mellan gravformen och gravens innehåll är dock inte uppenbar i dessa gravar.

En annan speciell grav från denna period som är värd att lyfta fram är grav 28, som också daterats till övergången vendel-/vikingatid (se bilaga 2). Graven låg i den västra gruppen, exponerad mot sydväst och den gamla boplatsen, och med krönhögen i bakgrunden. Den innehöll två separata brandlager, med två respektive en individ. Det centrala brandlagret innehöll rester efter två personer som bränts tillsammans, en yngre man och en äldre individ som osteologiskt inte kunde bedömas till kön. Föremålen tyder på en kvinna, då de bland annat omfattade drygt fyrtio glaspärlor, pärlspridare av brons och silver med djurornamentik (stil II enligt Salin, och därmed ålderdomliga) samt delar av vad som kan ha varit ett ryggknappspänne. Två olika bröd fanns i lagret, varav det ena tros ha varit en vetebulle, liksom två hela hundar samt delar av häst och fågel. Det andra brandlagret låg i gravens norra del, mellan den inre och den yttre kantkedjan. Den brända var vuxen, sannolikt också en kvinna, som kremerats med bland annat sjutton glaspärlor, spiralpärla i brons, två avlånga bronspärlor/rör, en sländtrissa av ben samt två bronsföremål som troligen utgör knapp och skaftbeslag till handtaget på en kniv, ett svärd, eller – vilket skulle stämma bra med sländtrissan – ett vävsvärd. Det finns för övrigt exempel på vävsvärd som varit omsmidna svärd (Kristoffersen 2000, efter Magnus 2014, s. 79). Hon kan ha begravts samtidigt men av någon anledning åtskilt från de andra, eller vid ett senare tillfälle, det går inte att avgöra. Alla tre låg emellertid under samma stensättning, som var den största på gravfältet. Textilredskapen hos kvinnan i det yttre brandlagret skulle, om tolkningen till vävsvärd är korrekt, kunna ge henne en speciell position. Textilredskap av den här typen hade både ekonomiska och rituella betydelser. Textilredskapen visar på ansvaret för hela den omfattande processen att framställa textilier för hushållet, men samtidigt har de varit magiska redskap. Det har vi redan berört, angående en rituellt deponerad vävtyngd i avsnittet *Stolprader, ritualer och gravar i folkvandringstid* (s. 48). Var kvinnan en driftig husfru? Uppfördes den här stora graven för personer med särskilt ansvar för gården? Sannolikt omfattade deras ansvar i så fall,

utöver driften av gården, också rituella och magiska aspekter. Kanske kan vi spåra detta tillbaka till de ritualer som hölls vid stolparna i folkvandringstid?

De tidigvendeltida praktgravarna längre söderut (Danmark 36:1) fick som sagt ingen efterföljd. Men någon gång strax innan år 700 skedde en enda begravning också där. Då begravdes två individer i en enkel brandgrav på ytan mellan 500-talsgravarna. I denna grav fanns inga tecken på hög status, utan graven var lågmäld i både det yttre och det inre. Den är mycket svårtolkad, men det finns ju fler exempel på sporadiska gravläggningar i Fyrislundsområdet, till exempel vid Inhåleskullen. Hur det såg ut vid Gnista (Danmark 127:1/62:1) är mer osäkert. Av de gravar som undersökts är den äldsta graven, efter storhögen, också daterad till 700-talet (Hennius, Sjöling & Prata 2016). På grund av den osäkerhet som skadorna på Gnista-gravfältet för med sig är det förstås riskfyllt att göra en tolkning, men det verkar som om gravläggandet även här återupptogs under denna period, efter en tid av överksamhet kring storhögen.

Sammanfattningsvis: 700-talet var en period av förändring. Den gamla boplatsen övergavs, men man stannade i närheten och antagligen flyttade man bebyggelsen till platsen för den historiska byn. Vi anser att detta scenario är rimligare än att det var nya människor som flyttade in, även om det arkeologiskt inte kan ledas i bevis att så var fallet. En hög med uppenbarligen mycket speciell betydelse anlades samtidigt på höjdens krön.

Många av gravarna som anlades intill högen var större, rikare och hade ett tydligare uttryck än tidigare. De förmedlar bilden av en välmående gårdsbefolkning, där några hade en högre position som troligen innebar ett särskilt ansvar för gruppen och gården/gårdarna. Särskilt träffande synes denna tolkning vara för grav 28 som dessutom uttrycker kvinnliga egenskaper på ett sätt som vi till exempel inte såg i de tidigvendeltida praktgravarna. Vidare tycks det ha funnits en ordning som innebar att männen generellt begravdes närmare krönhögen än kvinnorna. Även om de enkla stensättningarna på gravfältet inte direkt går att associera till odal och arv på samma sätt som mer manifesterade högar (Zachrisson 1994; Skre 1998), kanske man kan våga föreslå att krönhögen fyllt en liknande funktion. Högen skulle, i detta fall, kunna signalera ett nytt slags tillhörighet till platsen och jorden. Är det den som är det *kumbl*, som gett byn sitt namn?

3.5 Kumla i vikingatid

Under 800-talet och den tidiga vikingatiden gravlägger man sina döda endast på det stora gravfältet (39:1). Under 900/1000-talen och den senare vikingatiden är mönstret det omvända, med begravningar endast på det lilla gravfältet (men med ett viktigt undantag som nämns nedan). De vikingatida gravarna på Danmark 39:1 ger, utöver det ovan nämnda mönstret, ett disparat och blandat intryck. Det förefaller som om det fanns stora möjligheter att variera sättet man begravde människor på, inklusive att välja jordbegravning istället för kremering (se vidare beskrivning av de olika gravarna i kapitel 5 samt bilaga 2). Vad som styrde dessa val är en stor frågeställning som vi bara kan snudda vid. Generellt sett var 800-talsgravarna lite enklare än de sena 700-talsgravarna, men om detta beror på en ny social och ekonomisk status eller förändrade begravningsritualer får vi låta vara osagt. En förändring av begravningspraktiken som uppträder nu är också att överlagringar av gravar börjar förekomma. Kort tid tycks ha förflutit mellan de äldre och de yngre gravarna. Grav 67 var en enkel grav med en person som avlidit i hög ålder. Graven är daterad till första hälften av 800-talet, och den överlagrades av en dubbelgrav (45) som daterades till samma period. Den yngre dubbelgraven var mycket symmetrisk med två separata likartade brandlager och föremålsuppsättningar. Två av de finare föremålen framkom i överbyggnadens konstruktionslager: en posamentknut av silver respektive ett fint bronsföremål med djurornamentik. Delar av samma keramikkrärl fanns i båda gravarna, kanske var det ett sätt att binda samman dem.

Bland 800-talsgravarna fanns en, kanske två jordbegravningar. Den ena var en grav med ett mycket välbevarat kvinnskelett. Hon uppskattas ha varit runt fyrtio år vid dödstillfället och hade begravts i en dräkt försedd med två spännbucklor av försilvrat brons, något olika men båda tillhörande den tidigvikingatida gruppen P37. I övrigt innehöll graven bara en böjd järnten. En närliggande avlång nedgrävning kan möjligen representera ytterligare en jordbegravning, i så fall sannolikt ett barn. Kanske har den

jordade kvinnan (och barnet?) haft en speciell social position i gården/byn. Det avvikande understryks av gravens placering, som var en förhållandevis lågt liggande plats nere på den gamla boplatsytan. Gravarna var de enda – förutom en ensam, odaterad brandlagerrest längst i söder – som låg utanför det stråk där den folkvandringstida stolpraden varit rest.

Kvinnan är unik på just detta gravfält, men hon har relativt många samtida systrar. På ett gravfält i Brista i Norrsunda socken har man undersökt två gravar med jordade kvinnor som burit dräkter av bland annat silke och med spännbucklor (Renck 2009a), och vid Åshusby i närheten har ytterligare några kvinnor jordats iklädda samma dräkter (Langhammer 2007, s. 143). Vi har undersökt en sådan grav på ett gravfält vid Valsta i samma socken (Hed Jakobsson & Lindblom 2012; Hed Jakobsson 2017, s. 21ff), och exempel finns också från bland annat Ärvinge i Spånga med två rikt utrustade gravar, där de jordade kvinnorna har burit spännbuckle-dräkt från samma tid, det vill säga 800-talet (Biuw 1992, s. 109). Alla dessa exempel har varit enstaka undantag på gravfält där alla de andra gravarna har varit brandgravar. Likadana gravar, med kvinnor jordade i spännbuckle-dräkt, undersöktes på 1960-talet några hundra meter nordost om Nederkumla (Danmark 126:1), men där är den närmaste omgivningen mer okänd. Gravarna låg neddraget mot det vattendrag som går i nordsydlig riktning mellan Kumla och Sällinge och längre norrut går ihop med Samnan. Möjligen har det funnits ytterligare ett gravfält här, eftersom det i närheten även undersöktes en liten grupp vendeltida brandgravar (Danmark 150:1, jfr kapitel 5 s. 92). En av de jordade kvinnorna bar spännbucklor som var nästan identiska med dem som bars av kvinnan på Danmark 39:1. Dessutom har gravarna det låga läget i terrängen gemensamt. Vem var den jordade kvinnan och vilken betydelse hade hon? En möjlighet är att de som utvaldes för jordbegravning under den här perioden betraktades som personer som inte behövde eldens förstörelse för att passera över till en annan dimension. Kanske ansågs de redan i livet äga en speciell gränsöverskridande förmåga, till exempel som sieskor?

Märkligt nog upphörde man med begravningar på gravfältet i yngre vikingatid, i alla fall inom den undersökta ytan. Kanske placerades gravarna från 900- och 1000-talen längre österut på impedimentet, möjligen valde man att flytta begravningsplatsen. De ovan nämnda kvinnogravarna (126:1) skulle kunna vara spår av en mer omfattande gravplats öster om Nederkumla, och med tanke på de få 800-talsgravarna kanske flytten skedde redan under det århundradet. Men det är också så att några gravar nu placerades invid de tidigvindelstida praktgravarna och den enstaka, sena 600-talsgraven vid Överkumla, efter ett långt uppehåll om cirka 200 år. Gravarna från 900-talet var bara tre, och bestod av mindre, mycket enkla brandgravar placerade i området mellan 500-talsgravarna. Det är förstås inte uteslutet att fler gravar skulle komma i dagen om nya ytor togs upp. Men återigen kan påminnas om likheterna med andra gravfält i regionen, som till exempel Inhåleskullen, där visserligen en viss bortodling kan förklara mönstret men det samtidigt verkar vara ett faktum med få och över tid utspridda begravningar.

Två gravar vid Överkumla kunde föras till övergången mellan vikingatid och medeltid. De var utformade i enlighet med helt olika begravningstraditioner. Den ena utgjordes av en tidigkristen jordbegravning i kista, placerad i östvästlig riktning, med huvudet i väster och utan medföljande föremål. Den andra graven var en liten brandgrav med ett barn i 5–6-årsåldern. Blandningen av gravskick känns igen från andra undersökta gravfält, som det närliggande Danmark 127:1 vid Gnista. Det tycks som om toleransen varit hög för att välja kristen eller hednisk begravning och ingenting talar för några religiösa motsättningar.

Någon gång kring år 1000 skedde också en jordbegravning, med mer diffusa kristna förtecken, på gravfältet 39:1 (grav 13). Graven placerades delvis ingrävd i den sydöstra utkanten av den stora krönhögen. Troligtvis var det en kvinna man begravde. Placeringen av graven anser vi var avsiktlig, med syfte att knyta an till den viktiga högen. Kanske

Figur 28. Under 1960-talet undersöktes ett par gravar med kvinnor jordade i spännbuckleträkt från 800-talet några hundra meter nordost om Nederkumla (Danmark 126:1). Här syns det ena spännbuckleparet. Foto: Karl Axel Lindwall, SHM (CC BY).

tillhörde kvinnan samma släkt som den eller de personer som lagts i högen? Sambandet till högen verkar också förstärkas genom att jordbegravningens överbyggnad innehöll en uppochnervänd malstensunderliggare. Kanske var den hämtad från den gamla boplatsen, på samma sätt som högens mantel innehöll boplatsmaterial? Värt att påtala är också att det – om den osteologiska tolkningen är korrekt – är en kvinna som behandlats på ett särskilt utvalt vis. Det kvinnliga elementet förefaller starkt betonat på denna plats, allt ifrån offerhandlingarna vid den folkvandringstida stolpraden och kvinnan med björnfäll, kvinnan med vävredskap från sent 700-tal, den jordade kvinnan med spännbucklor från 800-talet, fram till denna grav ingrävd i krönhögen runt år 1000.

4. PLANERING OCH UTFÖRANDE

4.1 Undersökningens bakgrund och förutsättningar

Fornlämningarna hade genom årens lopp varit föremål för ett flertal utredningar och förundersökningar och resultaten från dessa utgjorde utgångspunkten för vår undersökning. När fornlämning Danmark 36:1 först dokumenterades i en inventeringshandling 1937 omfattade lämningen enbart grav 1, som beskrevs som en gravhög om cirka 6 meter och med en höjd av 0,4 meter (FMIS). Högen uppgavs vara delvis täckt av odlingssten och belägen på en bergsklack vilket gjorde den skenbart större och högre. Därefter har bedömningen av lämningen varierat. Vid inventeringen 1951 beskrevs den som en naturlig moränbildning, för att återigen omvärderas till en förmodad stensättning vid revideringsinventeringen 1979 (FMIS).

År 1993 gjordes en förundersökning vid Danmark 36:1 och två schakt grävdes i närheten av den för att avgöra om det kunde finnas ytterligare fornlämningar i omgivningen, men inga påträffades (Frölund 1995). Inför den nu aktuella exploateringen genomfördes ytterligare en förundersökning 2014 för att klargöra vad det var för slags lämning och återigen kontrollera om det fanns fler lämningar i närheten (Eklund & Thölin 2015). Då konstaterades att det verkligen rörde sig om en grav och de högkvalitativa fynden av ett förgyllt silverbeslag från ett svärdshjalt och ett djurhuvudformat förgyllt bronsbeslag från en sköld indikerade att det handlade om en vendeltida elitbegravning. Förundersökningen visade också att denna grav inte legat ensam. Ungefär 20 meter sydväst om graven påträffades en tolv meter stor sten-

packning. I förundersökningsrapporten föreslogs att detta skulle kunna utgöra kärnröset i en förstörd gravhög. Mellan de två större gravarna fanns också ett par brandgravar utan bevarade överbyggnader. Sannolikt utgjorde de påträffade lämningarna därmed delar av ett gravfält.

Gravfältet Danmark 39:1 var från början registrerat i FMIS som ett gravfält bestående av tio runda stensättningar. Vid förundersökningen 2014 drogs sökschakt inom gravfältet varpå elva stensättningar av varierande storlek och två brandgravar utan överbyggnad påträffades, liksom enstaka härdar (Eklund & Thölin 2015). Fyndmaterialet från gravfältet bedömdes som rikligt och de föremål som kunde tidsbestämmas daterades till vendeltid. De typer av gravar som framkommit uppfattades också som typiska för denna tidsperiod, det vill säga små, flacka och vällagda. En hypotes var därför att gravfältet nyttjats under en relativt kort tidsperiod. Antydning till äldre begravingar fanns i form av en blockgrav, men några indikationer på gravar från senare delen av yngre järnålder framträdde inte i samband med förundersökningen.

Boplatsen Danmark 39:2 påträffades vid en arkeologisk utredning 1991 då skärvsten noterades i åkermarken nedanför gravfältet (Frölund 1991). Vid sökschaktning i samband med en förundersökning 1993 vidimerades boplatsen genom anläggningar som stolphål, härdar, nedgrävningar och en kokgrop (Frölund 1995). En ny förundersökning av boplatsen gjordes 2014 för att avgränsa lämningarna, ta reda på deras omfattning, karaktär och bevarandegrad samt bedöma potentialen för fynd (Eklund & Thölin 2015). Några tydliga

huskonstruktioner kunde inte utläsas efter förundersökningen, men koncentrationer av stolphål tolkades som möjliga huslägen i åkermarken. Anläggningarna grupperade sig på så sätt att vår hypotes inför undersökningen var att det fanns flera olika gårdslägen inom boplatsen, som antingen varit samtida eller lämningar efter en kringflyttande gård. De ¹⁴C-analyser som gjordes i samband med förundersökningen visade mycket samstämmiga resultat: samtliga dateringar hamnade i yngre romersk järnålder – folkvandringstid. Bedömningen var därför att även boplatsen kunde ha nyttjats under en förhållandevis kort tidsperiod. Boplatsen antogs inte heller nödvändigtvis vara samtida med det intilliggande gravfältet. Även om det vid förundersökningen inte hade konstaterats några överlagringar mellan boplats och gravar kunde vi inför undersökningen inte utesluta att det skulle förekomma överlagrade boplatslämningar i vissa delar. Utgångspunkten var emellertid att frågan om samtidighet eller inte mellan boplats och gravfält behövde hållas öppen inför undersökningen.

Vid förundersökningen 2014 dokumenterades även två historiska husgrunder och en källargrop inom Danmark 39:1 och 39:2. Husen kunde inte identifieras i det historiska kartmaterialet och deras funktion var okänd inför undersökningen. Lämningarna bedömdes härröra från 1700–1800-talen.

4.2 Målsättningar och frågeställningar

Det övergripande syftet med undersökningen skulle enligt länsstyrelsens kravspecifikation vara att producera ny kunskap om framförallt samhällsorganisationen i Uppsalaområdet under järnåldern, men också om gravritualer och föreställningsvärld. Målsättningen var att få en helhetsbild av bebyggelsens framväxt, av ianspråktagande och indelning av land mellan gårdar eller byar, samt av befolkningens socioekonomiska status under olika tidsskeden. Undersökningen av de historiska lämningarna var nedtonad och handlade främst om att fastställa byggnadernas datering och funktion.

Fornlämningarna bedömdes ha en stor kunskapspotential om de tolkades tillsammans med andra undersökta fornlämningar i närområdet. Länsstyrelsen ansåg det även angeläget att lyfta tolkningsperspektivet

från det platsspecifika och lokala till att även omfatta regionala förhållanden och göra jämförelser med övriga Mälardalen.

I vår undersökningsplan delade vi in frågeställningarna i fyra gemensamma teman för gravfält och boplats. Utgångspunkten var att de olika typerna av lämningar måste ses i ett sammanhang och målet var därför att arbeta integrerat med lämningarna för att uppfylla undersökningens syfte. Det första temat blev *Platsens historia* och omfattade frågeställningar kring fornlämningarnas datering, kontinuitet, samtidighet och förändring över tid. Kronologin förväntades klargöra hur bebyggelsen i området växt fram och belysa omstruktureringen av bebyggelsen under mellersta järnålder.

Det andra temat berörde *Socioekonomiska förhållanden* med målsättningen att komplettera och nansera den rådande bilden av samhällsorganisationen under järnåldern. Temat rymde frågeställningar om indelning och ianspråktagande av land, samverkan och specialisering mellan bebyggelseenheter, samt hur socioekonomiska relationer kommit till uttryck på gravfälten och vilka skillnader som eventuellt kunde ses mellan de två gravfälten.

Temat *Social hierarki och maktstrukturer* tog avstamp i de elitindikerande fynd som hade hittats på gravfält Danmark 36:1, men även de andra fornlämningarna antogs kunna belysa detta tema. Frågeställningarna handlade om möjligheten att urskilja maktstrukturer inom respektive fornlämning, men också skillnader och likheter mellan dem. Materialet förväntades åskådliggöra framväxten av en ny hierarkisk struktur i området och hur denna fungerat i relation till centralplatser som Gamla Uppsala och andra områden i omlandet.

Det sista temat handlade om *Begravnings seder och ritualer*. Undersökningen förväntades ge ny kunskap om såväl utbredda seder och bruk som individuella och regionala variationer i gravskicket och hur dessa kan förstås i förhållande till dåtidens föreställningsvärld. Fokus låg på att identifiera handlingar i konstruerandet av gravar och ritualer kopplade till kremeringen, men även andra typer av deponeringar i gravarna. Vidare omfattade temat frågeställningar kring rituella handlingar på såväl boplats som gravfält vilka inte direkt kan kopplas till begravingar, och hur tydlig gränsen har varit mellan vad som uppfattas som vardagliga respektive rituella handlingar.

Figur 29. Cecilia Lindblom och Tove Björk lodfotograferar grav 2 på gravfält Danmark 36:1. Graven var så stor att ett flertal foton fick tas och sedan sättas samman i ett fotoredigeringsprogram. På bilden syns den norra delen av den yttäckande stenpackningen såsom den såg ut efter avbaning och finrensning. I bakgrunden dumpmassor och delar av Fyrislundsområdets bebyggelse. Foto taget från öster.

4.3 Metoder och arbetsätt

Undersökningen utfördes från mitten av april till mitten av juli 2016. Sammanlagt omfattade undersökningen cirka 11 700 m², varav Danmark 36:1 utgjorde cirka 1 200 m² och Danmark 39:1–2 cirka 10 500 m². Totalt dokumenterades 2019 kontexter, varav 143 fick utgå. Genom undersökningsområdet Danmark 39:1 löpte en bilväg och denna sträcka lämnades vid det första undersökningstillfället orörd, men delar av sträckan undersöktes senare i samband med en schaktningsövervakning hösten 2016. Efter avslutad undersökning lämnades Danmark 36:1 och de delar av Danmark 39:2 som låg i åkermark utan vidare åtgärder eller igenläggning. Vid Danmark 39:1 återfördes tidigare bortforslade stenar och matjord i syfte att skapa en jämn yta som grund för detaljplanens projekterade natur/parkmark på höjden.

4.3.1 Undersökningsmetodik

De två fornlämningsområdena utgjordes dels av plan och öppen jordbruksmark, dels av mindre höjder med mer växtlighet, framför allt högt gräs, buskar

och enar. Innan röjning och avbaning besiktigades, fotograferades och metalldetekterades ytorna. Därefter vidtog avbaningen. Tidvis användes dubbla grävmaskiner och dumper för att förflytta massor. Samtliga ytor avbanades skiktvis med maskin ned till anläggningsnivå eller orörd markyta. All avbaning skedde i samarbete mellan grävmaskinist och övervakande arkeologer, vilka samtidigt grovrensade ytan med hacka och andra rensredskap. Parallellt med avbaningsarbetet markerades, kategoriserades och GPS-inmättes samtliga arkeologiska anläggningar som framkom.

Efter avbaningen finrensades anläggningarna för hand. På gravfälten omfattade finrensningen även ytorna mellan gravarna. Lösfynd och föremål knutna till gravöverbyggnader mättes in och omhändertogs. Topografiska objekt och skador noterades och mättes in. I nästa steg översiktphotograferades fornlämningsområdet från luften med hjälp av Hawkeye flygfoto. Samtliga gravar översiktphotograferades även genom sned- och lodfotografering med Arkeologikonsults egen fotoutrustning (figur 29).

Arkeologiska anläggningar undersöktes stratigrafiskt och genom att enskilda kontexter dokumenterades genom fotografering, inmätning samt beskrivning på digital blankett. Gravfält och boplatser undersöktes med något olika ambitionsnivå och undersökningsgrad. Gravarna undersöktes till 100 % medan ett urval av boplatsslämningarna undersöktes till 50 %. Vissa av boplatsslämningarna grävdes dock till 100 % på grund av speciella fynd eller tolkningsvårigheter. Kulturlager delundersöktes genom handgrävning av provrutor med skärsliv/hacka och därefter schaktades de skiktvis ned med maskin. Historiska lämningar rensades fram, karterades och undersöktes ställvis med provrutor. På gravfälten slutavbanades ytorna för att fånga upp eventuella överlagrade lämningar.

Nedan följer en mer noggrann genomgång av den arkeologiska undersökningens olika moment.

Metalldetektering utfördes före, under och efter avbaning med syfte att på gravfältet hitta ytliga deponeringar, fynd från skadade gravar och deponeringar mellan gravarna. Metalldetekteringen före och under pågående avbaning utfördes av Frédéric Elfver och Johan Landgren (se bilaga 13), medan detektering under pågående undersökning utfördes av projektledarna. Inom boplatserna var förhoppningen att få en bild av olika typer av aktivitetsområden, samt fånga in yngre järnålderslämningar vilka annars kan vara

svåra att finna spår av i åkermark. Ploglagret över hela boplatserytan i åkermark detekterades före avbaning i sökstråk med 3–5 meters mellanrum. Inom gravfältet Danmark 39:1 var avsikten att endast ytor *mellan* gravar skulle detekteras före undersökning för att undvika att fynd som kan vara medvetet placerade på gravar skulle plockas upp och därmed förlora sin kontext. Högt gräs och otydlig topografi gjorde det emellertid svårt att bedöma vilka ytor som utgjorde gravar eller inte och redan vid de första ytliga spadtagen påträffades en gravgömma. Detekteringen avbröts därför inom detta gravfält. Gravfältet Danmark 36:1 var skadat och delvis täckt med avfall och rivningsmassor från tidigare bebyggelse på platsen och därför utfördes ingen metalldetektering före avbaning. Istället detekterades hela ytan, inklusive grav 1, kontinuerligt och skiktvis under pågående avbaning.

Metalldetektering användes därefter som metod löpande under den fortsatta undersökningen av fornämningarna. Samtliga gravar detekterades före rensning med syfte att fånga upp deponeringar i överbyggnaderna. Gravarna med större överbyggnader, som grav 1, 2 och 40, detekterades även skiktvis vartefter överbyggnaden togs bort. Detektering av brandlager ansågs inte nödvändig då dessa vattensällades. Även ytorna mellan gravarna detekterades inom båda gravfälten. På boplatserna detekterades samtliga kulturlager och ett urval anläggningar efter avbaning.

Figur 30. Philip Bergström undersöker brandlagret i grav 2 (Danmark 36:1). Brandlagret förs över till fyllfatet för att sedan vattensällas. Foto taget från nordost.

Figur 31. Elin Säll och Tove Björk letar ben och föremål från gravarna på Danmark 36:1. I bakgrunden syns växthusen vid Nederkumla. Foto taget från söder.

Figur 32. Vår osteolog Tove Björk har just plockat upp kraniet i grav 13. Foto taget från norr.

Ambitionsnivån vid *undersökningen av gravarna* var hög. Prioriterade uppgifter för projektet var att klargöra gravfältets tillkomsthistoria och förhållande till övrig fornlämningsmiljö, samt belysa de gravlagdas sociala och ekonomiska ställning och tolka gravarnas symboliska betydelse. För att besvara frågeställningar om rituella aktiviteter vid sidan av begravningsarna prioriterades även ytorna mellan gravarna högt. Gravarna finrensades, lod- och snedfotograferades och undersöktes därefter med *single context*-metodik, vilket innebar att varje kontext (konstruktion, lager eller nedgrävning) undersöktes och dokumenterades för sig med särskild vikt lagd vid de stratigrafiska förhållandena (figur 30). Fynd och benförande lager vattensållades med 4-millimetersåll (figur 31) och två urnor togs upp som preparat och tömdes på innehåll av Arkeologikonsults osteolog Tove Björk efter undersökningen. Tove medverkade även i fält under hela undersökningen med uppgift att inför undersökning av ett brandlager göra en bedömning av bästa undersökningsmetod, till exempel om det var relevant att undersökta lagren i rutor. Tove ansvarade även för framtagning, upptagning och dokumentation av skelett (figur 32).

Inom gravfält Danmark 36:1 undersöktes även samtliga arkeologiska anläggningar som inte utgjorde gravar. Anläggningarna grävdes stratigrafiskt och till hälften. Inom gravfält Danmark 39:1 påträffades anläggningar som inte var gravar i flera stratigrafiska skikt. Dessa undersöktes i olika grad och omfattning. De yngsta bebyggelse lämningarna från historisk tid undersöktes översiktligt och främst genom inmätning, fotografering och beskrivning. Mellan och direkt under gravarna fanns diverse lämningar av boplatsskikt vilka undersöktes på samma sätt som anläggningarna nere på den lägre liggande boplatssytan. De flesta av anläggningarna undersöktes till hälften, men en del i sin helhet då det ibland var svårt att före undersökning avgöra om det rörde sig om en grav eller inte. Kulturlagret som låg på stora delar av höjden undersöktes och dokumenterades framför allt där det framkom under gravar. På mellanliggande ytor mättes det in och eventuella fynd omhändertogs. Det var tydligt att lagret hade olika karaktär över ytan, men att övergångarna var flytande. För att få en bild av lagrets variationer togs flera kontextnummer till olika delar av kulturlagret så att individuella beskrivningar kunde upprättas. De delar av gravfältet som omfattade kulturlager

slutavbanades innan undersökningen avslutades. Under och i kulturlagret framkom då en mängd överlagrade boplatslämningar av vilka ett urval undersöktes. Anläggningarna grävdes stratigrafiskt och till hälften.

Vid *undersökning av boplatsen* skulle ambitionsnivån vara hög beträffande områden, anläggningar och konstruktioner som kunde knytas till specialiserad verksamhet eller särskild ekonomisk eller social funktion. Det var prioriterat att klargöra boplatsens intensitet, användningstid, struktur och funktion. Det var även viktigt att klargöra förhållandet till gravfältet Danmark 39:1, samt att problematisera boplatskontinuitet, bebyggelsemönster och markutnyttjande. Däremot var ambitionsnivån lägre när det gällde undersökning och redovisning av enskilda anläggningars och huskonstruktioners uppbyggnad och innehåll. Med detta som utgångspunkt prioriterades lämningar efter hantverk och annan specialiserad verksamhet, medan endast ett urval anläggningar (oftast en stolprad) undersöktes i huskonstruktioner. Anläggningar med stratigrafiska relationer till andra anläggningar eller lager prioriterades också. Sammanlagt undersöktes cirka 38 % av de påträffade boplatsanläggningarna, inklusive lämningarna på gravhöjden. De anläggningar som inte undersöktes kategoriserades till typ (till exempel stolphål, härd, grop) i samband med inmätningen. Anläggningarna grävdes stratigrafiskt och till hälften (figur 33 och figur 34). Undantag gjordes för ett urval mer komplexa eller svårbedömda anläggningar som grävdes i sin helhet. Påträffade kulturlager metalldetekterades och bedömdes i fält av arkeobotaniker. Därefter undersöktes mellan 0,2 % och 1,5 % av lagren med provrutor. Sedan schaktades lagren skiktvis bort med maskin för att söka efter underliggande lämningar.

Ambitionsnivån beträffande *de historiska lämningarna* var låg. Samtliga mättes in med GPS, fotograferades och beskrevs på blanketter. Lämningarnas stratigrafiska relationer dokumenterades. En källargrop och en smedja, som var förhållandevis välbevarade, undersöktes mer noggrant genom handgrävning av rutor i lagren till respektive byggnad. Spismursröset i hus 96 grävdes också stratigrafiskt och för hand. De mindre välbevarade lämningarna på östra sidan av gravfältet undersöktes översiktligt i samband med avbaningen. Efter avslutad dokumentation togs de historiska lämningarna bort i syfte att hitta och dokumentera eventuella underliggande lämningar.

All *dokumentation* gjordes skriftligen på digital blankett och inmätningar utfördes med RTK-GPS med några centimeters standardavvikelse. Dokumentationen har samlats och bearbetats i GIS-databassystemet Site Works. Undersökta anläggningar och kontexter har snedfotograferats i plan, liksom profiler i snittade anläggningar. Gravar och vissa inre detaljer i gravar har lodfotograferats från lodfotostång. Lodfotostången användes även för att ta översiktsfoton och foton av markerade huskonstruktioner. Drönare användes för att flygfotografera de undersökta områdena. Fotograferingen utfördes av Hawkeye flygfoto vid två tillfällen i samband med att de två gravfälten hade banats av i sin helhet.

Samtliga *fynd* som kunde knytas till en förhistorisk kontext omhändertogs vid undersökningen. Lösfynd hade lägre prioritet med undantag för de som påträffades vid metalldetekteringen. Fynd som hittades vid undersökning av de historiska lämningarna dokumenterades, men gallrades sedan i fält. Föremålen har efter undersökning registrerats i en databas och ett urval har konserverats (se bilaga 14). Vid urvalet prioriterades föremål av ädelmetall, granat, elfenben (?) samt sådana med ornamentik eller tydlig form. Ett stort antal oidentifierbara metallklumpar röntgades i syfte att hitta intressanta föremål som också behövde konserveras. Röntgen och konservering utfördes av Studio Västsvensk Konservering.

Figur 33. Boplatsundersökning pågår! Utgrävning, dokumentation och inmätning sker parallellt inom den södra delen av boplatsytan till Danmark 39:2. Här jobbar (från vänster) Elin Evertsson, Amanda Jönsson, Jonna Sahrén Lundahl och Anders Bornfalk-Back. I bakgrunden syns växthus och andra ekonomibyggnader vid Nederkumla. Foto taget från sydväst.

Figur 34. Elin Säll mitt bland alla anläggningar och gulpinnar på den stora boplatsytan i norr (Danmark 39:2). Foto taget från norr.

4.3.2 Analyser

En *keramikanalys* har gjorts av Ole Stilborg, SKEA (se bilaga 8). Keramiken från båda gravfälten och boplatsen har analyserats med avseende på typ, proveniens och datering, samt behandling (sekundärbränt, fragmenterat). Syftet har varit att få svar på frågor om socioekonomiska förhållanden, kontaktnät och social differentiering, gravseder samt eventuella förändringar över tid. Teknisk keramik har analyserats för funktionsbestämning av anläggningar med bränd lera/ugnsmaterial. En *lipidanalys* på skärvor från sex olika kärl har gjorts av Sven Isaksson, Auxilia, Stockholms Universitet (se bilaga 9). De utvalda skärvorna kom från kärl med välbevarat organiskt material. Samtliga kom från gravgömmor. Syftet var att besvara frågor om ritualer och gravseder och kunna jämföra med andra analyser som gjorts.

Den *osteologiska analysen* har gjorts av Tove Björk och Agneta Flood, Arkeologikonsult (se bilaga 6). Tove deltog även som arkeosteolog under hela fältarbetstiden. Hennes uppgift i fält var att göra observationer och bedömningar av benmaterialet i gravarna, samt att bistå de andra arkeologerna vid behov. Tove hade särskilt ansvar vid undersökningen av de jordbegravningar med bevarade skelett som förekom. Vid undersökningen tillvaratogs allt påträffat benmaterial inom såväl gravfält som boplats. Den efterföljande osteologiska analysen skedde okulärt med tillgång till Arkeologikonsults referenssamling och omfattade allt intaget benmaterial.

Analysen av benmaterialet från gravarna syftade till att ge svar på frågor om socioekonomiska förhållanden, befolkningsstruktur, gravseder och andra ritualer. Analysen av benmaterialet från boplatsen syftade till att identifiera enskilda gårdar och studera ekonomi och specialisering genom rumslig fördelning av arter, slakt- och hushållsavfall, brända/obrända ben och bearbetade ben. Målet var att studera de enskilda gårdarnas ekonomi. Bestämningar har gjorts avseende minsta antal individer, ålder och kön, patologiska förändringar, förbränningsgrad, fragmenteringsgrad, artsammansättning, anatomisk representation och benmängd.

Makrofossilanalysen har utförts av Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult (se bilaga 7). Stefan deltog vissa dagar i fält då han floterade prover och bedömde olika kontexters potential. Detta gav oss en möjlighet att snabbt få en bild av vilka områden/kontexter som gav resultat och rikta provtagningen i förhållande till frågeställningarna.

Jordprover samlades in från såväl boplats som gravfält. I samtliga gravar med tydliga brandlager samlades jordprover in för makrofossilanalys med syfte att spåra socioekonomiska markörer och rituellt deponerat växtmaterial. I en del högprioriterade gravar med stora lager togs flera prover. Då välbevarade urnor förekom togs även prov i dessa. I några fall där gravgömmor utgjordes av spridda ben som låg direkt på äldre kulturlager eller där gravens hela inre var kraftigt skadat togs inga prover på grund av infiltrationsrisken. I jordbegravningar togs jordprover vid den begravdes bäcken/magområde i syfte att hitta eventuella matrester. Även ett urval andra typer av anläggningar än gravar provtogs för makrofossilanalys med syfte att klargöra anläggningarnas funktion och datering. Inom boplatsen provtogs samtliga hus, ugnen, och ett urval och härdar med syfte att klargöra husens funktion och belysa boplatsens näringsfång, specialisering och socioekonomiska status. Jordproverna genomsöktes även efter hantverksrester och insektsdelar.

Drygt 450 prover analyserades varav ett 50-tal gick vidare till djupanalys. Proverna analyserades på växtmakrofossil och i de fall där vedartsbestämning skulle utföras plockades träkolet från makrofossilproverna. Proverna floterades i vatten där det använda sållet hade en maskstorlek av 0,2 mm. Det framfloterade materialet fick lufttorka och när det var torrt så skannades proverna i syfte att välja ut dem med störst informationspotential. Identifieringen gjordes under mikroskop med en förstoring av 4 till 600 gånger. Vid artbestämningen användes referenssamling och referenslitteratur (Berggren 1969, 1981, Jacomet 2006; Mork 1946; Digital Seed Atlas of the Netherlands, Schweingruber 1978, 1990, www.woodanatomy.ch). Bottensatsen i varje prov undersöktes på tyngre makrofossil som ben, keramik, bränd lera med mera. Ett antal prover genomsöktes även med en magnet för att samla upp eventuella rester efter järnhantering och smide.

I analysbudgeten fanns även medel till *pollenanalys* som skulle användas om slutna kontexter och uppbyggnadsfaser påträffades i någon gravhög eller om en brunn hittades. Syftet var att fastställa om gravens uppbyggnad skett intermittent, samt avseende brunnen för att få en bild av lokal flora, markutnyttjande och ekonomi. Någon brunn framkom inte och projektledarna bedömde i fält i samråd med Stefan Gustafsson att de aktuella gravarna vara alldeles för skadade för att en pollenanalys skulle vara aktuell. I högen (grav 40 på Danmark 39:1) konstaterades dessutom att uppbyggnaden skett momentant.

¹⁴C-analys har utförts på sammanlagt 83 olika prover som har skickats till två olika laboratorier: Ångströmlaboratoriet i Uppsala samt International Chemical Analysis (ICA) i Miami, Florida. 36 av dessa prover har gjorts på material från gravarna. Nio av dessa gav tyvärr inget resultat och nya prover fick skickas in. Syftet var att fastställa platsernas kronologi och framväxt, både inom respektive gravfält och i förhållande till varandra och till boplatsen. För gravfältens vidkommande har *vedartsanalysen* huvudsakligen använts för att se om det fanns lämpligt material med låg egenålder för datering, men även för att ge information om vilka träslag som använts till gravbålen samt i viss mån för att identifiera eventuella rituella särdrag som hög värme eller rökbildning. Eftersom träkolet från gravgömmorna nästan uteslutande utgjordes av tallved med hög egenålder (upp till 400 år) prioriterades i stället brända ben som har lägre egenålder för datering. Någon enstaka grav daterades med makrofossilt material. I möjligaste mån valdes animalt benmaterial ut till analysen, men i många fall var det humana materialet i bättre skick och fick därför skickas in i stället. Urvalet av ben gjordes i samarbete med osteologerna och minst 1 gram ben skickades per prov. Antalet ¹⁴C-prover var begränsat vilket medförde att endast de gravar som inte kunde dateras genom föremålsanalys, eller där föremålsdateringen hade vida kronologiska ramar, valdes ut till ¹⁴C-datering. I tillägg till detta valdes ett mindre antal anläggningar med viktiga stratigrafiska relationer till gravarna ut i syfte att få bättre underlag för den kronologiska analysen. Dessa sju

prover hörde egentligen till boplatsfasen och har även betydelse för tolkningen av fornlämning Danmark 39:2. I samband med urvalet av material till ¹⁴C-datering har 12 vedartsprover från gravar analyserats.

Inom boplatsen har *vedarts-* och ¹⁴C-analys i första hand utförts på material från huskonstruktioner, men även ett urval av ensamliggande anläggningar. Totalt 47 prover från 12 härdar, 30 stolphål, en kokgrop och en ugn har skickats iväg. Tre prover fick skickas på nytt då det inte blev något resultat på de första prover som skickades. Syftet med analyserna var att få en god kronologisk bild av boplatsen, men också information om vilket trämaterial som använts i olika typer av anläggningar och huskonstruktioner. I samband med urvalet av material till ¹⁴C-datering har 48 vedartsprover från boplatsen analyserats.

Inom boplatsen har datering av hus prioriterats. Syftet har varit att skapa underlag för en fasindelning. Om möjligt har två prover från vardera av husen daterats för att säkerställa resultatens representativitet för byggnaden och dess användningstid. För datering av husen har antingen använts makrofossilt material från stolphålen eller bevarade trärester från själva stolpen. I första hand har makrofossil använts eftersom materialets egenålder är lägre jämfört med stolpresternas. Det makrofossila materialet har endast valts för datering när den arkeobotaniska analysen visat att materialet speglar husets användning.

När inget bra makrofossilt material fanns att tillgå valde vi istället att datera trärester efter själva stolpen. Sådana fanns bevarade i stolphålen till flera av husen. Endast stående rester av stolpen har valts ut. Enstaka träflisor i fyllningen har inte använts för datering. Av de insamlade träresterna har de yttersta bevarade årsringarna skickats in för datering, vilket inte nödvändigtvis behöver representera trädets sista årsringar. Därmed har dessa dateringar tolkats med en viss felmarginal. Samtliga trärester från stolpar som daterats har utgjorts av tall som kan ha en egenålder på upp till 400 år. Vanligast är emellertid en ålder på upp till 150 år.

4.3.3 Förmedling

Den utåtriktade informationen om projektet hade Lotta Mejsholm ansvar för, tillsammans med projektledningen. Lotta såg till att förmedlingsplanen förverkligades och hade kontakt med skolor, kommun och media. Lotta deltog även i fältarbetet som arkeolog och har skrivit den utförliga rapporten om förmedlingsarbetet i bilaga 15.

Målsättningarna i förmedlingsplanen var att fortlopande informera om resultaten till en bredare intresserad allmänhet, att nå ut till skolklasser i årskurs 3 på skolor i närområdet samt att erbjuda grupper med särskilt intresse av platsens historia möjlighet att boka en egen visning på plats. En riktlinje som tidigt etablerades, och som även önskades av Länsstyrelsen, var att fokusera förmedlingen på den arkeologiska berättelsen snarare än på enskilda fynd. Målet var att göra besökaren delaktig i kunskapsprocessen genom att resonera, visa och diskutera med besökaren. Samma inställning genomsyrade arbetet i artiklarna, filmreportagen och andra reportage. Huvudlinjerna i visningarna och den allmänna förmedlingen var den arkeologiska kunskapsprocessen och järnålderns vardag, landskap och föreställningar kring liv och död.

Guidade visningar på undersökningsytan genomfördes både som öppna event, annonserade i allmänpress och öppna kalendarier, och som förbokade guidningar (figur 35 och 36). Sammantaget

Figur 36. Lotta Mejsholm berättar för besökare på en öppen visning om kvinnan i grav 10 (Danmark 39:1), som begravdes på 800-talet i en dräkt med två ovala spännbucklor. Av graven syns här endast en flack nedgrävning. Foto taget från norr.

Figur 35. Förmedlingsarbete under pågående arkeologisk undersökning i maj 2016. Lotta Mejsholm berättar om utgrävningen inför en grupp intresserade arkeologistudenter från Uppsala Universitet. Foto taget från söder på boplatssytan (Danmark 39:2).

Guld och granater i stormannagraven

04:00 | 16-06-02

Vårens undersökning av praktgraven i Fyrislund resulterade i flera exklusiva föremål som arkeologerna inte hade räknat med. Bland annat guldinfattade granater och röda ädelstenar.

Uppsala kommun planerar att bygga ut området mellan industriområdet i Fyrislund och E4 med vägar, kontor och villor. Arkeologikonsult AB fick därför i början av april uppdraget att undersöka två gravfält och en boplatz från järnålder som ligger på området. Några gravar är redan undersökta, och en av dem visade sig vara speciell.

Arkeologen Lotta Mejsholm var på plats när det första spadtaget togs i marken:

Figur 37. Del av artikel i Uppsalatidningen som publicerades den 2 juni 2016.

hölls fem öppna visningar för allmänheten under perioden maj – juni. Visningarna annonserades ut på Arkeologikonsults hemsida och facebookside, i lokala kalendarier på www.uppsalavimmel.se, www.uppsala.com som är turistinformationens evenemangsguide, och i ”På gång”, kalendariet i Uppsalatidningen som delas ut till alla hushåll i Uppsala. Visningarna utannonserades också på webbplatsen ”Aktuell arkeologi”.

Särskild inbjudan skickades till samtliga klasser i årskurs 3 i Uppsala. Tolv grundskoleklasser kom på studiebesök och visning. Eftersom Uppsala universitet bedriver arkeologiutbildning, erbjöds studenterna också visningar. Två grupper studenter med lärare besökte vår grävning. Inbjudan till visning skickades inledningsvis även till Danmarks hembygdsförening, Fyrislunds företagarförening och kommunens stadsbyggnads- och kulturförvaltningar. En visning hölls därefter i fält för Företagarföreningen och ett föredrag för hembygdsföreningen hölls i april 2017.

Undersökningen publicerades också på flera olika sätt. Det var dock nödvändigt att inte offentliggöra de värdefulla gravfynd som gjordes förrän de rikaste gravarna var färdigundersökta, på grund av plundringsrisken, så informationen fick anpassas efter detta. De praktfynd som gjordes tillkännagavs först efter att dessa dokumenterats och tagits upp. Under undersökningsperioden publicerades sex kortare artiklar på Arkeologikonsults hemsida, vilken även länkades till Arkeologikonsults facebookside. Fyra kortfilmer eller videodagböcker som behandlade både boplatz och gravfält producerades och publicerades på Arkeologikonsults YouTube-kanal med länk till hemsida och Facebook. När de mest fyndgivande gravarna var färdigundersökta skrevs ett pressmeddelande som publicerades på ”Mynewsdesk”, en plattform för nyhetsspridning. Pressmeddelandet resulterade i tidningsartiklar i Uppsala Nya Tidning och Uppsalatidningen (figur 37), en gratistidning som distribueras till samtliga hushåll inom Uppsala, samt inslag i UNTs lokal-tv och i Sveriges Radio, P4 Uppland. Också nättidningen ”Svensk historia” länkade till inslaget i Uppsalatidningens artikel, vilket torde ha genererat läsare även utanför regionen.

5. GRAVFÄLTET DANMARK 36:1

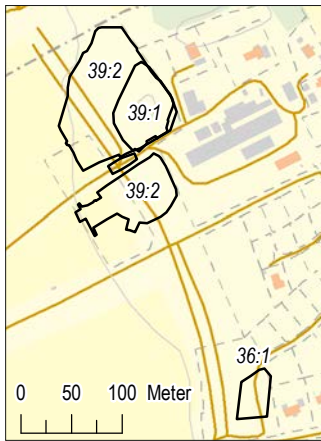
5.1 Inledning

Gravfältet (Danmark 36:1) låg längst ut på en flack höjdrygg, väster om dagens Kumla Övergård, tidigare kallat Överkumla (figur 38). På den utgrävda gravfältsdelen dokumenterade vi lämningar efter tio gravar och sammanlagt nio andra anläggningar. Inom ytan fanns också en mängd sentida störningar i form av en husgrund, diken, gropar och avfallshögar (figur 39). Platsen har använts för olika aktiviteter under

perioden sen folkvandringstid till sen vikingatid/tidig medeltid. Det mest utmärkande för fornlämningen var två mycket rika högstatusgravar (1 och 2) från tidig vendeltid (550–600 e.Kr.) som också utgjorde de första gravarna på platsen. Gravarna inom fornlämningen numrerades i en löpande nummerserie från 1 och uppåt. Eftersom denna serie även användes för gravfältet Danmark 39:1 (som undersöktes samtidigt), samt att en del gravnummer fick utgå, finns avbrott och hopp i nummerföljden.

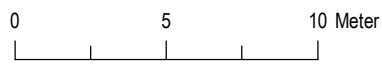
Figur 38. Flygfoto över undersökningsytan vid Danmark 36:1. Nuvarande bebyggelse till Kumla Övergård (även kallat Överkumla) i bakgrunden. Foto taget från väster. Foto: Hawkeye (©2016 www.flygfoto.com). Spridningstillstånd från Lantmäteriet med ärendenummer LM2019/018947.

Figur 39. Gravfält Danmark 36:1 med undersökningsområdets begränsning, arkeologiska lämningar och sentida störningar, skala 1:250. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:7 500.

Stolphål	Sophög
Grop	Förundersöknings schakt
Recent grop	Recent husgrund
Härd	Recent dike/ledning
Lagerrest	Grav
Lager, markberedning	Berghäll
Recent lager	Undersökningsområde

Gravfältet var vid undersökningens start i det närmaste omöjligt att se med blotta ögat. Undersökningen omfattade en cirka 1 200 m² stor yta med en höjd över havet på cirka 15–17 meter. Området utgjordes huvudsakligen av tidigare bebyggd tomtmark med morän och en mindre, uppstickande berghäll i de högre partierna i norr, samt lera i de lägre i väster. Ytan var kraftigt skadad av tidigare markarbeten och hade därför inte kvar sin ursprungliga topografi. Innan undersökning var gravfältet beväxt med högt gräs och några buskar kring berghällerna. I södra delen fanns tydliga byggnadsrester från grunden till det bostadshus som tidigare stått på tomten och stora mängder recent skräp kunde anas på bergknallen i norr (figur 40). Gravarna var belägna på en yta norr om husgrunden (figur 41). I väster och norr sluttade marken svagt ner mot åkermark och i öster upp mot dagens bebyggelse vid Kumla Övergård. I söder avgränsades området av en väg som tidigare varit en del av landsvägsnätet in mot Uppsala. Stod man på gravfältet hade man relativt fri sikt över fälten i alla väderstreck förutom öster.

Figur 40. I norra delen av undersökningsområdet fanns en bergsknalle täckt med röjningssten och stora mängder recent skräp. Under detta låg resterna efter en mycket rik högstatusgrav från vendeltidens början (grav 1). Foto taget från norr vid grävningens början då ytan metalldetekterades av Frédéric Elfver, Kulturarvskonsult.

Figur 41. Gravfältet efter avbaning och rensning. Närmast i bild syns grav 2 som delvis är kapad av en husgrund i sydöstra hörnet. I bakgrunden ses grav 1 uppe på den lilla bergsknallen. Foto taget från sydväst. Spridningstillstånd från Lantmäteriet med ärendenummer LM2019/018947.

Lämningarna inom fornlämning Danmark 36:1 dateras till mellersta och yngsta järnålder (folkvandringstid, vendeltid och vikingatid). Under denna period låg undersökningsytan i ett strategiskt betydelsefullt område mellan viktiga vattenleder som bland annat ledde till Gamla Uppsala. Gravfältets och de enskilda gravarnas placeringar visar tydligt att begravningsplatsen var menad att synas från väster, norr och söder. I dessa riktningar låg vid tiden andra gravfält och bosättningar, vilket sannolikt haft betydelse för valet av exponeringsriktning. Närmast belägna samtida bosättning och gravfält låg vid Nederkumla strax norr om Danmark 36:1. För en utförligare genomgång av topografi och fornlämningsmiljö hänvisas till kapitel 2.

5.1.1 Antikvarisk bakgrund

Fornlämningen Danmark 36:1 var från början beskriven som en ensam grav och det var först i samband med förundersökningen 2014 som den antikvariska bedömningen ändrades till gravfält. Den tidigast kända graven motsvarar vår grav 1, som vi klassificerat som en stensättning. Graven har sedan det första inventeringsomnämmandet på 1930-talet beskrivits på olika sätt; allt från *hög*, *naturlig moränbildning*, *stensättning*, till *hög igen*. Vid förundersökningen grävdes sexton sökschakt, placerade dels vid och på den kända graven (vår grav 1), dels spritt på ytan runt denna. En ny stensättning (vår grav 2) och två nya brandlager (våra gravar 3 och 5) hittades. Vid rensning och metalldetektering vid den sedan tidigare registrerade graven (1) påträffades och omhändertogs högklassiga, tidigvendeltida föremålsfragment från bland annat en sköld och ett svärd, samt en del brända ben från djur och människa.

Gravfältet avgränsades vid förundersökningen genom sökschaktning söder, väster, norr och nordost om grav 1 (Eklund & Thölin 2015). Åt sydost vidtog dagens bebyggelse och avgränsningen är därför mer osäker däråt. År 1993 drogs visserligen ett långt sökschakt som var utan indikation på en av tomterna i sydost (Frölund 1995), men det finns stora utforskade ytor kvar däremellan. Det innebär att gravfältet ursprungligen kan ha fortsatt upp mot de något högre partierna där dagens bebyggelse ligger. Historiskt sett har bebyggelsen till Överkumla (Danmark 212) legat cirka 70–80 meter längre mot öster än idag. Om det

betyder att man tidigare undvikit att bygga på denna yta för att visa hänsyn till (nu försvunna) gravar är högst oklart, men utrymme har definitivt funnits. Av storskifteskartan för Överkumla från 1764 kan man utläsa att ytan direkt öster om Danmark 36:1 tillhört ett soldattorp. Inom soldattorpets inhägnad syns små runda prickar vilka sannolikt representerar sten (figur 42). Dessa skulle kunna vara samlingar av röjningssten – men också gravrester. Richard Dybeck som år 1863 åkte förbi Kumla antecknade då: ”På höjderna å Kumla egor äro flere bautastenar och grafkullar. En ättehög vid landsvägen, icke långt från byn, är i det närmaste utjemnad.” (ATA). Vilket Kumla (Över- eller Neder-, eller kanske båda?) han avser i sin beskrivning framgår inte, men landsvägen kan inte vara någon annan än den vid Överkumla då Nederkumla inte legat vid en sådan. Det betyder att det funnits en större hög någonstans här. Dybeck använder också plural *höjderna* när han omnämner de mindre gravarna och stenarna, vilket betyder att man under 1800-talets mitt kunnat se gravfält på flera platser vid Kumla. Är det Danmark 36:1 och 39:1 han avser? I sådana fall låter det som att gravfältet vid Överkumla var betydligt mer framträdande och synligt på 1860-talet än under 1900-talet, då det helt verkar ha fallit i glömska.

5.1.2 Historiska kartor

De historiska kartor som finns tillgängliga hos Lantmäteriet visar hur undersökningsområdet nyttjats från 1700-talets början och framåt. Tyvärr finns inga kartor från 1600-talet bevarade, såsom det gör för de närliggande byarna Säby, Norrby, Hellby och Gnista. Tidigare kartstudier av närområdet har ändå, trots bristen på äldre kartor för Kumla, kunnat visa hur marken i området delats upp mellan dessa byar och att ägoförhållandena varit komplicerade (Göthberg 2007b).

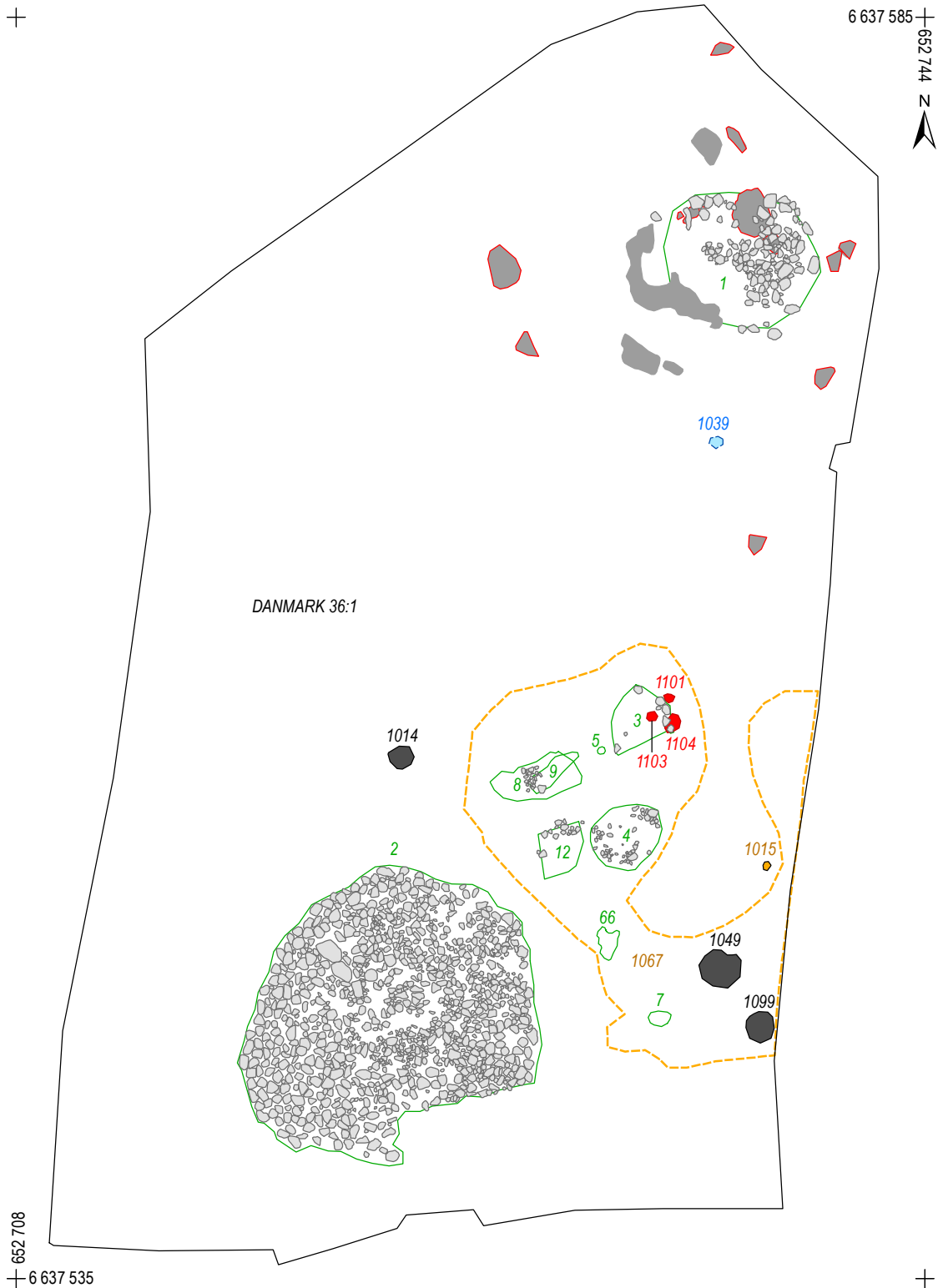
Den undersökta gravfältsytan låg i början av 1700-talet under Nederkumla, men i och med storskiftesreformen i slutet av århundradet kom ytan att hamna dels under Överkumla, dels Nederkumla. Gränsen gick då rakt genom gravfältet. På storskifteskartorna (år 1779 och 1764) syns några intressanta detaljer inom området (se figur 42). I norr fanns en yta som var undantagen från odling, vilket markerats med en rektangulär avgränsning. Detta motsvaras sannolikt

Figur 42. Gravfält Danmark 36:1 med storskifteskartan över Överkumla från 1764 och Nederkumla 1779. Skala 1:2000.

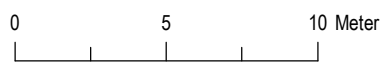
av den lilla förhöjning i norra undersökningsområdet där den mycket rika grav 1 låg – graven som visade sig vara en högststatusgrav från tidig vendeltid. Denna yta tillhörde Nederkumla. De andra gravarna som vi undersökt låg däremot på andra sidan gränsen på Överkumlas ägor. Fyra av dessa gravar, med datering

från 500-talets mitt till sent 900-tal, låg nästan på rad efter varandra utmed gränsen. Detta är dock en ren tillfällighet. Gränserna för Över- och Nederkumla har vandrat lite fram och tillbaka på de historiska kartorna och har hunnit ändra sig många gånger på 1200 år, om de alls existerat i äldre perioder.

Figur 43. Samtliga arkeologiska lämningar inom Danmark 36:1. Skala 1:250.

	Stolphål		Grav
	Grop		Sten
	Härd		Berghäll
	Lagerrest		Markfasta block
	Lager, markberedning		Undersökningsområde Danmark 36:1

5.1.3 Platsens användning under förhistorisk tid

Inom den undersökta ytan fanns arkeologiska spår efter aktiviteter från tre olika förhistoriska skeden då platsen använts för olika ändamål (figur 43 och 44). En fyndtom grop (1039) och en liten lagerrest (1015) utan stratigrafisk koppling till andra anläggningar har inte daterats och kan därför inte placeras in i faserna. De äldsta lämningarna representerades av tre nedgrävda härdar (1014, 1049, 1099) med oklart syfte (figur 45). Härdarna har ¹⁴C-daterats till folkvandringstid (400–550 e.Kr.) och de har därmed varit samtida med bebyggelsen – och möjligen även de äldsta gravarna – cirka 250 meter norrut vid Nederkumla. Här bör det dock skjutas in en brask-

lapp då dateringen gjorts på björkved och därmed kan ha ganska hög egenålder. Möjligen hör härdarna i själva verket hemma i den tidigaste gravfältsfasen? De har inte hört till några hus utan har legat ute i det fria. Härdarna innehöll dock en del djurben så kanske representerar de matlagning/utmarksaktiviteter en bit ifrån etablerad bebyggelse? Härdarna kan också ha haft ceremoniell betydelse, då det i en av härdarna (1049) låg förkolnade rester av fårskt gräs. Detta är ingen tillfällighet. Om fårskt gräs läggs på en eld uppstår en massiv rökutveckling (muntligen Stefan Gustafsson), något man alltså avsiktligt velat åstadkomma i åtminstone en av de undersökta härdarna. Samma fenomen konstaterades i två härdar på boplatsten vid Nederkumla. Vad man velat framkalla med elden och röken får vara osagt.

Fas	Funktion/aktivitet	Anläggning
Folkvandringstid (tidig vendeltid?)	Härdområde	Härdar 1014, 1049, 1099
Sen folkvandringstid – tidig vendeltid	Bearbetning av markyta	Lager 1067
Tidig vendeltid (550–600 e.Kr.)	Begravning	Grav 1, 2. Stolphål 1101, 1103, 1104?
Mellersta vendeltid (650–750 e.Kr.)	Begravning	Grav 4. Stolphål 1101, 1103, 1104?
Sen vikingatid (900–1000 e.Kr.)	Begravning	Grav 3, 8, 12
Övergång vikingatid/tidig medeltid (1000–1150 e.Kr.)	Begravning	Grav 5, 9
Yngre järnålder	Begravning	Grav 7, 66

Figur 44. Tabell som visar gravfältets användningstid uppdelat i faser och typ av aktivitet.

Figur 45. En av de tre folkvandringstida härdarna (1049) sett snett från ovan. Övre jordfyllningen är borttagen i ena halvan och de skärviga stenarna i nedre skiktet ligger blottade. Foto taget från sydost.

En tid efter att härdarna anlagts har man bearbetat marken. Det visade sig genom att vi centralt på undersökningsytan hittade ett ganska tjockt, stort sammanhängande lager (1067) som täckte härdarna, men låg under majoriteten av gravarna (figur 46). Lagrets funktion har bedömts utifrån utseende och makrofossilanalys (se bilaga 7). Analysen visade att lagret varit omrört, som efter plöjning. Den organiska halten var relativt hög och lagret innehöll lite kol. Det vi därmed kan säga är att ytan definitivt bearbetats av människor på något sätt men vi kan inte se att det har använts till odling. I och med att härdarna anlades kort innan gravfältet togs i bruk (eller i samband med det?) har lagret tillkommit under en ganska begränsad tid och definitivt senast i slutet av 600-talet. Kanske handlar det inte om regelrätt odling utan om en rit kopplad till gravfältet? Kanske plöjde man upp ytan i samband med att marken blev gravläggningsplats? Tyvärr fanns det ingen stratigrafisk relation till de allra äldsta gravarna, de två högstatusgravarna, så om lagret tillkommit innan eller efter dessa är oklart.

Under det sista skedet har ytan använts till gravläggning och detta har man använt den till i 500–600 år, om än inte kontinuerligt. Tre stenskodda stolphål (1101, 1103, 1104), som var nedgrävda i det plöjda lagret men hittades under en av de vikingatida gravarna (3), vittnar om att någon typ av ganska kraftig, stolpburen konstruktion funnits parallellt med gravarna under vendeltid. Gravfältet vid Överkumla har använts samtidigt som gravfältet (Danmark 39:1) vid byn Nederkumla och delvis samtidigt som den intilliggande boplatsen (Danmark 39:2).

5.2 Gravfältets framväxt

De undersökta gravarna vid Överkumla (Danmark 36:1) var endast tio till antalet och dateras från vendeltidens början (ca 550–600 e.Kr.) till övergången mellan vikingatid och medeltid (ca 1025–1150 e.Kr.). Två gravar gick inte att datera närmare än till yngre järnålder. De spridda dateringarna på gravfältet visar att det har använts sporadiskt under 500–600 år

Figur 46. Lagerföljd i schaktkanten på östra sidan av undersökningsytan. Här syns: överst det tjocka, omblandade lagret (10000) som innehöll stora mängder recent skräp, därefter det bearbetade lagret 1067 (odlingslager?), ett tunt infiltrations-skikt och därunder den opåverkade, ursprungliga markytan (20000). Foto taget från väster.

(figur 47); kanske från det att Överkumlaenheten bildas och fram till det att man börjar övergå till kyrkogårdsbegravningar. Avståndet i tid mellan begravningarna från slutet av 500-talet till slutet av 600-talet, sedan till 900-talet och vidare till 1000/1100-tal är stort. Gravfältets framväxt blir därför svår att få grepp om. Till problematiken hör också att hela undersökningsytan var kraftigt skadad och att fler gravar kan ha funnits här ursprungligen.

Grav- nr	Typ	Form överbyggnad	Storlek (m) överbyggnad	Höjd (m) överbyggnad	Inre gravskick	Människa	Kremerade djur	Obrända djur	Föremål	Datering
1	Stensättning	Rundad	7,0	0,6	Brandlager, brandgrop, urnegrop	1 man, 1 barn	Ja	Ja	Ja	550–600 e.Kr.
2	Hög?	Rund	14,5	0,8	Brandlager, brandgrop	1 kvinna?	Ja	Ja	Ja	550–600 e.Kr.
3	Stensättning?	Oregelbunden	2,4x2,3	0,3	Brandlager med urna	1 kvinna	Nej	Ja	Ja	900–950 e.Kr.
4	Stensättning	Oregelbunden	2,9x2,6	0,25	Brandlager	2 vuxna	Ja	Ja	Ja	650–700 e.Kr.
5	Omarkerad?	-	-	-	Brandlager	1 barn	Nej	Ja	Ja	1020–1160 e.Kr. (¹⁴ C)
7	Omarkerad?	-	-	-	Brandlager	1 vuxen	Ja	Ja	Ja	Yngre järnålder
8	Stensättning	Oregelbunden	3,4x1,4	0,2	Brandlager	1 kvinna	Nej	Ja	Ja	900–950 e.Kr.
9	Omarkerad?	-	-	-	Jord- begravning	1 man?	Nej	Nej	Nej	990–1160 e.Kr. (¹⁴ C)
12	Stensättning?	Oregelbunden	2,2x2,0	0,25	Brandlager med urna	1 vuxen	Nej	Nej	Ja	890–1020 e.Kr. (¹⁴ C)
66	Omarkerad?	-	-	-	Brandlager	1 vuxen	Nej	Nej	Ja	Yngre järnålder

Figur 47. Tabell med samtliga gravar på gravfältet; deras utformning, innehåll och datering. Grav 6 är en dubbelnumrering och har därav utgått.

Tidsglappen kan betyda att man helt enkelt valt att begrava här vid Överkumla vid enstaka tillfällen och inte kontinuerligt. Det skulle alternativt kunna betyda att vi inte har undersökt ett helt gravfält utan endast den västligaste delen av ett större gravfält som fortsatt upp mot dagens bebyggelse i öster.

Gravplatser som använts under lång tid men endast innehåller några enstaka gravar per århundrade finns det flera exempel på. En sådan plats har funnits helt i närheten: gravfältet Inhåleskullen (Vaksala 155:1), beläget mindre än en kilometer från Överkumla. Vid en arkeologisk undersökning 2010 konstaterade man att Inhåleskullen – med vissa avbrott – använts för begravning från yngre bronsålder ända fram till äldre vikingatiden; en period på 1800 år. Antalet begravda var dock blygsamma 30 individer, något som gjorde att arkeologerna tolkade Inhåleskullen som en gemensam gravplats för flera närliggande boplatser där endast ett fåtal utvalda personer fick begravas (Seiler & Appelgren 2012). Även vid det närliggande gravfältet vid Nederkumla (Danmark 39:1) samt på gravfälten vid Gnistahögen finns glapp i kronologin och under långa perioder har inga eller endast ett fåtal gravar anlagts.

De äldsta och de yngsta gravarna på gravfältet hade mycket olika uttryck och vittnar om de stora samhällsförändringar som skett under de cirka 500 år som skilde gravarna åt. De äldsta anläggningarna var två exceptionellt rika högstatusgravar från allra tidigaste vendeltid (550–600 e.Kr.) och de två yngsta var två sinsemellan mycket olika gravar från övergången vikingatid/medeltid (1000–1150 e.Kr.). Den ena av dessa var en enkel jordbegravning i kista och den andra var en liten brandgrav med ett barn. Samma fenomen med en solitär jordbegravning med kristet uttryck placerad på ett i övrigt hedniskt gravfält fanns även på gravfältet vid Nederkumla (Danmark 39:1). Blandningen av hedniskt och kristet har även funnits vid Gnista (och Säby-)gravfälten cirka en kilometer väster om Kumla, fast där var det däremot fler jordbegravningar än brandgravar. Vid Gnista (Danmark 62:1/127:1) har arkeologer undersökt ett gravfält med fem brandgravar från vendel- och vikingatid samt 28 jordbegravningar från vikingatid – medeltid, och vid Säby (Danmark 227) undersöktes sju jordbegravningar från 1100-talet (Hennius, Sjöling & Prata 2016). En brandgrav var en storchög med högstatusföremål, känd som "Gnistahögen", vilken har stora likheter med de rika, tidigvendeltida gravarna på Danmark 36:1.

5.2.1 Dateringen av gravfältet

Gravarna och övriga anläggningar har daterats med tre olika metoder: fyndanalys, ¹⁴C-analys och stratigrafisk tolkning. För vissa föremålstyper, såsom kammar, pärlor och föremål med ornamentik, finns väl underbyggda, kronologiska typologier som har använts (exempelvis Salin 1935; Arwidsson 1942b; Callmer 1977; K. Ambrosiani 1981; Karlsson 1983; Petré 1984, 2011). Förutom dessa har ett flertal andra stora sammanställningar av fyndmaterial från folkvandringstid, vendeltid och vikingatid studerats för att hitta paralleller (exempelvis Stolpe & Arne 1912; Lindqvist 1936; Nerman 1935, 1969; Arberman 1940; Arwidsson 1942a, b, 1954, 1977). Även ett flertal artiklar med inriktning mot föremåls-kronologi samt sökningar på webben har använts. Den stratigrafiska analysen har vi haft begränsad användning av då endast en överlagring (gravar emellan) fanns. För den kronologiska tolkningen av gravarnas förhållande till övriga anläggningar (stolphål, härdar och lager) har stratigrafin haft något större betydelse. Eftersom en stor del av anläggningarna innehöll ett begränsat fyndmaterial och i många fall saknade daterande artefakter har flera dateringar gjorts genom ¹⁴C-analys. Sammanlagt sex prover från fyra gravar och två prover från två härdar skickades på analys (figur 48). Det daterade materialet utgjordes av träkol från härdarna samt brända ben och obrända tänder från gravgömmorna. Ingen av de fyra gravarna innehöll något makrofossilt material eller träkol som bedömdes vara lämpligt för datering. Benmaterialet valdes ut i samarbete med en osteolog och uppgick till minst ett gram per prov. Fem prover kom från människa och ett från

hund. I två fall uteblev resultatet då det inte gick att få ut tillräckligt med grafit, och nya prover fick skickas. Ett prov fick ett avvikande resultat som bedömdes vara felaktigt då stratigrafin helt motsade rimligheten i dateringen (grav 7).

Gravarnas dateringar ska inte ses som exakta då både fynd- och ¹⁴C-analys har sina begränsningar med ibland ganska vida tidsspann. Den bild av gravfältets framväxt som ges nedan är en tolkning av hur gravfältet använts under olika perioder och i förhållande till lämningarna vid bebyggelsen och gravplatsen vid Nederkumla (Danmark 39:1–2) samt ett par närliggande gravfält (Gnista och Inhåleskullen).

5.2.2 Fasindelning

Brukningstiden för gravfält Danmark 36:1 har delats in i fyra faser. Faserna skiljs åt av perioder då det (oss veterligen) inte har anlagts några gravar på ytan. Indelningen har gjorts på följande sätt: den första fasan omfattar gravfältets första (kända) brukningstid som också kan ses som etableringsfasen. Detta motsvarar vendeltidens allra första del (ca 550–600 e.Kr.). Den andra fasan omfattar en ensam händelse under vendeltidens mellersta del (årtiondena strax innan år 700). Den tredje fasan omfattar vikingatidens yngre del (900-tal) då en mindre grupp med gravar anlades. Den fjärde fasan omfattar yngsta vikingatid/äldsta medeltid (1025–1150). Två gravar av de totalt tio gravlämningarna har inte kunnat dateras närmare än till yngre järnålder och kan tillhöra vilken som helst av faserna. Utifrån likheten med grav 12, som daterats till fas III, kan man anta att de hör hemma i 900-talet.

Objekt	Typ	Art	BP	Kalibrerat 2 sigma
Grav 5	Brända ben	Människa	939±28	1020–1160 e.Kr.
Grav 7	Brända ben	Människa	2149±29	360–280 f.Kr. (29,1%) 240–80 f.Kr. (66,3%)
Grav 9	Obränd tand	Människa	980±30	990–1060 e.Kr. (46,1%) 1070–1160 e.Kr. (49,3%)
Grav 12	Brända ben	Människa	1090±30	890–1020 e.Kr.
Härd 1049	Vedart	Björk	1573±34	400–560 e.Kr.
Härd 1099	Vedart	Björk	1540±30	420–590 e.Kr.

Figur 48. Tabell med gravarnas ¹⁴C-dateringar.

Innan gravfältet, ca 400–550 e.Kr., folkvandringstid

Höjdpartiet med Överkumla var delvis uppstiget ur havet redan under bronsåldern, men den västliga, flacka yta som omfattades av fornlämning Danmark 36:1 verkar inte ha tagits i anspråk förrän långt in i järnåldern. I början användes ytan mycket sparsamt och för aktiviteter förknippade med eld. De äldsta lämningarna utgjordes av tre härdar som låg nära varandra, hade en mycket likartad uppbyggnad och troligtvis var anlagda inom en begränsad tidsperiod. Vad de använts till är oklart, men kanske var det till matlagning för i två av härdarna hittades både brända och obrända ben från däggdjur. Art och benslag gick inte att avgöra så vi vet inte om det rört sig om köttfattiga eller köttrika delar. Eftersom det inte fanns några stolpar, störar eller andra konstruktioner invid dem är det troligt att de tre härdarna legat under bar himmel. ¹⁴C-dateringarna var ganska vida och omfattade hela folkvandringstiden. Dessutom var det bränd björkved som daterades och den kan ha haft en ansevärd ålder. Det innebär att det är svårt att säga exakt när härdarna tillkommit. Eftersom det inte

finns några (kända) boplatslämningar från folkvandringstid på höjden vid Överkumla är det möjligt att härdarna gjorts av människor från de folkvandringstida gårdarna i norr (Danmark 39:2). Man hittar ofta enstaka härdar och andra lämningar i utkanten av större boplatser. Avsides belägna härdområden eller mindre grupper av härdar är en vanlig förekomst under äldre och mellersta järnålder och har kopplats till både kult (se exempelvis Thörn 1993) och djurhushållning (Petersson 2006, s. 168f).

Någon gång efter härdarnas tillkomst har man arbetat stora delar av undersökningsytan på något vis – kanske genom att plöja. Vi såg inga tecken på något vegetationsskikt eller annat som skulle tyda på att marken hunnit växa igen. Händelsen har sannolikt ägt rum under senare delen av folkvandringstid eller i början av vendeltid. Kanske har marken förberetts inför att man vikt den till begraving? En möjlighet (utifrån härdarnas breda dateringsspann) är att både härdarna och jordbearbetningen haft ett rituellt syfte och ett samband med att de äldsta gravarna anlagts.

Fas I, ca 550–600 e.Kr., äldre vendeltid

Under 500-talets andra hälft togs ytan i anspråk för gravläggning (figur 49). Två gravar – en hög (?) och en stensättning på en bergknalle – placerades då på uppbyggda lerplattformor i den allra nordligaste och västligaste delen, utanför det bearbetade jordlagret (se ovan). Kanske betyder det att man tagit hänsyn till den plöjda ytan? Det är möjligt att stolpkonstruktionen med tre tätt ställda stolpar på ytan mellan de båda gravarna har utgjort någon form av markör under denna tidigaste fas.

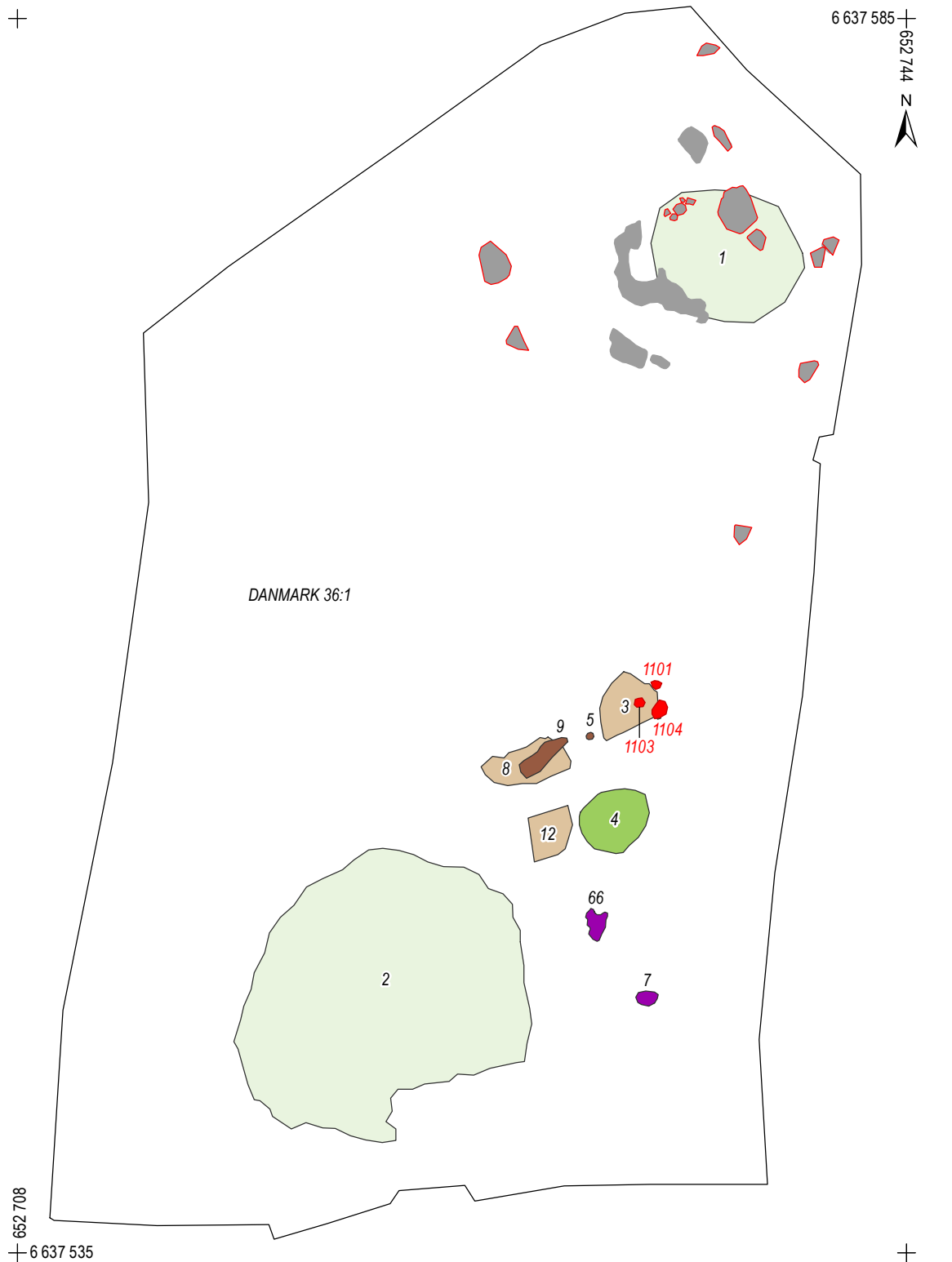
Granngravfältet i norr, vid Nederkumla (Danmark 39:1), var vid denna tid redan i bruk sedan några decennier. Där var gravarna anspråkslösa och fyndfattiga. De första gravarna vid Överkumla var något helt annat. Här anlades två mycket praktfulla högstatusgravar som vittnar om makt, rikedom och vida kontaktnät. Gravgåvorna – särskilt i grav 1 – var av yppersta klass och visar att de gravlagda tillhörde samhällets elit. Gravfynden i de båda gravarna pekar mot relativt samtida dateringar och det är därför troligt att de två gravarna anlagts kort tid efter varandra under andra halvan av 500-talet, det vill säga tidigaste vendeltid. Gravarna skulle då vara relativt samtida med Östhögen och Västhögen i Gamla Uppsala, liksom med den närliggande Gnistahögen. Dateringarna baserar vi främst på de tre kammar som hittades i de båda gravarna; där ena kammern i grav 2 är en äldre typ med avsats vilket för den tillbaka mot folkvandringstid. Datering av rika elitgravar från sen folkvandringstid och tidig vendeltid – och då särskilt Uppsala högar – har diskuterats flitigt och under lång tid, till stor del på grund av det exklusiva och ovanliga fyndmaterialet som man använt för att försöka datera gravarna (se t.ex. Ljungkvist 2005 för forskningshistorik). John Ljungkvist har med framgång visat hur det i stället är de enkla, korttidsanvända föremålen, som kammar, som kan vara avgörande för dateringen. Vilka personerna i gravarna 1 och 2 varit och var de bött vet vi inte. Vi känner inte till några samtida boplatslämningar vid Överkumla, men vid Nederkumla har det funnits gårdar under tidig vendeltid. Dessa visar emellertid inga tecken på att ha tillhört någon rik elit. Varför man anlagt dessa två rika gravar just här och vid denna tidpunkt diskuteras i kapitel 3.

De två rika 500-talsgravarna verkar ha fått ligga i ensamt majestät på gravfältet uppemot 100 år. Det finns två möjliga tolkningar till detta: antingen har man utnyttjat marken öster om undersökningsytan för gravläggning eller så har man undvikit att begrava på platsen. Kanske var den vigd åt enbart dessa individer? Vid Gnistahögen syntes samma mönster. Efter skrytbygget under tidig vendeltid dröjde det ända till cirka år 700 innan man anlade en ny (men anspråkslös) grav på platsen (Hennius, Sjöling & Prata 2016). På gravfältet vid Nederkumla har vi inte sett samma avbrott. Där brukades under perioden både gårdar och gravfält – men där fanns å andra sidan inte något spår av högstatus. Aktiviteterna på gravfältet kan dock betecknas som lågintensiva. På den närliggande Inhåleskullen verkar man också ha haft en lågintensiv period; den kännetecknas i det närmaste av ett extensivt bruk med endast någon enstaka mindre grav (Seiler & Appelgren 2012). Däremot har man under samma tid gravlagt några människor öster om Över- och Nederkumla. Där undersöktes (för länge sedan) en liten grupp med fyra ordinära brandgravar som, utifrån fyndmaterialet, kan placeras i vendeltid och 600-tal (Danmark 150:1, ATA). Frågan är om det kan röra sig om ett överodlat gravfält? Strax norr om dessa brandgravar har man nämligen även hittat jordbegravningar från 800-talet (se fas II nedan).

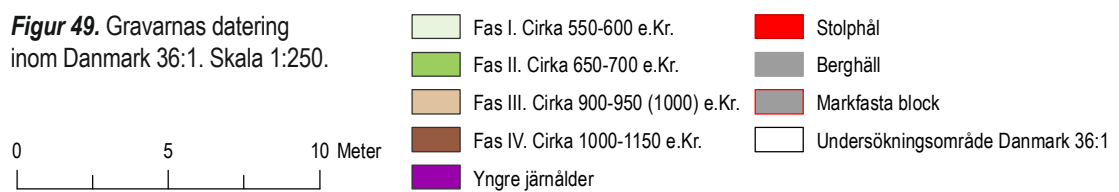
Fas II, ca 650–750 e.Kr., mellersta vendeltid

Först någon gång strax före år 700 skedde nästa begravning på Danmark 36:1. Då begravdes två individer i en enkel brandgrav som förlades till den bearbetade ytan mellan 500-talsgravarna. Graven är den enda som daterats till denna tid. I graven fanns inga tecken på hög status. Den var relativt lågmäld i både det yttre och det inre, även om den innehöll både fler och finare föremål än övriga yngre gravar inom fornlämningen. Det är möjligt att stolpkonstruktionen, med tre tätt ställda stolpar – som kan representera någon form av gravfältsmarkör – kan ha tillkommit under denna fas likväl som i fas I.

I Fyrislundsområdet verkar tiden runt år 700 och decennierna därefter vara en tid av förändring, inte minst på gravfälten. Vid Gnista började man – precis som vid Danmark 36:1 – att efter ett långt uppehåll

Figur 49. Gravarnas datering inom Danmark 36:1. Skala 1:250.

anlägga gravar invid den rika högen (se fas I). Aktiviteterna på det närliggande gravfältet vid Inhåleskullen verkar också ha tagit fart igen under 700-talet. Och vid Nederkumla skedde flera saker: en krönhög anlades på gravfältet samtidigt som boplatsen nere på lerslätten övergavs och man – sannolikt – flyttade upp bebyggelsen till höjden.

Efter denna (enda?) begravning verkar gravfältet vid Överkumla sedan ha stått obrukat under drygt 200 år. På de andra närliggande gravfälten fortsatte emellertid aktiviteterna. Tillfällighet eller ej, men just denna tidsperiod var den mest intensiva på granngravfältet vid Nederkumla, då ett stort antal gravar uppfördes. Runt Gnistahögen anlades under samma tid både jordbegravningar och brandgravar (Hennius, Sjöling & Prata 2016), och vid Inhåleskullen tillkom flera brandgravar, bland annat en högstatusgrav med delar av hjälm och svärd (Seiler & Appelgren 2012). Fler jordbegravningar har en gång funnits öster om Kumla-gårdarna, på jord som legat under Kumla i historisk tid och kanske även i forntiden. Dessa tre gravar (Danmark 126:1) har tillkommit något senare, då de bland annat innehöll spännbucklor tillverkade på 800-talet.

Fas III, ca 900–950 (1000), yngre vikingatid

Efter ett mycket långt uppehåll återkom man igen till platsen under 900-talet för att begrava sina döda. Gravarna från detta århundrade utgjordes av tre mindre brandgravar, varav åtminstone två kunnat placeras i århundradets första halva. Möjligen hör även de två brandgravarna med breda dateringar till yngre järnålder ihop med dessa aktiviteter? De påminner mycket om de säkerställda 900-talsgravarna. Alla låg runt grav 4 från fas II i området mellan de större, rika 500-talsgravarna. Till både det yttre och det inre var de högst ordinära eller rent av fattiga. Alla tre saknade till exempel brända djurben och innehöll mycket få föremål. Om detta berodde på alla skador eller var det ursprungliga gravskicket är svårt att svara på, men det är troligt att de kristna influenserna under sen vikingatid har spelat in och förändrat brandgravskicket på platsen. Detta har man sett på flera undersökta gravfält från yngre järnålder där antalet föremål och djur-

offer minskat under vikingatidens senare del (Iregren 1997; jfr en diskussion om detta i Andersson 2005, s. 89).

Gravfältet vid Nederkumla (Danmark 39:1) verkar ha varit i det närmaste övergivet under 900-talet. Där skedde endast en enda begravning, under tidigt 1000-tal, och med rätt speciella förtecken (se kapitel 6 och nedan). Igen ser vi alltså hur aktiviteterna skiftade mellan Över- och Nederkumla. På de andra närliggande gravfälten vid Inhåleskullen och Gnista har det sett lite olika ut. Vid Inhåleskullen var lämningarna diffusa men det verkar ha funnits några (sönderplöjda) brandgravar som hört till perioden. Endast en 900-talsgrav har säkerställts, och snart slutade man gravlägga människor. Möjligen har man stängt gravfältet genom att låta uppföra en treudd (Seiler & Appelgren 2012, s. 48). Vid Gnista däremot fortsatte man med de blandade gravskicken och under den senare delen av 900-talet och början av 1000-talet var det fortsatt full aktivitet med ett stort antal jordbegravningar och enstaka kremeringar.

900-talsbegravningarna vid Överkumla verkar återigen följas av en kortare period med mindre aktivitet. Dateringarna av gravarna är emellertid relativt vida och det är möjligt att uppehållet inte varit särskilt långt.

Fas IV, ca 1000–1150, övergången vikingatid/medeltid

Två gravar vid Överkumla kunde föras till 1000–1100-tal och övergången mellan vikingatid och medeltid. Dessa var intressant nog utformade i enlighet med två helt olika begravningstraditioner. Den ena utgjordes av en jordbegravning i kista, placerad i östvästlig riktning, med huvudet i väster och utan medföljande föremål. Graven låg i samma område som de äldre brandgravarna. Mycket tyder på att denna person varit kristen. Området var rörligt på grund av de sentida störningarna på tomt, men det såg ut som att man vid anläggandet skurit sönder och flyttat delar av en äldre brandgrav. Den andra graven från denna fas utgjordes av en liten brandgrav med ett barn i 5–6-årsåldern. I

graven låg inga brända djurben, men delar av ett obränt djurben samt några obestämbara metallfragment. Barngravens utformning och innehåll tyder på kristen påverkan, precis som i 900-talsgravarna i fas III. Det var heller inte vanligt att barn begravdes på förkristna gravfält, men däremot på kristna, så även där syns influenserna. Dessa två gravar var de sista (kända) händelserna på gravfältet vid Överkumla. Troligtvis har man efter detta övergivit platsen och börjat begrava någon annanstans, sannolikt på en renodlat kristen begravningsplats.

Vid Nederkumla hade man vid det här laget upphört med begravingar. Möjligen hörde den yngsta graven där till det tidiga 1000-talet och kan alltså hypotetiskt ha varit samtida med de yngsta gravarna vid Överkumla, men det troligaste är att gravfälten hade något olika användningstid. På gravfälten vid Gnista kan man emellertid inte se att det skett någon avmattning; där har man fortsatt med gravläggningar långt fram i tiden, möjligen ända in i 1200-talet. Dessa sena begravingar var utan undantag jordbegravingar med kristet uttryck.

5.3 Gravarnas uppbyggnad

Gravfält från yngre järnålder i Mälardalsområdet kan på ett övergripande plan se ganska enhetliga ut. Det förhärskande inre gravskicket var brandgravskicket (kremering) och i det yttre dominerade mindre stensättningar och högar. Tittar man närmare på detaljerna; vilka djur man offrat, hur man hanterat sina döda, vilka personliga föremål som fått följa med och hur överbyggnaden konstruerats med

ibland både dolda och utmärkande delar, ser man att skillnader trots allt funnits. Ännu tydligare blev det mot slutet av vikingatiden då påverkan från kristendomen medförde stora förändringar i gravspråket. Allt det här har vi kunnat se på gravfältet vid Överkumla och i det följande kommer vi redovisa de yttre och de inre likheter och skillnader vi sett.

Vi har i rapporten använt oss av de allmänt vedertagna benämningarna på yttre och inre konstruktions-element, såsom kantkedja, stenpackning, brandlager och brandgrop (jfr Bennett 1987). Ibland förekom i en och samma grav blandade gravskick eller ett gravskick som var svårdefinierat. I dessa fall har vi valt det begrepp som närmast beskriver konstruktions-elementet. Vad som ska definieras som flacka brandgropar respektive nergrävda brandlager är ett sådant exempel. Där det har funnits en tydlig och väl avgränsad nedgrävning, som har fyllts med brandlager, har vi valt att kalla det brandgrop.

5.3.1 Yttre och inre konstruktioner

De tio gravarna vid Överkumla var alla mer eller mindre skadade. Skadorna var gjorda i sen tid i samband med husbyggnation och annan exploatering på fastigheten. Vissa gravar saknade helt yttre konstruktioner (gravarna 5, 7, 66), medan andra hade endast mindre delar kvar (gravarna 3, 4, 8, 9, 12). Eftersom markytan på hela fastigheten var så illa åtgången är det omöjligt att säga om samtliga gravar ursprungligen haft någon yttre konstruktion. De två största gravarna (1 och 2) framstod som de mest välbevarade.

Tre av gravarna saknade varje spår av överbyggnad medan övriga sju markerades av skadade stenpackningar (figur 50). Den största gravnen (2) upplevdes som den mest välbevarade eftersom den hade större delen av sin stenpackning intakt (figur 51). Det är emellertid möjligt att grav 2 från början har varit en hög och att de bevarade delarna var de nedersta resterna efter ett kärnröse. Tyvärr kunde undersökningen inte fastställa detta. Visserligen låg sentida skräp nedkylat mellan stenarna på flera ställen (vilket skulle kunna tyda på en "luftig" stenpackning), men ytan var skadad och delvis söndergrävd. Stenarna hölls samman av en mycket kompakt lera, vilket är typiskt för kärnröset. De undersökta resterna av grav 2 påminner (vad gäller leran och stenarna) om kärnröset i den närliggande och nästan samtida Gnistahögen. Dybecks beskrivning från 1860-talet (se citat ovan) som omnämner en nästan utplånad hög vid Kumla kan också tala för en tolkning till detta. Emellertid är avståndet mellan stenpackningen (kärnröset?) och närmaste gravar endast cirka 2 meter, vilket innebär att en eventuell mantel inte kunnat sträcka sig längre ut än så från kantkedjan. Kanske har kärnröset inte varit centrerat under lermassorna? Högen i Gnista har en sådan acentrerad uppbyggnad. Kanske har manteln i grav 2 på samma sätt sträckt sig längre ut från röset i väster än i öster? Den näst största gravnen, nummer 1, hade en stenpackning som delvis var omplockad och lagad i sen historisk tid, men där stora delar också låg kvar in situ (figur 52). Denna har tidigare tolkats som en högrest, men till skillnad från grav 2 fanns inget som kan styrka detta. Placeringen uppe på en naturlig förhöjning har dock gett en höglignande form.

I de fall formen på överbyggnaderna var möjlig att bestämma såg man att stenkonstruktionerna varit runda eller rundade och har haft en flack profil. Grav 1 har dock upplevts som välvd på grund av placeringen uppe på en uppstickande berghäll. Om tolkningen av grav 2 till gravhög är riktig har denna sannolikt varit välvd – kanske i klass med Gnistahögen? Två av gravarna hade en yttre kantkedja (markerad yttre kant av stenar) och en grav har möjligen haft en inre kantkedja (markering av central del). Storleksmässigt skilde sig gravarna mycket

Figur 50. Vissa gravar saknade helt yttre konstruktioner, medan andra hade endast mindre delar kvar som grav 4 på fotot. Foto taget från sydväst.

åt. Den minsta (mätbara) var cirka tre meter i diameter (grav 4), medan den största stenpackningen var minst 12,5 meter (grav 2). Om grav 2 varit en hög har den dock haft en ännu större diameter.

De två största och även äldsta gravarna (1 och 2) avvek utseendemässigt från de andra mindre gravarna, vilka verkar ha haft mer ordinära utseenden och storlekar. Grav 2 utmärkte sig genom sin storlek och genom det mycket kraftiga stenmaterial som den var uppbyggd av. En del av stenarna var nästan som mindre block. Hur många ton sten som överbyggnaden innehållit har vi inte räknat ut, men den arbetsinsats som en gång krävts för att bygga gravnen har varit avsevärd, särskilt om den varit en stor hög. Grav 1 hade en mindre och mer förstörd stenpackning som inte var lika extraordinär. Det mest utmärkande med denna grav (förutom det rika innehållet) var i stället att man utnyttjat terrängen och anlagt den uppe på toppen av en mindre förhöjning. En stor del av höjden utgjordes av ren berghäll. I utkanten av stenpackningen hade höjden på vissa ställen förstärkts av enstaka större stenar, som för att förhindra allt från att rasa ner i slänten. Höjdens rundade form och lämpliga storlek gjorde att den och den ovanpåliggande gravnen smälte samman och tillsammans bildade en enhet, som på håll liknade en gravhög. Att använda sig av eller omforma landskapet på detta sätt i

Figur 51. De tio gravarna vid Överkumla var alla mer eller mindre skadade. Den största graven (2) hade större delen av sin stenpackning intakt och upplevdes som välbevarad. Vår tolkning är emellertid att stenarna endast utgjort botten på ett kärnröse i en stor hög, och därmed att stora delar av överbyggnaden förstörts. Foto taget från nordväst.

Figur 52. Grav 1 hade en till stora delar förstörd stenpackning som dessutom var delvis omplockad. Vid konstruerandet har man utnyttjat terrängen och anlagt den uppe på toppen av en mindre förhöjning som till delar utgjordes av ren berghäll. Foto taget från söder med Nederkumla i bakgrunden.

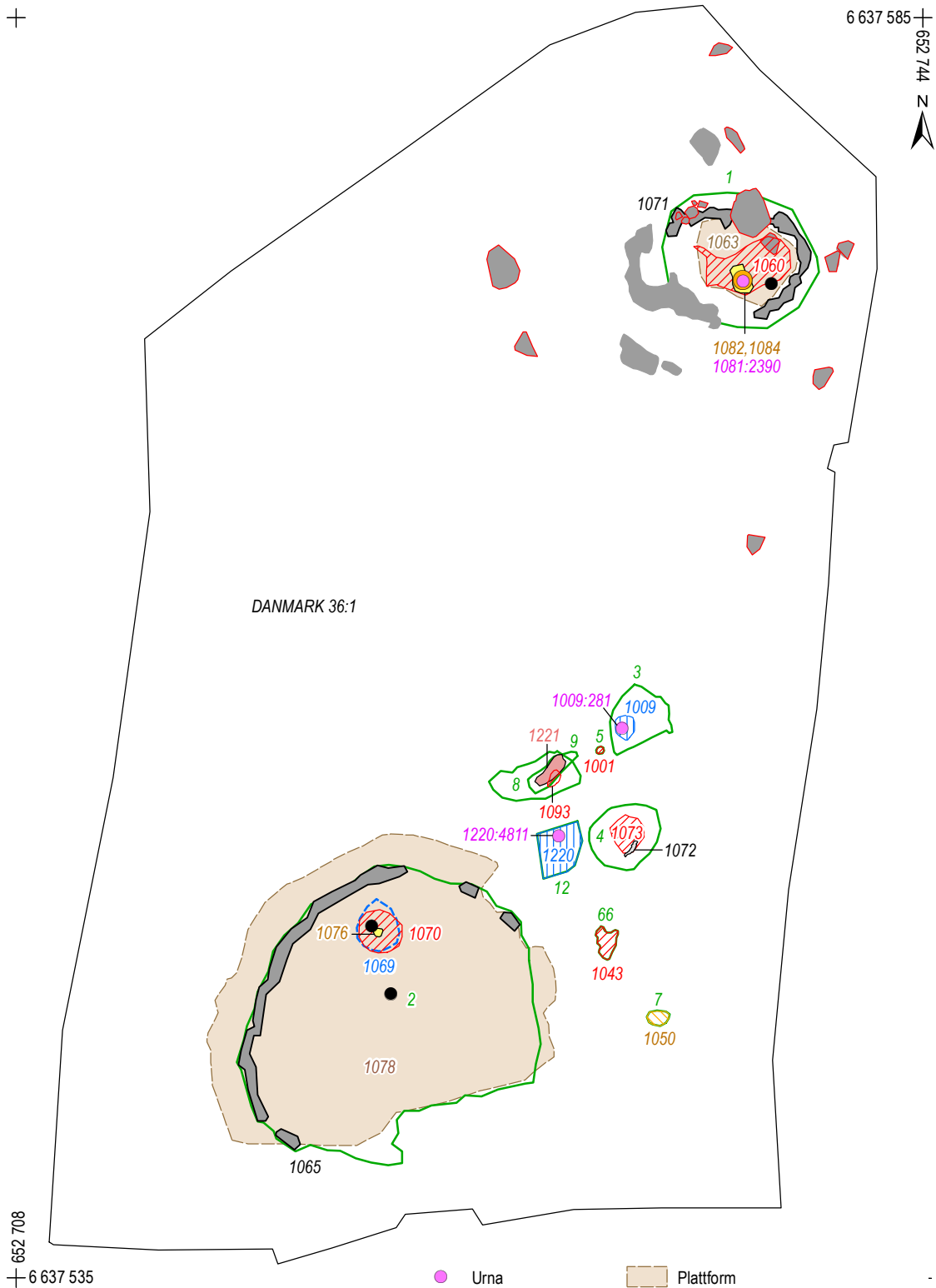
Figur 53. Båda 500-talsgravarna (1 och 2) låg på tjocka, avsiktligt uppbyggda lager av lerjord som tagits från omgivningen (närmast att betrakta som plattformar), som för att ytterligare manifestera deras förankring till platsen och jorden. Här syns lagret under grav 2 efter borttagning av stenar och gravgömma. Foto taget från väster.

gravsammanhang är inte unikt (jämför med Uppsala högar från ungefär samma tid), men säger kanske något om gravens betydelse. Båda 500-talsgravarna låg dessutom på tjocka, avsiktligt uppbyggda lager av lerjord som tagits från omgivningen (närmast att betrakta som plattformar), som för att ytterligare manifestera deras förankring till platsen och jorden (figur 53).

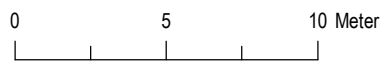
Eftersom överbyggnaderna var mycket skadade registrerades få inre konstruktionsdetaljer (figur 55). I en av gravarna (den stora grav 2) fanns en mindre, rundad stenpackning som täckte gravgömmen (figur 54). Denna var inte synlig i gravens övre delar utan låg helt dold av ovanliggande, större stenar. Stenpackningen låg på ett brandlager, som i sin tur låg på ett lerlager som dolde en brandgrop. Foto taget från väster.

Figur 54. I grav 2 fanns en mindre, rundad stenpackning som var helt dold av ovanliggande, större stenar. Stenpackningen låg i gravens norra utkant och täckte ett brandlager, som i sin tur låg på ett lerlager som dolde en brandgrop. Foto taget från väster.

Figur 55. Översikt av gravarnas inre gravskick och andra inre konstruktioner på Danmark 36:1. För mer detaljerade gravplaner se bilaga 2. Skala 1:250.

● Urna	■ Plattform
● Urnegrop	□ Inre stenpackning
● Oval utmärkande sten	□ Inre kantkedja?
▨ Brandlager	■ Yttre kantkedja
▨ Urnebrandlager?	■ Markfasta block
▨ Urnebrandlager	■ Berghäll
■ Jordbegravning	□ Grav
■ Brandgrop	□ Undersökningsområde Danmark 36:1

Figur 56. I båda 500-talsgravarna (1 och 2) noterades rundade/ovala stenar som avvek från det övriga stenmaterialet. Här syns den ovala stenen i grav 1 liggande på det gråaktiga brandlagret. Foto taget från nordväst.

Figur 57. En slät, oval sten stod upprätt i den centrala delen av det nedersta stenskiktet i grav 2, långt från brandlagret. Stenen avvek från övrig stenpackning och har säkerligen haft en speciell betydelse. Foto taget från öster.

I en annan grav (4) fanns eventuellt en mindre rest av en inre kantkedja som markerade kanten på brandlagret. Den var konstruerad av några stenar lagda med raka sidor utåt. I ett par gravar hittades rundade/ovala stenar som avvek från det övriga stenmaterialet. I båda 500-talsgravarna (1 och 2) noterades sådana stenar i brandlagrens utkanter (figur 56). Stenarna låg i packningarnas nedersta skikt men avvek utseendemässigt och vår tolkning är att de har haft en särskild funktion. Ytterligare en avvikande, slät, oval och äggliknande sten noterades i grav 2. Den stod upprätt i den centrala delen av det nedersta stenskiktet (långt från brandlagret), nästan som ett nav (med då inte helt centrerat) kring vilket graven byggts (figur 57). Stenmarkörer i form av gravklot, malstenar eller andra utmärkande stenar är inte ovanligt i gravar från förkristen tid. Särskilt gravklotens betydelse har diskuterats flitigt och man har tolkat dem som symboler för bland annat fruktbarhet, status, uppståndelse och jordbindande (exempelvis Christiansson 1948; Kaliff 1992; Westerholm 1999). Kanske har de ovala stenarna i Överkumla haft någon av dessa funktioner? Stenarna påminner utseendemässigt mest om malstenar (löpare), men också ägg, vilket för tankarna till fruktbarhet och återfödelse.

5.3.2 Bendepositioner

Avsnittet om bendepositioner berättar om gravarnas inre och sätten man behandlat de dödas kvarlevor på. Några av de saker vi tittat närmare på är till exempel vilka olika gravskick som funnits och hur kvarlevorna har placerats. Har vissa ben behandlats på något särskilt sätt? Har djur och föremål fått följa med den döde? Vilka likheter och skillnader finns gravarna emellan? Här nedan följer en redovisning av de olika sätt man hanterat de dödas ben på.

Gravskicket var relativt enhetligt. Nio av tio gravar var brandgravar med kremationer, medan en grav var en jordbegravning (figur 58). Alla brandgravar innehöll mer eller mindre bevarade brandlager med

Inre gravskick	Anläggning	Antal
Urnebrandlager	3, 12	2
Brandlager	4, 5, 7, 8, 66	5
Brandlager + brandgrop + urnegrop	1	1
Brandlager + brandgrop	2	1
Jordbegravning i kista	9	1

Figur 58. Det inre gravskicket i gravarna på Danmark 36:1.

rester efter gravbål, föremål, djur och människor. Eftersom majoriteten av gravarna var så förstörda är det vanskligt att dra några generella slutsatser kring lagrens storlek, tjocklek och innehåll. I många fall har endast det allra nedersta skiktet bevarats, vilket kanske inte alls är representativt för brandlagret i sin helhet. Mängden kol och sot kan till exempel ha varit betydligt större i de övre delarna av lagret och det vi undersökt endast ett urlakat botten-skikt. Detta gäller så klart även beninnehållet, där mängden ben och eventuellt även antal individer kan vara missvisande. Däremot kan vi nog vara relativt säkra på att antalet arter i respektive brandlager är representativt, då de brända benen från varje enskild individ brukar vara ganska jämnt utspridda. Detta har vi sett i de gravar som hade mer välbevarade lager och där benen plockades in från olika grävnheter (grav 1 och 4). I dessa gravar var artsammansättningen densamma oavsett var benen låg.

I botten på två av brandlagren (gravarna 3 och 12) stod urnor fyllda med delar av gravbålen. Båda var utplacerade på marken innan man lagt ut brandlagret och ett av kärnen stod dessutom i botten på en liten grop som grävts ner i den ursprungliga marken.

Båda gravarna var kraftigt störda och endast urnornas bottendelar stod kvar på plats. Utifrån uppmätningar gjorda i fält och efterföljande keramikanalys har vi kunnat se att båda urnorna har varit mellanstora, haft obehandlade ytor och att en tidigare har använts som brukskärl (grav 3). De botten-diametrar som uppmättes i fält skiljer sig från de som gjordes vid efterföljande analys, och det är osäkert vilket mått som är det rätta. Ytterligare ett brandlager (grav 7) kan eventuellt ha haft en urna då de fåtaliga keramikskärvor som återstod i den kraftigt störda graven låg relativt samlat.

Även grav 1 innehöll en urna, men denna var placerad på ett helt annat vis än de andra två. I grav 1 hade man först grävt en oval, flack grop, fyllt denna med brandlager och även spridit ut lagret på markytan runt om (figur 59). Därefter hade man grävt en mycket liten grop i toppen på brandlagret var man placerat en urna fylld med samma brandlager. Grav 1 var visserligen kraftigt skadad av sentida aktiviteter men delen med brandgrop och urna var ostörd och täckt av en ursprunglig stenpackning. Keramiken var i mycket dåligt skick vilket försvårade efterföljande analys. Utifrån analysen

Figur 59. Brandlagret i grav 1 var delvis bortgrävt, omrört eller omdeponerat vilket gjorde utgrävningen extra komplicerad. På fotot syns den intakta delen av brandlagret, med tydliga avtryck efter tunga stenar. I övre vänstra delen syns även den ovala, släta stenen som hittades i brandlagrets utkant. Foto taget från norr.

Figur 60. Urnan i grav 1 var placerad i en mycket liten grop i toppen på brandlagret och fylld med samma brandlager som fanns runt om. Här syns den snett från ovan under pågående tömning.

och uppmätningar gjorda i fält vet vi att urnan varit glättad på ytan, haft en utåtlutande form och att den har satts ner i ofullständigt skick då den helt saknat mynningsdelar (figur 60).

Grav 2 hade både ett brandlager och en brandgrop (figur 61). Dessa var åtskilda genom ett tunt lerlager som lagts som ett lock över gropen innan lagret placerats ut. Den osteologiska analysen har likväl visat att båda lagren kommer från ett och samma bål, enda skillnaden är att gropen inte innehåller ett enda föremål och endast två (häst och hund) av sju djurarter. Kanske kan man likställa gropen med en urna och lerlagret med en locksten? Både när det gäller urnorna och gropen undrar man vilken anledningen var till de urval av ben, och ibland även föremål, som gjordes. I en del fall ser det ut att vara tydligt uttänkt, som i grav 2. Varför fanns just kombinationen människa, hund och häst i gropen – men inga föremål? I andra fall är det mer osäkert om urvalet varit medvetet eller inte. I grav 1 verkar urnans innehåll, vid en första anblick, ha samma typ av blandade sammansättning som omkringliggande lager, med människa, tre olika

djurarter samt en del föremål av fin kvalitet. Är det en slump? I graven fanns totalt åtta olika djurarter och i urnan fanns endast tre och de var hund, fågel och björn. Varför dessa? Och kanske den viktigaste frågan: *hur gjorde man* när man valde ut önskade djurarter utifrån de brända små benbitarna som låg kvar på marken efter att bålet slocknat? Är detta tecken på att man haft flera kremationer/bål? Annars krävs ganska avancerad anatomisk kunskap för att plocka ut rätt delar. I gravarna 3 och 12 fanns så pass lite kvar av urnorna att det inte går att dra några säkra slutsatser om innehållet. I båda gravarna fanns dessutom endast människoben.

Grav 9 avvek fullständigt från de andra gravarna på platsen då den innehöll en jordbegravning. Graven utgjordes av en avlång grop i nordost – sydvästlig riktning, i vilken en träkista placerats. Kistan var gjord av tallvirke. I kistan låg en individ på rygg, med huvudet i väst och med armarna rakt utmed sidorna (figur 62). Inga gåvor i form av föremål eller djur hade fått följa med i graven. Av träkistan fanns endast färgningar och enstaka mindre trärester kvar, men inga spår av spikar eller dylikt. En mindre,

Figur 61. Brandlagret i grav 2 var mycket fett och svart och syntes redan mellan stenarna i ovanliggande stenpackning. Lagret var inte särskilt stort ytmässigt men innehöll stora mängder brända ben och föremål från en praktfull begravning. Foto taget från väster.

Figur 62. Grav 9 utgjordes av en avlång grop i nordost – sydvästlig riktning, i vilken en träkista placerats. I kistan låg en individ på rygg, med huvudet i väst och med armarna rakt utmed sidorna. Foto taget från nordväst.

Figur 63. Grav 1 hade ett blandat gravskick med både en flack brandgrop, kringliggande brandlager och en liten urnegrop i toppen på detta. I brandgropen var botten skikt kraftigt eldpåverkat, vilket tyder på att åtminstone delar av bålet kan ha varit placerat där. Den nordväst – sydöstliga riktningen på gropen antyder kanske bålet och den begravdes riktning? Foto taget från väster.

rundad sten låg i höjd med den gravlagdas bäcken. Det var den enda stenen i fyllningen. Enstaka stenar eller mindre packningar som lagts på de döda hittas ofta i tidigkristna jordbegravningar och tolkas då som jordfästade element (Mejsholm 2009, s. 178 med referenser). Det är möjligt att den ensamma stenen i grav 9 ursprungligen placerats på kroppen i detta syfte, men glidit av när jorden kastats på eller kroppen förmultnat.

De flesta av brandlagren verkar ha blivit flyttade från den plats där kremningen skedde till det ställe där gravarna sedan uppfördes. Var bålen brändes vet vi inte, men antagligen var det i närheten. Kanske uppe på höjden för att synas bättre? I två fall (gravarna 1 och 4) fanns det dock tecken på att kremningarna skett på samma plats som gravarna uppfördes på. I grav 4 var det tydligast och där syntes det både i den orangebrända marken under brandlagret och i brandlagrets komposition. Efter avslutad bränning

hade man skrapat ihop brandlagret i de yttersta delarna vilket resulterade i ett mer omblandat lager med inslag av lera i utkanterna. Grav 1 hade ett ovanligt gravskick. I denna var markskiktet i botten på den ovala brandgropen kraftigt eldpåverkat, vilket visar att åtminstone delar av bålet varit placerat där. Den nordväst – sydöstliga riktningen på gropen antyder kanske bålet och den begravdes riktning (figur 63). Eftersom gropen var endast cirka 1,25 meter lång (och 0,7 meter bred) borde bålet även ha sträckt sig utanför, men det kunde vi inte se några spår av. Brandlager som ligger i gropar är relativt vanligt men brukar betyda att bålet stått på annan plats och sedan deponerats i gropen i efterhand. Att anlägga delar av själva bålet direkt i gropen var mer ovanligt. Olika varianter av det har dock observerats på några få platser, bland annat i en av gravarna (nummer 5) på det närliggande Gnistagravfältet (Hennius, Sjöling & Prata 2016). I Gnista handlade det om en betydligt yngre grav, med en osäker datering till 1200-talet,

och om en individ som bränts liggande nere i gropen (sistnämnda kunde man se eftersom benen låg kvar i artikulerat läge). I grav 1 i Överkumla var brandlagret lika blandat i gropen som i urnan och i omgivande lager. Kanske har bålet byggts upp både i och ovanför gropen och sedan har resterna skyfflats ner? Likheten med en så kallad *Bustum* begravning, som diskuteras i Gnistarapporten i samband med ovan nämnda grav 5 (2016 s. 157) bör nämnas. *Bustum* begravningar innebar att man placerade bålet ovanför en grop, i vilken man byggt upp en tröställning som stöd för konstruktionen ovan. Med tanke på de kontinentala och romerska influenserna i fyndsammansättningen i grav 1 (vidare nedan) är det kanske inte omöjligt att tänka sig en sådan påverkan från kontinenten när det gäller även gravskicket. De kontinentala *Bustum* begravningarna är dock något äldre och materialet från dessa gravar inte så omblandat som i Överkumla. I de romerska har man kunnat se hur kroppen legat på bålet utifrån benens placering där de ramlat ner (jfr Gnista). Kanske kan man betrakta begravningsritualen för grav 1 som en blandning av det traditionella, skandinaviska och det kontinentala/romerska?

5.3.3 De gravlagda

I de nio brandgravarna och den ensamma jordbegravningen fanns sammanlagt (minst) tolv människor. Två av brandgravarna (1 och 4) innehöll nämligen två individer vardera.

Könsfördelning

Av de tolv individerna har endast fyra (ca 33 %) kunnat bedömas till kön och av dem är tre kvinnor och en man. Lägger man till de osäkra bedömningarna blir fördelningen helt jämn med tre män och tre kvinnor. Bedömningarna är främst gjorda genom osteologisk analys, men även föremålsanalys har använts. Osteologiskt är det ofta svårt att bestämma könet på kremerade individer då det krävs att man hittar de delar av kroppen som är signifikativa, främst delar av kranium och bäcken. Att bestämma kön efter föremålstyper är nästan lika vanskligt. Det kan finnas anledning att diskutera hur vi ibland förutsätter att vissa objekt alltid hör ihop med det ena eller det andra könet. Många föremålstyper har så klart använts av både män och kvinnor, men de föremål från Danmark 36:1 som vi använt som könsindikerande är dräktnålar, pärluppsättningar och vapen.

I grav 2 gav de två metoderna motstridiga svar. Osteologin talade (med viss tveksamhet) för en kvinna medan många av föremålen, som inkluderade flera vapen, snarare skulle betraktas som manliga. Förekomsten av två kammar antyder möjligheten till två individer, men detta kunde inte bekräftas av den osteologiska analysen. Eftersom den osteologiska könsbedömningen var osäker är det kanske rimligt att anta att individen varit en gracilt byggd man. Men man kan också tänka sig att den begravda faktiskt varit en kvinna och att hon, genom att hon tillhört det översta samhällsskiktet, kunnat ha en särskild roll eller funktion. Det är känt sedan tidigare att enstaka kvinnogravar från järnåldern innehållit vapen och har kunnat vara lika rikt utrustade som de manliga krigargravarna. Nyligen har en genomförd DNA-analys svept undan frågetecknen kring en uppmärksam krigargrav i Birka där en kvinna begravts med en mycket stor uppsättning vapen (Hedenstierna-Jonson et al. 2017). Vendeltida kvinnogravar med spjut, svärd med mera fanns i till exempel Barshalder på Gotland (Rundkvist 2003). Även barn har för övrigt gravlagts med vapen. Vapen i gravar behöver därför inte betyda aktivt deltagande i strid – och detta kan faktiskt tänkas ha varit giltigt för en del av de vapenförsedda högstatusmännen också (jfr Härke 1990; Gilchrist 2009).

Två gravar har innehållit två individer. Vad de haft för relationer till varandra i livet kan vi bara spekulera i. I den rika grav 1 låg huvudsakligen benrester efter en vuxen man, men det hittades också sparsamma rester efter ett barn på cirka fem år. Skelettmaterial från barn är skörare och bevaras inte i lika stor utsträckning som från vuxna, vilket skulle kunna förklara de fåtaliga benen. Apropå relationen mellan den vuxne mannen och barnet kan man tänka sig flera tolkningar. En skulle kunna vara att barnet var ett offer eller en gåva, precis som djuren. Människooffer verkar visserligen inte vara vanliga men det finns exempel från hela järnåldern, bland annat från mossar men också gravar (exempelvis Hemmendorff 1984; Engdahl 1990). Fenomenet omnämns också i både arabiska reseskildringar och i de isländska sagorna, där det sägs att trälrar ibland offrades i samband med stormannabegravningar (Näsström 2002), eller att kvinnor följt sin döde man på bålet (se Bratt 2008, s. 56 med referenser). En diskussion om barnoffer i vendeltida gravar har bland annat förts utifrån ett flertal dubbelgravar vid Barshalder

på Gotland, men offertolkningen har där avfärdats (Rundkvist 2003, s. 57). En av gravarna vid Bars- halder påminner på flera sätt om grav 1 vid Över- kumla. Graven är också från tidig vendeltid och har kombinationen barn i 4–5-årsåldern (utan gåvor) och en vuxen, rikt utrustad man (ibid.). Något som motsäger offertanken i Överkumla är förekomsten av två björnskinnfällor i graven. Utifrån tidigare genomförda undersökningar av jordbegravningar med rester efter björnskinnfällor vet man att de har använts som liggunderlag eller svepning för den döde (Petré 1980). Det brukar vara ett skinn per individ. Naturligtvis kan det finnas undantag från regeln, men troligast är ändå att mannen och barnet placerats på var sin fäll. Det innebär således att barnet varit av hög börd och sannolikt släkt med mannen. Varför de begravts tillsammans är mer oklart. Har de dött samtidigt i någon epidemi? Eller i en olycka?

Den andra dubbelgraven (nummer 4) på gravfältet var yngre och av en mer ordinär typ, både i det yttre och det inre. I det platsbrända brandlagret hittades resterna efter två vuxna; en yngre och en äldre. Den osteologiska analysen kunde inte avgöra kön på någon av dem men utifrån föremålen i graven (bland annat fem pärlor och rester efter möjliga dräkt- spännen) är det rimligt att anta att minst en av dem varit kvinna. Det finns ingenting i gravens uttryck eller i föremålens sammansättning som kan berätta något speciellt om de döda. Det man kan fundera på är möjligen status. De rika gravarna från sent 500-tal talar om för oss de som begravts vid denna tid tillhört de översta samhällsskikten. Denna status är inte synlig i gravarna från senare tider.

Ett litet frågetecken kan också sättas bakom tolk- ningen att grav 2 endast innehållit en individ, både utifrån den tudelade graven med både grop och lager, att bålresterna innehöll två kammar, och den tvetydiga könsbedömningen.

Tittar man på gravarnas yttre och inre och försöker dra några slutsatser av detta i förhållande till kön blir det svårt. Gravarna alldeles för få, kronologiskt utspridda och skadade för att man ska kunna säga något vettigt om detta. Värt att nämna är väl end- ast att de två stora och rika 500-talsgravarna verkar innehålla både man, kvinna och barn. Det är dock inget i gravarnas yttre (eller inre) som är speciellt könsindikerande.

Åldersfördelning

Den osteologiska bedömningen av ålder på de grav- lagda visar sammantaget att åldersfördelningen är relativt jämn bland de vuxna individerna men att antalet barn är förhållandevis lågt, som det oftast är på gravfält från yngre järnålder (Mejsholm 2009, s. 141f; Hed Jakobsson 2017, s. 41f). Analysen har visat att tio av de tolv individerna avlidit i vuxen ålder och två har varit barn i 5-årsåldern. Tre av de vuxna har varit ungdomar 15–24 år, tre vuxna 18–44 år och tre äldre 35–64 år. En individ har inte kunnat bestämmas mer noggrant än till intervallet 18–64 år. Då antalet gravar är så lågt och köns- bestämningen i många fall är osäker eller inte har kunnat göras går det inte att säga något om ålder i förhållande till kön. De trasiga gravöverbyggnaderna omöjliggör också en analys av gravtyp i för- hållande till ålder.

5.3.4 Djuren i gravarna

De djurarter som hittats i gravarna tillhör de vanliga offerdjuren som hund, häst, ko, gris, får/get och höna; men också mer ovanliga djur som fisk, duvhök och björn. Ibland har hela djur offerats och ibland endast delar av dem. Det varierande hanterandet av olika djur- och djurarter visar att de spelat olika roller och haft olika funktioner vid begravningarna, både som verksamma beståndsdelar i gravritualerna i form av offer eller varseltagning och som rekvisita för att uttrycka de dödas position och person, men också som rester av ceremoniella begravningsmål- tider. Flera av djuren har haft flera uppgifter även under sin levnad, som hundarna (jakt/vakt/sällskap) och hästarna (status/strid/transport/mat) och det är inte alltid lätt att veta vilken aspekt som varit vik- tig i begravningssammanhanget. Jaktfågeln duvhök återfanns, förstås, i de rikt utrustade gravarna 1 och 2, där björnen också var representerad genom de ovan nämnda fällarna. En intressant detalj i grav 1 är att det bland de brända djuren fanns en vuxen gris och en kulting, respektive ett vuxet får (get?) och ett lamm (killing?). Har detta ett samband med man- nen och barnet i graven? Har mannen fått fullvuxna djur med sig och barnet djurungar?

Gravfältets enda jordbegravning (9) innehöll inga djur och av totalt nio brandgravar var två utan djur- ben (ca 22 %). Fyra av dem innehöll en kombination av brända och obrända ben och tre hade endast enstaka obrända djurben. Andelen gravar med djurben

(ca 78 %) överensstämmer med tidigare gjorda uträkningar för det omfattande brandgravsmaterialet från vendel- och vikingatid på Järvafältet, Uppland (Sigvallius 1994). Analysen från Järvafältet är dock beräknad på endast bränt ben och om man vid Överkumla bortser från de gravar som endast innehöll obrända djurben blir andelen betydligt lägre (cirka 44,5 %). Det är tydligt att de obrända djuren/djurdelarna också har ingått i gravritualerna, men de har sannolikt haft en annan betydelse eller funktion än de kremerade (läs mer nedan). De tidigvendeltida rika gravarna 1 och 2 innehöll ett mycket varierat och stort benmaterial med många arter och individer per grav. Övriga gravar innehöll små eller mer ordinära benmängder.

Brända ben

Vanligaste djurarten på gravfältet var *bund* (*Canis familiaris*), som förekom i samtliga gravar med brända djurben. Det gick inte att säga något specifikt om hundtyperna, men storleksmässigt verkar hundarna under mellersta och yngre järnålder vara mellanstora eller små (Sigvallius 1994, s. 69; jfr dock Sten och Vretemark som inom storgravsprojektet urskilt fyra storleksklasser, 1988, s. 151). De två rika 500-talsgravarna stack ut (som på så många andra sätt) från mängden med sina två respektive tre individer vardera. Hund brukar vara den vanligaste arten på gravfält från yngre järnålder, förekommer nästan alltid i endast ett exemplar per grav och brukar vara kremerade i sin helhet precis som människorna (Sigvallius 1994, s. 67). I en av gravarna (7) hittades enbart rester efter en hundtass. Graven var visserligen störd, men med tanke på hur mycket människoben som ändå låg i den får man anta att endast mindre delar av hunden offrats. Att just hundar är det vanligaste djuret i yngre järnåldersgravar är kanske inte så underligt. Hundarnas roll i familjen och samhället har varit den som en kombination av jakt- och vakthundar, och de har ända sedan stenåldern varit oundgängliga följeslagare till människorna. Andreas Nordberg har gjort sannolikt att hundarna i gravarna fungerat som själförare (*psykopomper*) som hjälpt de döda till dödsriket (Nordberg 2004, s. 247ff). Att flera hundar fanns i grav 1 kan ha att göra med att två personer begravts i graven, men också bero på att hund tillsammans med rovfågel representerat jakt (vidare nedan).

Får/GET (*Ovis aries/Capra hircus*) förekom i tre olika gravar och var (tillsammans med häst) den näst vanligaste djurarten vid Överkumla. Även detta förhållande stämmer med tidigare forskning (Sigvallius 1994, s. 72). Hur mycket av djuret som offrats på bålet skiljer sig stort åt. I en av gravarna (1) hade man offrat en (troligen) hel vuxen individ och en unge (lamm/killung), men från ungen fanns endast tänder. Ytterligare en grav (4) innehöll bara tänder, medan det i den tredje graven (2) låg några få köttfattiga delar av djuret. Skillnaden i mängd kan naturligtvis ha med gravbålet och bevaringsförhållandena att göra, men speglar sannolikt också de funktioner djuret haft i begravningsriten. Ett helt djur har kanske rollen av husdjur som följer med sin ägare, medan man kan tänka sig att djuret i det sistnämnda fallet ingått i en begravningsmåltid där de köttrika delarna ätits upp och resterna offrats på bålet. Enstaka (brända eller obrända) djurtänder i och på gravar är vanligt förekommande och diskuteras mer nedan i samband med de obrända djurbenen.

Häst (*Equus caballus*) förekom i tre exemplar fördelade på tre olika gravar. I två gravar (2 och 4) verkar relativt stora delar av hästar ha offrats på bålet. I den rikaste graven (1) hittades endast hästens hand/fotben, vilket kan tyckas underligt med tanke på den status som graven uppvisar i övrigt. Graven var visserligen störd, men det är osannolikt att resten av hästen förkommit i samband med detta. I andra stormannagravar från tiden brukar hästen (eller ofta hästarna) utgöra en stor del av den totala benmängden. Hästens roll som *psykopomp*, tillsammans med hunden, brukar vara en förklaring till att dessa djur oftare brändes eller begravdes hela. I grav 1 fanns dessutom rester efter hästutrustning, vilket tydligt visar den dödes roll som beriden krigare och ledare. Varför fanns då endast delar av nedre benet/hoven i graven? Spelar det in att hästen tycks ha varit ett väsentligt offerdjur i Gamla Uppsala, och kanske även i kultplatsens omland, och därmed nyttjades i andra sammanhang än gravar? Häst lär vara generellt vanligare i mansgravar än i kvinnogravar (Sigvallius 1994, s. 70) men de enda (nästan) hela hästoffer vid Överkumla förekommer i två kvinnogravar. Den ena kvinnograven är dock osäker vad gäller könsbestämningen (grav 2) och den andra är en dubbelgrav som eventuellt innehållit både en man och en kvinna (grav 4).

Gris (*Sus domesticus*) hittades i två gravar och som tre olika individer. I en grav (2) låg mindre delar från en vuxen gris, både köttfattiga och köttrika partier. I den andra graven (1) låg större delar av en sugga, men också tänder från en kuling. Förhållandet är detsamma som för fåren/getterna (se ovan) i samma grav, med en vuxen och en unge av varje art.

Brända ben från **nöt** (*Bos taurus*) har hittats i endast en av gravarna (1) och verkar där ha offerats (mer eller mindre) i sin helhet.

Mindre delar av en **hönsfågel** (*Gallus gallus*) hittades i en grav (2). Hönsfågel utgör den vanligaste fågelarten i gravar från järnåldern. Uppgiften hönsfågeln haft i gravritualen har föreslagits vara att väcka upp och assimilera de avlidna bland de döda (Nordberg 2004, s. 271) men också att de fungerat som medel vid siande och varseltagande i samband med begravningar (Andersson 2005, s. 93f).

Duvhök (*Accipiter gentilis*) fanns i de två tidigvendela högstatusgravarna (1 och 2). Arten förekommer uteslutande i högstatusgravar, och är vanligast i mansgravar men finns också i kvinnogravar. Uppenbarligen började både män och kvinnor ur den härskande eliten i Mälardalen att vid den här tiden använda dresserade rovfåglar för att jaga. De äldsta fynden av jaktfågel anses vara från Östhögen och Västhögen i Gamla Uppsala, men tydligen spred sig denna jaktform och livsstil mycket snabbt. Jakttekniken (eller sporten, om man vill kalla det så) hade blivit vanlig i de övre samhällsskikten i Europa under förgående århundrade (Vretemark 1983; Bratt 2008, s. 76f). Fynd av rovfåglar som berguv, pilgrimsfalk och duvhök, som tycks ha varit den vanligaste jaktfågeln i gravar (Sten & Vretemark 1988), har gjorts i många av de allra rikaste gravarna från tiden. I Gnistahögen fanns tre rovfåglar: duvhök, pilgrimsfalk och berguv (Hennius, Sjöling & Prata 2016).

En kota från en obestämbart **fisk** (*Pisces sp*) hittades i en grav (1). I samma grav låg även en fiskekrok (se fyndavsnitt) som man kan tänka sig har suttit fast i fisken vid begravningstillfället. Fiskfynd i gravar är inte särskilt vanligt, men har sannolikt förekommit i större utsträckning än vad fynden visar då benens storlek gör att de lättare förstörs vid förbränning och dessutom är svårare att hitta rent arkeologiskt. I Gnistahögen påträffades en tand från gädda.

Björn (*Ursus arctos*), eller snarare rester efter björnfällar, hittades i de två rikaste gravarna (1 och 2). Djuren var alltså inte offerade som mat, jakt- eller husdjur på bålet utan ska snarare betraktas som föremål eller personlig utrustning. Det enda som återstod av fällarna var falangerna (yttre tåben) och antalet funna delar visar att det legat en fäll i ena graven (2) och två fällar i den andra (1) som ju också innehöll två personer, en man och ett barn. Historiska källor berättar att skinn från vilda djur använts som täcken till gäster för att ära dem och det har föreslagits att björnskinns i gravar haft en liknande funktion, att släktingar velat ära den döde (Sigvallius 1994, s. 76 som refererar till Olaus Magnus 1500-talsuppgifter). En annan ingång till björnfällarna har religionshistorikern Åke V. Ström, som diskuterat om fällarna haft en särskild sociorituell betydelse med kopplingar till Odenkult och bärsärkar (Ström 1980, s. 267f). Lise Bender Jørgensen har diskuterat mannen från kammargraven i Högom i Medelpad (ca 500 e.Kr.) i liknande termer. Förutom att hans gravkammare var utrustad med ett stort antal björnfällar (och andra skinn och pälsverk, se Ramqvist 1992, s. 46f) är hennes tolkning att han vid begravningstillfället bar en röd dräkt med dolda, mönstrade band där Oden avbildades tillsammans med björnar i schamanistiska scener (Bender Jørgensen 2001, 2003). Björnfällar har inte varit reserverade för män. Vid till exempel Dragonbacken i Barkarby, Järfälla socken, har flera högar undersökts som under en lång period, från romersk järnålder till vendeltid, blivit uppförda över äldre kvinnor som alla har svepts i björnfällar inför kremeringen (Bratt 2002, s. 34). På gravfältet Danmark 39:1 innehöll en av de tidigaste folkvandringstida gravarna en kvinna kremerad med en björnfäll (se kapitel 6).

Obrända ben

Obrända djurben (särskilt tänder) brukar hittas på de flesta gravfält; både i, ovanpå och mellan gravar. Deras betydelse är oklar, men de har förklarats som symboliska offer (Sigvallius 1994, s. 128).

Sex av de tio gravarna vid Överkumla innehöll obrända djurben. Benen låg både i brandlager (grav 1, 3, 4, 5, 7, 8), i den påförda jorden mellan stenarna i överbyggnaden (grav 1, 2) och i konstruktionslager under brandlagren (grav 1, 2). Eftersom majoriteten av gravarna var kraftigt skadade är det svårt att dra några slutsatser kring detta, men det har visat sig på andra gravfält från yngre järnålder

(exempelvis Hed Jakobsson & Lindblom 2011, s. 52) att obrända tänder vanligen ligger i just brandlagren precis som i Överkumla. Mest spännande är förhållandena i 500-talsgravarna 1 och 2 där större delen av de obrända benen hittades i de uppbyggda ”plattformar” av lera som gravarna anlagts på. I den ena graven (1) utgjordes benen av en blandning av köttrika och köttfattiga delar, medan de i den andra graven (2) endast utgjordes av köttfattiga. Det finns så klart en risk att benen i dessa lerlager egentligen är boplatssavfall som hängt med när man hämtat leran för att anlägga plattformarna – någon etablerad boplatss fanns dock inte i närheten, såvitt känt. Men de kan lika gärna vara rester efter rituella måltider eller offer som gjorts i samband med uppförandet av gravarna.

De obrända djurben som hittades låg i både mans- och kvinnogravar och tillhörde ungefär samma arter som de brända benen. Nöt, får/get och gris fanns i tre gravar vardera, häst i två samt fågel och större gräsätare i en grav var. De flesta av benen kom från köttfattiga delar som huvud och fötter, vilket fanns i fem respektive tre av gravarna. Ibland representerades huvudet endast av en eller ett par tänder. Detta var särskilt vanligt för grisar. I de rikaste gravarna (1 och 2) fanns både köttfattiga och köttrika delar av djur. Övervikten av köttfattiga ben i gravar kan betyda att de köttrika delarna ätits vid till exempel fester eller ceremonier kopplade till begravningen och att övriga ben är slaktrester som lagts i graven som symboliska offer (jfr diskussion i Andersson 2005). Det finns dock många exempel på maträtter från historisk tid som inkluderar både fötter och huvuden, som till exempel gris- och får fötter och kalvhjärna, så de köttfattiga delarna kan mycket väl ha betraktats som regelrätta matoffer under förhistorisk tid.

5.3.5 Föremålen i gravarna

Föremål fanns i nio av de tio gravarna. Den enda som helt saknade föremål var den tidigkristna jordbegravningen (9). Eftersom åtta av brandgravarna hade mer eller mindre skadade brandlager kan andelen föremål självfallet ha varit högre från början. Flera av gravarna hade ett mycket magert innehåll med bara små rester av enstaka föremål, som till exempel keramikskärvor, järnfragment eller kammar. En grav (4) hade ett något större och rikare

innehåll med rester efter personlig utrustning (kam, pärlor, sölja (?) och nålar till dräktspännen (?)), ihopfogningsmaterial (nitar och spikar) samt beslag. Föremålen var emellertid enkla och bar ingen exklusiv prägel.

De två stora 500-talsgravarna (1 och 2) sticker ut från mängden med ett oerhört rikt och högstatus-indikerande fyndmaterial. Detta gäller särskilt grav 1 med föremål gjorda av bland annat elfenben (?), granat, guld och silver. Några föremål var dessutom gjorda i tekniker som cloisonné, pressbleck och filigran. I grav 2 fanns något enstaka föremål i silver, men en mycket stor mängd i kopparlegering. Fyndkategorierna omfattar smycken, vapen, spelbrickor, hästutrustning och andra personliga föremål. Här måste vi stanna till och betrakta detta rika material i sitt sammanhang en liten stund. Det hör nämligen inte till vanligheten att föremål av denna exklusivitet dyker upp. Visserligen har man nyligen hittat liknande material på både Gnistagravfältet (Hennius, Sjöling & Prata 2016) och Inhåleskullen (Seiler & Appelgren 2012), som ligger inom synhåll från Kumla, men vem vet när det sker härnäst? Att tre sådana enastående platser, från samma tidsperiod och belägna helt intill varandra, grävs ut nästan samtidigt och ger ett sådant rikt gravmaterial tyder på två saker. Dels det uppenbara, att området i Uppsalas sydöstra utkant just nu är under stort exploateringstryck; dels att denna del av Uppland under mellersta järnåldern uppenbarligen präglats av ett högre samhällsskikt som velat manifesteras sin position och sin makt genom mycket exklusiva föremål. Under tidig vendeltid begravdes överklassmännen runt Uppsala i högar och båtar, tillsammans med vapen och rika utsmyckningar. Båda 500-talsgravarna vid Överkumla ger uttryck för denna elitistiska tanke. Grav 2 var något mindre påkostad. Den saknade till exempel guld- och granatföremål, men innehöll pressbleck, ett remändebeslag i silver, ett eneggat huggsvärd/kniv och en sköld. Grav 1 med sin kombination av svärd, sköld, hästutrustning, spelbrickor, glasbägare, jaktfågel och en stor mängd offerade djur innehöll däremot allt vad en riktig stormannagrav från tiden skulle innehålla. Flera av föremålen har sin närmaste parallell i kungshögarna vid Gamla Uppsala, såsom spelbrickorna, ett svärdsbeslag och ett sköldbeslag, vilket visar på den gravlagdes dignitet och sannolikt nära relation till kungamakten.

Nedan följer en genomgång av fyndmaterialet på hela gravfältet. Eftersom de rika fynden från Danmark 36:1 omfattade flera ovanliga kategorier har uppdelningen huvudsakligen gjorts efter föremålstyp och inte material. Först redovisas de föremålskategorier som vi kunnat urskilja, vilka ibland inkluderar komposita föremål gjorda av flera olika typer av material. De flesta av fynden var till följd av brandgravskicket fragmenterade och det har ofta varit svårt att säkert avgöra från vilken typ av föremål de ursprungligen kommit. Flera av kategorierna nedan har därför fått vara relativt allmänna. Fynd som smältor, korrosionsklumpar, obestämbara metallrester och liknande tas inte med i genomgången utan redovisas enbart i fyndbilagan (bilaga 5) samt i översikten i gravbeskrivningarna (bilaga 2).

Fyndanalysen inkluderar material- och typbestämning samt datering. Analysen har gjorts utifrån jämförelser med fynd från andra samtida platser, huvudsakligen i Sverige. Dateringar av föremål har främst kunnat göras på material som har tydliga kronologiska typologiseringar, såsom pärlor och kammar eller metallföremål med ornamentik. Litteratur som använts är bland annat: Die Völkerwanderungszeit Gotlands (Nerman 1935), Die Vendelzeit Gotlands (Nerman 1969), Graffältet vid Vendel (Stolpe & Arne 1912), Valsgårde 6–8 (Arwidsson 1942, 1954, 1977), Högom. The excavations 1949–1984 (Ramqvist 1983), Uppsala högar och Ottarshögen (Lindkvist 1936), Merovingian garnet jewellery (Arrhenius 1985), Arkeologiska undersökningar på Lovö del 4 (Petré 1984), Arkeologiska undersökningar på fornlämning Raä 28, Söderby, Lovö socken, Uppland (Petré 2011), Viking Age Combs (Ambrosiani 1981), Birka I Die Gräber (Arbman 1940), Trade beads and bead trade in Scandinavia ca 800–1000 AD (Callmer 1977), Nordisk form – om djuornamentik (Karlsson 1983) och Die Altgermanische Thierornamentik (Salin 1935). Utöver dessa standardverk har ett flertal artiklar liksom webbsökningar använts för att finna paralleller, och vi har också konsulterat kollegor med erfarenhet av liknande fyndmaterial.

Bröd

Spår av bröd hittades i brandlagret till den enda graven från vendeltidens mitt (grav 4). Brödbitarna hade blåsig struktur med större och mindre blåsor, vilket tyder på ett jäst bröd. Materialet var finfördelat och inga synliga växtdelar syntes. Det fanns bitar med ytterkanter, sådana som var platta och sådana som var välvda. Troligen har brödet varit format som en vetebulle. Se Stefan Gustafsson i bilaga 7.

Urnor, bikärl och enstaka skärvor i keramik

All keramik från gravfältet har analyserats av Ole Stilborg. Hans rapport med en noggrann genomgång av keramiken uppdelat per grav återfinns i bilaga 8. På gravfältet hittades sammanlagt cirka 3,4 kilo keramik fördelat på sex gravar och några lösfynd som framkom vid avbaning av ytan. Materialet är genomgående starkt fragmenterat, vilket kan bero på deponeringsförhållandena, godsets kvalitet eller mänsklig (avsiktlig) påverkan. Keramikens utseende, antal, användning och placering varierar mycket. Det finns hela kärl, nästan hela kärl och enstaka skärvor; en del har använts som urnor, andra som bikärl. Några är återanvända brukskärl, en del har spår av sekundärbränning, andra inte. Det är vanligt under yngre järnålder att det finns en stor variation i användandet av keramik inom ett och samma gravfält (se Stilborg och där anförda referenser, bilaga 8). Samma förhållande fanns på gravfältet vid Nederkumla, Danmark 39:1.

Fullrepresenterade kärl fanns i två av gravarna (3 och 12), men möjligen också i grav 1 som innehöll en kraftigt fragmenterad urna. I grav 1 fanns delar från flera olika kärl; i övriga endast ett kärl per grav. I de flesta gravar låg delar av keramikkarlet utspritt i gravgömmen. Mängden varierade stort med allt från enstaka skärvor till nästan fullrepresenterade kärl. Då delar av kärnen valts ut för deponering var dessa lika ofta botten – som mynnings-/bukdelar. Endast ett kärl (grav 4) visade (svaga) spår av sekundärbränning vilket sannolikt skett i samband med gravbålet. Delarna till detta kärl låg utspritt i brandlagret. I gravar som innehöll endast någon eller ett fåtal skärvor kan det röra sig om en så kallad *pars proto-deponering*, det vill säga mindre delar som fått representera helheten (Stilborg, bilaga 8).

Tre av kärlen har bedömts utgöra gravurnor (grav 1, 3, 12); dessa har varit fullrepresenterade eller saknat mynningsdelar. Att både hela kärl och delar av kärl har använts som benbehållare har observerats på andra järnåldersgravfält (Stilborg, bilaga 8). Restrande kärl kan vara rester efter bikärl eller symboliska offer.

Endast ett kärl (grav 12) kunde typologiserats. Tolkningen var osäker men kärlet tillhörde sannolikt Sellings AIV3a1 (Selling 1955). I de fall det varit möjligt att bedöma kärlets storlek vid analysen har de varit mellan stora eller ganska små: mynningsdiametern har hamnat mellan 12 och 20 cm och bottendiametern mellan 10 och 14,5 cm. I fält uppmättes dock bottendiametrar på två fragmenterade urnor till cirka 20 cm, så större kärl verkar ha funnits. Nästan inga kärl var ytbehandlade. En grav (1) innehöll två kärl som varit glättade, i övrigt var de obehandlade eller för vittrade för att ytbehandlingar skulle kunna ses. Inget kärl visade spår av dekor. Det fanns dock gods med avvikande, extremt stora magringskorn (grav 3). Samma typ av gods fanns på gravfält Danmark 39:1. I tre kärl fanns spår av sot som visade att de var återanvända brukskärl (grav 3, 7, 66).

Vårt att nämna är att det förekom bränd lera i ett par av gravgömmorna. I grav 4 låg små bitar bränd lera spritt i brandlagret tillsammans med keramiken.

I grav 2 (som saknade keramik) låg ett flertal delar hårt

bränd och sintrad lera i både brandlager och brandgrop. Flera bar tydliga avtryck av sten, träkonstruktioner samt växter. På ytan syntes även sot och grön ärg från kopparhaltiga metaller – troligtvis kontamination från föremål och eld som hört till bålet. Leran tolkas alltså höra samman med gravbålet. Möjligen kan det betyda att det funnits en konstruktion för bålet, som måste ha varit uppbyggd av både sten och trä, och varit lerklinad (se bilaga 8).

Pärlor

Typbestämning och datering av pärlor har gjorts utifrån Bo Petrés arbeten (1984, 2011). Sammanlagt hittades sex pärlor i två av gravarna. Mängden pärlor på gravfältet var därmed mycket sparsam. I den rika grav 1 låg endast en mycket enkel, odekorerad och något asymmetrisk lerpärla (1061:1234/1). Den är mer av praktisk karaktär än för utsmyckning och har förmodligen inte ingått i mannens eller barnets dräkt.

Flest pärlor hittades i grav 4. Utspritt i brandlagret låg fyra glas- och glasflusspärlor som ingått i smyckesuppsättningen till någon av de två individerna i gravnen (eller till båda?). Ytterligare en pärla plockades upp ur jorden ovanför gravnen vid avbaningen och bör höra till denna. Pärlorna är brandskadade, men i relativt bra skick. Materialet utgörs av en blandning av opaka, enfärgade, tunnformiga pärlor i glasfluss som är typiska för 600-talet (Petrés pärlhorisont 4) och ett par mönstrade glaspärlor i grönt och mörkturkos som är vanligare i 700-talet.

Figur 64. Pärlor fanns endast i grav 1 (A) och i grav 4 (B–F). Skala 4:1.

A. F1061:12341/1, B. F1073:2967/2
C. F1073:2963/7, D. F1073:2963/9
E. F10000:101/2, F. F1073:2963/8

0 1 cm

Figur 65. Kammar fanns i grav 1, 2, 3, 4 och 8. I grav 2 låg två kammar. Här syns ett urval av kamfragment från respektive grav, främst från skaftskenor. Skala 1:1.

Grav 1, F1060:1744/50 (övre), F1060:1747/20 (undre)

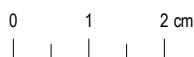
Grav 2, F1070:2388/5

Grav 2, F1070:2388/8

Grav 3, F1009:280/1

Grav 4, F1073:3070/6

Grav 8, F1093:3087/1

Kammar

Typbestämning och datering av kammar har gjorts utifrån Bo Petrés (1984) och Kristina Ambrosianis (1981) arbeten. För form- och dekorationselement används Petrés allmänt vedertagna benämningar. Kammar av horn hittades i fem av de nio brandgravarna, varav två exemplar i grav 2. Alla var kraftigt fragmenterade och antalet fragment varierade stort med allt från ett tiotal till upp emot 60 stycken. Samtliga kammar bedöms tillhöra kategorin sammansatta enkelkammar. Kammarna hade spridda dateringar från allra tidigaste vendeltid till mellersta vikingatid. De äldsta kammarna var tre till antalet och hittades i de två rika 500-talsgravarna (1 och 2). I grav 2 låg två kammar med olika typer av mittskenor; dels med avsats (M2), dels med rakt tvärsnitt (M3). I grav 1 fanns en kam med kilformig mittskena (M1). Tillsammans med övriga formelement och mönster kan samtliga tre kammar i grav 1 och 2 dateras till 500-talets mittersta del. Kammen i grav 4 hade typiska högvendeltida drag som tre kantföljande linjer (L3), grupper av punktcirklar (C4) och en välvd skaftskena (S6). Kammarna i grav 3 och 8 saknade kantlinjer men hade tvärgående linjer och kryssdekor, vilket placerar dem i gruppen B1:1 från 900-talets första hälft. Rygglinjernas profiler var i de flesta fall svåra att avgöra på grund av de små och ibland fåtaliga fragmenten.

Remsöljor i järn och kopparlegering

Ett fragment av en finare remsölja i kopparlegering hittades i grav 1 (F1083:2608/10). Fyra enkla små remsöljor – varav tre i järn (F1060:1747/9; F1073:3070/2; F1093:3089/1) och en i kopparlegering (F1060:1747/5) – hittades i tre av gravarna. Dateringarna sträckte sig över gravfältets hela användningstid. Samtliga var enkla och saknade dekor. Användningsområdet är stort och de kan inte funktionsbestämmas.

Remändebeslag i järn, kopparlegering och silver

Delar av sammanlagt sex remändebeslag hittades på gravfältet. Två tungformade, släta beslag fanns i grav 2; det ena i silver och det andra i järn (F1070:2388/1; F1070:2401/1). Fyra hittades i grav 1. Det ena är ett dekorerat tungformigt beslag i silver med stämpeldekor (F1060:1744/64). Det andra är ett likartat i kopparlegering (F1068:2383/8). Det tredje remändebeslaget (F1060:1744/1) är i kopparlegering och har en T-formig ände, möjligen som en fästansordning. Det fjärde (F1060:1744/49) är

Figur 66. Enklare remsöljor i järn från grav 1 (A) och grav 8 (B), samt fragment av en finare i kopparlegering från grav 1 (C). Skala 2:1.

A. F1060:1747/9

B. F1093:3089/1

C. F1083:2608/10

Figur 67. Remändesbeslag i silver, järn och kopparlegering fanns i grav 1 och 2. Här syns tre exempel. Skala 2:1.

D. F1070:2401/1

E. F1060:2383/8

F. F1060:1744/49

ett stort – fantastiskt fint! – gjutet beslag av silver, dekorerat med ett ansikte sett framifrån. Ögonen är gjorda av silverkulor, troligtvis omgärdade av ringar av silver och rester av förgyllning finns i dekoren ovanför ögonen. Från huvudets överdel utgår två böjda former, nästan likt horn.

Beslag av järn

Fragment av tre järnbeslag hittades i tre av gravarna (1, 2 och 4). Det ena (grav 1) är ett litet rektangulärt rembeslag (F1060:1744/33 och 66). Det andra (grav 2) är omvikta kantbeslag (F1070:2553/1) som kan höra till en svärdsslida eller en sadel. De mest välbevarade delarna har tungformiga ändar och är sammanfogade med små nitar. Det tredje beslaget (grav 4) är mycket trasigt (F1073:2963/3).

Figur 68. Exempel på omvikta kantbeslag i järn från grav 2 (F1070:2553/1). Skala 2:1.

Beslag av kopparlegering

Fragment av ca 30 beslag av kopparlegering hittades i två av gravarna (1 och 2). Flera av beslagen beskrivs närmare under andra kategorier då de utgör delar av större objekt: fem av dessa är rester efter *pressbleck*,

två har tolkats som remkorsningsbeslag till *hästutrustning* (grav 1) och ett litet beslag har förts till *vendelkråkan* (grav 2).

Ett långsmalt, omvikta kantbeslag (F1070:2003/11) kan höra till en svärdsslida till scramasaxen i grav 2 eller till en sadel. Flera andra mindre omvikta kantbeslag hittades (F1060:1744/29; F1060:1744/17; F1068:2383/9; F1070:2003/15; F1070:2388/13). Två av dem (F1060:2383/9; F1060:1744/17) är dekorerade med parallella linjer och det mest välbevarade har en U-form. Liknande beslag sitter på till exempel svärdsslidor och sadlar.

Två ornerade, platta bleckfragment (F1060:1741/12; F1060:1744/19) från grav 1 saknar visserligen nithål men är antagligen delar av ett tunt beslag.

Övriga beslag utgörs av ett par rembeslag från grav 1 (F1060:1744/18; F1068:2383/4; F1083:2608/5; F1060:1747/18; F1083:2608/9), ett litet hörnbeslag som kan ha suttit på ett skrin från grav 2 (F1070:2003/16) samt fragment av andra möjliga beslag i båda gravarna (F1070:2003/16; F1083:2608/9).

Pressbleck i kopparlegering

Sammanlagt 34 fragment av helt platta eller svagt välvda pressbleck med ornamentik hittades på gravfältet. Tre otydliga kom i grav 1 (F1083:2608/7). Övriga kom i grav 2 (F1078:2574/1; F1070:1904/1; F1070:2003/2; F1070:2003/4; F1070:2003/8; F1070:2003/14); varav 30 i brandlagret och ett i plattformsleran invid kantkedjan. Flera är i dåligt skick men på många man kan ana slingor med djurornamentik. På det mest välbevarade syns djurornamentik i Vendelstil A. Pressblecken kan ha suttit som beslag på till exempel sköldar, hjälmar eller hästutrustning.

Figur 69. Till höger syns exempel på omvikta kantbeslag och rembeslag i kopparlegering från grav 1 (A–C) samt exempel på pressbleck i kopparlegering från grav 2 (D–F). Skala 4:1.

A. F1060:1744/17 C. F1060:1747/18 E. F1070:1904/1
 B. F1060:2383/9 D. F1078:2574/1 F. F1070:2003/14

0 1 cm

Beslag i silver

Fem fragment från två olika typer av beslag i silver hittades i grav 1. Det ena beslaget (F1060:1744/13) tolkas som rembeslag då det har varit platt, troligen fyrkantigt och har ett nithål i ett hörn. Spår av något organiskt (läder och textil?) finns på både ovan och undersida. Det andra beslaget (ett eller flera av samma sort) tillhör kategorin omvikta kantbeslag. Fragmenten (F1060:1744/6; F1060:1747/4; F1068:2383/19; F1081:2596/3) är avlånga, raka och har halvrunnt tvärsnitt. Samtliga är ornerade med antingen parallella, diagonala linjer eller rombiska och triangulära fält. Liknande mönster finns på många lyxobjekt från tiden, som på hjälmar, svärd och rustning i Vendel och Valsgärde. Formmässigt liknar det mest kantbeslag på svärdsblad, men tunnheten motsäger detta.

Beslag i cloisonné; guld och granat

En guldfattad, droppformig granat fanns i grav 1 (F1060:1744/37). Den är dekorerad utmed kanten med filigrantråd och på baksidan sitter rikligt med vitt kitt. Granaten har suttit fästad på ett större föremål. Formmässigt påminner den om lårbenet på en vendelkråka, men några andra delar till en sådan har inte identifierats i graven.

Beslag i cloisonné; silver och granat

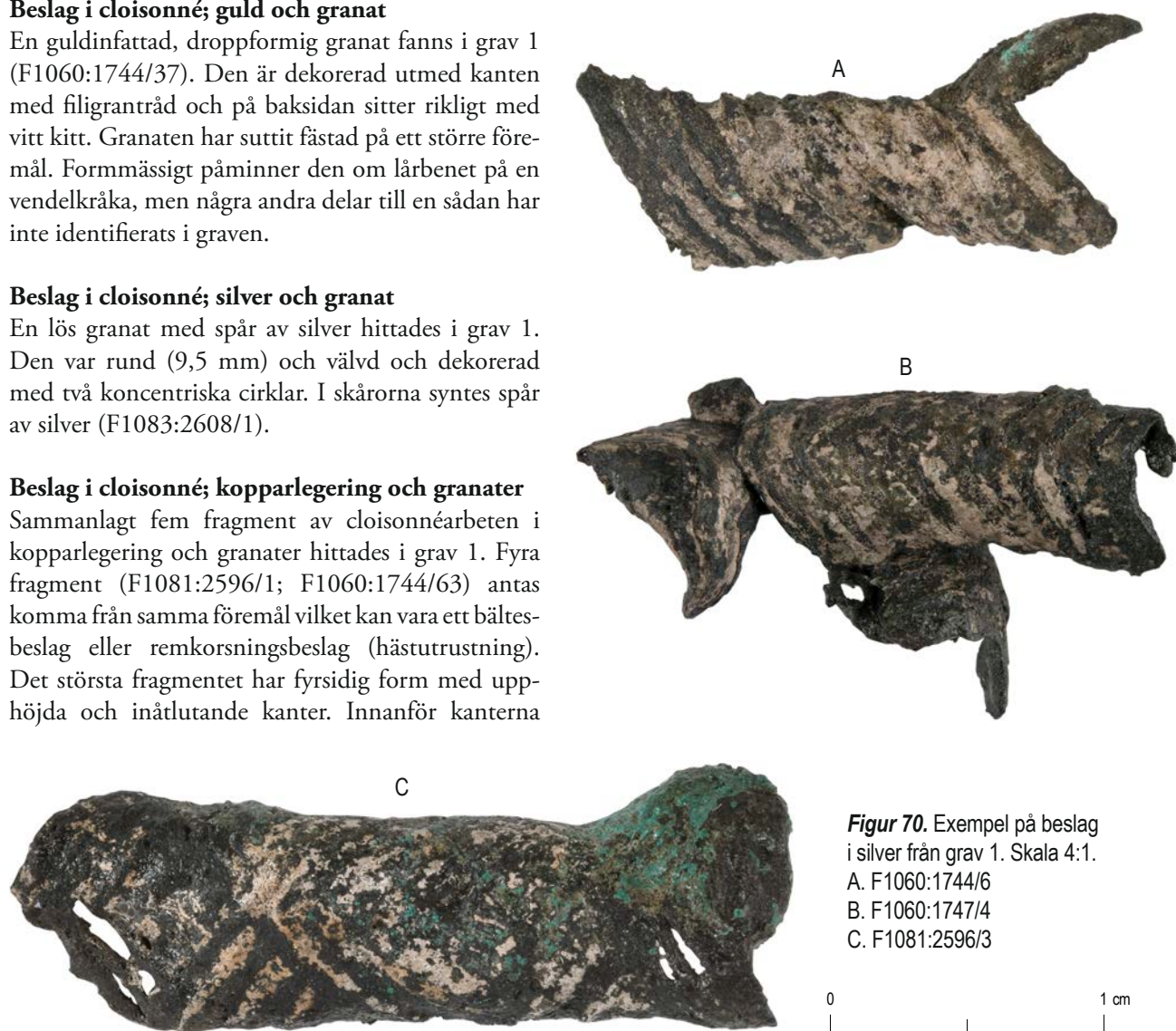
En lös granat med spår av silver hittades i grav 1. Den var rund (9,5 mm) och välvd och dekorerad med två koncentriska cirklar. I skårorna syntes spår av silver (F1083:2608/1).

Beslag i cloisonné; kopparlegering och granater

Sammanlagt fem fragment av cloisonnéarbeten i kopparlegering och granater hittades i grav 1. Fyra fragment (F1081:2596/1; F1060:1744/63) antas komma från samma föremål vilket kan vara ett bältesbeslag eller remkorsningsbeslag (hästutrustning). Det största fragmentet har fyrsidig form med upphöjda och inåtlutande kanter. Innanför kanterna

finns celler med delvis bevarade granater. Centralt finns en fyrsidig tom cell där det mindre cloisonné-fragmentet kan ha suttit. På kanterna anses stämpelornamentik. Bevarade delar saknar spår av fästen och nithål.

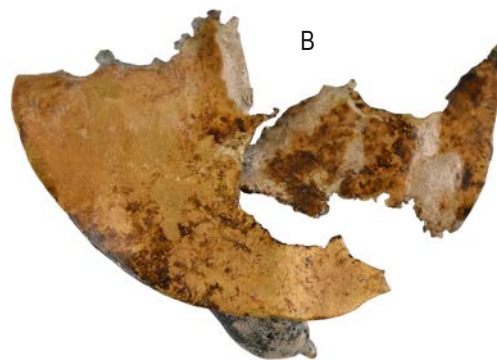
Det femte beslaget (F1060:1744/16) utgörs av en ensam liten rund granat infattad i kopparlegering. Granaten har suttit fästad på något av gravens lyxföremål. På undersidan syns liten brun (ler?-)platta med liten knapp för festsättning. En identisk liten rund platta fanns i samma lager (F1060:1744/53). Alla de små lösa granater utan infattning som hittades i graven kan ha varit fästade på samma vis (se Granater). I grav 1 hittades också ett litet platt fragment i kopparlegering, med antydning till rundad kant och innanför det avtryck efter en fästad granat i form av tunn väffelmönstrad guldfolie (F1068:2383/14).

Figur 70. Exempel på beslag i silver från grav 1. Skala 4:1.
A. F1060:1744/6
B. F1060:1747/4
C. F1081:2596/3

Figur 71. Exempel från grav 1 på arbete i guld och granat (A), i silver och granat (B) samt i kopparlegering och granat (C–E). Skala 4:1.
 A. F1060:1744/37
 B. F1083:2608/1
 C. F1081:2596/1
 D. F1060:1744/63
 E. F1060:1744/16

Figur 72. Två hängen (?) i guld påträffades i grav 1. Skala 4:1.
A. F1060:1744/36 (förstoring till vänster, ej i skala)
B. F1083:2608/11

Granater

Rester efter fem lösa granater påträffades i grav 1. Granaterna har suttit fästade på något av gravens lyxföremål, till exempel svärdet. Samtliga var runda (5–6 mm), släta och välvda (F1060:1744/10; F1060:1744/35; F1060:1744/54; F1081:2596/2; F1083:2608/2). Spår av kitt syntes på baksidan på flera av dem.

Hängen i guld

Två hängen (?) i guld påträffades i grav 1. Det ena (F1060:1744/36) är tunt, avlångt och avsmalnande (17 mm) och har en upprullad ände. Andra änden är något skadad. Föremålet har på ena sidan ytliga inristningar som utgörs av mycket tunna streck i fiskbensmönster (enkel rad). I storhögen nummer 2 i Högom i Medelpad hittades två nästan identiska guldojekt invid den begravde mannens högra öra. De har tolkats som guldhängen som antingen suttit i örat, håret eller huvudbonaden (Ramqvist 1992, s. 124). Typen har traditionellt tolkats som örnskedar, men den breda (7 mm), nästan skarpa änden torde motsäga detta.

Det andra guldhänget (?) i grav 1 är trasigt (F1083:2608/11). Föremålet är gjort av ytterst tunn, ihopknycklad guldfolie. Ursprungligen har

det haft rund form (17 mm i diameter) och ett genombrutet mönster som ser ut att ha utgjorts av två – tre rundade utstansningar. Intill ytterkanten finns litet runt hål (1 mm) som kan utgöra nithål alternativt fäste för upphängning.

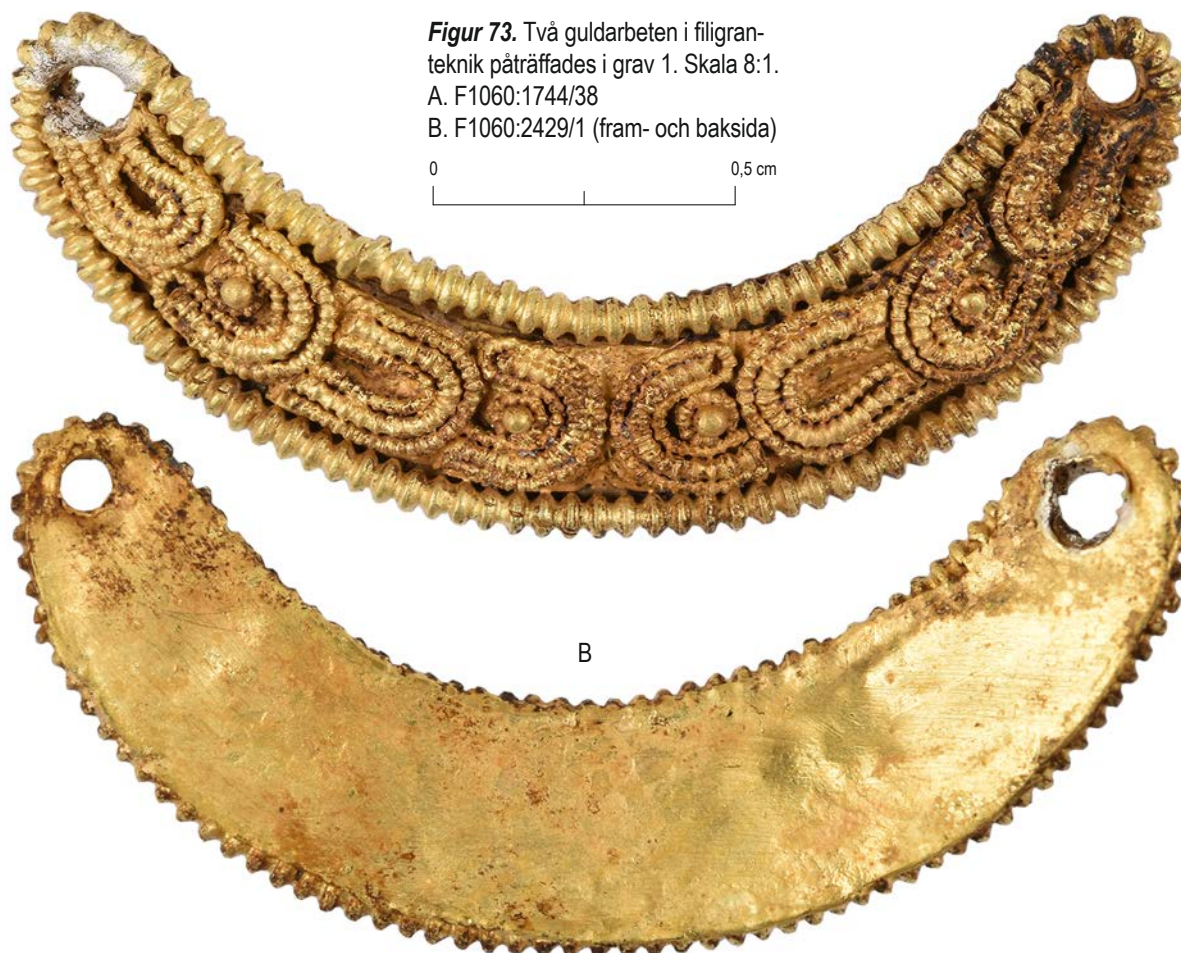
Guldföremål i filigranteknik

I grav 1 hittades två små guldföremål i filigranteknik. Det ena (F1060:1744/38) är en liten, konformad holk (5 mm lång) med sju trådar ovanpå varandra och en ”söm” från ovan- till nederkant. Holken har varit en del av något större föremål. Liknande holkar sitter bland annat runt nitar på svärdshandtag.

Det andra filigranföremålet är ett litet intakt beslag med löpandehund-ornamentik (F1060:2429/1). Beslaget är långsmalt, böjt, välvt och med ett nithål i varje ände. Ornamentiken utgörs av fyra hundar efter varandra på respektive halva, i mitten rygg mot rygg. Vad det suttit på är oklart.

A

Figur 73. Två guldarbeten i filigranteknik påträffades i grav 1. Skala 8:1.

A. F1060:1744/38

B. F1060:2429/1 (fram- och baksida)

0 0,5 cm

B

Dräktspännen/nålar i järn och kopparlegering

Fragment av en nål och ett nålfäste till två olika föremål hittades i grav 4. På grund av fragmenteringsgraden är båda tolkningarna mycket osäkra. Det ena (F1073:3070/1) utgör en mycket fin och solid järnten, som är något avsmalnande och med runt till 8-kantigt tvärsnitt. Det andra fragmentet är av kopparlegering och ser ut som fästedelen på en nål med avbruten spets. Nålens ände är T-formig och sitter fästad genom två tunna, uppböjda vingformade bleck. Hela objektet har varit ledat och möjligt att vrida/böja ut. Nålen kan ha suttit på baksidan av ett spänne.

Skrinbeslag (?) i horn

Två mycket snarlika, rektangulära beslag gjorda av horn (från hjortdjur, ej älg) hittades spritt i gravarna 1 och 2. Storleken på dem har varit ca 3 x 15 cm. Båda är mycket tunna, platta och dekorerade på ena sidan. Tunnheten (2 mm) gör att de måste ha suttit på något fast material, kanske skrin?

Beslaget i grav 2 (F1070:1820/2; F1070:2388/6) har tre parallella kantföljande linjer längs varje långsida samt rader och grupper med enkla punktcirklar. Beslaget är dessutom genombrutet på flera ställen med långsmala/rektangulära öppningar med rundade ändar. Små nitar i kopparlegering har suttit inslagna i kanten. Beslaget i grav 1 (F1060:1747/16; F1060:1744/48; F1060:1741/10; F1068:2383/16) har samma form men en något annorlunda dekor.

Figur 74. Fragment av ett nålfäste från grav 4 (F1073:2963/1). Skala 4:1.

Längs långsidorna löper två parallella kantföljande linjer och innanför dessa finns grupper med enkla punktcirklar. Ibland utgörs dekoren av en extra stor cirkel runt en liten punktcirkel och en krans av små punktcirklar runt denna. Beslaget är även genombrutet på flera ställen med rundovala öppningar. Spår av små järnnitar finns inslagna i hörnen.

Figur 75. Två snarlika, dekorerade benbeslag från gravar 1 och 2 (1060, 1070). Skala 2:1.

Beslag i ben

15 bearbetade benfragment som hittades i grav 1 förmodas tillhöra tre olika benbeslag. Tolkningen motiveras av att varje föremål har minst ett nithål. Det går inte att säga vad beslagen suttit på.

Ett av fragmenten var litet, avlångt och hade två järnningar för

fastsättning. Dekor av enkla punktcirklar syntes på båda sidor, vilket tyder på att det varit ämnat att ses från flera håll (F1068:2383/20).

De andra föremålsfragmenten var helt annorlunda; de var platta med plana baksidor som inte var ämnade att synas och helt odekorerade. Två av fynden (F1060:1744/52; F1060:1744/24) hörde definitivt ihop och kom från ett avlångt beslag med åtminstone en rundad ände, järnningar och delvis avfasade kanter, delvis uttunnade. En kantig, avfasad hörnbit visar att en annan del av föremålet haft rakt hörn. Det tredje beslaget (F1060:1744/57; F1060:1744/25) representeras av sex fragment från ett avlångt, platt föremål med delvis välvd ovansida som i ena änden blir plattare och bredare. I denna del syns även bearbetning i form av snedställda spår/streck efter nedslipning.

A

Beslag i horn

34 bearbetade hornfragment som hittades i grav 1 antas härröra från minst två olika hornbeslag.

Det ena beslaget (F1060:1744/56) är avlångt, välvt och har två små nithål. Det liknar ett kamfodral i storlek och form, men nithålen sitter på fel plats för att vara detta. Fragmenten är ornerade med slarvigt gjorda ristningar längs ena långsidan, vilka mest liknar ett ruttmönster.

Den andra beslaget i grav 1 (F1060:1741/5; F1060:1744/45,51; F1060:1747/21, 23; F1068:1902/4; F1068:2383/18) saknar nithål, är tunt, men har samma typ av slarvigt gjorda streck och ruttmönster som ovan nämnda beslag. Fragmenten har dels avfasade kanter, dels raka. Vissa av dem är böjda eller snedvridna, sannolikt av eldpåverkan. Bevarad bredd visar att föremålet varit långsmalt och haft åtminstone två spetsiga ändar. Eftersom föremålet saknar nithål eller annan typ av fäste är tolkningen till beslag osäker.

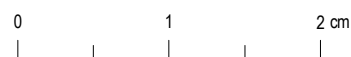
B

Figur 76. Exempel på ett av de svårtolkade benbeslagen i grav 1 (A), och två av de svårtolkade hornbeslagen i grav 1 (B). Skala 2:1.

A. F1060:1744/52

B. F1060:1741/5 och F1060:1744/56

Figur 77. Flera fragment av ett svärd med guld och granatdekorationer hittades i grav 1. Här syns några av detaljerna. Skala 4:1.

- A. F1060:1744/62
- B. F1060:2649/1
- C. F1060:1744/9
- D. F1060:1747/3
- E. F1060:2428/1
- F. F1060:1744/34
- G. F1083:2608/15

0 1 cm

Svärd

Mindre delar från två olika svärd hittades på gravfältet: ett tveeggat svärd i grav 1 och en eneggad *scramasax* i grav 2.

I grav 1 hittades ett antal föremålsfragment i förgyllt silver, guld och cloisonné som har tolkats tillhöra svärdet. Föremålen är alla av mycket hög kvalitet. Redan vid förundersökningen påträffades ett beslag med djurornamentik i Salin stil II/Arwidsson stil B, vilket förmodades tillhöra nedre delen av ett svärds-hjalt och daterades till cirka 550–700 (Eklund & Thölin 2015, s. 41). Ytterligare tre fragment av samma beslag (F1060:1744/62; F1060:2649/1) framkom vid den arkeologiska undersökningen. Beslaget har varit av förgyllt silver (spår av förgyllning finns på ett) och på det mest välbevarade syns två djurhuvuden och bakben. Ett fragment är något böjt och verkar bli bredare mot den vridna änden, vilket stämmer överens med beslag på svärdshjalt.

En annan möjlig del till hjaltet utgörs av ett fint litet arbete i cloisonnéteknik (F1060:22134/1), vilket kan ha suttit fäst på svärdsknappen. Fragmentet utgörs av ett cellverk av tunna guldlameller med granatinfattningar fästade med kitt. Ytterkanterna bär spår av en pärlad tråd i granulationsteknik. Beslaget har ursprungligen varit fyrsidigt med insvängda sidor och med ett symmetriskt mönster centrerat kring en rombisk cell. Liknande fyrsidiga cloisonnébeslag finns till exempel på svärdsknappar från Sutton Hoo, Vendel I samt Skrävsta (SHM inv. nr. 22586, men i något mindre storlek). I grav 1 låg andra mindre fragment i samma teknik och material som kan hör till samma svärdsknapp (F1060:1744/9; F1060:2428/1; F1060:1747/3). Under granaterna i dessa fragment syns våffelmönstrad guldfolie.

Till svärdshjaltet hör troligtvis en S-spunnen guldtråd gjord av 3 tunna filigrantrådar (F1060:1744/34). Tråden är böjd och avbruten, och med spår av eld i ena änden. På några ställen syns spår av lödning.

Figur 78. Fragment av svärdsknapp (F1060:22134/1) från grav 1. Skala 4:1. Bilden nederst på sidan är i skala 8:1.

Till svärdet i grav 1 hör även en slidknapp i cloisonnéteknik med granater infattade i förgyllt silver (F1083:2608/15). Knappen är intakt och pyramidformad med plan ovansida och fyra sluttande sidor. Undertill är den ihålig med en tvärgående ten för fästansordningen. Slidknappar kommer alltid i par och har ursprungligen suttit på band som bundits runt svärdsslidan. Liknande finns i till exempel Sutton Hoo och Staffordshire, England, samt i Västhögen, Gamla Uppsala. I sagor omnämns banden som knapparna suttit på som ”fredsband” som var menade att säkra svärdet i slidan så att det inte kunde dras i hastigt vredesmod (exempelvis i Gisle Surssons saga, se Ellis Davidsson 1962; www.staffordshirehoard.org.uk).

De identifierade delarna från svärdet i grav 1 påminner till stor del om ett exklusivt svärd från tidigaste vendeltid som hittats i Vallstenarum, Gotland (SHM 6295; Nerman 1969, taf 53; Arrhenius 1970).

A

B

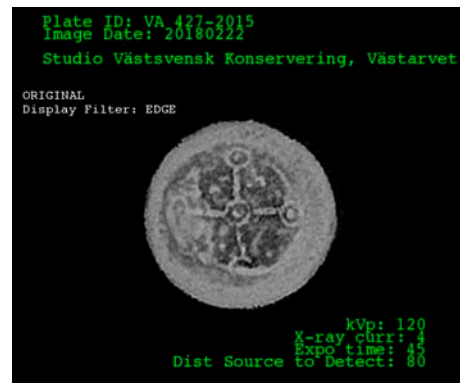

I grav 2 hittades minst en del som tillhört ett eneggat kortsvärd, också kallat *scramasax* (F1070:2003/12). Den identifierade delen utgörs av ett beslag i kopparlegering som suttit mellan handtaget och bladet. Beslaget är platt, droppformat och genombrutet av en långsmal skåra vari bladets tånge suttit. Möjligen hör de långsmala, omvikta kantbeslag i järn och kopparlegering som hittades i grav 2 till en svärdsblida till denna *scramasax* (se *beslag*). Ytterligare ett föremål i grav 2 kan ha tillhört ett svärd (F1070:2003/3). Det rör sig om ett kraftigt ytskadat och korroderat föremål, troligen av silver, som har formen av en relativt grov ring. Ringen har ett ovalt hål som sitter något förskjutet från centrum. Längs med ytterkanten går en skåra. Ringen påminner i form och storlek om ringar till ringknappssvärd.

En välvd, dekorerad nit (F1070:2003/17) hör möjligen också till svärdsutrustningen. Den kan ha suttit fäst på svärdsblidan.

C

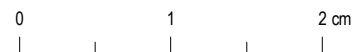

Figur 79. Svärdsfragment hittades även i grav 2. Här syns några av detaljerna från grav 2. Den dekorerade nitens mönster syns bäst på det svartvita röntgenfotot (Studio Västsvensk Konservering). Skala 2:1.

A. F1070:2003/12

B. F1070:2003/3

C. F1070:2003/17

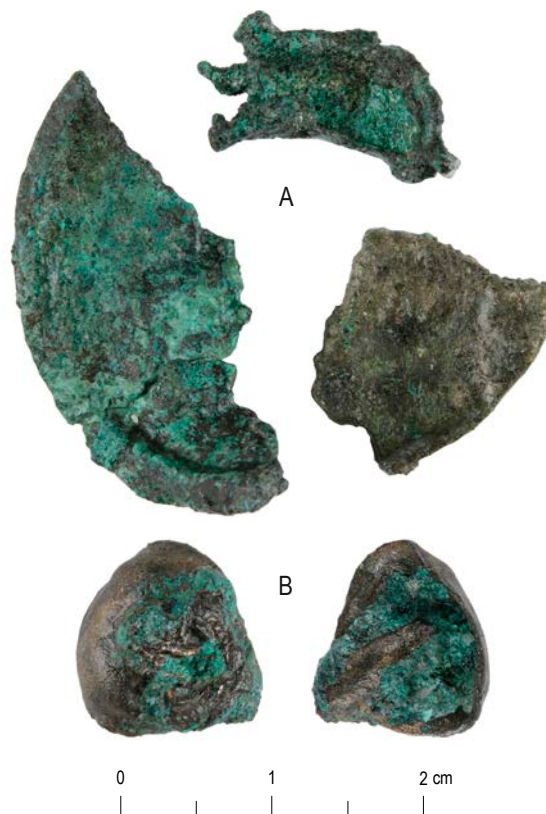
Sköld

Vid förundersökningen hittades ett beslag och en nit vid grav 1, vilka tolkades som delar av en sköld. Beslaget utgjordes av änddelen på ett djurhuvudformat sköldhandtagsbeslag. Beslaget är gjort av kopparlegering och möjligen förgyllt. Liknande finns på sköldar från Gotland men även hjälmen i Vendel XIV har huvuden i denna stil fast mindre. Sköldniten är rund, välvd och har undertill rester efter ett centrerat fäste i form av en långsmal stjälk (Eklund & Thölin 2015). Snarlika sköldnitar hittades i grav 2. Vid den avslutande arkeologiska undersökningen hittade vi mängder av föremål i grav 1, men inget som med säkerhet kunde föras till en sköld. Några av de beslag som framkom kan en gång ha suttit på en sådan dock.

Rester efter fem identiska föremål i kopparlegering som antas vara kantnitar till en sköldbuckla hittades i grav 2 (F1070:1818/1; F1070:1903/1; F1070:2003/5). Ursprungligen har de varit platta och runda med markerad, tjockare ytterkant (3 mm). Innanför kanten är de mycket tunna, ned till 1 mm, vilket skulle kunna motsäga sköldteorin. Centralt på tre av dem syns spår av utstickande fästen. Liknande släta sköldnitar med samma diameter, kant och fäste finns till exempel på Gotland från samma tid (Nerman 1969, Taf. 71:634–636). Sköldbucklenitarna brukar vara fem till antalet vilket ytterligare stärker tolkningen. I samma grav hittades flera fragment av nitar med runda, välvda huvuden. Möjligen har några av dem suttit på en sköld (jämför förundersökningens fynd i grav 1). Tre av dem var i kopparlegering (F1070:2003/10, F1070:2003/8, F1070:2003/13) och hade kraftigt välvda huvuden i olika storlek (9, 14 och 24 mm). Några fragment indikerar att det även funnits järnnitar med stora, rundade huvuden (cirka 20 mm), men en mer svag välvning (F1070:2389/1). Det är oklart hur många sådana nitar järnfragmenten representerar.

Hästuprustning i kopparlegering

Två fragment av remkorsningsbeslag i kopparlegering hittades i grav 1 (F1060:1744/3; F1060:1744/20). De har något olika dimensioner och ett är något osäkert. Båda är lådformiga och ett av dem har bevarat hörn med nitfäste. Det mest välbevarade beslaget är dekorerat.

Figur 80. Fragment av en sköld hittades i både grav 1 och 2. På fotot syns exempel på en kantnit till sköldbucklan samt välvda nitar från grav 2. Skala 2:1.

A. F1070:1818/1, B. F1070:2003/8

Figur 81. Fragment av remkorsningsbeslag till hästuprustning hittades i grav 1 (F1060:1744/20). Skala 2:1.

Figur 82. Ett urval av de mest välbevarade spelbrickorna från grav 1 (1002, 1060, 1068, 1074). Skala 1:1. Detaljer av två förgyllda spelbrickor nedan i skala 4:1. Vad de små variationerna i utförandet betyder är ännu oklart.

Figur 83. Rester efter en kraftigt försmält glasbägare från grav 1. Här syns ett urval av smältorna (1060 och 1068). Skala 2:1.

Spelbrickor i elfenben (?) och guld

Hela och fragment av minst 50 spelbrickor framkom spritt i olika lager (1002, 1060, 1068, 1074) i grav 1. De är av högsta kvalitet. Minst 20 av dem har spår av förgyllning. Enligt en första bedömning har spelbrickorna tillverkats av elfenben, eventuellt valross, men fler analyser behövs för att slå fast vad de är gjorda av. Spelbrickorna är närmast identiska i form och storlek. De är ovala och cirka 20x17x5 mm stora. Undersidorna är släta. Ovansidorna är svarvade så att det formats tre koncentriska ovaler. I centrum av varje bricka finns en liten rund fördjupning. Ytterkanterna är vid både bas och ovansida markerade med liten utstående kant. Små variationer i utförande och kvalitet tyder på att flera hantverkare eller producenter kan ha varit inblandade i tillverkningen. Dessa ovala, förgyllda spelbrickor saknar paralleller i Norden. Likartade, helt runda spelbrickor har påträffats i Västhögen i Gamla Uppsala (datering 575–625 e.Kr. enligt Ljungkvist 2005) samt i England, i Lyminge (kungligt huskomplex från 600-talet) och Taplow (kunglig gravhög 620-tal; Hall 2018). Liknande fynd har även gjorts i gravar i Ungern och norra Italien (Koncz & Tóth 2016). Endast de från Taplow bär spår av bladguld. Det är ännu osäkert om förgyllningen varit ursprunglig eller om den, ifall brickorna var importerade, har gjorts senare som en kunglig beställning. Spelbrickorna kan ha tillverkats i medel-

havsområdet; verkstäder för denna typ av brickor har hittats i Rom, Konstantinopel och Alexandria (Hall 2018). En tillverkning på närmare håll kan dock inte uteslutas, om spelbrickorna till exempel är gjorda av valrosstand. De vittnar om brädspel av typen tafl (hnefatafl) eller ett backgammonliknande spel, som båda utvecklats ur romerska brädspel (Hall & Forsyth 2011). Brickornas platta form gör dem möjliga att stapla på varandra, vilket kan tyda på ett backgammonspel. Tolkningen styrks av att det trots ett stort antal pjäser inte finns någon kung, som ju krävs för hnefatafl (Hall, muntligt meddelande).

Glasbägare

Cirka 150 små glassmältor med en sammanlagd vikt av cirka 60 gram hittades i grav 1 (F1060:1744/55, F1060:1741/11, F1060:1747/22, F1068:2383/17). Samtliga utgjordes av transparent glas med svagt gulgrön nyans. Smältorna antas tillhöra ett och samma föremål. Eftersom alla delar var kraftigt försmälta går det inte att bestämma typ, men troligen tillhör de en förstörd glasbägare. Den ljus gulgröna färgen är vanlig och förekommer hos både bägare och skålar i bland annat Gnista, Valsgårde, Vendel och Gamla Uppsala. Glasresterna efter (den förmodade) snabelbägaren i Gnistahögen har en sammanlagd vikt på 53 gram, vilket är nästan exakt lika mycket som glaset i grav 1.

Vendelkråka i kopparlegering

I grav 2 hittades en mindre del av en vendelkråka i kopparlegering (F1070:1819/1). Den bevarade delen utgörs endast av näbben och den är avbruten ungefär i höjd med ögat. På näbbens ovansida sticker det ut en tydlig kant/kam. Det finns inga synliga fästansordningar. Fragmentet har en något vriden eller böjd form. Om formen är ursprunglig betyder det att fågeln har suttit på något välvt föremål. Vendelkråkor ingår i flera föremålstyper, till exempel som beslag på sköldar, men då är de plana undertill.

Ett litet ringformigt och skålformat beslag med tunn kant (F1070:2388/2) kan eventuellt ha infattat en sten (granat) och kan då utgöra ögat till vendelkråkan. Storleks- och utseendemässigt överensstämmer det med andra granatinfattningar från perioden.

Bluntpilar (?) i ben

I grav 2 framkom två spännande benföremål. Det ena (F1070:2388/9) liknar väldigt mycket ett föremål som har hittats i Valsgärde 7 och där har tolkats som en bluntpil som använts vid jakt på små pälsdjur (Arwidsson 1977, Abb. 76–77). Fragmenten från grav 2 bildar två avlånga, avsmalnande objekt med plan undersida och välvd ovansida som kan ha suttit på var sida om ett skaft. På delarna syns

Figur 84. Näbbdelen till en vendelkråka hittades i grav 2 (F1070:1819/1). Skala 4:1.

geometriska rödbruna fält (avfärgning av järn?) samt ett ljust avtryck runt ”midjan” (fäste?). Till samma kategori hör eventuellt ytterligare ett benföremål (F1070:2388/10). Det är konformigt, men har liksom det ovan nämnda objektet tydliga rödbruna geometriska fält (från järn?). Kan dessa båda vara olika varianter av bluntpilar?

Figur 85. Till vänster syns de två fragmenten till den eventuella bluntpilen sett framifrån och från sidan (F1070:2388/9). De svagt rostfärgade fälten anas. Längst till höger syns det mer trubbiga föremålet (F1070:2388/10). Skala 2:1.

Fiskekrok i järn

En intakt fiskekrok hittades i grav 1 (F1060:1744/8). Kroken är böjd med en rund ögla för fäste i ena änden och hulling i andra. Liten krok för småfisk (i graven hittades även ett fiskben).

Kedja i järn

Två små och svårt korroderade fragment i grav 1 kan vara rester efter en relativt tunn kedja (F1068:2383/7; F1081:2596/4). Bevarade delar omfattar fyra (möjliga) kedjelänkar. Två S-formiga, ihopsatta, ovala länkar till en mindre kedja (F1064:1392/1) påträffades i ett omblandat utjämningslager med recenta inslag ovanpå stenpackningen i grav 2. Kedjan bedöms dock vara äldre och hör sannolikt till graven.

Bryne

Ett fragment av ett bryne hittades i grav 1 (F1060:1747/19).

Ihopfogningsmaterial i kopparlegering

Spikar och nitar i kopparlegering hittades i två av gravarna (1 och 2). Flera av de obestämbara föremålen eller korrosionsklumparna som hittades på gravfältet kan naturligtvis vara rester efter föremål i denna kategori, men de har inte gått att bestämma närmare.

Nitar i kopparlegering fanns i åtta exemplar. I grav 1 hittades endast en liten, nätt nit med sexkantig bricka som suttit i något föremål som varit 9 mm tjockt. Sju större nitar i grav 2 antas tillhöra en sköld och beskrivs under denna kategori (se ovan).

Spikar i kopparlegering fanns endast i grav 1. Ett tiotal mindre spikar med runda välvda huvuden, kilformiga ändar och en längd på ca 20 mm verkar höra samman. De har haft både en funktionell och en dekorativ uppgift och kan till exempel ha suttit på något skrin. Rester efter andra mindre spikar med platta runda huvuden och något enstaka längre exemplar fanns också.

Ihopfogningsmaterial i järn

Spikar och nitar i järn hittades i fyra av gravarna (1, 2, 3 och 4). Flera av de obestämbara tenar eller korrosionsklumpar som hittades på gravfältet kan också vara rester efter föremål i denna kategori, men de har inte gått att bestämma närmare. I en del klumpar som röntgades syntes nitar och spikar som vi valde att inte konservera.

Järnnitar fanns i fyra gravar. En grav (3) hade endast en liten (trolig) kamnit. I övrigt fanns sammanlagt 45 hela eller delar av sammansatta järnnitar med huvud, stjälk och nitbricka. Antalet nitar per grav varierade från fem upp till 24 stycken; majoriteten fanns i grav 1. De flesta var trasiga men i de fall längden gick att uppmäta varierade den mellan 10–47 mm. Nitbrickorna hade kvadratisk, rombisk eller rektangulär form. En nit i grav 1 avvek utseendemässigt med en tungformig bricka. I grav 4 fanns ett par nitar med mindre nitbrickor.

Järnspikar fanns i tre gravar. Sammanlagt har 17 föremål bedömts tillhöra denna kategori. Två av dem har stjälkar som avslutas med en kilform. På ett par andra ser man att spikarnas ändar varit inböjda mot de träföremål de suttit i. Huvudena har mestadels varit ovala, med något undantag. De mätbara längderna varierar mellan 20 och 75 mm.

Järnnitar och järnspikar kan ha använts till att foga ihop en mängd olika saker. När det gäller de större järnnitarna som hittas i gravsammanhang brukar ofta båtar nämnas som en möjlig konstruktion. Stora järnnitar omnämns därför ibland som just båtnitar. De kan dock lika gärna ha suttit i andra större konstruktioner som till exempel kistor, så det är svårt att säkert avgöra. Tydligt är i alla fall att antalet ihopfogningsföremål på gravfält Danmark 36:1 är blygsamt och inte räcker långt. Kanske har man offrat delar av konstruktioner? Eller har nitarna och spikarna offrats symboliskt?

Obestämbara föremål i ben/horn

Två obestämbara föremål i materialen ben/horn hittades på gravfältet. I grav 66 låg ett mycket litet fragment dekorerat med tvärgående linjer (F1043:1749/1) och i grav 2 ett fragment utan detaljer (F1070:2388/12).

Obestämbara föremål i kopparlegering

Cirka 250 obestämbara fragment och korrosionsklumpar i kopparlegering hittades i grav 1 och 2. Alla större klumpar och sådana med form har röntgats i samband med konserveringen för att avgöra om de innehållit något bevaringsvärt föremål. Två av fragmenten hade spår av silver (F1060:1741/6; F1060:1744/21).

5.3.5 Andra depositioner och handlingar i gravarna

Genom tidigare gjorda analyser av gravmaterial vet vi att växtoffer ibland förekommer i gravar form av säd, bröd, nötter, rötter, blommor och drycker (Engelmark 1984; Tipping 1994; Gustafsson 1995 a, b; Hansson 1995, 1997; Viklund 1998; Lagerås 2000; Hansson & Bergström 2002; Susanne Brink 2005; Regnell 2006; Skoglund 2008; Heimdahl 2011). För att kunna fånga upp detta togs makrofossila prover i nästan alla gravgömmor och urnor. Undantag gjordes endast för de gravar där graven var så kraftigt skadad att endast ett mycket tunt skikt återstod. De makrofossila analyserna från prover tagna i gravgömmorna gav ett magert resultat (figur 86) och det är svårt att säga något mer djupgående om begravningsritualer utifrån dessa. Förekommande arter var skalkorn (vanligast) och obestämt korn. Mest kom i brandlagret till grav 1

Grav-nr	Kontext-nr	Anläggningstyp	Skalkorn	Obestämt korn
1	1060	Brandlager	12	
3	1009	Brandlager		2
4	1096	Yta under brandlager	3	
8	1095	Konstruktionslager	1	

Figur 86. Resultatet av de makrofossila analyserna från gravarna.

och här kan man definitivt tänka sig att det rör sig om ett offer i samband med begravningen. Detta kan så klart även vara fallet i de andra gravarna, men då det rör sig om enstaka korn är det svårt att avgöra. I ett fall kom kornen i överbyggnaden och kan vara tecken på offer som gjorts vid stängningen eller i efterhand. I ett annat fall hittades korn i lagret direkt under graven och kan alltså tillhöra handlingar som skett både i samband med eller långt innan begravningen. Även bröd har offerats i en grav (4). Brödet har varit jäst och haft formen av en vetebulle.

Föremålen i gravarna har i nästan samtliga fall legat utspridda tillsammans med benen från kremeringen och mönster har varit svåra att se. Några föremål utmärker sig dock och ger sken av att vara placerade på sina platser utifrån bestämda föreställningar. Placeringen av ett pressbleck med djurornamentik invid kantkedjan i grav 2 är ett sådant och har sannolikt haft betydelse. Fragmentet hittades inte långt från brandlagret som placerats i norra utkanten av den stora stenpackningen. Liknande pressbleck låg i brandlagret och det är troligt att dessa hör samman. De föremål och ben som placerats i urnor (grav 1, 3, 12) eller i den lilla brandgropen täckt med lerlock (grav 2) är andra exempel på utvalda objekt, även om det är svårt att se varför just detta urval gjorts (figur 87).

Grav-nr	Urnetyp	Observation	Arter och benslag	Föremål
1	Keramikkärl	Urnan ej störd. Saknar övre del redan vid nedsättning. Mindre delar funna även i lager över och under.	Människa (kranium, armar, ben, rygg, hand, axel), hund (delar från hela kroppen), fågel ospec, björn (falang).	Bältesbeslag i cloisonné, kantbeslag i silver, kedjelänk i järn, lös granat.
2	Brandgrop med lerlock	Endast brända ben i gropen med lerlock (under brandlager). Urval av ben från brandlager.	Människa (kranium, hals, rygg, hand, armar, ben), hund (delar från hela kroppen), häst (hand, höft, rygg).	Inga föremål.
3	Keramikkärl	Endast botten in situ.	Människa (kranium, tand).	Inga föremål.
12	Keramikkärl	Endast botten in situ.	Ej separerat från lager.	Inga föremål.

Figur 87. Urnorna med innehåll.

5.4 Andra (samtida) handlingar på gravfältet

Tre stenskodda stolphål hittades under grav 3, vilken har daterats till vikingatid (900–950). Stolparna var även nedgrävda i odlingsjorden som kan vara från sen folkvandringstid/tidig vendeltid. Det innebär att stolparna stratigrafiskt kan dateras till vendeltid eller tidig vikingatid. Eftersom det inte fanns några gravar från tidig vikingatid går denna datering sannolikt bort. Kanske var de i stället samtida med de två äldsta högstatusgravarna? Stolparna stod ganska centralt på ytan mellan dessa. De bildade tillsammans en trehörning formation med avstånd på cirka en meter mellan stolparnas centrala delar. Avståndet och frånvaron av fler stolphål tyder på att det inte rör sig om någon husbyggnation utan något annat. Stolphålens storlek (30–50 cm) och kraftiga stenskoning indikerar att stolparna varit ganska stora. Kan de ha varit resta mitt på ytan för att markera gravarna 1 och 2? Eller hör de samman med den ensamma graven (4) från slutet av 600-

talet? Har man hängt något i dem? Har de varit snidade eller målade? Har de representerat gudarna? Detta kan vi inte veta. Ensamma stolphål på gravfält är inte ovanligt, men de brukar sällan kunna funktionsbestämmas. Ofta brukar de förknippas med kult (exempelvis Karlenby 2012), men även som symboler för himlastötter och den kosmiska kvarnen (Zachrisson 2004, s. 367). Andra tolkningar är så klart möjliga. Det finns till exempel en hel del gravtomma treuddar med resta stolpar i centrum (se t.ex. Hed Jakobsson 2009; Hed Jakobsson & Lindblom 2012) vilka bland annat har liknats vid det mytologiska världsträdet (Andrén 2004). Kanske har stolparna vid Överkumla haft en liknande funktion? Antalet, tre stolpar, är intressant eftersom det finns paralleller från andra platser på liknande konstruktioner. Vid den vendeltida kultplatsen Ullevi i Bro socken fanns det ett antal stolphål söder om det stora stenharget. Stolparna har stått samlade i fem – sex kluster om vardera tre, oftast, stolpar. Stolparna har tolkats som pålar där man troligen hängt upp amulettringar eller utfört andra offer (Bäck, Hållans Stenholm & Ljung 2008, s. 33f).

6. GRAVFÄLTET DANMARK 39:1

6.1 Inledning

Undersökningen av gravfältet Danmark 39:1 omfattade en cirka 3 500 m² stor yta, belägen på den sydvästra delen av ett markant impediment bestående av morän och berghäll som nådde upp till strax över 20 meter över havet. Före undersökningen var gravfältet beväxt med kraftigt gräs, stora enar, enstaka träd, samt sly och buskar. Enarna och träderna avverkades och forslades bort med hästar. Det kraftiga gräset gjorde att knappt några gravar var urskiljbara innan vi påbörjade avbaningen

(figur 88). Det var inte ens möjligt att urskilja några spår efter förundersökningen två år tidigare. Öster om gravfältet, på samma impedimentsmark, ligger idag bebyggelsen till Kumla Nergård som även utgör platsen för den historiska bytomten Nederkumla (Danmark 213). Gravfältet begränsades i öster och söder av vägar och i väster och norr av låglänt åkermark där boplatsen (Danmark 39:2) bredde ut sig. Gravarna var placerade på krönet och i syd- och västsluttningen av impedimentet som reste sig tydligt över den låglänta lerslätten åt detta håll.

Figur 88. Höjden med gravar var övervuxen med högt gräs, enstaka träd och buskar. I bild syns den högsta punkten, på vilken man i vendeltid anlagt en flack hög. Foto taget från sydost.

Gravfältet var ytskadat, huvudsakligen på grund av byggnationer och aktiviteter med koppling till den historiska bebyggelsen till Nederkumla (figur 89). Inom gravfältet har vi dokumenterat lämningar efter sammanlagt 34 säkra gravar, tre osäkra gravar, två gravlika anläggningar med fynddepositioner, fem gropar, 12 härdar, sex spridda stolphål, 32 stolphål till en stolprad samt ett större lager (figur 90). Dessutom har vi undersökt ett ganska stort antal anläggningar som initialt bedömdes vara gravar men som fick utgå av en eller annan anledning (se mer nedan). De ovan uppräknade lämningarna bedömdes utifrån stratigrafin tillhöra gravfältsfasen. Inom ytan fanns dessutom ett mycket stort antal lämningar från en äldre boplatstfas (Danmark 39:2, se kapitel 7) och även bebyggelselämningar från historisk tid (se kapitel 8). Höjden hade därmed använts under mycket lång tid och hade en komplicerad stratigrafi. Lämningar från olika tider låg i bästa fall på varandra, vilket då tydligt klargjorde vad som var äldst. Men ibland låg lämningarna på samma nivå och bredvid varandra, vilket gjorde det svårt att skilja de kronologiska skikten åt. Eftersom vi tidigt konstaterade att många av gravarna utgjordes av små brandlager utan överbyggnad eller annan markering kom en del härdar (som egentligen hörde till boplatsten eller möjligen gravfältet) inledningsvis att mätas in som gravar. Det som särskilde dessa härdar från de andra var att de vid ytrensning och framtagning såg ut att innehålla brända ben eller annat gravindikerande material.

Totalt 55 anläggningar bedömdes vara gravar under första skedet av fältarbetet. Flera av dem kunde avfärdas redan vid undersökning ute i fält, men några av dem som innehöll bränt ben fick bedömas i samband med den osteologiska analysen i efterarbetsstadiet. I slutändan kvarstod 34 säkra gravar och tre osäkra. Ytterligare två brandgravar hade dokumenterats och tagits bort vid förundersökningen så det totala antalet torde ha varit minst 36 stycken (39 med de osäkra). De tre osäkra gravarna utgjordes av en stenpackningsrest (11) med några föremål av gravkaraktär samt två avlånga nedgrävningar täckta med sten men utan spår av begravning (16, 35). Två andra stenpackningar, som initialt bedömdes vara gravar, bör nämnas här. Den ena (30) innehöll ett eldpåverkat lager och stora delar av ett keramik-kärl och den andra (53) utgjordes av en fint lagd skärvtstenspackning med deponerade hästtänder,

placerad invid berget. Båda anläggningarna saknade människoben men hade andra gravlika karaktäristika. Dessa anläggningar redovisas mer noggrant i bilaga 3 samt diskuteras nedan under avsnittet *Andra (samtida) handlingar på gravfältet*. De redovisas även i planer i detta kapitel. De gravar som helt utgått omtolkades till boplatstlämningar (hård, skärvtstenspackning, kokgrop), lösfynd, rester av förundersökningens grav A1515 samt naturligt tillkomna stenansamlingar.

6.1.1 Antikvarisk bakgrund och historiska kartor

Gravfältet registrerades i fornminnesregistret i samband med en inventering på 1950-talet, men hade fram till 2014 inte varit föremål för någon arkeologisk undersökning. Första ingreppet gjordes då gravfältet förundersöktes med syfte att avgränsa fornlämningen och göra en bedömning av lämningarnas omfattning och karaktär inför kommande slutundersökning (Eklund & Thölin 2015). Vid förundersökningen grävdes tio sökschakt spridda på impedimentet och dessutom hel- eller delundersöktes tre gravar. En stensättning (förundersökningens A1515) och en omarkerad brandgrav (förundersökningens A1122) dokumenterades och togs bort, medan ytterligare en omarkerad brandgrav delundersöktes (förundersökningens A1161; Arkeologikonsults grav 62). Den ena undersökta graven (A1515) kunde dateras till vendeltid utifrån fynd av kam och pärlor. De två andra gravarna innehöll endast ben. En del brända ben och ett fåtal artefakter togs även tillvara i samband med rensning och metalldetektering av ytorna i schakten. Bland dessa fanns till exempel en vendeltida oval spännbuckla och en vävtyngd. Förundersökningens avgränsning av gravfältet stämde i stort sett med tidigare inventering. Antalet gravar uppskattades till 35–45 stycken och dateringen av gravfältet till vendeltid.

Gravfältet avgränsades vid förundersökningen genom sökschaktning söder, väster, norr och nordost om den registrerade fornlämningen (Eklund & Thölin 2015). I öster och sydost fanns befintlig bebyggelse med bostadshus och växthus, och där drogs inga sökschakt. Det innebär att gravfältets avgränsning faktiskt inte är helt klarlagd. Det ger utrymme för möjligheten att vi inte undersökt hela gravfältet

Figur 89. Gravfältet Danmark 39:1 och omkringliggande boplatzlämningar efter avbaning. Gravfältet ligger på den steniga höjden och bakom denna syns dagens bebyggelse till Kumla Nergård. Foto taget från väster av Hawkeye (©2016 www.flygfoto.com). Spridningstillstånd från Lantmäteriet med ärendenummer LM2019/019002.

Figur 90. Gravfältet Danmark 39:1 efter avbaning och rensning, sett från väst. Närmast i bild syns grav 18 och där bakom den flacka gravhögen 40, med delvis borttagen mantel. Början på det större området med ren berghäll syns till vänster i bild.

utan att det fortsatt längre österut på höjden. Det har enligt äldre kartor varit åtminstone femtio meter fram till platsen för den äldsta kända bybebyggelsen (någon enstaka ekonomibyggnad har dock stått på gravfältet). Det har funnits en intressant äldre ägofördelning i området och flera byar har haft marker som sträckt sig in mot Nederkumla i smala stråk, och gravfältshöjden har växlat ägare över tid (se figur 12 i kapitel 2; Göthberg 2007b).

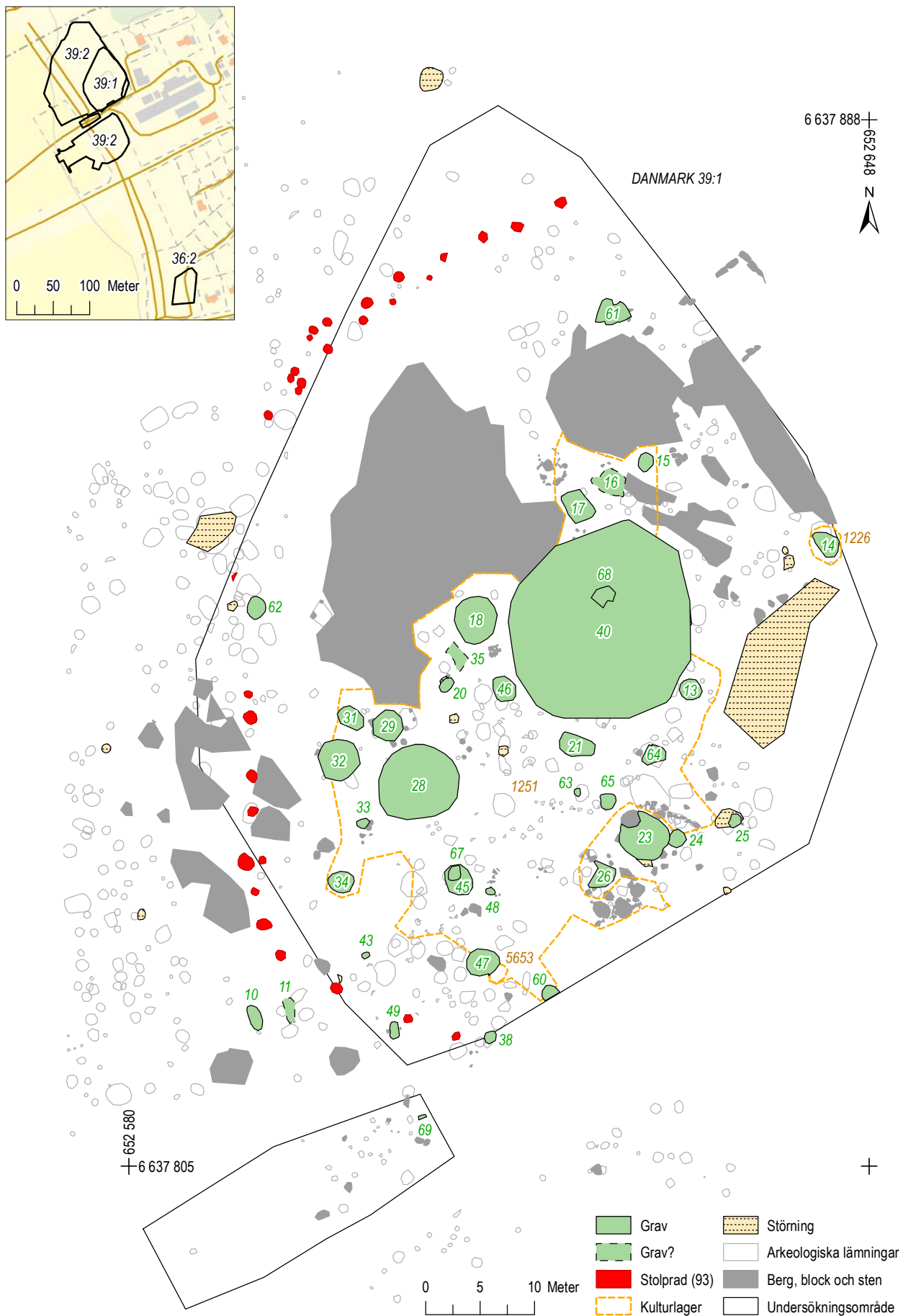
6.1.2 Kortfattad beskrivning av platsens användning under förhistorisk tid

Inom det undersökta gravfältet fanns spår från tre olika tidsperioder då höjden använts för olika ändamål (figur 91 och 92). Först har höjden brukats för aktiviteter som hört samman med bebyggelsen på de lägre liggande lermarkerna väster om höjden (Danmark 39:2). Bebyggelsen nere på slätten har dateringar som sträcker sig från cirka 150 till 700 (750) e.Kr. Lämningarna på höjden omfattade skärvtenslager, ett stort antal härdar, en del spridda stolphål som inte kunnat knytas till någon konstruktion,

ett par stolphål till ett möjligt hus samt rester efter ett nästan yttäckande boplatssrelaterat kulturlager. Dessa lämningar diskuteras mer ingående i kapitel 7. Större delen av boplatslämningarna hittades under det nästan yttäckande kulturlagret (i samband med bortschaktning av detta) och är definitivt äldre än gravarna. Ett antal anläggningar framkom även överst i kulturlagret och kan eventuellt vara samtida med gravfältet – eller tillhöra den yngsta bebyggelsefasen. Det har inte funnits utrymme inom projektet för att utröna exakt vilka anläggningar som hör till vad då detta hade krävt ett mycket stort antal ¹⁴C-dateringar. Två härdar invid och under krönhögen har fått dateringar till 660–770/780 e.Kr. och visar på handlingar samtida med gravfältetsfasen. Även om vi inte kan säga hur omfattande de varit kan vi iallafall konstatera att det har funnits andra aktiviteter på höjden. Vi kan dessutom se att boplatss och gravfältet brukats samtidigt under en period om cirka 200–300 år, från folkvandringstidens mitt (ca 450/500 e.Kr.) till senare delen av vendeltid (ca 700/750 e.Kr.). De yngsta lämningarna på höjden var bebyggelselämningar från nyare tid. Dessa beskrivs i kapitel 8.

Fas	Funktion/aktivitet	Anläggningar
Romersk järnålder – folkvandringstid	Boplatss	Spridda stolphål, härdar, kulturlager, hus 97 (?)
1. Sen folkvandringstid – tidig vendeltid (450/500–700 e.Kr.)	Helgat berg? Begravning	Stolphålsrad 93, gravar 14, 15, 31, 33, 38, 46, 62, 65, A1515 (FU)
2. Sen vendeltid (700–750 e.Kr.)	Begravning	32, 40 samt ev. 18, 21, 25, 43, 68
Övergång vendel-/vikingatid (750–820 e.Kr.)	Begravning	17, 20, 24, 28, 29, 63 samt ev. 18, 21, 25, 43, 48, 67, 68
4. Tidig vikingatid (800–900 e.Kr.)	Begravning	10, 23, 34, 45, 64 samt ev. 48, 49, 67
5. Yngre vikingatid (950–1050 e.Kr.)	Begravning	13
Allmänt mellersta/yngre järnålder	Begravning	26, 60, 61, 69, A1122 (FU), samt 6 osäkra gravar/gravrester
Historisk tid	Ekonomibyggnader	Hus 76, 83, 96, 98, 99

Figur 91. Gravfältets användningstid uppdelat i faser och typ av aktivitet (FU = förundersökningen).

Figur 92. Samtliga arkeologiska lämningar inom gravfält Danmark 39:1, både underliggande till boplatzen och till gravfältet, skala 1:500. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:7 500.

6.2 Gravfältets framväxt

De undersökta gravarna vid Nederkumla var (minst) 36 till antalet och dateras från folkvandringstiden (450–550 e.Kr.) till vikingatidens slut (ca 950–1050 e.Kr.), en period om ungefär 500 år (figur 93). Liksom på gravfältet vid Överkumla (Danmark 36:1) finns dock glapp i kronologin. Den yngsta gravan (13) var en ensam, tidigkristen jordbegravning nedgrävd i sydöstra kanten på gravfältets centrala hög någon gång runt år 1000. Denna jordbegravning var tämligen ensam både i sitt slag och med sin sena datering, och bör betraktas som en solitär på gravplatsen. Resten av gravarna följer en kronologisk linje utan stora avbrott, från senare delen av folkvandringstid till tidig vikingatid. I årtal hamnar vi då mellan cirka 450/550 och 850/900 efter Kristus. Fördelningen av gravar över århundradena är emellertid ojämn och det finns en tydlig tyngdpunkt i slutet av 700-talet.

Gravfältets bruksperiod har delats in i fyra faser. Indelningen har gjorts på följande sätt: den första fasen omfattar den långa och lågintensiva tidsperiod inom vilken gravfältet och bopplatsen i väster brukades samtidigt (ca 450/550–700/750 e.Kr.). Den andra fasen omfattar yngre vendetid och övergången mot vikingatid, då bopplatsen i väster övergivits och aktiviteterna på gravfältet var som mest intensiva (ca 700/750–800/820 e.Kr.). Den tredje fasen omfattar den äldre vikingatiden (800/820–900 e.Kr.). Grav 13, som är den enda gravan från sen vikingatid, är ensam representant för den fjärde och yngsta fasen (950–1050 e.Kr.). Gruppen med odaterade gravar och eventuella gravar kan inte placeras in i faserna.

Grav	Typ	Form överbyggnad	Storlek (m) överbyggnad	Höjd (m) överbyggnad	Inre gravskick	Människa	Kremerade djur	Obrända djur	Föremål	Datering	Övrigt
10	Omarkerad?	-	-	-	Jordbegravning	1 kvinna	Nej	Ja	Ja	800-tal	
11	Reststensättning?	Oregelbunden	2,30x1,15	0,3	Okänt	-	Ja	Nej	Ja	Yngre järnålder	Osäker
13	Stensättning	Rund	2,0x1,85	0,35	Jordbegravning	1 kvinna?	Nej	Ja	Ja	950–1050 e.Kr.	
14	Stensättning	Oregelbunden	2,3x1,6	0,3	Urnebegravning	1 kvinna?	Ja	Ja	Ja	530–550 e.Kr.	
15	Stensättning	Rundad	2,5	0,1	Brandgrop	1 vuxen	Ja	Ja	Ja	500–550 e.Kr.	
16	Reststensättning?	Oval	3,20x2,30	0,65 (inkl fyll nedgrävning)	Jordbegravning?	-	-	-	-	Yngre järnålder	Osäker
17	Stensättning	Rektangulär?	2,0x1,6	0,2	Brandlager	1 vuxen	Ja	Nej	Ja	750–800 e.Kr.	
18	Stensättning	Oval	4,7x3,6	0,2	Brandlager	1 vuxen	Ja	Ja	Ja	700-tal	
20	Stensättning?	Oregelbunden	1,4x0,9	0,2	Brandlager, brandgrop	1 man?	Ja	Nej	Ja	760–820 e.Kr.	
21	Stensättning	Rektangulär	3,2x2,0	0,25	Brandlager med urna	1 vuxen	Ja	Ja	Ja	700–860 e.Kr.	
23	Stensättning	Rundad	2,1x1,5	0,2	Urnebrandgrop	1 vuxen	Ja	Ja	Ja	800–875 e.Kr.	
24	Lergrav	Rundad	3,0x3,5	0,25	Urnebrandgrop	1 kvinna	Ja	Nej	Ja	760–820 e.Kr.	

Figur 93. Samtliga gravar på gravfältet med utformning, innehåll och datering.

Grav	Typ	Form överbyggnad	Storlek (m) överbyggnad	Höjd (m) överbyggnad	Inre gravskick	Människa	Kremerade djur	Obrända djur	Föremål	Datering	Övrigt
25	Omarkerad?	-	-	-	Brandlager	1 vuxen	Ja	Nej	Ja	700-tal	
26	Stensättning?	Oregelbunden	2,7x2,6	0,15	Okänt	1 vuxen	Ja?	Ja	Ja	Yngre järnålder	
28	Stensättning	Rund	7,0	0,3	2 brandlager	1 man, 2 vuxna	Ja	Nej	Ja	760–820 e.Kr.	
29	Stensättning	Rund	2,6	0,4	Brandlager	1 vuxen	Ja	Nej	Ja	760–820	
30	Stenpackning	Oval	2,2x1,2	0,15	-	-	-	-	Ja	Mell/yngre järnålder	Keramikdeposition
31	Stensättning	Oregelbunden	2,5x1,7	0,3	Benlager	1 man, 1 vuxen	Ja	Nej	Ja	550–600 e.Kr.	
32	Stensättning	Rund	3,6	0,25	Brandlager	1 vuxen	Ja	Ja	Ja	700–750 e.Kr.	
33	Omarkerad?	-	-	-	Brandlager	1 barn/ungdom	Ja	Nej	Ja	600-tal	
34	Stensättning	Rundad	2,3x1,7	0,2	Brandlager med urna	1 kvinna	Ja	Nej	Ja	850–875 e.Kr.	
35	Stensättning?	Rektangulär	2,00x1,15	0,30	Jordbegravning?	-	-	-	-	Yngre järnålder	Osäker
38	Omarkerad?	-	-	-	Brandlager	1 vuxen	Ja	Nej	Ja	575–675 e.Kr.	
40	Hög	Rundad	19,0x16,0	1,2	Spridda brända ben	1 vuxen?	Ja	Ja	Ja	700–750 e.Kr.	
43	Omarkerad?	-	-	-	Bengrop	1 vuxen, 1 spädbarn	Ja	Nej	Ja	700-tal	
45	Stensättning	Oval	2,9x2,4	0,15	2 urnebrandlager	1 kvinna, 1 vuxen	Ja	Nej	Ja	800–875 e.Kr.	
46	Stensättning?	Oregelbunden	2,95x2,25	0,1	Benlager	1 vuxen	Nej	Nej	Ja	660–740 e.Kr.	
48	Omarkerad?	-	-	-	Benlager	1 vuxen	Ja?	Nej	Ja	800-tal	
49	Stensättning?	Avlång	1,6x0,7	0,2	Jordbegravning	1 barn?	Nej	Ja	Ja?	800-tal?	
53	Stenpackning	Oval	2,5x1,9	0,1	-	-	Nej	Ja	Nej	Mell järnålder	Deposition djurtänder
60	Omarkerad?	Oregelbunden	1,5x1,0	0,05	Brandlager?	1 vuxen	Nej	Nej	Nej	Äldre/mell järnålder	
61	Stensättning	Oregelbunden	3,2x2,3	0,4	Benlager?	? (förkomna ben)	Nej	Nej	Ja	Järnålder	
62	Omarkerad?	-	-	-	Brandgrop	1 vuxen	Ja	Ja	Nej	400–560 e.Kr.	
63	Omarkerad?	-	-	-	Brandlager	1 vuxen	Ja	Nej	Ja	750–820 e.Kr.	
64	Omarkerad?	-	-	-	Benlager	1 vuxen	Ja	Nej	Ja	800–850 e.Kr.	
65	Omarkerad?	-	-	-	Brandgrop	1 kvinna	Ja	Nej	Ja	675–725 e.Kr.	
67	Stensättning?	Oregelbunden	1,25x1,20	?	Brandlager	1 vuxen	Ja	Nej	Ja	760–900 e.Kr.	
68	Omarkerad?	-	-	-	Brandgrop	1 vuxen	Ja	Ja	Ja	700-tal	
69	Omarkerad?	-	-	-	Brandlager	1 vuxen	Ja	Nej	Nej	Järnålder	

Figur 93, forts. Samtliga gravar på gravfältet med utformning, innehåll och datering.

6.2.1 Dateringen av gravfältet

Gravarna har daterats med tre olika metoder: fyndanalys, ¹⁴C-analys och stratigrafisk tolkning. För vissa föremålstyper, såsom kammar, pärlor och föremål med ornamentik, finns väl underbyggda, kronologiska typologier som har använts (se kapitel 5 för exempel). Den stratigrafiska analysen har vi haft begränsad användning av då endast fyra överlagringar (gravar emellan) fanns. Eftersom en stor del av gravarna hade ett ringa fyndmaterial och i många fall saknade daterande artefakter har de flesta dateringar gjorts genom ¹⁴C-analys. Sammanlagt 29 prover från 21 gravar har skickats på analys (figur 94). Det daterade materialet utgjordes framför allt av brända ben från gravgömmorna. Vi skulle också ha kunnat välja sädeskorn eller träkol, men för att få en så säker datering som möjligt och med låg egenålder prioriterades ben. Eftersom gravarna i nästan samtliga fall låg direkt på en äldre boplatz och dessutom hade inblandning av sekundärdeponerat boplatzmaterial i överbyggnaderna ansågs det alldeles för riskabelt att välja ut fröer och korn, även om detta material har en låg egenålder. Risken var att vi skulle få dateringar som egentligen hörde till underliggande boplatz. Träkol valdes bort eftersom det i nästan samtliga fall kom från träslaget tall (och ingen kvist eller annan yngre del kunde konstateras) som har en hög egenålder upp till 400 år, vilket skulle kunna vara missvisande. Benmaterialet valdes ut i samarbete med en osteolog och uppgick till minst 1 gram per prov. Djur prioriterades framför människa då djur har en lägre egenålder. I några fall uteblev resultatet då det inte gick att få ut tillräckligt med grafit och i andra fall blev dateringarna uppenbarligen fel. Det innebar att nya prover fick skickas (sammanlagt nio gravar). Fem gravar kunde trots det inte få någon snävare datering än mellersta/yngre järnålder. Fyra av dem låg på gravfältets sydligaste del och en längst i norr. Detta kan ha betydelse för dateringen av dem då de äldsta gravarna höll sig i norr och de yngsta i söder.

Gravarnas dateringar ska inte ses som exakta då både fynd- och ¹⁴C-analyser har sina begränsningar med ibland breda intervall. Den bild av gravfältets framväxt som ges nedan är en tolkning av hur gravfältet använts under olika perioder och i förhållande till boplatzen.

Grav	Typ	Art	BP	Kalibrerat, 2 sigma
13	Obränd tand	Människa	1060±30	890–930 e.Kr. (14,4%) 940–1030 e.Kr. (81%)
14	Brända ben	Människa	1507±30	430–500 e.Kr. (16,6%) 510–640 e.Kr. (78,8%)
15	Brända ben	Däggdjur ospec.	1098±31	880–1020 e.Kr.
17	Brända ben	Människa	1200±28	710–750 e.Kr. (4,8%) 760–900 e.Kr. (90,6%)
18	Brända ben	Svin	-	Ej daterbar
18	Brända ben	Hund	1258±29	660–780 e.Kr. (84,4 %) 790–870 e.Kr. (11,0 %)
21	Brända ben	Människa	1248±30	670–880 e.Kr.
23	Brända ben	Människa	1141±30	770–980 e.Kr.
26	Brända ben	Människa	670±30	1270–1320 e.Kr. (53,1%) 1350–1400 e.Kr. (42,3%)
29	Brända ben	Människa	1193±29	720–740 e.Kr. (3,0%) 760–900 e.Kr. (90,1%) 920–950 e.Kr. (2,3%)
33	Brända ben	Får/get	970±30	1010–1160 e.Kr.
33	Brända ben	Däggdjur ospec./hund?	1371±29	610–690 e.Kr. (95,4%)
34	Brända ben	Hund	1277±29	660–780 e.Kr.
38	Brända ben	Hund	700±30	1260–1310 e.Kr. (77,5%) 1360–1390 e.Kr. (17,9%)
38	Brända ben	Däggdjur ospec.	1475±28	545–645 e.Kr. (95,4%)
40	Brända ben	Människa	-	Ej daterbar
40	Brända ben	Däggdjur ospec./människa?	1299±28	660–770 e.Kr.
40	Brända ben	Däggdjur ospec.	1382±28	605–675 e.Kr.
43	Brända ben	Däggdjur ospec.	1293±29	660–770 e.Kr. (95,4%)
46	Brända ben	Människa	-	Ej daterbar
46	Brända ben	Människa	1352±28	630–710 e.Kr. (90,6%) 740–770 e.Kr. (4,8%)
48	Brända ben	Människa	1216±31	690–750 e.Kr. (17,9%) 760–890 e.Kr. (77,5%)
62	Brända ben	Däggdjur ospec.	-	Ej daterbar
62	Brända ben	Däggdjur ospec.	1593±34	390–550 e.Kr.
65	Brända ben	Får/get	-	Ej daterbar
67	Makrofossil	Knylhavre	1200±30	710–750 e.Kr. (6,2%), 760–900 e.Kr. (87,8%) 920–940 e.Kr. (1,4%)
68	Brända ben	Människa	-	Ej daterbar
68	Brända ben	Däggdjur ospec.	1272±28	660–780 e.Kr.
69	Brända ben	Människa	-	Ej daterbar

Figur 94. Gravarnas ¹⁴C-dateringar.

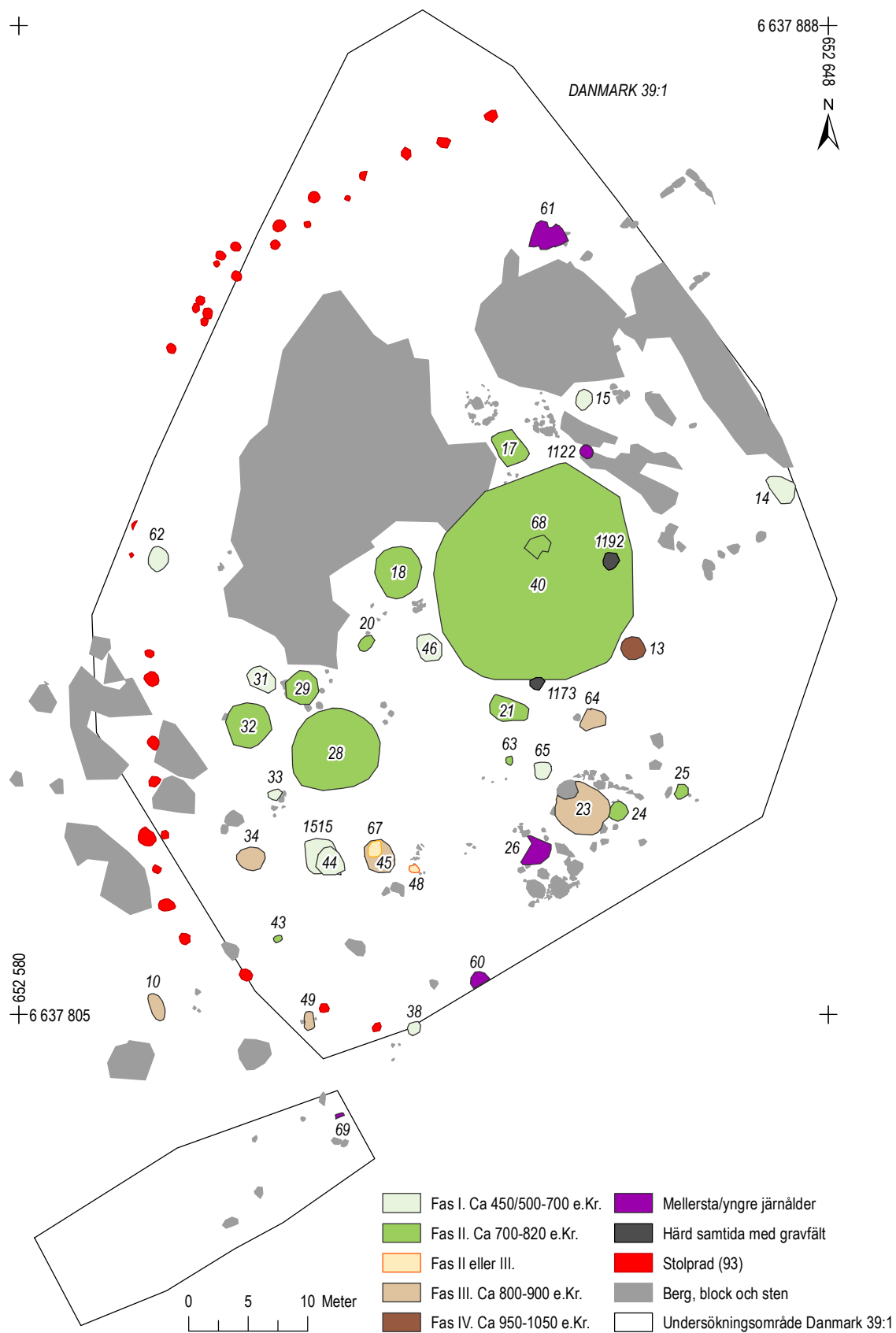
6.2.2 Fasindelning

Innan gravfältet, ca 50–450/500 e.Kr., romersk järnålder till folkvandringstid

Innan man började begrava på höjden var den en del av boplatsen. De lämningar som vi hittade utgjordes av en stor mängd härdar, spridda stolphål, kokgropar och skärvstenslager. Möjligen även ett hus (97). ¹⁴C-dateringar som gjorts på en del av lämningarna på höjden placerar dem i romersk järnålder (både äldre och yngre). Det bör dock nämnas att lämningarna var många och dateringarna få, så det är svårt att dra några säkra slutsatser kring brukningstiden. Folkvandringstiden, som var en intensiv bebyggelsefas nere på lermarkerna i väst, saknas till exempel helt i dateringarna från höjden vad gäller de boplatsrelaterade anläggningarna.

Fyra härdar (5397, 1368, 5679, 5702) uppe på gravfältshöjden har ¹⁴C-dateringar som är betydligt äldre än gravarna. De tillhör äldre romersk järnålder, någonstans mellan cirka 60 och 250 e.Kr. Alla dessa härdar hittades *under* kulturlagret (1251) och daterar därmed de första aktiviteterna på höjden, vilka kan sammanfalla med boplatsens allra äldsta fas eller perioden strax innan. Kulturlagret (1251) som täckte stora delar av höjden återfanns, med något osäkert undantag, under gravarna och blev

en funktionell och kronologisk skiljelinje mellan de två fornlämningarna. De boplatsindikerande anläggningar som låg på kulturlagret har varit svårare att tidsbestämma. Antingen har de tillhört en yngre bebyggelsefas precis innan gravfältet etablerades eller så var de samtida med gravfältet och representerar andra typer av aktiviteter i gravarnas närhet. Många av dem låg direkt under gravarna vilket ger en bild av att flertalet tillkommit i en sen boplatsfas, troligtvis i folkvandringstid. Ett alternativ är att de tillkommit i samband med ceremoniella aktiviteter som utspelat sig när gravarna skulle byggas. I sydöstra utkanten av gravfältet hittades två kraftiga, stenskodda stolpar som möjligen tillhört ett hus (97) som kan ha fortsatt utanför undersökningsområdet (se kapitel 7). Ett av stolphålen daterades till yngre romersk järnålder, vilket betyder att det kan ha stått en byggnad på höjden under denna period. En boplatsrelaterad härd (5069), som låg i västra utkanten av gravfältet och nedanför höjden, hade en likartad datering. Denna datering är extra intressant då härden var skuren av ett yngre stolphål som hört till en hägnad eller lång rad av stolpar som löpt runt höjden (stolprad 93, se bilaga 3). Utifrån den underliggande härdens datering och ett fynd i ett av stolphålen har stolpraden kunnat föras till gravfältets allra första fas (figur 95).

Figur 95. Gravarnas datering inom Danmark 39:1. Skala 1:500.

Fas I, ca 450/500–700 e.Kr., mellersta folkvandringstid till äldre vendeltid

Under mellersta eller senare delen av folkvandringstid förändrades höjden som övergick från att vara en del av boplatsen till att vara en kult- (?) och gravplats. Vi har hittat tre (säkra) folkvandringstida gravar på ytan. Den äldsta gravläggningsfasen var samtidigt med de yngsta boplatsfaserna på Danmark 39:2 (boplatsfas 4–6, se kapitel 7) och gravar har alltså börjat anläggas på höjden under samma period som människor bott på lermarkerna i väster.

Hela gravfältet var anlagt på äldre boplatslämningar. Gravar som avsiktligt placerats på övergivna boplatser är ett fenomen som observerats på många ställen men verkar ha varit särskilt vanligt i Attundaland i södra Uppland (Renck 2009a, s. II:6). Företeelsen har framför allt förekommit under tidig vendeltid respektive vikingatid men med vissa skillnader: Under tidig vendeltid verkar gravarna ha placerats på boplatslämningarna kort tid efter övergivandet eller medan platsen fortfarande varit bebodd (ibid.), medan den vikingatida överlagringen gjorts med större avstånd i tid till den äldre boplatsen. Förhållandena vid Nederkumla påminner alltså om de tidigvendeltida exemplen, men har ägt rum redan i slutet av folkvandringstid. Dessutom utgjordes de överlagrade lämningarna främst av lager 1251, så någon uppsätlig placering av gravarna på utvalda objekt kan inte hävdas för de allra första gravarna.

I samband med att man tog höjden i anspråk för gravläggning verkar man ha markerat eller avgränsat densamma. Till avgränsningen hörde 32 stolphål efter stolpar som stått i en rundad linje på norra, västra och södra sidan om höjden. Stolpraden kunde vid undersökningen följas till en längd av drygt 100 meter, men i den centrala delen saknades stolphål. Denna lucka i stolpraden sammanföll med en brant berghäll öster om densamma. De flesta stolphålen var stenskodda, ofta med kraftig stenskonung, och flera visade tecken på att stolpen brunnit. I tre av stolphålen hittades deponerade föremål: en malsten, en krossad och sekundärbränd vävtyngd, samt en fin liten fibula med djurhuvud från folkvandringstid (figur 96).

Figur 96. Den lilla fibulan stack ut med sin nos från en lerklump som hittades i ett av stolphålen till hägnaden. Här har Anders Bornfalk Back just plockat upp den.

De äldsta gravarna uppe på höjden var två små, oansenliga stensättningar (14, 15) från sen folkvandringstid, vilka låg i norra och nordöstra utkanten av gravfältet. Dessutom fanns en märklig, härdgropslik begravning (62) med folkvandringstida datering mer centralt nere på den lägre boplatsytan, och strax innanför stolpraden (se kapitel 3). Kanske hör ytterligare en odaterad grav (61) i norr till denna fas, liksom en härdlik gravrest (60) i söder (också odaterad). Ingen grav från folkvandringstid har kunnat påvisas på höjdens centrala, högsta del. Man kan undra varför? Användes denna yta till andra aktiviteter vid denna tid?

Under tidig vendeltid (550–700 e.Kr.) anlades ytterligare (minst) sex gravar på höjden (31, 33, 38, 46, 65, A1515). Alla utom en (förundersökningens A1515) var relativt små och med oansenliga stenspackningar eller saknade helt överbyggnad. Troligtvis har de varit fler. Många av gravarna som vi (eller förundersökningen) inte kunnat datera var nämligen små och oansenliga och kan tillhöra denna äldsta fas. Under vendeltidens början verkar man ha spridit ut gravarna över höjden och det är svårt att se något tydligt mönster. De flesta var placerade i den västra slutningen. Nere på boplatsen fanns under samma tid (550–650 e.Kr.) två till tre gårdar, som under loppet av folkvandringstid och tidig vendeltid genomgick en del ombyggnationer och mindre förflyttningar (se kapitel 7). I slutet av gravfältsfas 1 (ca 650–750 e.Kr.) verkar emellertid endast en gård ha funnits kvar.

Möjligen har det funnits ytterligare en gård längst i nordost, närmare den historiska bytomten, men dess datering är osäker och husen kan ha uppförts senare. I boplatsskapitlet (kapitel 7) argumenterar vi för att det sista huset på boplaten överges i början av 700-talet och att bebyggelsen därefter flyttats till en annan plats utanför undersökningsområdet. Denna händelse har sammanfallit med inledningen till nästa gravfältsfas.

Fas II, ca 700/750–800/820 e.Kr., yngre vendeltid och övergången vendel-/vikingatid

Någon gång under första halvan av 700-talet ser gravfältet ut att ha gått in i ett nytt skede med både fler och visuellt tydligare begravingar. Möjligen hänger det ihop med uppförandet av en centralt belägen hög (40) uppe på höjdens krön. Högen var ytstor men flack och smälte väl in i topografin. Högbyggnaden kan ha varit samtida med att boplatssområdet i väster övergavs.

Både den yngsta bebyggelsens och högens dateringar är något för vida för att vi med säkerhet ska kunna fastställa att detta skeende är riktigt, men detta är vår tolkning. Under vendeltid har högar ofta använts för att markera förändringar av olika slag. De fåtal brända, mänskliga benfragment som hittades spritt i högen gör att man ställer sig frågande till hur den ska tolkas. Är det en grav eller ska man egentligen kalla den något annat? Den närliggande, tomma krönhögen vid Inhåleskullen är visserligen mycket äldre (förromersk järnålder), men båda kan vara uttryck för samma sak: en önskan om att markera revir, knyta an till platsen och starta något nytt. I samband med att högen byggdes kan man ha haft ceremonier på platsen. Två härdar som framkom i kanten på och under gravhögen har samma dateringar som graven och torde vara relativt samtida. Dessa kan vara spår av ceremonier utförda i samband med uppförandet av högen. Uppå högens krön har man också grävt ner en sekundärgrav (68) – antingen samtidigt som högen blivit färdigställd (i sådana fall kan det vara den primära begravingen vi ser) eller något efter.

Gravarna från första halvan av 700-talet är minst två (32, 40), men ytterligare fem gravar (18, 21, 25, 43, 68) har dateringar som sträcker sig över hela 700-talet

och kan därför också höra till denna period. Tre av dessa har placerats på eller precis intill krönhögen och anknyter tydligt till denna. Övriga gravar har placerats en kort bit ifrån högen på dess södra och sydvästra sidor. Bara en grav (32) innehöll något större fyndmaterial.

Under sista halvan av 700-talet och in i allra tidigaste 800-tal (ca 760–820) anlades flest gravar på gravfältet. Från denna tid fanns minst sex anläggningar (17, 20, 24, 28, 29, 63), men ytterligare sju (18, 21, 25, 43, 48, 67, 68) kan höra till perioden. Gravarna var placerade runt omkring krönhögen, framför allt på dess västra och södra sidor. Överbyggnaderna var större, innehöll mer sten och gravgömmorna hade framför allt ett rikare innehåll än förut. Tillsammans med gravarna från tidigare delen av 700-talet verkar de samla sig i två stråk eller kluster; ett i väster och ett i söder. Kanske representerar det två familjer och/eller gårdar? De mest spännande gravarna från perioden utgjordes av en stor trippelbegravning (28) i västra gruppen och en liten lergrav (24) i den södra gruppen. Dessa var de två fyndrikaste gravarna och med likartade pärluppsättningar. Liknande pärlsammansättningar fanns även i gravarna 20 och 29 (västra gruppen). I den södra gruppen ingick också en liten brandgrav (25) som placerats överst i ett övergivet stolphål som hört till ett hus (97, osäker byggnad) från yngre romersk järnålder. Visste man att det hade stått ett hus här och ville man knyta an till den tidigare bebyggelsen och dess invånare på detta sätt? Liknande agerande har man sett till exempel vid Brista i Norrsunda socken (Renck 2009a, b).

Fas III, ca 800/820–900 e.Kr., äldre vikingatid

Höjden fortsatte att användas för gravläggning i början av vikingatiden, men inte lika intensivt och mot slutet av 800-talet verkar begravingarna upphöra. Minst fem gravar (10, 23, 34, 45, 64) hör till denna fas och de låg alla söder om krönhögen. Kanske hör ytterligare en grav (49) längst i söder (odaterad jordbegravning) till denna fas, liksom några av de gravar som daterats till övergången vendel-/vikingatid.

De vikingatida gravarna hade mycket skilda uttryck. En stensättning (23) var anlagd direkt ovanpå ett äldre skärvstensflak från boplatsen. En annan stensättning (45) utgjordes av en dubbelgrav med två nästan identiska gravgömmor. Mest spännande var kanske de två jordbegravningarna (10, 49), som ytterligare förstärker intrycket av att detta gravfält inte varit homogent på något sätt. Här har man blandat flera olika yttre och inre gravskick. Ett skelett var mycket välbevarat och den begravda bar fina spännbucklor; den andra jordbegravningen innehöll inga kvarlevor men vi antar att graven tillhörde ett barn. Innehållsmässigt var gravarna från 800-talet relativt fattiga, med undantag av några enstaka finare föremål som till exempel spännbucklorna i grav 10 och ett beslag med djuornamentik i grav 45.

Fas IV, ca år 950–1050 e.Kr., yngre vikingatid

Den yngre vikingatiden saknas helt i gravmaterialet – med ett undantag. I sydöstra utkanten av den stora högen hade man, någon gång kring år tusen, anlagt en jordbegravning med kristna förtecken. Troligtvis är det en kvinna man begravt. Denna händelse markerade slutpunkten för gravfältets användande, iallafall inom den undersökta ytan. Kanske placerades gravarna från 900- och 1000-talen längre österut på impedimentet, där bebyggelse finns idag? Eller etablerade man en ny begravningsplats på någon annan plats inom Nederkumlas ägor redan i slutet av 800-talet; med tanke på hur få gravar som finns från denna tid? Jordbegravningens placering ingrävd i kanten på krönhögen är att betrakta som mycket avsiktlig och den knöt tydligt an till den stora högen och de människor som under vendeltiden ägde och brukade Nederkumla. Kanske tillhörde kvinnan samma släkt som den eller de personer som lagts i högen?

6.3 Gravarnas uppbyggnad

Gravar från yngre järnålder utgörs (generellt) av en inre, dold del och en överbyggnad som har gjorts för att synas; oftast i form av en hög eller en stensättning. I det innersta finns spår av själva begravningsakten, med rester efter den döde och medföljande djur och föremål. Sätten man begravt på har skiftat över tid,

men även från grav till grav inom samma period. I det följande kommer vi redovisa de yttre och de inre likheter och skillnader vi sett på gravfältet vid Nederkumla.

Vi har i rapporten använt oss av de allmänt vedertagna benämningarna på yttre och inre konstruktionselement, såsom kantkedja, stenpackning, brandlager, brandgrop (jfr Bennett 1987). Ibland förekom i en och samma grav blandade gravskick eller ett gravskick som var svärdefinierat. I dessa fall har vi valt det begrepp som närmast beskriver konstruktions-elementet. Vad som ska definieras som flacka brandgropar respektive nergrävda brandlager är ett sådant exempel. Där det har funnits en tydlig och väl avgränsad nedgrävning, som har fyllts med brandlager, har vi valt att kalla det brandgrop.

Majoriteten av de undersökta gravarna vid Nederkumla var mer eller mindre skadade, framför allt i de yttre konstruktionsdelarna. De flesta av skadorna har sannolikt uppstått under sen historisk tid i samband med husbyggnation och annan exploatering då Nederkumla by tagit ytan i anspråk. På laga skifteskartan från 1857 (LMA akt 03-VAK-162) ser man bland annat hur en större ekonomibyggnad ligger på gravfältets östra del. Vid våra arkeologiska undersökningar hittades rester efter denna, liksom ett par mindre byggnader som inte syns i kartmaterialet (se kapitel 8). Det är så klart möjligt att vissa skador uppkommit redan under förhistorisk tid eller under medeltid, men sannolikt har man respekterat gravfältet under denna period. Det finns emellertid anledning att fundera över det faktum att i synnerhet rika gravar ibland plundrats redan i forntiden och emellanåt kort tid efter begravningen (exempelvis Klevnäs 2015), när man ska tolka skadorna på den stora, nästan fyndtomma krönhögen (40) som hade en stor urgrävning på östra sidan. Skadan gick inte att datera och kan vara uppkommen när som helst. Flertalet av gravarna låg på äldre kulturlager eller andra boplatserelaterade anläggningar och hade påverkat dessa. En grav hade anlagts på ett skärvstensflak (1300) och ytterligare en i ett övergivet stolphål (1375). I ett fall hade man förstört och låtit uppföra en ny grav ovanpå en annan.

Figur 97. Många av gravarna saknade helt yttre konstruktioner medan andra hade endast mindre delar kvar. De dokumenterade, yttre konstruktionerna utgjordes främst av stensättningar. Här syns grav 34 sedd från nordost.

Figur 98. Den största graven (40) var en ytstor, men flack, hög som låg på gravfältets högsta punkt. Högen var uppbyggd med ett kärnröse, ett bräm och en tunn jordmantel men saknade däremot en tydlig gravgömma. Foto taget från sydväst efter det att manteljorden tagits bort.

6.3.1 Yttre och inre konstruktioner

Många av gravarna saknade helt yttre konstruktioner (10, 25, 33, 38, 43, 48, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69), medan andra hade endast mindre delar kvar (14, 17, 20, 26, 46, 67). Markytan på hela gravhöjden var illa åtgången. Liksom på gravfältet vid Överkumla (Danmark 36:1) är det därför omöjligt att säga om samtliga gravar ursprungligen haft någon typ av markering ovan jord eller om många av dem faktiskt varit omarkerade redan från början. De många ytterst små lagerrester som vi undersökt tyder dessutom på att fornlämningen en gång kan ha omfattat ytterligare ett antal gravar, som kan ha försvunnit vid diverse markarbeten.

De dokumenterade, yttre konstruktionerna utgjordes främst av stensättningar (figur 97), men det förekom även en enstaka hög (figur 98), en lergrav (24) samt en grav anlagd runt ett centralt, markfast block (figur 99). Många överbyggnader eller gravmarkörer var osäkra. Ett par brandlager utan överbyggnad (38 och 64) låg invid markfasta stenar som eventuellt kan ha utgjort markörer och ovanpå en annan grav (43) låg en ensam lös sten som eventuellt utgjort en markör eller en rest av en packning. Den ena jordbegravningen (10) kan eventuellt ha markerats ovan jord med en stolpe vid huvudänden.

Figur 99. Ett exempel på en grav med ett äldre uttryck i det yttre gravskicket var grav 31 som var anlagd runt ett centralt, markfast block. Foto taget i lod.

Yttre kantkedjor observerades i fyra gravar (18, 28, 29, 34), och kanske i ytterligare tre (17, 24, 25) (figur 100). Inre kantkedjor fanns i tre gravar (21, 28, 34), kanske fyra (24). I en grav (28) med dubbla kantkedjor utgjordes centrum av graven av ett brandlager med stenpackning och inre kantkedja, och runt denna ytterligare ett brandlager med stenpackning och yttre kantkedja. En annan kantkedja

Figur 100. Yttre kantkedjor observerades i fyra, kanske upp mot sju gravar. Här syns kantkedjan i grav 29 efter det att den inre stenpackningen tagits bort. Foto taget från väster.

utgjordes av skoningen till ett äldre stolphål, vilket återanvänts för begravning (grav 25). Ibland noteras andra detaljer som varit avsedda att synas utåt. I en grav (45) syntes en avvikande, rundad sten i den övre, täckande stenpackningen. Denna visade sig markera platsen för en liten föremålsdeposition.

De flesta av gravarna med bevarade överbyggnader hade ordinära utseenden och storlekar. Gravarna från yngre vendeltid/äldsta vikingatid var generellt sett de visuellt tydligaste och även de bäst bevarade. I de fall formen var möjlig att bestämma på stenpackningarna noterades att de varit runda, ovala/rundade eller rektangulära/oval. Profilerna har genomgående varit flacka eller endast lätt välvda. Tittar man på storleken på de rundade stensättningarna skiljer de sig något åt. Den minsta (mätbara) var cirka 2,1x1,5 meter (grav 23), medan den största var cirka sju meter i diameter (grav 28). Majoriteten var dock 2–3 meter. De tre rektangulära stenpackningarna (grav 17, 21, 49) var något skadade, men bör ha varit mellan 1,6 och 3,2 meter i längd. Den kortaste av dem (49) utgjordes av en fyndtom grop vilken tolkats som en möjlig jordbegravning utan bevarat skelett. De två andra var brandgravar, varav en (21) hade en ovanligt utdragen form – möjligen orsakad av skador. Tre av stensättningarna (28, 31, 45) har innehållit två begravningar vardera, vilket också delvis syntes i överbyggnadernas stenpackningar. I ett fall förekom en överlagring, där en äldre grav (67) verkar ha delvis förstörts och sedan byggts över av en yngre grav (45). Skärvor av keramik från den yngre graven låg överst i den äldre och visar att man sannolikt knutit an till denna. I ett annat fall hade en liten (sekundär?) grav (68) grävts in i manteln på den stora krönhögen (40).

En del detaljer i överbyggnaderna var helt eller delvis dolda. Dessa har alltså inte varit avsedda att synas och har haft en annan mer hemlig betydelse. I en grav (13) låg en uppochnervänd malsten i den övre packningen och i ett annat fall (29) fanns en rundad, upprest mittsten under det översta stenlagret. Andra inre, dolda konstruktionsdetaljer som noteras var de mindre stenpackningar som låg ovanpå skeletten i jordbegravningarna (10 och 13). Dessa kan ha varit avsedda att binda de döda vid jorden. I den ena jordbegravningen (13) låg dessutom en platt, hällliknande sten över huvudet, vilken sannolikt haft samma bindande funktion. Även den undre stenpackningen, kärnröset och brämet i den stora krönhögen (40)

har utgjort dolda delar av en överbyggnad. Kärnröset och brämet var till största delen dolda av manteljorden men här och där anades stenar i ytan, särskilt i den centrala, högst belägna delen. Graven dolde dessutom ett större markfast block kring vilket den anlagts.

Man kan konstatera att gravskicket varit mycket blandat och ger uttryck för individualitet. Block-graven med benlager (31) representerar ett ålderdomligt gravskick som hör hemma i den äldre järnåldern (se exempelvis Bennett 1987; B. Ambrosiani 1964), men som i gravfältet vid Nederkumla verkar ha använts ända in i vendeltid, vilket är sent. Fenomenet med relikta uttryck i gravar har även observerats på det närliggande gravfältet Inhåleskullen. I rapporten om Inhåleskullen diskuteras relikta gravskick som ett uttryck för konservatism alternativt att äldre seder varit vanligare på Uppsalaslätten än vad man trott (Seiler & Appelgren 2012, s. 48), vilket verkar bekräftas av gravfältet vid Nederkumla. En annan likhet med Inhåleskullen är förekomsten av en så kallad *lergrav* med en täckande lermantel. Enligt uppgift förekommer gravtypen på fler platser i närområdet, såsom Ultuna och Valsgårde, och de verkar tidsmässigt höra hemma i vendeltid (ibid.). Grav 24 på gravfältet vid Nederkumla dateras mycket riktigt till sen vendeltid.

Den största graven (40) var en ytstor, men låg hög placerad på gravfältets högsta punkt ovanpå lämningar från den äldre boplatsen. Högen var närmare 19 meter i diameter och innehöll mycket sten. Manteln var tunn (0,4 meter). Om man bara ser till omfånget kan den klassificeras som en ”avvikande stor hög”, enligt Peter Bratts definitioner (Bratt 2008), men den hade en ovanlig flack profil. Det var tydligt att man velat passa in den i höjdens naturliga topografi. Det har så klart funnits en tydlig tanke bakom kröngravens placering – även om den var flack har den varit synlig från långt håll om man befunnit sig nere på de lägre slättområdena i väster. Placeringen, monumentaliteten och högens uppbyggnad med jord från den äldre boplatsen symboliserar och manifesterar närvaron av den jordägande släkt som under vendeltiden innehade Nederkumla. Att högen hade en ganska speciell uppbyggnad med ett kärnröse, ett bräm och en jordmantel men däremot saknade tydlig gravgömma (se under avsnittet *Bendepositioner*) komplicerar bilden – eller befäster snarare högens särställning.

6.3.2 Bendepositioner

Gravskicket var enhetligt så till vida att 30 av 33 gravar var brandgravar med kremationer, medan tre (kanske endast två) gravar var jordbegravningar (figur 101). I gravarna hittades sammanlagt 37 individer eftersom fyra av brandgravarna var dubbel- eller

Inre gravskick	Anläggning	Antal
Urnebrandlager	21, 34, 45 norr, 45 söder	3 (4)
Brandlager	17, 18, 25, 28, 29, 32, 33, 38, 60?, 63, 67, 69	11 (12)
Brandlager + brandgrop	20	1
Jordbegravning	10, 13, 49?	2 (3)
Brandgrop	15, 62, 65, 68	4
Urnebegravning	14	1
Urnebrandgrop	23, 24	2
Benlager	31, 46, 48, 61?, 64	4 (5)
Bengrop	43	1
Spridda brända ben	40	1
Okänt gravskick (rest)	26	1

Figur 101. De inre gravskicket i gravarna på Danmark 39:1.

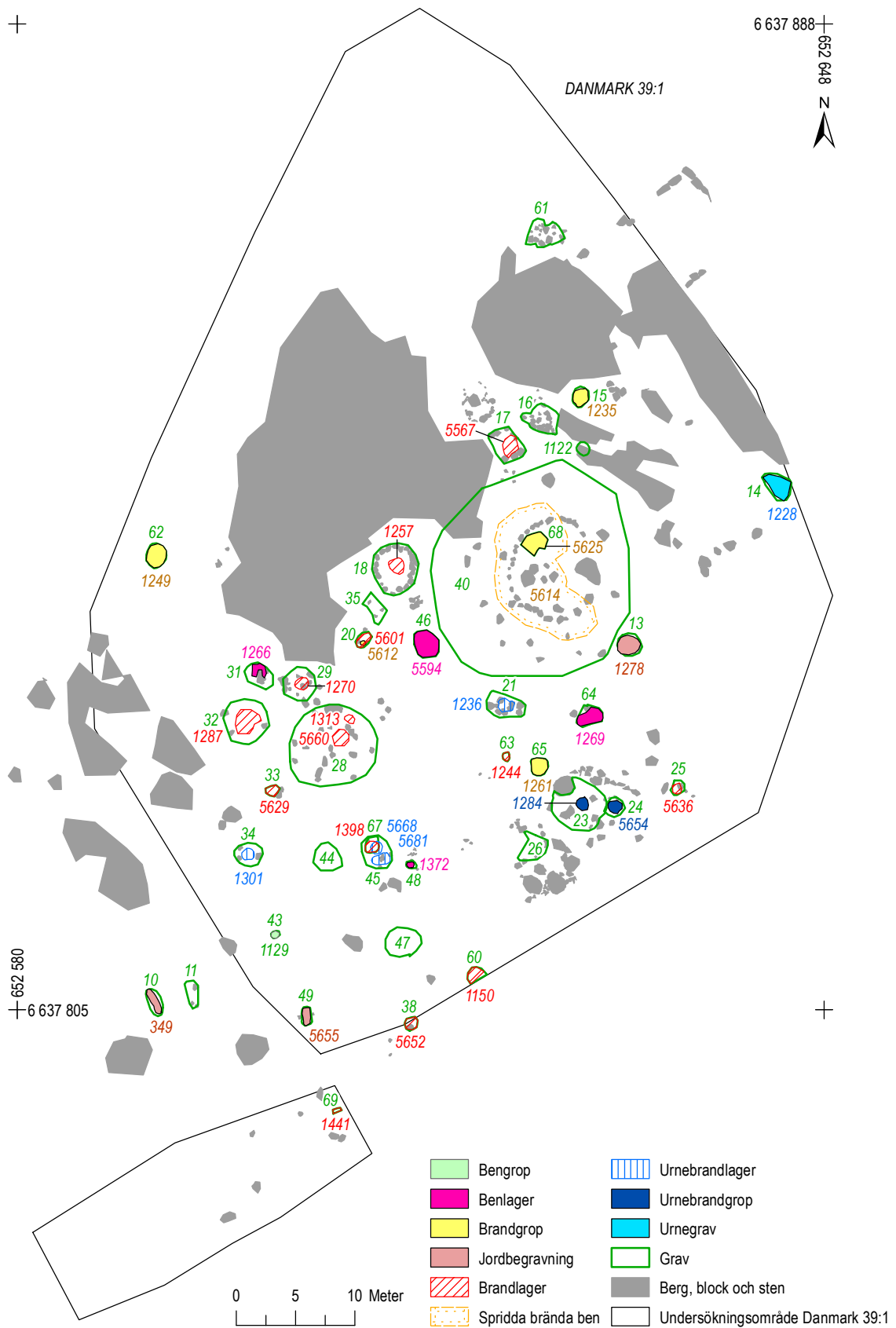
trippelgravar. Vid förundersökningen dokumenterades och borttogs ytterligare två brandgravar med två individer. Inom gruppen med kremationer fanns en mycket stor variation med nio olika brandgravstyper. Vanligast var brandlager, men ett fåtal urnebrandlager, brandgropar och benlager fanns också, liksom enstaka exempel på spridda brända ben, bengrop, urnebegravning och urnebrandgrop. I fyra gravar fanns tecken på att kremationerna skett på plats och att brandlagren sedan rakats ihop mot gravens mitt. I övriga gravar kunde detta inte ses och de har tolkats som brända på annan plats och sedan flyttade.

Brandlager och brandgrop

Brandlager fanns i 11–12 gravar (17, 18, 25, 28, 29, 32, 33, 38, 60?, 63, 67, 69) och lagren varierade i storlek, tjocklek och innehåll. Vissa var små och ganska diffusa, andra stora och feta (figur 102). I en grav (28) med två skilda brandlager fanns tre individer, två människor i ett lager och en i det andra. Några brandlager hade placerats i flacka gropar (15, 62, 65, 68) och i ett fall fanns en kombination av brandgrop och brandlager (20).

Figur 102. Brandlager fanns i elva till tolv gravar och lagren varierade i storlek, tjocklek och innehåll. Vissa var små och ganska diffusa, andra stora och feta. Här syns brandlagret i grav 18. Foto taget från sydväst.

Figur 103. Översikt av gravarnas inre gravskick på Danmark 39:1. För mer detaljerade gravplaner se bilaga 2. Skala 1:500.

Figur 104. I grav 62 låg de kremerade människobenen tillsammans med stora mängder både brända och obrända djurben i en grop med tydlig brandpåverkan, snarast att likna vid en nedgrävd härd. Här syns anläggningen i profil när $\frac{3}{4}$ -delar av den tagits bort. Foto taget från öster.

I ett fall hade brandlagret (25) avsiktligt placerats i ett övergivet stolphål från boplatsfasen (figur 105). I en annan avvikande grav (62) låg de kremerade människobenen tillsammans med stora mängder både brända och obrända djurben i en grop med

tydlig brandpåverkan, snarast att likna vid en nedgrävd (matlagnings-)härd (figur 104). Samtliga människoben, samt hundben, låg i den östra delen. Hur denna gravgömma ska betraktas diskuteras i kapitel 3.

Figur 105. I grav 25 hade brandlagret avsiktligt placerats i ett övergivet stolphål från boplatsfasen. I graven låg bland annat rester efter en tärning och en spelpjäs. Foto taget från väster.

Brandlager med keramikurna

Keramikkärl, där delar av gravbålen placerats, fanns i fem av gravarna (21, 23, 24, 34, 45 norr, 45 söder) (figur 106 och 107). Urnorna var placerade i brandlager, antingen direkt på marken eller i en grop (23, 24). Flera av dem var krossade och delarna låg något utdragna över en större yta i brandlagren, varför en analys av vad som legat i och utanför urnorna varit svår att göra. Det är också anledningen till ett par osäkra tolkningar av kärlets funktion. De ben

vi med säkerhet kunnat föra till urnor visar att det material som valts ut för placering i urnorna utgjordes av delar av samma människor och djur som fanns i lagren runt om, men oftast endast ben från något enstaka djur. Från människorna har främst delar av kranium, armar och ben plockats. Från djur fanns framför allt mindre delar från hundar. Lockstenar hade lagts över två av benurnorna och i ett fall hade urnan placerats på en mindre stenpackning i botten av en grop.

Figur 106. Keramikkärl, där delar av gravbålen placerats, fanns i fem av gravarna. Här syns den ena urnan i grav 45 (den norra), som hade två brandlager med urnor. Foto taget från nordväst.

Grav	Urnetyp	Observation	Arter och benslag	Föremål
14	Svepkärl	Endast hartsring kvar från kärl.	Människa (ben från hela kroppen), björnklor, får (överarmsben, hand och fotben). Obränd nöt (fot).	Kam (avsats).
21	Keramikkärl	Fullrepresenterad. Bryne placerad i packning rakt över urna.	Människa (kranie, underarm, överarm), dägg ospec.	-
23	Keramikkärl	Fullrepresenterad.	Människa (kranie, arm, lårben, skenben), hund (falang), dägg ospec.	Del av sammansatt enkelkam.
24	Keramikkärl	Saknar mynningsdelar.	Människa (kranie), dägg ospec.	Ett 40-tal pärlor låg intill urnan.
34	Keramikkärl	Endast botten in situ.	Människa, hund, gris, får/get (ben insamlade i och vid spridd keramik runt denna.)	-
45 norr	Keramikkärl	Saknar mynningsdelar.	Människa (kranium, ben, rygg), hund, dägg ospec.	Del av sammansatt enkelkam. Pärla.
45 söder	Keramikkärl	Saknar mynningsdelar.	På grund av sammanblandning av fyndnummer har dessa ej kunnat separeras från övrigt brandlager.	Böjd jämtan och bränd flinta direkt under urna.

Figur 107. Urnor med innehåll.

Figur 108. En grav (14) var en så kallad urnebegravning. I denna hade samtliga brända ben placerats i ett svepkärl tätat med harts. I kärlet låg bland annat klor från en björn som visar att den döda begravts i/på en björnfäll. Foto taget från sydväst.

Urnebegravning

En grav (14) var en så kallad urnebegravning. I denna hade samtliga brända ben placerats i ett svepkärl, av vilket endast en hartsring, som ursprungligen suttit runt svepkärlet, fanns kvar (figur 108). En locksten låg över gravgömman.

Bengrop, benlager, spridda brända ben

Många av gravskicken på gravfältet var ålderdomliga och hör snarast hemma i en äldre järnåldersmiljö, såsom benlager (31, 46, 48, 61?, 64), bengrop (43) och spridda brända ben (40). Gemensamt för dem på Danmark 39:1 var att de var diffusa, innehöll relativt lite ben och att gravarna i nästan samtliga fall var oansenliga. Det enda undantaget utgjordes av krönhögen som var den största och mest manifesterade anläggningen på hela gravfältet. Ungefär hälften av begravingarna i denna kategori var mycket små (31, 48, 43). Ett par av benlagren (46, 64) var utspridda över ytor på mer än två meter.

Gravarna med äldre gravskick hamnar tidsmässigt i vendeltid, men det finns även ett mycket sent exempel (64) från vikingatid där ett tunt benlager med

fynd av tidigvikingatida karaktär (guldfoliepärlor) lagts invid en markfast sten. Graven saknade överbyggnad. Skador på graven kan möjligen förklara frånvaron av kol och sot, men det är osäkert. Är graven verkligen från vikingatid? Ett prov på ett relik gravskick? Eller ett exempel på återanknytning till en äldre grav?

En annan spännande grav är den centrala stora krönhögen (40) från tidigt 700-tal. Den innehöll inte någon tydlig gravgömma utan endast fåtaliga brända ben av människa och djur (även obrända djur) spridda i anläggningen, i allt från mantel till kärnröse. Frågan är om vi tolkat det rätt när vi definierat gravskicket som spridda brända ben. Många frågor dyker onekligen upp (se kapitel 3 för diskussion). Är de brända benen utvalda representanter för en begraving eller är de rester efter ett flertal gravbål? Varifrån har benen hämtats? Representerar de någon eller några särskilda individer, kanske släktens/gårdens "grundare" eller anfäder? Den osteologiska analysen har dessvärre inte kunnat svara på dessa frågor.

Figur 109. Grav 10 var en jordbegravning från äldre vikingatid som – av någon anledning – placerats inom ett i övrigt kremationsdominerat gravfält. Kvinnan i graven var iklädd två fint bevarade spännbucklor från 800-talet. Foto taget från norr.

Jordbegravningar

Bland gravarna fanns två säkra jordbegravningar med rester efter skelett och föremål (figur 109 och 110), men även en osäker jordbegravning som representerades av en avlång nedgrävning helt utan spår av kropp (49). Det obrända benmaterialets bevarandegrad inom gravfältet verkar ha skiftat. I de två säkerställda jordbegravningarna fanns nämligen både ett mycket välbevarat skelett (10) och ett till stor del uppluckrat och försvunnet skelett (13). Nedgrävningen till den tomma grav 49 var inte särskilt lång och det måste ha varit en barngrav om tolkningen är riktig. Barnskelett bevaras dessutom sämre än vuxenskelett. Det är därför möjligt att det rör sig om en helt upplöst kropp. De tre jordbegravningarna hade olika riktningar och dateringar. Riktningarna var NNV–SSO (10), nord – syd (49) och öst – väst (13). Den osäkra gravens har vi inte kunnat datera, men närheten till grav 10, som hade en snarlik riktning, kan tyda på att dessa varit relativt samtida.

De två daterade jordbegravningarna kan placeras i den tidiga vikingatiden och 800-talet (10), respektive vikingatidens senare del runt år 1000 (13). Trots det relativt likartade begravningssättet hör dessa två gravar hemma i skilda idévärldar och miljöer. Den äldsta gravens utgjordes av en, sannolikt, hednisk jordbegravning från äldre vikingatid som – av någon anledning – placerats inom ett i övrigt kremationsdominerat gravfält. En liten grupp med liknande gravar undersöktes på 1960-talet strax öster om Nederkumla (Danmark 126:1). Fynd av nästan identiska spännbucklor i en av dessa gravar tyder på en likartad datering som för grav 10 på Danmark 39:1. Sannolikt hörde samtliga tidigvikingatida jordbegravningar till Nederkumla – men varför lades de på olika platser?

Den yngre jordbegravningen (13) tillhör en grupp tidigkristna begravningar som har representanter på flera gravfält i närheten, bland annat vid Gnista. Den geografiskt närmaste parallellen undersöktes på

Figur 110. Individ (kvinn?) i grav 13 var placerad i en rundad grop, med huvudet i öst, nacken böjd mot nedgrävningens kant och fötterna i kors. Graven dateras till sen vikingatid. Foto taget från norr.

gravfältet vid Överkumla (Danmark 36:1), där en individ (man?) placerats i kista i öst – västlig riktning och med huvudet i väst. Ett tydligt kristet gravspråk med andra ord. Begravningen vid Nederkumla hade ett annat – och kanske inte lika rent kristet – uttryck. Här var en individ (kvinna?) placerad i en rundad grop, med huvudet i öst, nacken böjd mot nedgrävningens kant, fötterna i kors och till stor del täckt av en mindre stenpackning och med en hålliknande flat sten lagd över huvudet.

6.3.3 De gravlagda

Fördelning över århundradena

Vilka människor var det då som fick sina kvarlevor distribuerade på höjden intill Nederkumla? De flesta av gravarna var från sen vendeltid och tidigaste vikingatid. Några från folkvandringstid, tidig vendeltid och sen vikingatid fanns också. Från en stor del av användningstiden är antalet gravar och individer alldeles för lågt för att kunna omfatta en hel gårdsbefolkning (jfr diskussion om populationsberäkningar initierad av B. Ambrosiani 1973; jfr Petré 2014 med referenser). Det är endast under sen vendeltid/tidigaste vikingatid som antalet är något större. Barn saknas nästan helt. Frågan är därför vilka som valts ut för att begravas på Danmark 39:1, samt vart de andra på gården (gårdarna) tagit vägen? Och var har man begravt sina döda under senare delen av vikingatiden? Har gravfältet varit större och sträckt sig österut under dagens bebyggelse? Det skulle kunna förklara det begränsade antalet.

Antal individer

I de 30 brandgravarna och tre jordbegravningarna fanns sammanlagt (minst) 37 människor. Några av gravarna var svårtolkade. En av jordbegravningarna (49) saknade till exempel spår av kropp och den stora gravhögen (40), som hade ett fåtal brända människoben utspridda på flera olika ställen i uppbyggnaden, innehöll möjligen delar från flera olika individer. Några andra brandgravar utgjordes med säkerhet av flera individer. Tre av anläggningarna (31, 43, 45) innehöll två individer vardera och en grav (28) till och med tre. Människorna som placerats tillsammans i dessa dubbel- eller trippelbegravningar bör ha varit relaterade, troligen hört ihop familjevis, i verkliga livet.

De tre dubbelbegravningarna var sinsemellan väldigt olika. Den ena (43, 700-tal) utgjordes av en liten bengrop som innehöll skallrester från dels en bränd vuxen individ, dels ett *obränt* spädbarn. Dessa två hade uppenbarligen gravlagts vid ett och samma tillfälle. I en av de andra dubbelgravarna (31, sent 500-tal) hade man spritt ut de brända benen efter två olika individer på och runt ett block. Det fanns en relativt tydlig uppdelning mellan de två, då de verkar ha placerats på var sida om blocket och täckts av olika typer av packningar. Skärningsområdet mellan de två var rörigt och vilken begravning som gjorts först har inte gått att avgöra – kanske var de samtida men med olika uttryck i det yttre? I den tredje dubbelgravnen (45, 800-tal) hade man placerat två nästan identiska brandlager med urnor helt invid varandra och under samma stenpackning. Det gjorde att de initialt bedömdes vara ett och samma lager. Vilken som var äldst gick inte att avgöra, men brandlagrens innehåll och stenpackningens enhetlighet pekar mot en samtidig datering.

Trippelbegravningen (28, sent 700-tal) innehöll två brandlager som låg separerade från varandra. Det centrala brandlagret, som representerade den äldsta händelsen, innehöll två av individerna. Dessa har kremerats och begravts samtidigt. Det yttre, yngre brandlagret innehöll en individ som begravts antingen samtidigt, men av någon anledning skilts från de andra, eller vid ett senare tillfälle.

Könsfördelning

Finns det någon skillnad i könsfördelningen i gravarna? Av de 37 individerna har 16 (ca 43 %) kunnat bedömas till kön och av dem är elva kvinnor och fem män. Läger man till de osäkra bedömningarna blir fördelningen ungefär densamma med tretton kvinnor och sju män. Bedömningarna är främst gjorda genom osteologisk analys (bilaga 6), men även föremålsanalys har använts. Båda analyserna har sina osäkerhetsfaktorer och alla tolkningar är inte självklara (se diskussion i kapitel 5). Vid tolkning av kön utifrån föremål har vi främst använt brynen, pärluppsättningar och vapen (jfr Petré 1993; Rundqvist 2003). I de fyra gravar som innehållit flera individer har analysen i två fall kunnat påvisa en kombination av man och kvinna; i de andra två var könsbedömningarna otillräckliga.

Den rumsliga fördelningen av manliga respektive kvinnliga gravar uppvisar inget tydligt mönster. En observation som möjligen har betydelse är dock att samtliga gravar – utom en – närmast den stora krönhögen har innehållit män. Dessa fanns utspridda i en halvcirkel på ytan allra närmast högen. Det enda undantaget är den solitära jordbegravningen från runt år 1000 som anlagts mycket senare än resten av gravfältet. Denna har en osäker könsbedömning till kvinna. Övriga gravar från perioden 700–900 som bedömts innehålla kvinnor finns på alla sidor om högen men på ett längre avstånd från denna. Detta mönster är särskilt tydligt om man räknar bort de gravar som anlagts innan högen uppfördes. Från perioden 700–900 har endast två (könsbedömda) manliga individer hittats i det kvinnodominerade området och de låg i dubbel- och trippelgravar tillsammans med kvinnor. Om detta betyder något är svårt att säga då gravarna är relativt få i förhållande till den långa tidsperiod som gravfältet användes och många individer dessutom inte har kunnat könsbestämmas.

Åldersfördelning

Kan man se något mönster vad det gäller åldersfördelningen på gravfältet? Analysen har visat att ett spädbarn, ett barn/ungdom, fyra eller fem unga vuxna upp till 25 år, tjugo vuxna/medelålders mellan 18–44 år, nio äldre mellan 35–64 år och en klart äldre, 50–79 år har begravts på platsen. Åldersfördelningen visar alltså på en stor övervikt för vuxna i åldern 18–44 år, det vill säga yngre och medelålders. Detta är i sig inget anmärkningsvärt och något man kan förvänta utifrån andra undersökta gravfält från samma period. Medellivslängden under yngre järnålder var mycket lägre än idag. Det är därför naturligt att de flesta på gravfältet åldersmässigt hamnat i spannet 18–44 år.

Vi vet att barnadödligheten måste ha varit hög, men barn saknas nästan helt på gravfältet. Endast ett (säkert) fall kunde konstateras. I denna (43) hade delar av ett *obrönt* spädbarn lagts i en grop tillsammans med en kremerad vuxen individ – kanske barnets mor? Möjligen har en annan grav (49) också innehållit ett barn. Graven utgjordes av en tom, avlång grop (tolkad som jordbegravning) med en längd av 1,6 meter. Längden tyder på att också denna kan ha rymt ett barn, men något äldre. Men man får komma ihåg att den närliggande, och möjligen samtida, jord-

begravningen (10) innehöll en vuxen kvinna med en längd av endast 1,52 meter, så visst kan gropan i grav 49 även ha rymt en vuxen person. I en annan grav har en av de kremerade individerna bedömts vara ett äldre barn eller ung vuxen (10–24 år). Möjligen kan denna också anses ingå i barngruppen. Frånvaron av spädbarn, småbarn och äldre barn är inget ovanligt på gravfält från yngre järnålder och är något som diskuterats förut (Hedelin 1997; Mejs-holm 2009; Hed Jakobsson 2017). Dessa yngre individer har uppenbarligen behandlats och begravts på annat sätt eller på annan plats. Hur de gjort med barnen från Nederkumla vet vi inte, men det mest intressanta i sammanhanget är kanske inte de som saknas utan de som faktiskt ändå finns på gravfältet. Varför ligger just de där? Varför fick det lilla (obrända) spädbarnet följa med (sin mor)? Varför har man (eventuellt) lagt två större barn i en brand- respektive en jordgrav i utkanten av gravfältet? Det ska tilläggas att obrända barnskelett inte bevaras särskilt väl.

Frånvaron av riktigt gamla människor på gravfältet är lättare att förklara än avsaknaden av barn då medellivslängden var så låg. På Danmark 39:1 fanns endast en grav som innehöll en avsevärt äldre individ på 50–79 år. Hon/han hittades i en liten och kraftigt skadad grav (67), som dessutom överlagrades av en större grav (45).

6.3.4 Djuren i gravarna

I de flesta av gravarna fanns rester efter djur som fått följa med på gravbålet eller offrats på annat sätt. Vilka djurarter har vi kunnat se? Är det någon art som är vanligare än de andra? Hur har man behandlat djuren vid själva begravningen? Fanns det gravar utan djur? Totalt tre jordbegravningar och 30 brandgravar undersöktes. I två av dessa fanns dubbla, avskilda brandlager med separata begravningar (grav 28 och 45). Övriga multipla begravningar hade överlappande eller omblandade kremeringsrester som inte kunde skiljas åt. I statistiken nedan räknar vi därför med 35 gravar. 11 utav de 35 var utan brända djurben. Andelen gravar med kremerade djur uppgick alltså till 68,5 %. Enligt beräkningar som gjorts på ett stort antal gravar från vendel- och vikingatid på Järvafältet, i Spånga, Uppland, brukar andelen gravar med brända djurben vara högre (Sigvallius 1994). Gravarna på vårt gravfält hade emellertid dateringar ner i

folkvandringstid, vilket sannolikt påverkar statistiken något. Åtta av gravarna innehöll en kombination av brända och obrända djurben och tretton gravar innehöll endast enstaka obrända djurben. I tre fall låg obrända djurben i fyllningar i jordbegravningar (10, 13, 49). Här måste man komma ihåg att gravfältet låg ovanpå en äldre boplats och att boplatsens kulturlager ibland använts för att bygga upp gravarna. Det är därför svårt att säkert veta vilka obrända djurben som hörde till graven och vilka som hamnat där av en slump, särskilt de som hittades i överbyggnader och i gränslandet mellan kulturlager och grav.

De djurarter som hittades tillhör främst de vanliga offerdjuren som hund, häst, ko, gris, får/get och höna, vilka ingått i bondgårdarnas försörjning. Ett par exempel på mer ovanliga djur som ejder och björn fanns också. Ibland har hela djur offrats och ibland endast delar av dem. Detta visar att djuren kan ha haft olika funktioner eller roller i gravriten (se kapitel 5.3.4). Björn och ejder representerar de vilda, infångade djuren, medan resten av faunan tillhör de domesticerade arterna. Från björn fanns endast de yttre tåbenen (falangerna), vilket visar att det handlat om en björnfäll.

Antalet kremerade djurindivider per grav varierade från noll till sex stycken. Vanligast var att gravarna inte innehöll något bränt djur alls eller endast något enstaka obestämbar daggdjursben (som alltså kan vara människa eller djur). Näst vanligast var att graven endast innehöll ett djur. Detta kan delvis bero på alla skador på gravfältet, men sannolikt ska det tolkas som att många gravar varit utan brända djuroffer. Att det inte fanns djuroffer i jordbegravningarna, särskilt den antaget tidigkristna, känns mer naturligt, men brandgravar från yngre järnålder innehåller oftast brända djur. Gravarna helt utan eller med enstaka djur är mer vanligt i äldre järnålder. Några gravar hör visserligen hemma i folkvandringstiden, vilket skulle förklara den ringa benmängden, men fenomenet syns främst i gravarna från vendel- och vikingatid. Resultatet är dock helt i linje med de observationer som gjordes i samband med analysen av både yttre och inre gravskick: att det fanns relikta uttryck i gravarna på Danmark 39:1.

Antalet djurarter per grav varierade från en till sex. Vanligast var en till tre arter, men ett fåtal med fyra till fem samt någon enstaka med sex arter fanns också. Oftast var det en individ per art. I en grav fanns dock två hundar, i en annan två grisar och i en tredje grav låg delar av fyra olika nötkreatur. Hundarnas antal förklaras av att det var ett brandlager med två kremerade människor och att människorna sannolikt fått med sig en varsin hund. Mest tankeväckande är de fyra nötkreaturen i grav 64 (tidig vikingatid). Har den döde haft en särskild relation till just denna djurart?

Nedan följer en genomgång av de djurarter som hittades i gravarna. Statistiken utgår ifrån det bevarade materialet, men man ska ha i åtanke att flertalet gravar var mer eller mindre skadade och att mängden ben, antalet arter och individer ursprungligen kan ha varit större. De olika djurarterna kommenteras något utförligare i kapitel 5.

Brända ben

Den vanligaste djurarten på gravfältet var *hund* (*Canis familiaris*), som förekom i 16 av 24 gravar med brända djurben. Hund brukar vara den vanligaste arten på gravfält från yngre järnålder och förekommer nästan alltid i endast ett exemplar per grav och de brukar vara kremerade i sin helhet precis som människorna (Sigvallius 1994, s. 67). Detta stämmer till stor del även för Danmark 39:1, då en hund per människa verkar vara det gängse. Dock fanns gravar med endast enstaka delar från hund, såsom en svans (grav 38) samt kombinationen svans/ben/tass (grav 43).

Får/get (*Ovis aries/Capra hircus*) förekom i 15 gravar och som 15 olika individer. Detta var den näst vanligaste djurarten. Även detta förhållande stämmer med tidigare forskning (Sigvallius 1994, s. 72), och även med förhållandena på gravfält Danmark 36:1. Hur mycket av djuret som offrats skiljer sig stort åt. I en grav (28) hade man lagt ett helt djur och i två andra (17, 20) fanns så pass mycket av djuren kvar att det möjligen kan tolkas som att hela djur följt med även här. Mestadels var det dock ett fåtal köttfattiga, utvalda delar som följt med på bälet, det vill säga slaktavfall. I några andra gravar fanns endast enstaka utvalda (köttfattiga) ben, såsom delar av klövar (15, 33, 40, 45) och kranium (65). Det fanns förstås undantag och i ett par gravar dominerade köttrika delar (24, 64).

Gris (*Sus domesticus*) fanns i 11 gravar och som 12 olika individer. Grisarna verkar uteslutande ha offerats som mindre, utvalda och köttfattiga delar. I vissa fall fanns endast enstaka klöv- eller kraniedelar. En grav (67) avvek från de andra och innehöll även ett par köttrika delar från grisens rygg och överarm.

Brända ben från **nöt** (*Bos taurus*) fanns i sex av gravarna och som nio olika individer. Inget av djuren verkar ha offerats i sin helhet, utan som ett fåtal eller enstaka utvalda delar. Andelen köttfattiga respektive köttrika benslag var ganska jämnt fördelade och i ett par gravar fanns båda varianterna. I en grav (64) fanns både köttfattiga och köttrika delar från fyra olika individer.

Häst (*Equus caballus*) fanns i sex exemplar fördelade på sex olika gravar. I en grav (24) låg stora delar av hästen, både köttfattiga och köttrika delar. Vanligare var dock att endast ett fåtal utvalda delar, främst köttfattiga, offerats (18, 20, 28). I två gravar (17, 62) hittades endast hästens hand/fotben. Häst anses generellt vanligare i mansgravar än i kvinnogravar (Sigvallius 1994, s. 70) men vid Nederkumla var fördelningen helt jämn.

Hönsfågel (*Gallus gallus*) Hönsfågel utgör den vanligaste fågelarten i gravar från järnåldern. I gravarna vid Nederkumla hittades mindre och köttfattiga delar av hönsfågel endast i två gravar (28, 45). I några andra gravar (21, 23, 32) fanns dock ospecificerade fågelben som också möjligen kan komma från höns.

Ejder (*Somateria mollissima*) påträffades i en grav (17). Benen kom från mindre, köttfattiga delar av fågelns kropp. Ejdern är en sjöfågel som producerar väldigt mjuka och fina dun.

Björn (*Ursus arctos*), eller snarare rester efter en björnfäll, hittades i en grav (14). Djuret var alltså inte offerat som mat, jakt- eller husdjur utan har lagts i graven i form av ett föremål. Det enda som återstod av fällen var falangerna (yttre tåben) och antalet funna delar visar att det legat en fäll i graven. Mer om björnfällar i gravar återfinns i kapitel 5.

De obrända benen

14 av de 35 separata begravningarna vid Nederkumla innehöll obrända djurben. Obrända djurben (särskilt tänder) brukar hittas på de flesta gravfält; både i, ovanpå och mellan gravar. Deras betydelse

är oklar, men de har förklarats som symboliska offer (Sigvallius 1994, s. 128). Många av benen kan vara rester efter rituella måltider eller offer som gjorts i samband med uppförandet av gravarna. De obrända djurben som hittades låg i både mans- och kvinnogravar och tillhörde samma (fast färre) arter som de brända benen. Nöt var vanligaste arten (nio gravar), sedan får/get (fem gravar) och därefter hund, gris och häst (tre, tre respektive två gravar). Benen kom mest från köttfattiga delar, med undantag av nöt där benen kom från både köttfattiga och köttrika kroppsdelar. Det vanligaste benslaget var tänder. Häst och gris representerades enbart av delar från tänder och käkar, medan hundar och får/get företrädades av fot/handben samt tänder/käke/kranium. Övervikten av köttfattiga ben i gravar kan betyda att de köttrika delarna ätits vid fester eller ceremonier i samband med begravningarna och att avfallet hamnat någon annanstans än i gravarna.

Jordbegravningen (13) innehöll inga djurben, vilket är att förvänta om begravningen skett i en kristen kontext. Enstaka djurben fanns dock i fyllningarna i nedgrävningarna till de äldre, förkristna jordbegravningarna (10, 49). Dessa ben har tolkats som oavsiktligt ditkomna då man återanvänt äldre boplatlager när man fyllt igen groparna. Det finns så klart en möjlighet att benen från de förkristna jordbegravningarna placerats där med en bestämd avsikt, som i brandgravarna. Djurbenen i jordgravarna tillhör arterna hund, nöt, får/get och gris. I båda gravarna låg mindre köttrika delar från får/get, som skulle kunna vara matoffer. Den ena (10) innehöll dessutom tänder från nöt och gris, vilket är ett vanligt symboliskt offer i brandgravar, och den andra (49) innehöll flera kroppsdelar från en hund, vilka också skulle kunna representera ett djuroffer/en följeslagare in i döden.

I brandgravarna låg de obrända djurbenen både i gravgömmorna (14, 15, 23, 26, 28, 40, 62, 68) och i den påförda jorden mellan stenarna i överbyggnaden (14, 18, 21, 32, 40). Eftersom majoriteten av gravarna var kraftigt skadade samt låg på äldre boplatlämningar som kan ha infiltrerat gravarna, är det svårt att dra några säkra slutsatser kring benens betydelse. Låg de i brandlager har vi tolkat det som mer sannolikt att de placerats där med avsikt. Obrända tänder förekommer ofta i brandlager under yngre järnålder (exempelvis Hed Jakobsson & Lindblom 2011, s. 52).

De obrända ben som hittades tillsammans med brända föremål och ben i gravgömmorna tillhörde arterna nöt, får/get, häst och hund och kom nästan enbart från köttfattiga delar av kropparna (tänder, käke, fot/hand, nedre ben). Undantagen utgjordes av mindre men köttrika delar (lår, rygg) från nötkreatur i tre av gravarna (26, 40, 62). De obrända ben som hittades i de övre konstruktionslagren i gravarna tillhörde arterna nöt, får/get, häst och gris, och kom enbart från köttfattiga kroppsdelar (tänder, käke, kranium, fot/hand, nedre ben, höft, skuldra). Skillnaderna mellan gravarnas inre och yttre var alltså marginella. I krönhögen (40) fanns en hel del obrända ben i den understa stenpackningen, som inte innehöll några brända ben. Där låg en hästtand, delar av en hundkäke samt tand och del av överarm från nötkreatur.

6.3.5 Föremålen i gravarna

Föremål fanns i 30 av de 33 gravarna. Flera av gravarna innehöll få eller endast enstaka föremål och eftersom många av gravarna var skadade kan andelen ha varit högre från början. Föremålen var generellt ganska ordinära men ett par av gravarna (24 och 28) stack ut genom sitt rika och varierade innehåll. De vanligaste typerna var pärlor, kammar, nitar/spikar och keramik.

Nedan följer en genomgång av fyndmaterialet. Uppdelningen har huvudsakligen gjorts efter föremålstyp och inte material. De flesta av fynden var fragmenterade och det har därför ibland varit svårt att säkert säga från vilken typ av föremål de ursprungligen kommit. Flera av kategorierna nedan har därför fått vara relativt allmänna. Fynd som smältor, korrosionsklumpar, obestämbara metallrester och liknande tas inte med i genomgången utan redovisas enbart i fyndtabellen (bilaga 5) samt i översikten i gravbeskrivningarna.

Fyndanalysen inkluderar material- och typbestämning samt datering. Analysen har gjorts utifrån jämförelser med fynd från andra samtida platser. Dateringar av föremål har främst kunnat göras på material som har tydliga kronologiska typologiseringar, såsom pärlor och kammar eller metallföremål med ornamentik. För exempel på litteratur och källor som använts, se kapitel 5, s. 110.

Bröd

Spår av bröd hittades i brandlagren till två gravar; en från sent 700-tal (28) och en från 800-tal (45). Samtliga bitar var blåsiga, vilket tyder på en jäst deg (Gustafsson, bilaga 7). Ett av bröden hade delvis bevarad form som visar att det rört sig om något likt en vetebulle. Det andra var utan form men innehöll större delar av sädeskorn, agnar och obestämbara växtdelar. Det betyder att brödet var gjort på grövre mjöl eller möjligen någon form av gröt.

Urnor, bikärl och enstaka skärvor i keramik

All keramik från gravfältet har analyserats av Ole Stilborg. Hans rapport med en noggrann genomgång av keramiken uppdelat per grav återfinns i bilaga 8. I bilaga 9 finns även en rapport av Sven Isaksson, Arkeologiska forskningslaboratoriet, som gjort lipidanalys på fem kärl från gravfältet.

På gravfältet hittades sammanlagt cirka 9,3 kilo keramik fördelat på 25 gravar och några lösfynd som framkom vid avbaning och rensning av ytan. En del keramik kan härröra från de äldre boplatslagren och utgöra infiltration. Materialet är genomgående starkt fragmenterat, vilket kan bero på deponeringsförhållandena, godsets kvalitet eller mänsklig (avsiktlig) påverkan. Keramikens utseende, antal, användning och placering varierar mycket. Det finns hela kärl, nästan hela kärl och enstaka skärvor; en del har använts som urnor, andra som bikärl. Några är återanvända brukskärl, en del har spår av sekundärbränning, andra inte. Det är vanligt under yngre järnålder att det finns en stor variation i användandet av keramik inom ett och samma gravfält (Stilborg med referenser, bilaga 8). Samma förhållande fanns på gravfältet vid Överkumla, Danmark 36:1.

Fullrepresenterade kärl fanns i nio av gravarna och i en av dessa (17) hittades rester efter två stycken. I de flesta gravar låg dock endast delar av keramikkärl. Mängden varierade stort med allt från enstaka skärvor till nästan fullrepresenterade kärl. I många gravar fanns enstaka delar från flera olika kärl. När delar av kärl deponerats i gravarna är det oftast botten som valts ut. Fem av gravarna har bedömts innehålla gravurnor (21, 23, 24, 34, 45). Både hela kärl och delar av kärl har använts som benbehållare, något som även observerats på andra järnåldersgravfält (Stilborg, bilaga 8). Kärl som inte kunnat

Figur 111. Det mest iögonfallande bikärlet (F1257:5800/1) hittades i grav 18 där man ytligt på brandlagret placerat en (nästan hel) kruka som enligt lipidanalysen innehållit något mjölkbaserat. Foto taget från söder.

tolkas som urnor har bedömts vara någon form av bikärl. Det mest iögonfallande bikärlet hittades i grav 18 (figur 111) där man ytligt på brandlagret placerat en (nästan hel) kruka som enligt lipidanalysen innehållit något mjölkbaserat (bilaga 9). Övriga lipidanalyser från gravfältet, som gjorts på två urnor (grav 21, 23) samt två krossade/spridda kärl (grav 32 samt anläggning 30) visar att mängden lipider varierar stort från inga till höga halter. Tre kärl hade mätbara mängder kombinerade på olika sätt: terrestriska animalier/mjölkfetter (grav 21), terrestriska animalier/mjölkfetter/vegetabilier (?) (grav 18) samt terrestriska animalier/vegetabilier (grav 32). Resultatet är för knapphändigt för att säga något generellt om innehållet i krukor och urnor på gravfältet, men visar ändå att innehållet verkar ha varierat något. De gravar som vi fått resultat ifrån dateras alla till 700-talet.

Kärlen har behandlats på olika sätt. Många kärl har bränts sekundärt och sannolikt i samband med gravbålet. Detta syns i fem av gravarna (17, 18, 26, 32, 45). I några fall är kärlen bara *delvis* sekundär-

brända vilket kan visa vilken sida som stått vänd mot elden. Ibland verkar kärlen ha krossats innan sekundärbränningen (grav 17(?), 45). I gravar som hade endast någon eller ett fåtal skärvor kan det röra sig om så kallad *pars pro toto-deponering*, det vill säga att mindre delar fått representera helheten, men även andra förklaringar är möjliga (Stilborg, bilaga 8).

Nästan all keramik har varit ordinär, utan dekor och kan passas in i Sellings typologi (Selling 1955). De typer som konstaterats tillhör grupperna AIV2, AIV3a–c och AIV4a–b. Några bitar passar dock inte in i Sellings grupper, till exempel en fin urna i grav 34 som kan vara äldre än vendel – vikingatiden (bilaga 8). Grav 34 har dock fått en datering till 700-tal (möjligen 800-tal) utifrån ¹⁴C-analys och föremål och frågan om keramikens datering är därmed oklar.

En del kärl har varit stora medan andra utgjort små bågare. I de fall mynningsdiametern gått att beräkna har den varierat mellan 8 och 27 cm. Ytbehandlingar

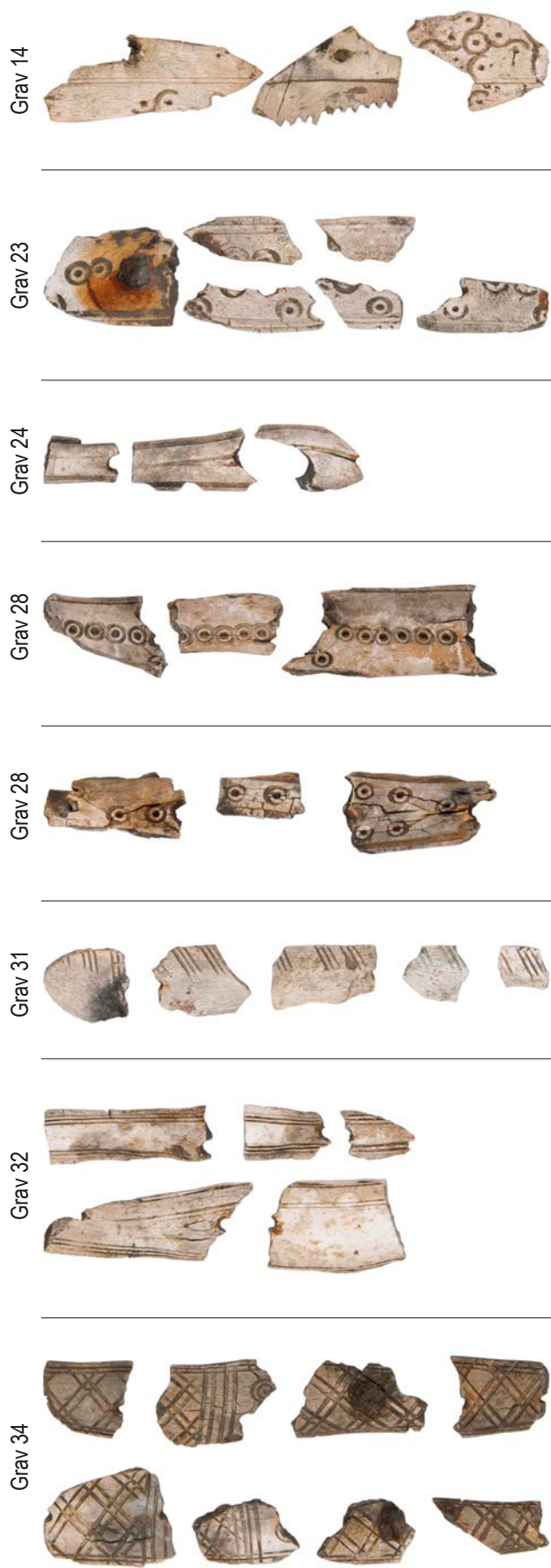
fanns i en del fall. 13 gravar innehöll kärl som varit helt eller delvis glättade, en grav innehöll ett strierat kärl och resten kärl som var obehandlade eller i sådant skick att ytbehandlingar inte kunde ses. Mest avvikande var de spridda skärvorna av ett strierat kärl i grav 17, vilken i övrigt daterats till 750–850 och alltså inte stämmer med keramikens datering. I graven låg även ett annat kärl som passar bättre in i dateringsbilden. Vi tolkar det som att keramiken plockats upp och återanvänts. Gravens uppbyggnad antyder även att man återanvänt en stenrad från någon äldre konstruktion. Möjligen hör keramiken till denna. Samma dateringsmässiga problem, med ett kärl som (med viss reservation) hör hemma i tiden före vendel/vikingatid fanns i grav 34 som daterats till 700-tal (se stycke ovan). I detta fall rör det sig däremot om en urna vilken inte bör ha varit återanvänd. Föremålskombinationen väcker många frågor. Några andra kärl stack också ut från mängden. I gravhögen (40) hittades till exempel några skärvor med rörintryck, vilka utgör de enda skärvorna med dekor på gravfältet. Delar av samma kärl, som varit en stor *situla*-formad kruka, låg både i de inre och de yttre delarna av högen. Det fanns även gods med avvikande, extremt stora magringskorn (grav 45, norra brandlagret). Samma typ av gods fanns på gravfält Danmark 36:1 och visar på en samhörighet mellan platserna.

Grav 45, som innehöll två delvis överlappande brandlager under samma stenpackning, hade en intressant kombination av kärl. Innehållet i brandlagren speglade på många sätt varandra, vilket inte minst syntes i keramiken. Deponeringarna har varit avsiktliga, rituella handlingar. I lagren hittades sammanlagt rester efter sex kärl (tre vardera), vilka hade krossats innan gravläggning. Därefter hade delar av kärlden lagts i brandlagren. Två av kärlden hade använts som urnor. Skärvor från kärlden fanns även i överbyggnaden och utanför graven. Sistnämnda kan dock vara en störning. Samma fenomen anas i grav 23.

Värt att nämna är förekomsten av bränd lera i många av gravgömmorna. Stilborg (bilaga 8) nämner i sin analys att detta kan vara en symbol för gården i gravritualen. Särskilt gäller detta grav 24 som innehöll en större mängd bränd lera. I övriga fall, med små mängder, är tolkningen mycket osäker.

Urna i trä och harts

I en grav (14) hittades ett stort antal fragment av harts (F1228:17538/1), vilka tillsammans utgjort en harts-tättningsring till ett träkärl som förmultnat. Träkärllet hade använts som benbehållare. Fragmenten hade ett triangulärt tvärsnitt.

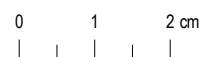
Kammar och kamfodral i horn

Typbestämning och datering av kammar har gjorts utifrån Bo Petrés (1984) och Kristina Ambrosianis (1981) arbeten. För form- och dekorationselement används Petrés allmänt vedertagna benämningar. Sammanlagt 19 kammar i horn hittades i 15 av brandgravarna. I en grav (23) fanns möjligen delar av ett kamfodral utan ornering. I fyra gravar (15, 28, 31, 45) fanns två kammar per grav. I tre av dessa förklaras de dubbla kammarna av att det även fanns dubbla begravingar, men i den fjärde graven fanns, enligt den osteologiska analysen, bara en individ. 18 av de 19 kammarna var brända och har alltså följt med på bålet. Ett obränt kamfragment låg dock i kärnröset till gravhögen (40). Detta var sannolikt en infiltration från de boplatzlager som använts till högens jordmantel. Fragmentet dateras till slutet av folkvandringstid eller vendeltidens början, runt 500-talets mitt, vilket stödjer tolkningen.

Alla kammar var kraftigt fragmenterade och antalet fragment varierade stort med allt från enstaka till upp emot nästan 40 stycken. Samtliga bedöms tillhöra kategorin sammansatta enkelkammar, varav två är av typen avsatskammar. Kammarna har spridda dateringar från övergången folkvandringstid/vendeltid till tidig vikingatid. De två äldsta exemplaren har mittskenor med avsats och en av dem har en stödskena dekorerad med enkla punktcirklar, prickar och linjer. De flesta av kammarna har en sammansättning av typiska senvendeltida/tidigvikingatida drag som plankonvexa stödskenor, enkla eller dubbla kantföljande linjer och grupper av punktcirklar. Några kammar med tre kantföljande linjer finns också, vilket är typiskt för vendeltiden.

Figur 112. Sammanlagt 19 kammar hittades i 15 av gravfältets brandgravar. Här syns ett urval av fragment (främst skaftskenor) från några av de mest välbevarade kammarna. Skala 1:1.

- Grav 14, F1228:17720/1
- Grav 23, F1284:19683/1
- Grav 24, F5654:20224/1
- Grav 28, F5660:20449/21 (övre)
- Grav 28, F1313:7403/19 (undre)
- Grav 31, F1266:19357/4
- Grav 32, F1287:19719/17
- Grav 34, F1301:20788/1

Figur 113. Exempel på bronspärlor: bronsrör (A) och spiralpärlor (B) från grav 28 och 32. En glidknut/posamentknut (C) i silver från grav 45. Skala 4:1. A. F1313:7403/5, B. F1287:19719/3, C. F5650:21141/1

Figur 114. Exempel på blå glas-pärlor från grav 20, 24, 28, 29 och 65. Skala 2:1.

Pärlor i glas, glasfluss, kopparlegering, silver, horn och lera

Sammanlagt hittades 197 pärlor i 13 av gravarna. Antalet pärlor per grav varierade från en till 50 stycken. Pärlorna är främst gjorda i glas, men det finns även några pärlor av glasfluss och enstaka av silver, kopparlegering, horn och lera. De flesta är enfärgade men 52 av pärlorna är dekorerade med slingor, raka linjer, zigzaglinjer, ögon, schackrutor och kombinationer av dessa. Enstaka exempel på millifiori- och reticellateknik förekommer. Majoriteten (152 st) har grundfärger i olika blå, gröna eller turkosa nyanser; vanligast är koboltblå (68 st) och gröna (58 st). Några vita (9 st), orangea (8 st), gula (4 st), röda (6 st), guldfoliefärgade (1 st) och ofärgade/ljusgröna (7 st) finns också. Pärlorna av kopparlegering är av typerna spiralpärlor (7 st), bronsrör (2 st) och en kort, slät cylinder (1 st). Pärlan av silver (F5650:21141/1) faller egentligen inte in under pärlkategorin då den är en så kallad *glidknut*; gjord i posamentteknik av virad tunn silvertråd och flätad till en liten knut som antagligen suttit fästad i änden på en snodd eller dylikt. Liknande har hittats på flera platser, men i störst mängd på Birka.

Typbestämning och datering av pärlor har gjorts utifrån Bo Petrés (1984, 2011) och Johan Callmers (1977, 2003) arbeten. De flesta av pärlorna har kunnat dateras till vendeltid (främst 700-talet)

och tidigaste vikingatid (790–820). De äldsta pärlorna passar in i Petrés pärlhorisont P4 som dateras till 600-talet, med framför allt opaka glasflusspärlor och enstaka bronsspiralpärlor. Pärlorna från detta århundrade är inte många och några stora pärluppsättningar fanns inte på gravfältet. Färgerna går i röd, orange, gul och grön.

Pärlorna från 700-talet och tidigaste 800-tal är desto fler. Basfärgerna är främst koboltblå, blå och grön. Många av de blå är facetterade eller rundade, och har mönster (slingor, linjer, ögon, schackrutor). De gröna är oftast enfärgade. I några gravar fanns relativt stora pärluppsättningar, som i gravarna 24 och 28 (centrala brandlagret) med 51 respektive 44 pärlor och rester efter andra delar av smyksesuppsättningen såsom pärlspridare, smyckeskedja och ett hänge (se respektive kategorier). Pärluppsättningar från första halvan och mitten av 700-talet karakteriseras av blå och vita pärlor (Petrés P5), medan den senare delen av 700-talet karakteriseras av gröna, blå och vita (se Callmer 2003, s. 44). I Kumla ser det ut som att det vita inslaget aldrig slagit igenom riktigt. De flesta av pärlorna från sent 700-tal har också varit vanliga i tidigaste vikingatid (Callmers BP1, 790–820 e.Kr.). Den segmenterade guldfoliepärlan och posamentknuten i silver som påträffades i två av gravarna, är mera typiskt vikingatida.

Figur 115. Exempel på gröna glas-pärlor från grav 24 och 32. Skala 2:1.

Figur 116. Fragment av en vacker pärlspridare hittades i grav 28 (F5660:20449/4). Skala 4:1.

Pärlspridare i kopparlegering och silver (?)

Två fragment av pärlspridare (F5660:20449/4) fanns i det centrala brandlagret i grav 28, som också innehöll en stor mängd pärlor som varit fästade vid spridarna. Pärlspridarna var gjorda av två olika delar som smitts ihop. Konserveringen har visat att dessa delar var tillverkade av två olika typer av kopparlegeringar eller kopparlegering och silver. Den ena delen (kopparlegering) utgörs av fästet med fyra hela och två halva hål bevarade. Den andra delen (silver eller kopparlegering) utgörs av en mönstergjuten dekorativ del med djuornamentik. Ornametiken tillhör Salins stil II, daterad till 600-talet (Salin 1935). Pärlspridarna har alltså en äldre datering än pärlorna i samma grav.

Smyckeshängen i kopparlegering

I två gravar (24 och 29) hittades dekorativa hängen med djur- och slingornamentik som ingått i smyckesuppsättningarna. Båda är skadade och saknar delar. Djuornamentiken på det ena hänget (F5654:20223/7) utgörs av en bandformig djurkropp som vridits runt sig själv flera gånger till en avrundat tresidig form med öglor i ändarna samt ett smalt huvud med öga och långa käkar. Ornametiken tillhör Vendelstil D och 700-tal. Det andra hänget (F1270:6117/1) har varit runt och genombrutet med slingornamentik av dubbla linjer (dubbelkontur) som korsar varandra och skapar ett symmetriskt, mjukt mönster. På ena sidan finns en bevarad ögla.

Figur 117. Två hängen i kopparlegering från grav 29 och 24. Det ena var välbevarat och närmast tresidigt (A). Det andra var fragmenterat och tilltryckt, men hade ursprungligen varit runt (B). Skala 3:1.

A. F5654:20223/7

B. F1270:6117/1

Kedja och tråd till smyckeuppsättning i kopparlegering

I grav 24 låg även delar av själva upphängningsanordningen till pärlorna och hänget. Kedjan (F5654:20223/3) är liten och nätt. Den utgörs av två små kedjerester med två runda länkar i varje, gjorda av en räfflad bandformig ten (jfr Nerman 1969, Taf. 280). Tråden utgörs av en tunn dragen tråd som är virad runt sig själv eller en annan likadan tråd.

Figur 118. Delar av en smyckeskedja från grav 24 (F5654:20223/3). Skala 3:1.

Nålhus i kopparlegering

I grav 32 hittades tre små beslag som suttit runt ett nålhus (F1287:19719/1). Två av dem är ringformiga, det tredje är ett ändbeslag med botten. Samtliga är gjorda av bandformiga tenar som böjts. Själva nålhuset har sannolikt varit gjort av ett annat material då inget återstod av detta.

Armring i kopparlegering

I grav 24 låg cirka 20 delar av en kraftigt skadad armring (F5654:20223/1). Fragmenten är svagt böjda och i dåligt skick. Armringen har varit bandformig med ett centralt löpande band med mönster i form av (troligen) täta zigzaglinjer i följd efter varandra (jfr Nerman 1969, Taf. 187).

Nålar i järn

Två delar av en eller två järnnålar (F1301:20786/1, F1301:20787/2) hittades i grav 34. Dessa kan vara delar av ett nålfäste för ett spänne eller en dräknål, men något mer från dessa föremål har inte hittats.

Figur 119. Sköra fragment av en armring låg i grav 24 (F5654:20223/1). Skala 3:1.

Dräktspännen i järn, kopparlegering och silver

I grav 28 (centrala brandlagret) framkom flera delar av ett kraftigt fragmenterat föremål i kopparlegering som antas vara delar av ett spänne (F5660:20449/5). Fragmenten var små och svårtolkade. Ett var försett med parallella band/linjer, ett annat med nithål och märke efter något runt som varit fäst på föremålet. Ett tredje fragment hade en utbuktande knopp. I vissa delar påminner fragmenten om ryggknappspännen, men materialet är alldeles för tunt.

I ett av stolphålen (705) till stolpraden (93) låg en avsiktligt placerad fibula (F705:15640/1). Fibulan är av kopparlegering och i fint skick: liten, intakt och med både nål och delar av nålfäste. Fibulan kan

Figur 120. En liten välbevarad fibula med djurhuvud låg i ett av stolphålen till stolpraden (F705:15640/1). Skala 2:1.

dateras till cirka 400–475 e.Kr. utifrån storleken och de typologiska elementen (se Åberg 1924; Nerman 1935; Walton Rogers 2007). Den är ovanlig i sin utformning och någon direkt parallell har inte hittats. Spännet är mycket litet, strax över 4 cm, och har en blandning av element som alla finns på olika fibulor från tiden, men inte tillsammans (vad vi kunnat se). Ena änden utgörs av ett litet nätt djurhuvud, sannolikt en häst (Walton Rogers 2007, s. 117), med tydliga näsborrar, öron och ögon. Mellandelen är bred, vulstig och välvd. Den andra änden avslutas med en T-formig, prickcornerad fotplatta, under vilken nålens bygelfäste sitter. Det kan röra sig om en variant av korsformig fibula som förlorat sina knoppar, men av dessa finns inga spår. Kanske har två knoppar suttit fästade i nålbygeln? I sådana fall har spännet haft en tredelad avslutning med två knoppar och en fotplatta (utan knopp). De T-formiga fotplattorna verkar ha varit särskilt vanliga på Gotland, men däremot är djurhuvudena ovanligare där (SHM:s fynd-databas; Nerman 1935).

Två ovala, enskaliga spännbucklor hittades vid bröstregionen till den jordfästa kvinnan i grav 10. De är av två olika typer, P37:9 (F350:2615/1) och P37:3 (F350:2614/1–2), båda daterade till 800-talet (Jansson 1985). Spännbucklorna har fasta sidoknoppar, spår av dubbla nålfästen i järn på baksidorna (men inga nålar) och spår av silverdekor på ovasidorna. Silverdekoren består av två fragment av pressade silverbleck på den ena och på den andra spår av lösa dekolement i silver som suttit fästade med nitar genom bucklan. Textilrester satt kvar ovanpå båda spännena och avtryck av tyg fanns inuti en av dem (se *Textil* nedan). Parspännena beskrivs i detalj i bilaga 14.

Ytterligare en spännbuckla har tidigare påträffats på gravfältet. Vid förundersökningen (Eklund & Thölin 2015) hittades en liten, slät, oval spännbuckla från vendeltid som lösfynd i närheten av grav 20 (se bilaga 2).

Detalj

A

Detalj

B

Figur 121. I grav 10 låg två ovala spännbucklor med något olika dekor. Skala 1:1 (detalj ej i skala).

A. F350:2614/1
B. F350:2615/1

Knapp till hjalt till kniv/svärd/vävsvärd i kopparlegering

I grav 28 (yttre brandlager) hittades en trasig knapp (F1313:7403/4) till ett hjalt där ena kortsidan saknas. Formen är speciell och ingen parallell har hittats. Knappen är oval, skålad och slät. Centralt finns ett runt hål med avfasad kant för infästning i handtaget. Undertill finns en avbruten pigg för fäste (jfr Salin 1935, s. 104). Möjligen har svärdsnappen använts till ett vävsvärd då den begravda var en kvinna.

Figur 122. I grav 28 hittades en del av en svärdsnapp (F1313:7403/4). Skala 2:1.

Bjällra (?) i kopparlegering

Vid rensning av en möjlig gravrest (11) hittades en liten bjällra (?) (F11:11941/1). Föremålet är svagt koniskt, öppet i båda ändar och i den mindre änden sitter en ögla av en bandformig ten. I den andra, bredare änden, är bjällran trasig men det finns spår av en plan botten (?) som går ut från nederkanten. Möjligen har föremålet varit slutet i nederkant.

Figur 123. En liten dekorativ bjällra (?) i grav 11 (F11:11941/1). Skala 4:1.

Textil i lin/hampa och ull

Textila rester hittades i två av gravarna (10, 28). I den ena fanns endast ett litet fragment av tuskaftväv som bevarats inkapslad i korrosion (ej konserverad) (F5660:20399/13). I den andra fanns relativt stora fragment som suttit på eller i de två spännbucklorna i graven. Inuti fanns avtryck av tuskaftväv och ovanpå fanns rester av detsamma (figur 124). Vid konserveringen konstaterades att tyget varit gjort av växtfibrer (lin/hampa). Spår av ullfibrer på en av spännbucklorna tyder på att något föremål/klädesplagg gjort av ull också funnits (bilaga 14).

Figur 124. Textilrester av tuskaftväv satt fastkorroderade på en av spännbucklorna i grav 10 (F350:2615/1).

Sländtrissa av ben

En del av en sländtrissa (F1313:7403/18) av ben hittades i det yttre brandlagret i grav 28.

Vävtyngd av lera

I ett av stolphålen (5074) till stolprad (93) låg en avsiktligt placerad vävtyngd (F5074:12672/1). Vävtyngden hade krossats och sedan bränts i höga temperaturer (se bilaga 8).

Knivar i järn

Sammanlagt fem knivar påträffades på gravfältet. Samtliga utgjordes av större eller mindre delar av blad och/eller tånge. Inga skaft var bevarade. Två av knivarna framkom vid avbaning och ytrensning inför undersökningen av gravarna. Dessa låg på två gravar (31 och 40) och kan vara avsiktligt deponerade, även om de låg ytligt och även kan ha tillkommit i efterhand. Övriga tre knivar låg inne i gravgömmorna, varav en under armen på skelettet i den

Figur 125. Sländtrissa av ben från grav 28 (F1313:7403/18). Skala 2:1.

sen jordbegravningen (13) i kanten av krönhögen. I själva krönhögen (40) hittades två knivar. Den ena hade deponerats i den understa stenpackningen och den andra i ovanliggande kärnröse.

Figur 126. Sammanlagt tre knivar fanns på och i gravhög 40 (F5614:20909/1, F5682:7878/1, F10000:15836/1). Skala 1:1.

Sko- och hästbroddar i järn

Broddar påträffades i nio exemplar i fem av gravarna. Tre av gravarna (21, 31, 46) innehöll enstaka hästbroddar. Två av dessa låg i gravgömmorna, den tredje i ett täckande jordlager i överbyggnaden. Intressant i sammanhanget är att två av dessa gravar inte innehöll några hästben alls och att den tredje endast hade en obränd hästtand. Kanske har hästbroddarna fått symbolisera ett hästoffer? Två gravar (28, 45) innehöll skobroddar och dessa kom i par i själva gravgömmorna. En av gravarna var en dubbelgrav (45) med två brandlager med två broddar i varje. Broddar i gravar har tolkats som tecken på att gravläggningen skett under vintern och/eller att man velat försäkra sig om att den döde skulle ta sig fram på ett säkert sätt, till fots eller häst, till Hels dödsrike (Strömbäck 1961; Gräslund 1991).

Ihopfogningsmaterial i järn och kopparlegering

Ihopfogningsmaterial i form av järnnitar och järnspikar hittades i femton av gravarna samt som lösfynd på några spridda platser vid den inledande ytrensningen av gravfältet. De flesta var fragmenterade på grund av skador från gravbål och efterföljande nedbrytning. Ibland gick det inte att säkert säga om fragmentet kom från en spik eller en nit. På grund av fragmenteringsgraden och tolkningssvårigheterna kan därför antalet objekt till varje kategori vara både större och/eller mindre än den registrerade.

Antalet spikar uppskattades till cirka 26 stycken och förekom i enstaka exemplar i nio av gravarna. Som mest hittades 6–7 stycken i en och samma grav. De flesta var avbrutna och hade rundade, platta huvuden. Några var böjda i ändarna som ett resultat av att de suttit inspikade i något föremål, någon annan hade en tvåflikig, platt ände. I en grav (24) låg mycket små och smäckra spikar, som suttit i något mindre föremål, kanske ett skrin?

Antalet större järnnitar av typen som också brukar kallas båtnitar var minst 170 stycken. Antalet fragment var nästan det dubbla (299 stycken) och antalet nitar är ett uppskattat *minsta* antal utifrån

bevarade delar. Sannolikt har flera också förstörts av eld och korrosion. Nitarna har haft rombiska eller kvadratiske brickor och varierade i längd från 10 till 40 mm. Nitarna kan ha använts till att foga ihop många slags objekt förutom båtar, som till exempel kistor, slädar och vagnar. Uträkningar som gjorts utifrån konstaterade båtgravar anger att 100 eller fler nitar är en säker båtgrav medan 50–99 nitar är en sannolik båtgrav (Sandwall 1980, s. 113). På gravfältet vid Nederkumla var det endast grav 23 som innehöll över 50 nitar. Om detta betyder att det rör sig om en båtbegravning är mycket osäkert, men det är möjligt. Resterande gravar innehöll antingen enstaka nitar (1–3 stycken) eller en handfull (8–30 stycken). Det går att foga ihop både båtar och andra konstruktioner på andra sätt, till exempel genom att sy ihop delarna eller låsa dem med träplugg, så enstaka eller ett fåtal nitar kan naturligtvis vara rester efter större objekt med en blandning av ihopfogningsmetoder. Nitarna kan också ha lagts i graven som de är, som symboler för båtar, kistor eller andra konstruktioner man förknippat med begravingar.

Det mest anmärkningsvärda ihopfogningsmaterialet fanns i grav 28. Där hittades, förutom de mer vanliga båtnitarna, sammanlagt 12 dekorativa järnnitar med släta, välvda huvuden. De välvda nitarna var i diameter cirka 12–13 mm och avståndet mellan bricka och huvud cirka 2–3 mm. Nitarna har med stor sannolikhet suttit på något föremål av läder, till exempel en rem. Liknande exempel finns på både hästutrustning, svärdsgehäng och annan personlig utrustning från vendeltid.

Endast två nitar i kopparlegering påträffades, även dessa i grav 28. De utgjordes av två små och nätta nitar med små runda brickor. De var bara cirka 1 cm långa och har suttit i något mindre föremål, kanske kammen?

Hästkosömmar

Tre hästkosömmar hittades på och i gravarna. En framkom vid ytrensning på grav 13 och två i de inre stenkonstruktionerna till högen grav 40.

Figur 127. Ett urval av dekorativa järn- nitar med välvda huvuden från grav 28. Skala 4:1.

- A. F5660:20399/7 (3 st)
- B. F5660:20399/8 (1 st fram- och baksida)
- C. F5660:20449/3 (3 st)
- D. F5660:20399/15 (1 st)
- E. F5660:20447/4 (1 st)

0 1 cm

Brynen, glättstenar och löpare i stenmaterial

Brynen gjorda i sandsten och skiffer hittades i gravgömmorna i fyra av brandgravarna samt vid avbaning och ytrensning av ytterligare en grav. Samtliga var fragmenterade och oftast återfanns endast en mindre del av föremålet i graven. Med viss reservation för att gravfältet var ytskadat och att saker kan ha försvunnit i samband med detta, så tyder detta på att man krossat dem innan gravläggning och deponerat endast delar av brynena.

Jordbegravningen (13) från sen vikingatid låg en liten, rundad glättsten (F1280:5158/1) i stenpackningen närmast kroppen. Det är inte säkert att stenen placerats där avsiktligt då eldpåverkade stenar i samma lager och boplatsindikerande material i fyllningen i övrigt sannolikt var sekundärt tillkomna.

Löpare påträffades i kärnröset till krönhögen (40) och i ett stolphål till stolpraden (5484). Ingen var intakt. Båda tolkas som avsiktligt deponerade.

Figur 128. Urval av brynen från gravar 18, 21 och 64. Skala 2:1.

A. Grav 18, F1257:19659/1 C. Grav 21, F5588:18042/1

B. Grav 18, F1257:19660/1 D. Grav 64, F1269:6507/2

Obestämbart föremål av ben, med ornamentik

Två små ornerade fragment (F5567:17380/5) av ett (?) obestämbart föremål i ben påträffades i en grav (17). Föremålet har varit kantigt med raka sidor och hörn och en uttunnad långsida. Det ena fragmentet hade kantlinjer och en bandfläta av tre slingor. Det andra hade kantlinjer, rutmönster, zigzagfläta samt djurornamentik med del av käft och fot. Ornamentiken tillhör Salins stil III daterad till 700-talet (Salin 1935).

Tärning (?) i ben

I grav 25 hittades ett litet hörnfragment från något föremål i ben, ornerat med tre kantföljande linjer och en del av en punktcirkel (oklart om det är en enkel eller dubbel). Föremålet (F5636:19884/3) påminner mycket om tidigare funna tärningar (jämför exempelvis med Birka I, Taf. 148) och tolkas som detta. I samma grav hittades även en möjlig spelpjäs (se nedan), vilket förstärker tolkningen.

Spelpjäs (?) i lera

I grav 25 hittades vid ytrensning ett konformigt föremål i lera, tolkad som möjlig spelpjäs (F25:15829/2). Ställvis var den helt slät och mörkt brunsvart, vilket kan vara spår av glättande ytbehandling och eventuellt även färg. Formen är lik spelpjäser i ben/horn från yngre järnålder men någon parallell i lera finns inte, oss veterligen. I samma grav fanns en förmodad tärning (se ovan).

Figur 129. Två små fragment av ett (?) benföremål med djurornamentik fanns i grav 17 (F5567:17380/5). Skala 4:1.

Figur 130. En del av en tärning (till vänster, F5636:19884/3) i ben samt en möjlig spelpjäs (till höger, F25:15829/2) i lera kom i grav 25. Skala 4:1.

Torderad järnten, handtag

En torderad och böjd järnten (F1261:6302/1) hittades i grav 65. Beräknad diameter är ca 22 cm. Ett av fragmenten har en oval ögla i änden för infästning. Tenen är troligen en del av en handtag till en liten gryta eller annan typ av behållare.

Beslag i järn och kopparlegering

Sammanlagt åtta beslag i järn hittades i fem av gravarna (17, 18, 28, 40, 45). Inget var komplett. Beslagen var med något undantag ordinära. Tre av dem framkom vid ytrensning och avbaning (grav 40 och 45) och är sannolikt från historisk tid (F10000:2790/1, F45:8115/1). De som gick att se någon form på var av typerna kantbeslag (grav 17) och hörnbeslag (grav 18), vilka suttit kring något okänt föremål i trä.

Sammanlagt sex beslag i kopparlegering hittades i fyra av gravarna (28, 32, 40, 45). I kärnröset till högen (40) låg en del av ett enkelt kantbeslag. I grav 28 låg ett ringformigt skaftbeslag som kanske hör samman med kniven/svärdet/vävsvärdet (se ovan) (F1313:7403/4). I samma grav hittades även ett bandformigt bleck (F5660:20447/2) med pressat mönster av parallella linjer (en bred omgiven av två tunnare). Detta kan också höra till kniv/vävsvärdetsdetaljerna. I grav 32 hittades ett trasigt men ursprungligen U-formigt rembeslag

(F1287:19719/2) från vendeltid (jfr Nerman 1969, Taf. 119). Beslaget har haft ett genombrutet mönster, möjligt med djurornamentik.

I grav 45 låg två delar till ett beslag med okänd funktion (F5650:20300/1, F5681:21366/1). Delarna hade passning men stora delar av föremålet saknas. Beslaget utgörs av en platt, rektangulär, ornerad del med två små nithål och en långsmal nålliknande tånge som utgår från ena kortsidan. Ornamentiken är endast delvis bevarad och utgörs av böljande, bandformiga slingor med tydlig accentuering. Detaljer som huvud eller ben finns inte. Stilen påminner mest om Vendelstil II (600-tal), men kan vara Borrestil (800-tal) som är lik och stämmer bättre dateringsmässigt.

Avslag i kvarts och flinta

Enstaka kvartsavslag påträffades i tre av gravarna (14, 64, 45). Samtliga kan vara infiltration från det äldre, underliggande kulturlagret från bebyggelsefasen. Brända flintavslag framkom i fyra av gravgömmorna i tre av gravarna (18, 25 samt dubbelgraven 45). De brända avslagen kan vara eldslagningsflinta som följt med på gravbålen eller rester av boplat material som infiltrerat gravarna.

Obestämbara föremål i järn

I nio av gravarna (18, 21, 23, 28, 34, 40, 41, 45, 68) fanns föremål i järn som inte kunnat typbestämmas. De flesta utgörs av korrosionsklumpar eller mindre tenar som kan komma från nitar, spikar eller andra ihopfogningsföremål. I något fall kan det röra sig om ett ändbeslag (grav 21).

Obestämbara föremål i kopparlegering

I tre av gravarna fanns föremål i kopparlegering som inte kunnat typbestämmas. Det rör sig om klumpar (grav 28), del av bandformig ten (grav 32), del av finare föremål med spår av fäste och vulstig form (grav 24) samt ytterligare något föremål med distinkt form (grav 32).

Figur 131. I grav 65 kom delar av ett handtag gjord av en torderad järnten (F1261:6302/1). Skala 2:1.

Figur 132. Exempel på beslag i järn och kopparlegering från grav 28, 32 och 45. Endast delar av föremålen återstår. Det U-formiga rembeslaget (F1287:1919/2) är även tilltryckt. Skala 4:1.

A. Grav 28, F5660:20447/2

B. Grav 32, F1287:19719/2

C. Grav 45, F5650:20300/1

0 1 cm

6.3.6 Andra depositioner och handlingar i gravarna

Genom tidigare gjorda analyser av gravmaterial vet vi att växtoffer ibland förekommer i gravar form av säd, bröd, nötter, rötter, blommor och drycker (Engelmark 1984; Tipping 1994; Gustafsson 1995 a, b; Hansson 1995, 1997; Viklund 1998; Lagerås 2000; Hansson & Bergström 2002; Susanne Brink 2005; Regnell 2006; Skoglund 2008; Heimdahl 2011). För att kunna fånga upp detta togs makrofossila prover i nästan alla gravgömmor och urnor. Undantag gjordes endast för de gravar där rena brända ben slängts ut på den ursprungliga markytan eller när graven var så kraftigt skadad att endast ett mycket tunt skikt återstod. Risken för kontaminering från underliggande boplatz ansågs då vara för stor. Tyvärr gav de makrofossila analyserna ett mycket magert resultat (figur 133). De allra flesta av gravarna innehöll inga (bevarade) fröer eller korn av något slag. I de fall det fanns var det oftast mycket sparsamt och svårtolkat utifrån kontamineringsproblematiken. Förekommande arter var skalkorn (vanligast), bröd/kuddvete, knythavre, åkerbinda, enbär och fragmenterad säd. Några gravar innehöll dock något mer och här kan man tänka sig att det rör sig om regelrätta offer i samband med begravningen. I grav 28 hittades till exempel en större mängd skalkorn, bröd/kubbvete, fragmenterad säd och ogräset åkerbinda. I grav 34 fanns en annan kombination bestående av en handfull enbär och lite knythavre. Även bröd hittades i två av gravarna. Båda bröden har bränts, kanske på gravbålet eller i

någon typ av ceremoni innan. Eftersom man säkert visste att organiskt material bryts ner kan syftet ha varit att bevara brödet genom bränning, så att det skulle kunna göra nytta i graven. Exempel på bröd som bränts av bevarandeskäl och sedan deponerats i stolphål finns bland annat från nyligen undersökta hus i Ströja, Östergötland (muntligen Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult). Att inte bröd och mer vegetabilier såsom säd, bär, nötter och rötter hittas är inte konstigt. Hettan i ett gravbål har varit så hög och långvarig att växtmaterialet bränts sönder.

Förekomsten av skärvsten och annat boplatsrelaterat material (till exempel keramik, djurben, bränd lera) i gravarnas överbyggnader kan tolkas som ett medvetet val och en återkoppling till den äldre bebyggelsen och människorna där. Det kan naturligtvis också vara en tillfällighet av mer praktisk karaktär – att man använt sig av det material (sten, jord) som funnits närmast till hands. Vissa gravar visar dock genom sin placering att man haft avsiktliga återkopplingar till den äldre boplatzen. Detta gäller brandlagret i grav 25 som placerats i övre delen på ett stenskott stolphål, antagligen en byggnad (hus 97) från yngre romersk järnålder, och grav 23 som anlagts ovanpå en skärvstenshöj. Grav 17 där man verkar ha återanvänt en äldre konstruktion (stenrad), återdeponerat delar av ett äldre (strierat) keramikkrärl och delvis inkorporerat skärvsten i packningen är ett annat bra exempel. Samma tanke kanske finns företrädd på hela gravfältet, som i sin helhet ligger direkt ovanpå kulturlager och lämningar från boplatzen. Man kan säga att det handlar

Grav-nr	Kontext-nr	Anläggningstyp	Skalkorn	Bröd/kubbvete	Frag. säd	Enbär	Knythavre	Åkerbinda
24	5654	Brandlager	3					
28	5660	Brandlager (centrala)	14	4	6			5
34	1301	Brandlager				5	1	
40	5682	Stenpackning	1					
45	5668	Brandlager (norra)	4					
45	5681	Brandlager (södra)	2					
67	1398	Brandlager					1	

Figur 133. Resultatet av de makrofossila analyserna från gravarna.

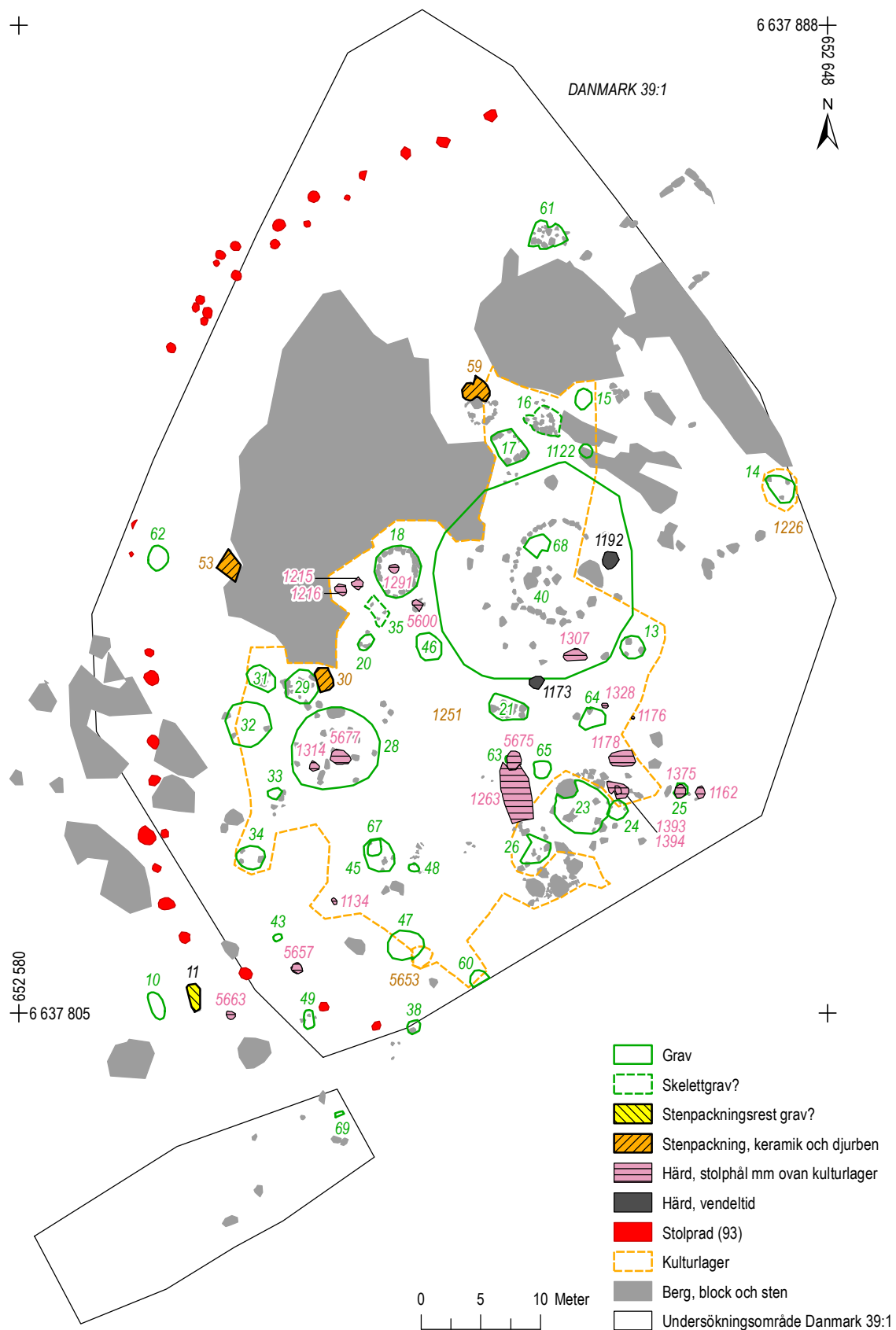
om medvetna överlagringar och handlingar på både mikro- och makronivå. Gravhögen på krönet utgör inget undantag, snarare tvärt om; den innehåller stora mängder återanvänd (kultur-)jord med både ben och föremål från äldre lager. Samtliga gjorda ¹⁴C-dateringar under, i och på högen visar samstämmigt att den byggts under en och samma korta period i tidigt 700-tal.

Många gånger var det svårt att avgöra om fynden vi hittade råkat hänga med jordmassorna vid byggnationen av graven, eller om de faktiskt deponerats som en del i en ritual. Detta gäller till exempel alla de obrända djurben och djurtänder som hittades i överbyggnaderna (se avsnittet *Djuren i gravarna*), liksom de spridda keramikskärvorna i ytliga lager (se ovan om keramiken). Eftersom dessa fyndkategorier är svåra att datera kommer frågan att kvarstå. Ibland har skärvor till samma kärl även hittats inne i gravgömmen, vilket då tydligt visat att deponeringen i överbyggnaden varit medveten och har haft med graven att göra. Men i de allra flesta fall var tolkningen osäker. Tydliga avsiktliga handlingar är placeringen av keramikkarl eller delar av dessa, vilket behandlas under avsnittet om keramik. Föremålen i gravarna har i nästan samtliga fall legat utspridda tillsammans med benen från kremeringen och mönster har varit svåra att se. Eftersom nästan samtliga kremationer skett på annan (okänd) plats och de brända resterna sedan flyttats till den slutgiltiga begravningsplatsen, faller det sig naturligt att en sådan omblandning sker. Några föremål utmärker sig dock och verkar vara lagda på sina platser utifrån bestämda föreställningar. Det gäller till exempel de två knivarna i gravhögens inre, vilka uppfattats som avsiktligt nerkörda i röset/jorden till högen. Knivar och andra eggjärn förekommer ganska allmänt i gravar under yngre järnålder och har tolkats både som personliga redskap och som föremål med magiska förmågor att avvärja onda krafter eller hindra döda att gå igen, det senare kanske i synnerhet i tidigkristna jordbegravningar (se exempelvis Andersson 2005, s. 121f med referenser). Knivar förekommer också som husoffer. I

Sydsandinavien verkar det relativt ovanligt (Carlie 2004, s. 140f) men i Mälardalen händer inte så sällan att knivar påträffas i stolphål eller andra huskonstruktioner vid boplatsundersökningar. Ett annat spännande föremål är ett obestämbart, ornerat beslag i grav 45 som var i två delar, där ena delen hittades invid en (utmärkande) rundad sten i överbyggnaden och den andra i det södra brandlagret i dubbelgraven. Föremålet var avbrutet, saknade delar men var inte eldpåverkat. Handlingen verkar vara avsiktlig och placeringen likaså, men vad betyder det? I samma grav (45) hade även bitar av en järnten (eldslagningsjärn?) och lite bränd flinta placerats direkt under urnans botten.

6.4 Andra (samtida) handlingar på gravfältet

Aktiviteter som skett på gravfältet, men som inte har direkt koppling till begravningsarna, har varit svåra att urskilja. Detta beror främst på att gravarna både överlagrade och var delvis samtida med boplatsen Danmark 39:2. För att få en fullständig bild skulle det behövas en stor mängd naturvetenskapliga dateringar av den stora mängden lämningar av boplatsskikt som hittades på höjden. Härdar, stolphål och andra anläggningar som legat mellan gravar, men över/i kulturlagret, kan naturligtvis vara samtida med *både* en äldre boplats och med gravarna (se figur 134). På samma sätt kan boplatssindikerande lämningar som överlagras av gravar med yngre dateringar vara spår av aktiviteter som skett under en äldre gravfas. En anläggning som vi anser hör samman med gravfältet – men som inte är en grav – är den stolprad som omgett gravfältshöjden på åtminstone södra, västra och norra sidorna. Stolpraden kan tolkas som en avskiljare mellan det profana och det sakrala. I samband med anläggandet (eller senare) hade man offrat en malsten, en krossad och bränd vävtyngd samt en liten fin fibula av kopparlegering i tre av stolphålen. Fibulan dateras till 400-tal och därmed folkvandringstid.

Figur 134. Samtliga arkeologiska lämningar av typen härdar, stolphål m.fl. som bedöms kunna höra till gravfältsfasen. På planen syns även gravar, osäkra gravar, fynddepositioner och hägnad. Skala 1:500.

Kontext-nr	Typ	Fynd	Datering
1215, 1216, 1307, 5662, 5657/5661/5662	Grop	Hårt förslaggad/sintrad lera, obrända djurben av nöt, obrända och enstaka brända djurben ospec.	Mellersta/yngre järnålder (stratigrafi).
1173, 1178, 1192, 1314, 1393, 1394, 5600, 5663, 5675, 5677	Härd	Strierade keramikskärvor (äldre järnålder).	Mellersta/yngre järnålder (stratigrafi).
1134, 1162, 1176, 1291, 1328, 1375	Stolphål	Hårt förslaggad/sintrad lera.	Mellersta/yngre järnålder (stratigrafi).
1263	Skärvstenslager	-	Mellersta järnålder (stratigrafi).
1173	Grophärd typ B	Obränt däggdjur ospec.	Kalibrerat 2 sigma: 660–780 e.Kr. (91,5%) 790–830 e.Kr. (2,0%) 840–860 e.Kr. (1,9%)
1192	Grophärd typ B	Bränt däggdjur ospec.	Kalibrerat 2 sigma: 660–770 e.Kr.
Stolprad 93	Ca 32 stolphål, många stenskodda	Fibula (F705:15640/1); vävtyngd (F5074:12672/1); löpare (F5484:16393/1).	400-tal (fynddatering fibula).
Anläggning 30	Stenpackning	Fullrepresenterad keramikbägare.	Mellersta/yngre järnålder (korologi, stratigrafi).
Anläggning 53	Stenpackning med skärvsten	25 fragment av obrända hästtänder.	Äldre/mellersta järnålder (placering, korologi).

Figur 135. Anläggningar som ej är gravar, men som bedöms kunna tillhöra gravfältfasen inom fornlämningen.

Förutom stolphålsraden har endast två anläggningar säkra dateringar till gravfältfasen (figur 135). Dessa utgörs av två härdar (1173, 1192) som framkom under och i kanten på den centrala krönhögen (40). De har dateringar som placerar dem i vendeltid och därmed gravfältstid (2 sigma 660–770/780 e.Kr.). Eftersom eldarna har nästan identiska dateringar som grav 40, och även den sekundära graven i toppen på högen (68), är det möjligt att de är spår av aktiviteter som tidsmässigt skett i direkt anslutning till varandra, kanske som en rituell handling då högen byggdes. De breda dateringarna ger självklart utrymme för andra tolkningar.

Två anläggningar med stenpackningar, som initialt förmodades vara gravar (30, 53), kan vara uttryck för andra typer av offerhandlingar kopplade till den tidigaste fasen på gravfältet (figur 135). Vid analys av innehållet i de inre lagren i dessa påträffades inga mänskliga kvarlevor men däremot keramik och djurtänder som verkar ha varit avsiktligt deponerade. Den ena (30), som var oskadd, utgjordes av en stenpackning under vilken det låg ett eldpåverkat lager med rester efter en använd fullrepresenterad keramikbägare. Den andra (53) utgjordes av en liten skärvstenspackning med antydning till kantkedja och inuti deponerade hästtänder. Denna hade

lagts invid bergskanten på höjdens västra sida och framför stolpradens öppning. Flera av gravarna på gravfältet hade inslag av skärvsten i överbyggnaden, liksom de två anläggningar som diskuteras här. Placeringen, utformningen och likheten med några av de konstaterade gravarna talar för att de två anläggningarna hör hemma i gravfältets äldsta fas. Anläggning 53 relaterar dessutom till stolpraden, som kan placeras tidsmässigt i samma tid. Om de varit gravar där de humana benen försvunnit eller om de representerar andra, rituella depositioner och händelser på gravfältet får vara osagt, men vi lutar åt det senare. Sannolikt fanns fler anläggningar på gravfältet, till exempel härdar, som har använts i rituellt syfte. Av dessa har vi bara lyckats fånga upp de två, som kan ha varit en del av de aktiviteter och ceremonier som föregått högbygget. Byggandet av stolpraden antyder att höjden fått en förändrad funktion under folkvandringstid och utifrån våra fynd kan vi se att en del av denna funktion har varit som begravningsplats. Men kanske har höjden använts till mer? Gravarna är få i första fasen och finns på mycket begränsade ytor. Vad har man gjort på resten av höjden? Användes den även för andra ceremonier och riter? En möjlig tolkning är att de små stenpackningarna med keramik och enstaka djurben tillkommit på detta sätt.

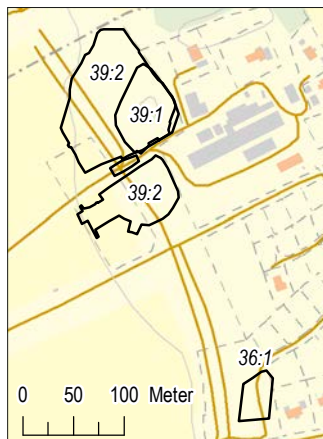
7. BOPLATSEN DANMARK 39:2

7.1 Inledning

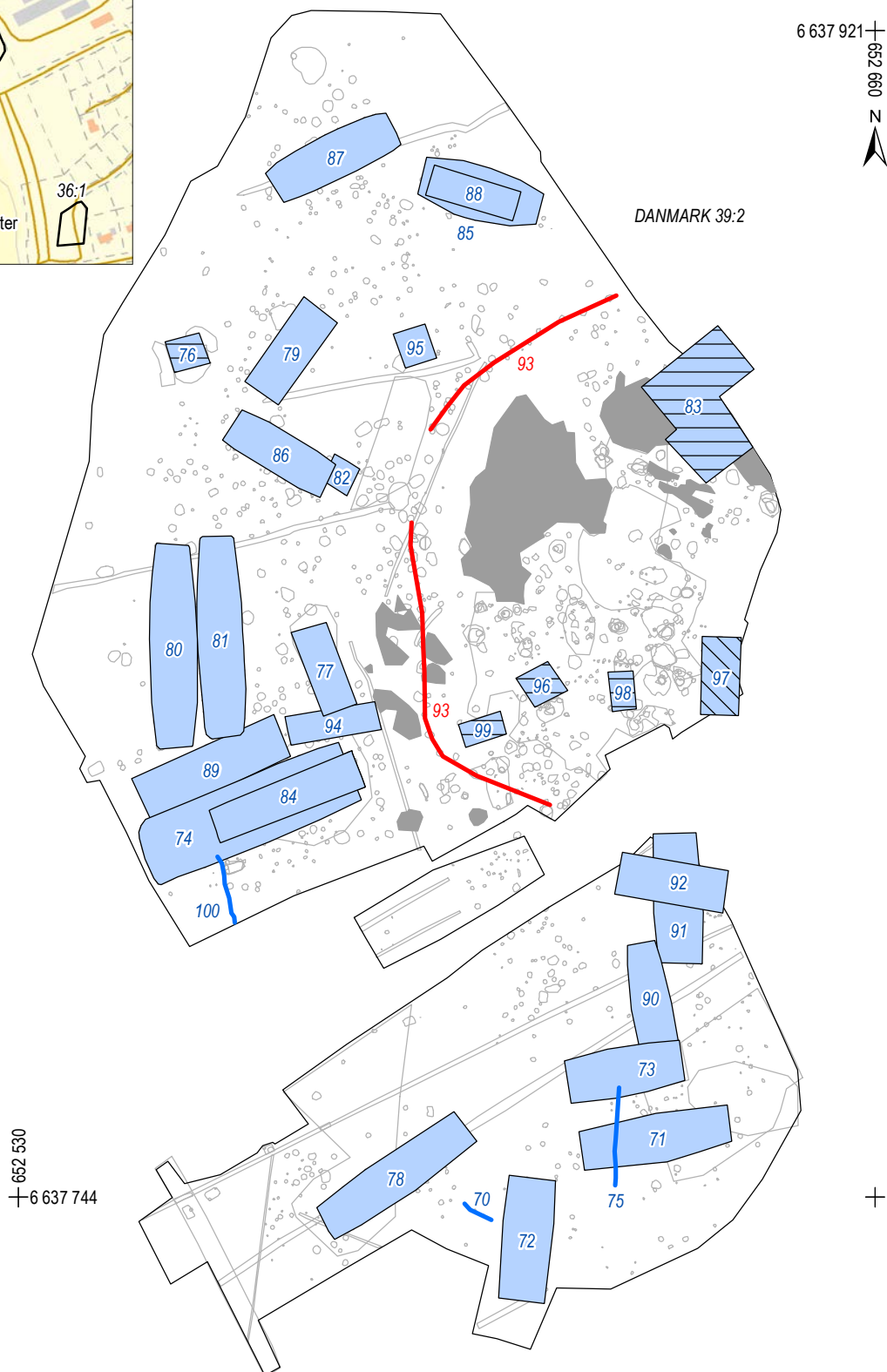
Boplatsen Danmark 39:2 omfattade en cirka 1,4 hektar stor yta och lämningar efter 21–22 förhistoriska hus, tre hägnader, sammanlagt närmare 1 600 anläggningar och fem kultur- och odlingslager. Husen och ett stort antal anläggningar återfanns i åkermarken kring foten av impedimentet med gravfältet Danmark 39:1, men även uppe på höjden påträffades spridda boplatsanläggningar och skärvtenslager. Boplatsens utbredning överlappade således med gravfältet Danmark 39:1. Gravarna och boplatslämningarna skildes stratigrafiskt åt av ett mellanliggande siltlager med inslag av boplatsmaterial som sträckte sig över en stor del av höjden (kulturlager 1251, se bilaga 3, samt kapitel 5 och 6). I åkermarken har boplatsen avgränsats åt norr, söder och väster genom tidigare förundersökningar (Frölund 1995; Eklund & Thölin 2015), men det är möjligt att boplatsen fortsätter ett stycke österut på höjden med Nederkumlas bytomt, där det vid undersökningstillfället låg ett växthus.

Figur 136. Bild från boplatsen upp mot Nederkumla och det stora växthus som eventuellt kan dölja fler fornlämningar. Foto taget från sydväst.

6 637 921 +
652 660 N

Figur 137. Samtliga inmätta kontexter och hus tillhörande boplatzen Danmark 39:2. Skala 1:1000. Översikt med Fastighetskartan, skala 1:7500.

0 10 20 Meter

	Förhistoriskt hus		Stolprad
	Förhistoriskt hus, osäkert		Hägnad
	Historisk byggnad		Berghäll
	Anläggningar		Undersökningsområde

Boplatslämningarna har daterats till perioden äldre romersk järnålder – vendeltid. Det innebär att bebyggelsen etablerades omkring fyrahundra år före gravfältet Danmark 39:1. Innan man började anlägga gravar användes även den blivande gravhöjden för boplatsaktiviteter.

Husen inom boplatsen utgjordes huvudsakligen av treskeppiga konstruktioner, men även två enskeppiga och ett fyrstolpshus har dokumenterats (figur 137). Lämningarna efter husen påträffades spritt i åkermarken med viss koncentration till den centrala delen av ytan. De allra flesta husen tolkar vi som bostadshus, men enstaka hus användes som mer renodlade ekonomibygnader (se kapitel 7.4). I några fall fungerade flera hus tillsammans som delar av samma gård. Fasindelningen av lämningarna som presenteras nedan tyder på att antalet gårdar inom boplatsen har varierat över tid med mellan en och tre. Som mest intensiv tycks bebyggelsen ha varit under folkvandringstid och tidig vendeltid.

Endast tre korta hägnader påträffades. Hägnaderna har troligen fungerat som avgränsningar av aktivitetsytor och liknande snarare än som inhägnader av gårdar. De har inte kunnat föras till någon specifik gård eller fas. Övriga boplatsanläggningar, som härdar och gropar, återfanns liksom husen spridda över hela undersökningsytan, men inom vissa ytor låg de ändå samlade i koncentrationer. Dessa aktivitetsområden har blivit till genom upprepad

Typ	Antal
Stolphål	1 115
Härd	324
Grop	88
Störhål	35
Lager	20
Ränna	4
Skärvstenspackning	4
Ugn	1
Tjärframställningsgrop	1
Summa:	1 592

Figur 138. Antalet anläggningar av olika typ inom boplatsen Danmark 39:2. Tabellen omfattar även de anläggningar vid gravfältet Danmark 39:1 som antas tillhöra boplatsfasen.

användning under flera århundraden och det har därför inte varit möjligt att vederhäftigt avgränsa eller relatera grupperna av anläggningar till specifika faser, gårdar eller till någon särskild aktivitet. Utöver stolphål utgjordes de allra flesta anläggningarna av nedgrävda härdar för matberedning (figur 138).

Analyserna av det osteologiska och arkeobotaniska materialet från boplatsen tyder på att gårdarna har varit självförsörjande, med en ekonomi baserad på boskapsskötsel med inslag av ett gårdsnära åkerbruk. Det finns inget i materialet som indikerar att det har bedrivits någon form av specialiserad verksamhet eller överproduktion vid boplatsen. De få indirekta spår efter textil- och metallhantverk som påträffades tolkar vi snarare som spår av tillverkning för de egna hushållen.

7.2 Fasindelning och bebyggelsestruktur

7.2.1 Dateringen av boplatsen Danmark 39:2

För att förstå hur bebyggelsen varit organiserad och hur den sett ut i olika perioder är dateringen och kronologin avgörande. En väsentlig fråga vi hade med oss inför detta arbete var om vi skulle kunna se likheter eller skillnader mellan Nederkumla-boplatsen och de andra undersökta boplatserna i Fyrislundsområdet. Etablerades bebyggelsen vid samma tid här som på andra platser, och kunde vi se samma avbrott eller övergivande i mellersta järnåldern som man sett på andra håll?

Boplatzlämningarna har främst daterats med ¹⁴C-analyser och med stratigrafisk analys. Fyndmaterialet var alltför magert för att kunna bidra till dateringen. 35 prover har analyserats från boplatzlämningarna i åkermarken. Ytterligare fyra anläggningar uppe på höjden med gravfältet har genom analys kunnat föras till boplatzfasen. Tillsammans med de fem ¹⁴C-analyser som gjordes i samband med förundersökningen har vi således haft sammanlagt 44 dateringar från boplatsen att arbeta med för att göra en fasindelning.

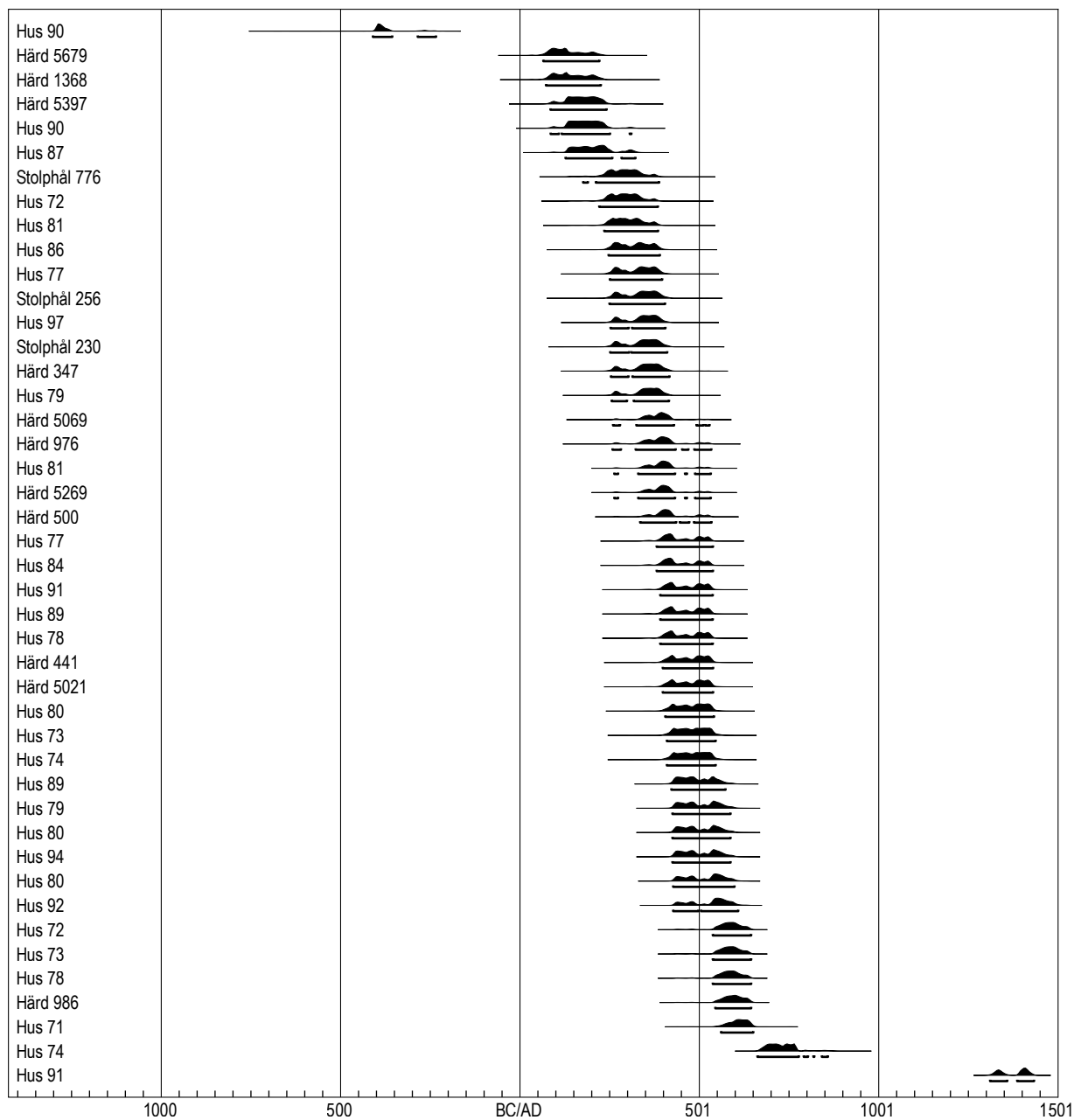
Dateringarna från boplatsen faller huvudsakligen inom en väl avgränsad period från äldre romersk järnålder till vendeltid (figur 139). Undantaget är en datering till förromersk järnålder och en datering till medeltid. Dateringen till förromersk

järnålder fick vi från en stolprest i hus 90 där träet som analyserades hade en hög egenålder. Den medeltida dateringen var från ett skalkorn i ett stolphål i hus 91 som hade blivit stört av ett dike. Inget av dessa provresultat är således representativt för boplatzlämningarna.

I årtal omfattar dateringarna från boplatsen tiden mellan 60 och 780 e.Kr. Bebyggelse har konstaterats mellan cirka 150 och 750 e.Kr., vilket är en period om 600 år. Denna period har delats in i sex faser som var och en spänner över omkring 100 år. Varje fas omfattar bebyggelse i form av en eller flera gårdar.

7.2.2 Att göra en fasindelning

Fasindelningen av boplatsen kan ses som ett sätt att försöka bringa ordning i en mängd händelser som har skett under en lång tidsperiod. Det underlag arkeologer har för att göra fasbeskrivningar av boplatser är aldrig fullständigt, utan det vi har att arbeta med är ett fragmentariskt dateringsunderlag med flera osäkerheter. Det innebär att vi, utöver de dateringar vi har, även måste använda oss av vissa generaliseringar och antaganden för att kunna beskriva bebyggelsens struktur och utveckling (Holst 2004, s. 183f). Det är viktigt att lyfta fram och synliggöra dessa antaganden så att inte dateringsunderlaget och den bild som presenteras framstår som mer säker än den egentligen är. För att göra fasindelningen av boplatzlämningarna vid Nederkumla har vi använt oss av flera olika variabler som ¹⁴C-analyser, typologiska dateringar och stratigrafiska relationer, men också antaganden om husens användningstid, möjliga gårdsbildningar och boplatzkontinuitet.

Figur 139. Samtliga ¹⁴C-dateringar från boplatsen Danmark 39:2, inklusive dateringar utförda i samband med förundersökningen. Kalibrerat enligt Reimer et al 2013 (2 sigma).

Hur representativa dateringarna är för en fornlämning är beroende av vilka anläggningar man väljer att datera. Vi har vid denna undersökning valt att fokusera på datering av husen. Genom att datera så många av husen som möjligt med ¹⁴C-analys har det varit möjligt att få en god bild av den kronologiska utvecklingen av själva bebyggelsen på platsen. För att även fånga in eventuella faser utan bebyggelse, till exempel aktiviteter före första bebyggelsen eller efter den sista gårdens övergivande, prioriterades bland övriga anläggningar sådana som hade stratigrafiska relationer till bebyggelse och till gravfältet Danmark 39:1. För datering har vi även valt ut anläggningar knutna till en viss aktivitet, huvudsakligen rektangulära härdar och ugn (se kapitel 7.4.3). Syftet har varit att fastställa om aktiviteten kan knytas till en viss fas i boplatsens användning. Vi har däremot inte haft som prioritet att datera samtliga aktivitetsytor. Eftersom boplatsen har använts under flera hundra år, och många ytor användes under flera delar av denna period, kan dateringen av en eller några enstaka anläggningar från en yta inte tolkas som representativ för hela aktivitetsområdet. Antalet ¹⁴C-prover som analyserats och den rumsliga spridningen av dessa inom ytan får ändå anses som god (figur 140).

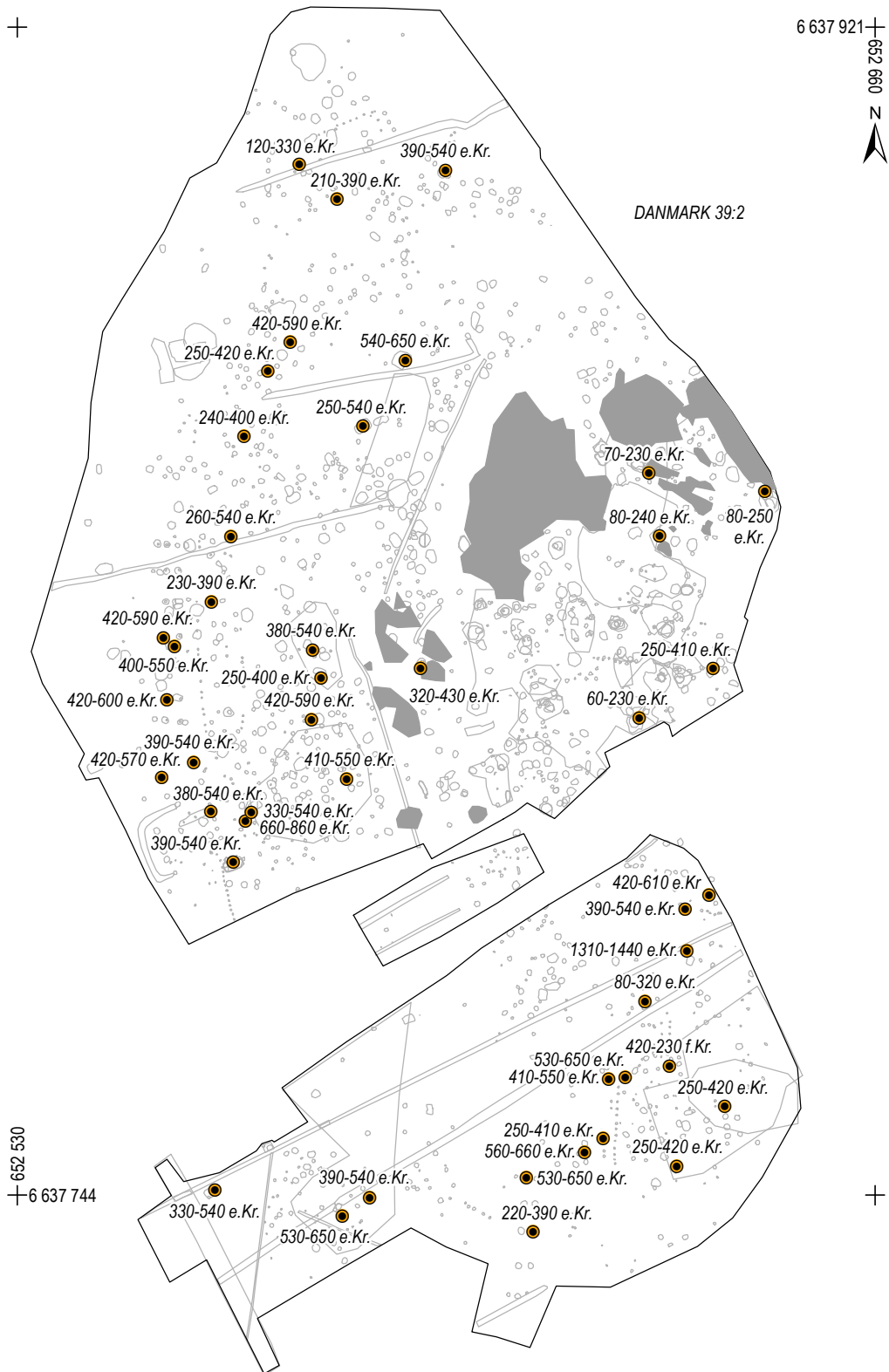
Huskonstruktionerna har främst daterats med ¹⁴C-analys, men i vissa fall har typologiska datering varit nödvändiga (underlaget för dateringen av de enskilda husen redovisas i husbeskrivningarna i bilaga 1). I första hand har makrofossil från stolphålen daterats eftersom detta material har låg egenålder och är representativt för husens användningstid. I de fall makrofossilt material inte har påträffats i ett hus har vi använt oss av trärester från någon av de takbärande stolparna. Eftersom dessa stolpar i samtliga fall är tillverkade av tall kan materialet emellertid ha haft en hög egenålder (för närmare diskussion kring urvalet av material för ¹⁴C-analys se kapitel 4). Detta är till exempel tydligt i hus 74 där analys av stolprester från en takbärande stolpe resulterade i en datering till folkvandringstid, medan datering av skalkorn från huset pekade på en betydligt yngre datering till senare delen av vendeltid. Med hänsyn till materialets egenålder har vi därför gjort antagandet att datering av trärester kan indikera en något äldre fas än husets egentliga användningstid.

I de allra flesta fall har material från två av stolphålen i husen analyserats. I några fall har detta resulterat i att samma hus genererat datering till skilda perioder även när samma typ av material (makrofossil) har använts. I flera fall (hus 73, 77, 78 och 79) har de två proverna gett datering till två kronologiskt angränsande faser. Material från hus 77 och 79 har daterats till såväl yngre romersk järnålder som folkvandringstid och prover från hus 73 och 78 har gett datering till både folkvandringstid och tidig vendeltid. Eftersom det inte i något av dessa hus har varit möjligt att se att något av proven skulle vara mindre representativt för husets användningstid har detta tolkats som att husen har använts under båda de perioder som de daterats till. Med hänsyn tagen till hur lång tid husen förmodas ha använts (se nedan) antas dessa hus därför ha brukats under en fas kring övergången mellan de skilda dateringarna.

Några hus har inte kunnat dateras med ¹⁴C-analys eftersom inget daterbart material påträffades vid undersökningen. Dessa har istället daterats typologiskt och om möjligt med hjälp av datering av överliggande eller underliggande anläggningar. Typologiska datering av hus har emellertid endast resulterat i breda dateringsintervall som en generell datering till romersk järnålder eller yngre järnålder. Det har inte varit möjligt att skapa en typologisk indelning av husen inom Nederkumla, då de flesta har varit relativt snarlika i konstruktionen (se kapitel 7.4).

I analysen av boplatsen vid Nederkumla har vi även haft möjlighet att arbeta med stratigrafiska relationer och överlappningar mellan hus för att närmare beskriva den kronologiska utvecklingen inom de olika faserna. Där stratigrafiska relationer saknades har det emellertid varit svårt att fastställa exakt vilket hus som varit äldst respektive yngst även när rumsliga överlappningar gör att de inte kan ha varit samtida.

Ett antagande som har stor inverkan på hur boplatsens utveckling och struktur tolkas är hur man väljer att uppskatta de enskilda husens användningstid, det vill säga hur länge ett hus användes innan det övergavs, revs eller brann ned. Hur man väljer att se på husens användningstid påverkar såväl tolkningen av bebyggelsens kontinuitet som hur många samtida gårdar det har funnits inom ytan.

Figur 140. Spridningen av ^{14}C -dateringarna från boplatsten Danmark 39:2, inklusive datering utförda i samband med förundersökningen. Skala 1:1 000.

- ^{14}C -datering
- Anläggningar
- Berghäll
- Undersökningsområde Danmark 39:2

Flera olika förslag har framförts angående hur länge de stolpburna husen användes innan de övergavs och förslagen har varierat från 30 till 300 år (Göthberg 2000, s. 108f och där anförd litteratur). De allra flesta är emellertid överens om att de stolpburna husens användningstid inte bör ha överstigit 100 år, utan snarare har varit runt 50–75 år (exempelvis Göthberg 2000, s. 108ff; Hjulström 2008, s. 57; Norr 2014, s. 134). I de fall längre användningstider för husen föreslås är detta ofta förknippat med en önskan om att kunna påvisa kontinuitet inom en boplats när husen är få. Ett annat argument för en lång livslängd om flera hundra år är att husen har reparerats och fått nya takstolpar, ett fenomen som framförallt satts i samband med senare delen av äldre järnåldern (Göthberg 2000, s. 108ff). Maria Petersson har emellertid argumenterat för att omstolpning inte nödvändigtvis behöver innebära att huset har nyttjats under lång tid, särskilt inte om huset använts som fåhus (Petersson 2006, s. 67). Exempel från 1700- och 1800-talen visar att man räknade med en användningstid om 10–30 år för ett fåhus (ibid. och där refererad litteratur). En studie av lerslättsboplatsen Lida Äng i Södermanland har visat att man under förromersk och romersk järnålder byggde nya hus var trettonde till sextionde år, medan en analys av husdateringar från lerslättsboplatserna Hacksta och Skälby utanför Västerås tyder på att de enskilda husen stått 50–60 år innan de övergavs (Hjulström 2008, s. 57; Norr 2014, s. 134).

7.2.3 Fasindelningen av boplatsen Danmark 39:1

Bebyggelsen vid Nederkumla har omfattat en period om maximalt 600 år och under denna tid har sammanlagt 14–15 bostadshus legat inom ytan. Om endast ett bostadshus funnits inom undersökningsområdet åt gången under 600 år skulle detta ge en genomsnittlig användningstid på cirka 40 år per hus. Med denna beräkning tycks det rimligt att det funnits bebyggelse kontinuerligt från senare delen av äldre romersk järnålder till och med vendeltid. Dateringarna från boplatsen är emellertid inte jämnt fördelade över tiden och det gäller även dateringarna av husen. Det finns en övervikt i dateringarna till senare delen av yngre romersk järnålder och folkvandringstid. Bebyggelseutvecklingen inom boplatsen kan således inte förväntas vara linjär och därför måste de olika faserna också tolkas var

för sig. Så hur kan bebyggelseutvecklingen vid Nederkumla ha sett ut under de aktuella sexhundra åren?

Fas 1 – senare delen av äldre romersk järnålder, 150–250 e.Kr.

Fyra härdar som låg på impedimentet med gravfältet Danmark 39:1 har ¹⁴C-daterats till intervall som börjar före denna fas, i tidig äldre romersk järnålder (figur 141). Härdarna skulle kunna representera aktiviteter vid Nederkumla som föregått själva bebyggelsen, men kan utifrån intervallen också ha varit samtida med de första husen på platsen. Under denna fas tycks det bland annat ha skett upprepade och/eller intensiva aktiviteter kring härdar som har resulterat i flera skärvstenspackningar i den sydöstra kanten av höjden där gravfältet senare anläggs (se kapitel 7.3.4 och figur 166 sida 215).

Den första etableringen av bebyggelse inom den undersökta ytan ägde rum under senare delen av äldre romersk järnålder eller tidig yngre romersk järnålder. Till denna period har hus 87 daterats. Huset har varit ett bostadshus och det låg i den allra nordligaste delen av undersökningsområdet. Sannolikt har även hus 90 i den södra delen av undersökningsytan använts under denna period. Trä från två av stolphälen har gett skilda dateringar till förromersk järnålder respektive övergången mellan äldre – yngre romersk järnålder. Det äldre provet är mindre tillförlitligt och typologiskt kan huset dateras till romersk järnålder – folkvandringstid. Mot bakgrund av detta och med hänsyn till materialets egenålder antar vi att huset varit något yngre än hus 87.

Under denna fas tycks således två gårdar ha legat inom boplatsen, men om de har varit samtida är en svår fråga att besvara. Fasens längd baseras huvudsakligen på dateringsintervallet från ¹⁴C-dateringen av hus 87 som, med tanke på husens förmodade användningstid, inte bör ha använts under hela denna fas. Bebyggelsen kan därmed ha etablerats något senare än 150 e.Kr. och husen representera en kortare tidsperiod än 100 år. Ju kortare fasen har varit ju mer ökar sannolikheten för att husen har varit samtida. Om de två husen verkligen representerar en kontinuerlig bebyggelse under 100 år, och husens användningstid varit runt 60 år, har husen emellertid följt efter varandra i tid (med hus 87 i norr först och därefter hus 90) och endast varit samtida under en kortare period.

Figur 141. Hus och anläggningar vid Nederkumla daterade till fas 1, ca 150–250 e.Kr. Skala 1:1000.

Fas 2 – yngre romersk järnålder, 250–350 e.Kr.

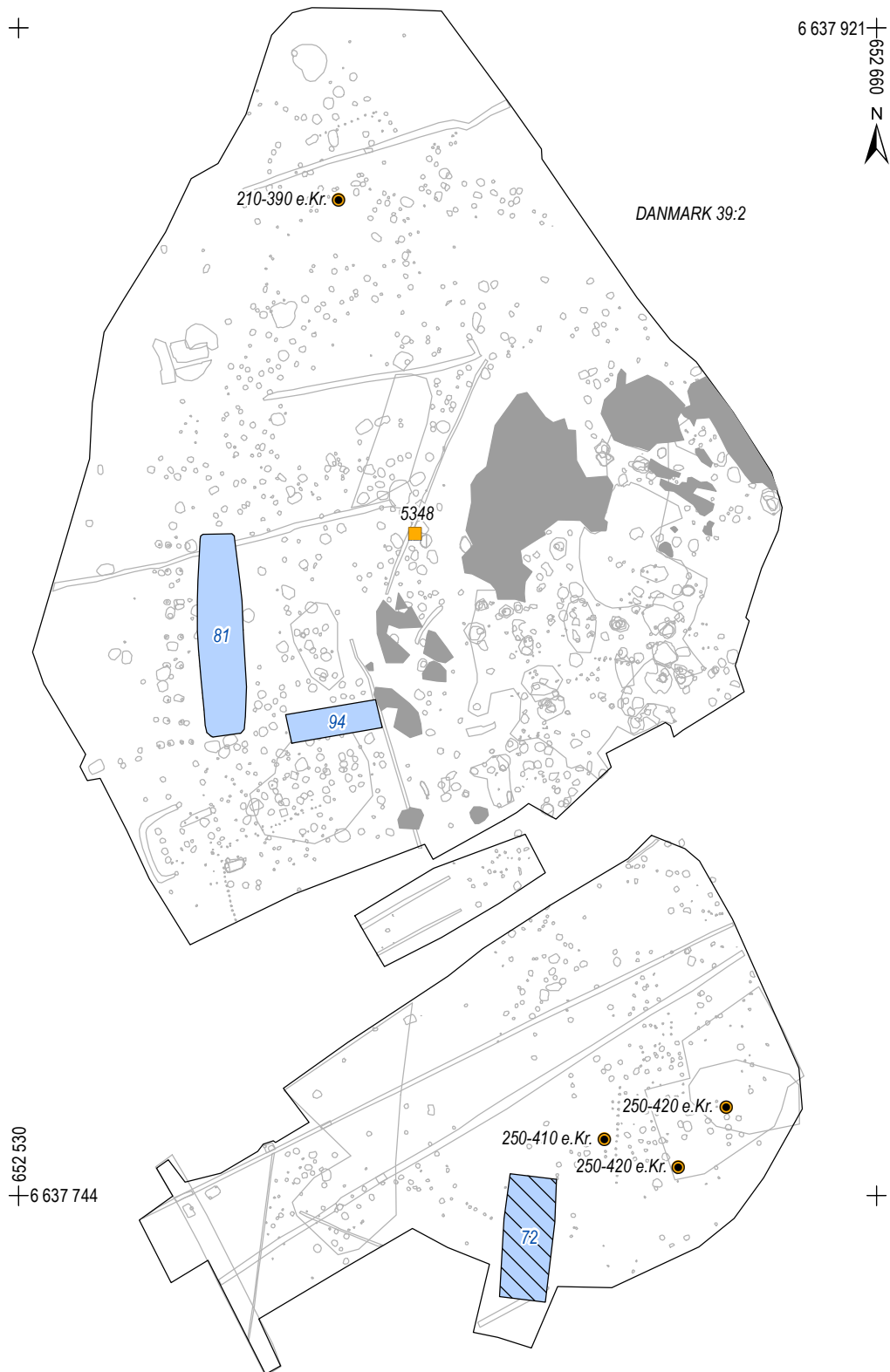
Endast ett hus har med säkerhet kunnat dateras till denna period: hus 81 inom den centrala delen av ytan (figur 142). Eventuellt har hus 94 ingått som en ekonomibyggnad i samma gård som hus 81. Tolkningen baseras framförallt på att de två husen ligger i vinkel men både dateringen och tolkningen av husets funktion är osäker.

Hus 72, beläget i den södra ytan, har också gett en datering till yngre romersk järnålder. Ett annat prov placerade emellertid huset i tidig vendeltid och kanske har huset istället utgjort en del av en gård tillsammans med hus 71 (se fas 5). Mot en sådan tolkning talar emellertid att både hus 71 och 72 har utgjort bostadshus. Dateringen av en härd och kol i två stolphål inom ytan nordost om hus 72 förstärker tolkningen att det har funnits bebyggelse inom denna del av ytan under perioden.

Material från ytterligare ett stolphål i den norra delen av boplatsen daterades till denna fas i samband med förundersökningen (FU A946; Eklund & Thölin 2015). Analysen gjordes emellertid på kol från ek som kan ha mycket hög egenålder. Det är även osäkert om provmaterialet är representativt för stolpen då annars samtliga säkerställda stolprester från boplatsen som vedartsbestämts har bestått av tall (se bilaga 10).

Om såväl hus 81 som 72 har använts under denna fas har två gårdar legat inom boplatsen under yngre romersk järnålder. Liksom under föregående fas bör husen ha följt på varandra och endast ha varit samtida under en kortare tid om de representerar en kontinuerlig bebyggelse under 100 år.

FAS 2 – YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER

Figur 142. Hus och anläggningar vid Nederkumla daterade till fas 2, ca 250–350 e.Kr. Skala 1:1000.

● ¹⁴ C-datering	□ Anläggningar
■ Ugn	■ Berghäll
■ Hus	□ Undersökningsområde Danmark 39:2
▨ Ev fas 2	

Figur 143. Konerna markerar stolphålen i hus 79. Hitom huset syns en anläggningsfri yta som kan ha fungerat som husets gårdsplan. I bakgrunden syns Uppsala domkyrka längst till vänster. Foto taget från sydost.

Fas 3 – sen yngre romersk järnålder – tidig folkvandringstid, 350–450 e.Kr.

Två av de hus som har förts till denna period har två skilda dateringar av makrofossil från yngre romersk järnålder respektive folkvandringstid. Dateringen av husen baseras således på antagandet att båda proverna är representativa för husets användningstid och att husen då med hänsyn tagen till förväntad livslängd bör dateras till övergången mellan yngre romersk järnålder och folkvandringstid.

Det ena av dessa är hus 77 som låg i den centrala delen av undersökningsområdet. Det andra är hus 79 som tillsammans med hus 86 har utgjort en gård som varit belägen i den norra delen av undersökningsområdet (figur 144). Det är hus 79 som har daterats till denna period, medan trä från ett av stolphålen i hus 86 gett en något äldre datering (yngre romersk järnålder). Husen har haft kompletterande funktioner där hus 79 utgjort bostadshus och hus 86 sannolikt förråd eller fåhus. Husen har varit placerade i vinkel kring en anläggningsfri yta, förmodligen en gårdsplan. Troligen har även hus 95, en mindre ekonomibyggnad belägen i kanten av gårdsplanen, hört till denna gård.

Eventuellt har det under denna period funnits ytterligare ett hus inom boplatsen. I den sydöstra kanten av höjden med gravfält Danmark 39:1 påträffades hål efter två kraftiga stolpar som kan ha utgjort ett bockpar i ytterligare en treskeppig byggnad, hus 97. Skalkorn som påträffades i ett av stolphålen skulle kunna indikera att det rör sig om ett bostadshus, men tolkningen är mycket osäker. Långt senare, under yngre vendeltid, placerades en liten brandgrav i toppen på ett av de gamla stolphålen (se kapitel 6). Förutom husen har även ett antal härdanläggningar daterats till denna fas. Några av anläggningarna har emellertid dateringsintervall som kan placera dem i antingen denna eller nästa fas och därför redovisas de på planerna för både fas 3 och fas 4. Flera av anläggningarna anknöt rumsligt till bebyggelsen och representerar sannolikt aktiviteter som ägt rum på gårdarna. Tre stora rektangulära grophärdar kan ha använts för att torka kött (se kapitel 7.3.4).

Antalet gårdar som kunnat föras till denna fas är således två, möjligen tre. Detta kan innebära att det har funnits två samtida gårdar inom boplatsen under större delen av denna fas.

Figur 144. Hus och anläggningar vid Nederkumla daterade till fas 3, ca 350–450 e.Kr. Skala 1:1 000.

Figur 145. Miljöbild från boplatundersökningen. Konerna märker ut stolphålen i hus 80. Foto taget från norr.

Fas 4 – folkvandringstid, 450–550 e.Kr.

Till denna period kan fler hus föras jämfört med tidigare perioder, vilket ökar sannolikheten för samtidighet mellan gårdar inom ytan. Det är svårt att urskilja den exakta kronologiska ordningen på husen, men några härrör sannolikt från den senare delen av fasen.

Två av husen daterade till denna period har varit belägna i den centrala delen av boplatsytan, hus 80 och hus 89, vilka båda har varit bostadshus (figur 146). Husen är belägna så att de inte bör ha varit samtida och dateringarna antyder att hus 80 utgör det yngre av de två.

Inom den södra ytan har tre hus daterats till folkvandringstid, hus 73, hus 78 och hus 91, och samtliga har tolkats som bostadshus. Hus 91 utgör sannolikt det äldsta av de tre husen. Från både hus 73 och hus 78 har ¹⁴C-analysen resulterat i två skilda dateringar till folkvandringstid respektive tidig vendeltid. Tolkningen är att båda proverna representerar husens användningstid och baserat på husens förmodade livslängd dateras de därmed till perioden

vid övergången mellan folkvandringstid och vendeltid. Husens användningstid kan således också ha sträckt sig in i nästa fas.

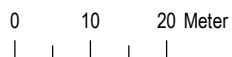
Flera av de härdar som redovisades under föregående fas kan även ha tillkommit under denna. Med undantag för en grophärd i den allra nordligaste delen av undersökningsytan är anläggningarna belägna i nära anslutning till bebyggelsen. Grophärden har ett brett dateringsintervall och kan även tillhöra nästa bebyggelsefas.

Detta är således den fas till vilken det kunnat föras flest antal bostadshus. Antalet hus indikerar att det funnits minst två, sannolikt tre samtida gårdar vid Nederkumla under denna fas. En har varit belägen i den centrala delen av ytan och en eller två har legat i den södra delen.

Det var också vid denna tid man började begrava människor uppe på höjden, och uppförde en lång rad med ganska kraftiga stolpar vid foten av impedimentet, förmodligen med syfte att skilja gravplatsen från boplatsen (se kapitel 6).

Figur 146. Hus och anläggningar (samt gravar) vid Nederkumla daterade till fas 4, ca 450–550 e.Kr. (endast gravar säkert daterade till fasen redovisas). Skala 1:1 000.

¹⁴ C-datering	Anläggningar
Hus	Berghäll
Grav	Undersökningsområde Danmark 39:2
Stolprad (93)	

Figur 147. Undersökning av boplatsens södra delar. Gullpinnarna på rad markerar en av få bevarade hägnader. Den gick rakt genom hus 71 och var sannolikt äldre än huset. Foto taget från söder.

Fas 5 – tidig vendeltid, 550–650 e.Kr.

Två bostadshus har daterats till den första delen av vendeltiden, hus 71 och hus 84 (figur 148). Hus 84 har varit beläget i den centrala delen av boplatsytan, medan hus 71 var placerat i den södra. Eventuellt kan hus 72 också ha tillhört samma gård som hus 71. Hus 72 har gett dateringar som antingen placerar det i fas 2 eller fas 5 (se ovan). Om husen utgjort en gård har de varit placerade i vinkel kring en närmast anläggningsfri yta som kan ha fungerat som gårdsplan.

Möjligen kan även hus 92 i utkanten av den södra ytan föras till denna fas. Trärester från en av stolparna har daterats till folkvandringstid – tidig vendeltid, men med tanke på träets egenålder har huset antagligen varit något yngre än vad dateringen visar. Det är osäkert om huset har använts som bostad, men

även om det varit en ekonomibyggnad kan det representera en gård där bostadshuset har legat utanför undersökningsområdet.

Den enda anläggning av annat slag som har daterats till denna period är en grophärd som låg i den norra delen av området. Dateringen av härden är vid och den kan också ha varit brukad under föregående fas. Oavsett det indikerar härden att aktiviteter skedde även inom ytor av boplatsen som inte låg i direkt anslutning till själva bebyggelsen.

Även under denna fas har det således funnits två eller tre gårdar vid Nederkumla. Om samtliga hus har använts under denna fas kan det under den större delen av perioden ha legat två gårdar, och under delar av fasen tre gårdar, på boplatsen.

FAS 5 – TIDIG VENDELTID

Figur 148. Hus och anläggningar (samt gravar) vid Nederkumla daterade till fas 5, ca 550–650 e.Kr. (endast gravar säkert daterade till fasen redovisas). Skala 1:1 000.

	¹⁴ C-datering		Stolprad (93)
	Hus		Anläggningar
	Ev fas 5		Berghäll
	Grav		Undersökningsområde Danmark 39:2

0 10 20 Meter

Figur 149. Malstensunderliggaren låg i den sista grav (13) som anlades på gravfältet Danmark 39:1. Graven var på ett symboliskt vis ingrävd i kanten på en stor krönhög (40) som verkar ha uppförts i samband med att boplatsten övergavs. Hämtades malstenen från det gamla bostället? Foto taget från söder.

Fas 6 – sen vendeltid, 650–750 e.Kr.

Endast ett hus har daterats till den senare delen av vendeltiden, hus 74 som låg i den centrala delen av boplatstyten (figur 150). Den datering som erhöles från hus 74 är den yngsta dateringen från boplatsten och intervallet överlappar inte med några andra dateringar. De enda hus som möjligen kan ha varit samtida med detta är två mindre byggnader, hus 85 och hus 88 med samma placering i den nordöstra kanten av undersökningsytan. Husen har inte kunnat dateras närmare än till yngre järnålder. Det har inte kunnat fastställas om husen varit ekonomibygnader eller bostadshus, men oavsett vilket så kan de representera ytterligare en gård belägen utanför undersökningsytan och närmare den historiska bytomten. Denna gård kan ha varit samtida med hus 74, eller yngre.

Hus 74 var således det sista bostadshus som uppfördes inom ytan innan den övergavs. Med hänsyn till husens förmodade användningstid bör hus 74 inte

representera hela den tid som fasen omfattar. Om man tänker sig en kontinuitet från tidigare faser bör ytan ha övergivits för bebyggelse omkring år 700, men dateringarna möjliggör även ett kontinuitetsbrott.

Även om undersökningsytan övergavs för bebyggelse under sen vendeltid behöver det inte innebära att Nederkumla som helhet lämnades. Gravläggandet fortsatte på gravfältet in i vikingatid, och sannolikt flyttade bebyggelsen helt enkelt till en plats utanför undersökningsområdet.

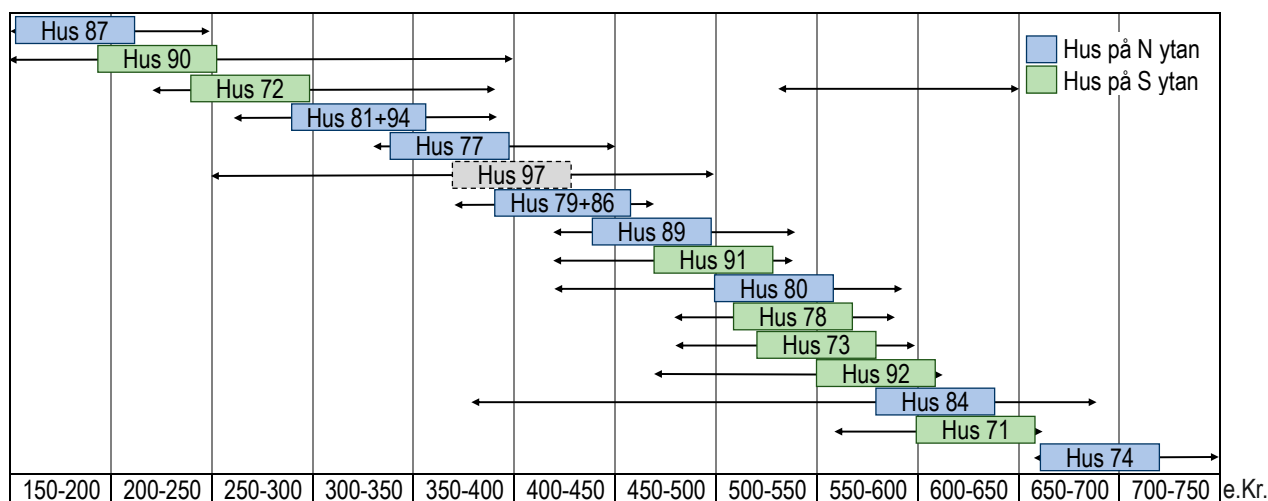
Inom undersökningsytan har vi således endast belägg för en gård under den senare delen av vendeltiden. Möjligheten finns emellertid att ytterligare gårdar har legat högre upp mot eller på impedimentet med gravfältet där antalet gravar nu ökade. Gravfältet användes som mest intensivt under 700-talet (se mer i kapitel 6).

Figur 150. Hus och anläggningar (samt gravar) vid Nederkumla daterade till fas 6, ca 650–750 e.Kr. (endast gravar säkert daterade till fasen redovisas). Skala 1:1 000.

0 10 20 Meter

- Hus
- Grav
- Anläggningar
- Berghäll
- Undersökningsområde Danmark 39:2

Figur 151. Illustration av hur bebyggelsen inom Danmark 39:2 kan ha utvecklats över tid. Rektanglarna representerar hus med en användningstid på 60 år och linjerna visar möjliga dateringar för respektive hus.

7.2.4 Bebyggelsestruktur

Enligt den fasindelning som föreslås ovan har det periodvis funnits samtida gårdar inom den undersökta boplatstyten. Under de första faserna, från äldre romersk järnålder till övergången till folkvandringstid, tycks två gårdar ha avlöst varandra över tid men gårdarna har möjligen också existerat samtidigt under en kortare period. Bebyggelsen har varit som tätast under folkvandringstid och tidig vendeltid då upp till tre gårdar samtidigt har funnits vid Nederkumla, åtminstone under delar av faserna. Under den senare delen av vendeltiden, som utgör den sista bebyggelsefasen, har återigen bara en gård funnits inom boplatstyten. Relationen mellan gårdarna och hur bebyggelsestrukturen ska definieras diskuteras i kapitel 3.

I tolkningen av faserna har vi tagit fasta på att man inte behöver anta en fullständig synkronism mellan konstruktioner inom samma fas. Det innebär att två hus med samtida dateringar inte behöver vara helt samtida, det vill säga de behöver inte ha byggts och övergivits samtidigt. De oprecisa dateringarna och dateringsintervallen ger ofta utrymme för oliktidighet. Det innebär också att man inte behöver sätta likhetstecken mellan övergivandet av ett gammalt hus och uppförandet av ett nytt (jfr Holst 2004).

Utifrån studier av den danska järnåldersbyn Nørre Snede på Jylland har Mads Kähler Holst argumenterat för en successiv förändringsprocess som innebar

att nya gårdar etablerades innan de äldre övergavs. Den nya gården och den gamla användes därför samtidigt under en tid (Holst 2004). Etablerandet av nya enheter sätter Holst i samband med att en ny generation växte upp samtidigt som den gamla levde kvar på platsen. Fokke Gerritsen har dragit liknande slutsatser utifrån nederländskt boplatmaterial från samma period. Utifrån analogier med antropologiska studier har han satt husens och gårdarnas användningscykel i relation till människornas sociala liv. Nya hus byggdes vid till exempel giftermål, barns födelse eller barns inträde i vuxenvärlden och övergavs när hushållets överhuvud avled eller den gamla generationen i huset flyttade in med den yngre (Gerritsen 1999, s. 84).

Tolkningen av bebyggelseutvecklingen inom Danmark 39:1 baseras som tidigare diskuterats på ett antagande om att husen haft en användningstid omfattande cirka 60 år, samt på ett antagande om bebyggelsekontinuitet inom ytan. Dessa antaganden har stor inverkan på tolkningen av bebyggelsestrukturen. Om man istället skulle räkna med att husen haft en kortare användningstid skulle sannolikheten för samtida gårdar inom ytan minska, medan en längre användningstid skulle resultera i fler samtida gårdar.

På samma sätt innebär antagandet om kontinuitet att sannolikheten för samtidighet mellan gårdar minskar i och med att husen sprids ut över en längre tidsperiod. Men även om man antar att det förekommit diskontinuitet i bebyggelsen under vissa perioder kan antalet samtida gårdar inte ha varit mer

än två till tre under de olika faserna. Däremot skulle det innebära en ökad samtidighet vad avser etablerandet och övergivandet av de samtida gårdarna och att gårdarna inom de olika faserna fungerat sida vid sida under längre tidsperioder.

7.3 Ekonomi och specialiserad verksamhet

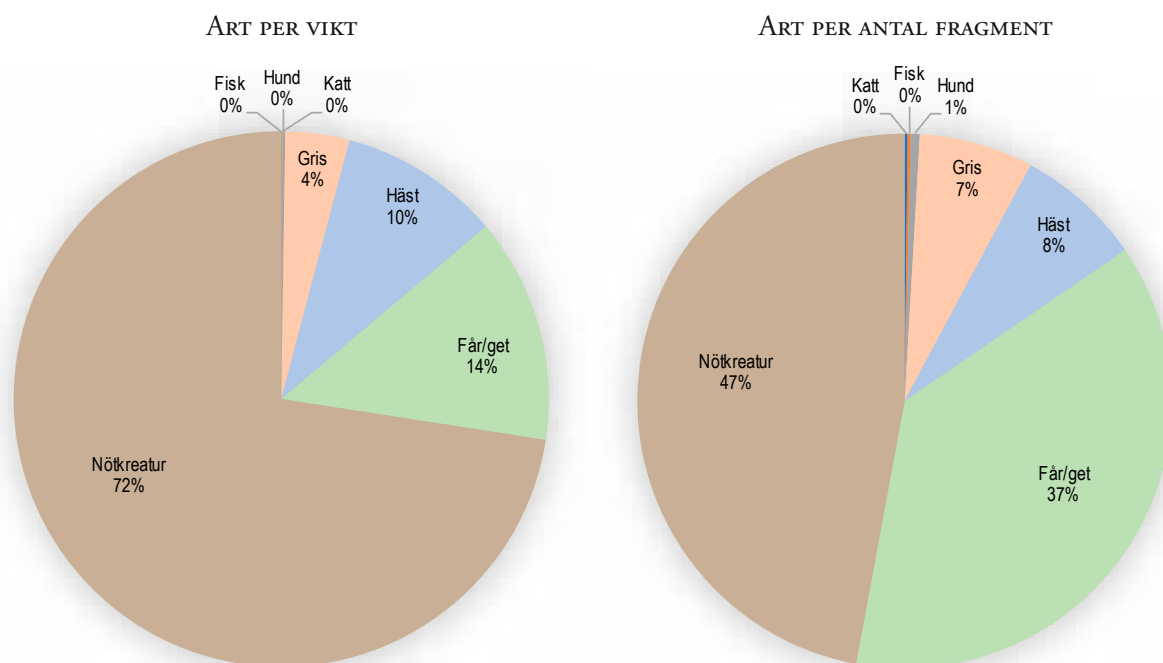
Några mål vi satte upp inför undersökningen var att fastställa gårdarnas försörjningsbas och konstatera eventuell specialisering inom ekonomi och hantverk på boplatsen. För att undersöka detta har vi gjort analyser av det osteologiska och arkeobotaniska materialet och studerat fynden. Vi har även tittat närmare på de många anläggningar som framkom inom boplatsen och som representerar olika typer av aktiviteter.

7.3.1 Osteologi: boskap och andra djur

Det osteologiska materialet från boplatsen omfattade drygt 5,7 kg ben (mängden inkluderar boplatsen 39:2 samt de anläggningar som förts till boplatsfasen inom 39:1, jfr bilaga 6). Hur representativt

benmaterialet är för boskapens sammansättning under boplatsens användningstid påverkas förstås av bevaringsförhållanden och av hur materialet har avsatts (Göthberg 2007a, s. 428). En enskild händelse som en större mängd ben avsatta vid ett enda tillfälle i en avfallsgrop kan få stort genomslag i statistiken utan att för den skull avspeglar boskapens sammansättning över någon längre tid. Bland kontexterna med ben från Nederkumla är det en som särskilt sticker ut vad gäller mängden ben, ugnen 5348 som innehöll drygt 1,6 kilo av det påträffade benmaterialet. Bilden av fördelningen mellan djurarterna inom boplatsen ändras emellertid inte nämnvärt om man väljer att inte ta med denna anläggning i statistiken.

I analysen av fördelningen av djurben inom boplatsen kan man välja att antingen utgå från benens vikt eller räkna antal fragment av olika arter. Skillnader i benslagens vikt påverkas mycket av vilken art det är, ben från nöt eller häst väger generellt mer än ben från till exempel får/get. Antalet fragment av respektive art kan däremot påverkas av hur man under förhistorisk tid har hanterat olika djurarter. Vi har därför valt att presentera de olika arternas representation inom boplatsen utifrån såväl vikt som antal fragment (figur 152).

Figur 152. De olika djurarternas procentuella fördelning av det benmaterial från boplatsen Danmark 39:2 som gått att bestämma.

Oavsett om man väljer att utgå från vikt eller antal fragment är ben från nöt mest förekommande i materialet, följt av får/get. Därefter följer ben från häst och gris. Värt att notera är att sammanlagt cirka 75 % av de ben som identifierats som häst påträffades i endast två av anläggningarna, dels i den enda identifierade ugnen inom bopplatsen (5348), dels i en av de rektangulära härdarna (441). Hästbenen kan därför snarare ses som representativa för enskilda händelser än för boskapens sammansättning över en längre tid. Om man räknar bort dessa anläggningar är andelen påträffade ben från gris större än de från häst. Benmaterialet från undersökningen av bopplatsen vid Nederkumla pekar således mot en boskapsskötsel baserad på nötboskap och får/get, samt till viss del gris, men att man även har haft hästar.

Det är inte möjligt att utifrån den rumsliga spridningen av ben från olika djurarter urskilja om gårdarna har haft skilda sammansättningar i boskapsbeståndet. Ben från nöt, får/get och gris uppvisar i stort sett samma spridningsmönster. Därmed kan heller ingen förändring över tid spåras.

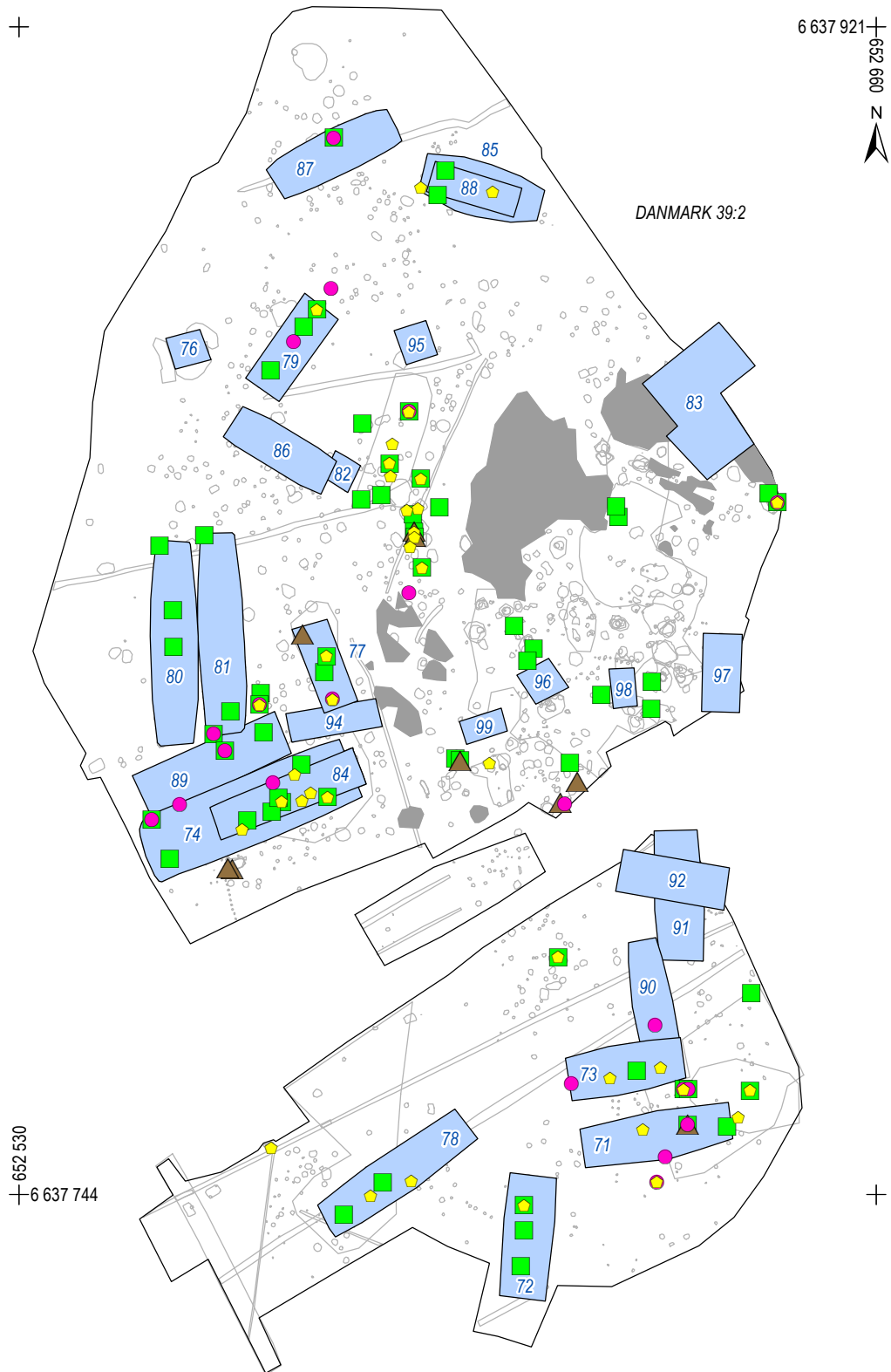
Sammansättningen av benmaterialet överensstämmer väl med det osteologiska materialet från flera andra undersökta järnåldersboplatser kring Uppsala (Göthberg 2007a, s. 429). Oftast dominerar nötboskapen på boplatserna, men det finns även flera exempel på boplatser där får/get har varit övervägande. En blandad sammansättning av djurarter kan tillgodose hushållens behov av såväl kött- och mejeriprodukter som ull och skinn.

Av nöt, får/get och gris finns ben från såväl köttfattiga som köttrika delar i materialet. Det tyder på att boskaphållningen varit inriktad mot självförsörjning. Djuren har såväl slaktats och styckats som konsumerats på plats (jfr Vretemark 1997, s. 52ff).

Endast ett fåtal djur har kunnat åldersbedömas och då är det framförallt de yngre djuren som framträder i materialet. Det säger inte så mycket om hur man har hanterat djuren på bopplatsen, utan beror på att de yngre djuren har framträdande drag som gör att de lättare kan identifieras i den osteologiska analysen.

Fiske har sannolikt ingått som en del i försörjningen, men det är inte möjligt att bedöma betydelsen av detta utifrån det osteologiska materialet. Endast ett fragment av fiskben har kunnat identifieras: en kota från en gös påträffades i ett stolphål i hus 85 från yngre järnålder. Möjligheterna att hitta fiskben är starkt beroende av hur bevaringsförhållandena varit, men även vilken undersökningsmetodik som använts. Vid vår undersökning var möjligheten att fånga upp fiskben störst i samband med floteringen av de jordprover som togs från stolphål och härdar. Ytterligare en indikation på att man har fiskat, om än i okänd omfattning, är en kota från fisk och en fiskekrok som påträffades i grav 1, från tidig vendeltid, på gravfältet Danmark 36:1. Enstaka fiskben har även påträffats vid undersökning av bopplatsen vid Söderhällby strax norr om Nederkumla (Fagerlund 2013).

Andelen häst i benmaterialet motsvarar det som är vanligt på boplatser från äldre järnålder, det vill säga omkring 10 % (Bäckström 2012, s. 238). Hästkött har under järnåldern oftast inte utgjort basföda, däremot kan man ha ätit detta viktiga och symbolladdade djur i samband med rituella måltider (Sjöling & Bäckström 2009, s. 102). Det finns en omfattande litteratur som behandlar hästens roll i kulten under nordisk järnålder (till exempel Gjessing 1943; Hagberg 1967a, b; Sundqvist 2002). De tidigare exempel på hästkult som påträffats i Fyrislundsområdet är emellertid allihop från vikingatid (Fagerlund & Lucas 2009; Fagerlund 2013, s. 59; Lucas & Lucas 2013; Lucas 2017). Det finns exempel från andra delar av Uppland där brända hästben påträffats i härdar utanför hus (Lucas & Lucas 2013, s. 105). I Brillinge och Danmarksby har man påträffat ben från endast de köttrika delarna av hästen i härdar från folkvandringstid, vilket har tolkats som att hästen flåtts med huvud och hovar kvar vid skinnet. Skinnet ska sedan ha använts rituellt (för referenser se Lucas & Lucas 2013, s. 105). Det har inte varit möjligt att tolka hästbenen från Nederkumla på detta sätt. På bopplatsen framkom hästben i fyra härdar och en ugn. I tre av härdarna påträffades endast enstaka fragment, men i den rektangulära härd 441 framkom 12 fragment. Benen från härd 441 utgjordes av obrända ben från unghäst och kom från såväl köttfattiga som köttrika delar. Även i ugn 5348 påträffades ben från såväl köttfattiga som köttrika delar, men i denna anläggning var benen brända. Förutom häst påträffades även nöt, får/get och hund i ugnen (se kapitel 7.3.4).

Figur 153. De olika djurarternas spridning över boplatstytan uppvisar inga urskiljbara mönster som kan tolkas som skillnader i boskapsbestånd mellan gårdarna. Skala 1:1000.

Förutom boskapsdjur och häst har även ben från katt och hund påträffats inom boplatsen. Ett fragment av lårben från katt påträffades i ett av gavelstolphålen till hus 77, som har daterats till övergångsperioden mellan yngre romersk järnålder och folkvandringstid. Detta enda fynd kan kanske inte säga så mycket om tamkatternas betydelse på just de här gårdarna. Men det är intressant att fyndet gjordes i ett stolphål, eftersom samma omständigheter gäller för ett annat sällsynt kattfynd från äldre järnåldern. I Rasbo var det en svanskota från tamkatt som hittades i ett stolphål, och man tolkade fyndet som ett husoffer (Aspeborg & Seiler 2012, s. 77). Benet i Rasbo är daterat till förromersk järnålder vilket gör det till det äldsta kända fyndet av tamkatt i Norden. Från ungefär samma tid är de kattben som hittades i en grav vid Berget utanför Gamla Uppsala (Göthberg, Frölund & Fagerlund 2014). Kattben har också påträffats i två gravar på gravfältet Inhåleskullen, daterade till folkvandringstid respektive vendeltid (Seiler & Appelgren 2012). I övrigt lyser katt med sin frånvaro i materialet från Fyrislundsområdet, trots att de bör ha varit uppskattade jägare av smådjur som annars kunde härja i sädförråden. Kanske kan man spekulera i, att kattbenet i stolphålet varit avsett att avvärja angrepp på förvarad säd? Katt fanns inte i någon av gravarna på varken Danmark 36:1 eller Danmark 39:1.

Brända ben från hund fanns i ugnen 5348 tillsammans med ben från flera andra arter, och en obränd tand från hund påträffades i ett av stolphålen till hus 84, daterat till tidig vendeltid. Hundben påträffas generellt oftare än kattben och hundar måste ha varit högst närvarande i byar och på gårdar. Hund har också påträffats på boplatser i grannskapet, bland annat i Hellby, Övergnista och Söderhällby. I en ekonomi med inslag av boskapskötsel har hundar säkerligen behövts som vall- och vakthundar. I gravarna på gravfälten vid Kumla var hunden det vanligaste djuret, liksom i hela Norden under yngre järnålder (kapitel 5 och 6; Nordberg 2004, s. 241ff). Ugnen har antagligen använts för att laga mat (se avsnitt 7.3.4), vilket betyder att man i sen yngre romersk järnålder – tidig folkvandringstid har ätit hund, liksom häst.

7.3.2 Arkeobotanik: grödor och jordbruk

Den arkeobotaniska analysen visar att basen i jordbruket vid Nederkumla var skalkornsodling och det indikerar att invånarna var vanliga bönder utan någon särskild ställning i samhället. Tre gårdar från fas 2 och 3, yngre romersk järnålder – tidig folkvandringstid, avvek från detta mönster genom att det förekom vetekärnor i dessa hus (72, 79, 81). Inslaget av vete var dock så blygsamt att det är tveksamt om vete verkligen odlades på platsen. Det skulle kunna vara ett omedvetet inslag i skalkornsodlingen eller så kanske man införskaffade vete i ett speciellt syfte. Det skulle kunna vara för någon speciell måltid eller för att deponera vetet i rituella sammanhang (exempel finns från gravfältet men långt senare, 700-talet).

Detta kan ses mot bakgrund av vad vi vet om järnåldersodlingen generellt. Det finns flera redovisningar av jordbrukets utveckling under järnålder även om flertalet av dem behandlar ett sydsvenskt material (Engelmark 1992; Gustafsson 1995a; Viklund 1998, 2008; Pedersen & Widgren 1998; Grabowski 2014). Stapelgrödan i järnåldersjordbruket var skalkorn som användes till att baka platta bröd, gröträtter, klimp, palträtter och till framställning av öl och mjöd. Skalkornet odlades av alla samhällsklasser. Förutom skalkorn odlade ett mindre antal gårdar även någon vetesort och i de flesta fall var det välbeställda gårdar som hade denna möjlighet. Av vete kunde man baka jästa bröd vilket i första hand förekom hos de mer välbeställda. I slutet av äldre järnålder började vissa välbärgade gårdar även odla råg vilket man också kunde baka jästa bröd av. Influenserna kom, enligt Stefan Gustafsson (muntligt meddelande), sannolikt från områden motsvarande dagens Tyskland som hade en lång tradition av rågodling.

Ogrässammansättningen visar att åkrarna som brukades av gårdarna vid Nederkumla var väl bearbetade och gödslade. Säden såddes om våren i ensädesbruk, det vill säga att man sådde kornet år efter år utan någon mellanliggande träda. Det var först under perioden 400–600 e.Kr. som systemet med vår- och höstsådd infördes i åtminstone Skåne och Östergötland, och där på välbeställda gårdar och stormansgårdar (Gustafsson 2003). Några spår efter ett sådant system finns inte i Fyrislund.

Ensädesodling kräver en viss djurbesättning och gödning. Utifrån ängsväxterna kan vi se att både fuktäng och torräng nyttjades för slätter. I några hus har man haft en fädel med tillhörande foderloft. Det var förmodligen inte alla djur som stallades utan många gick ute året om, men under vintermånaderna kunde även utegångsdjuren behöva stödutfodring.

Utöver sädesodling odlades även gråärt och lin. Både lin och gråärt skulle passa väl in i en bostadsnära trädgårdsodling. Linet som är mycket ogräskänsligt lämpar sig dåligt för ensäde och i de fall linet odlas på åker säs det som första gröda efter en träda. Linet odlades inte för textilproduktion utan för de oljerika frönas skull.

7.3.3 Kulturlager – odlingslager

Kulturlager hade bevarats på några platser inom boplatstytan. I den sydöstra delen fanns ett lager (233) som anslöt väl till hus 73, ett bostadshus som har daterats till sen folkvandringstid – tidig vendeltid (fas 4). Lagret innehöll hushållsavfall, bland annat ben och förkolnat växtmakrofossil, som avsatts vid matberedning, tröskning, slakt, renhållning och liknande aktiviteter. Jorden var inte bearbetad i syfte att odlas upp. Under kulturlagret fanns ytterligare ett kulturlager (5275) som liknade det yngre lagret men inte innehöll annat än lite kol och mera hade karaktär av odlingslager. Det är inte närmare daterat, men tycks föregå uppförandet av hus 73. Ett liknande möjligt odlingslager (948) fanns i områdets sydvästra del. Lager (948) överlagrades av hus 78 som, liksom hus 73, har daterats till sen folkvandringstid – tidig vendeltid (fas 4). I den centrala delen av boplatstytan fanns lager (863) som låg tillsammans med ett stort antal anläggningar och flera hus. Tolkningen av vilken aktivitet som avsatt lagret är osäker, det liknar de troliga odlingslagren (5275 och 948) men av stratigrafiska iakttagelser att döma tycks det ha avsatts samtidigt som hus 84 stod på platsen och sedan blivit genomgrävt när hus 74 restes på samma plats.

I norra delen av ytan fanns ett tydligare odlingslager (5209). Det överlagrade ett flertal härdar men har inte daterats. Läget indikerar att lagret varit en odlingsyta som hört till den gård som fanns här

Figur 154. Ogräset svinmålla var ett av de växtmakrofossil som oftast bevarats i proverna från boplatsten.

under yngre romersk järnålder – tidig folkvandringstid, med husen 79, 86 och 95. Inget växtmakrofossil kunde knytas till lagret. I hus 79 påträffades skalkorn, bröd/kubbevete och svinmålla.

Ytterligare ett odlingslager (5236) fanns under hus 77. De kraftigt stenskodda stolphålen syntes tydligt i lagrets yta. Stratigrafiskt bör lagret höra till fas 2 eller tidigare, och läget i anslutning till hus 81 och 94 som förts till fas 2 indikerar att det handlar om en odlingsstappa i nära anslutning till gården.

7.3.4 Gropar, härdar och andra anläggningar

Ett sätt att närma sig frågorna om boplatsens ekonomi och eventuell specialiserad verksamhet är att titta närmare på de aktivitetsområden som har funnits inom boplatsen. Vanligaste anläggningstypen är härdar och gropar. Båda dessa typer av anläggningar var spridda över i stort sett hela boplatsen och uppträdde blandat inom ytan. De många faserna och den upprepade omstruktureringen av boplatsen har lett till att de flesta ytor har använts åtminstone under någon fas. Det är även troligt att vissa ytor använts under flera olika faser. Några tydliga gränser mellan olika aktivitetsområden går därför inte att urskilja även om det finns vissa koncentrationer i anläggningarnas spridning. Än mindre kan man med någon säkerhet knyta anläggningarna till särskilda hus eller gårdar (figur 155).

Gropar är mycket anonyma anläggningar vars funktion ofta är svår att fastställa. Begreppet grop kan närmast likna vid en samlingsterm för nedgrävningar som inte gått att klassificera. Syftet med en grop kan vara att få tillgång till själva materialet som tas upp ur marken, det vill säga en täkt, eller så är det själva nedgrävningen i sig som varit syftet. I inget av fallen behöver det finnas en koppling mellan anläggningens funktion och dess innehåll eftersom fyllningen då oftast är sekundär. Vid bedömning av gropar bör man ta hänsyn till såväl form och mått som fyllning i tolkningen (Hjulström & Lindwall 2013, s. 83). I samband med undersökningarna av boplatsen Pryssgården utanför Norrköping gjordes en klassificering av groparna i olika kategorier kopplat till funktioner som täktgrop, avfallsgrop, förrådsgrop, arbetsgrop, brunn och så vidare (Borna-Ahlkvist, Lindgren-Hertz & Stålbom 1998). Groparna vid Nederkumla har granskats utifrån de variabler som då ställdes upp, men har inte kunnat föras till någon av dessa kategorier. De allra flesta groparna inom boplatsen var små, under en meter stora, och hälften av de som undersöktes var under 0,2 meter djupa. I en av dessa små gropar (547) påträffades delar av ett större strierat kärl (F547:13257:1–2) som skulle kunna utgöra ett förrådskärl (se bilaga 8). Gropen kan ha varit belägen i något av husen 77 eller 94. Utöver det påträffades inga fynd i några av de undersökta groparna. Några

gropar innehöll djurben, men det är inget i detta osteologiska material som sticker ut från det övriga inom boplatsen.

Tre gropar skilde sig från de övriga genom sin storlek (grop 830, 5162 och 5210). Dessa gropar hade en yta på mer än 4 m², vilket skulle kunna betyda att de varit någon form av arbetsgropar. Detta är en hypotes som dock inte har kunnat bekräftas genom undersökningen.

De flesta groparna har således inte kunnat funktionsbestämmas och det finns inget som tyder på att de har använts i samband med någon särskild specialiserad funktion. Utifrån vad vi vet om gropar på boplatser från tidigare undersökningar är det troligt att flera av groparna på boplatsen kan vara grävda för att hämta upp lera i syfte att klina husen, men att vissa av dem också använts som förrådsgropar. Vissa gropar kan också ha varit tömda grophärdar.

Härdar på boplatser brukar oftast tolkas som lämningar efter matlagning eller matberedning, men antas också ha använts för andra typer av aktiviteter som kräver värme, till exempel keramiktillverkning eller metallhantverk.

I ett försök att identifiera olika typer av aktiviteter inom boplatsen har vi analyserat härdarna utifrån ett flertal olika variabler som storlek, form, stratigrafisk uppbyggnad och innehåll. I de undersökta härdarna har fynd- och benmaterial samlats in och analyserats och jordprover från ett flertal av anläggningarna har genomletats efter makrofossilt material, insektsdelar, fiskben, glödskal, kulslagg och annat som kan vara svårt att fånga upp med blotta ögat.

En grundläggande klassificering man kan göra är att skilja på ytanlagda härdar och nedgrävda sådana då dessa olika typer kan antas ha haft olika funktion. En nedgrävd härd kräver mindre bränsle och är mer effektiv om syftet är att skapa hög värme i själva anläggningen, medan en ytanlagd härd avger mer värme till omgivningen. Vid en sådan här undersökning i åkermark är det emellertid troligt att samtliga påträffade anläggningar har varit nedgrävda, eftersom den ursprungliga markytan och det översta skiktet av anläggningarna plöjts bort och eventuella ytanlagda härdar inte bevarats. Ett fåtal grunda

Figur 155. Anläggningar inom bopplatsen Danmark 39:2. Skala 1:1 000.

■ Ugn	Anläggningar
Härd	Berghäll
Hus	Undersökningsområde Danmark 39:2

härddar på höjden, belägna under kulturlagret där, kan dock betyda att ytanlagda härddar har funnits inom bopplatsen. För att särskilja grundare anläggningar från djupare gjordes vid undersökningen ändå en åtskillnad mellan härddanläggningar med ett djup under 1/10 av deras storlek (benämnda *härddar*) och anläggningar med ett större djup (benämnda *grophärddar*). Av de härddanläggningar som undersöktes utgjorde cirka 65 % grophärddar, vilket innebär att de flesta härddar anlades i en tydlig nedgrävning. Syftet med indelningen var att se om anläggningarnas djup korrelerade med någon annan variabel, som till exempel innehåll eller placering inom ytan, men något sådant mönster har inte kunnat ses.

Gemensamt för i stort sett alla härddanläggningar var att de innehöll skärvsten. Upphettade stenar har bidragit till att behålla värmen längre och gett möjlighet att värma något, till exempel mat, utan att utsetta det för själva elden (Petersson 2006, s. 145 och där anförd litteratur).

Vi har också försökt komma närmare en funktionsindelning av härddar och grophärddar genom att klassificera dem utifrån fyllningens stratigrafiska uppbyggnad. Den kategorisering som användes redovisas i figur 156 och 157. Bland de härddar och grophärddar som kunde klassificeras var typ B och C vanligast, det vill säga härddar eller grophärddar där kol och skärvsten förekom blandat eller där det fanns ett tydligt lager med kol i botten av anläggningen, under skärvstenen. Alla typer av härddar och grophärddar förekom dock inom bopplatsen. Det har inte varit möjligt att se någon rumslig eller kronologisk åtskillnad mellan de olika klasserna, utan de uppträdde alla blandat inom alla delar av bopplatsen.

Den vanligaste tolkningen av härddar med skärvsten är att de har använts för matlagning eller någon annan del av matberedningsprocessen. Till exempel har Björn Myhre utifrån en liknande klassificering av härddar på Ullandhaugsbopplatsen i Stavanger, Norge, argumenterat för att inte alla anläggningar har använts för att hetta upp mat, utan att vissa har haft funktionen att hetta upp själva stenarna (typ C), medan andra har använts som förvaringsgropar för sten (typ D; Myhre 1980, s. 193). Samtliga anläggningar antas emellertid ha haft en funktion i matberedningsprocessen. Ett annat tolkningsförslag är att grophärddar av typ C, det

Härd	Beskrivning
A	Ingen skörbränd sten
B	Blandat kol och sten
C	Träkolslager under skörbränd sten
D	Nästan bara skörbränd sten
Härdrest	Kan ej klassificeras pga dåligt bevarad

Figur 156. Kategorier som användes vid klassificering av härddar.

Grophärd	Beskrivning
A	Kol och skärvsten i ytan, ej i botten
B	Fyllning av skärvsten kol och sot
C	Kol/härd i botten
D	Fyllning av skärvsten, endast inslag av kol och sot
E	Skärvsten i botten av anläggningen

Figur 157. Kategorier som användes vid klassificering av grophärddar.

vill säga med ett kollager i botten och skärvsten ovanpå skulle vara anläggningar för sädesrostning (Petersson 2006, s. 148). Denna typ av anläggning var emellertid mer vanlig under bronsålder då man odlade sädeslag (emmer och speltvete) som behövde rostas innan malning för att få bort agnarna. Under järnålder, när den vanligaste grödan var skalkorn, kunde man ibland torka säden men detta gjordes då i en annan typ av anläggning, till exempel på en lerplatta eller i en ugn (Hjulström & Lindwall 2013). I anläggningar för sädesrostning kan man förvänta sig att hitta de kvarlämnade agnarna från sädeskornen eller brända fröer (muntligen Stefan Gustafsson). Endast tre av de 127 provtagna härddanläggningarna vid Nederkumla innehöll brända sädesrester. Två av dessa (en härdrest och en grophärd av typ A) låg i, respektive inom, ramen för hus 78 vars stolphål också innehöll skalkorn. Den tredje anläggningen var en grophärd av typ C som var belägen vid foten av höjden med gravfältet.

Benmaterialet i anläggningarna skulle också kunna visa hur härddarna har fungerat i matlagningsprocessen. 79 av 220 undersökta härddanläggningar innehöll osteologiskt material. Vanligast var förekomsten av ben från nötkreatur, följt av får/get och gris. Förhållandet speglar den generella artfördelningen inom boplatstyten och några särskilda mönster kunde inte heller här upptäckas.

Figur 158. En av de rektangulära hårdarna fotograferad i plan, innan undersökning. Foto taget från väster.

Figur 159. Påbörjad undersökning av en rundad hård med skärvsten i fyllningen. Foto taget från öster.

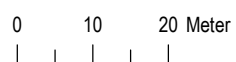
Figur 160. Sektion genom två stolphål i hus 84 som skär genom en äldre hård. Foto taget från väster.

Figur 161. Ett härdområde, men eldstäderna är från olika faser och har inte använts samtidigt. Foto taget från norr.

Figur 162. De rektangulära härdar som dokumenterats inom bopplatsen Danmark 39:2. Skala 1:1 000.

- Rektangulär härd
- Hus
- Anläggningar
- Berghäll
- Undersökningsområde Danmark 39:2

Föremål påträffades i endast tre av de undersökta härdanläggningarna (figur 163). Knackstenen var skörbränd och har snarast haft en funktion som upphettad sten. Den brända flintan kan utgöra eldslagningsflinta, något som bör ha varit användbart vid alla härdanläggningar.

Det fanns en grupp härdar som avvek från de andra vad avser framförallt formen. Härden var stora och rektangulära och hade plan botten. Hela 18 sådana cirka 0,9–1,6 x 1,3–3 meter stora anläggningar undersöktes. En likadan rektangulär härd påträffades även vid förundersökningen i den allra nordligaste delen av undersökningsområdet (A628; Eklund & Thölin 2015). De rektangulära härden återfanns inom alla delar av ytan (figur 163). Fyllningen i dessa härdar var inte annorlunda än fyllningen i de andra härden inom boplatserna och även dessa kunde klassificeras till typerna B och C. Det fanns heller inget fynd- eller benmaterial i de rektangulära härden som skulle kunna visa på någon annan funktion än hos de övriga runda härden. Även om markytan under och omkring härden ofta var rödbränd fanns det inga tecken på att de skulle ha haft någon form av ugnkupol. Det var däremot tydligt i flera av dem att de hade använts upprepade gånger. Fem av de rektangulära härden hade också en intressant konstruktionsdetalj i form av ett eller två stolphål i kanten på härden, vilka antas ha varit spår av en träkonstruktion tillhörande härden (figur 164).

Rektangulära härden av denna typ har undersökts på flera boplatser i närområdet (figur 165). Vid Nederkumla tycks de däremot vara ovanligt många. Det är intressant att samtliga rektangulära härden som daterats i området, inklusive de från Nederkumla, är från perioden yngre romersk järnålder – folkvandringstid. Detta skulle kunna betyda att denna typ av härd har använts för en aktivitet som utfördes vid boplatserna

Fynd-nr	Objekt
501:13430/1	Järnfragment, nit?
580:14335/1	Löpare, bergart
5016:14917/1	Eldslagningsflinta?
5020:19457/1	Knacksten, bergart

Figur 163. Fynd från härdanläggningar inom boplatserna Danmark 39:2.

Figur 164. Den rektangulära härden 5100 med stolphålet 5313 i östra kanten, efter undersökning. En profilbank har lämnats genom härden. Foto taget från sydost.

under just denna period. I sammanhanget bör dock nämnas att stora rektangulära härden av denna typ även undersökts vid Övergnista och Hellby under en period då man antar att aktiviteterna där hade en mer extensiv karaktär (Lucas & Lucas 2013, s. 92). Pågående undersökningar vid Hellby har dock påvisat bebyggelse och kanske får bilden av en extensiv

Lokal	Antal	Datering	Referens
Nederkumla/Danmark 39:2	18	Yngre romersk järnålder/folkvandringstid	-
Söderhällby/Vaksala 297	5	-	Fagerlund 2013
Hellby/ Vaksala 386	2	Yngre romersk järnålder	Lucas & Lucas 2013; Lucas 2014
Övergnista/Vaksala 394	1	Yngre romersk järnålder	Lucas & Lucas 2013
Slavsta/Uppsala 615	4	Yngre romersk järnålder/folkvandringstid	Fagerlund & Lucas 2009
Säby/Danmark 180	6	Yngre romersk järnålder/folkvandringstid och folkvandringstid/vendeltid	Hennius 2012
Säby/Danmark 162	8	Yngre romersk järnålder/folkvandringstid	Hennius 2012

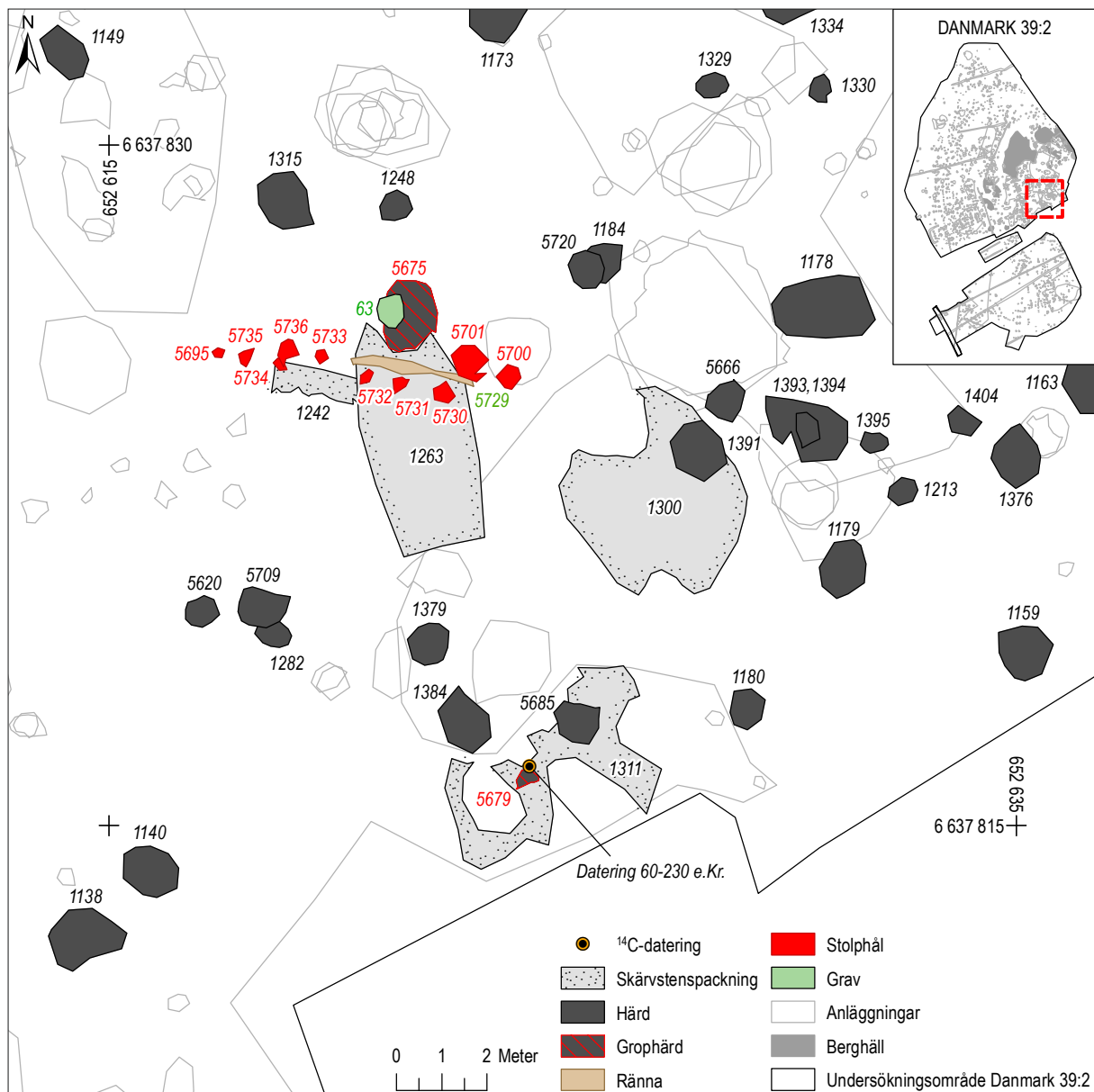
Figur 165. Lokaler i närområdet med rektangulära härden och datering av dessa.

nyttjad plats revideras framöver (Hennius muntligt meddelande). Ett tiotal liknande härdar har nyligen även undersökts vid Norrby, Vaksala 299:1, men har inte getts någon särskild tolkning/datering varför det är oklart om de är av samma typ (jfr Larsson, Lingström & Sjölin 2018, bilaga 2). Anläggningarna har ibland beskrivits som ugnar, men inte i någon av dessa har det funnits rester av någon kupol. Den gängse tolkningen är att de främst har använts för hushållsnära aktiviteter förknippat med matlagning och uppvärmning (Fagerlund & Lucas 2009, s. 37; Fagerlund 2013, s. 25). I samband med undersökningen av de rektangulära härdarna vid Danmark 162 i Säbyområdet gjordes en analys av leran som bränts kring härden (Hennius 2012b, s. 107). Man kunde se att leran hade hettats upp till cirka 450°C. Värmen i själva härden har sannolikt varit högre, men hettan har ändå inte varit tillräcklig för att indikera metallhantverk. Ett mera sannolikt förslag är att de rektangulära härdarna har använts för rökning eller torkning av kött eller fisk, alternativt säd (Hennius 2012b, s. 107; R. Lucas 2014, s. 21). Likheter finns med härdar som har påträffats i anslutning till fångstgropar i norra Sveriges inland, och som har tolkats som anläggningar där man har torkat älgkött genom att först stycka köttet och sedan hänga upp det i en ställning över härden (Melander 1986, efter Petersson 2006, s. 148). En sådan tolkning skulle kunna stämma väl överens med de rektangulära härdarna vid Nederkumla, där det vid flera av dem fanns spår av en träkonstruktion. Benmaterialet i härdarna och på boplatsen i stort visar att det i så fall är andra djur, eller möjligen fisk, som har torkats.

En annan möjlighet är att härdarna har använts för att garva hudar. Även en sådan användning skulle vara förenlig med träställningar vid härdarna. I Vittene i Västergötland har ett område med rektangulära härdar undersökts där funktionen sannolikt varit rökgarvning (Fors 2008, s. 44f, 48ff). Ett 40-tal härdar låg där skilda från husen i små grupper, vilket är ett mönster som inte kan konstateras i Nederkumla, men i storlek och form var härdarna likadana. Dateringen av härdarna i Vittene spänner över perioden förromersk järnålder – tidig vendeltid, men aktiviteterna antas främst ha skett under romersk järnålder. Härdarna i Vittene var bättre bevarade än härdarna vid Nederkumla, och man kunde se att de eldats med björk och al som gett en långsam värme. En stor mängd kol som ibland var lite rutten har

resulterat i en stark rökutveckling, och tillsammans med spår av animaliska fetter talar det för att härdarna använts till rökning (Fors 2008, s. 47). Vid rökgarvning kan röken koncentreras genom att man har ett tält över elden, vilket kan vara en alternativ tolkning till stolphålen vid härdarna i Nederkumla. Som undersökningarna av Vitteneboplatsen har visat så är det möjligt att gårdar invid goda betesmarker bland annat ägnade sig åt rökgarvning av djurhudar, i kombination med boskapsuppfödning. Till skillnad från i Vittene har det vid Nederkumla i så fall handlat om en mera lokal produktion, eftersom aktiviteterna varit mera utspridda både i tid och över boplatsytan. Det förhållandevis stora antalet rektangulära härdar kan ändå indikera en viss specialisering under perioden yngre romersk järnålder – folkvandringstid.

I den sydöstra kanten av höjden med gravfältet Danmark 39:1 fanns inom ett härdområde flera skärvstenspackningar (1242, 1263, 1300 och 1311) som sannolikt bildats när härdarna i området tömts på gammal skärvsten (figur 166). Skärvstenspackningarna vittnar om upprepade och/eller intensiva aktiviteter kring härdarna i området. En av grophärdarna (5679) under skärvstenspackning 1311 har daterats till boplatsens äldsta fas och kanske har skärvstenspackningarna tillkommit i samband med de allra första aktiviteterna på platsen. Skärvstenspackning 1300 var välvd och närmast lik en skärvstenshög. Den var delvis uppblandad med, och överlagrad av, det kulturlager som skilde boplatslämningarna från gravarna (1251). En liten stensättning från sen vendeltid/tidig vikingatid, grav 23, var anlagd på lagret. Emellertid fanns också skärvstenspackningar från senare perioder. I anslutning till skärvstenspackningarna 1242 och 1263 fanns grophärden 5675, som var mycket stor (1,5 x 1,2 meter). Intill härden fanns en smal ränna och längs med denna en rad med mindre stolphål. Alla dessa lämningar låg stratigrafiskt *på* det åtskiljande kulturlagret (1251) och bör ha tillkommit under gravfältsfasen. Rännan och stolpraden har haft ett funktionellt samband med grophärden och kan ha fungerat som avgränsning eller skydd för aktiviteter kring härden. Skärvstenspackningarna vid grophärden har tillkommit som resultat av två olika händelser. 1242 som var stratigrafiskt äldst var antagligen material från härden som lades utanför stolpraden medan den var i bruk, medan den överlagrande 1263 var skärvsten som rakats ut från härden senare. Den stora grophärden innehöll makrofossil som tyder

Figur 166. Skärvtstenspackningar och stolphålsrad i härdområdet i den sydöstra delen av impedimentet. Skala 1:150. Översikt skala 1:4500.

på att man har eldat färskt gräs i den. Syftet bör ha varit att få till en massiv rökutveckling. Om anledningen var rituell och knuten till gravfältsceremonier (se Heimdahl 2011; Gustafsson 2017), är inte fastställt, men direkt ovanpå härden låg ett brandlager från en begravning som skett i sen vendeltid/tidig vikingatid (grav 63).

En annan härd (5641) som tycks ha haft ett liknande syfte, att skapa ordentlig rökutveckling genom att elda färskt gräs, låg däremot tydligt under kulturlagret och har därmed tillhört boplatsen. Ytterligare en härd där elden bildat kraftig rök låg eventuellt

på kulturlager 1251, det är lite osäkert, och bör i så fall tillhöra gravfältsfasen. Den kan också ha varit knuten till boplatsen. I den härden, 5620, var det emellertid inte gräs utan granbarr och granris som hade eldats, vilket ger en mycket kraftig rökutveckling. Den innehöll även en knacksten.

Endast en ugn (5348) har påträffats inom boplatsen. Ugnen var belägen vid foten av impedimentet i övergången mellan gravfältet och boplatsen. Konstruktionen har utgjorts av en lerkupol över en flat yta av stenar. Analys av den tekniska keramiken från anläggningen visade att den har upphettats till

Figur 167. Sektionsbild av en tjärframställningsgrop från den centrala delen av boplatsytan. Foto taget från öster.

förhållandevis låga temperaturer, inte över 600° C (se Stilborg, bilaga 8, s. 3). Temperaturen tyder på att funktionen varit matberedning. Ugnen innehöll en förhållandevis stor mängd måttligt till kraftigt brända ben från flera olika arter: nöt, häst, får/get och hund. Ugnen har daterats till övergången yngre romersk järnålder – folkvandringstid, cirka 310–430 e.Kr. (83,32 %, se bilaga 11).

Den enda indikationen på att metallhantverk kan ha förekommit inom boplatsen är ett antal bitar kraftigt sintrad lerklining med förglasade ytor, som påträffades i ett stolphål (293) i hus 71. De förglasade ytorna tyder på att lerklining har varit i kontakt med järn. Även om lerklining i sig inte har haft någon funktion i till exempel en ässja så kan den ha hamnat i en sådan anläggning sekundärt och därmed kan bitarna indirekt visa att metallhantverk har förekommit inom boplatsen (se bilaga 8, s. 3).

Säkra kan vi däremot vara på att man har framställt tjära inom boplatsen, genom tjärframställningsgropen (5326) som låg på den centrala delen av boplatsytan och i nära anslutning till bebyggelsen på denna plats (figur 167). Både anläggningens trattform och rester av förkolnad tallved i gropen bekräftar tolkningen. Sådana anläggningar har påträffats på ett flertal boplatser i Uppsalaområdet. Bland annat har två stycken dokumenterats på boplatsen Söderhällby (Vaksala 297) och en vid Slavsta (Uppsala 696) (Fagerlund 2013, s. 26f; 2017, s. 54). Majoriteten har daterats till perioden romersk järnålder – folkvandringstid, och det är tydligt att groparna vid denna tid vanligtvis låg i nära anslutning till bebyggelsen. Det var först under vendeltiden och i senare perioder som tjära framställdes på andra platser än gården. Detta har förklarats med att tjära under äldre järnålder tillverkades för husbehov och att det var praktiskt att ha groparna nära hemmet då framställningstekniken krävde att man var närvarande under en längre period

(Hjulström & Isaksson 2007, s. 264ff). Man kan även anta att tillverkningen av tjära förlades till själva boplatserna eftersom tjära behövdes när man byggde hus. Genom att till exempel tjära stolparna i husen kunde man ge dem ett bättre skydd mot röta.

7.3.5 Fynden: alldagligt bruk och husoffer

Fyndmaterialet från boplatserna är mycket magert, endast 15 fyndposter och cirka 0,7 kilo keramik har tillvaratagits och registrerats. Av de fynd som framkom är det endast elva föremål som kan föras till förhistorisk tid (figur 168). De få fynden är en vanlig situation vid undersökning av boplatser från denna period och har föreslagits bero på att avflyttningarna varit planerade och organiserade när man övergivit boplatserna och att få saker lämnades kvar (Hennius 2012b, s. 213f; Fagerlund 2013).

Typ av objekt	Antal
Glaspärla	1
Malsten (löpare)	4
Knacksten	1
Slipsten	1
Obestämd, järn	2
Bränd flinta	1
Dörrstapel	1
Glasfragment, recent	1
Hästsosöm	2
Järnten, recent	1
Summa:	15

Figur 168. Föremålsfynden var få på boplatserna, endast elva stycken från förhistorisk tid.

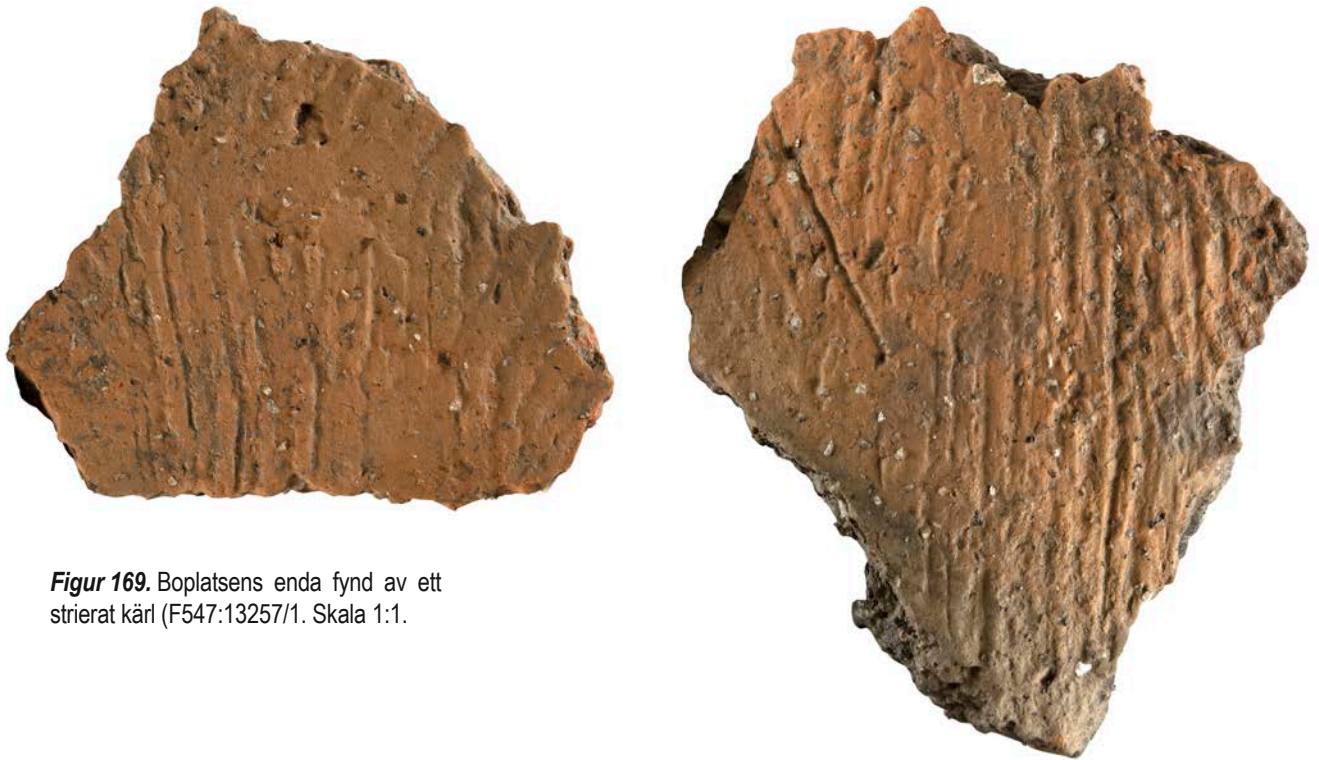
Fyra malstenar i form av löpare påträffades och vittnar om arbetet med beredning av säd vid gårdarna. Två av malstenarna låg i stolphål, den ena i ett av stolphålen till hus 90 (F291:2022/1) och den andra i ett av stolphålen till stolpraden nedanför gravfältshöjden (F5484:16393/1). En av de andra malstenarna påträffades i en härd medan ytterligare en utgjorde ett lösfynd. Andra föremål i bergart var en knacksten som låg i ett av stolphålen till hus 85 (F5006:10235/1) och ett lösfynd av ett bryne i skiffer

(F20000:19635/1). Löparen i hus 90 var eldpåverkad trots att huset inte brunnit, och troligen har den varit en deposition av rituell betydelse i den del av huset som utgjorde bostaden. Depositioner av malstenar har kopplats till föreställningar om fruktbarhet och reproduktion, och kan också ses som en betoning av kvinnornas arbete i hushållet (jfr Carlie 2004, s. 83 med referenser).

I ett annat av stolphålen till stolpraden påträffades delar av en vävtyngd. Vävtyngden hade krossats och liksom löparen i hus 90 bränts i hög temperatur innan den placerades i stolphålet (se kapitel 6 och bilaga 8). Åverkan i form av bränning och fragmentering av föremål som sedan deponerats är vanligt och tyder på ceremonier som gjort föremålen obrukbara för den profana världen (Carlie 2004, s. 190ff). Vävtyngden indikerar förstås också att man har haft vävstolar och vävt textilier vid boplatserna.

En liten röd glasflusspärla (F165:14388/1) påträffades när ett av stolphålen i hus 91 undersöktes. Stolphålet var skadat av en sprängstensgrop och pärlan kan ha hamnat i stolphålet i samband med det. Det har inte varit möjligt att datera pärlan närmare än till romersk järnålder – vikingatid.

Mängden keramik, liksom kärtyper och gods, överensstämmer även det med vad man kan förvänta sig på en boplatser från denna period i Mälardalen (se Stilborg, bilaga 8). Noteras bör emellertid att den mängd som uppges här endast omfattar den keramik som påträffades vid undersökningen av lämningarna i åkermarken, och att en del av den keramik som tillvaratogs i det överlagrande kulturlagret och i gravöverbyggnaderna på gravfältet Danmark 39:1 också kan komma från boplatseraktiviteter. I materialet förekommer kärl i olika storlek, från miniatyrkärl till större kärl som kan ha använts till förvaring. Förmodligen representerar kärtyperna vanlig hushållskeramik för förvaring och matlagning. De allra flesta skärivor har obehandlad utsida eller är glättade, men ett kärl har haft en tydligt strierad yta (F547:13257/1–2). Även uppe på impedimentet fanns rester av ett par kärl med strierad yta, vilka båda verkar ha omdeponerats och senare hamnat i yngre kontexter (se kapitel 6 och bilaga 8).

Figur 169. Boplatsens enda fynd av ett strierat kärl (F547:13257/1. Skala 1:1.

Figur 170. Skärvor från ett mindre situlaformat kärl påträffat i hus 77 (F552:12732/1) Skala 1:1.

En fråga att ställa är huruvida keramikskärvorna främst representerar avfall och skräp eller om det i några fall kan röra sig om avsiktliga deponeringar eller placeringar av kärl. I de fall keramiken har påträffats i kulturlager eller när endast enstaka fragment funnits i anläggningar rör det sig troligen oftast om avfall. Några keramikfynd kan emellertid ha handlat om avsiktliga deponeringar. Det enda striderade kärlet påträffades i en grund grop. Det saknade helt mynningsdelar men skärvor av kärlets alla övriga delar fanns representerade (figur 169). Att kärlets övre delar saknades beror antagligen på att endast botten återstod av gropen (547) som det hittades i. Det är därför möjligt att kärlet var helt när det ställdes i gropen. Det var tillverkat av ett tjockt gods som indikerar att krukans har varit relativt stor. Kanske rör det sig om ett förvaringskärl nedställt i en förrådgrop. Ett möjligt alternativ är att kärlet placerades i gropen av rituella skäl, som ett husoffer (jfr Carlie 2004, s. 65ff) men kontexten är för osäker för att påstå det. Gropen låg inom ytan för hus 94, (det kan även ha

legat i hus 77 förutsatt att detta ursprungligen sträckte sig längre söderut). Dessa hus har daterats till yngre romersk järnålder – tidig folkvandringstid.

Även i stolphål 5144, som inte har kunnat knytas till någon huskonstruktion, påträffades keramik som kan ha utgjort en avsiktlig deponering då fragment från tre olika kärl (F5144:14805/1) med olika storlek framkom (Stilborg, bilaga 8). I ett stolphål till en av de centrala takbärarna i hus 77 fanns ett fullrepresenterat kärl (F552:12732/1). Kärlet påträffades ytligt i gropen för en utbytt stolpe vilket kan tolkas som att kärlet satts ned i samband med reparationen.

Fragmentet av ett miniatyrkärl (F233:2605/1) påträffades i ett kulturlager (233) i anslutning till husen 71, 73 och 90 i den sydöstra delen av boplatsytan (figur 171). Miniatyrkärl har ofta tolkats som rituella kärl, men kan även ha haft andra funktioner (jfr Eriksson 2009, s. 80).

Figur 171. Boplatsens enda fynd av ett miniatyrkärl (F233:2605/1). Skala 4:1.

7.4 Husen

Hus och hem är lika grundläggande för människor som mat och kläder. Hur husen ser ut kan berätta om försörjning, sociala relationer, kontakter, influenser, identitet och status. Det är givetvis många aspekter som är svåra att få fatt i, när husen vi studerar nästan enbart består av gropar grävda för tak- och väggstolpar. Tillsammans med eldstäder, växtmakrofossil och lite föremålsfynd samt jämförelser med hus i omgivningen kan vi ändå teckna en ganska god bild av bebyggelsens karaktär.

Inom boplatsen kunde 18 treskeppiga hus, två enskeppiga och ett fyrstolpshus identifieras. Eventuellt kan det ha funnits ytterligare ett treskeppigt hus (hus 97) i den östra kanten av impedimentet med gravfältet Danmark 39:1, men då endast två stolphål kunde återfinnas är detta hus inte fastställt. Hur väl bevarade och tydliga lämningarna efter husen var vid undersökningen varierade. I flera av stolphålen fanns bevarade trärester efter de takbärande stolparna, alltid av tall, och i vissa av de hus som brunnit fanns tydliga stolpmärken, det vill säga mörkfärgningar i stolphålen efter stolpen. Av några hus var emellertid endast botten av nedgrävningarna för stolparna bevarade. På flera platser inom ytan överlappade eller överlappade huskonstruktioner varandra. I ett par fall (hus 77 och 86) innebär detta att lämningarna efter delar av huset kan ha förstörts i samband med uppförandet av en ny byggnad. Två av husen (hus 91 och 92) återfanns i direkt anslutning till schaktkanten, vilket innebär att de kan ha varit längre. Fyrstolpshuset (82) överlappade med hus 86 och var antingen äldre eller yngre än det, men har annars inte kunnat föras till någon bestämd fas.

De allra flesta husen framträdde tydligt i fält och identifierades således redan under undersökning, men några har tillkommit i efterhand i samband med bearbetning av planer, stratigrafier och analyser. De enskilda husen presenteras ingående var för sig i bilaga 1. I detta delkapitel kommer husens konstruktion och funktion istället att diskuteras mer sammanställande.

7.4.1 De treskeppiga husen

De treskeppiga husens takbärande konstruktioner har i stort sett alla varit av samma typ och hus typerna känns även igen från tidigare undersökningar av samtida boplatser i närområdet (figur 172). Alla långhus utom ett har haft en underbalanserad konstruktion, det vill säga de två raderna med inre takbärande stolpar har stått så pass tätt att takets tyngd till större del vilat på ytterväggarna. Endast hus 86 tycks ha haft en balanserad konstruktion med bredare mittskepp. Underbalanserade konstruktioner är ett karaktäristiskt drag i hus från yngre romersk järnålder och folkvandringstid, men förändringen i byggnadsskicket från balanserade till underbalanserade hus tycks ha skett successivt under romersk järnålder då det även finns exempel på äldre underbalanserade byggnader (Göthberg 2000, s. 88).

Karaktäristiskt för flera av husen vid Nederkumla var även så kallade raka gavlar, det vill säga gavelkonstruktioner bestående av en rak linje med tre eller fyra stolphål, alternativt två kraftiga hörnstolpar. Dessa gavltyper är nära förknippade med den underbalanserade konstruktionen och blir därför allt vanligare under senare delen av romersk järnålder och folkvandringstid (Göthberg 2000, s. 48).

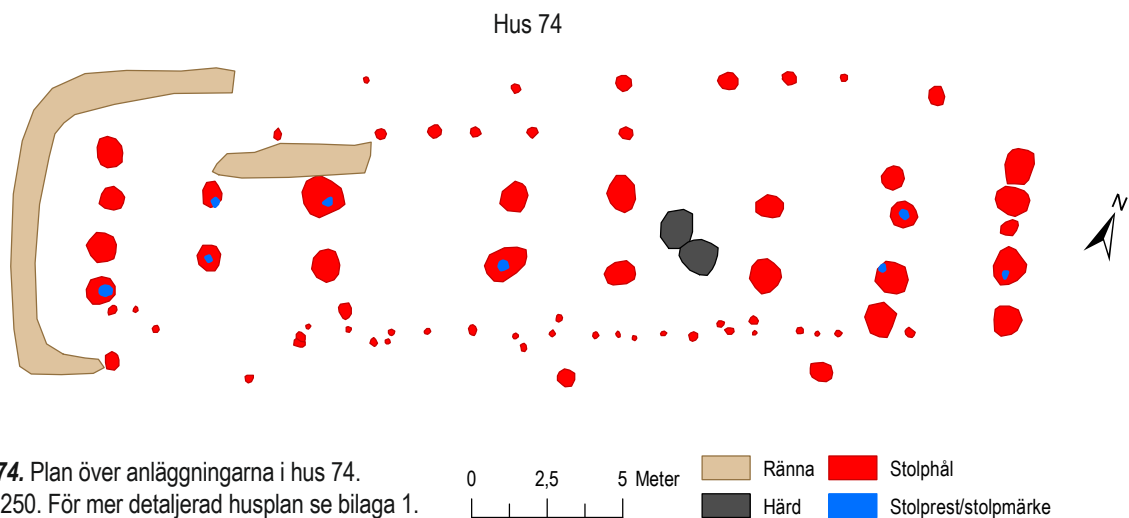
Figur 172. De treskeppiga och enskeppiga hus som påträffades vid Nederkumla presenterade kronologiskt. Skala 1:600.

Figur 173. Stolphålen i hus 74 markerade med koner och rännan anas i förgrunden. I bakgrunden syns höjden med gravfält Danmark 39:1. Foto taget från sydväst.

Längden på de treskeppiga husen har varierat mellan 12 och 37 meter. Vid Nederkumla har det funnits hus med jämn fördelning av bockparen och hus där avståndet mellan bockparen har varierat inom husen. De hus som har haft varierad spannlängd har varit uppdelade i två eller tre sektioner med långa respektive korta spann. Sektionerna med långa spann har antingen varit placerade i ena änden av huset eller mer centralt.

De variationer som har funnits i det treskeppiga byggnadsskicket vid Nederkumla kan inte tolkas i termer av en kronologisk förändring, det vill säga det finns ingen tydlig utveckling i fördelningen av spannlängder, bockbredder eller gavelkonstruktioner inom bopplatsen över tid. Det yngsta huset inom bopplatsen, hus 74 som daterats till vendeltid, har emellertid haft vissa detaljer som skiljer det från tidigare byggnader (figur 173 och 174). Huset har varit det största som

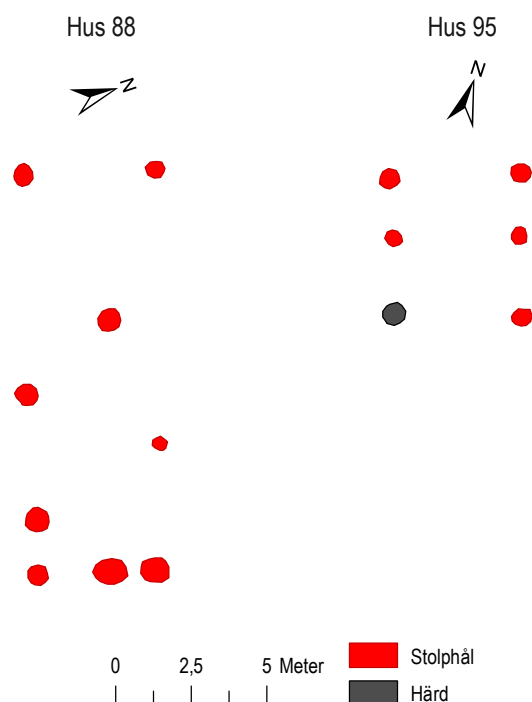

byggts inom ytan. Dess takbärande konstruktion och gaveln har varit av samma typ som tidigare byggnader på platsen. Däremot har huset till skillnad från de andra haft dubbla ytterväggar längs långsidorna och en gavelränna i sydvästra änden.

De dubbla ytterväggarna i husets långsidor har varit placerade med drygt 1,5 meters mellanrum och stolparna tycks ha varit kraftigare än i tidigare hus. I de flesta andra hus inom boplaten har väggstolpar endast kunnat identifieras i undantagsfall. De dubbla vägglinjerna är en konstruktion som än så länge är unik för boplatserna i Fyrislundområdet. En möjlig tolkning är att den yttre stolpraden är rester efter så kallade snedstävor, det vill säga snedställda stolpar som förstärkt väggkonstruktionen. En sådan tolkning har gjorts av ett hus med delvis dubbla rader väggstolpar som undersökts i Hässelby, Börje socken (Göthberg 2000, s. 79). Det närmast belägna exemplet på en byggnad med dubbla ytterväggar är emellertid den hall som undersökts på södra terrassen i Gamla Uppsala. I likhet med hus 74 i Nederkumla har avståndet mellan hallens två ytterväggar varit cirka en meter, men lämningarna efter väggkonstruktionen skiljer sig åt. I hallen i Gamla Uppsala har den inre väggen utgjorts av ett ramverk med flätverk och lerklining, medan den yttre väggen verkar konstruerad med tätt stående klavor, plank och stolpar nedsatta i en ränna som fyllts med småsten (Frölund, Ljungkvist & Kjellberg 2017, s. 121). Ett liknande hus påträffades vid undersökningarna för utbyggnaden av Ostkustbanan, inom den boplat som kallades Storgården norra. Huset daterades till yngre vendeltid och är med andra ord samtida med huset i Nederkumla. Det är hittills bara översiktligt redovisat men verkar ha haft en annan väggkonstruktion med plankor i en ränna, störhål och stolphål. Konstruktionen tolkades där som uttryck för en avvikande socioekonomisk status, möjligen en hallfunktion, med anledning av likheten med huset på södra kungsgårdsplatån, men också med garnisonen i Birka och Runsa borg (Göthberg & Sundkvist 2018, s. 32f med referenser). Hus 74 har istället haft två flätverksväggar såväl längs långsidorna som runt gavlarna. Rännan fortsätter som en förlängning av långsidornas yttersta vägglinje runt den raka stolpkonstruktionen. Den rundade formen

runt gavelns hörn tyder på att det rör sig om en flätverkskonstruktion (jfr Ramqvist 1983, s. 135–136; Lagerstedt 2008, s. 133). Ytterligare ett hus från Fyrislundområdet, hus 3 på boplaten Danmark 170 söder om Nederkumla, har haft en gavelkonstruktion med ytterväggen placerad i ränna. Huset har daterats till tidig vendeltid (Hennius 2012b, s. 47f).

Det är inte otänkbart att man vid uppförandet av huset vid Nederkumla har inspirerats av den stora hallen. Det finns emellertid inget annat som indikerar att hus 74 skulle ha utgjort en hall.

Figur 175. De enskeppiga husen, hus 88 och 95. Skala 1:250. För mer detaljerade husplaner se bilaga 1.

7.4.2 De enskeppiga husen

Vid Nederkumla påträffades två mindre enskeppiga byggnader, hus 88 och 95 (figur 175). I enskeppiga hus vilar takets tyngd helt och håller på ytterväggarna, men hus 88 kan närmast beskrivas som ett hybridhus, då det utöver de takbärande stolparna i vägglinjen även har haft en inre takbärande stolpe. Hus 95 har emellertid endast bestått av takbärande stolpar i vägglinjen.

Enskeppiga byggnader med stolpar i vägglinjen har sannolikt varit byggda i skiftesverksteknik (Göthberg 2000, s. 81). Stolparna kan ha kombinerats med stensyll eller syllstock, men spåren efter sådana försvinner ofta i åkermark.

Enskeppiga hus har undersökts på flera boplatser i närområdet med dateringar till yngre järnålder, till exempel vid Hellby, Övergnista och Slavsta (Lucas & Lucas 2013; Fagerlund 2017). Enskeppiga hus har förekommit på boplatser främst från slutet av 700-talet och framåt, men en av de enskeppiga byggnaderna vid Övergnista har daterats till tidig vendeltid (Göthberg 2000, s. 85; Lucas & Lucas 2013) och en enskeppig byggnad vid Norrby har fått samma datering (Danmark 116, hus 12; Larsson, Lingström & Sjölin 2018, s. 215). Byggnadstekniken tycks ha införts successivt under vendeltiden och har använts parallellt med treskeppiga konstruktioner, eller i hybridhus som hus 88.

7.4.3 Funktionsbestämning av husen

För att funktionsbestämma och om möjligt funktionsindela husen har vi huvudsakligen använt oss av makrofossilanalysen. Andra kriterier som kan indikera funktion är husens storlek, härdarnas placering och fördelningen av spannlängder. Att studera fyndspridning eller göra markkemiska analyser har inte varit aktuellt då brukningslagren eller den ursprungliga markytan varit bortplöjd. Fynden från husen var också mycket få.

Förekomst av brända odlade växter i stolphålen indikerar att matberedning har utförts i huset, vilket har tolkats som att det har haft en köksdel och har använts som bostadshus. 14–15 av husen vid Nederkumla har utgjort bostadshus. I de fall det fanns härdar bevarade i husen så har dessa varit placerade i köksdelen. Förekomsten av härdar i sig behöver emellertid inte vara en indikation på köksdel eftersom härdar även bör ha förekommit i det man kan kalla bostadsdelen för värmens och ljusets skull. Bostadsdelen kan antas ha legat i anslutning till köksdelen, men det är också möjligt att de två utrymmena ibland har sammanfallit (Hjulström & Lindwall 2013, s. 102).

Flera av husen har varit flerfunktionella med köksdel endast i en del av huset. I de fall det påträffades större mängder makrofossil och spridningen har varit tydligt begränsad till en viss del av huset har det antagits att köksdelen avskilts med innerväggar. Det finns ingen tydlig koppling mellan sektioner med långa spann och köksdelarna, vilket indikerar att det kan vara problematiskt att tolka rumsindelning endast utifrån husens spannlängder.

Det har inte alltid varit möjligt att fastställa funktionen för övriga delar av de flerfunktionella husen. Förutom bostad kan de ha rymt till exempel förråd, stall eller ett rum för hantverk (till exempel vävstol eller liknande). Förekomst av ängsväxter i jordproverna har tolkats som indikation på fähus eller förråd. Endast i två av husen vid Nederkumla, hus 80 och 81, har ängsväxter påträffats. Att inte fler hus innehåller ängsväxter behöver emellertid inte betyda att stallning inte förekommit i fler av husen. Till skillnad från säden, som bränns i samband med matlagning, så bevaras endast ängsväxter i de fall huset har brunnit och få av husen vid Nederkumla har gjort det. Flera av husen på boplatserna är tillräckligt långa för att ha kunnat rymma såväl bostad som fähus. Det yngsta huset på boplatserna, hus 74, som hade dubbla vägglinjer och en antagligen kraftig och hög konstruktion, har inte några andra särskiljande tecken. Förutom den stabila konstruktionen finns det ingenting som indikerar att den skulle ha utgjort en hall. Två härdar fanns i husets mittskepp, något förskjutet mot nordost, och i anslutning till härdarna påträffades bränd säd (skal-korn) och gråärt. Utrymmet tolkas som husets köksdel. Andra funktioner har inte kunnat beläggas.

7.4.4 Storlek, orientering och möjliga ingångar

Storleken på de hus som har varit möjliga att avgränsa och som omfattat bostadsfunktioner uppskattas ha varit cirka 100–200 m², i genomsnitt omkring 145 m² (medianvärde cirka 135 m²). Dessa mått tycks ha varit beständiga över tid. Avvikande var emellertid det sist uppförda hus 74 som omfattade cirka 340 m².

Hus- nr	Fas	Typ	Gavel	Längd (m)	Bredd (m)	Övriga konstruktionsdetaljer	Orientering	Funktion
71	5	Treskeppigt långhus	Rak	22	6	Spår av yttervägg, ingång	ONO-VSV	Bostadshus
72	2	Treskeppigt långhus	Rak	19	6	Spår av yttervägg, ingång	N-S	Flerfunktionellt
73	4	Treskeppigt långhus	Rak	17,5	>6	Spår av yttervägg, ingång	VSV-ONO	Bostadshus
74	6	Treskeppigt långhus	Rak, ränna	36,5	10,5	Dubbla ytterväggar	NO-SV	Flerfunktionellt
76	Historisk tid	Syllstenshus	-	6	4	Tegeltak, lergolv, ingång	VSV-ONO	Smedja
77	3	Treskeppigt långhus	Rak	>12	5	-	NNV-SSO	Bostadshus
78	4	Treskeppigt långhus	Hörn stolpar	24	7	Spår av yttervägg	NO-SV	Flerfunktionellt
79	3	Treskeppigt långhus	Rak	15	7	-	NO-SV	Bostadshus
80	4	Treskeppigt långhus	Rak	30,5	>6	Spår av yttervägg, ingång	N-S	Flerfunktionellt
81	2	Treskeppigt långhus	Hörn stolpar	30	7	Spår av yttervägg, ingång	N-S	Flerfunktionellt
82	-	Fyrstolpshus	-	4	4	-	-	Ekonomibyggnad
83	Historisk tid	Syllstenshus	-	-	-	-	-	Ekonomibyggnad
84	5	Treskeppigt långhus	Rak	23	>5	Spår av yttervägg	VSV-ONO	Bostadshus
85	6	Treskeppigt långhus	Hörn stolpar	15	7	Spår av yttervägg	NV-SO	Bostadshus?
86	3	Treskeppigt långhus	Hörn stolpar	17	6,5	Spår av yttervägg	NV-SO	Ekonomibyggnad?
87	1	Treskeppigt långhus	Rak	20	7	Spår av yttervägg	NO-SV	Bostadshus
88	6	Hybrid	-	14,5	5	Ramverk, mesula	NV-SO	Ekonomibyggnad?
89	4	Treskeppigt långhus	Hörn stolpar	24	6,5	Spår av yttervägg	NO-SV	Flerfunktionellt
90	1	Treskeppigt långhus	-	18,5	-	-	N-S	Flerfunktionellt
91	4	Treskeppigt långhus	-	>19	7	Spår av yttervägg	N-S	Bostadshus
92	5	Treskeppigt långhus	-	>12	-	-	VNV-OSO	-
94	2	Treskeppigt långhus	-	13,5	-	-	ONO-VSV	Ekonomibyggnad?
95	3	Enskeppigt hus	-	5,4	5	Skiftesverk?	NNV-SSO	Ekonomibyggnad
96	Historisk tid	Syllstenshus	-	-	-	Spis	-	Bostadshus?
97	3	Treskeppigt långhus?	-	-	-	-	-	-
98	Historisk tid	Syllstenshus	-	>3,7	3,5	-	NNV-SSO	Ekonomibyggnad?
99	Historisk tid	Jordkällare	-	7	4	Tegelmurad vägg	NO-SV	Källare

Figur 176. Samtliga undersökta hus vid Nederkumla.

Som ovan framgått har det bara i några fall varit möjligt att relatera ekonomibyggnader till samtida huvudbyggnader. Hus 81 har möjligen varit samtida med och ingått i samma gård som ekonomibyggnaden hus 94, tillsammans skulle de omfattat en inomhusyta om cirka 256 m². En annan möjlig gård utgörs av husen 79, 86 och 95 som tillsammans rymt 227 m².

Möjliga ingångar till husen identifierades i fem byggnader. Samtliga ingångar var placerade på husets långsida. I de parallella (men inte samtida)

nord – sydligt orienterade byggnaderna 80 och 81 låg ingången i öster, i det likaledes nord – sydligt placerade hus 72 däremot i väster. De två öst – västligt orienterade husen 71 och 73 hade ingången i söder respektive i norr.

Variation präglar också husens riktning och några särskilda mönster framträder inte. Något fler hus var uppförda i riktningen nordost – sydväst, det vill säga att ena långsidan har vett mot sydväst och den andra mot nordost. Nord – sydlig och nordväst – sydöstlig riktning var också vanlig.

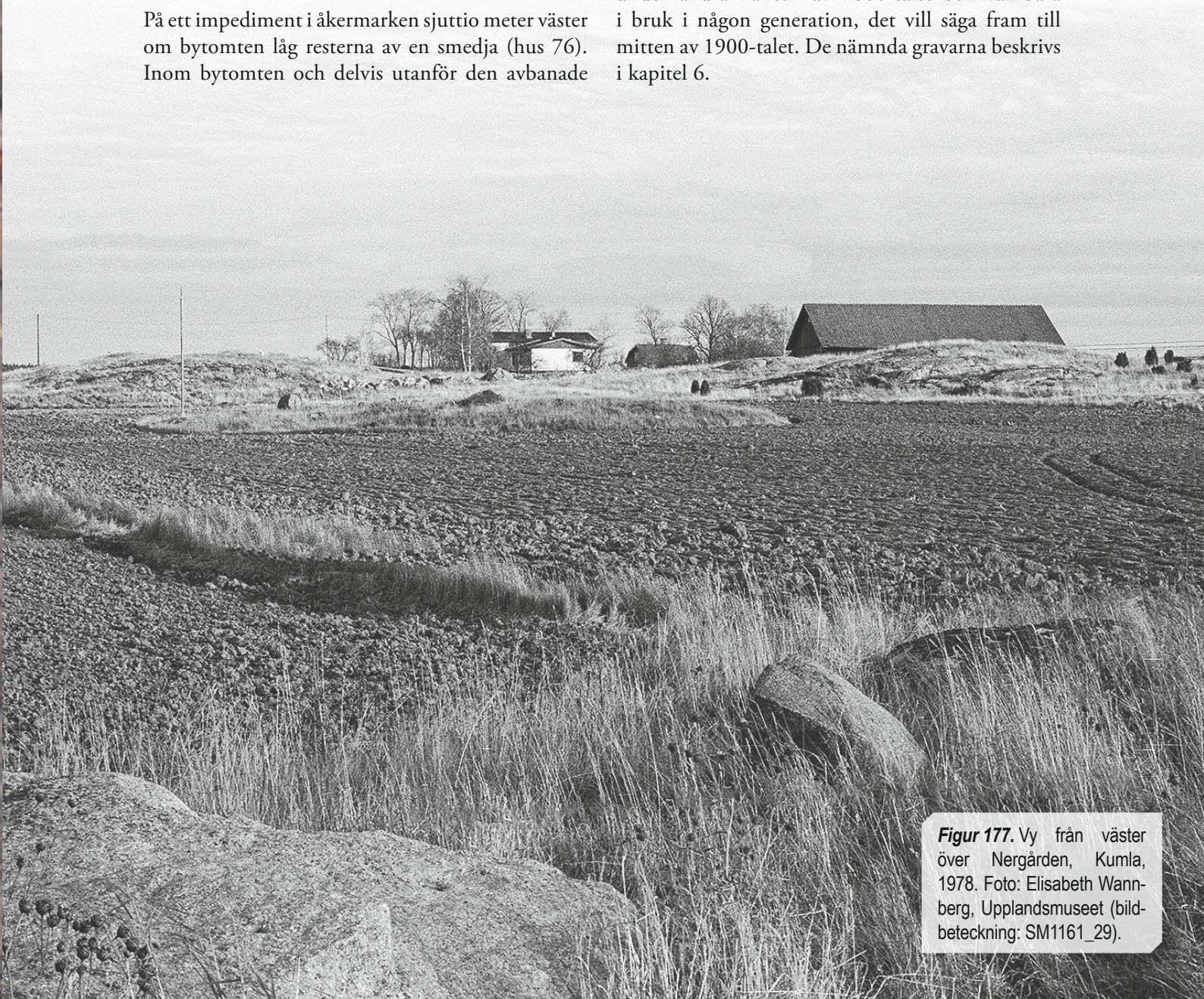
8. BEBYGGELSE FRÅN HISTORISK TID

8.1 Inledning

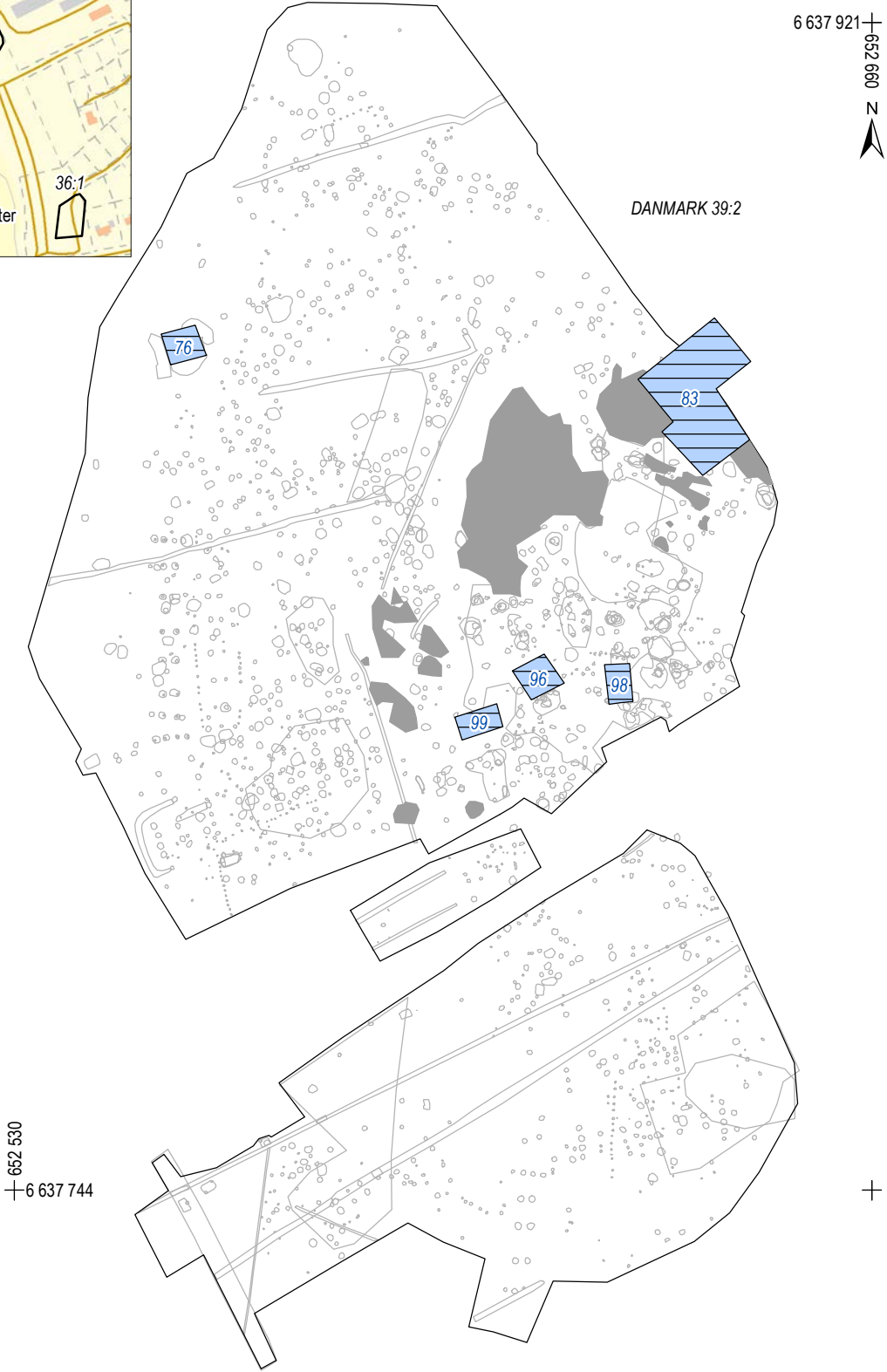
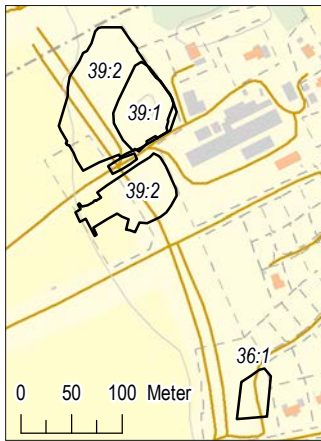
Vid Nederkumla fanns flera byggnadslämningar från historisk tid. Undersökningen av dem var lågt prioriterad och främst inriktad på att fastställa byggnadernas datering och funktion.

På ett impediment i åkermarken sjuttio meter väster om bytomten låg resterna av en smedja (hus 76). Inom bytomten och delvis utanför den avbanade

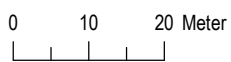
ytans östra begränsning fanns stensyllen efter en större lada eller loge (hus 83). På gravfältet och uppförda ovanpå gravar fanns grunder efter två byggnader (hus 96 och 98) och i närheten av dem en jordkällare (hus 99). Alla dessa historiska bebyggelse­lämningar var från sen tid. De uppfördes under andra hälften av 1800-talet och var bara i bruk i någon generation, det vill säga fram till mitten av 1900-talet. De nämnda gravarna beskrivs i kapitel 6.

Figur 177. Vy från väster över Nergården, Kumla, 1978. Foto: Elisabeth Wannberg, Upplandsmuseet (bildbeteckning: SM1161_29).

Figur 178. Historiska lämningarna inom Danmark 39:2. Skala 1:1000.

- Historisk byggnad
- Anläggningar
- Berghäll
- Undersökningsområde

Figur 179. Smedjan under utgrävning. Till höger ett raseringslager med taktegel, över ässjan. "Stubben" är en träkubbe som städet har varit placerat på. Foto taget från öster.

8.2 Smedjan, hus 76

Undersökningen av hus 76 visade att huset har varit en vanlig gårdssmedja. Byggnaden har stått på en stensyll och taket har varit belagt med tegel. I huset påträffades slagg samt färdiga och halvfärdiga handsmidda föremål. Med hjälp av föremålen, bland annat en porslinskanna, kan smedjan dateras till sent 1800-tal och/eller tidigt 1900-tal.

Hus 76 har inte återfunnits på några äldre kartor, varken på storskifteskartan från 1779 eller laga skifteskartan från 1857, den har heller inte markerats på den ekonomiska kartan från 1951 eller några senare kartor. Fotografier tagna i samband med en byggnadsinventering 1978 avslöjar ingenting (Upplandsmuseets bildarkiv).

De äldre kartorna kan ändå användas för att försöka datera uppförandet av smedjan, trots att byggnaden inte är avritad. Före laga skiftet 1857 gick gränsen mellan byarna Nederkumla och Söderhällby rakt över impedimentet i åkern där smedjan låg, det vill säga att byarna delade på impedimentet. Förhållandet kan beläggas tillbaka till 1640-talet. När man vid laga skiftet omfördelade markerna och gav respektive by mer sammanhållna ägor justerades bygränsen norrut (jfr storskifteskartorna Löt nr 1, 1766, och Kumla nr 1–4, 1779, med laga skifteskartan från 1857). Åkerholmen hamnade då helt inom Nederkumlas ägor. Vår hypotes är att det var i och med detta som det blev möjligt eller intressant för de boende i Nederkumla att använda impedimentet för att anlägga smedjan.

130	blå	131	26.5	2,200	12.0
131	Samt ett st. nedan logbacken	132	10.6	7,067	
132	härvid brödet god Linnellens med den byrågen och flodiken	133	9.4	4,000	10
133	utörd af grändel vid nedre sidan		5.2	4,622	

Figur 180. På beskrivningen till laga skifteskartan, 1857, anges olika åkrars läge i förhållande till "logbacken". Beskuren.

8.3 Ladan, hus 83

Huset har varit stort och har stått på en rektangulär stensyll, som endast var fragmentariskt bevarad. Troligen har huset varit vinklat (L-format), med en länga på stensyll i öst – väst och en länga i nord – syd som i södra änden vilat på plintar. Huset är markerat på laga skifteskartan 1857 och återfinns på häradskartan 1859–63, men saknas på ekonomiska kartan 1951. Enligt den äldre kartan var huset en avlång närmast nordsydligt orienterad byggnad, vilket stämmer med den undersökta västra och delvis plintburna delen av hus 83. Inga särskilda fynd gjordes utöver tegelkross och glas, så det var inte möjligt att genom fyndmaterialet datera eller funktionsbestämna huset. Allt talar för att det var en lada. I beskrivningen till laga skifteskartan kallas impedimentet för ”Logbacken” så sannolikt användes byggnaden åtminstone delvis som loge. Eftersom huset inte finns på kartor före 1857 har det antagligen uppförts tidigast under förra hälften eller i mitten av 1800-talet. Enligt den ekonomiska kartan från 1951 fanns inte längre någon bebyggelse på platsen, vilket bekräftas av ett flygfoto daterat 1955–65 (Lantmäteriets historiska ortofoto via kartor.eniro.se/historiska-kartor). På fotot syns bara grunden efter den stora ladan, som då har rivits.

8.4 Husgrunder och jordkällare, hus 96, 98 och 99

På gravfältet fanns flera husgrunder från sen tid. Äldre kartor visar inte någon bebyggelse på platsen, men på häradskartan från 1859–63 finns ett par byggnadsmarkeringar som stämmer väl med lägena för hus 96 och 99. En tidsbestämning av bebyggelsen till andra hälften av 1800-talet, och då sannolikt efter 1859, styrks av det påträffade fyndmaterialet i hus 96. Bland annat hittades flintgods som kan dateras till 1800- eller 1900-tal och ett kritpipsskaft som visserligen inte kan dateras närmare, men kritpipstillverkning pågick i Sverige fram till cirka 1920 (Åkerhagen 1994).

De tre byggnaderna var fragmentariska. Två av dem har stått på stensyll och i hus 96 fanns delar av ett spismursfundament av sten och tegel. Eventuellt har spisen varit utskjutande utanför väggen, som en bakugn. Huset har sannolikt haft glasfönster. Cirka tio meter österut låg hus 98, som var mycket ofullständigt men troligen har varit en mindre ekonomibygnad. Båda husen överlagrade gravar. Hus 99 var resterna av en jordkällare som låg lite längre västerut, ingrävd i sluttningen vid foten av impedimentet. Den bakre östra väggen var delvis murad av tegel. Inga fynd påträffades som daterar källaren, men vid förundersökningen hittades keramik och metallföremål som daterades till 1700- eller 1800-tal (Eklund & Thölin 2014, s. 31). Kombinationen av bostadshus, ekonomibygnad och jordkällare samt fynd med sena dateringar talar för att de tre husen representerar en mindre lägenhetsbebyggelse, i bruk under senare delen av 1800-talet och tidigt 1900-tal. Det är möjligt att en grundligare arkivsökning skulle kunna bekräfta detta.

Figur 181. Resterna av den gamla gårdssmedjan tas fram av arkeologerna Elin Evertsson och Amanda Jönsson. Foto taget från sydöst.

Figur 182. Diverse jämföremål påträffade i resterna av gårdssmedjan. Foto taget från sydsydöst.

9. UTVÄRDERING

Det övergripande syftet med undersökningen och den efterföljande rapporteringen var enligt Länsstyrelsens kravspecifikation att skapa ny och meningsfull kunskap om framförallt samhällsorganisationen i Uppsalaområdet under järnålder, men också om periodens gravritualler och föreställningsvärld (se kapitel 4.2). Fornlämningarna bedömdes ha stor kunskapspotential om de tolkades tillsammans med andra undersökta fornlämningar i närområdet. Det ansågs även angeläget att lyfta tolkningsperspektivet från det platsspecifika och lokala till att även omfatta regionala förhållanden och göra jämförelser med övriga Mälardalen.

Undersökningen har till stora delar kunna fullfölja dessa ambitioner. Erkännas ska dock att det har satt oss på prov att förstå, tolka och sammanfatta tusen års utveckling, utifrån tre fornlämningar som omfattade ett stort antal anläggningar av olika slag och ett mycket speciellt och rikhaltigt fyndmaterial.

9.1 Fältarbete och analyser

Den metodik som användes vid fältarbetet fungerade huvudsakligen väl, men några saker föll inte ut riktigt som vi tänkt oss. Den inledande metalldetekteringen på gravfälten blev komplicerad och fick avbrytas bland annat på grund av många störningar (detta beskrivs närmare i kapitel 4.3.1). Det finns därför en risk, om än bedömd som liten, att ytliga deponeringar och lösfynd inte uppmärksammats.

En annan komplicerande faktor var att det dök upp fler lämningar än vad vi utifrån förundersökningsresultatet hade räknat med. På impedimentet Dan-

mark 39:1 fanns det betydligt fler boplatserelaterade lämningar och även kulturlager, som vi på grund av tidsbrist inte kunde undersöka i den omfattning och med den noggrannhet som hade varit önskvärt. Samma sak gällde boplatstyten Danmark 39:2. Mängden lämningar i kombination med störningar och omlagringar bidrog också till att det blev svårt att få en uppfattning om ytorna mellan gravarna på impedimentet. Här hade ett större antal ¹⁴C-analyser än vi hade att tillgå varit till stor hjälp.

Det hade överhuvudtaget behövts betydligt fler ¹⁴C-analyser. Relationen mellan boplatser och gravfältet, huruvida till exempel härdar och stolphål skulle relateras till boplatser eller till gravfältsfasen, var möjlig att avgöra till viss del men eftersom en stor del av dessa anläggningar saknade stratigrafiska relationer, och fynden var mycket få, så hade naturvetenskaplig datering varit det enda sättet att tidfästa dem. Beträffande övriga naturvetenskapliga analyser, makrofossil och lipidanalys, kan vi konstatera att det i synnerhet för gravfälten blev ett magert resultat. Materialet visade sig vara mycket begränsat (vilket i och för sig kanske säger något om begravningsritualerna). Lipidanalys anser vi har ett begränsat informationsvärde då den är kostsam och bara en väldigt liten del av materialet kan undersökas, vilket faktiskt då inte säger så mycket. Den planerade pollenanalysen genomfördes inte då lämpliga anläggningar saknades (se vidare kapitel 4.3.2).

Förmedlingsinsatserna vid undersökningen fullföljdes enligt plan och med goda resultat. De presenteras och utvärderas av vår förmedlingsansvariga arkeolog Lotta Mejsholm, i bilaga 15.

9.2 En hel del svar – och många nya frågor

Det stora antalet anläggningar och bitvis mycket speciella och rikhaltiga fyndmaterialet, avsatt under en lång tidsperiod, har lett till en mängd intressanta iakttagelser och funderingar. I tolkningsarbetet har utgångspunkten varit att besvara de frågor vi ställde upp inför undersökningen, men mötet mellan de

kunskaper och förväntningar vi hade initialt och den arkeologiska verkligheten har lett till en del modifieringar. Det har också varit en utmaning att kartlägga och förhålla sig till den omfattande arkeologiska forskning som finns om järnålderssamhället i Uppsalaområdet – allt kan naturligtvis inte en rapport av detta slag omfatta. Säkert finns det därför källmaterial och tolkningar som vi missat. Annat har vi bara hunnit snudda vid, trots att vi ser att det finns en enorm forskningspotential. För att nämna en del:

Figur 183. Var hon kristen eller jordades hon av andra skäl, nedgrävd i manteln till den betydligt äldre krönhögen? Närbild på kranium, grav 13, gravfält Danmark 39:1. ¹⁴C-daterat till 940–1030 e.Kr.

Fynden och fyndsammanhangen i de tidigvindeltda praktgravarna hade definitivt kunnat belysas ytterligare. Det handlar om själva föremålets proveniens, utförande och kronologiska ställning, men också om hur de en gång valdes ut, förstods och behandlades inom ramen för den tidigvindeltda begravningspraktiken. För en del av föremålen krävs att man går utanför landets gränser, säkert ganska långt, för att hitta jämförelser, vilket vi inte har kunnat göra inom befintliga tids- och budgetramar. Vi hoppas kunna göra detta i ett annat sammanhang. Utifrån dessa gravar finns också potential att arbeta vidare med frågor om till exempel könsroller, sociala strategier, ekonomiska möjligheter och kontaktnät.

I detta sammanhang skulle det också vara av stort intresse att fördjupa bilden av *omlandet*, som vi endast snuddat vid: vilken betydelse hade vägen mellan Föret och Funbo-bygden, där vi möter ortnamn som Ärnevi och Karberga, stora gravhögar och runstenar? Vartåt ska vi rikta blickarna?

Ett annat forskningsområde som materialet kan vara till gagn inom är frågan om *heliga platser*, vilket vi föreslår att *berget* vid boplatsen kan ha varit, avgränsningar av speciella platser i form av *stolprader*, depositioner och eventuella kultspecialister. Här beklagar vi att vi saknade resurser för mer omfattande dateringar och analyser (till exempel av härdarna på impedimentet), som kanske kunnat ge ett fylligare källmaterial att arbeta vidare med.

Boplatsen kan framför allt ställas i relation till de alltför boplatsundersökningar som genomförs i takt med att Uppsala växer. Relationen mellan äldre och yngre järnålderns boplatslägen, både topografiskt och kulturellt, är långt ifrån färdigutredd.

Gravmaterialet har stora möjligheter. Vi hade till exempel gärna studerat *grupperingar* närmare: vilken familje-, eller annan (?), konstellation avspeglas i praktgravarna 1 och 2? Eller i grav 28 med tre individer och fina fynd? Hur ska vi tolka den grav som uppförts för en kremerad vuxen och ett obränt spädbarn?

Relikta gravskick är ett annat område som förtjänar mer studier. Det förefaller som om en del av gravarna utformats i enlighet med äldre traditioner än vad som generellt var brukligt – eller? Hur vanligt är detta? Det märkliga mönstret med *långa perioder utan begravningar*, eller ytterst få begravningar, är också ett område att arbeta vidare med. Liknande förhållanden tycks ha rått på till exempel Inhåleskullen i närheten, sannolikt också vid Gnista, men hur vanligt är det? Hur ska det tolkas? *Enstaka gravar* och små grupper av gravar spridda i landskapet finns det också exempel på, är detta ett reellt mönster eller beror det på omfattande bortodling?

Vi vill också nämna forskningsfältet *kristnandet*. Hur ska de två sena kristna jordbegravningarna, en på varje gravfält, förstås? Hur såg det religiösa landskapet ut kring Uppsala i denna övergångsperiod, och hur kan vi relatera våra gravar till detta skeende? Ämnet är stort och vi har i stort sett bara nämnt det.

Så – det var ett axplock av frågor som vi har berört, men inte hunnit fördjupa oss i. Vi hoppas att rapporten kan komma till användning även av andra som vill titta närmare på dessa frågor. Säkert finns det ännu fler.

REFERENSER

Kartor

HELLBY SÖDRA NR 1 1640
Vaksala socken, Uppsala län
Lantmäteristyrelsens arkiv: B72-10:a5:22-23
Geometrisk avmätning
Lantmätare Mårten Christiernsson

LÖT NR 1 1640
Danmark socken, Uppsala län
Lantmäteristyrelsens arkiv: B13-17:a5:22-23
Geometrisk avmätning
Lantmätare Thomas Kristersson

LÖT NR 1 1766
Danmark socken, Uppsala län
Lantmäteristyrelsens arkiv: B13-17:1
Storskifte
Lantmätare Jonas Osander

KUMLA NR 1-4 1779
Danmark socken, Uppsala län
Lantmäteristyrelsens arkiv: B13-14:4
Storskifte
Lantmätare Jöns Sahlman

NEDERKUMLA, LÖT, NORRBY, SÖDERHÄLLBY 1857
Danmarks och Vaksala socknar, Uppsala län
Lantmäterimyndigheternas arkiv: 03-VAK-162
Laga skifte
Lantmätare Nils Pilo

UPPSALA 1859-63
Uppsala län
Rikets allmänna kartverks arkiv: J112-84-7
Häradsekonomiska kartan

FUNDBO 1859-63
Uppsala län
Rikets allmänna kartverks arkiv: J112-84-8a
Häradsekonomiska kartan

UPPSALA 1951
Uppsala län
Rikets allmänna kartverks arkiv: J133-11i7b68
Ekonomiska kartan

Länkar och digitala arkiv

ALVIN, PLATTFORM FÖR DIGITALA SAMLINGAR
och digitaliserat kulturarv
Bild från Olof Rudbecks Atlantica (1679–1700)
<https://www.alvin-portal.org/alvin/view.jsf?pid=alvin-record:87967>
Sökdatum: 2019-04-08

DIGITAL SEED ATLAS OF THE NETHERLANDS
<http://seeds.eldoc.ub.rug.nl>

DIGITALT MUSEUM
<https://digitalmuseum.se/>
Sökord: Kumla Danmark
Bildbeteckning: *SM1161_28* (Vy från sydväst över Nergård, Kumla, Danmarks sn, Uppland, 1978).
Bildbeteckning: *SM1159_33* (Vy över Övergård, Kumla, från väster, Danmarks sn, Uppland, 1978).
Sökdatum: 2018-03-20

ENIRO
kartor.eniro.se/historiska-kartor

FORNSÖK (FMIS), RIKSANTIKVARIEÄMBETET
www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html

HISTORISKA MUSEETS SAMLINGAR
mis.historiska.se/mis/sok/sok.asp

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN
www.sprakochfolkminnen.se/sprak/namn/ort-
namn/ortnamnsregistret.html

SVERIGES GEOLOGISKA UNDERSÖKNING (SGU)
apps.sgu.se/kartvisare/

STAFFORDSHIRE HOARD
www.staffordshirehoard.org.uk/staritems/sword-
pyramid

WOOD ANATOMY OF CENTRAL EUROPEAN SPECIES
www.woodanatomy.ch

Muntlig källa

STEFAN GUSTAFSSON, arkeobotaniker,
Arkeologikonsult, februari 2018.

MARK HALL (BA, PhD, AMA, MCIFA, FSA, FSA
Scot), Curator, Perth Museum, Scotland. Oktober
2019.

ANDREAS HENNIUS, doktorand, Uppsala universitet
(om pågående seminariegrävningar vid Hellby),
april 2019.

Litteratur

A

AMBROSIANI, B., 1964. *Fornlämningar och bebyggelse. Studier i Attundalands och Södertörns förhistoria*. Uppsala.

AMBROSIANI, B., 1973. Gravbegreppet i grävningss-
statistiken. I: TOR, Vol. XV 1972–1973. Uppsala.
122–136.

AMBROSIANI, K., 1981. *Viking Age combs, comb
making and comb makers in the light of finds from
Birka and Ribe*. Stockholm.

ANDERSSON, G., 1995. *En folkvandringstida boplats
med palissad vid Haga Norra. Uppland, Solna socken,
Haga 2:1, RAÄ 85*. Riksantikvarieämbetet UV
Stockholm, Rapport 1995:18.

ANDERSSON, G., 2005. *Gravspråk som religiös strategi.
Valsta och Skälby i Attundaland under vikingatid och
tidig medeltid*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska
Undersökningar Skrifter nr 61. Stockholm.

ANDRÉN, A., 2004. I skuggan av Yggdrasil. Trä-
det mellan idé och realitet i nordisk tradition.
I: A. ANDRÉN, K. JENNBERT, C. RAUDVERE (RED.),
*Ordning mot kaos – studier av nordisk förkristen
kosmologi*. Väger till Midgård 4. Lund. 389–430.

ANDRÉN, A., 2014. *Tracing Old Norse Cosmology. The
world tree, middle earth, and the sun from archaeologi-
cal perspectives*. Väger till Midgård, 16. Lund.

ARBMAN, H., 1940. *Birka I. Die Gräber. Tafeln*.
Uppsala.

ARRHENIUS, B., 1970. Svärdsknappen från Vall-
stenarum på Gotland. I: *Fornvännen* 65 (1970).
193–209.

ARWIDSSON, G., 1942A. *Valsgårde 6*. Uppsala.

ARWIDSSON, G., 1942B. *Vendelstile. Email und Glas
im 7.8. Jahrhundert*. Uppsala.

ARWIDSSON, G., 1954. *Valsgårde 8*. Uppsala.

ARWIDSSON, G., 1977. *Valsgårde 7*. Uppsala.

ASPEBORG, H., 1998. Boplatsstruktur under äldre
järnålder – exemplet Västra Skälby. I: K. ANDERSSON
(RED.), *Suinoum Hinc Civitates. Nya undersökningar
kring norra Mälardalens äldre järnålder*. Occasional
Papers in Archaeology 19. Uppsala. 123–143.

ASPEBORG, H., & SEILER, A., 2012. *Järnålder i Rasbo
– aktörer, livsmiljöer och hantverk. Utbyggnad av väg
288, sträckan Jälla-Hov. Uppland, Rasbo socken; Lejsta
7:1, Örby 4:3, Rasbo 630:1, Rasbo 664, Rasbo 665 och
Rasbo 667*. UV Rapport 2012:160. Riksantikvarie-
ämbetet, Stockholm.

B

- BENDER JØRGENSEN, L., 2001. Bjørnekrigere. I: *Spor. Nytt fra fortiden*. Nr 1. 2001. 4–8.
- BENDER JØRGENSEN, L., 2003. Krigerdragten i folkevandringstiden. I: P. Rolfsen & F.-A. Stylegar (red.), *Snartemofunnene i nytt lys*. Oslo. 53–79.
- BENNET, A., 1987. *Graven – religiøs och social symbol: strukturer i folkvandringstidens gravskick i Mälardalenområdet*. Theses and papers in North-European archaeology, 18. Stockholm.
- BERGGREN, G., 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions. Part 2: Cyperaceae*. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.
- BERGGREN, G., 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions. Part 3: Salicaceae–Cruciferae*. Swedish Museum of natural History, Stockholm.
- BERONIUS JÖRPELAND, L., GÖTHBERG, H., SEILER, A., & WIKBORG, J., (RED.), 2018, *at Upsalum – människor och landskapande. Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. Rapport 2017:1_1, Arkeologisk undersökning. Uppsala län; Uppland; Uppsala kommun; Uppsala socken; Gamla Uppsala 20:1, 21:13, 21:27 m.fl.; Uppsala 134:4, 240:1, 284:2, 586:1, 597:1, 603:1, 604:1, 605:1 och 606:1. Dnr 5.1.1-00031-2015*. Statens historiska museer, 2018.
- BIUW, A., 1992. *Norra Spånga. Bebyggelse och samhälle under järnåldern*. Borås.
- BJÖRK, T., & WICKBERG, Y., 2015. Rows of wooden pillars. Continued fieldwork at the Degeberga linear monument, with further parallels and societal implications. I: *Fornvännen* 110. Stockholm. 241–256.
- BORNA-AHLKVIST, H., LINDGREN-HERTZ, L., & STÅLBOM, U., 1998. *Pryssgården. Från stenålder till medeltid. Arkeologisk slutundersökning RAÄ 166 och 167, Östra Eneby socken, Norrköpings kommun, Östergötland*. Riksantikvarieämbetet Rapport UV Linköping 1998:13. Linköping.
- BORNA-AHLKVIST, H., 2002. *Hällristarnas hem: gårdsbebyggelse och struktur i Pryssgården under bronsålder*. Riksantikvarieämbetet.
- BRADLEY, R., 2002. *The Past in Prehistoric Societies*. London.
- BRATT, P., 2002. *Gravfältet vid Dragonbacken. Slutundersökning av gravfält RAÄ 20+67, Kalvshälla, Järfälla socken och kommun, Uppland. Del 1 och 2. Rapport* Stockholms läns museum 2001:14. Stockholm.
- BRATT, P., 2008. *Makt uttryckt i jord och sten: stora högar och maktstrukturer i Mälardalen under järnåldern*. Stockholms universitet. Stockholm.
- BRATT, P., 2014. Rinkabyar och karlabyar i ortnamnsforskningen. *Yngre järnålder i Stockholms län, rapport från seminarium på Stockholms länsmuseum 2012*, 40–47.
- BRINK, S., 1996. Political and Social Structures in Early Scandinavia: A Settlement historical Prestudy of the Central Place I: *TOR* 28. 235–282.
- BRINK, S., 1999. Social order in the early Scandinavian landscape. I: C. FABECH & J. RINGTVED (EDS.), *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4–7 1998*. Højbjerg. 423–439.
- BRINK, S., 2005. *Lord and Lady – Bryti and Deigja. Some Historical and Etymological Aspects of Family, Patronage and Slavery in Early Scandinavia and Anglo-Saxon England*. The Dorothea Coke Memorial Lecture in Northern Studies delivered at University College London 17 March 2005. London.
- BRINK, S., 2012. *Vikingarnas slavar: den nordiska träldomen under yngre järnålder och äldsta medeltid*. Stockholm.
- BRINK, S., 2005. *Växtoffer? En studie av växtmaterial i gravar*. ARK 341. CD-uppsats vid arkeologiska institutionen vid Lunds universitet.

BÄCK, M., HÅLLANS, A. M., & LJUNG, J. Å., 2008. *Lilla Ullevi – historien om det fridlysta rummet: Vendeltida helgedom, medeltida by och 1600-talsgård. Uppland, Bro socken, Klöv och Lilla Ullevi 1:5, Jursta 3:3, RAÄ 145: arkeologisk undersökning*. Riksantikvarieämbetet UV Mitt, rapport 2008:39.

BÄCK, M., JONSSON, K., LINDBERG, M., & SANMARK, A., 2018. *Tingsplatsen vid Anundshög. Medeltida tingsstuga och järnålderslämningar i Badelunda. Arkeologisk forskningsundersökning*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2018:17.

BÄCKSTRÖM, Y., 2012. Natur- eller kulturdeterminism? Boskapsstocken under äldre järnålder i Uppland. En bygdestudie. I: A. HENNIUS (RED.), *Äldre järnålder i Danmarks socken – sex boplatser vid Säby. Särskild arkeologisk undersökning. Danmark 162, 168, 170, 180, 190 & 193, Danmarks socken, Uppsala kommun, Uppland*. Upplandsmuseet rapport 2012:15. Uppsala. 227–240.

C

CALLMER, J., 1977. *Trade beads and bead trade in Scandinavia ca 800–1000 A.D.* Lund.

CALLMER, J., 2003. Beads in Scandinavia in the Early and High Medieval Periods, ca AD 400–1200. I: *Ornaments from the Past: Bead Studies after Beck. A book om Glass and Semiprecious Stone Beads in History and Archaeology for Archaeologists, Jewellery Historians and Collectors*. London & Bangkok.

CARLIE, A., 2004. *Forntida byggnadskult: tradition och regionalitet i södra Skandinavien*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar, skrifter 57. Stockholm.

CARLSSON, A., 2015. *Tolkande arkeologi och svensk forntidshistoria. Från stenålder till vikingatid*. Stockholm Studies in Archaeology 64. Stockholms universitet.

CHRISTIANSSON, H., 1948. *Gravklot och gravoffer*. I: *Tor I*. 123–131.

CHRISTOPHERSEN, A., 1982. Drengs, Thegns, Landmen and Kings. Some Aspects on the Forms of Social Relations in Viking Society during the Transition to Historic Times. I: *Meddelanden från Lunds universitets historiska museum* 1981–82. 115–134.

COLLINDER, B., (ÖVERS.) 1983. *BEOWULF*. Natur och kultur, 5:e uppl. Arlöv.

D

DMS = *Det medeltida Sverige*. Band 1, Uppland: Volym 2, Tiundaland: Ulleråker, Vaksala, Uppsala stad. Riksantikvarieämbetet.

E

EKLUND, S., 2007. Att hägna in eller stänga ute: en studie av trähägnader. I: H. GÖTHBERG (RED.), *Hus och bebyggelse i Uppland. Delar av förhistoriska sammanhang. Arkeologi E4 Uppland – Studier. Volym 3*. Uppland. 347–373.

EKLUND, S., & THÖLIN, F., 2015. *Östra Fyrislund. Förundersökning. Danmark 36:1, 39:1, 39:2 och 164:1, Danmarks Kumla 1:2 och 8:1, Danmarks sn, Uppsala kommun, Uppland*. SAU Rapport 2014:28. Uppsala.

ELLIS DAVIDSON, H. R., 1994 [1962]. *The sword in Anglo-Saxon England: its archaeology and literature*. Rochester.

ENGDahl, K., 1990. *Människooffer i gravar i Skandinavien under yngre järnålder*. Seminarieuppsats, Stockholms universitet.

ENGELMARK, R., 1984. Two useful plants from Iron Age graves in central Sweden. In: *Archaeology and Environment*. Vol 2. 87–92.

ENGELMARK, R., 1992. A review of farming economy in South Scania based on botanical evidence. In: L. LARSSON, J. CALLMER & B. STJERNQUIST (EDS.), *The archaeology of the cultural landscape. Fieldwork and research in a south Swedish rural region*. Acta Archaeologica Lundensia. Series 40, No 19. Lund. 369–375.

- ENRIGHT, M., 1996. *Lady with a mead cup: ritual, prophecy, and lordship in the European warband from La Tène to the Viking Age*. Dublin.
- ERICSSON, A., & STRUCKE, U., 2008. Att hägna med stenmurar: en studie av stentsträngsbygder i Mälarskapskapen I: M. OLAUSSON (RED.), *Hem till Jarlabanke: jord, makt och evigt liv i östra Mälardalen under järnålder och medeltid*. Historiska media. Riga. 48–90.
- ERIKSSON, T., 2009. *Kärl och social gestik. Keramik i Mälardalen 1500 BC – 400 AD*. Aun 41/Riksantikvarieämbetet Skrifter No 76. Uppsala.
- F**
- FABECH, C., 1991. Samfundsorganisation, religiøse ceremonier og regional variation. I: C. FABECH & J. RINGTVED (RED.), *Samfundsorganisation og Regional Variation. Norden i romersk jernalder og folkevandringstid. Jysk Arkeologisk Selskabs Skrifter XXVII*. Aarhus. 283–303.
- FAGERLUND, D., 2013. *Äldre järnåldersbebyggelse vid Söderhällby. Inför byggnation av bussdepå. RAÄ 297, Söderhällby 1:2, Vaksala socken, Uppsala kommun, Uppland. Särskild arkeologisk undersökning*. Upplandsmuseets rapporter 2013:04. Uppsala.
- FAGERLUND, D., 2017. *Slavsta – gårdar och gårdsoffer från romartid till medeltid. Arkeologisk undersökning. Årsta 11:29, Uppsala 626, 696, Uppsala socken och kommun, Uppland*. Upplandsmuseets rapporter 2017:26. Uppsala.
- FAGERLUND, D., & LUCAS, R., 2009. *Slavsta – romartida bebyggelse och vikingatida kult. Arkeologisk undersökning. Fornlämning 615, Kv. Boktryckaren, Årsta 64:1 och 11:233, Uppsala socken, Uppsala kommun*. Upplandsmuseets rapporter 2009:01. Uppsala.
- FALLGREN, J.-H., 2006. *Kontinuitet och förändring. Bebyggelse och samhälle på Öland 200–1300 e.Kr.* Aun 35. Uppsala.
- FERNSTÅL, L., 2004. *Delar av en grav och glimtar av en tid: om yngre romersk järnålder, Tuna i Badelunda i Västmanland och personen i grav X*. Stockholm Studies in Archaeology 32. Uppsala.
- FORS, T., 2008. *Vittene – en hantverks-/verkstadsplats från järnålder*. GOTARC Serie C. Arkeologiska skrifter, no 68. Göteborgs universitet.
- FRÖLUND, P., 1991. *Arkeologisk utredning. Uppland, Danmarks, Gamla Uppsala, Uppsala och Vaksalasocknar. Nyby, Brillinge, Fyrislund m.fl.* Riksantikvarieämbetet rapport 1991. ATA dnr 3553/91.
- FRÖLUND, P., 1995. *Boplatser i Danmark och Vaksala. Arkeologisk förundersökning, Raä 36 och 39 vid Kumla i Danmarks socken, Söderhällby, RAÄ 155 och Norrby i Vaksala socken, Uppsala kommun, Uppland*. UV Uppsala rapport 1995:41. Uppsala.
- FRÖLUND, P., 1998. *Hus, gård och by under äldre järnålder – exempel från norra Uppland*. I: K. ANDERSSON (RED.), *Suinoum Hinc Civitates. Nya undersökningar kring norra Mälardalens äldre järnålder*. Occasional Papers in Archaeology 19. Uppsala. 146–166.
- FRÖLUND, P., & GÖTHBERG, H., 2010. *Fornlämningar i Danmark och Vaksala. Arkeologisk förundersökning och utredning i Östra Fyrislund*. Upplandsmuseets rapport 2010:25.
- FRÖLUND, P., & HENNIUS, A., 2012. *Undersökningarnas utgångspunkter*. I: A. HENNIUS (RED.), *Äldre järnålder i Danmarks socken – sex boplatser vid Säby. Särskild arkeologisk undersökning. Danmark 162, 168, 170, 180, 190 & 193, Danmarks socken, Uppsala kommun, Uppland*. Upplandsmuseet, rapport 2012:15. Uppsala. 21–22.
- FRÖLUND, P., LJUNGKVIST, J. & KJELLBERG, J., 2017. *Kungsgården i Gamla Uppsala: Hall, hantverk och hus från yngre järnålder och medeltid. Arkeologisk undersökning, Uppsala 263:1, Uppsala, Uppland*. Gamla Uppsala – framväxten av ett mytiskt centrum. Rapport 8. Upplandsmuseets rapporter 2017:27. Uppsala.
- FRÖLUND, P., 2019. *Bosättningar och jordbruk i Gamla Uppsala 200 f. Kr–600*. Uppsala.

G

- GERRITSEN, F., 1999. To build and to abandon. The cultural biography of late prehistoric houses and farmsteads in the southern Netherlands. In: *Archaeological Dialogues* 6:27. 78–97.
- GILCHRIST, R., 2009. Rethinking later medieval masculinity: the male body in death. In: D. SAYER & H. WILLIAMS (EDS.), *Mortuary practises and social identities in the Middle Ages – Essays in burial archaeology in honour of Heinrich Härke*. University of Exeter Press. Exeter. 236–252.
- GJESSING, G., 1943. Hesten i Førhistorisk Kunst og Kultus. In: *Viking: The Journal of Northern Archaeology* 7. 5–143.
- GRABOWSKI, R., 2014. *Cereal Husbandry and Settlement. Expanding archaeobotanical perspectives on the Southern Scandinavian Iron Age*. Archaeology and Environment 28. Department of Historical, Philosophical and Religious Studies. Environmental Archaeology Laboratory. Umeå.
- GRÄSLUND, A.-S., 1991. Arkeologi som källa för religionsvetenskapen. Några reflektioner om hur gravmaterialet från vikingatiden kan användas. I: G. STEINSLAND (RED.), *Nordisk hedendom – et symposium*. Odense. 141–147.
- GRÄSLUND, B., 2007. Fimbulvintern, Ragnarök och klimatkrisen år 536–537 e. Kr. I: *Saga och sed*, 2007. 93–123.
- GRÄSLUND, B., 2012. Comments on Löwenborg. In: *Journal of Archaeology and Ancient History*, 2012 (4). 3–29.
- GUSTAFSSON, S., 1995A. *Fosie IV – Jordbrukets förändring och utveckling från senneolitikum till yngre järnålder*. Rapport nr 5. Stadsantikvariska avdelningen Malmö Museer.
- GUSTAFSSON, S., 1995B. Förkolnad pärlhavre, *Arrhenatherum elatius* ssp. *bulbosum* från brons- och järnålder i Sverige. I: *Svensk botanisk tidskrift*, 89. 381–384.
- GUSTAFSSON, S., 1998. The farming economy in South and Central Sweden during the Bronze Age. A study based on carbonized botanical evidence. In: *Current Swedish Archaeology* 6. 63–71.
- GUSTAFSSON, S., 2003. Makrofossilanalys av jordprover från Fosie 11. Hadevik, C. & Gidlöf, K. 2003. *Öresundsförbindelsen. Fosie 11 A–D & Broläge Larsbovägen*. Rapport nr 22. Malmö stad.
- GUSTAFSSON, S., 2011. Analys av förkolnade växtrester från Vaksala 383 och Uppsala 678. Bilaga 3. Lucas, M. & Lucas, R. 2013. *Gårdar och hästoffer. Järnålder och tidig medeltid i Fyrislund. Arkeologisk förundersökning och särskild undersökning. Fyrislund 6:13 & Söderhällby 1:2, Uppsala & Vaksala socknar, Uppsala, Uppland*. Upplandsmuseets rapporter 2013:02. Uppsala.
- GUSTAFSSON, S., 2012. Makrofossilanalys Danmark 162. I: A: Henniuss (red.), 2012. *Äldre järnålder i Danmarks socken – sex boplatser vid Säby. Särskild arkeologisk undersökning. Danmark 162, 168, 170, 180, 190 & 193, Danmarks socken, Uppsala kommun, Uppland*. Upplandsmuseet, rapport 2012:15. Uppsala. 102–145.
- GUSTAFSSON, S., 2017. *Riter med rök och eld i Hjulsta. Arkeobotanisk analys av jordprover från arkeologisk undersökning inom Spånga 96:1, Stockholm kommun och socken, Uppland*. Makrorapport från Arkeologikonstult 2017:3086.
- GUSTAVSSON, R., 2015. Brandgravar och boplatlager i Östra Fyrislund, Danmarks Kumla 8:1 och 1:2, Danmarks sn, Uppland. Förundersökning inom fornlämningarna RAÄ 36:1, 39:1 och 39:2. Bilaga. Eklund, S & Thölin, F. 2015. *Östra Fyrislund. Förundersökning. Danmark 36:1, 39:1, 39:2 och 164:1, Danmarks Kumla 1:2 och 8:1, Danmarks sn, Uppsala kommun, Uppland*. SAU Rapport 2014:28. Uppsala.
- GÖTHBERG, H., 2000. *Bebyggelse i förändring. Uppland från slutet av yngre bronsålder till tidig medeltid*. Occasional Papers in Archaeology 25. Uppsala.
- GÖTHBERG, H., 2007A. Mer än bara hus och gårdar. I: H. Göthberg (red.), *Hus och bebyggelse i Uppland. Delar av förhistoriska sammanhang. Arkeologi E4 Uppland, Volym 3*. Uppsala. 403–477.

GÖTHBERG, H., 2007B. *Kumla. Bosättning och djurhållning under äldre järnålder. Fornlämning nr 169, Danmarks socken, Uppland. Arkeologisk undersökning. Upplandsmuseet, Rapport 2007:15.*

GÖTHBERG, H., FRÖLUND, P. & FAGERLUND, D. 2014. *Gamla Uppsala – åter till Berget. Om undersökningen av en förtätad bosättning från äldre järnålder med begravningar från äldre bronsålder till romersk järnålder. Fornlämning 614:1, Uppsala Gamla Uppsala 21:52 Uppland. Upplandsmuseets rapporter 2014:16.*

H

HAGBERG, U. E., 1967A. *The Archaeology of Skedemosse I. Excavations and the Finds of Öland Fen, Sweden. The Royal Academy of Letters, History and Antiquities. Stockholm.*

HAGBERG, U. E., 1967B. *The Archaeology of Skedemosse II. The Votive Deposits in the Skedemosse Fen and their Relation to the Iron-Age Settlement on Öland, Sweden. The Royal Academy of Letters, History and Antiquities. Stockholm.*

HALL, M. A. 2018. Matters of life and death: aspects of board games and their interaction with Picts, Anglo-Saxons and Vikings', in *Il Gioco Nella Societa e Nella Cultura Dell'Alto Medioevo Spoleto 20–26 aprile 2017*, Spoleto: Fondazione Centro Italiano Di Studi Sull'Alto Medioevo (= Atti Delle Settimane LXV, 2 vols), vol. 1, 195–218.

HALL, M. A. & FORSYTH, K. F. 2011. Roman rules? The Introduction of Board Games to Britain and Ireland', in *Antiquity* 85.330, 1325–1338

HANSSON, A.-M., 1995. Analys av fossilt växtmaterial från RAÄ 235, Odensala Prästgård, Odensala socken. I: M. Olausson, *Det inneslutna rummet – om kultiska hägnader, fornborgar och befästa gårdar i Uppland från 1300 f.Kr. till Kristi födelse*. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska undersökningar. Skrifter nr 9. Stockholm.

HANSSON, A.-M., 1997. Vegetabilier som gravgåva. I: B. ARRHENIUS & G. ERIKSSON (RED.), *SIV. Svealand in Vendel och Vikingatid. Rapport från utgrävningar i Vendel*. Archaeological Research Laboratory, Stockholm. 93–97.

HANSSON, A.-M., & BERGSTRÖM, L., 2002. Archaeobotany in prehistoric graves – concepts and methods. In: *Journal of Nordic archaeological science*. Stockholms universitet. 43–58.

HEANEY, S., (TRANSL.), 2000. *Beowulf: A New Verse Translation (Bilingual Edition)*. New York.

HED JAKOBSSON, A., 2009. *Ett vikingatida gravfält i Tibble, Täby Centrum. RAÄ 136, Täby sn, Uppland. Förundersökning samt särskild arkeologisk undersökning. Rapporter från Arkeologikonsult 2009:2164. Upplands Väsby.*

HED JAKOBSSON, A., & LINDBLOM, C., 2011. *Gård och gravfält vid Lilla Ullevi. arkeologisk undersökning: RAÄ 40, Skällsta, Bro socken, Upplands-Bro kommun, Stockholms län, Uppland. Rapporter från Arkeologikonsult 2011:2165. Upplands Väsby.*

HED JAKOBSSON, A., & LINDBLOM, C., 2012. *Tre gravfält i Valsta med gravar från yngsta bronsålder/äldsta järnålder, vikingatid och tidig medeltid: arkeologisk undersökning, RAÄ 34, 57, 111 och 283, Vallstanäs, Norrsunda socken, Sigtuna kommun, Stockholms län, Uppland. Rapporter från Arkeologikonsult 2012:2371/2388. Upplands Väsby.*

HED JAKOBSSON, A., RUNER, J., & SVENSSON, K., 2013. *Vägen till dejan och bryten. En berättelse om den vikingatida gården i Hjulsta. Skrifter från Arkeologikonsult nr 4. Upplands Väsby.*

HED JAKOBSSON, A., 2017. *Gravfälsbyggarna vid Valsta. En studie av fyra vikingatida gravfält i Attundaland. Skrifter från Arkeologikonsult nr 6. Upplands Väsby.*

HEDELIN, H., 1997. Barngravar – speglingar av en verklighet. I: P. BRATT & Å. LUNDSTRÖM. *Bronsålder och äldre järnålder i Stockholms län*. Stockholms läns museum. 79–85.

HEDENSTIERNA-JONSON, C., KJELLSTRÖM, A., ZACHRISSON, T., KRZEWINSKA, M., SOBRADO, V., PRICE, N., GÜNTHER, T., JAKOBSSON, M., GÖTHERSTRÖM, A. & STORÅ, J. 2017. A female Viking warrior confirmed by genomics. In: *American Journal of Physical Anthropology*, 164 (4). 1–8.

- HEIMDAHL, J., 2011. Dedödas skörd. Arkeobotaniska funderingar kring profant och sakralt. I: M. ARTURSSON, L. KARLENBY & F. LARSSON (RED.), *Nibble. En bronsåldersmiljö i Uppland. Särskild undersökning, 2007. E18 sträckan Sagån–Enköping. Uppland, Tillinge socken, Tillinge–Nibble 1:9 & Tillinge–Mälby 5:1*. Riksantikvarieämbetet. UV Rapport 2011:111. 415–426.
- HELGESSON, B., 2010. Krigarna från Uppåkra – 1000 år i järnålderssamhällets tjänst. I: B. HÅRDH (RED.), *Från romartida skalpeller till senvikingatida urnesspännan. Nya materialstudier från Uppåkra*. Uppåkrastudier 11. Kristianstad. 83–126. 4–12.
- HELLBERG, L., 1975. Ortnamnen och den forntida sveastaten. I: *Inledning till NORNAs fjärde symposium Ortnamn och samhälle på Hanaholmen den 25–27.4.1975*. 92–110.
- HEMMENDORFF, O., 1984. Människooffer. Ett inslag i järnålderns gravritualer, belyst av ett fynd i Bollstanäs, Uppland. I: *Fornvännen* 79 (1984_4).
- HENNIUS, A., 2012A. Järnåldersboplatserna vid Säby i Uppsala – Bebyggelsens struktur och utveckling. I: *In Situ Archaeologica*, Vol 10. 85–102.
- HENNIUS, A., (RED.), 2012B. *Äldre järnålder i Danmarks socken – sex boplatser vid Säby. Särskild arkeologisk undersökning. Danmark 162, 168, 170, 180, 190 & 193, Danmarks socken, Uppsala kommun, Uppland*. Upplandsmuseet, rapport 2012:15. Uppsala.
- HENNIUS, A., SJÖLING, E., & PRATA, S., 2016. *Människor kring Gnistahögen. Begravningar från vendeltid, vikingatid och tidig medeltid. Danmark 62:1, 127:1 & 227, Danmarks socken, Uppsala kommun, Uppland. Med bidrag av R. Gustavsson, A. Kjellström, J. Ljungkvist & J. Therus*. Uppsala.
- HJULSTRÖM, B., 2008. *Patterns in Diversity. Geochemical analyses and settlement changes during the Iron Age – Early Medieval time in the Lake Mälaren region, Sweden*. Theses and Papers in Scientific Archaeology 11. Stockholm.
- HJULSTRÖM, B., & ISAKSSON, S., 2007. Dolda spår av forntida verksamhet. Geokemiska analyser i samband med E4-undersökningarna, sträckan Uppsala – Mehedeby. I: H. Göthberg (red.), *Hus och bebyggelse i Uppland. Delar av förhistoriska sammanhang. Arkeologi E4 Uppland, Volym 3*. Uppsala. 251–267.
- HJULSTRÖM, B., & LINDWALL, L., 2013. *Vägsäl Fiskeby. Boplats och väg från förromersk- och romersk järnålder. Östra Eneby socken 100:1 och 207:1, Östergötland*. Rapporter från Arkeologikonsult 2013: 2310. Upplands Väsby.
- HOLCK P. 1986. *Cremated Bones. A Medical-Anthropological study of an archaeological material on cremation burials*. Antropologiska skrifter nr. 1. Anatomisk institutt. Universitetet i Oslo.
- HOLMQVIST, W., 1970 (RED.), *Excavations at Helgö III. Report for 1960–1964*. KVHAA. Stockholm.
- HOLST, M., K., 2000. Tid og forandring i jernalderens bebyggelser. *Arkeologiske udgravninger i Danmark 1999*. Det Arkeologiske Naevn, København. 21–31.
- HOLST, M., K., 2004. *The Syntax of the Iron Age Village. Transformations in an orderly community*. Aarhus Universitet.
- HOLST, M., K., 2010. Inconstancy and stability – Large and small farmsteads in the village of Nørre Snede (Central Jutland) in the first millennium AD. In: *Siedlungs- und Küstenforschung im südlichen Nordseegebiet*, 33. Rahden/Westfalen. 155–179.
- HOLST, M., K., 2014. Warrior aristocracy and village community. Two fundamental forms of social organization in the Late Iron Age and Viking Age. In: E. STIDSING, K. HØILUND NIELSEN & R. FIEDEL (EDS.), *Wealth and Complexity. Economically specialised sites in Late Iron Age Denmark*. Aarhus University Press. 179–197.
- HÄRKE, H., 1990. Warrior graves? The background of the Anglo-Saxon weapon burial rite. In: *Past and Present* 126. 22–43.

I

IREGREN, E., 1997. Why Animal Bones in Human Graves – An Attempt to Interpret Animals Present in Iron Age Cremations in Sweden. In: E. SMITS, E. IREGREN & A. G. DRUSINI (EDS.), *Cremation Studies in Archaeology*. Saonara. 9–32.

ISTVÁN KONCZ, I., & TOTH, Z. 2016. 6th century ivory game pieces from Mosonszentjános. In: *Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae*, Ser. 3. No. 4. Budapest. 161–178.

J

JACOBSEN, L., & MOLTKE, E., 1941–1942. *Danmarks runeindskrifter*. Text og atlas. København.

JACOMET, S., 2006. Identification of cereal remains from archaeological sites. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

JAKOBSSON, M., 1992. *Krigarideologi och vikingatida svärdstypologi*. Stockholm Studies in Archaeology 11. Stockholm.

JANSSON, I., 1985. *Ovala spännbucklor. En studie av vikingatida standardsmycken med utgångspunkt från Björkö-fyndet*. Aun 7, Uppsala.

JOHANSEN, B., 1997. *Ormalur. Aspekter av tillvaro och landskap*. Stockholm Studies in Archaeology 14. Stockholm.

K

KALDAL MIKKELSEN, D., 1999. Single farm or village? Reflections on the settlement structure of the Iron Age and Viking Period. In: C. FABECH & J. RINGTVED (EDS.), *Settlement and Landscape. Proceedings of a conference in Århus, Denmark, May 4–7 1998*. Højbjerg. 177–193.

KALIFF, A., 1992. *Brandgravskick och föreställningsvärld. En religionsarkeologisk diskussion*. Occasional Papers in Archaeology 4. Uppsala.

KARLENBY, L., 2012. *Järnåldersgården vid vägen: en förromersk hantverksplats och en sammanhållen gårdsbebyggelse från övergången mellan folkvandringstid och vendeltid*. Uppland, Norrsunda socken, Sigtuna kommun, fastighet Rosersberg 9:1, RAÄ Norrsunda 212:1, 276 och 277, arkeologisk förundersökning och särskild undersökning. Arkeologgruppen AB, rapport 2013:12. Örebro.

KARLSSON, L., 1983. *Nordisk form. Om djurornamentik*. Stockholm.

KLEVNÄS, A., 2015. Give and take: grave goods and grave robbery in the early middle ages. In: A. KLEVNÄS & C. HEDENSTIERNA-JONSON (EDS.), *Own and be owned. Archaeological approaches to the concept of possession*. Stockholm Studies in Archaeology 62. 157–188.

KRISTOFFERSEN, S., 2000. *Sverd og spenne. Dyreornamentikk og sosial kontekst*. Studia humanitatis Bergensia, vol. 13. Høyskoleforlaget, Kristiansand.

KYHLBERG, O., 2012. *Den långa järnåldern. Sociala strategier, normer, traditioner*. Uppsala.

L

LAGERSTEDT, A., (RED.), 2008. *På väg genom Närke – ett landskap genom historien. Särskilda arkeologiska undersökningar Hidinge 105:1, Vintrosa 69:1, 85:1 och 92:1 och Vintrosa 96:1 och 63:1, Närke*. Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2025. Upplands Väsby.

LAGERÅS, P., 2000. Gravgåvor från växtriket. Pollenanalytiska belägg från en sennolitisk hållkista i Hamneda. I: P. LAGERÅS (RED.), *Arkeologi och paleoekologi i sydvästra Småland. Tio artiklar från Hamneda-projektet*. Skrifter No 34. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. 65–83.

LANGHAMMER, D., 2007. Åshusby – an Iron Age central place: a review in the light of past excavations and present research. In: U. FRANSSON, M. SVEDIN, S. BERGERBRANT & F. ANDROSHCHUK (EDS.), *Cultural interaction between east and west: archaeology, artefacts and human contacts in northern Europe*. Stockholm Studies in Archaeology 44. Stockholm. 140–147.

- LARSSON, F., LINGSTRÖM, M., & SJÖLIN, M., 2018. *Drivkrafter och allianser i Fyrislund. Rapport 2017. Arkeologisk undersökning Uppsala län, Uppland, Uppsala kommun, Danmark och Vaksala socken. Fastigheter: Danmarks-Kumla 10:1, Vaksala-Norrby 1:2 och 1:3. Fornlämningar: Danmark 216:1, Vaksala 298:1, Vaksala 299:1, Vaksala 317:1. Med bidrag av: Håkan Aspeborg, Mia Englund, Magnus Lindberg, Ola Magne och Anton Seiler.*
- LINDBLOM, C., & SPIJKERMAN, I., 2009. *Herresta: gravar från yngre bronsålder till vikingatid och en gård från vikingatid till dess avhysning år 1681. RAÄ 114 och 239, Järfälla sn, Uppland. Särskild arkeologisk undersökning. Rapporter från Arkeologikonsult 2008:2047. Upplands Väsby.*
- LINDHOLM, K.-J., & LJUNGKVIST, J., 2016. The Bear in the Grave: Exploitation of Top Predator and Herbivore Resources in First Millennium Sweden – First Trends from a Long-Term Research Project. *European Journal of Archaeology* 2016, Vol. 19. 3–27.
- LINDKVIST, T., 1988. *Plundring, skatter och den feodala statens framväxt. Organisatoriska tendenser i Sverige under övergången från vikingatid till tidig medeltid.* Opuscula Historica Upsaliensia 1. Uppsala.
- LINDQVIST, S., 1936. *Uppsala högar och Ottarshögen.* Stockholm.
- LINDWALL, L., 2014. Vägen, eliten och de sociala nätverken – lokal kommunikation ur ett maktperspektiv. I: L. Lindwall, A. Lagerstedt & S. Norr: *Vägen, gårdarna och byarna. Äldre järnåldersboplatser vid Fiskeby utanför Norrköping och Hacksta utanför Västerås.* Skrifter från Arkeologikonsult nr 5. Upplands Väsby. 11–38.
- LJUNGKVIST, J., 2005. Uppsala högars datering: och några konsekvenser av en omdatering till tidiga vendeltiden. *Fornvännen*, 2005 (100): 4. 245–259.
- LJUNGKVIST, J., 2006. *En hiar atti rikR. Om elit, struktur och ekonomi kring Uppsala och Mälaren under yngre järnålder.* Aun 34. Uppsala.
- LJUNGKVIST, J., 2013. Monumentaliseringen av Gamla Uppsala. I: O. Sundqvist & P. Vikstrand (red.), *Gamla Uppsala i ny belysning.* Uppsala. 33–68.
- LJUNGKVIST, J., & FRÖLUND, P., 2015. Gamla Uppsala – the emergence of a centre and a magnate complex. In: *Journal of Archaeology and Ancient History*, No 16. Uppsala. 1–29.
- LJUNGKVIST, J., & HENNIUS, A., 2016. Aristokratiska miljöer. I: A. HENNIUS ET AL. 2016. *Människor kring Gnistahögen. Begravningar från vendeltid, vikingatid och tidig medeltid.* Danmark 62:1, 127:1 & 227, Danmarks socken, Uppsala kommun, Uppland. Med bidrag av R. Gustavsson, A. Kjellström, J. Ljungkvist & J. Therus. Uppsala. 386–394.
- LJUNGKVIST, J., SARÉN LUNDAHL, J. & FRÖLUND, P., 2017. Two Workshops with Garnet Crafts in Gamla Uppsala. In: A. HILGNER, S. GREIFF & D. QUAST (EDS.), *Gemstones in the first Millennium AD. Mines, Trades, Workshops and Symbolism.* International Conference, October 20th–22nd, 2015. Römisches Germanisches Zentralmuseum, Mainz. 91–102.
- LUCAS, M., 2017. *Hellby. På andra sidan kullen. Söderhällby 1:2, Vaksala socken, Vaksala 386, Uppsala, Uppland. Arkeologisk undersökning.* Upplandsmuseets rapporter 2017:05. Uppsala.
- LUCAS, M., & SEILER, A., 2018. Järnåldersmänniskorna – bland gårdsinvanare och begravda. I: L. BERONIUS JÖRPELAND, H. GÖTHBERG, A. SEILER & J. WIKBORG (RED.), 2018, *at Upsalum – människor och landskapande. Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. Rapport 2017:1_1, Arkeologisk undersökning. Uppsala län; Uppland; Uppsala kommun; Uppsala socken; Gamla Uppsala 20:1, 21:13, 21:27 m.fl.; Uppsala 134:4, 240:1, 284:2, 586:1, 597:1, 603:1, 604:1, 605:1 och 606:1. Dnr 5.1.1-00031-2015.* Statens historiska museer, 2018. 47–74.
- LUCAS, R., 2014. *Med utsikt från Hellby. Järnåldersbebyggelse och 1700-1800-talssmedja. Arkeologisk förundersökning. Raä 383/386 samt 385, Söderhällby 1:2, Vaksala, Uppland.* Upplandsmuseets rapporter 2014:21. Uppsala.
- LUCAS, M., & LUCAS, R., 2013. *Gårdar och hästoffer. Järnålder och tidig medeltid i Fyrislund. Arkeologisk förundersökning och särskild undersökning. Fyrislund 6:13 & Söderhällby 1:2, Uppsala & Vaksala socknar, Uppsala, Uppland.* Upplandsmuseets rapporter 2013:02. Uppsala.

LÖNNROTH, E., 1983. Administration och samhälle I 1000-talets Sverige. I: *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 4 (1982). Stockholm. 10–23.

LÖWENBORG, D., 2012. An Iron Age Shock Doctrine – Did the AD 536–537 event trigger large-scale social changes in the Mälars Valley? *Journal of Archaeology and Ancient History*, 2012 (4), 3–29.

M

MAGNUS, B., 2014. The women from Krosshaug in Klepp and Hol on Inderøy. In: *AmS-Varia* 55, Stavanger. 71–87.

MARTIN, T. F., 2015. *The Cruciform Brooch and Anglo-Saxon England*. The Boydell press, Woodbridge.

MEJSHOLM, L., 2009. *Gränsland. Konstruktion av tidig barndom och begravningsritual vid tiden för kristnandet i Skandinavien*. Occasional Papers in Archaeology, 44. Uppsala.

MELANDER, J., 1986. Torkugnar. *Studier i Norrländsk Forntid II*. Acta Bothniensia Occidentalis. Skrifter i Västerbottens Kulturhistoria. Västerbottens läns hembygdsförbund och Västerbottens museum. Umeå. 106–118.

MONIKANDER, A., 2010. *Väld och vatten. Vätmarks-kult vid Skedemosse under järnåldern*. Stockholm Studies in Archaeology 52. Stockholm.

MORK, E., 1946. *Vedanatomi*. Tanum, Oslo.

MYHRE, B., 1980. *Gårdsanlegget på Ullandhaug I. Gårdshus i jernalder og tidlig middelalder i Sørvest-Norge*. AmS skrifter 4. Stavanger.

MYRBERG BURSTRÖM, N., 2015. Things of quality: possessions and animated objects in the Scandinavian Viking Age. In: A. Klevnäs & C. Hedenstierna Jonsson (Eds.), *Own and be owned. Archaeological approaches to the concept of possession*. Stockholm Studies in Archaeology 62, 2015. Stockholm. 23–48.

N

NERMAN, B., 1935. *Die Völkerwanderungszeit Gotlands*. Stockholm.

NERMAN, B., 1969. *Die Vendelzeit Gotlands. II. Tafeln*. Stockholm.

NORDBERG, A., 2004. *Krigarna i Odins sal: döds-föreställningar och krigarkult i fornnordisk religion*. Stockholm.

NORR, S., 2014. ¹⁴C-datering i boplatsskomplex – metodstudier utifrån exemplet Väster Hacksta, Västerås. *Vägen, gårdarna och byarna. Äldre järnålders-boplatser vid Fiskeby utanför Norrköping och Hacksta utanför Västerås*. Skrifter från Arkeologikonsult nr 5. Upplands Väsby.

NÄSSTRÖM, B.-M., 2002. *Blot, tro och offer i det förkristna Norden*. Stockholm.

O

OLAUSSON, M., 1995. *Det inneslutna rummet: om kultiska hägnader, fornborgar och befästa gårdar i Uppland från 1300 f.Kr. till Kristi födelse*. Studier från UV Stockholm. Riksantikvarieämbetet, Arkeologiska undersökningar, Skrifter nr 9. Stockholm.

OLAUSSON, M. (ED.), 2014. *Runsa borg – Representative Life on a Migration Period Hilltop Site – a Scandinavian Perspective*. Papers from the project Runsa borg, Uppland no 2. Östersund.

ONSTEN-MOLANDER, A., & WIKBORG, J., 2006. *Kyrsta Förhistoriska boplatsslämningar. Undersökningar för E4, RAÄ 327 & RAÄ 330, Årentuna socken, Uppland*. SAU, Societas archaeologica Upsaliensis, skrifter 17. Uppsala.

P

PAROLI TANDA, D., 2007. *Torshammarringar: en studie av torshammarringen som gravgåva i framför allt vikingatida brandgravar*. Kandidatuppsats i arkeologi. Stockholms universitet.

PEDERSEN, A., E., & WIDGREN, M., 1998. Del 2. Järnålder, 500 f.Kr. – 1000 e.Kr. I: J. MYRDAL (RED.), *Det svenska jordbrukets historia. Bd I. Jordbrukets första femtusen år 4000 f.Kr. – 1000 e.Kr.* Stockholm.

PETERSSON, M., 2006. *Djurhållning och betesdrift. Djur människor och landskap i västra Östergötland under yngre bronsålder och äldre järnålder*. Linköping/Stockholm.

PETRÉ, B., 1980. Björnfällen i begravningsritualen – statusobjekt speglade regional skinnhandel? I: *Fornvännen* 1980_005. 5–14.

PETRÉ, B., 1984. *Arkeologiska undersökningar på Lovö del 4*. Stockholm.

PETRÉ, B., 1993. Male and female finds and symbols in Germanic Iron Age graves. In: *Current Swedish Archaeology* 1. Stockholm. 149–154.

PETRÉ, B., 2011. *Arkeologiska undersökningar på fornlämning Raä 28, Söderby, Lovö socken, Uppland. Gravfält från vendeltid och vikingatid samt några gravar och boplatzlämningar från bronsålder*. Stockholm.

PETRÉ, B., 2014. Gravfältsgrävningarna på Lovö 1958–2007. Kort om kronologi, gravritualer och symbolspråk. I: P. BRATT (RED.), *Är järnåldersgravfälten färdigundersökta?* Seminarierapport nr. 7. Stockholms läns museum.

PRICE, N., 2014. An Eye for Odin? Divine Role-Playing in the Age of Sutton Hoo. In: *European Journal of Archaeology* 17 (3) 2014. 517–538.

R

RAMQVIST, P. H., 1983. *Gene. On the origin, function and development of sedentary Iron Age settlement in Northern Sweden*. *Archaeology and Environment* 1. Umeå.

RAMQVIST, P. H., 1992. *Högom. The excavations 1949–1984*. Umeå.

RANDBORG, K., 1980. *The Viking Age in Denmark. The Formation of a State*. London.

REGNELL, M., 2006. Skördeoffer & kuriösa korn från Kullings-Skövde. I: L. BENGTSSON, G. LINDMAN, M. LÖNN & M. REGNELL. *Forntida jordbruk på Vårgårdaåsen. Västergötland, Kullings-Skövde, Kv. Hallonet, Raä 54. UV Väst Rapport 2006:19*. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. 46–54.

RENCK, A.-M., 2009A. *Gården som upphörde. Om en uppländsk järnåldersbygds förändring i mellersta järnålder*. Rapporter från Arkeologikonsult 2009:2095. Upplands Väsby.

RENCK, A.-M., 2009B. Erövrade mark – erövrade släktskap. I: M. OLAUSSON (RED.), *Hem till Jarlabanke. Jord, makt och evigt liv i östra Mälardalen under järnålder och medeltid*. 91–111.

RIDDERSPORRE, M., 1999. Village and single farm. Settlement structure or landscape organization. In: C. FABECH & J. RINGTVED (EDS.), *Settlement and Landscape. Proceedings of a Conference in Århus, Denmark, May 4 – 7 1998*. C. Højbjerg. 167–176.

RINDEL, P. O., 1999. Development of the village community 500 BC–100 AD in west Jutland, Denmark. In: C. FABECH & J. RINGTVED (EDS.), *Settlement and Landscape. Proceedings of a Conference in Århus, Denmark, May 4 – 7 1998*. Højbjerg. 79–99.

RUDEBECK, E., 2002. Vägen som rituell arena. I: K. JENNBERT, A. ANDRÉN & C. RAUDVERE (RED.), *Plats och praxis. Studier av nordisk förkristen ritual. Vägar till Midgård* 2. Lund.

- RUNDKVIST, M., 2003. *Barshalder 2. Studies of Late Iron Age Gotland*. Stockholm.
- RUNER, J., 2006. *Från hav till land eller Kristus och odalen. En studie av Sverige under äldre medeltid med utgångspunkt från de romanska kyrkorna*. Stockholm Studies in Archaeology 38. Stockholm.
- RØSTAD, I. M., 2016. *Smykkenes språk. Smykker og identitetsforhandlinger i Skandinavia ca 400–650/700 e. Kr.* Oslo.
- S**
- SALIN, B., 1935. *Die Altgermanische Thierornamentik*. Stockholm.
- SANDWALL, A., (RED.). 1980. *Vendeltid*. Stockholm.
- SCHLESINGER, R., 1953. *Central European democracy and its background: Economic and political group organization*. London.
- SCHMIDT SABO, K., 2001. *Vem behöver en by? Kyrkheddinge, struktur och strategi under tusen år*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska undersökningar, Skrifter 38. Lund.
- SCHWEINGRUBER, F. H., 1978. *Microscopic Wood Anatomy. Structural variability of stems and twigs in recent and subfossil woods from Central Europe*. Zug, Switzerland.
- SCHWEINGRUBER, F. H., 1990. *Anatomy of European woods*. Paul Haupt förlag, Bern, Stuttgart, Wien.
- SEILER, A., 2016. Hjälmén från Inhåleskullen i Danmarks socken och det vendeltida följesystemet. I: *Fornvännen* 2016 (111):1. 1–6.
- SEILER, A., & APPELGREN, K., 2012. *Inhåleskullen – ett mångtydigt gravfält från yngre bronsålder – äldre vikingatid. Uppland, Vaksala socken, Fyrislund 6:1, Vaksala-Norrby 1:2 och 1:3, Vaksala 155:1. Arkeologisk undersökning*. UV Rapport 2012:158. Stockholm.
- SELLING, D., 1955. *Wikingerzeitliche und frühmittelalterliche Keramik in Schweden*. Stockholm.
- SIGVALLIUS B., 1988. Husdjur från förhistoriska platser. En utvärdering av osteologiska undersökningar. I: *Gotländskt arkiv*.
- SIGVALLIUS, B., 1994. *Funeral pyres: Iron Age cremations in North Spånga*. Thesis and Papers in Osteology, 1. Stockholms universitet.
- SJÖLING, E., & BÄCKSTRÖM, Y., 2009. Bilaga 5a. Osteologisk analys av boplatismaterial. I: *Slavsta – romartida bebyggelse och vikingatida kult. Arkeologisk undersökning. Fornlämning 615, Kv. Boktryckaren, Årsta 64:1 och 11:233, Uppsala socken, Uppsala kommun*. Upplandsmuseets rapporter 2009:01. Uppsala.
- SJÖSVÄRD, L., 1989. *HaukR – en rinker från Vallentuna. Arkeologisk undersökning av fornlämning 27, Rickeby, Vallentuna sn, Uppland*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Rapport UV 1989:2. Vallentuna.
- SKOGLUND, P., (RED.), 2008. *Fest, slakt, odling. Neolitikum och järnålder i Hyllie*. Malmö Kulturmiljö.
- SKRE, D., 1998. *Herredømmet: bosetning og besittelse på Romerike 200–1350 e.Kr.* Acta humaniora 32. Oslo.
- STEN, S., & VRETEMARK, M., 1988. Storgravsprojektet: osteologiska analyser av yngre järnålderns benrika brandgravar. I: *Fornvännen* 1988. 145–156.
- STENQVIST-MILLDE, Y., 2007. *Vägar inom räckhåll. Spåren efter resande i det förindustriella bondesamhället*. Stockholm Studies in Archaeology, 39. Stockholm.
- STEUER, H., 1982. *Frühgeschichtliche Sozialstrukturen im Mitteleuropa. Eine Analyse der Auswertungsmethoden des archäologischen Quellenmaterials*. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-Historische Klasse, dritte Folge Nr. 128. Göttingen.
- STOLPE, H., & ARNE, T.J., 1912. *Gravfältet vid Vendel*. Stockholm.
- STRÖM, K., 1970. *Om fynden av torshammarringar*. Lic.avhandling, Stockholms universitet.

- STRÖM, Å. V., 1980. Björnfällar och Oden-religion. I: *Fornvännen* 1980 (75). 266–270.
- SUNDIN, L., 2015. *Tre järnåldersboplatser i Östra Fyrislund. Arkeologisk förundersökning av fornlämningsarna Danmark 216, Vaksala 298:1, Vaksala 299:1 samt Vaksala 317 i Danmark och Vaksala socken, Uppsala kommun, Uppsala län*. Rapporter från Arkeologikonsult 2015:2824. Upplands Väsby.
- SUNDEVIST, O., 2002. *Freyr's offspring. Rulers and religion in ancient Svea society*. *Historia Religionum* Nr 21. Uppsala.
- SUNDEVIST, O., 2012. 'Religious Ruler Ideology' in Pre-Christian Scandinavia: A Contextual Approach. In: C. RAUDVERE & J.P. SCHJØDT (EDS.), *More Than Mythology: Narratives, Ritual Practices and Regional Distribution in Pre-Christian Scandinavian Religion*. Lund. 225–261.
- T**
- THÖRN, R., 1993. *Eldstadssystem – fysiska spår av bronsålderskult. Ett försök att spåra kultplatser och kulturinflenser*. C-uppsats i arkeologi, Lunds Universitet. Lund.
- TIPPING, R., 1994. "Ritual" Floral Tributes in the Scottish Bronze Age – Palynological Evidence. In: *Journal of Ekological Science*, Vol. 21. 133–139.
- TOLLIN, C., 1989. Håbolandet under vikingatid och äldre medeltid. I: A. MODIG (RED.), *Arkeologi på väg. Undersökningar för E18. Enköping – Bålsta*. Avdelningen för arkeologiska undersökningar (UV), Riksantikvarieämbetet, 1989, Stockholm. 73–98.
- V**
- VARENIUS, B., 1998. *Han ägde bo och skeppslid. Om rumslighet och relationer i vikingatid och medeltid*. *Studia Archaeologica Universitatis Umensis* 10. Umeå.
- VIKLUND, K., 1994. The long history of Swedish bread. Continuity and change in Swedish regional bread-cereal traditions. *Laborativ Arkeologi*, 7. Stockholms universitet.
- VIKLUND, K., 1998. *Cereals, weeds and crop processing in Iron Age Sweden. Methodological and interpretative aspects of archaeobotanical evidence*. *Archaeology and Environment* 14. Umeå universitet.
- VIKLUND, K., 2008. Jordbruket i Sverige. I: B. WIDÉN OCH M. WIDÉN (RED.), *Botanik. Systematik, Evolution, Mångfald*. Studentlitteratur.
- VIKSTRAND, P., 2010. Ortnamn och den äldre järnålderns högstatusmiljöer. I: P. BRATT & R. GRÖNWALL (RED.), *Makt, kult, plats. Högstatusmiljöer under den äldre järnåldern. Kultplatser*. Arkeologi i Stockholms län, nr 5. Stockholms läns museum. 23–30.
- VRETEMARK, M., 1983. *Jakt med dresserad rovfågel i Sverige under yngre järnålder*. Seminarieuppsats, Stockholms universitet.
- VRETEMARK, M., 1997. *Från ben till boskap. Kosthåll och djurhållning med utgångspunkt i medeltida benmaterial från Skara*. Del I Skrifter från Länsmuseum Skara nr 25. Skara.
- W**
- WAHLBERG, M., (RED.), 2003. *Svenskt ortnamnslexikon*. Uppsala.
- WALTON ROGERS, P., 2007. *Cloth and Clothing in early Anglo-Saxon England*. York: Council for British Archaeology.
- WELINDER, S., PEDERSEN, E. A., & WIDGREN, M., 1998. *Jordbrukets första femtusén år: 4000 f.Kr. –1000 e.Kr*. Det svenska jordbrukets historia. Borås.
- WERNER, G., 1981. Konservering av tre vikingatida svärd med inläggningar. I: *Fornvännen* 76, Stockholm. 16–23.
- WESTERHOLM, M., 1999. *Ornerade gravklot. En studie av gravklotens ornamentik och fyndsammanhang*. Kandidatuppsats i arkeologi, Stockholms universitet.
- WIDGREN, M., 1983. *Settlement and farming systems in the early Iron Age: a study of fossil agrarian landscapes in Östergötland, Sweden*. Stockholm.

WIDGREN, M., 1997. *Fossila landskap: en forskningsöversikt över odlingslandskapets utveckling från yngre bronsålder till tidig medeltid*. Kulturgeografiskt seminarium 1/97. Stockholms universitet.

WIKBORG, J., 2007. De levande och de döda. Gravfältens kontinuitet och relation till bebyggelsen. I: M. Notelid (red.), 2007, *Att nå den andra sidan. Om begravning och ritual i Uppland. Arkeologi E4 Uppland – studier. Volym 2*. Uppsala. 173–200.

WIKBORG, J., & GÖTHBERG, H., 2018. Stolpraderna i landskapet – det vendeltida stolpmonumentet och dess paralleller. I: L. BERONIUS JÖRPELAND ET AL. (RED.), *at Upsalum – människor och landskapande. Utbyggnad av Ostkustbanan genom Gamla Uppsala. Rapport 2017:1_1, Arkeologisk undersökning. Uppsala län; Uppland; Uppsala kommun; Uppsala socken; Gamla Uppsala 20:1, 21:13, 21:27 m.fl.; Uppsala 134:4, 240:1, 284:2, 586:1, 597:1, 603:1, 604:1, 605:1 och 606:1. Dnr 5.1.1-00031-2015*. Statens historiska museer, 2018. 313–336.

WINDELHED, B., 1995. *Barknåre by. Markanvändning och bebyggelse i en uppländsk by under tusen år*. Rapporter från Barknåreprojektet nr 5/Meddelanden från Kulturgeografiska institutionen, Stockholms universitet, serie B 92. Stockholm.

Z

ZACHRISSON, T., 1994. The Odal and its manifestation in the landscape. In: *Current Swedish Archaeology* 2. 219–238.

ZACHRISSON, T., 2004. Det heliga på Helgö och dess kosmiska referenser. I: A. ANDRÉN, K. JENNBERT & E. RAUDVERE (RED.). *Ordning mot kaos. Studier av nordisk förkristen kosmologi*. Lund. 343–388.

ZACHRISSON, T., 2010. Helgö – mer än ett vi. I: P. BRATT & R. GRÖNWALL (RED.), *Makt, kult, plats. Högstatusmiljöer under den äldre järnåldern. Kultplatser*. Arkeologi i Stockholms län, nr 5. Stockholms läns museum. 69–79.

ZACHRISSON, T., 2013. Gamla Uppsala – på nytt. I: O. SUNDQVIST & P. VIKSTRAND (RED.), *Gamla Uppsala i ny belysning*. Uppsala. 161–205.

ZACHRISSON, T., 2017. The background of the odal rights: an archaeological discussion. In: *Danish Journal of Archaeology* 6:2. 118–132.

Å

ÅBERG, N., 1924. *Den nordiska folkvandringstidens kronologi*. KVHAA, Monografier, 14. Stockholm.

ÅKERHAGEN, P.-A., 1994. Tobakens och kritpipans historia. Del II. Kritpipans historia och tillverkning. *Marinarkeologisk tidskrift* 17:1. Västra Frölunda.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Arkeologikonsults projekt-nr, slutundersökning:	2901
Arkeologikonsults projekt-nr, schaktningsövervakning:	3042
Länsstyrelsens diarienummer:	431-7176-14
Beslutsdatum:	2015-06-15
Uppdragsnr i KMR:	201900033
Uppdragsgivare:	Uppsala kommun
Län:	Uppsala
Landskap:	Uppland
Kommun:	Uppsala
Socken:	Danmarks socken
Fastighetsbeteckning:	Danmarks-Kumla 1:2, 1:12, 8:1
Fornlämning, FMIS:	Danmark 36:1, Danmark 39:1-2
Fornlämning, KMR:	L1944:6964, L1944:6939, L1944:7283
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning (2901) Schaktningsövervakning (3042)
Utförandetid undersökning:	2016-04-11 – 2016-07-14
Utförandetid, schaktningsövervakning:	2016-09-07 – 2016-09-08
Undersökningsområdets storlek:	Ca 11 970 m ²
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdsystem:	RH 2000

Fornminnesregistret (FMIS) har stängts ner i början av 2019 och ersatts av Kulturmiljöregistret (KMR). I denna rapport hänvisas till RAÄ-numren i FMIS i kartor och text. För korrelerande lämnings-nr (KMR) se bilaga 16.

Projektledning:	Linda Lindwall
Biträdande projektledare:	Cecilia Lindblom, Peter Sillén
Fältarkeologer:	Jennie Andersson, Philip Bergström, Tove Björk, Anders Bornfalk-Back, Elin Evertsson, Adam Hultberg, Amanda Jönsson, Lotta Mejsholm, Denise Roos, Jonna Sahrén Lundahl, Elin Säll, Amanda Wuopio, Stefan Östlund Lotta Mejsholm
Förmedlingsansvarig:	
Rapportansvarig:	Anna Hed Jakobsson, Cecilia Lindblom, Linda Lindwall
Planer och layout:	Ida Söderström
Fyndfotografering/fotoredigering:	Stefan Gustafsson, Ida Söderström
Illustrationer:	Sverker Holmqvist
Kvalitetsgranskning rapport:	Anna Lagerstedt
Osteologi:	Agneta Flood, Tove Björk, Arkeologikonsult
Arkeobotanik:	Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
Keramik:	Ole Stilborg, SKEA, Stilborg keramikanalys
Lipider:	Sven Isaksson, Arkeologiska forsknings- laboratoriet, Auxilia, Stockholms Universitet
Vedart:	Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
¹⁴ C-analys:	International Chemical Analysis, Miami, USA Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet, Uppsala universitet
Metalldetektering:	Frédéric Elfver, Kulturarvskonsult, Johan Landgren, Mulroe Kulturarvskonsult
Konservering:	Inger Nyström Godfrey, Studio Västsvensk Konservering, Västarvet, Västra Götalands- regionen
Fynd:	Fynden förvaras hos Arkeologikonsult i väntan på fyndfördelningsbeslut. Gallrade fynd har destruerats.

BILAGOR

- Bilaga 1 Hus
- Bilaga 2 Gravar
- Bilaga 3 Övriga anläggningar

DIGITALA BILAGOR I RAPPORTARKIVET PÅ ARKEOLOGIKONSULTS HEMSIDA

- Bilaga 4 Kontexter
- Bilaga 5 Fynd
- Bilaga 6 Osteologi – Agneta Flood, Tove Björk, Arkeologikonsult
- Bilaga 7 Arkeobotanik – Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
- Bilaga 8 Keramik – Ole Stilborg, SKEA, Stilborg keramikanalys
- Bilaga 9 Lipider – Sven Isaksson, Arkeologiska forskningslaboratoriet, AUXILIA, Stockholms universitet
- Bilaga 10 Vedart – Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult
- Bilaga 11 ¹⁴C-analys – International Chemical Analysis Inc., Miami, USA
- Bilaga 12 ¹⁴C-analys – Ångströmlaboratoriet, Tandemlaboratoriet, Uppsala universitet
- Bilaga 13 Metalldetektering – Frédéric Elfver, Kulturarvskonsult & Johan Landgren, Mulroe Kulturarvskonsult
- Bilaga 14 Konservering – Inger Nyström Godfrey, Studio Västsvensk Konservering, Västarvet, Västra Götlandsregionen
- Bilaga 15 Förmedling – Lotta Mejsholm, Arkeologikonsult
- Bilaga 16 Berörda fornlämningar, RAÄ-nr i Fornminnesregistret (FMIS) och lämning-nr i Kulturmiljöregistret (KMR)

BILAGA 1

HUS

HUS 71

TRESKEPPIGT BOSTADSHUS FRÅN VENDELTID

Storlek: 22 x 6 meter

Orientering: ONO–VSV

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,7–2,1 meter

Spannlängd: 2,9–4,1 meter. Längre spann i mitten.

Gavel: Rak med fyra stolpar.

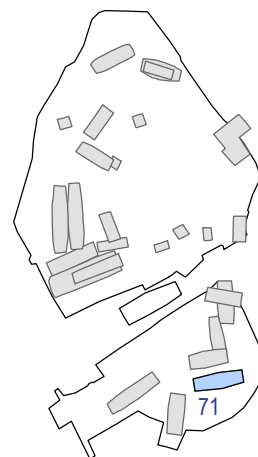
Övriga konstruktionsdetaljer: Ingång vid södra långsidan, samt enstaka yttre väggstolpar i norr och söder.

Huset var konstruerat med två längre spann i mitten. Bränd och sintrad lera förekom rikligt i stolphålen i husets östra del och i ett kulturlager (233 och 5275) som i denna del sammanföll med huset. Stolphålen syntes efter avbaning i ytan av kulturlagret. Huset tycks därför vara yngre än kulturlagret även om stratigrafin ibland var svår att fastställa.

Fyra härdar låg inom husets begränsning, men samtliga har sannolikt inte varit samtida med byggnaden. Då inget makrofossilt material påträffades i härdarna är det möjligt att ingen av dem var samtida med huset. Flera härdar fanns även runtomkring huset varav en (254) var belägen i ingången och därför inte kan ha hört till huset.

FUNKTION

Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (skalkorn) i huset indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i stolphål i såväl den västra som östra delen

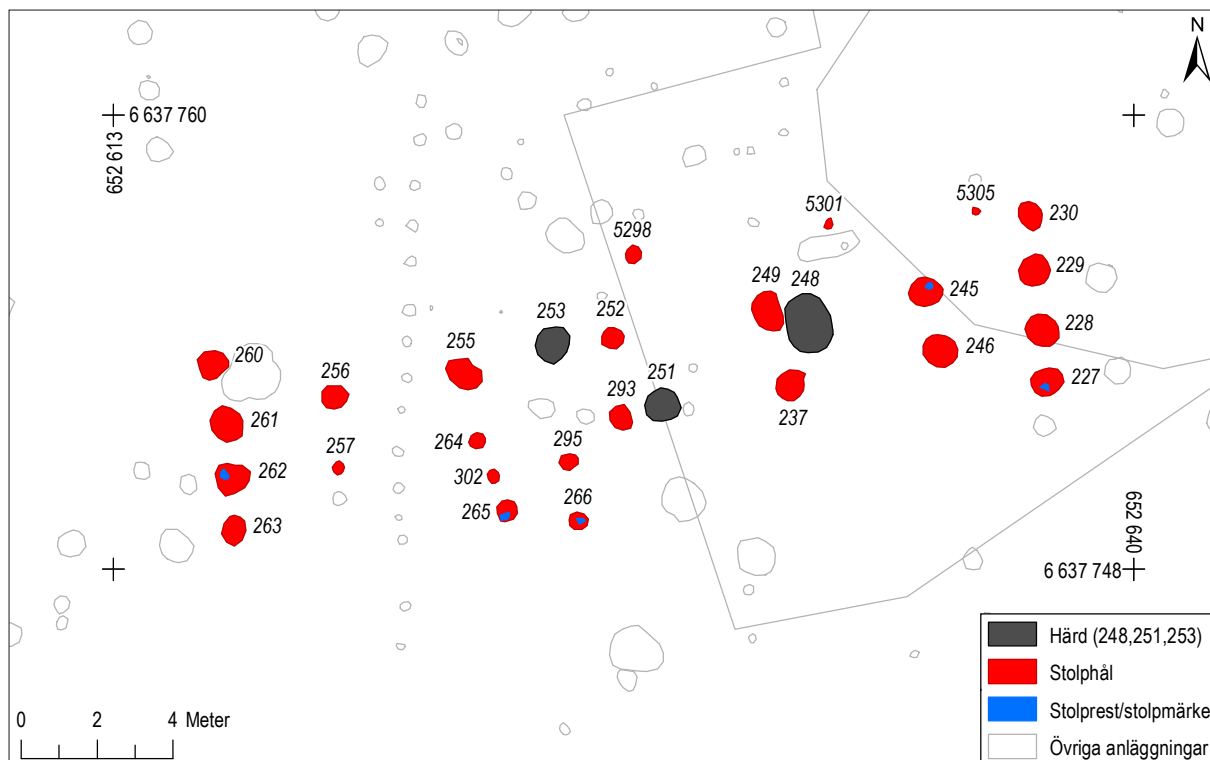

av huset, vilket tyder på att huset inte har haft några innerväggar. Även benmaterialet uppvisade en liknande fördelning inom huset, dvs. ben påträffades spridda i stolphål från den ena gaveln till den andra.

I stolphålet 293 påträffades lerklining med förglasad yta vilket indikerar att leran har varit i kontakt med metall. Det är emellertid inte troligt att så pass brandfarlig verksamhet som metallhantverk har utförts i bostadshuset och lerklining har sannolikt hamnat i stolphålet sekundärt.

DATERING

Vid förundersökningen ¹⁴C-daterades två stolphål tillhörande huset till 250–410 e.Kr. (stolphål 256) respektive 252–411 e.Kr. (stolphål 230). Dessa dateringar är emellertid utförda på kol (tall) från stolphålen, vilket innebär att materialet kan ha en hög egenålder, mellan 30 och 150 år (Eklund & Thölin 2015, s. 45). Det är heller inte säkerställt att kolet kommer från själva stolpkonstruktionen. Ett bränt skalkorn från stolphål 262 har istället daterats till tidig vendeltid.

Figur 1. Anläggningar i hus 71. Skala 1:200.

Figur 2. Takbärande stolpen 246 i profil. Foto taget från sydsydväst.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
227	Stolphål	0,85	0,70			Ej undersökt	
228	Stolphål, stenskott			0,85	0,51	50 %	Lera
229	Stolphål, stenskott			0,65		Ej undersökt	Lera
230	Stolphål, stenskott			0,60		Ej undersökt	Lera
237	Stolphål, stenskott			0,61	0,30	50 %	Lera
245	Stolphål, stenskott			0,70		Ej undersökt	Lera
246	Stolphål, stenskott	0,75	0,70		0,31	50 %	Bränd lera
248	Härd, typ C	1,50	1,15		0,10	50 %	Träkol
249	Stolphål, stenskott			0,70		Ej undersökt	Lera
251	Härd, typ C			0,90	0,08	50 %	Lera
252	Stolphål			0,55		Ej undersökt	Lera
253	Grophärd, typ B	1,10	1,00		0,26	50 %	Träkol
255	Stolphål, stenskott			0,65		Ej undersökt	Lera
256	Stolphål, stenskott			0,50		Ej undersökt	Lera
257	Stolphål			0,30	0,11	50 %	Lera
260	Stolphål, stenskott			0,80	0,17	50 %	Lera
261	Stolphål			0,85		Ej undersökt	
262	Stolphål			0,60	0,08–0,13	50 %	Lera
263	Stolphål, stenskott	0,55	0,50		0,18	50 %	Lera
264	Stolphål			0,40	0,21	50 %	Lera
265	Stolphål	0,60	0,55		0,38	50 %	Lera
266	Stolphål	0,50	0,45		0,37	50 %	Lera
293	Stolphål, stenskott			0,77	0,30	50 %	Lera
295	Stolphål			0,50		Ej undersökt	
302	Stolphål			0,35		Ej undersökt	
5298	Stolphål			0,45		Ej undersökt	
5301	Stolphål	0,30	0,20			Ej undersökt	
5305	Stolphål	0,25	0,17			Ej undersökt	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Frag. säd	Ogräs
228	4		4
246	7	3	
255	4		8
262	3	2	
Summa:	18	5	12

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Nöt-kreatur	Gris	Häst	Däggdjur ospec.	Summa (g)
228		15,9				15,9
248		0,4	1,4	4,4 (obränd)	5,6	11,8
253	61,3				16,5	77,8
263					0,5	0,5
264					0,8	0,8
265		2,34				2,34
293					1,6	1,6
Summa:	61,3	18,64	1,4	4,4	25	110,74

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
262	3363	Makrofossil	Skalkorn	1450±30	560–660 e.Kr.

HUS 72

TRESKEPPIGT FLERFUNKTIONELLT HUS FRÅN YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER ELLER TIDIG VENDELTID

Storlek: 19 x > 6 meter

Orientering: N–S

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 0,7–1 meter

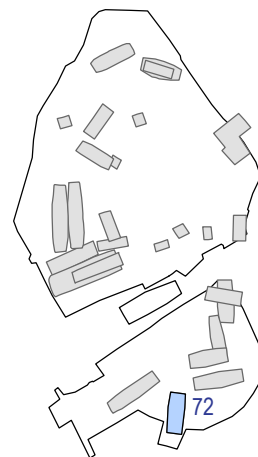
Spannlängd: 4,0–5,3 meter

Gavel: Rak med fyra stolpar.

Övriga konstruktionsdetaljer: Möjlig ingång eller alternativt yttre vägglinje på den västra långsidan.

I mitten av huset fanns inget bockpar, utan en ensam stolpe och en härd där det andra stolphålet borde ha påträffats. Härden var grundare än stolphålen och ingen annan nedgrävning var synlig i området. Det ensamma stolphålet hade en extra kraftig stensko-ning, vilket skulle kunna indikera att detta var den ursprungliga konstruktionen. Söder om denna stolpe var ett något längre spann. Den södra gaveln skars av dike. Ut från de bevarade ingångs- eller väggstolparna löpte även en hägnad (70) i NV–SO riktning.

Huset var beläget i vinkel med hus 71 och de två husen skulle eventuellt ha kunnat fungera som en gård. Mellan husen var en relativt anläggningsfri yta som skulle kunna tolkas som gårdsplan. Vinkeln mellan husen var dock något vid och ingången till hus 72 var vänd bort från den förmodade gårdsplanen. Dessutom har båda husen tolkats som bostadshus.

FUNKTION

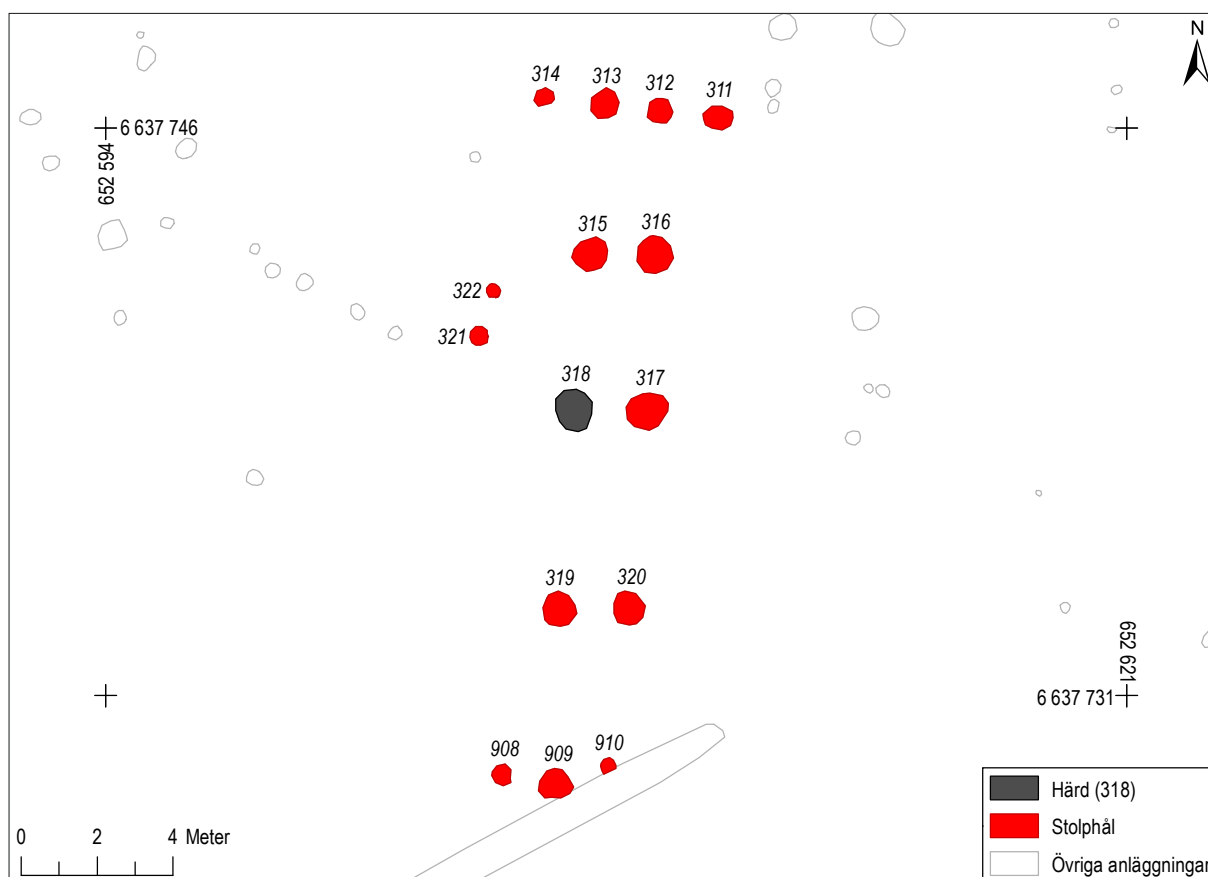
Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (huvudsakligen skalkorn) i huset indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i stolphål i norra delen av huset, vilket tyder på att det är i denna del som köksdelen legat. Benmaterialet påträffade emellertid såväl i den norra som södra delen av huset.

DATERING

Skalkorn från två olika stolphål har daterats med ¹⁴C-analys till yngre romersk järnålder respektive tidig vendeltid. De två skilda dateringarna indikerar att det daterade materialet inte behöver vara representativt för husets användningstid. Husets datering är därmed osäker.

Figur 3. Härd 318 i hus 72 i profil. Foto taget från sydväst.

Figur 4. Anläggningar i hus 72. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-typ	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
311	Stolphål, stenskott	0,63	0,23	50 %	Lera
312	Stolphål	0,80		Ej undersökt	
313	Stolphål, stenskott	0,61	0,24	50 %	Lera
314	Stolphål	0,52		Ej undersökt	
315	Stolphål, stenskott	1,10	0,31	50 %	Lera
316	Stolphål	0,92		Ej undersökt	
317	Stolphål, stenskott	0,99	0,25	50 %	Lera
318	Grophärd, oklar typ	0,91	0,15	50 %	Lera
319	Stolphål, stenskott	0,94	0,19	50 %	Lera
320	Stolphål, stenskott	0,88		Ej undersökt	
321	Stolphål	0,48	0,21	50 %	Lera
322	Stolphål	0,37		Ej undersökt	
908	Stolphål	0,46		Ej undersökt	
909	Stolphål	0,65	0,17	50 %	Lera
910	Stolphål	0,36		Ej undersökt	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Bröd/kubbvete	Frag. säd	Brud-bröd	Ogräs
311	1				
313	3	1	3		2
317	3		2	1	5
Summa:	7	1	5	1	7

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Nöt-kreatur	Däggdjur ospec.	Summa (g)
313			3,2	3,2
315	4,3	24,8	13,4	42,5
318		27,8		27,8
319		4,5	3,4	7,9
321			0,6	0,6
Summa:	4,3	57,1	20,6	82

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
313	2607	Makrofossil	Skalkorn	1480±30	530–650 e.Kr.
317	3039	Makrofossil	Skalkorn	1750±30	220–390 e.Kr.

HUS 73

TRESKEPPIGT BOSTADSHUS FRÅN SEN FOLKVANDRINGSTID – TIDIG VENDELTID

Storlek: 17,5 x > 6 meter

Orientering: VSV–ONO

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,9–2,4 meter

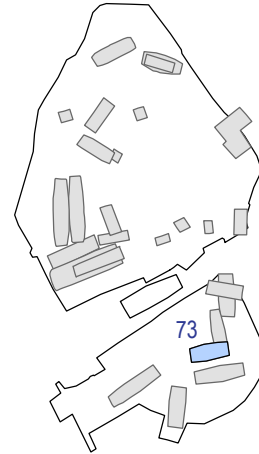
Spannlängd: 1,9–4 meter (längre spann i öster)

Gavel: Rak med fyra stolpar.

Övriga konstruktionsdetaljer: Enstaka stolpar efter yttervägg i norr och söder, samt indragna ingångsstolpar i norra långsidan.

Den takbärande konstruktionen, så som den föreslagits, blir något skev och det är möjligt att något av stolphålen inte hör till huset. Detta gäller särskilt bockparet 355–366. Om detta bockpar inte ingått i huset har konstruktionen bestått av tre jämlånga spann. Det är tydligt att huset har brunnit då bränt material i form av bränd lera, men också bränd stenskoning påträffades i huset alla delar. Ett kulturlager (233) anslöt till husets östra och sydöstra sida, men överlappade inte med byggnaden, och kan därför tolkas som tillkommet när huset fortfarande stått på plats.

En härdbotten (5160) som var belägen centralt i huset har tolkats som tillhörande husets brukningsfas. Något som talar emot denna tolkning är emellertid att härden inte innehöll något makrofossilt material, vilket de kringliggande stolphålen gjorde.

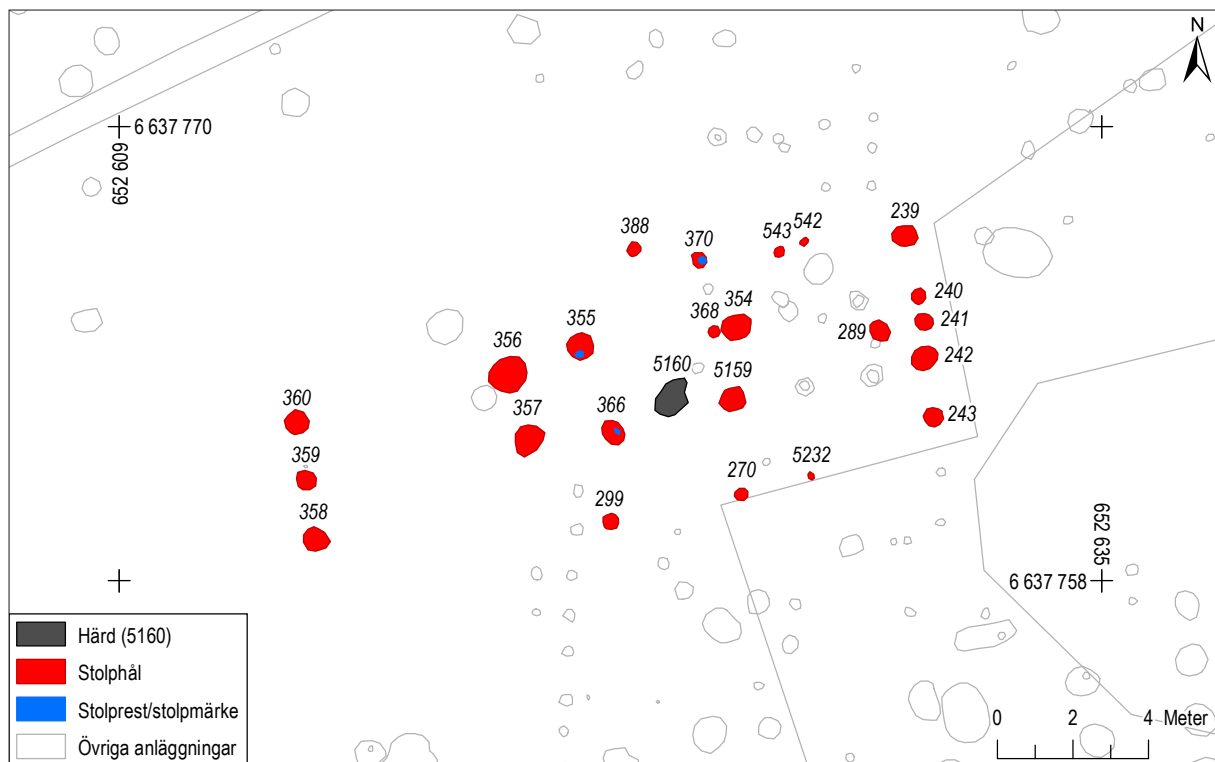

FUNKTION

Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (huvudsakligen skalkorn) i huset indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Trots att huset brunnit påträffades inga ängs- eller foderväxter vilket indikerar att huset sannolikt inte haft en boskapsdel. Säden påträffades i stolphål i den centrala delen av huset, men saknades i gavelstolparna. Detta indikerar att köksdelen legat centralt i huset kring den eventuellt samtida härden. Benmaterialet påträffades emellertid spritt i stolphålen i alla delar av huset, även gavlarna.

DATERING

Skalkorn från två olika stolphål har daterats med ¹⁴C-analys till folkvandringstid respektive tidig vendeltid. Materialet kan antas representera husets användningstid som med tanke på husets förmodade livslängd (se kapitel 7.2) därmed kan fastställas till senare delen av folkvandringstid och tidig vendeltid.

Figur 5. Anläggningar i hus 73. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvud-innehåll
239	Stolphål	0,66	0,54			Ej undersökt	
240	Stolphål	0,44	0,40			Ej undersökt	
241	Stolphål, stenskott	0,60	0,46		0,12	50 %	Lera
242	Stolphål	0,75	0,60			Ej undersökt	
243	Stolphål, stenskott	0,50	0,48		0,15	50 %	Lera
270	Stolphål			0,35		Ej undersökt	
289	Stolphål	0,63	0,50			Ej undersökt	
299	Stolphål			0,42		Ej undersökt	
354	Stolphål	0,82	0,65			Ej undersökt	
355	Stolphål			0,70		Ej undersökt	
356	Stolphål			1,00		Ej undersökt	
357	Stolphål, stenskott			0,85	0,37	50 %	Lera
358	Stolphål, stenskott	0,60	0,50	0,50	0,24	50 %	Lera
359	Stolphål, stenskott	0,60	0,58		0,30	50 %	Lera
360	Stolphål			0,60		Ej undersökt	
366	Stolphål	0,72	0,50			Undersöktes vid förundersökningen	
368	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
370	Stolphål			0,40		Ej undersökt	
388	Stolphål			0,35		Ej undersökt	
542	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
543	Stolphål			0,28		Ej undersökt	
5159	Stolphål, stenskott	0,70	0,50		0,31	50 %	Lera
5160	Härdrest, oklar typ	1,10	0,80		0,03	50 %	Träkol
5232	Stolphål			0,20		Ej undersökt	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Obest. korn	Frag. säd	Gråärt	Lin	Ogräs
357	12	1	16			48
366	2		4			5
5159	13	2	9	1	1	
Summa:	27	3	29	1	1	53

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Nöt-kreatur	Gris	Däggdjur ospec.	Summa (g)
241				0,4	0,4
357	3				3
358				12,8	12,8
359			1,4		1,4
5159				0,4	0,4
5160		7,7		4,5	12,2
Summa:	3	7,7	1,4	18,1	30,2

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
357	11792	Makrofossil	Skalkorn	1580±30	410–550 e.Kr.
366	11793	Makrofossil	Skalkorn	1480±30	530–650 e.Kr.

Figur 6. Det takbärande stolphålet 357 i hus 73. Foto taget från västsydväst.

HUS 74

TRESKEPPIGT FLERFUNKTIONELLT HUS FRÅN VENDELTID

Storlek: 36,5 x 10,5 meter

Orientering: NO–SV

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 2,1–2,6 meter

Spannlängd: 3,4–6,5 meter

Gavel: Rak med fyra, respektive fem stolpar. Ränna utanför SV stolpgaveln.

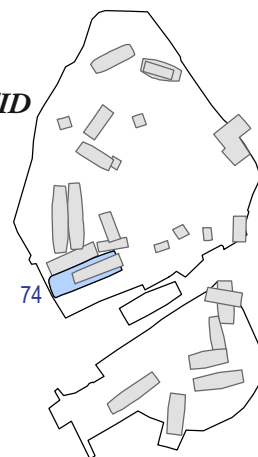
Övriga konstruktionsdetaljer: Dubbla ytterväggar med cirka 1,6–1,8 meters mellanrum.

De takbärande stolphålen och gavelstolparna i hus 74 var mycket kraftiga och med kraftig stenskoning och huset syntes tydligt direkt efter avbaning trots att det var beläget i ett kulturlager (863) och även sammanföll rumsligt med hus 84. Hus 74 har konstaterats vara det yngre av de två husen utifrån stratigrafien.

Speciellt för hus 74 var de dubbla vägglinjerna och gavelrännan i sydväst. Stolphålen i den yttre vägglinjen var kraftigare än i den inre, vilket kan indikera att de yttre har haft en takbärande funktion, medan de inre främst har haft en avskiljande/isolerande funktion. Den yttre vägglinjen anslöt till gavelrännan i sydväst, men inga stolphål kunde observeras i själva rännan. Rännan har sannolikt utgjort en del av väggkonstruktionen och den rundade formen i gavelns hörn tyder på att det rör sig om en flätverkskonstruktion (jfr Rahmqvist 1983, s. 135–136; Lagerstedt 2008, s. 133). Ytterligare en kort rak ränna påträffades mellan de takbärande stolparna och ytterväggen i den sydvästra delen av huset.

Mellan stolphålen i ett bockpar i den nordöstra delen av huset påträffades en flat sten (5279) som sannolikt fungerat som bottenstöd till en extra stolpe. Tecken på omstolpning fanns i stolphål 474 och en extra stolpe tycks även ha satts in i den nordöstra gaveln (5155).

Ett antal härdar fanns inom husets begränsning, men flera av dessa kan av stratigrafiska skäl inte ha varit samtida med hus 74. Härdarna 501 och 503

var yngre än kulturlagret 863 och kan därför vara samtida med hus 74. Härdarna var belägna i mittskeppet något förskjutet åt nordöst i huset.

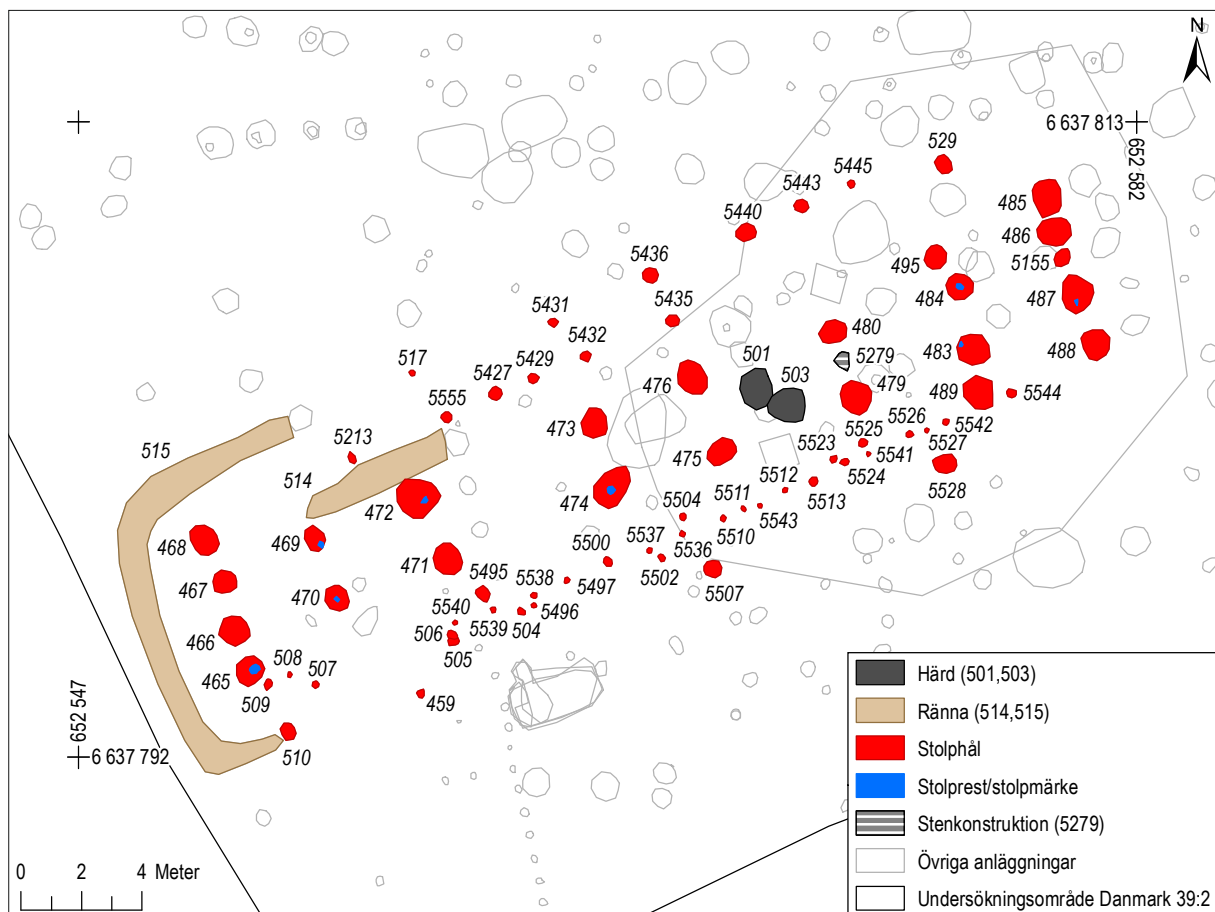
I den nordöstra delen av huset fanns obrunna bevarade stolprester, medan stolphålen i den sydvästra delen uppvisade tydliga spår efter brand. Endast delar av huset tycks således ha brunnit.

FUNKTION

Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (skalkorn) i huset indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i stolphål i den centrala delen av huset som kan antas ha utgjort köksdel. Det är även i denna del som härdarna varit belägna. Spridningen av makrofossilien indikerar att köksdelen har avskilts med innerväggar. Inga ängs- eller foderväxter påträffades i den sydvästra delen trots att denna brunnit. Detta kan indikera att denna del av huset inte nyttjats som fähus. Till skillnad från det makrofossila materialet påträffades djurbenen i stolphål i alla delar av huset.

DATERING

Material från två stolphål har daterats till folkvandringstid respektive senare delen av vendeltid. Den äldre dateringen erhöles från stolprester och materialet kan ha haft en hög egenålder. Hus 74 överlagrar även hus 84 som daterats till tidig vendeltid. Den yngre dateringen kom från ett skalkorn och är troligen mer representativ för husets användningstid som därmed fastställs till senare delen av vendeltid, cirka 660–780 e.Kr.

Figur 7. Anläggningar i hus 74. Skala 1:250.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
459	Stolphål			0,27		Ej undersökt	
465	Stolphål, stenskott	0,94	0,89		0,16	50 %	Lera
466	Stolphål, stenskott	0,92	0,83		0,21	50 %	Lera
467	Stolphål			0,75		Ej undersökt	
468	Stolphål	1,00	0,85			Ej undersökt	
469	Stolphål	0,85	0,60			Ej undersökt	
470	Stolphål, stenskott	0,88	0,84		0,16	50 %	Lera
471	Stolphål, stenskott	0,92	0,85		0,28	50 %	Lera
472	Stolphål			1,40		Ej undersökt	
473	Stolphål	1,00	0,90			Ej undersökt	
474	Stolphål, stenskott	1,74	0,88		0,34	50 %	Lera
475	Stolphål, stenskott	0,92	0,88		0,33	50 %	Lera
476	Stolphål	1,20	0,90			Ej undersökt	
479	Stolphål, stenskott	1,30	0,98		0,33	50 %	Lera
480	Stolphål	0,90	0,75			Ej undersökt	
483	Stolphål, stenskott	0,97	0,94		0,31	50 %	Lera
484	Stolphål, stenskott			0,90		Ej undersökt	
485	Stolphål	1,17	1,00			Ej undersökt	
486	Stolphål	1,12	0,90			Ej undersökt	

Anläggningar, forts.

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
487	Stolphål, stenskott	1,26	1,05		0,31	50 %	Lera
488	Stolphål, stenskott	1,24	1,05		0,36	50 %	Lera
489	Stolphål, stenskott	1,14	0,98		0,43	50 %	Lera
495	Stolphål			0,80		Ej undersökt	
501	Grophärd, typ B	1,10	1,07		0,11	50 %	Lera
503	Grophärd, typ B	1,34	0,97		0,16	50 %	Lera
504	Stolphål	0,30	0,23			Ej undersökt	
505	Stolphål	0,35	0,30			Ej undersökt	
506	Stolphål	0,37	0,25			Ej undersökt	
507	Stolphål			0,23		Ej undersökt	
508	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
509	Stolphål	0,35	0,25			Ej undersökt	
510	Stolphål	0,47	0,45		0,19	50 %	Lera
514	Nedgrävning, ränna	8,00	0,80		0,05–0,11	<50 %	Lera
515	Nedgrävning, ränna	15,00	1,40		0,11–0,19	<50 %	Lera
517	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
529	Stolphål	0,65	0,50			Ej undersökt	
5155	Stolphål	0,70	0,50			Ej undersökt	
5213	Stolphål	0,33	0,26		0,07	50 %	Lera
5279	Stenkonstruktion, bottenstöd	0,45	0,40			100 %	Sten
5427	Stolphål			0,45		Ej undersökt	
5429	Stolphål			0,37		Ej undersökt	
5431	Stolphål			0,33		Ej undersökt	
5432	Stolphål			0,35		Ej undersökt	
5435	Stolphål			0,45		Ej undersökt	
5436	Stolphål			0,55		Ej undersökt	
5440	Stolphål	0,68	0,55			Ej undersökt	
5443	Stolphål			0,45		Ej undersökt	
5445	Stolphål			0,25		Ej undersökt	
5495	Stolphål	0,55	0,42			Ej undersökt	
5496	Stolphål			0,18		Ej undersökt	
5497	Stolphål	0,20	0,16			Ej undersökt	
5500	Stolphål	0,37	0,26			Ej undersökt	
5502	Stolphål	0,25	0,20			Ej undersökt	
5504	Stolphål	0,25	0,20			Ej undersökt	
5507	Stolphål			0,60		Ej undersökt	
5510	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
5511	Stolphål	0,20	0,13			Ej undersökt	
5512	Stolphål	0,20	0,16			Ej undersökt	
5513	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
5523	Stolphål	0,27	0,22			Ej undersökt	
5524	Stolphål	0,32	0,23			Ej undersökt	
5525	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
5526	Stolphål			0,23		Ej undersökt	
5527	Stolphål			0,15		Ej undersökt	
5528	Stolphål	0,78	0,63			Ej undersökt	

Anläggningar, forts.

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
5536	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
5537	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
5538	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
5539	Stolphål			0,17		Ej undersökt	
5540	Stolphål			0,16		Ej undersökt	
5541	Stolphål	0,16	0,11			Ej undersökt	
5542	Stolphål	0,25	0,20			Ej undersökt	
5543	Stolphål			0,15		Ej undersökt	
5544	Stolphål	0,35	0,30			Ej undersökt	
5555	Stolphål			0,35		Ej undersökt	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Obest. korn	Frag. säd	Gråärt	Ogräs
474	19	8	41		51
475	7	3	2	1	6
479	35	4	39		14
Summa:	61	15	82	1	71

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
474	8171	Makro-fossil	Skalkorn	1270±30	660–780 e.Kr. (92,3%), 790–830 e.Kr. (1,5%), 840–860 e.Kr. (1,6%)
487	11943	Vedart	Tall	1580±30	410–550 e.Kr.

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Nöt-kreatur	Gris	Däggdjur ospec.	Summa (g)
465		0,9		0,9	1,8
466				4,8	4,8
470				5,5	5,5
471				4	4
474		19,3			19,3
475		1,5		9,1	10,6
479	2			16	18
488		13		0,4	13,4
489	7,4	37,3		1,7	46,4
501		5		1,8	6,8
503				7,5	7,5
515		172	4,4	3,2	179,6
Summa:	9,4	249	4,4	54,9	317,7

Figur 8. Stolphålen i hus 74 markerade med koner och rännan anas i förgrunden. I bakgrunden syns höjden med gravfält Danmark 39:1. Foto taget från sydväst.

Figur 9. Stolphål 487 i gaveln till hus 74. Foto taget från västsydväst.

HUS 76

SMEDJA MED STENSYLLSGRUND FRÅN SENT 1800-TAL – TIDIGT 1900-TAL

Storlek: 6 x 4 meter

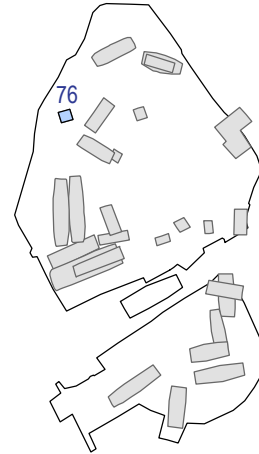
Orientering: VSV–ONO

KONSTRUKTION

Yttervägg: Stensyll

Ingångar: Dörröppning i det sydöstra hörnet.

Övriga konstruktionsdetaljer: Ässja och städstabbe.

Hus 76 var beläget på ett impediment i åkermarken. Inför anläggandet av smedjan har marken jämnats ut med ett utfyllnadslager. På detta lager har sedan stensyllen lagts. Inom smedjan fanns ett kolbemängt lerlager som tolkades som rester av ett golv. I nordöstra hörnet av smedjan återfanns rester av ässjan och i anslutning till den ett raseringslager som innehöll taktegel. Städet har varit placerat cirka 0,8 meter söder om ässjan och väster om ingången, på en städstabbe i form av en träkubbe. I städstabben satt inhamrade och böjda spikar kvar. Utanför smedjans ingång har verksamheten i smedjan skapat en kolinblandad trampyta.

FUNKTION

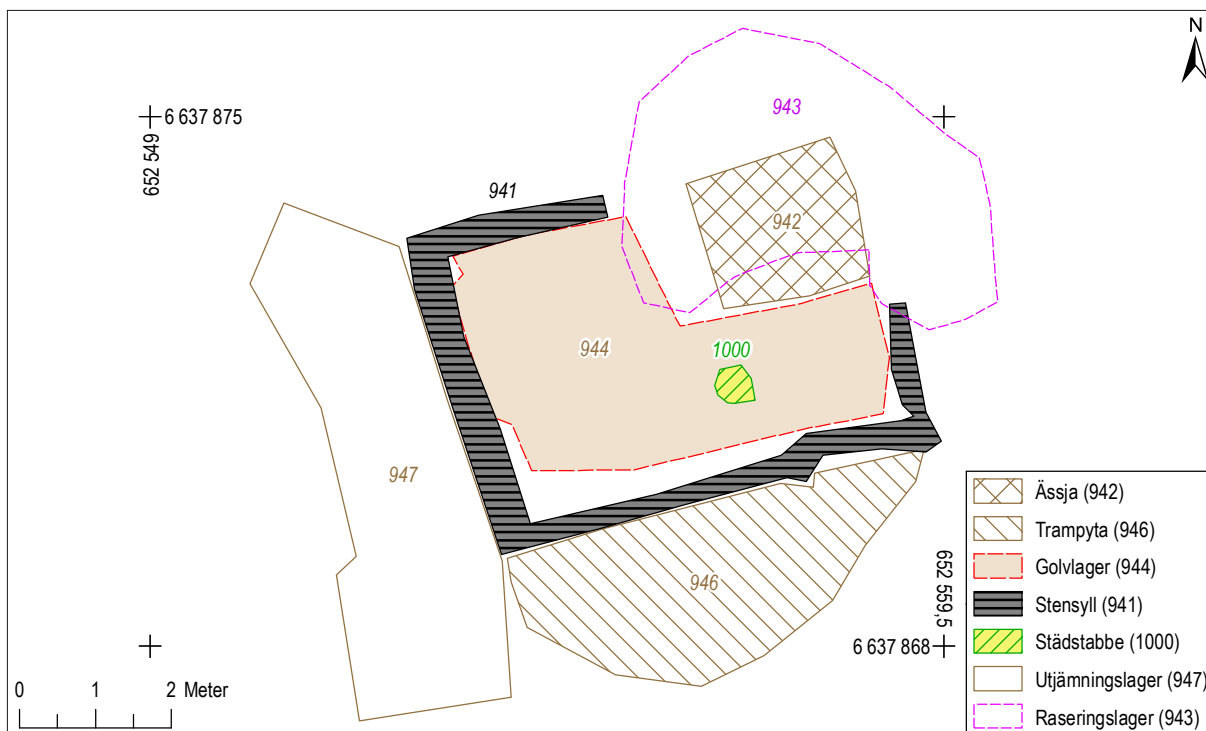
I flera av lagren i och kring huset påträffades slagg och föremål som vittnade om smedjans funktion, både färdiga och halvfärdiga handsmidda föremål och redskap. Bland annat kan nämnas en hammare, kilar, krampor, olika beslag och delar till jordbruksredskap (se fyndlistan, bilaga 5).

DATERING

Smedjan kan utifrån de föremål som påträffades, bland annat en porslinskanna, dateras till sent 1800-tal och/eller tidigt 1900-tal.

Figur 10. Smedjan hus 76. Foto taget från sydsydväst.

Figur 11. Anläggningarna i hus 76. Skala 1:100.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
941	Stensyll	6,05	0,40		100 %	Sten, 0,15x0,2–0,3x0,5 m
942	Stenkonstruktion, ugn. Ässja.	2,00	1,80		100 %	Sten, 0,5x0,7 m
943	Lager, rasing	4,80	3,40	0,20	100 %	Tegelkross
944	Lager, golv	5,35	3,35	0,11	<50 %	Silt
946	Lager, avfall	5,50	2,40	0,08	<50 %	Silt
947	Lager, utfyllnadslager	4,45	2,50		Ej undersökt	Silt
1000	Träkonstruktion, städstabbe	0,60	0,50	0,40	100 %	Trä

Figur 12. Ett urval av föremålen som påträffades i och kring smedjan hus 76.

HUS 77

TRESKEPPIGT BOSTADSHUS FRÅN SEN YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER – TIDIG FOLKVANDRINGSTID

Storlek: >12 x 5,0 meter

Orientering: NNV–SSO

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,6–1,7 meter

Spannlängd: 3,3–4 meter

Gavel: Rak med fyra stolphål.

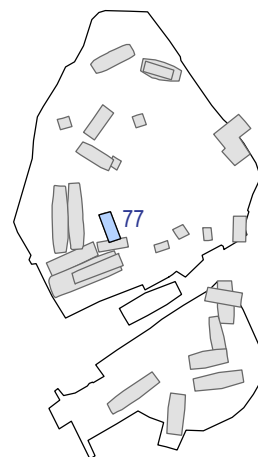
Övriga konstruktionsdetaljer: -

Den södra gaveln i hus 77 saknades och det är därför inte möjligt att säga hur långt huset ursprungligen varit. Spåren efter den södra delen av huset kan ha raderats ut i samband med byggnationen av de yngre husen 84 och 74.

I flera av stolphålen fanns obrända rester efter stolpen kvar, vilket indikerar att huset inte har brunnit. Stolphålet 5228 överlagrade stolphål 552 och utgör sannolikt en omstolpning av byggnaden.

Huset var delvis beläget i ett kulturlager (5236) innehållandes bränd lera. Kulturlagret har tolkats som äldre än huset, de kraftigt stenskodda stolphålen syntes tydligt i lagrets yta.

Två härdar kan vara samtida med huset. Den ena (hård 555) var belägen mellan bockparen i den södra delen av huset, medan den andra (hård 560) var belägen nära inpå ett av stolphålen i den norra delen. Det fanns emellertid även härdar i området som var yngre än huset och det kan inte uteslutas att även hård 555 och 560 tillkommit i samband med senare aktiviteter.

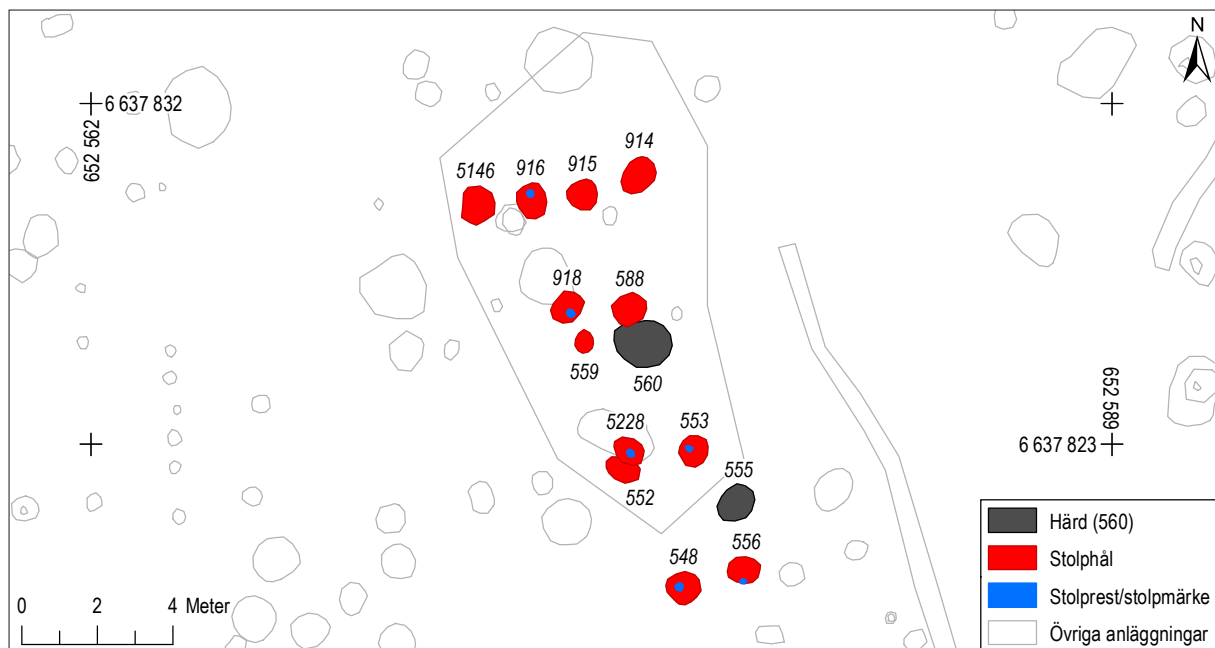

FUNKTION

Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (skalkorn) i huset indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i stolphål i de två nordligaste bockparen. Eftersom husets ursprungliga utbredning är oklar är det inte möjligt att uttala sig om rumsindelning. Benmaterialet påträffades i stolphål i alla bevarade bockpar och gaveln. Delar av ett mindre situla-format keramikkrärl påträffades ytligt i stolphål 552 (se bilaga 8).

DATERING

Skalkorn från två av stolphålen har daterats med ¹⁴C-analys till yngre romersk järnålder respektive folkvandringstid. Båda proverna kan antas representera husets användningstid som med tanke på husets livslängd (se kapitel 7.2) därmed kan fastställas till senare delen av yngre romersk järnålder och tidig folkvandringstid.

Figur 13. Anläggningar i hus 77. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
548	Stolphål, stenskott	1,12	1,10		0,52	50 %	Lera
552	Stolphål	0,80	0,50		0,25	50 %	Lera
553	Stolphål, stenskott			0,70		Ej undersökt	
555	Grophärd, typ C	0,75	0,60		0,08	50 %	Lera
556	Stolphål, stenskott			0,80		Ej undersökt	
559	Stolphål	0,60	0,50			Ej undersökt	
560	Grophärd, typ B	1,50	1,35		0,15	50 %	Skörbränd sten
588	Stolphål, stenskott	0,80	0,70			Ej undersökt	
914	Stolphål, stenskott			0,85		Ej undersökt	
915	Stolphål, stenskott			0,70		Ej undersökt	
916	Stolphål, stenskott	0,90	0,85		0,22	50 %	Lera
918	Stolphål, stenskott			0,80	0,13	50 %	Lera
5 146	Stolphål, stenskott	0,95	0,90		0,19	50 %	Lera
5 228	Stolphål, stenskott			0,80	0,26	50 %	Lera

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Obest. korn	Frag. säd	Ogräs
552	6	1	4	2
918	3	1	2	
Summa:	9	2	6	2

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
918	12765	Skalkorn	1620±30	380–540 e.Kr.
552	12776	Skalkorn	1710±30	250–400 e.Kr.

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Nöt-kreatur	Gris	Katt	Däggdjur ospec.	Summa (g)
548	1,5		5,1		1,9	8,5
552					5,4	5,4
560	1,5	19,6			8,5	29,6
918					2,2	2,2
5146				1,8	11	12,8
Summa:	3	19,6	5,1	1,8	29	58,5

Figur 14. Stolphål 548 i profil med stolprest och den kraftiga stenskoningen. Foto taget från sydsydväst.

HUS 78

TRESKEPPIGT FLERFUNKTIONELLT HUS FRÅN SEN FOLKVANDRINGSTID – TIDIG VENDELTID

Storlek: Cirka 24 x 7 meter

Orientering: NO–SV

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,5–2,0 meter

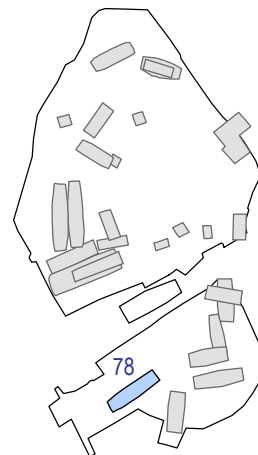
Spannlängd: 2,3–5,4 meter

Gavel: Två hörnstolpar.

Övriga konstruktionsdetaljer: Spår av yttre vägglinje i form av mindre stolphål framförallt i sydväst längs södra väggen samt ett par längs norra väggen.

Det saknades ett stolphål i flera av bockparen på grund av att ett dike hade grävts rakt genom huset, varpå spåren efter dessa stolpar försvunnit. Samtliga stolphål i huset var stenskonade, med undantag för stolphål 406 och 889, vilka tolkas som omstolpningar eller extra förstärkningar i konstruktionen. Stolphål 406 hade istället en flat sten i ytan som fungerat som stöd. Huset hade något tätare spann i den sydvästra delen och två av bockparen i denna del hade betydligt kraftigare stenskonning än övriga takbärande stolphål. Eventuellt har den delen av huset haft ett loft som krävt en stadigare konstruktion än övriga delar av huset.

I det längsta spannet i den centrala delen av huset fanns rester av en härd (407) som sannolikt tillhört huset. Även denna var skadad av diket genom huset. Den sydvästra delen av huset sammanföll

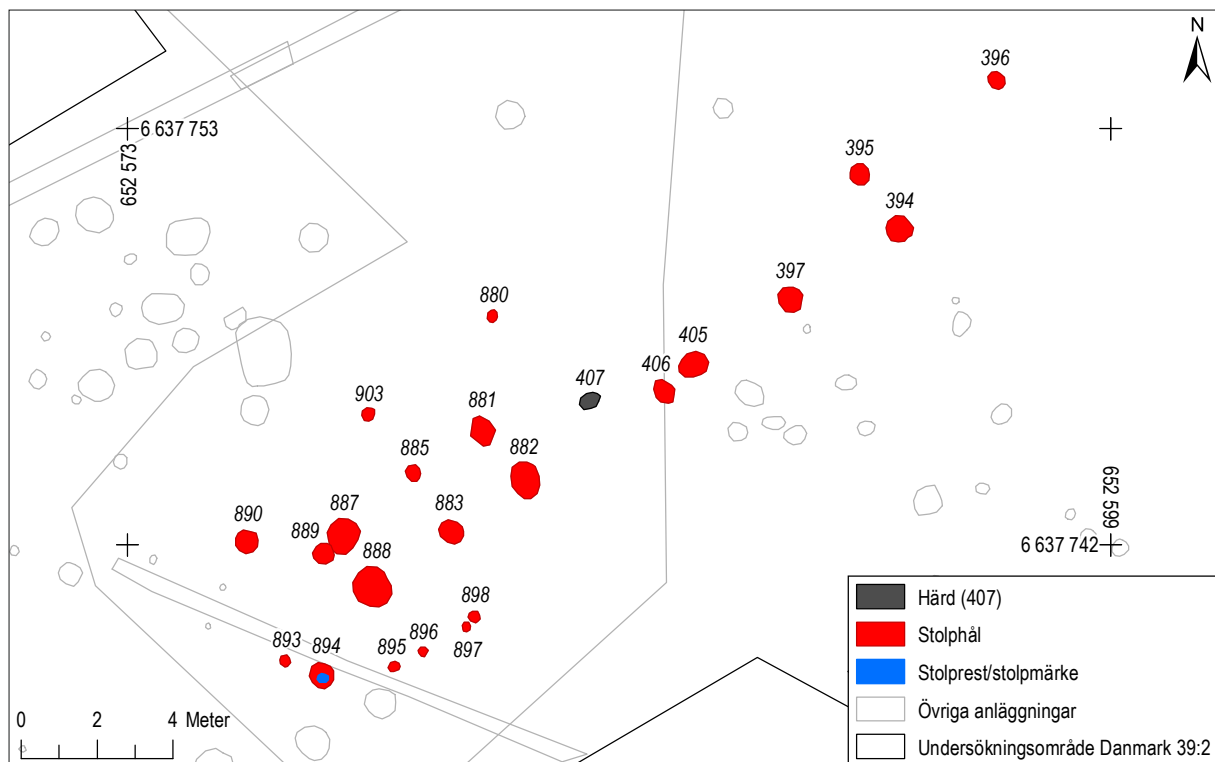
med ett kulturlager (948). Huset tolkades som yngre eller samtida med lagret som innehöll fragment av obrända ben och kol.

FUNKTION

Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (skalkorn) i huset indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i stolphål i den sydvästra delen av huset, vilket indikerar att det var här köksdelen låg. Benmaterialet hade samma fördelning. Makrofossilernas spridning kan indikera att det funnits en innervägg som separerat bostadsdelen från det övriga huset.

DATERING

Skalkorn från två av stolphålen har daterats med ¹⁴C-analys till folkvandringstid respektive tidig vendeltid. Båda proverna kan antas representera husets användningstid som med tanke på husets förmodade livslängd (se kapitel 7.2) därmed kan fastställas till senare delen av folkvandringstid och tidig vendeltid.

Figur 15. Anläggningar i hus 78. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
394	Stolphål, stenskott	0,68	0,63		0,37	50 %	Lera
395	Stolphål, stenskott	0,61	0,52		0,22	50 %	Lera
396	Stolphål, stenskott	0,55	0,50		0,28	50 %	Lera
397	Stolphål, stenskott	0,78	0,71		0,36	50 %	Lera
405	Stolphål, stenskott	0,72	0,65		0,33	50 %	Lera
406	Stolphål	0,63	0,55		0,26	50 %	Lera
407	Härdrest, oklar typ	0,63	0,48		0,05	50 %	Träkol
880	Stolphål	0,35	0,27			Ej undersökt	
881	Stolphål, stenskott	0,82	0,80		0,31	50 %	Lera
882	Stolphål, stenskott	1,07	1,02		0,43	50 %	Lera
883	Stolphål, stenskott	0,70	0,57			Ej undersökt	
885	Stolphål					Ej undersökt	
887	Stolphål, stenskott	1,00	0,85			Ej undersökt	
888	Stolphål, stenskott	0,97	0,94		0,45	<50 %	Lera
889	Stolphål	0,55	0,51		0,34	50 %	Lera
890	Stolphål, stenskott	0,56	0,55		0,16	50 %	Lera
893	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
894	Stolphål	0,58	0,57		0,18	50 %	Lera
895	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
896	Stolphål	0,27	0,26		0,12	50 %	Lera
897	Stolphål			0,25		Ej undersökt	
898	Stolphål			0,32		Ej undersökt	
903	Stolphål			0,35		Ej undersökt	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Obest. korn	Frag. säd	Gråärt	Ogräs
407	2		2		
882	19	1	17		6
888	21	7	36		
890	1		3	1	
Summa:	43	8	58	1	6

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Nötkreatur	Däggdjur ospec.	Summa (g)
407		3,75	6,95	10,7
882	2,8		4,5	7,3
888		32,3		32,3
890			0,4	0,4
Summa:	2,8	36,05	11,85	50,7

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
882	8842	Makrofossil	Skalkorn	1610±30	390–540 e.Kr.
888	9372	Makrofossil	Skalkorn	1480±30	530–650 e.Kr.

Figur 16. Stolphål 888 med kraftig stenskoning i profil. Foto taget från väster.

HUS 79

TRESKEPPIGT BOSTADSHUS FRÅN SEN YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER – FOLKVANDRINGSTID

Storlek: 15 x 7 meter

Orientering: NO–SV

KONSTRUKTION

Underbalanserat

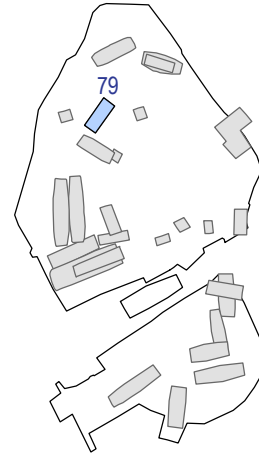
Bockbredd: Cirka 1,8 meter

Spannlängd: 2,6–5,3 meter

Gavel: Rak med fyra stolpar.

Övriga konstruktionsdetaljer: -

Huset hade ett längre spann i mitten, något förskjutet åt sydväst. Flera av stolphålen hade stenskoning och i ett av dem (855) påträffades en flat bottensten. I flera av stolphålen fanns obrända trärester efter stolpen, vilket innebär att huset inte har brunnit ned. Den sydvästra gaveln var störd av ett dike och därför saknades sannolikt ett stolphål. Den sydvästra gaveln tycks även ha varit smalare än den nordöstra. I den nordöstra gaveln fanns en markfast sten med flat sida uppåt (5277) som kan ha fungerat som stöd åt en stolpe, men den kan även ha varit orsaken till att stolphål 814 placerats längre ut från raden med takbärande stolpar än gavelstolpe 857.

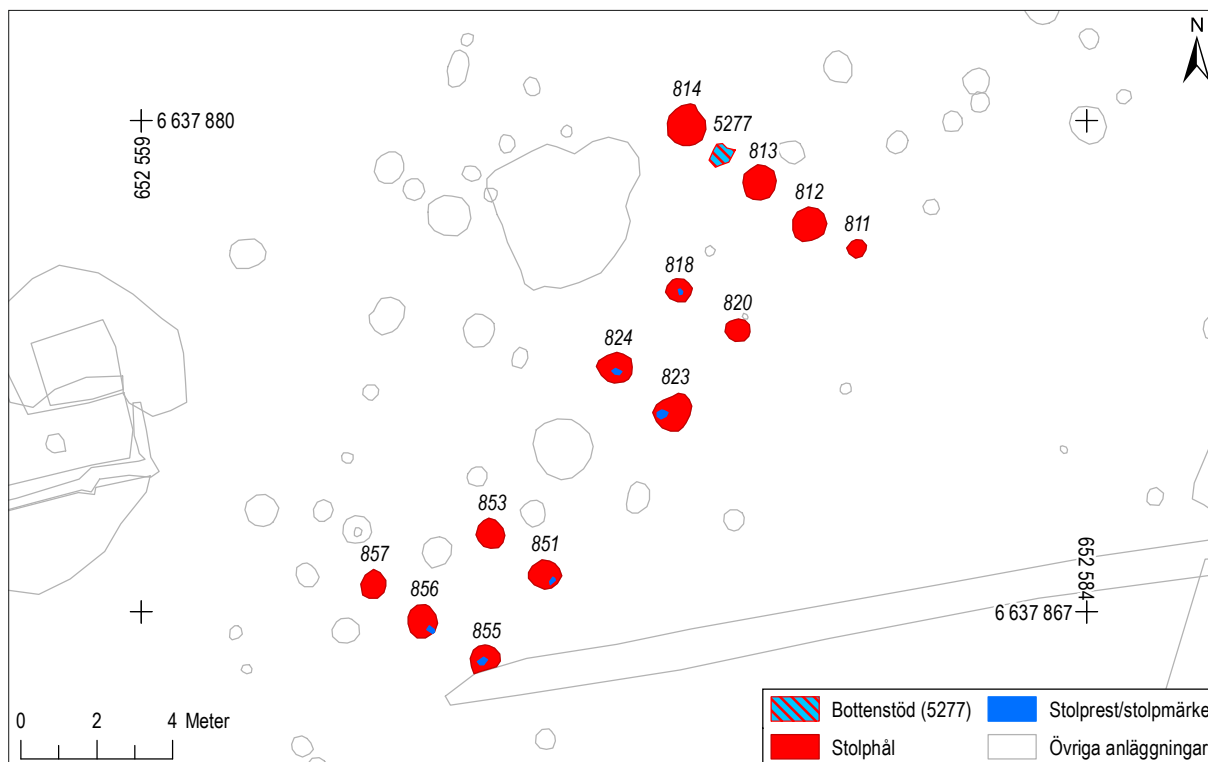

FUNKTION

Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (skalkorn) i ett par av stolphålen indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i bockparen i båda ändar av husets längsta spann vilket indikerar att det är i denna del köksrummet legat. Djurben påträffades emellertid i alla delar av huset.

DATERING

Skalkorn från två av stolphålen har ¹⁴C-analyserats och daterats till yngre romersk järnålder respektive folkvandringstid. Materialet kan antas representera husets användningstid som, med tanke på husets förmodade livslängd (se kapitel 7.2) därmed kan fastställas till senare delen av yngre romersk järnålder och tidig folkvandringstid.

Figur 17. Anläggningar i hus 79. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
811	Stolphål	0,69	0,60		0,24	50 %	Lera
812	Stolphål			0,95		Ej undersökt	
813	Stolphål, stenskott	0,89	0,80		0,21	50 %	Lera
814	Stolphål, stenskott	0,95	0,94		0,17	50 %	Silt
818	Stolphål, stenskott	0,79	0,75		0,19	50 %	Lera
820	Stolphål			0,65		Ej undersökt	
823	Stolphål	1,05	0,85			Ej undersökt	
824	Stolphål, stenskott	0,92	0,85		0,23	50 %	Silt
851	Stolphål	0,85	0,80			Ej undersökt	
853	Stolphål, stenskott	0,88	0,78		0,15	50 %	Silt
855	Stolphål, stenskott	0,68	0,62		0,20	50 %	Silt
856	Stolphål, stenskott	0,82	0,80		0,16	50 %	Silt
857	Stolphål, stenskott	0,65	0,60		0,14	50 %	Morän
5277	Stenkonstruktion, bottenstöd	0,70	0,55			100 %	Sten

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Obest. korn	Bröd/kubbevete	Frag. säd	Ogräs
824	7			2	1
853	11	1	1	3	3
Summa:	18	1	1	5	4

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Nötkreatur	Gris	Summa (g)
813	10,3	15,4		25,7
818		46,8		46,8
824			3	3
853		8,7		8,7
Summa:	10,3	70,9	3	84,2

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
824	13270	Makrofossil	Skalkorn	1540±30	420–590 e.Kr.
853	13266	Makrofossil	Korn, obest.	1690±30	250–300 e.Kr. (16,4%) 310–420 e.Kr. (79,1%)

Figur 18. Stolpålen i hus 79 markerade med koner. Foto taget från sydväst.

HUS 80

TRESKEPPIGT FLERFUNKTIONELLT HUS FRÅN FOLKVANDRINGSTID/TIDIG VENDELTID

Storlek: 30,5 x > 6 meter

Orientering: N–S

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 2,0–2,3 meter

Spannlängd: mellan 3,3–5,2 meter

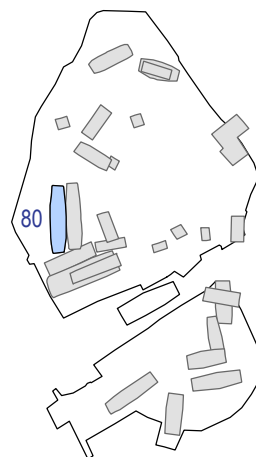
Gavel: Rak med fyra stolpar.

Övriga konstruktionsdetaljer: Två stolphål (5201, 5223) kan möjligen vara rester av yttervägg och två indragna stolpar (930, 5139) på den östra långsidan kan indikera ingång.

I två av stolphålen (933 och 5120) var det tydligt att stolpar hade bytts ut under husets användningstid och två stolphål (590 och 5222) kan utgöra lämningar efter extra insatta stolpar.

I samtliga undersökta stolphål fanns rester efter brända stolpar, vilket innebär att huset har brunnit.

Tre härdar var belägna i husets mittskepp, två rektangulära (934 och 5206), samt en mindre rund (5196). Den ena rektangulära härden har gett samstämmig datering med huset och kan vara samtida.

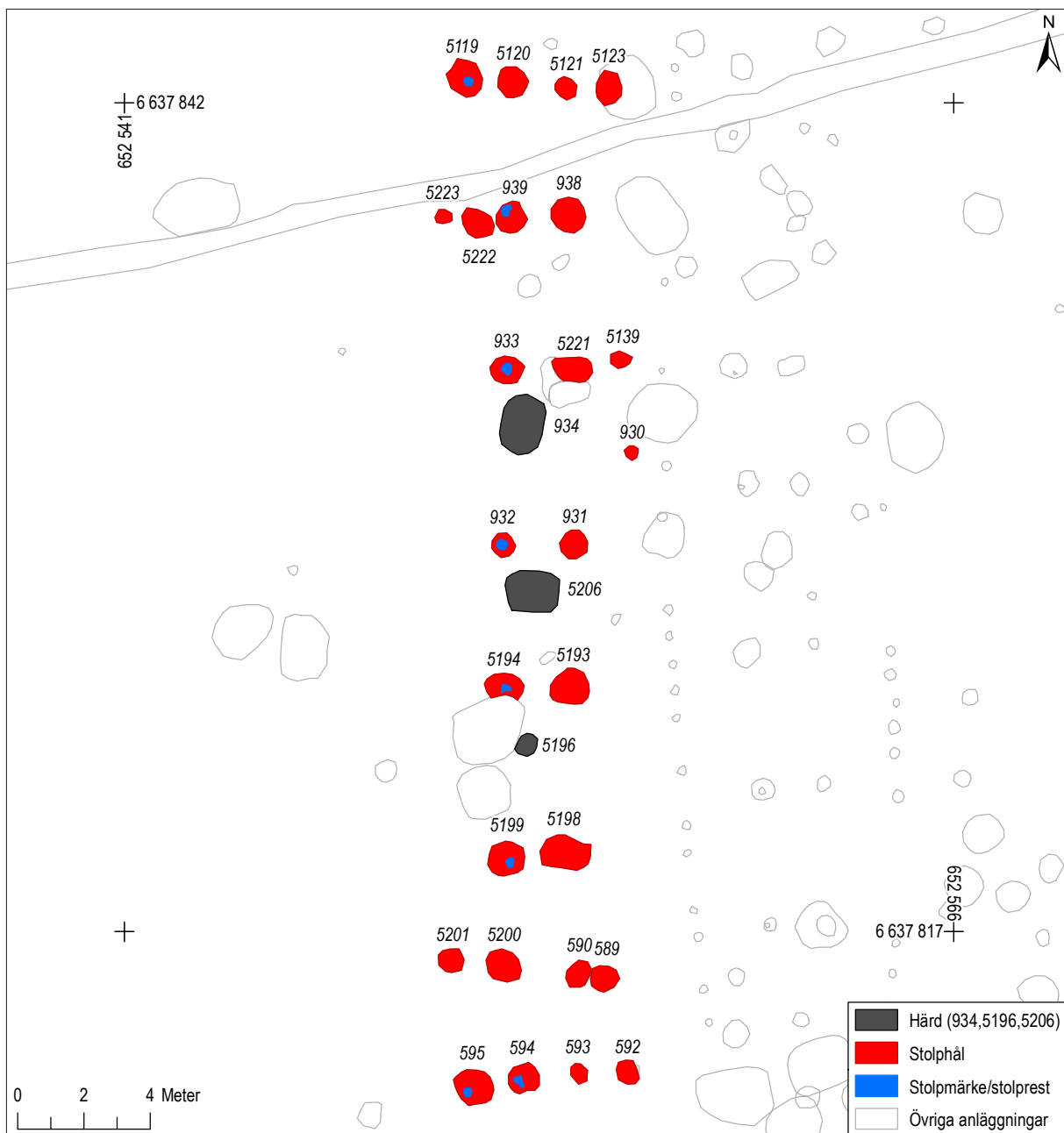
FUNKTION

Analysen av det makrofossila materialet från stolphålen indikerar att huset har varit flerfunktionellt där den södra delen har utgjort köksdel och den norra fåhus. Eftersom huset har brunnit har brända ängsväxter bevarats i stolphål i den norra gaveln och i de två nordligaste bockparen. I de resterande bockparen i den södra delen av huset påträffades endast säd (skalkorn) och ogräs. Den tydliga fördelningen av de olika typerna av växter indikerar att det kan ha funnits en innervägg mellan de två delarna.

Obrända ben från nöt påträffades i de två rektangulära härdarna och ett stolphål i norra gaveln.

DATERING

Skalkorn från två av stolphålen har daterats med ¹⁴C-analys folkvandringstid/tidig vendeltid. Resultaten är samstämmiga och proverna antas därmed representera husets användningstid. Träkol från en av de rektangulära härdarna har daterats till folkvandringstid.

Figur 19. Anläggningar i hus 80. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
589	Stolphål			0,80		Ej undersökt	
590	Stolphål	0,90	0,65			Ej undersökt	
592	Stolphål			0,75		Ej undersökt	
593	Stolphål			0,60		Ej undersökt	
594	Stolphål, stenskott	1,00	1,00		0,20	50 %	Lera
595	Stolphål, stenskott	1,10	1,05		0,22	50 %	Lera
930	Stolphål			0,40		Ej undersökt	
931	Stolphål			0,80		Ej undersökt	

Anläggningar, forts.

Kxt-nr	Objekt-typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
932	Stolphål, stenskott	0,90	0,88		0,33	50 %	Lera
933	Stolphål, stenskott	1,00	0,84		0,30	50 %	Lera
934	Härd, typ C	1,80	1,20		0,12	50 %	Lera
938	Stolphål			1,00		Ej undersökt	
939	Stolphål, stenskott	1,10	0,80		0,33	50 %	Lera
5119	Stolphål, stenskott	1,10	1,00		0,26	50 %	Lera
5120	Stolphål, stenskott	1,20	1,00		0,29	50 %	Lera
5121	Stolphål			0,70		Ej undersökt	
5123	Stolphål	1,00	0,80			Ej undersökt	
5139	Stolphål			0,50		Ej undersökt	
5193	Stolphål			1,10		Ej undersökt	
5194	Stolphål, stenskott	1,10	0,57		0,40	50 %	Lera
5196	Härd, typ C	0,70	0,40		0,06	50 %	Träkol
5198	Stolphål	1,50	0,90			Ej undersökt	
5199	Stolphål, stenskott	1,10	1,10		0,30	50 %	Lerklining
5200	Stolphål, stenskott	1,10	1,10		0,26	50 %	Lera
5201	Stolphål			0,70		Ej undersökt	
5206	Grophärd, typ C	1,60	1,20		0,19	50 %	Lera
5221	Stolphål	1,10	0,70			Ej undersökt	
5222	Stolphål			0,85		Ej undersökt	
5223	Stolphål			0,40		Ej undersökt	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Obest. korn	Frag. säd	Ogräs	Ängsväxter
932	6	7	3	2	
933					5
939					1
5119					1
5120					4
5194	19	7	28	11	
5199	15		15	9	
5200	23	7	51	16	
Summa:	63	21	97	38	11

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Nöt-kreatur	Däggdjur ospec.	Summa (g)
934	3,7	4,5	8,2
5119	11,8	4,7	16,5
5206	1,8	2,2	4
Summa:	17,3	11,4	28,7

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
5199	12650	Makrofossil	Skalkorn	1530±30	420–600 e.Kr.
5206	13219	Vedart	Tall	1590±30	400–550 e.Kr.

Figur 20. Stolphålen i hus 80 markerade med koner. Foto taget från söder.

Figur 21. Stolphål 932 med stolpmärke/stolprest, stenskoning och bottenstenar i profil. Foto taget från sydost.

HUS 81

TRESKEPPIGT FLERFUNKTIONELLT HUS FRÅN YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER

Storlek: 30 x 7 meter

Orientering: N–S

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,6–2 meter

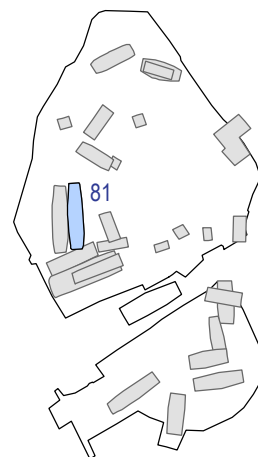
Spannlängd: 3,6–6,8 meter

Gavel: 2 hörnstolpar, eventuellt tre stolpar i söder.

Övriga konstruktionsdetaljer: Ett stort antal stolphål fanns bevarade utmed bägge långsidorna. Två kraftigare stolphål (5167, 5169) i norra delen av östra långsidan kan indikera ingång.

I flera av de takbärande stolphålen fanns bevarade trärester. Mängden makrofossilt material, framförallt förekomsten av brända ängsväxter talar emellertid för att huset har brunnit. I flera av stolphålen fanns även rikligt med kol. Branden har antagligen inte nått ända ned till botten av stolphålen och därmed har trärester kunnat bevaras.

Två stolphål (565 och 562) har i det längsta spannet i husets norra del varit placerade mellan de yttre vägglinjerna och de inre takbärande stolpraderna. Placeringen påminner om en gavelkonstruktion, men sannolikt rör det sig om en extra förstärkning av takkonstruktionen i det långa spannet.

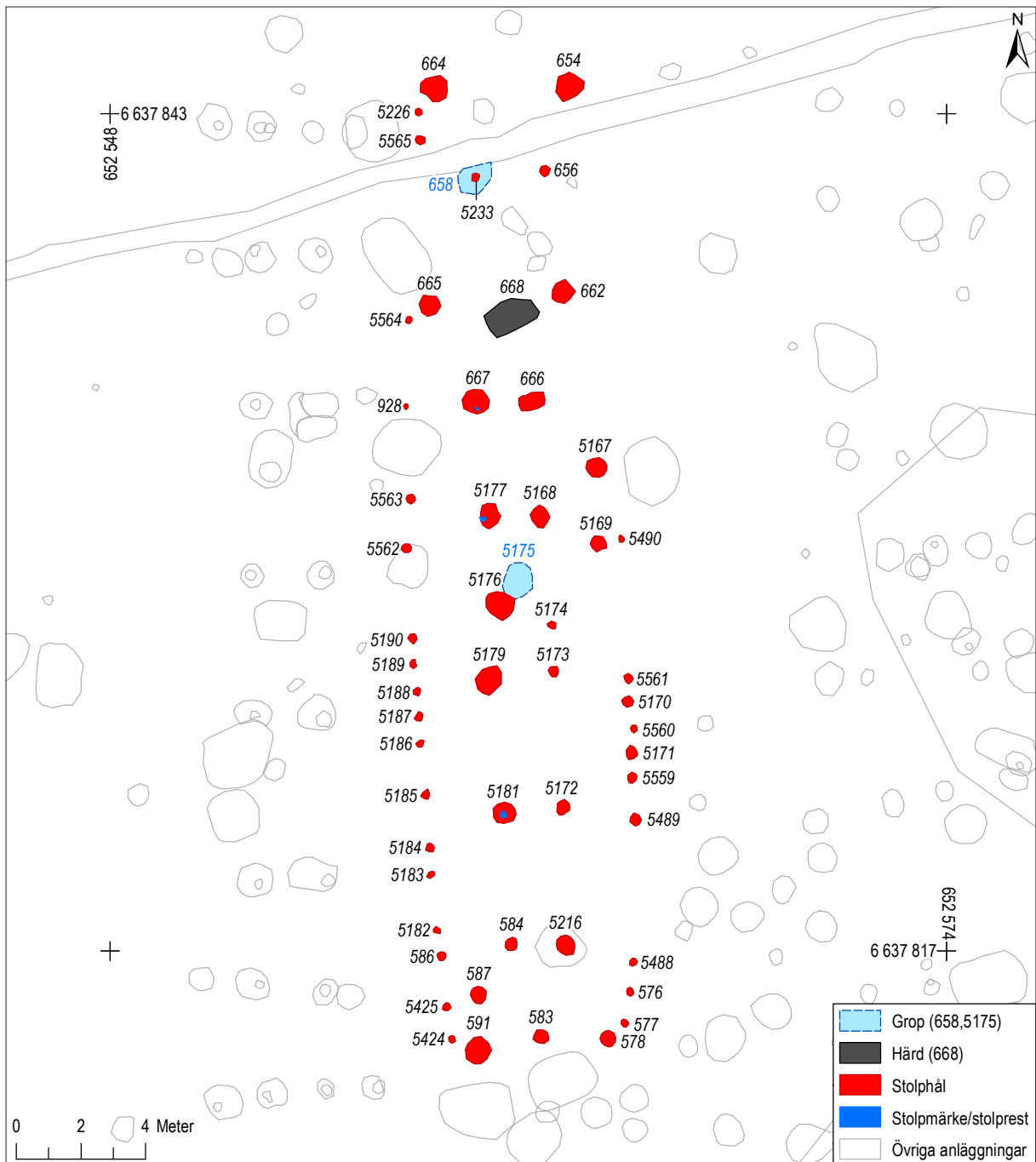

FUNKTION

Analysen av det makrofossila materialet från stolphålen indikerar att huset har varit flerfunktionellt där den norra delen har utgjort köksdel och den södra fähus. Eftersom huset har brunnit har brända ängsväxter bevarats i stolphål i den södra gaveln och i de två sydligaste bockparen. Säd och ogräs påträffades i den norra gaveln och i två av bockparen i den norra delen. Köks- och bostadsdelens lokalisering till den norra delen av huset indikeras även av att en härd varit placerad i det längsta spannet i denna del. Djurben påträffades i stolphål i alla delar av huset. I ett av stolphålen i den södra delen (5181) påträffades också fyra mindre skärvor glättad keramik (se bilaga 8).

DATERING

Skalkorn från två av stolphålen har daterats med ¹⁴C-analys till yngre romersk järnålder respektive yngre romersk järnålder/folkvandringstid. Båda proverna kan antas representera husets användningstid som med tanke på husets förmodade livslängd (se kapitel 7.2) därmed kan fastställas till senare delen av yngre romersk järnålder.

Figur 22. Anläggningar i hus 81. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
576	Stolphål			0,23		Ej undersökt	
577	Stolphål			0,24		Ej undersökt	
578	Stolphål, stenskott			0,58	0,20	50 %	Lera
583	Stolphål			0,42		Ej undersökt	
584	Stolphål, stenskott			0,50	0,20	50 %	Lera
586	Stolphål			0,28		Ej undersökt	
587	Stolphål			0,44		Ej undersökt	
591	Stolphål, stenskott			0,82	0,30	50 %	Lera
654	Stolphål			0,80	0,25	50 %	Lera
656	Stolphål, stenskott			0,61	0,19	50 %	Lera
658	Grop			1,12	0,09	50 %	Lera
662	Stolphål, stenskott			0,64		Ej undersökt	
664	Stolphål, stenskott			0,78	0,22	50 %	Lera
665	Stolphål, stenskott			0,71	0,11	50 %	Lera
666	Stolphål			0,69		Ej undersökt	
667	Stolphål, stenskott			0,80	0,34	50 %	Lera
668	Härd, typ B	1,69		0,92	0,11	50 %	Lera
928	Stolphål			0,15		Ej undersökt	
5167	Stolphål			0,65		Ej undersökt	
5168	Stolphål			0,59		Ej undersökt	
5169	Stolphål, stenskott			0,51	0,27	50 %	Lera
5170	Stolphål			0,33		Ej undersökt	
5171	Stolphål			0,36		Ej undersökt	
5172	Stolphål			0,42		Ej undersökt	
5173	Stolphål			0,32		Ej undersökt	
5174	Stolphål			0,32	0,19	50 %	Lera
5175	Grop						
5176	Stolphål, stenskott			0,73	0,26	50 %	Lera
5177	Stolphål, stenskott			0,72	0,44	50 %	Lera
5179	Stolphål, stenskott			0,73	0,31	50 %	Lera
5181	Stolphål, stenskott			0,65	0,35	50 %	Lera
5182	Stolphål			0,26	0,17	50 %	Lera
5183	Stolphål			0,25		Ej undersökt	
5184	Stolphål			0,27		Ej undersökt	
5185	Stolphål			0,31	0,25	50 %	Lera
5186	Stolphål			0,25		Ej undersökt	
5187	Stolphål			0,28		Ej undersökt	
5188	Stolphål			0,24		Ej undersökt	
5189	Stolphål	0,28	0,23			Ej undersökt	
5190	Stolphål			0,30	0,21	50 %	Lera
5216	Stolphål, stenskott			0,63	0,17	50 %	Lera
5226	Stolphål			0,23		Ej undersökt	
5233	Stolphål			0,27	0,18	50 %	Lera
5424	Stolphål			0,23		Ej undersökt	
5425	Stolphål			0,27		Ej undersökt	
5488	Stolphål			0,24		Ej undersökt	

Anläggningar, forts.

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
5489	Stolphål			0,40		Ej undersökt	
5490	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
5559	Stolphål	0,35	0,30			Ej undersökt	
5560	Stolphål	0,25	0,20			Ej undersökt	
5561	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
5562	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
5563	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
5564	Stolphål	0,25	0,20			Ej undersökt	
5565	Stolphål	0,35	0,27			Ej undersökt	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Obest. korn	Bröd/kubbvete	Frag. säd	Ogräs	Ängsväxter
584						6
591						3
654	3			2		
664	17	2		59	15	
667	9	1	1	6	13	
5177	12	19	1	71	21	
5181						15
5216	1					4
5233						3
Summa:	42	22	2	138	49	31

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Nötkreatur	Gris	Däggdjur ospec.	Summa (g)
584			0,01	0,01
591	2,3	4,5		6,8
664	34		1,6	35,6
667			9,5	9,5
668			0,7	0,7
5177			9	9
5179			0,01	0,01
5181			1,8	1,8
5188			5,4	5,4
5190			0,5	0,5
Summa:	36,3	4,5	28,52	69,32

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
654	13341	Makrofossil	Skalkorn	1650±30	260–280 e.Kr. (1,1%) 330–470 e.Kr. (85,8%) 480–540 e.Kr. (8,5%)
667	13209	Makrofossil	Skalkorn	1740±30	230–390 e.Kr.

Figur 23. Stolphålen i hus 81 markerade med koner. Foto taget från söder.

Figur 24. Stolphål 667 i profil med stenskonung och bevarade trärester efter stolpen i botten. Foto taget från söder.

HUS 82

FIRSTOLPSHUS, EKONOMIBYGGNAD

Storlek: Cirka 4 x 4 meter

Orientering: -

KONSTRUKTION

Fyra takbärande hörnstolpar.

Hus 82 utgör en möjlig fyrstolpsbyggnad som observerades först i samband med rapportarbetet. Huset överlappar med hus 86 och är inte samtida med detta. De två undersökta stolphålen var stenskodda, det ena med skärvsten. Centralt i huset var en härd belägen (631), men då huset är beläget i ett härdområde är det svårt att avgöra om härden verkligen har ett samband med byggnaden eller inte.

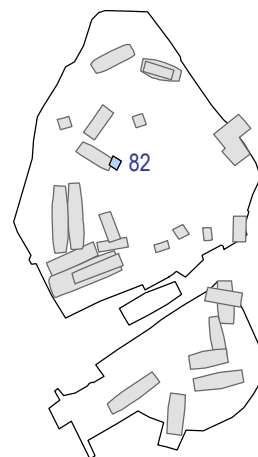
FUNKTION

Denna typ av fyrstolpsbyggnad brukar tolkas som ekonomibyggnader, vanligen som ett enklare förråd. Detta hus har varit tillräckligt stort för att kunna vistas i och härden kan antyda att huset varit till för

någon syssla som krävt värme eller ljus. Inget makrofossilt material påträffades i de två stolphål (622 och 630) som provtogs, men däremot framkom djurben i två av anläggningarna.

DATERING

Hus 82 överlappar med hus 86 som är daterat till yngre romersk järnålder och är således äldre eller yngre än detta.

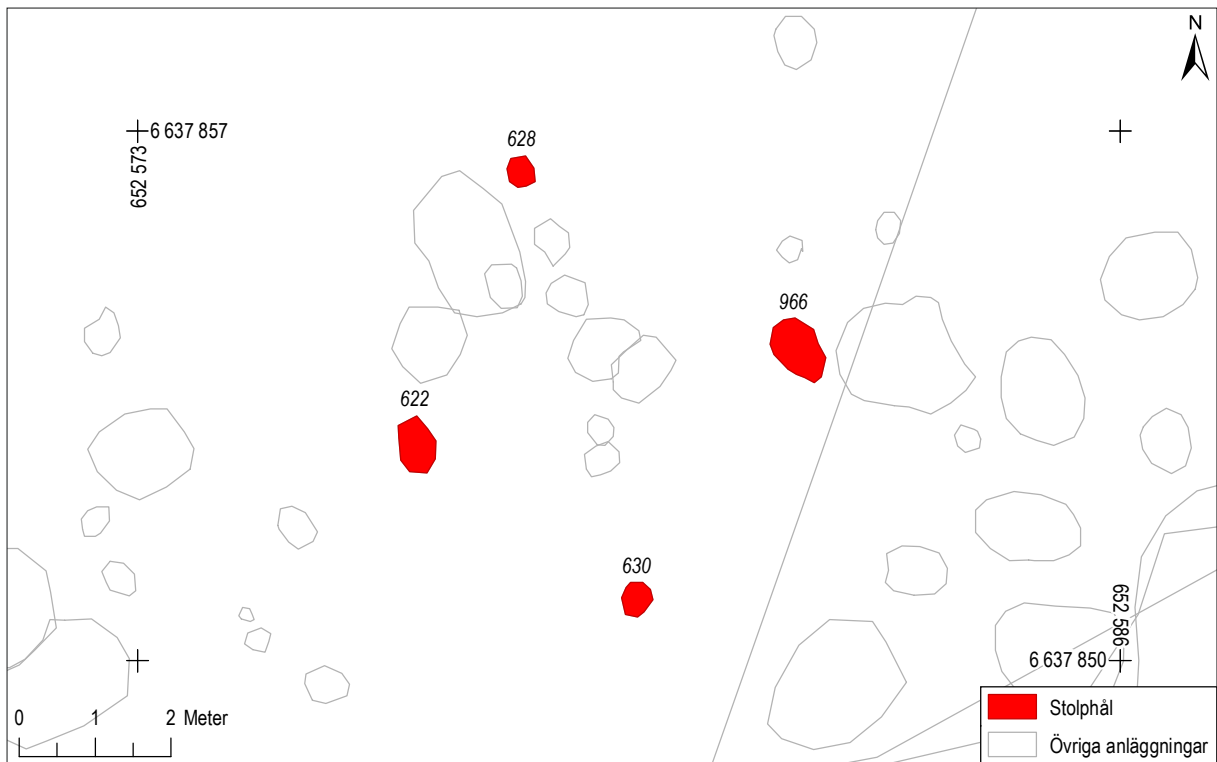

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
622	Stolphål, stenskott	0,72	0,60		0,15	50 %	Lera
628	Stolphål			0,35		Ej undersökt	
630	Stolphål	0,56	0,55	0,56	0,18	50 %	Lera
966	Stolphål	0,85	0,60			Ej undersökt	

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Däggdjur ospec.	Summa (g)
622	3,3	3,3
630	5,9	5,9
Summa:	9,2	9,2

Figur 25. Anläggningar i hus 82. Skala 1:100.

Figur 26. Stolphål 630 i profil. Foto taget från sydost.

HUS 83

SYLLSTENSHUS, EKONOMIBYGGNAD FRÅN ANDRA HALVAN AV 1800-TALET

Storlek: -

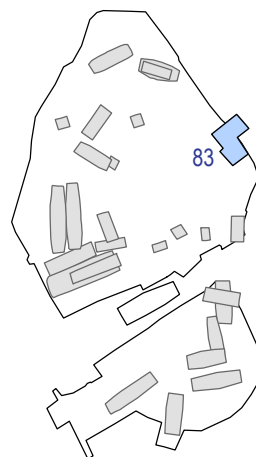
Orientering: -

KONSTRUKTION

Yttervägg: Stensyll

Denna husgrund var synlig före avbaning och sträckte sig även utanför den avbanade ytan. Det som fanns kvar av huset var rester av en rektangulär stensyll (1087) som var orienterad i Ö-V riktning och söder om denna två firsidiga stenkonstruktioner (1090) vilka tolkades som hörngrunder (plintar) för byggnaden. Söder om dessa lämningar var markytan urschaktad.

Inom ytan mellan de södra stenkonstruktionerna och den rektangulära stensyllen var ett lager med bland annat tegelkross och glas, vilket kan utgöra såväl utfyllnad som rasering från byggnaden. Markytan i denna del av byggnaden låg något högre än inom stensyllen 1087. Troligen har huset varit vinklat (L-format).

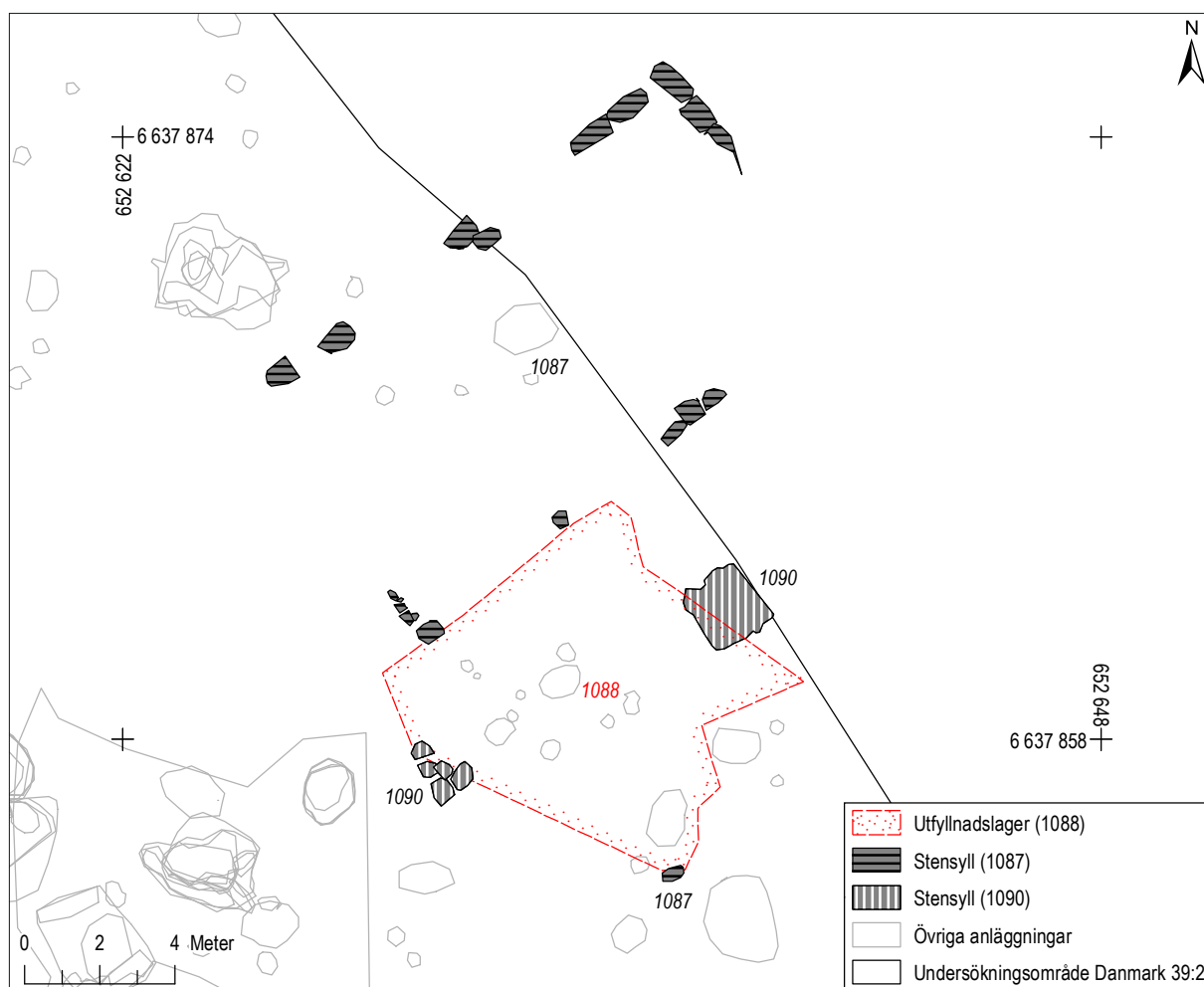

FUNKTION

Enligt kartmaterialet (se nedan) har en större avlång byggnad legat på platsen, sannolikt en lada/loge.

DATERING

Lämningarna bör ha varit resterna efter den byggnad som finns markerad på laga skifteskartan från 1857 och häradsekonomska kartan från 1859–63. Det var inte möjligt att genom fyndmaterialet datera eller funktionsbestämma huset närmare.

Figur 27. Anläggningar i hus 83. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
1087	Stenkonstruktion, stensyll	13,00	8,00	0,25–0,45	100 %	Sten, 0,3–1,25 m
1088	Lager, utfyllnadslager	8,50	7,50	0,10–0,30	<50 %	Sten
1090	Stenkonstruktion, stensyll	2,05	1,75	0,20–0,35	<50 %	Sten, 0,3–0,6 m

HUS 84

TRESKEPPIGT BOSTADSHUS FRÅN TIDIG VENDELTID

Storlek: 23,0 x > 5 meter

Orientering: VSV-ONO

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 2,1–2,3 meter

Spannlängd: 3,3–5,3 meter

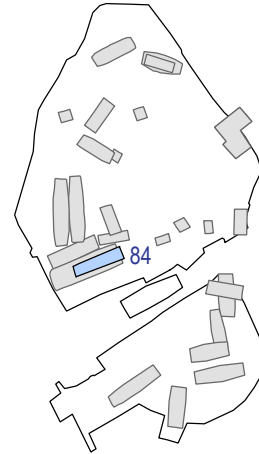
Gavel: Rak med fyra respektive fem stolpar

Övriga konstruktionsdetaljer: Sju väggstolphål fanns utmed norra långsidan och tre utmed den södra långsidan.

Huset sammanföll rumsligt med hus 74 och har konstaterats vara det äldre av de två byggnaderna utifrån stratigrafiska relationer till kulturlager 863. De två takbärande stolphålen 473 och 474 har föreslagits ha tillhört såväl hus 74 som hus 84 eftersom de passar väl in i planerna för båda husen. Då fyllningen i stolphålen var snarlik kulturlagret var det svårt att fastställa de stratigrafiska relationerna för dessa anläggningar. Stolphål 474 var omstolpat och det är inte otänkbart att båda husen faktiskt har nyttjat samma nedgrävningar.

Det finns flera likheter i konstruktionen av hus 84 och hus 74, vilket kan indikera att de följt nära in på varandra i tid. De takbärande stolphålen hade kraftig stenskoning och mellan stolphålen i ett bockpar i den nordöstra delen påträffades en flat sten (5278) som kan ha fungerat som bottenstöd till en extra stolpe.

Flera härdar fanns inom husets begränsning, men ingen av dessa kan av stratigrafiska skäl ha varit samtida med huset.

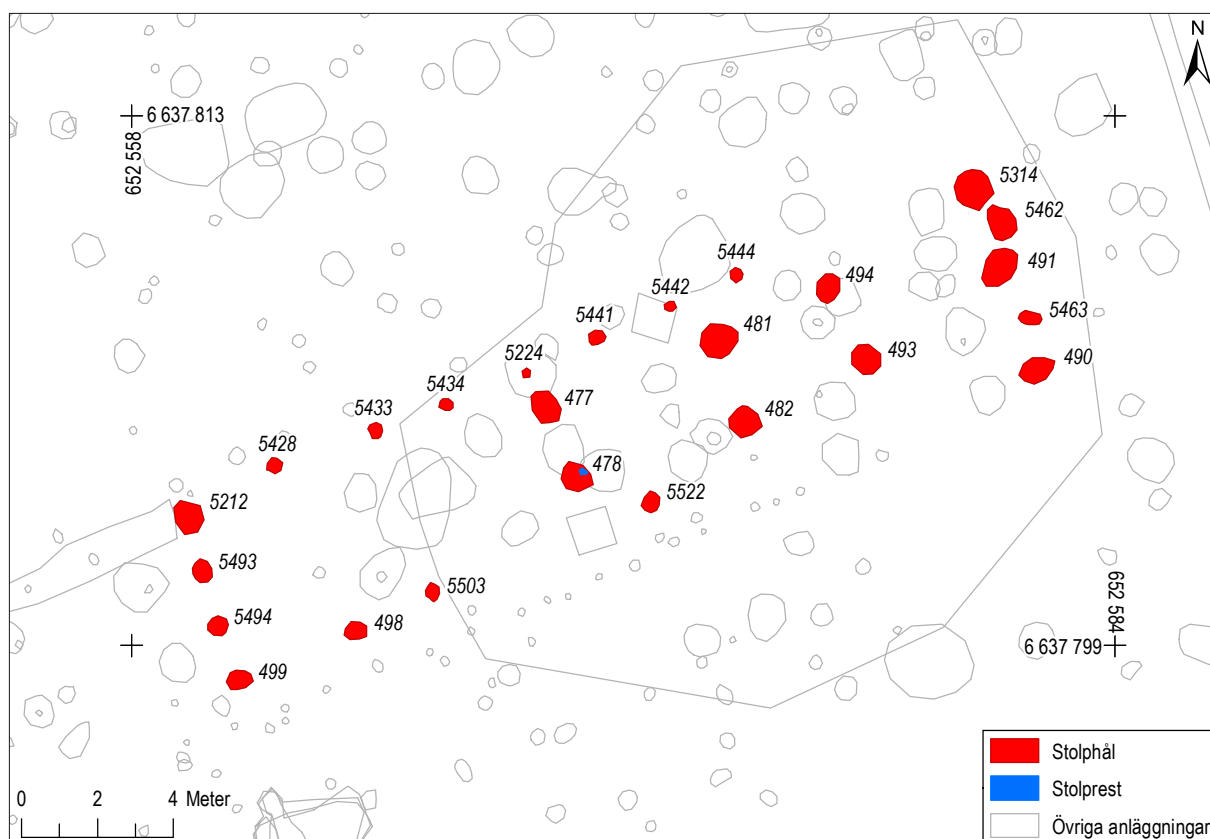

FUNKTION

Det påträffades inget makrofossilt material som kan ge vägledning om husets funktion eller rumsindelning (provtagna stolphål: 478, 482, 490, 514, 5212 och 5314). Med tanke på husets storlek är det emellertid troligt att det rör sig om ett bostadshus. Obrända djurben påträffades i husets alla delar.

DATERING

Stolprester från ett av stolphålen har ¹⁴C-daterats till folkvandringstid. Eftersom materialet utgörs av tall och det i detta fall är osäkert om de analyserade resterna kommer från den yttre delen av stolpen kan provet emellertid ha en hög egenålder. Huset är stratigrafiskt yngre än kokgrop 500 som även den daterats till folkvandringstid (330–540 e.Kr.), men stratigrafiskt äldre än hus 74 som daterats till senare delen av vendeltid (660–780 e.Kr.). Hus 84 kan därför dateras till tidig vendeltid.

Figur 28. Anläggningar i hus 84. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
477	Stolphål, stenskott	0,91	0,88		0,24	50 %	Lera
478	Stolphål, stenskott	0,82	0,78		0,29	50 %	Lera
481	Stolphål	1,00	0,90			Ej undersökt	
482	Stolphål, stenskott	1,02	0,92		0,41	50 %	Lera
490	Stolphål, stenskott	0,92	0,90		0,24	50 %	Lera
491	Stolphål	1,16	0,80			Ej undersökt	
493	Stolphål, stenskott			0,80		Ej undersökt	
494	Stolphål	0,80	0,65			Ej undersökt	
498	Stolphål	0,60	0,50			Ej undersökt	
499	Stolphål	0,65	0,50			Ej undersökt	
5212	Stolphål, stenskott	0,98	0,88		0,27	50 %	Lera
5224	Stolphål	0,25	0,25		0,08	100 %	Lera
5314	Stolphål, stenskott			0,90	0,42	50 %	Lera
5428	Stolphål			0,45		Ej undersökt	
5433	Stolphål			0,40		Ej undersökt	
5434	Stolphål			0,40		Ej undersökt	
5441	Stolphål	0,45	0,40			Ej undersökt	
5442	Stolphål	0,30	0,24			Ej undersökt	
5444	Stolphål	0,40	0,35			Ej undersökt	
5462	Stolphål	0,97	0,70			Ej undersökt	

Anläggningar, forts.

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
5463	Stolphål	0,62	0,35			Ej undersökt	
5493	Stolphål	0,63	0,52			Ej undersökt	
5494	Stolphål			0,53		Ej undersökt	
5503	Stolphål	0,50	0,37			Ej undersökt	
5522	Stolphål	0,53	0,45			Ej undersökt	

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Nöt-kreatur	Hund	Däggdjur ospec.	Summa (g)
478	4,1	5,2		0,7	10
482	2,3		3,9	3,6	9,8
498	5,2				5,2
5314				1,5	1,5
Summa:	11,6	5,2	3,9	5,8	26,5

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
5212	12628	Vedart	Tall	1620±30	380–540 e.Kr.

Figur 29. Stolphål 490 i gaveln till hus 84. Foto taget från sydsydväst.

HUS 85

TRESKEPPIGT HUS FRÅN YNGRE JÄRNÅLDER

Storlek: > 15 x 7 meter

Orientering: NV-SO

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,7–1,9 meter

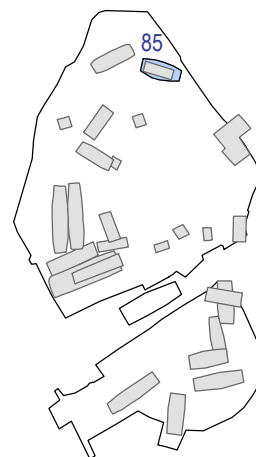
Spannlängd: 4,8–5,2 meter

Gavel: Två hörnstolpar

Övriga konstruktionsdetaljer: Ett par stolpar längs södra långsidan kan vara spår efter yttervägg.

Stolphålen identifierades framförallt utifrån stenkoningen då nedgrävningarnas begränsningar var otydliga. Obrända stolprester påträffades i några av stolphålen, vilket indikerar att huset inte har brunnit ned.

I mitten av det östra spannet påträffades en grophärd som kan höra till huset. För detta talar förekomsten av djurben i härden, liksom i flera av stolphålen i huset. Härden tycks ha använts upprepade gånger.

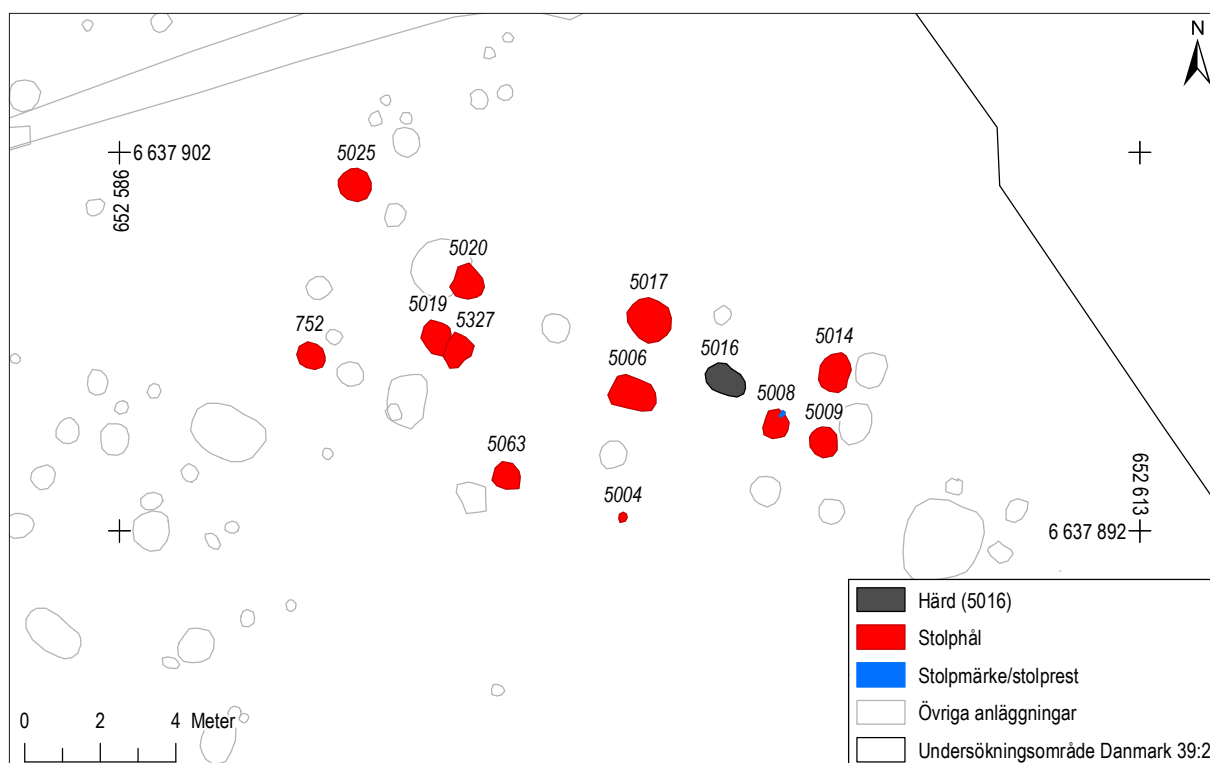

FUNKTION

Några fragment bränd säd (skalkorn) påträffades endast i ett av stolphålen, vilket innebär att det makrofossila materialet är för litet för att säga något säkert om husets funktion eller rumsindelning. Djurben påträffades i stolphål i husets alla delar. I ett av de centrala stolphålen (5006) fanns en knacksten.

DATERING

Ett av stolphålen i huset överlagrade en härd som daterats till folkvandringstid (390–540 e.Kr.) och huset är således yngre än denna. Huset kan därmed dateras till yngre järnålder.

Figur 30. Anläggningar i hus 85. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
752	Stolphål, stenskott			0,27		Ej undersökt	Lera
5004	Stolphål	0,30	0,25			Ej undersökt	
5006	Stolphål, stenskott	1,03	0,82		0,35	50 %	Lera
5008	Stolphål, stenskott			0,85	0,25	50 %	Lera
5009	Stolphål, stenskott			0,52	0,13	50 %	Lera
5014	Stolphål, stenskott			0,85		Ej undersökt	
5016	Grophärd, typ C			0,61	0,25	50 %	Lera
5017	Stolphål, stenskott			0,90		Ej undersökt	
5019	Stolphål, stenskott	0,70	0,85		0,30	50 %	Lera
5020	Stolphål, stenskott			0,50		Ej undersökt	
5025	Stolphål, stenskott			0,70		Ej undersökt	
5063	Stolphål	0,75	0,70			Ej undersökt	
5327	Stolphål, stenskott	0,80	0,65		0,35	50 %	Lera

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn
5327	3
Summa:	3

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Fär/get	Fisk	Däggdjur ospec.	Summa (g)
752	2,3		7,7	10
5006			16,9	16,9
5008		0,5		0,5
5016	0,9		6,7	7,6
5019	36,1		13,2	49,3
Summa:	39,3	0,5	44,5	84,3

Figur 31. Stolphålen i hus 85 markerade med koner. Foto taget från nordväst.

Figur 32. Stolphål 752 i profil. Foto taget från väster.

HUS 86

TRESKEPPIG EKONOMIBYGGNAD(?) FRÅN YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER ELLER FOLKVANDRINGSTID

Storlek: 17 x 6,5 meter

Orientering: NV–SO

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 2,5 meter

Spannlängd: 2,5–3,7 meter

Gavel: Två hörnstolpar

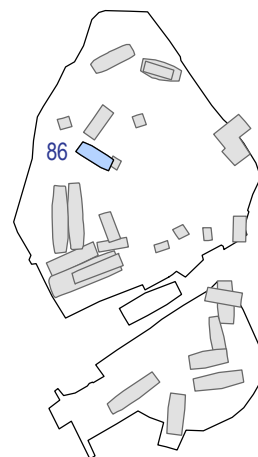
Övriga konstruktionsdetaljer: Enstaka stolphål längs västra och östra långsidorna kan vara rester efter ytterväggar.

Huset var mest välbevarat i den nordvästra änden och tolkningen av den sydöstra delen är mer osäker. Med undantag för de två gavelstolparna i nordost var stolphålen mycket grunda, vilket kan förklara varför många stolphål inte kunde återfinnas. Stolphål 629 i den sydöstra gaveln låg något skevt i förhållande till övriga konstruktionen och stolphålet var dessutom nedgrävt i en rektangulär härd. Möjligen har stolphålet haft en funktion i härd, snarare än i huset.

Ingen härd påträffades i huset.

FUNKTION

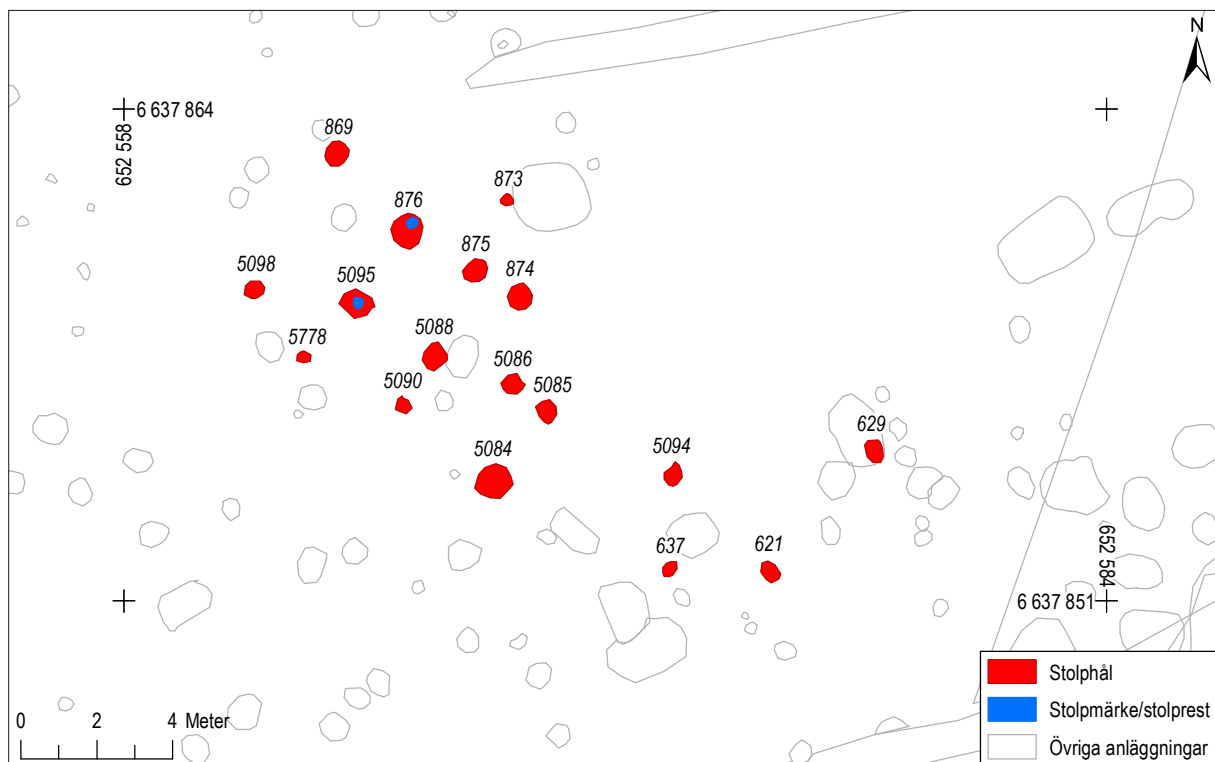
Några få fragment bränd säd (skalkorn) påträffades endast i ett av stolphålen tillsammans med ogräsfröer, vilket innebär att det makrofossila materialet

egentligen är för litet för att säga något om husets funktion eller rumsindelning. Samtidigt är inslaget av ängsväxter intressant eftersom det saknas i de flesta av husen inom boplatsen. Möjligen kan detta vara en indikation på att huset har haft en ekonomifunktion. Huset är beläget i vinkel med hus 79 som utgör ett bostadshus.

DATERING

En bränd stolprest har daterats med ¹⁴C-analys till yngre romersk järnålder. Även om provet är taget från den bevarade yttre delen av stolpen bör man räkna med att materialet har en viss egenålder då stolpen har utgjorts av tall. Hus 86 är beläget i vinkel med hus 79, som daterats till senare delen av yngre romersk järnålder eller folkvandringstid. Om de två husen har ingått i en gård tillsammans kan även hus 86 dateras till denna period.

Figur 33. Anläggningar i hus 86. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
621	Stolphål	0,60	0,40			Ej undersökt	
629	Stolphål	0,60	0,50			Ej undersökt	
637	Stolphål	0,50	0,35			Ej undersökt	
869	Stolphål			0,60		Ej undersökt	
873	Stolphål			0,35		Ej undersökt	
874	Stolphål			0,65		Ej undersökt	
875	Stolphål	0,70	0,55			Ej undersökt	
876	Stolphål	0,90	0,80			Ej undersökt	
5084	Stolphål			0,90		Ej undersökt	
5085	Stolphål, stenskott	0,60	0,54	0,54	0,07	50 %	Lera
5086	Stolphål, stenskott	0,75	0,65	0,75	0,20	50 %	Lera
5088	Stolphål, stenskott	0,74	0,64	0,74	0,27	50 %	Lera
5090	Stolphål			0,40		Ej undersökt	
5094	Stolphål, stenskott	0,57	0,50	0,50	0,08	50 %	Lera
5095	Stolphål, stenskott	0,70	0,60		0,16	50 %	Lera
5098	Stolphål, stenskott	0,50	0,50	0,50	0,30	50 %	Lera
5778	Stolphål				Uppgift saknas	50 %	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Ogräs
5088	2	7
Summa:	2	7

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Däggdjur ospec.	Summa (g)
5095	2,4	2,4
Summa:	2,4	2,4

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
5095	14316	Vedart	Tall	1720±30	240–400 e.Kr.

Figur 34. Stolphål 5095 i hus 86 i profil med liten stolprest kvar. Foto taget från sydsydost.

HUS 87

TRESKEPPIGT BOSTADSHUS FRÅN ÄLDRE ROMERSK /YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER

Storlek: Cirka 20 x 7,0 meter

Orientering: NO–SV

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,6 meter

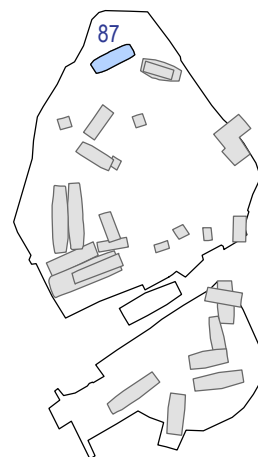
Spannlängd: 4–5,4 meter

Gavel: Rak med fyra stolpar.

Övriga konstruktionsdetaljer: Spår efter yttervägg längs den norra långsidan.

Husets gavlar har sannolikt bestått av fyra stolpar, men endast tre var bevarade då ett dike skar genom huset. Diket har sannolikt även förstört ett stolphål i det mittersta bockparet. Samtliga stolpar i de takbärande bockparen har varit stenskodda, liksom några av stolparna i gavlarna. Stolprester fanns bevarade i en av gavelstolparna, samt en av väggstolparna, vilket indikerar att huset inte har brunnit ned.

Huset har varit konstruerat med två längre, jämnlånga, spann i mitten och ett något kortare spann vid vardera gaveln. En härd kan ha varit samtida med huset. Denna var placerad i ett av de längre spannen i husets sydvästra del.

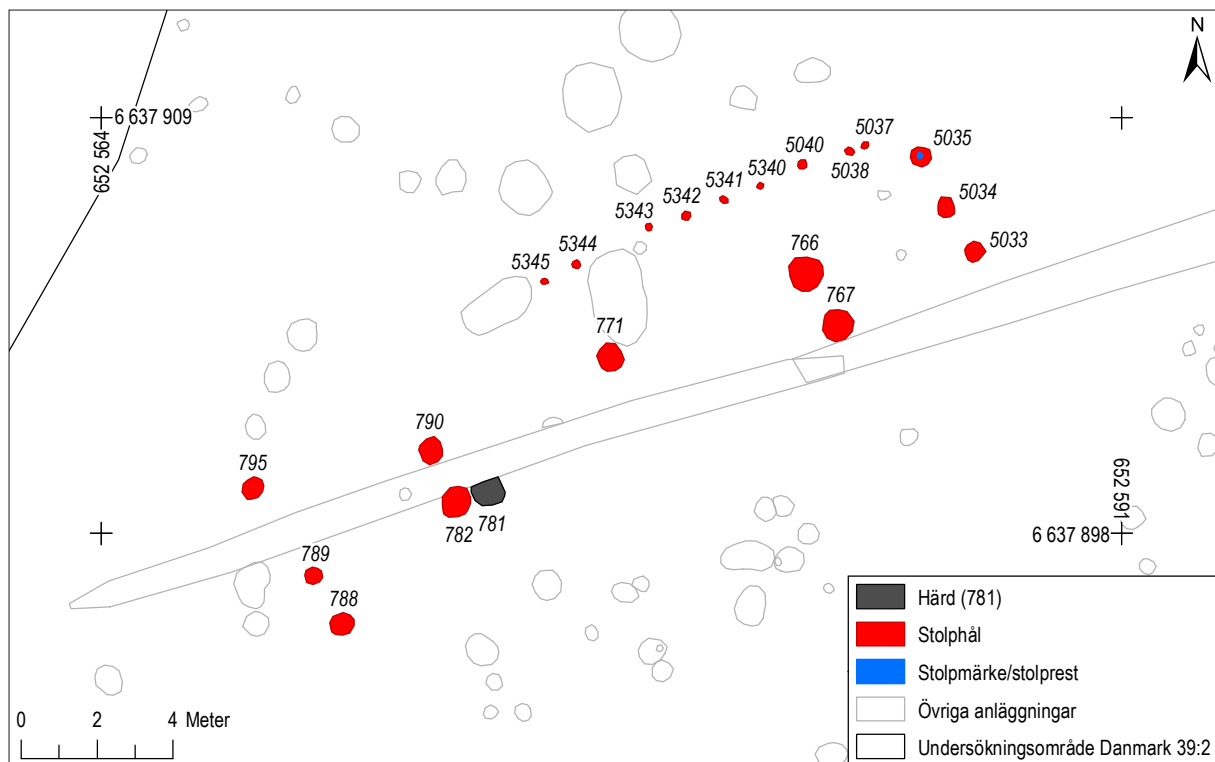

FUNKTION

Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (skalkorn) i stolphålen indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i stolphål den sydvästra delen av huset, vilket indikerar att köksdelen har varit vid de långa spannen centralt i huset.

DATERING

Skalkorn från två av stolphålen skickades in för ¹⁴C-analys, men endast ett kunde dateras. Analysen indikerar att huset kan dateras till övergången mellan äldre och yngre romersk järnålder.

Figur 35. Anläggningar i hus 87. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
766	Stolphål, stenskott			0,77	0,28	50 %	Lera
767	Stolphål, stenskott			0,60		Ej undersökt	
771	Stolphål			0,63	0,20	50 %	Lera
781	Grophärd, typ B	1,05	0,60		0,10	50 %	Skörbränd sten
782	Stolphål, stenskott			0,60		Ej undersökt	
788	Stolphål, stenskott			0,60		Ej undersökt	
789	Stolphål			0,50	0,02	50 %	Lera
790	Stolphål, stenskott	0,75	0,70		0,12	50 %	Lera
795	Stolphål, stenskott			0,50	0,05	50 %	Lera
5033	Stolphål			0,50		Ej undersökt	
5034	Stolphål			0,40	0,26	50 %	Lera
5035	Stolphål, stenskott			0,60	0,34	50 %	Lera
5037	Stolphål			0,18		Ej undersökt	
5038	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
5040	Stolphål			0,18		Ej undersökt	
5340	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
5341	Stolphål			0,21	0,08	50 %	Lera
5342	Stolphål			0,18		Ej undersökt	
5343	Stolphål			0,20		Ej undersökt	
5344	Stolphål			0,22		Ej undersökt	
5345	Stolphål			0,20	0,03	50 %	Lera

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Ogräs
771	3	1
790	3	
Summa:	6	1

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
771	15017	Makrofossil	Skalkorn	Ej daterbart	Ej daterbart
790	15018	Makrofossil	Skalkorn	1810±30	120–260 e.Kr. (88,6%) 280–330 e.Kr. (8,8%)

Figur 36. Stolphålen i hus 87 markerade med koner. Foto taget från sydväst.

Figur 37. Stolphål 766 i profil. Foto taget från öster.

HUS 88

HYBRIDKONSTRUKTION, EKONOMIBYGGNAD (?) FRÅN YNGRE JÄRNÅLDER

Storlek: 14,5 x 5 meter

Orientering: NV–SO

KONSTRUKTION

Ramverk/mesula

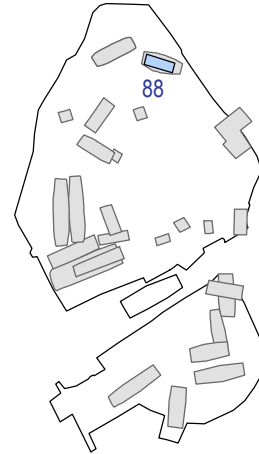
Yttervägg: Stolphål för ramverkskonstruktion i ytterväggarna.

Inre konstruktion: Mesulakonstruktion med en inre stolpe.

Hus 88 har tolkats som en möjlig ramverkskonstruktion med nedgrävda stolpar i ytterväggen som burit upp takkonstruktionen. Ramverkskonstruktionen har även kompletterats med en inre stolpe i västra delen som extra stöd för att bära upp taket.

FUNKTION

Det har inte framkommit något makrofossilt eller osteologiskt material som kan bidra till funktionsbestämning av huset (provtagna kontexter: 751, 5005, 5007, 5010, 5016). Möjligen kan detta i sig tyda på att det rör sig om en ekonomibyggna.

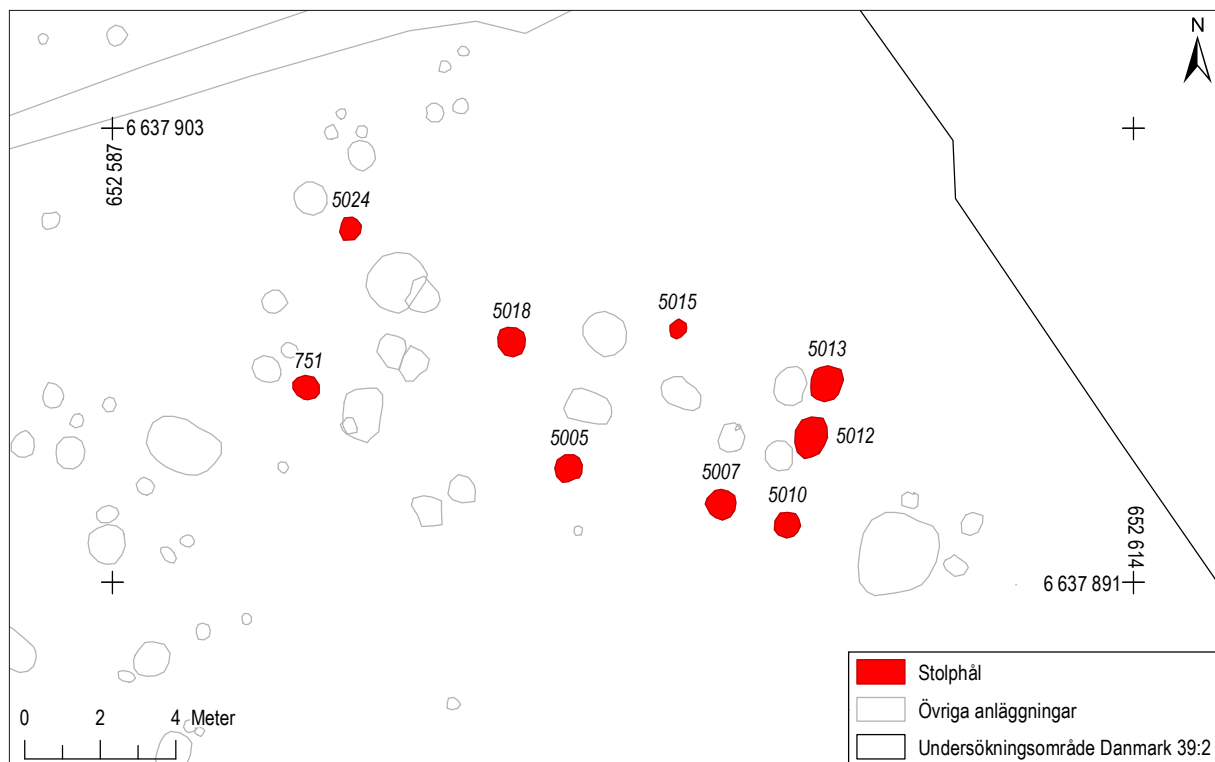

DATERING

Det påträffades inget material i samband med undersökningen som kunde användas för ¹⁴C-analys. Typologiskt kan denna typ av huskonstruktion dateras från vendeltid och framåt (se kapitel 7.5.2 och där anförd litteratur). Huset överlappar med hus 85 som också har daterats till yngre järnålder.

Figur 38. Stolphål 5007 i hus 88 i profil. Foto taget från nordväst.

Figur 39. Anläggningar i hus 88. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
751	Stolphål, stenskott			0,65	0,11	50 %	Lera
5005	Stolphål			0,82	0,21	50 %	Lera
5007	Stolphål			0,75		Ej undersökt	
5010	Stolphål, stenskott			0,56	0,13	50 %	Lera
5012	Stolphål, stenskott			0,45		Ej undersökt	
5013	Stolphål, stenskott			0,60		Ej undersökt	
5015	Stolphål	0,45	0,40			Ej undersökt	
5018	Stolphål	0,75	0,70			Ej undersökt	
5024	Stolphål	0,65	0,55			Ej undersökt	

HUS 89

TRESKEPPIGT FLERFUNKTIONELLT HUS FRÅN FOLKVANDRINGSTID

Storlek: Cirka 24 x 6,5 meter

Orientering: NO–SV

KONSTRUKTION

Balanserat

Bockbredd: 2,8–3,4 meter

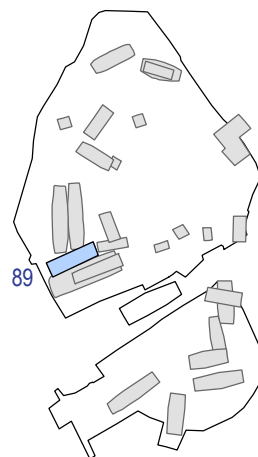
Spannlängd: 4,8–5,3 meter

Gavel: Två hörnstolpar i NO änden och eventuellt en gavelstolpe i sydvästra änden.

Övriga konstruktionsdetaljer: Stolphål efter yttervägg längs södra långsidan.

Den takbärande konstruktionen hade en något konvex form då bockbredden har varit bredare i den centrala delen av huset än i dess ändar. Atypiskt för balanserade hus är de långa förhållandevis jämna avstånden mellan bockparen (spannlängden) och kanske ser vi här en övergång till en underbalanserad konstruktion.

Två av anläggningarna som har tolkats som ingående i den takbärande konstruktionen har registrerats som härdar. Härdgrop 534 tolkades som ett möjligt äldre stolphål som efter husets rivning använts för eldstad. Stolphål 573 liknade en härd i ytan med inslag av skärvsten, kol och sot, men visade sig vid undersökning utgöra just ett stolphål och denna tolkning har även antagits för den snarlika anläggningen 533 som innehöll obränt trä. Huset överlagrades av flera härdar och området har efter husets brukningstid använts som härdområde, vilket resulterat i att material från härdar har hamnat i stolphålen.

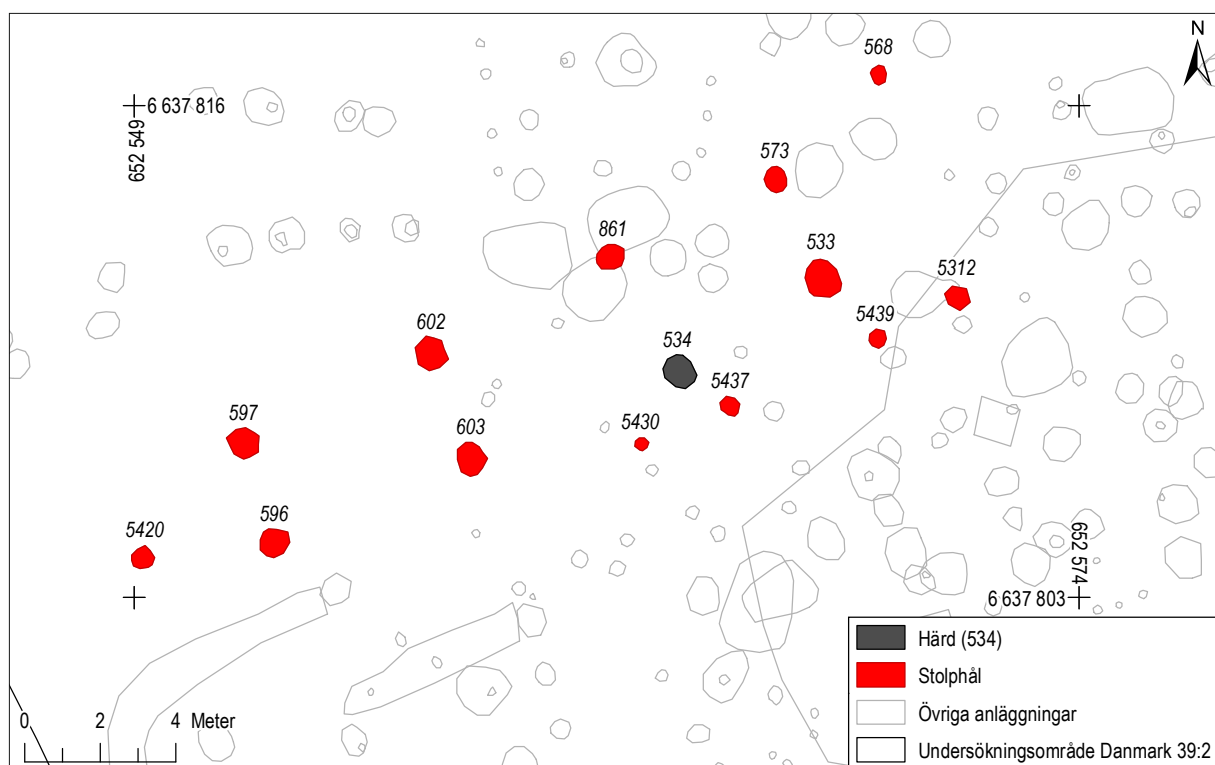
Tre små härdar i det östligaste spannet (579, 580, 581) kan rumsligt och stratigrafiskt ha tillhört huset, men detta är svårt att fastställa då huset överlagrades av ett härdområde.

FUNKTION

Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (skalkorn) i några av stolphålen indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i stolphål i den sydvästra delen av huset varför denna del troligen var köket. Materialet är emellertid alltför litet för att kunna avgöra om det funnits en innervägg.

DATERING

Husets placering gör att det inte kan vara samtida med hus 74, 80, 81 eller 84. ¹⁴C-analys av bränt korn från två stolphål har gett samstämmiga dateringar till folkvandringstid.

Figur 40. Anläggningar i hus 89. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-nnehåll
533	Stolphål			0,69		Ej undersökt	
534	Stolphål/grophärd, typ C			0,83	0,30	50 %	Lera
568	Stolphål			0,43		Ej undersökt	
573	Stolphål			0,62	0,20	<50 %	Ej angivet
596	Stolphål			0,80		Ej undersökt	
597	Stolphål, stenskott	0,82	0,70		0,14	50 %	Lera
602	Stolphål, stenskott	0,97	0,93		0,36	50 %	Lera
603	Stolphål	0,90	0,80			Ej undersökt	
861	Stolphål			0,68	Uppgift saknas	50 %	Lera
5312	Stolphål, stenskott	0,76	0,65		0,13	50 %	Lera
5420	Stolphål			0,60		Ej undersökt	
5430	Stolphål			0,35		Ej undersökt	
5437	Stolphål			0,50		Ej undersökt	
5439	Stolphål			0,45		Ej undersökt	

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Skalkorn	Ogräs
597	2	
602	1	1
Summa:	3	1

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Däggdjur ospec.	Summa (g)
534	9,6	9,6
Summa:	9,6	9,6

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
597	14128	Makrofossil	Korn, obst	1550±30	420–570 e.Kr.
602	14126	Makrofossil	Skalkorn	1610±30	390–540 e.Kr.

Figur 41. Stolphålen i hus 89 markerade med koner. Stolphål 5420 saknar kon, men dess stenskoning sticker upp i förgrunden. Foto taget från sydväst.

Figur 42. Stolphål 602 i hus 89 i profil. Bredvid stolphålet ligger den urplockade stenskoningen på hög. Foto taget från nordost.

HUS 90

TRESKEPPIGT FLERFUNKTIONELLT HUS FRÅN ROMERSK JÄRNÅLDER

Storlek: 18,5 meter långt

Orientering: N–S

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,9 meter

Spannlängd: 1,5–4,5 meter

Gavel: -

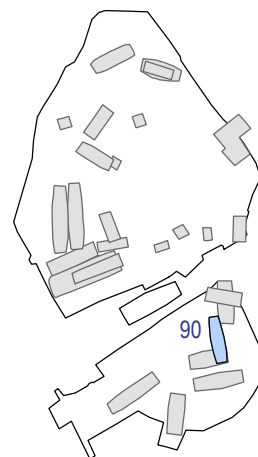
Övriga konstruktionsdetaljer: -

I ett av de långa spannen i den södra delen fanns en härd. Det var rikligt med trärester kvar efter stolparna i flera av stolphålen, vilket indikerar att huset inte har brunnit och att åtminstone delar av stolparna stått kvar och förmultnat.

FUNKTION

Endast ett fåtal stolphål provtogs för makrofossilanalys och i dessa jordprover påträffades endast två brända frön från skalkorn i ett av stolphålen. Materialet är därmed för litet för att ge vägledning om husets användning och funktion. Med hänsyn till husets storlek och variation i spannlängder är det emellertid troligt att det har varit ett flerfunktionellt hus med bostad. Troligast är att köks- och/eller bostadsdelen har legat i anslutning till de långa spannen i den södra delen av huset, där även härden är placerad. Den något tätare placeringen av stolparna i den norra delen av huset skulle kunna indikera en fähusdel.

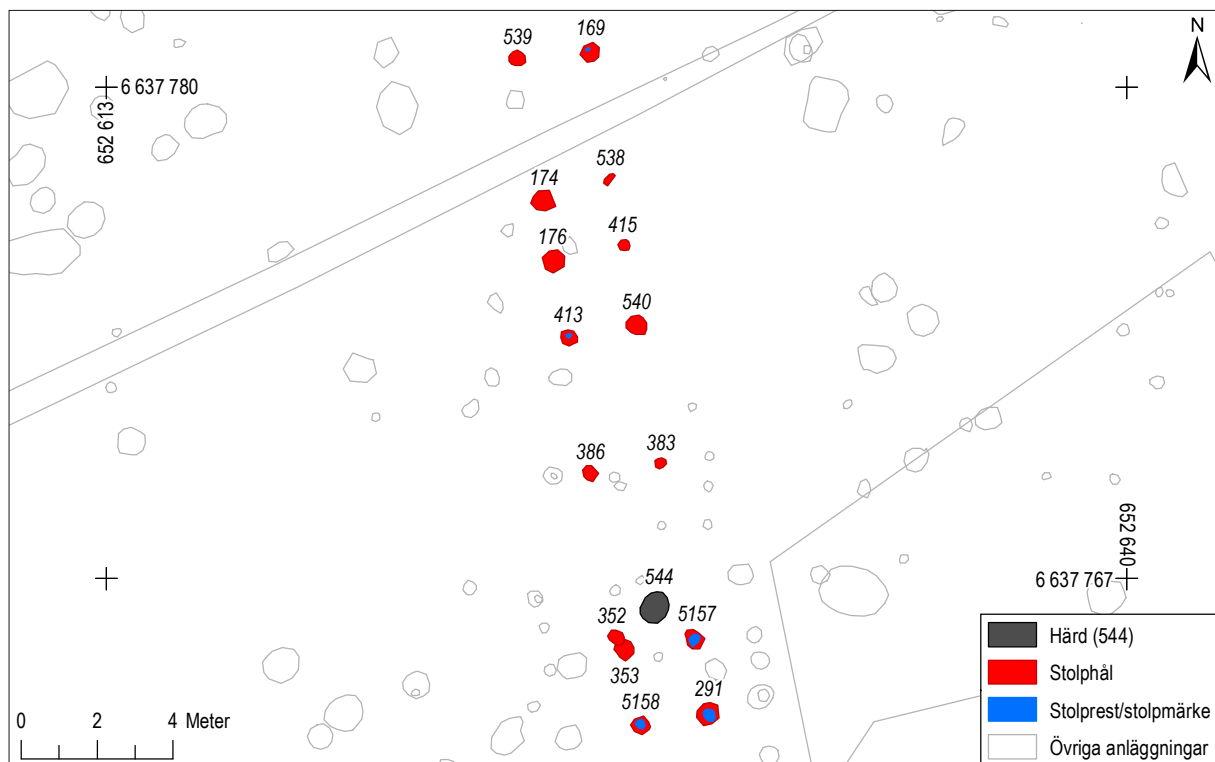
I samma stolphål (291) som de två skalkornen påträffades även en fragmenterad löpare (malsten) som tycks vara eldpåverkad. Eftersom huset inte brunnit bör malstenen ha varit trasig redan när den placerades i stolphålet. Skalkornen tillsammans med malstenen kan ha varit en avsiktlig deposition av rituell betydelse.

DATERING

¹⁴C-analys av stolprester från två av stolphålen gav skilda dateringar till tidig förromersk järnålder respektive äldre romersk/tidig yngre romersk järnålder. Eftersom stolparna har utgjorts av tall finns frågetecken kring materialets egenålder. Man bör räkna med att en tall kan ha haft en egenålder på upp till 150 år och dateringens utfall är beroende av om det är stolpens inre eller yttre årsringar som analyseras. I stolphålet 291 var stolpresterna omrörda och det är mycket osäkert vilken del av stolpen som har daterats. Den andra dateringen visar att huset varit betydligt yngre än så. I stolphål 413 fanns fortfarande stående stolprester och det var möjligt att välja de yttersta bevarade delarna. Detta behöver emellertid inte motsvara det ursprungliga trädets yngsta årsringar, så en viss egenålder är fortfarande att räkna med.

Typologiskt kan huset dateras till romersk järnålder – folkvandringstid. Då huset på grund av överlappning inte kan vara samtida med hus 73 som daterats till sen folkvandringstid – tidig vendeltid är en datering till romersk järnålder trolig.

Figur 43. Anläggningar i hus 90. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
169	Stolphål			0,42	0,23	50 %	Lera
174	Stolphål	0,60	0,55			Ej undersökt	Lera
176	Stolphål	0,60	0,55			Ej undersökt	Lera
291	Stolphål	0,60	0,50		0,34	50 %	Lera
352	Stolphål	0,45	0,37			Ej undersökt	
353	Stolphål	0,52	0,46			Ej undersökt	
383	Stolphål	0,32	0,26			Ej undersökt	
386	Stolphål	0,40	0,34			Ej undersökt	
413	Stolphål			0,43	0,09	50 %	Lera
415	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
538	Stolphål			0,34	0,18	50 %	Lera
539	Stolphål			0,42		Ej undersökt	
540	Stolphål, stenskott			0,58	0,15	<50 %	Lera
544	Härd, oklar typ	0,85	0,70			Ej undersökt	
5157	Stolphål, stenskott	0,55	0,48		0,33	50 %	Lera
5158	Stolphål, stenskott			0,45	0,25	50 %	Lera

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ)

Kxt-nr	Frag. säd
291	2
Summa:	2

Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Får/get	Däggdjur ospec.	Summa (g)
291		0,8	0,8
5158	4,2		4,2
Summa:	4,2	0,8	5

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
291	2020	Vedart	Tall	2310±30	420–350 f.Kr. (85,8 %) 290–230 f.Kr. (9,6 %)
413	5018	Vedart	Tall	1830±30	80–260 e.Kr. (94,9 %) 300–320 e.Kr. (0,5 %)

Figur 44. Takbärande stolphål 5157 i hus 90 med bevarade trärester av stolpen i botten. Foto taget från nordost.

HUS 91

TRESKEPPIGT BOSTADSHUS FRÅN FOLKVANDRINGSTID

Storlek: >19 x 7 meter

Orientering: N-S

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 2,4 meter

Spannlängd: 4,6–6,1 meter

Gavel: -

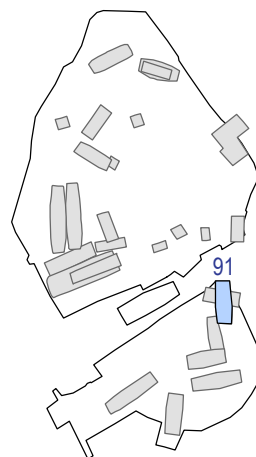
Övriga konstruktionsdetaljer: Enstaka stolphål längs med östra och västra långsidorna kan utgöra rester efter yttervägg.

Huset låg precis söder om schaktkanten och kan ha fortsatt längre norrut. I flera av stolphålen fanns bevarade stolprester, men det var endast i det nordligaste bockparet som stolparna var brända. Detta kan tolkas som att endast delar av huset har brunnit ned eller att eldsvådan varit kraftigare i denna del av huset och därmed påverkat även de allra nedersta delarna av stolpen. Sintrad lera i de nordligaste stolphålen tyder på att det rört sig om höga temperaturer.

Huset har varit konstruerat med genomgående långa spann, vars längd ökat i den södra delen av konstruktionen.

FUNKTION

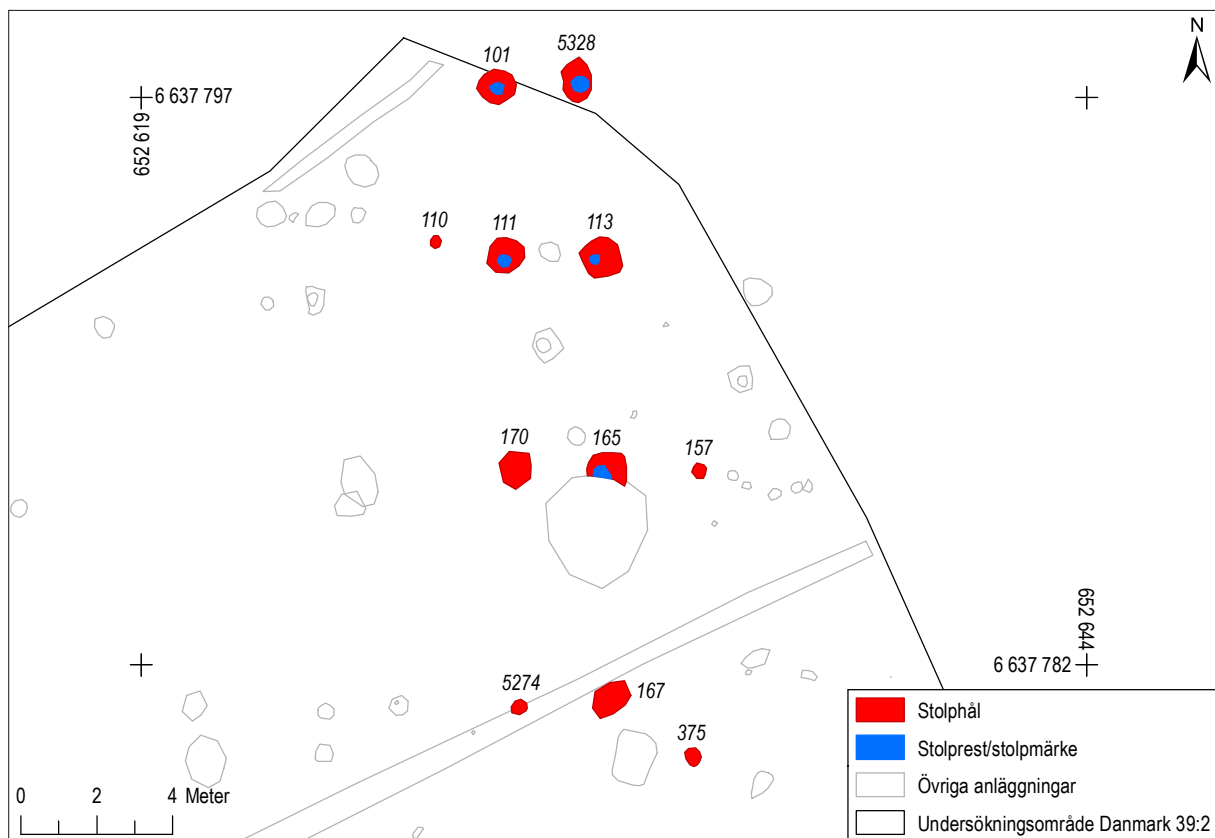
Förekomsten av makrofossilt material i form av bränd säd (skalkorn) i huset indikerar att det rör sig om ett bostadshus. Det makrofossila materialet påträffades i stolphål i den södra delen av huset som kan antas ha utgjort köksdel. Det är även i denna del av huset som spannen är som längst. Det makrofossila materialet är för litet för att säkert kunna uttala sig om bostadsdelen har avskilts av en innervägg eller inte.

DATERING

En röd glaspärla hittades i stolphål 165. Då stolphålet var stört av en sprängstensgrop är fyndets kontext något osäker. Det är heller inte möjligt att datera pärlan närmare än till romersk järnålder – vikingatid.

Skalkorn från två av stolphålen har ¹⁴C-analyserats. Proverna gav skilda resultat till folkvandringstid respektive medeltid. Materialet som resulterade i den medeltida dateringen togs i ett stolphål som låg i nära anslutning till ett dike och det skalkorn som analyserades hade också en mer sentida karaktär än övriga sädeskorn inom boplatsen (muntl. uppgift Stefan Gustafsson). Provet är troligen inte representativt för husets användningstid. Huset dateras därmed till folkvandringstid. Huset är således äldre än det överlappande hus 92 som daterats till sen folkvandringstid/tidig vendeltid.

Figur 45. Anläggningar i hus 91. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
101	Stolphål			0,58		Ej undersökt	Lera
110	Stolphål, stenskott	0,35	0,28			Ej undersökt	Lera
111	Stolphål, stenskott			1,00		Ej undersökt	Lera
113	Stolphål, stenskott			1,00	0,15	50 %	Lera
157	Stolphål	0,40	0,37			Ej undersökt	Lera
165	Stolphål	1,10	0,70		0,18	50 %	Lera
167	Stolphål, stenskott	1,10	1,00		0,08	50 %	Lera
170	Stolphål	0,97	0,85			Ej undersökt	Lera
375	Stolphål	0,45	0,40			Ej undersökt	
5274	Stolphål	0,45	0,35			Ej undersökt	
5328	Stolphål, stenskott	1,20	1,05		0,25	50 %	Lera

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ) ¹⁴C-analys

Kxt-nr	Skalkorn	Frag. säd	Ogräs
165	1		
167	3	1	1
Summa:	4	1	1

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
165	14498	Makrofossil	Skalkorn	1610±30	390–540 e.Kr.
167	3671	Makrofossil	Skalkorn	550±30	1310–1440 e.Kr.

Figur 46. Stolphålen i hus 91 markerade med koner. Foto taget från norr.

Figur 47. Stolphål 5328 med rest av bränd stolpe i profil. Foto taget från norr.

HUS 92

TRESKEPPIGT HUS FRÅN VENDELTID

Storlek: >12 meter långt

Orientering: VNV–OSO

KONSTRUKTION

Underbalanserat

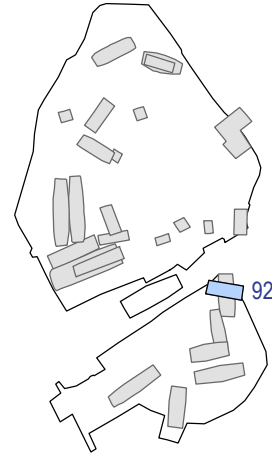
Bockbredd: 2,4 meter

Spannlängd: 5,3–6,2 meter

Gavel: -

Övriga konstruktionsdetaljer: -

Huset kan ha haft en fortsättning utanför schaktkanten i båda riktningar och dess fulla längd är därför inte känd. Av de två spann som kunde dokumenteras är det längsta beläget i den västra delen. I ett av stolphålen som undersöktes påträffades trärester efter stolpen, medan det i de två andra endast fanns en mörkfärgning kvar där stolpen stått (stolpmärke). Det fanns inga indikationer på att huset skulle ha brunnit ned.

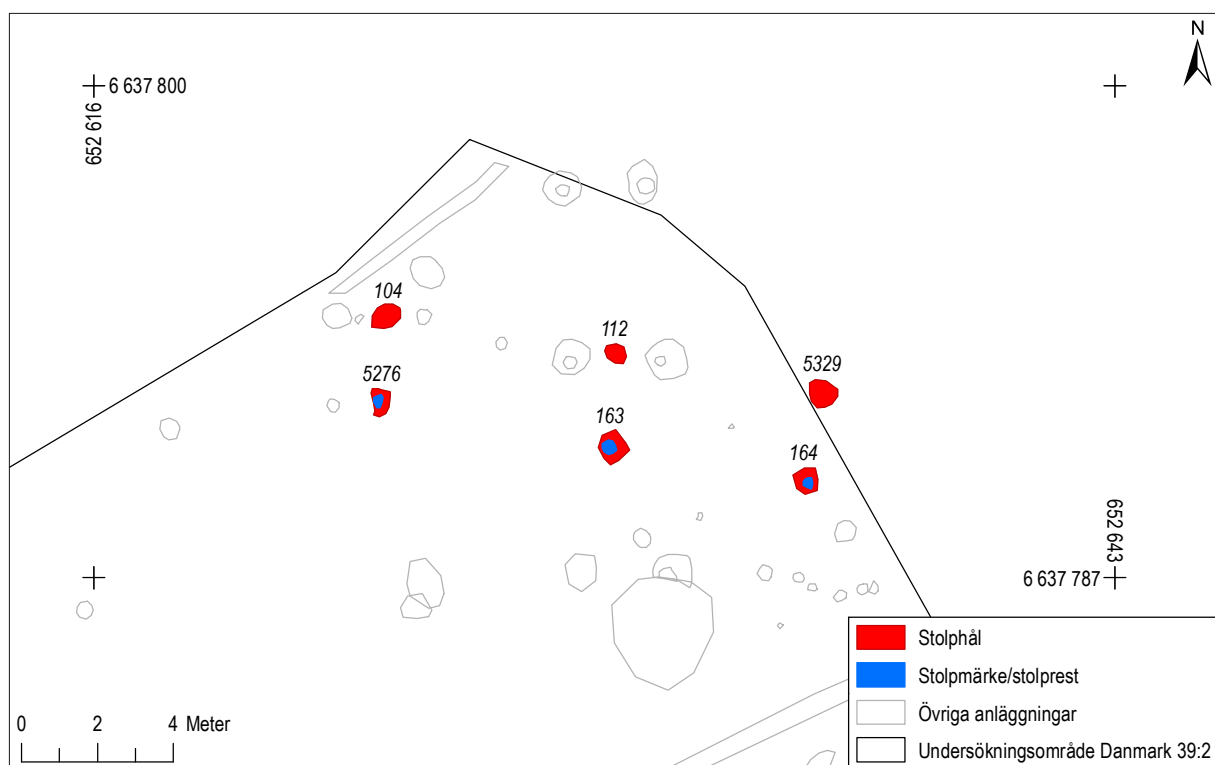

FUNKTION

Jordprover för analys samlades in i alla tre bockparen (stolphål 163, 164 och 5276), men inget makrofossilt material påträffades som kan bidra till funktionsbestämning av huset. Möjligen kan frånvaron av makrofossil indikera att det rör sig om en ekonomibyggnad.

DATERING

¹⁴C-analys av stolprest från ett av stolphålen har daterats till folkvandringstid/tidig vendeltid. Då analysen är utförd på tall finns risk för att materialet har hög egenålder även om det är de ytterst bevarade årsringarna som daterats. Huset kan inte ha varit samtida med det överlappande hus 91 som daterats till folkvandringstid. Hus 92 kan därför dateras till vendeltid.

Figur 48. Anläggningar i hus 92. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
104	Stolphål	0,80	0,70			Ej undersökt	Lera
112	Stolphål	0,64	0,56			Ej undersökt	
163	Stolphål, stenskott			0,70	0,13	50 %	Lera
164	Stolphål			0,70	0,18	50 %	Lera
5276	Stolphål	0,80	0,45	0,45	0,19	50 %	Lera
5329	Stolphål			0,70		Ej undersökt	

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
164	14775	Vedart	Tall	1520±30	420–610 e.Kr.

Figur 49. Stolphålen i hus 92 markerade med koner. Foto taget från västsydväst.

Figur 50. Stolphål 163 med stolpmärket i profil. Foto taget från söder.

HUS 94

TRESKEPPIG EKONOMIBYGGNAD (?)

Storlek: 13,5 meter långt

Orientering: ONO–VSV

KONSTRUKTION

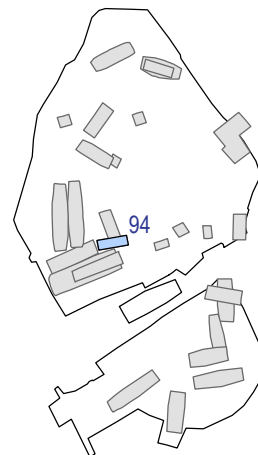
Underbalanserat

Bockbredd: 1,7–1,8 meter

Spannlängd: 2,0–5,2 meter

Gavel: -

Övriga konstruktionsdetaljer: -

Huset har varit konstruerat med ett smalt mitskepp och två längre spann i den östra delen. I fem av stolphålen fanns obrända trärester efter stolpen, vilket indikerar att huset inte har brunnit ned.

FUNKTION

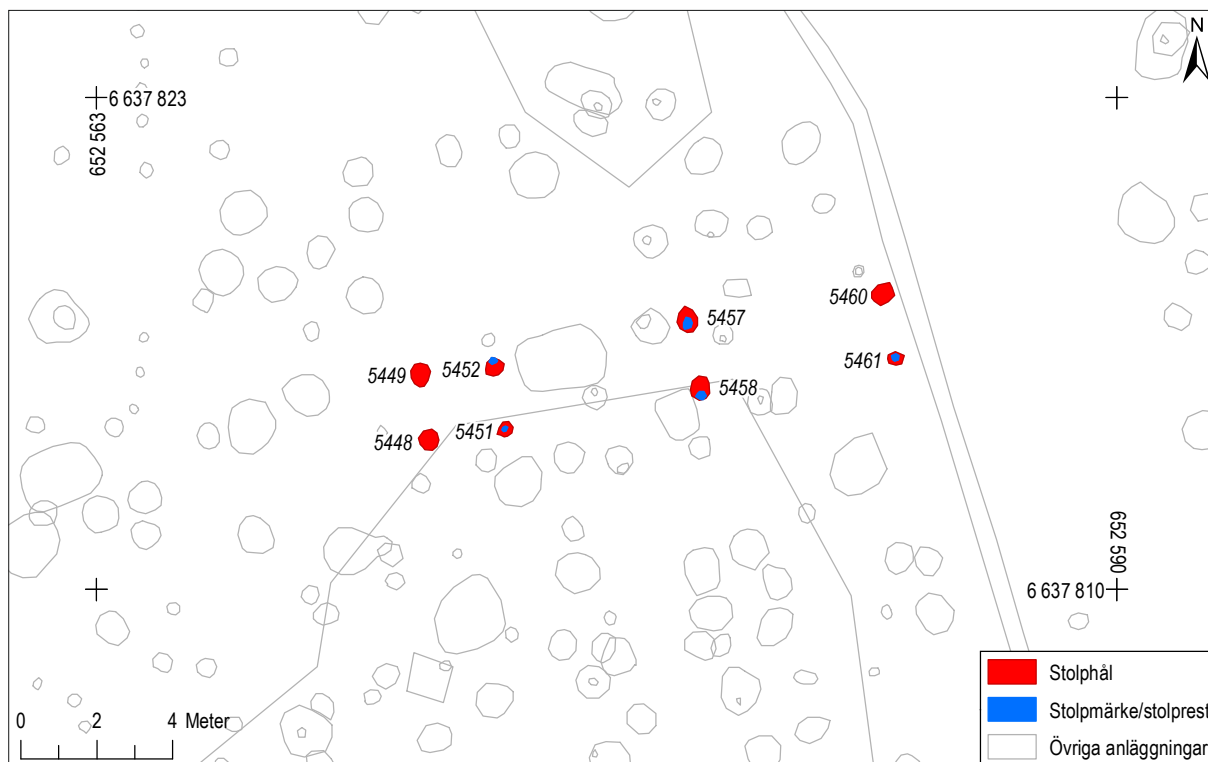
Jordprover togs endast från ett par av stolphålen (5451 och 5461) och dessa innehöll inget makrofossilt material. Husets storlek och placering i vinkel med hus 81 skulle kunna tolkas som att det utgör en mindre ekonomibygggnad tillhörande det större flerfunktionella huset.

DATERING

Inget daterbart material påträffades vid undersökningen av hus 94. Husets placering innebär att det inte kan ha varit samtida med vare sig hus 74, 77 eller 89. Det fanns emellertid ingen fysisk relation till något av dessa hus som kan bidra till dateringen. En rektangulär härd (564) belägen inom ramen för hus 94 har daterats till folkvandringstid (420–590 e.Kr.). Vanligtvis påträffas inte denna typ av härd i hus (undantaget hus 80) och det är därför osäkert om härden härrör från husets användningstid. Om tolkningen att huset har utgjort en del av en gård tillsammans med hus 81 kan det istället dateras till yngre romersk järnålder.

Figur 51. Stolphål 5461 i profil med bevarade trärester efter stolpen. Foto taget från sydsydost.

Figur 52. Anläggningar i hus 94. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersöknings-grad	Huvud-innehåll
5448	Stolphål			0,55		Ej undersökt	
5449	Stolphål	0,60	0,50			Ej undersökt	
5451	Stolphål	0,60	0,47		0,13	50 %	Lera
5452	Stolphål			0,50		Ej undersökt	
5457	Stolphål	0,70	0,55			Ej undersökt	
5458	Stolphål	0,60	0,50			Ej undersökt	
5460	Stolphål	0,60	0,50			Ej undersökt	
5461	Stolphål	0,53	0,48		0,14	50 %	Lera

HUS 95

ENSKEPPIGT HUS, EKONOMIBYGGNAD

Storlek: 5,4 x 5 meter

Orientering: NNV–SSO

KONSTRUKTION

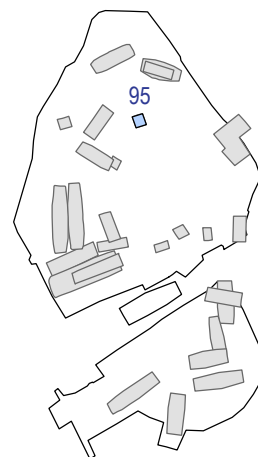
Skiftesverk?

Yttervägg: Stolphål i ytterväggarna.

Hus 95 har tolkats som en möjlig skiftesverkskonstruktion med nedgrävda stolpar i ytterväggen som burit upp takkonstruktionen. Tolkningen förutsätter emellertid att det har legat ett stolphål på platsen för härdgropen 986. De två stolphål som undersöktes var båda stenskodda.

FUNKTION

Jordprover togs från ett par av stolphålen (983 och 986) och dessa innehöll inget makrofossilt material. Med hänsyn till husets storlek är det sannolikt att det utgjort någon form av ekonomibyggnad, till exempel förråd. Huset har varit beläget i kanten av en anläggningsfri yta framför husen 79 och 86 och kan ha tillhört denna gård.

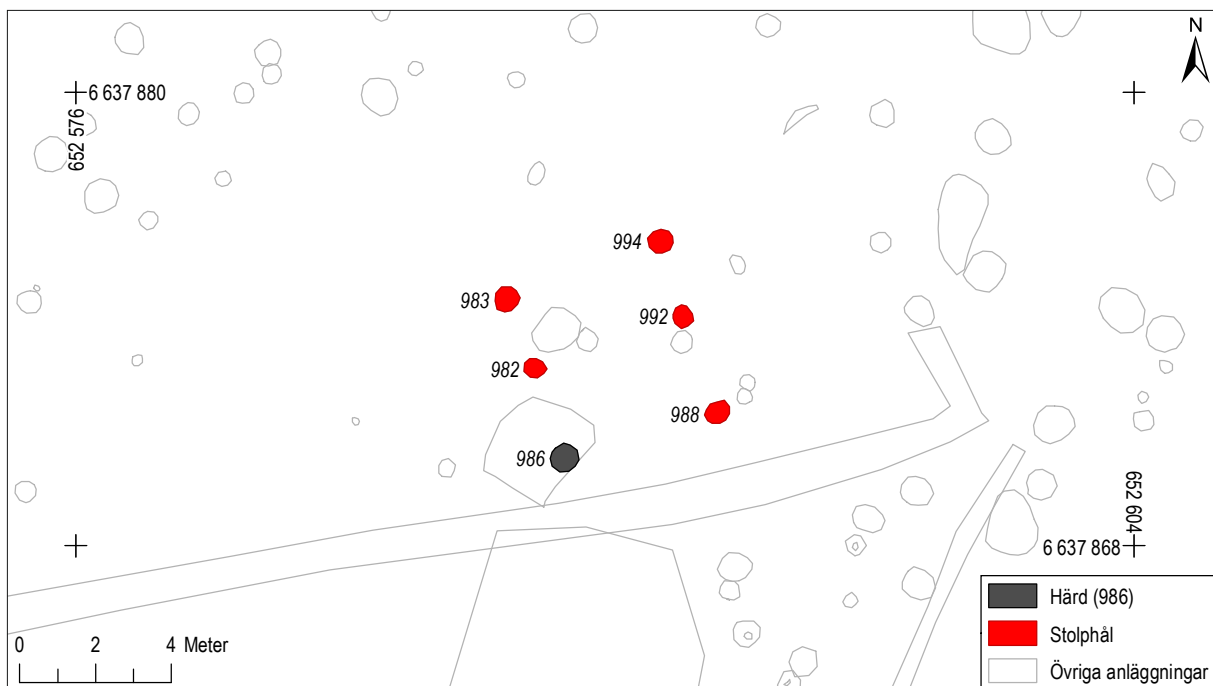

DATERING

Det påträffades inget daterbart material från själva huskonstruktionen. Typologiskt dateras denna hus-typ vanligtvis till vendeltid eller vikingatid (se kapitel 7.5.2). Ett kolprov från den eventuellt yngre härdgropen 986 har emellertid daterats till tidig vendeltid, cirka 540–650 e.Kr. Om det stämmer att härdgropen anlagts på ett av husets stolphål har huset således varit äldre än härden. Om huset har varit samtida med husen 79 och 86 kan det dateras till yngre romersk järnålder – folkvandringstid.

Figur 53. Stolphålen i hus 95 markerade med koner. Foto taget från sydsydost.

Figur 54. Anläggningar i hus 95. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
982	Stolphål			0,55		Ej undersökt	
983	Stolphål, stenskott	0,80	0,70		0,28	50 %	Lera
986	Grophård, typ B	1,00	0,80		0,28	50 %	Träkol
988	Stolphål	0,65	0,55			Ej undersökt	
992	Stolphål	0,55	0,50			Ej undersökt	
994	Stolphål, stenskott			0,50	0,18	50 %	Lera

Figur 55. Stolphål 983 med stenskoning i profil. Foto taget från nordväst.

HUS 96

STENSYLLSHUS, BOSTADSHUS (?) FRÅN SENT 1850-/TIDIGT 1860-TAL

Storlek: -

Orientering: -

KONSTRUKTION

Yttervägg: Stensyll

Övrig konstruktionsdetalj: Spis

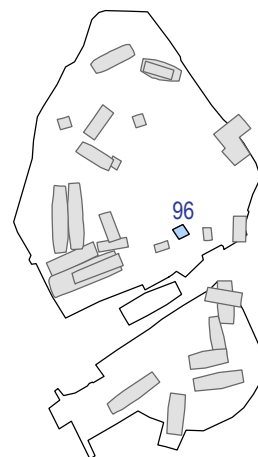
Husgrunden var skadad i den östra delen av en stor urschaktning i impedimentet. Bevarat fanns endast delar av stensyllen samt en raserad spismur. Stensyllen var tydligast och mest vällagd i den del som sträckte sig söderut från grav 28 och detta utgjorde sannolikt den västra gaveln på huset. Möjligen har även stenpackningen i grav 28 utnyttjats som stensyll.

Av spismuren var ett fundament av sten bevarat, samt ett till två skift tegelsten ovanpå detta. I botten av konstruktionen fanns ett avsatt eldpåverkat lager som tillkommit i samband med användningen av spisen. På och kring spismursröset fanns ett raseringslager med krossat tegel.

Husgrunden var belägen i en sydvästsluttning och placerad på en terrassering som byggts upp av ett utfyllnadslager. Såväl spismursröset som stensyllen låg på detta lager.

FUNKTION

I raseringslagret från spismuren påträffades en spik och en hästkosöm och i ytan av utfyllnadslagret under huset framkom skaftet till en kritpipa, spik och fönsterglas. I en grop (1142) i den urschaktade delen av impedimentet påträffades ett järnbeslag och flintgods som kan härröra från husets användning.

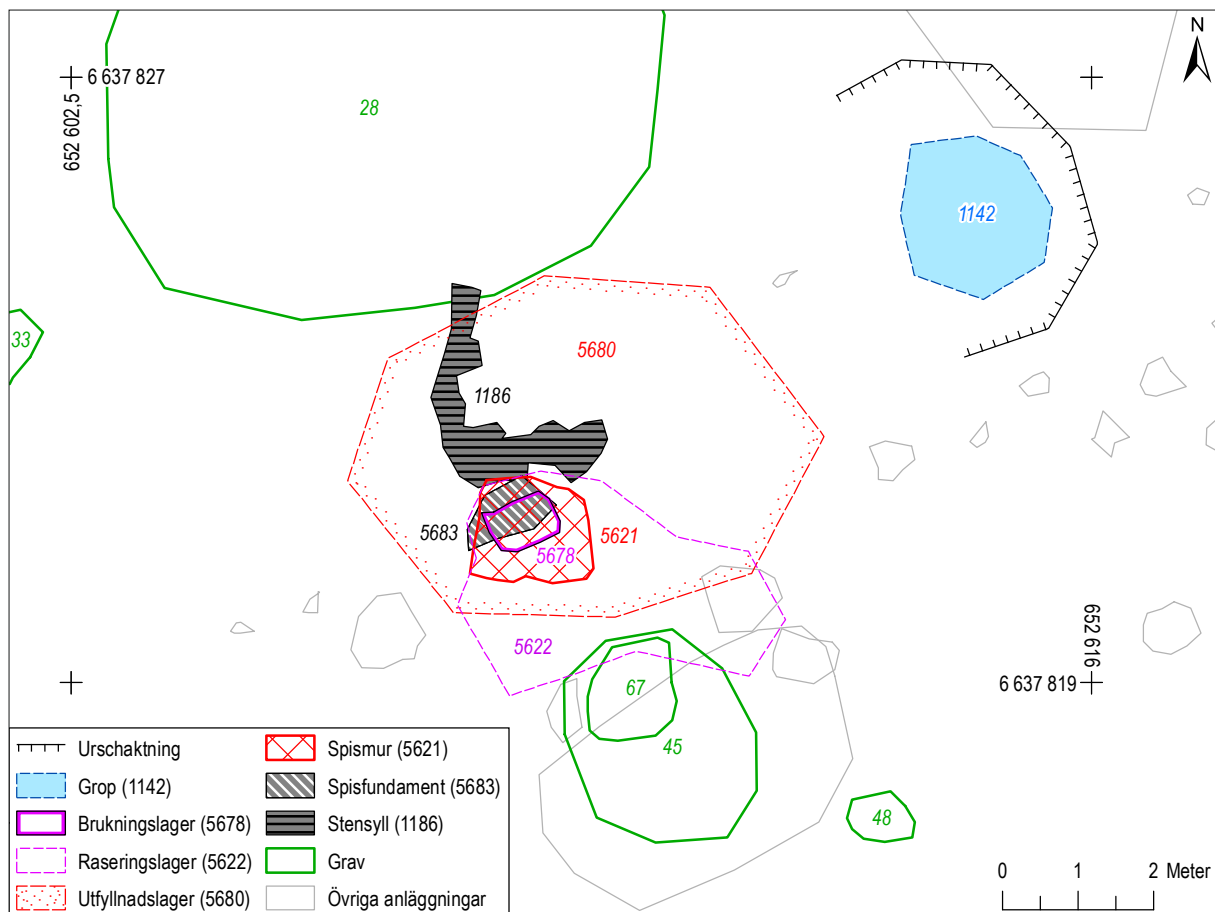

I gropan fanns även ben från nöt (se bilaga 6). Jordprover analyserades från kontexterna 5678 och 5680, men de innehöll inget makrofossilt material. Fynden och spismursröset tyder på att det sannolikt rör sig om ett bostadshus. Till detta hus har det antagligen även hört en mindre ekonomibyggnad (hus 98) och en jordkällare (hus 99). För fynden se bilaga 5.

DATERING

På häradskartan från 1859–63 finns bebyggelse markerad på gravfältet som stämmer överens med läget för hus 96. Denna byggnad finns emellertid inte med på laga skifteskartan från 1857, vilket betyder att bebyggelsen bör ha tillkommit under sent 1850-tal/tidigt 1860-tal. Enligt den ekonomiska kartan från 1951 fanns inte längre någon bebyggelse på platsen.

Denna datering styrks av det påträffade fyndmaterialet. Flintgodset i gropan intill den bevarade delen av huset kan dateras till 1800- eller 1900-tal. Kritpipsskaftet är inte möjligt att datera närmare, men i Sverige fortgår kritpipstillverkning fram till cirka 1920 (Åkerhagen 1994).

Figur 56. Anläggningar i hus 96. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvud-innehåll
1142	Grop	1,95	1,45	0,31	50 %	Silt
1186	Stensyll	2,35	2,10		100 %	Sten
5621	Tegelkonstruktion, spis	1,50	1,20	0,14	100 %	Tegel
5622	Lager, rasing	3,50	2,00	0,15	<50 %	Lera
5678	Lager, eldpåverkat lager	0,76	0,65	0,09	100 %	Silt
5680	Lager, utjämning	5,00	3,00	0,55	100 %	Lera
5683	Stenkonstruktion, spisfundament	1,20	0,80	0,25	100 %	Sten

Fynd

Fynd-nr	Objekt	Material	Antal
5680:21000/2	Fönsterglas	Glas	1
1142:19356/1	Beslag	Järn	1
1142:19355/1	Keramik	Flintgods	1
5680:21000/3	Pipskaft	Lera (piplera)	1
5680:21000/1,	Spik	Järn	1
5622:19501/1	Spik	Järn	1
5622:20911/1	Hästsosöm	Järn	2

Figur 57. Stensyllen 1186 och resterna av spisen (5621) framrensade. Foto taget från söder.

HUS 97

TRESKEPPIGT HUS? FRÅN YNGRE ROMERSK JÄRNÅLDER – FOLKVANDRINGSTID

Storlek: -

Orientering: -

KONSTRUKTION

Underbalanserat

Bockbredd: 1,7 meter

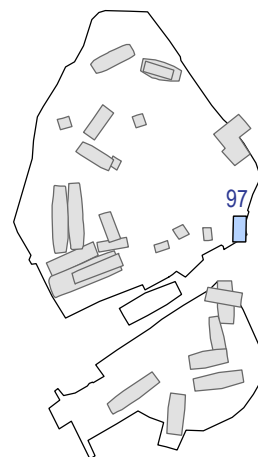
Spannlängd: -

Gavel: -

Övriga konstruktionsdetaljer: -

Två kraftigt stenskodda stolphål med bevarade trärester av stolparna kan eventuellt utgöra spår efter en treskeppig byggnad i den östra delen av undersökningsområdet tillika sydöstra delen av gravfältet Danmark 39:1. Markytan i denna del av gravfältet var störd, vilket kan förklara varför inga ytterligare rester av huset kunde identifieras. Byggnaden kan även ha fortsatt utanför undersökningsområdet i söder.

I ett av stolphålen hade brandlagret från grav 25 deponerats.

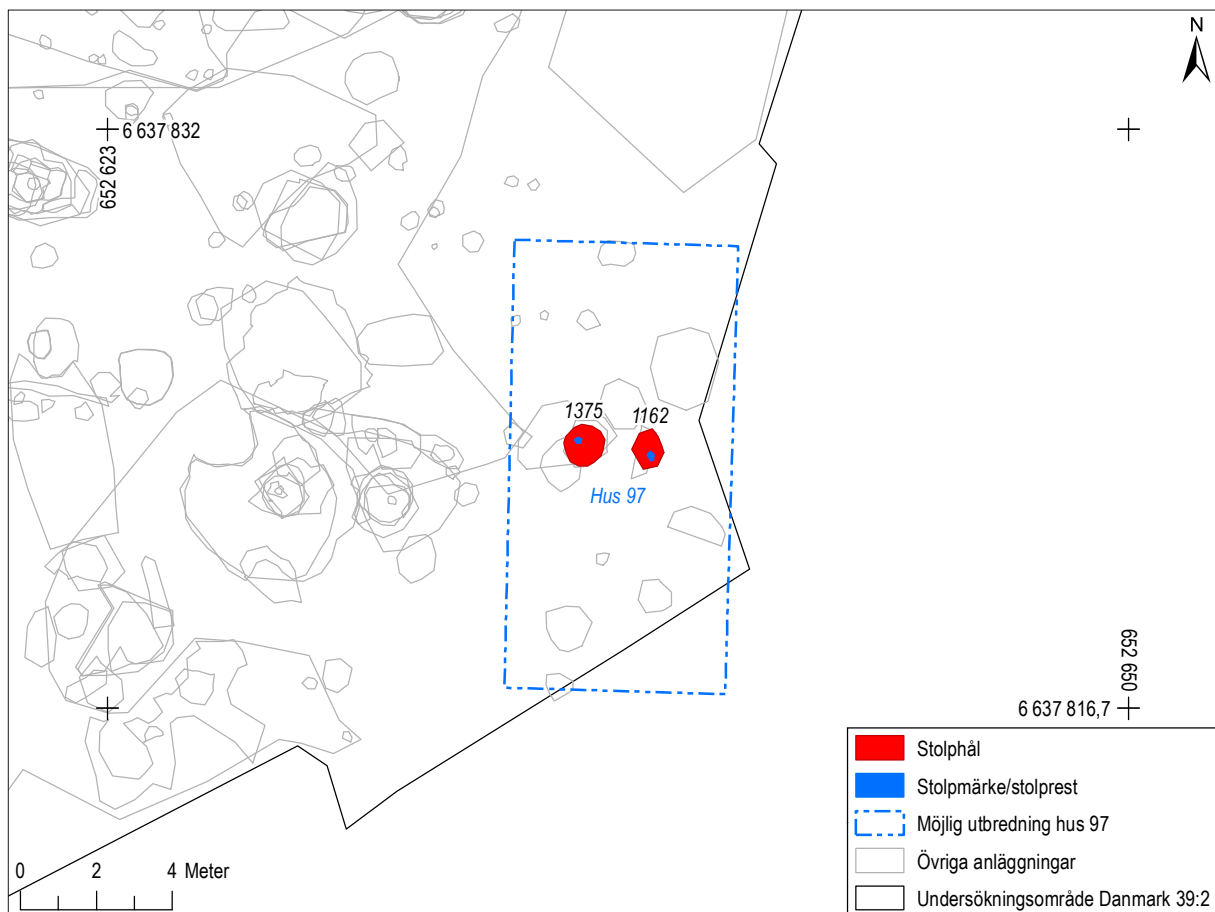
FUNKTION

Jordprover har analyserats från båda stolphålen och i det ena påträffades två fragment skalkorn. I båda stolphålen påträffades också obrända djurben. Materialet är för litet för att säkert kunna uttala sig om funktion, men pekar ändå mot att det kan röra sig om ett bostadshus.

DATERING

En ¹⁴C-analys av stolprester från ett av stolphålen har resulterat i en datering till yngre romersk järnålder. Då materialet utgjordes av tall kan emellertid en viss egenålder förväntas och det eventuella huset kan därför dateras till senare delen av yngre romersk järnålder eller folkvandringstid.

I samma stolphål hade även grav 25 deponerats. Graven har daterats till 700-talet e.Kr.

Figur 58. Anläggningar i hus 97. Skala 1:200.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
1162	Stolphål, stenskott	0,92	0,90	0,10	50 %	Lera
1375	Stolphål, stenskott	1,16	1,03	0,50	50 %	Lera

Makrofossil (antal fröer per kontext och art/typ) Osteologi (vikt per kontext och art)

Kxt-nr	Skalkorn	Ktx-nr	Nöt-kreatur	Däggdjur ospec.	Summa (g)
1375	2	1162	4,2		4,2
Summa:	2	1375		2,8	2,8
		Summa:	4,2	2,8	7

¹⁴C-analys

Kxt-nr	Prov-nr	Typ	Material	BP	Kalibrerat, 2 sigma
1375	8082	Vedart	Tall	1700±30	250–410 e.Kr.

HUS 98

SYLLSTENSHUS, REST AV, HISTORISK TID

Storlek: > 3,7 x 3,5 meter

Orientering: NNV–SSO

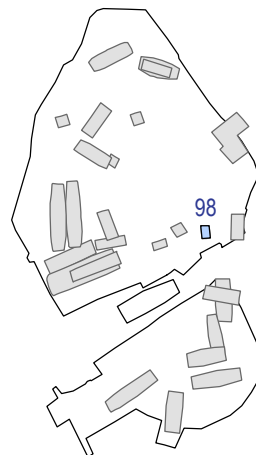
KONSTRUKTION

Yttervägg: stensyll

Av byggnaden påträffades endast delar av en syllstensrad i söder och öster, samt ett tramp-/golvlager. Den östra syllstensraden (1286) bestod av 5–6 stenar placerade med en flat sida uppåt. I norra och södra änden hade sannolikt markfasta stenar nyttjats. Av den södra syllstensraden (1383) återstod endast två rundade stenar. Syllstenarna låg i ett mycket kompakt lerlager (5711) tolkat som ett tramp- eller golvlager.

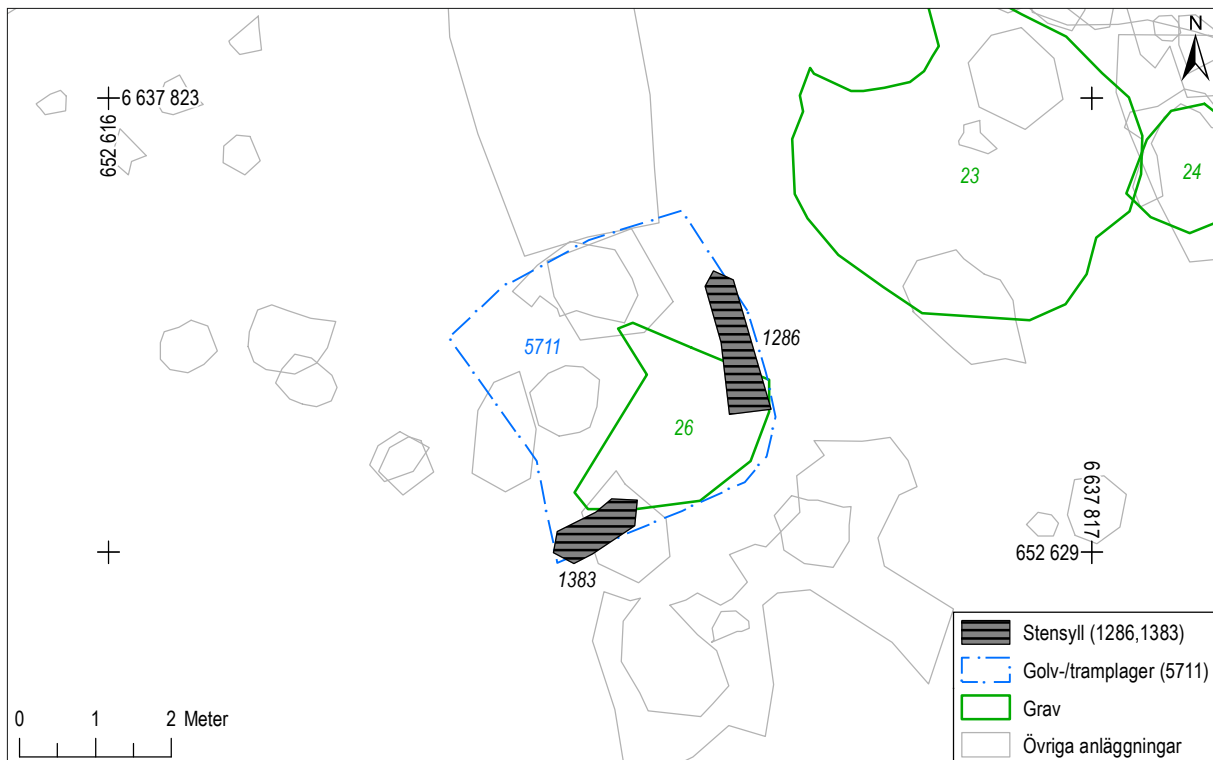
FUNKTION

Inga fynd påträffades som kan bidra till tolkningen av husets funktion. Det jordprov som analyserades från lerlagret (5711) innehöll inget makrofossilt material. Sannolikt har byggnaden fungerat som enhet tillsammans med hus 96. Därmed är en trolig tolkning att det rör sig om någon form av mindre ekonomibyggnad.

DATERING

Huset överlagrade grav 26 samt flera härdar. Huset har sannolikt varit samtida med hus 96 och hör till den bebyggelse som finns markerad på häradskartan från 1859–63. Bebyggelsen finns emellertid inte med på laga skifteskartan från 1857, vilket betyder att den bör ha tillkommit under sent 1850-tal/tidigt 1860-tal. Enligt den ekonomiska kartan från 1951 fanns inte längre någon bebyggelse på platsen.

Figur 59. Anläggningar i hus 98. Skala 1:100.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
1286	Stenkonstruktion,stensyll	1,70	0,50	Ej angivet	100 %	Sten
1383	Stenkonstruktion,stensyll	1,20	0,40	0,05	50 %	Sten
5711	Lager, tramphorisont	3,70	3,50	0,03	100 %	Lera

Figur 60. Resterna av hus 98 på grav 26. I förgrunden ligger syllstensraden 1286. Foto taget från nordost.

HUS 99

JORDKÄLLARE, 1800-TAL

Storlek: 7 x 4 meter

Orientering: NO–SV

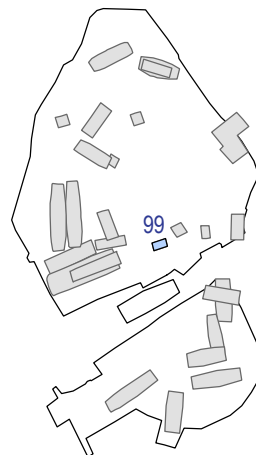
KONSTRUKTION

Jordkällaren var belägen i sydvästsuttningen vid foten av impedimentet med gravfältet Danmark 39:1. Källaren var synlig som en grop i impedimentet redan före avbaning. Vid avtörningen visade det sig att gropen var cirka en meter djup och omgiven av en vall av raseringsmaterial med en öppning åt sydväst, ut mot lerslätten. I botten av gropen fanns ett mörkt lager med raseringsmaterial. Längst in i östra änden av nedgrävningen fanns rester av en tegelmurad vägg.

I samband med förundersökningen dokumenterades en stensyllsrad (A1548) strax väster om källargropen. Stensyllsraden tolkades då som rester av en husgrund och källargropen som en del av detta hus. Denna stensyllsrad kunde emellertid inte återfinnas vid slutundersökningen.

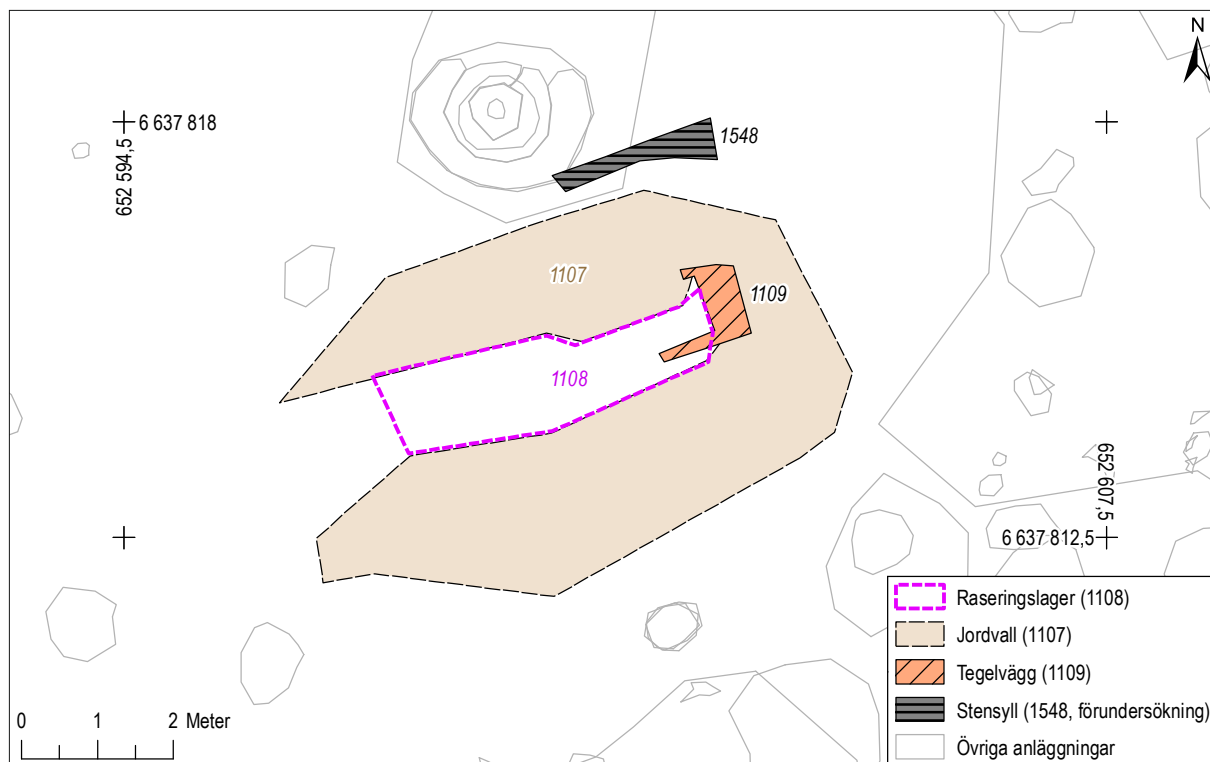
FUNKTION

Källare, ekonomibyggnad. Sannolikt tillhörande enheten med hus 96 och 98.

DATERING

Inga fynd påträffades vid undersökningen som kan datera källaren, men vid förundersökningen framkom vid rensning av stensyllen A1548 keramik och metallföremål som kunde dateras till 1700- eller 1800-tal (Eklund & Thölin 2014, s. 31). Huset har sannolikt varit samtida med hus 96 och hör till den bebyggelse som finns markerad på häradskartan från 1859–63. Bebyggelsen finns emellertid inte med på laga skifteskartan från 1857, vilket betyder att den bör ha tillkommit under sent 1850-tal/tidigt 1860-tal. Enligt den ekonomiska kartan från 1951 fanns inte längre någon bebyggelse på platsen.

Figur 61. Anläggningar i hus 99. Skala 1:100.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
1107	Vall kring källargrop	7	4,5	1,3	<50 %	Sand
1108	Lager, rasering	4,5	1,2	0,4	<50 %	Sand
1109	Tegelkonstruktion, vägg	1,25	1,0	0,45	50 %	Tegel

Figur 62. Källargropen, hus 99, efter avbaning. Foto taget från sydväst.

Figur 63. Halva tegelväggen 1109 i nordöstra änden av källargropen framrensad. Foto taget från sydväst.

BILAGA 2

GRAVAR

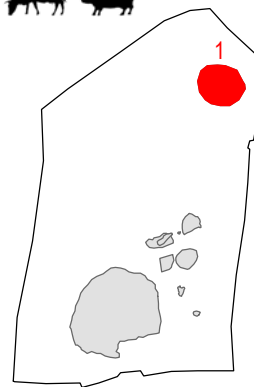
STENSÄTTNING, rundad, flack, cirka 7,0 meter i diameter och max 0,6 meter hög. Yttre kantkedja. Kraftigt skadad.

BRANDLAGER, BRANDGROP och **URNEGROP**

Grav 1 var belägen på en liten bergsklack i den nordligaste delen av gravfältet. Söder om fanns en flack yta med en grupp mindre brand- och skelettgravar samt en mycket stor stensättning (2). Alla gravar låg väster om ett långsträckt (Ö-V) impediment. Stensättningen var inte synlig före avbaning men var känd sedan förundersökningen då man påträffat delar av en stenpackning och ett brandlager, vilka tolkades tillhöra en skadad gravhög med mycket rikt och högklassigt material. Graven var delvis anlagd direkt på ren bergshäll (i väst). Det var tydligt att man utnyttjat den naturliga förhöjningen till att förstora och förstärka intrycket av graven. Grav och bergsklack täckte tillsammans en cirka 9,0x10,5 meter stor yta och höjde sig cirka 1–1,3 meter över de flacka omgivningarna.

Hela bergsklacken var täckt av ett upp till 0,5 meter tjockt jordlager med mycket sentida skräp (1002), närmast att likna vid en sophög. Tillsammans med skräpet låg ett flertal ganska stora stenar (1003), främst i det högsta partiet. Dessa kan vara rester av gravens omplockade stenpackning eller resultatet av markröjning på fastigheten (odlingssten). I lagret fanns även viss inblandning av föremål från graven. Runt den lilla höjden fanns ytterligare nedgrävningar (1020, 1021, 1022, 1031, 1032, 1033, 1034, 1100) med recenta dateringar, flera fyllda med sopor.

Under skräplagret på den västra delen av höjden låg ett tunt, ytligt brandlayerskikt (1086) som vid utgrävning visade sig vara omdeponerat. Det låg nämligen ovanpå jord och skräp som hörde samman med ovanliggande soplager (1002) som dateras till 1900-tal. I brandlagerresten hittades en hel del föremål som kan kopplas till graven. Det var i detta lager som man vid förundersökningen påträffade bland annat svärds- och sköldbeslag (Eklund & Thölin 2014). En stor del av lagret låg blottat och direkt på berghällen, men i den östra delen täcktes det av stenar (5779). De var fint lagda och såg snarast ut

att vara ditlagda som en rekonstruktion av gravens överbyggnad. I gravens norra del, innanför kantstenarna, hittades ytterligare en störning i form av en flack, avlång nedgrävning fylld med jord och sentida skräp (1085). Även ovanpå denna hade man bemödat sig om att lägga tillbaka stenar för att efterlikna en stenpackning (5779). Störningarna är sannolikt gjorda samtidigt i sen tid.

En annan, äldre störning framkom i gravens södra del. Här låg en gles stenpackning (5780) som bara delvis dolde ett tjockt, påfört lerlager (1068). Leran var mycket ren och hade en tydlig avgränsning mot omkringliggande lager. Förutom lite sot innehöll det endast ben och fynd. Samtliga föremål var forntida och hör samman med graven. Frånvaron av sentida skräp tyder på att lerlagret tillkommit redan i förhistorisk eller tidig historisk tid, och att man då delvis grävt sönder underliggande brandlager.

Gravens överbyggnad var kraftigt skadad. Vid förundersökningen förutsatte man att graven en gång utgjort en hög och haft en jordmantel. Några spår efter detta kunde vi inte hitta. Resterna efter en överbyggnad utgjordes av en stenpackning med jordutfyllnad emellan. Vissa delar saknades helt, medan andra var tydligt omplockade (se beskrivning av störningar ovan). De mer intakta delarna av överbyggnaden fanns i öster och utgjordes av en heterogen, oregelbunden stenpackning (1056) med kantkedja (1071). Stenarna låg ställvis tätt, ställvis glest och i 1–2 skikt. Många av dem var rubbade och det var ibland svårt att säga vilka som säkert tillhört graven, och vilka som lagts upp i efterhand. Stenarna låg i siltig jord (1059) med litet inslag av sot, kol och brända ben från underliggande brandlager.

Det nedersta skiktet med jordutfyllnad (1061) i gravens östra, mer välbevarade halva fick ett eget kontextnummer då det avvek utseendemässigt från ovanliggande jord (1059). Lagret var tydligt påverkat av underliggande brandlager och innehöll både sot, aska, eldpåverkade stenar och fynd från gravbålet.

Kantkedjan (1071) var tydligast i den östra delen där stenarna var lagda i en böjd linje, med raka sidor utåt, och precis i brytningen mellan höjdpartiets krön och sluttning. Materialet var ställvis snarlikt det i stenpackningen och gränsen mellan de två var då otydlig. Generellt sett var kantstenarna dock större. I norr fanns antydning till kantkedja som dock verkade något rubbad. I väster och söder saknades både stenpackning och kantkedja helt. En del stenar som förts till packningen (1056) låg även i slänterna utanför kedjan, som en förstärkning. Trots de utanföriggande förstärkningsstenarna bör kantkedjan nog betraktas som en yttre kantkedja.

Under stenpackningen fanns ett brandlager (1060). Detta var kraftigt stört, ställvis omdeponerat och tjockleken varierade stort över ytan. Under den mer ostörda stenpackningen i öst fanns liten skålad urnegrop (1082) nedgrävd i övre delen av lagret. I gropen stod en urna (1081). Utrymmet runt kärlet

hade fyllts upp med brandlager som ramlat ner från sidorna. Urnan saknade mynningsdelarna och var mycket kraftigt fragmenterad. Den undersöktes och tömdes därför på plats. I urnan fanns både föremål och brända ben från djur och människa.

Brandlagret runt urnegropen var tjockt, fett och svartaktigt. I öster utgjordes det endast av en tunn, gråaktig lins som mest låg kvar direkt under de bortplockade stenarna. Hela lagret var tilltryckt av ovanliggande stenar. I sydöstra delen av lagret framkom en slät och äggrund sten (1060:1889), vilken avvek från det övriga materialet i packningen. Stenen låg ner på sidan precis i kanten på brandlagret och mindre än en meter från urnan.

Brandlagret låg delvis i en ännu större, avlång (NNV-SSO) nedgrävning (1084). Brandgropen hade grävts genom ett underliggande lerlager (1063). I botten fanns ett brandpåverkat, rödaktigt skikt med hårt packad, delvis sintrad sand (1083), som visade att gravbålet stått på platsen.

Den centrala delen av gravanläggningen låg på ett rundat, flackt, uppbyggt lerlager (1063) som kan jämföras med lerplattformen i grav 2. Lagret låg i sin tur på den ursprungliga berghällen och moränen.

Anläggningar

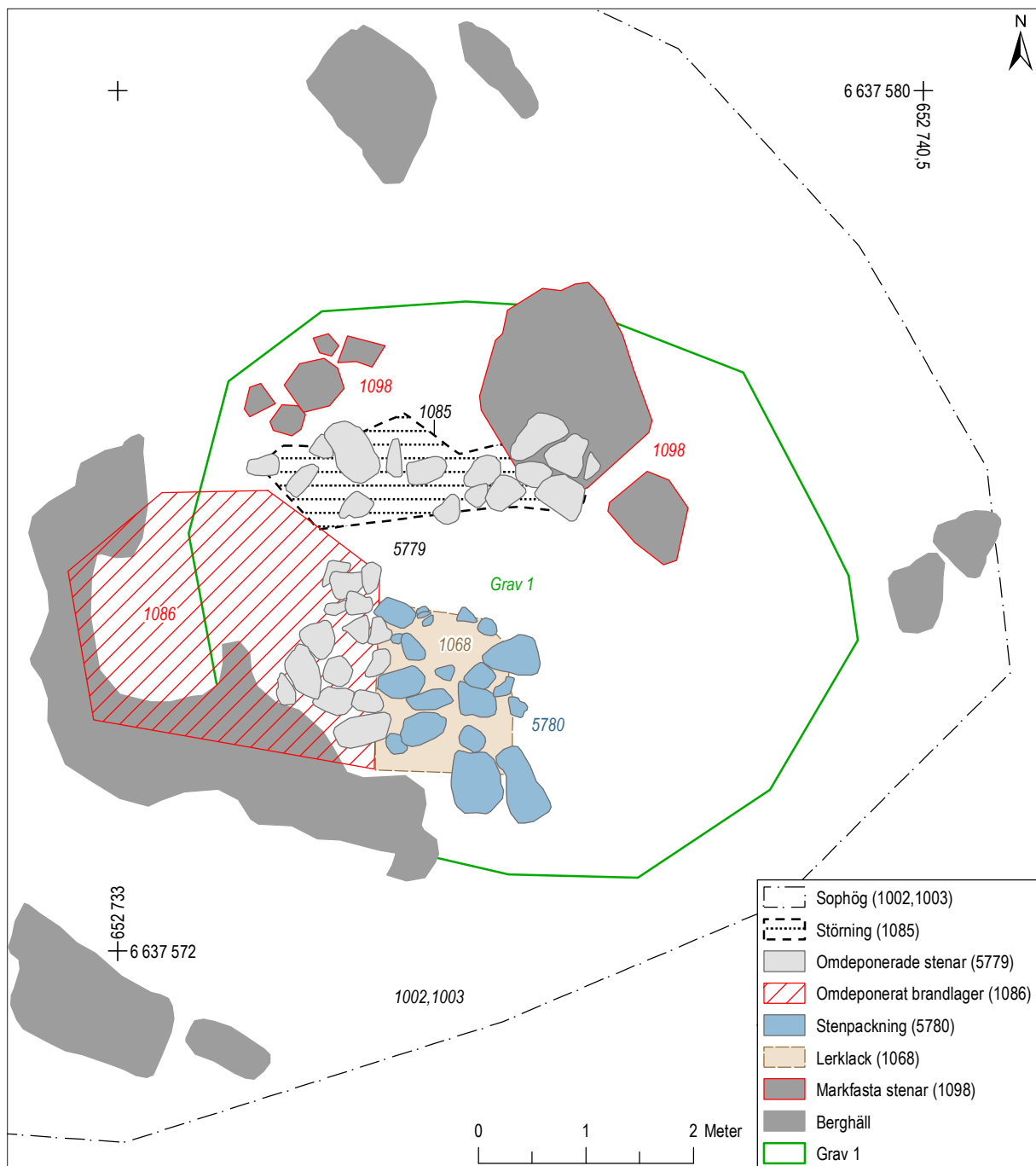
Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1002, 1003	Lager, avfall och sten	15,50	10,50		0,10–0,50	Lera, sten
1056	Stenkonstruktion, stenpackning			5,30	0,40	Sten, 0,7x0,4–0,2x0,13 m
1059	Lager, jordfyllning	5,00	4,00		0,05–0,10	Silt
1060	Lager, brandlager	1,10	0,70		0,25	Bränt ben
1061	Lager, jordfyllning	5,70	3,80		0,05–0,20	Silt
1063	Lager, lerplattform	4,40	3,50			Lera
1068	Lager, sekundärdeposition, odef.	1,40	1,30		0,30	Lera
1071	Stenkonstruktion, kantkedja			5,80	0,40–0,60	Sten
1081	Urna (F1081:2390/1)	0,22	0,20			Keramik
1082	Nedgrävning, urnegrop	0,30	0,30		0,11–0,15	
1083	Lager, eldpåverkat lager	1,10	0,70		0,15	Sand
1084	Nedgrävning, brandgrop	1,20	0,70		0,25	
1098	Stenkonstruktion, markfasta stenar	4,30	1,90			Sten
5779	Stenkonstruktion, sekundär	3,20	3,20		0,25	Sten
5780	Stenkonstruktion, sekundär	1,50	1,30		0,25	Sten

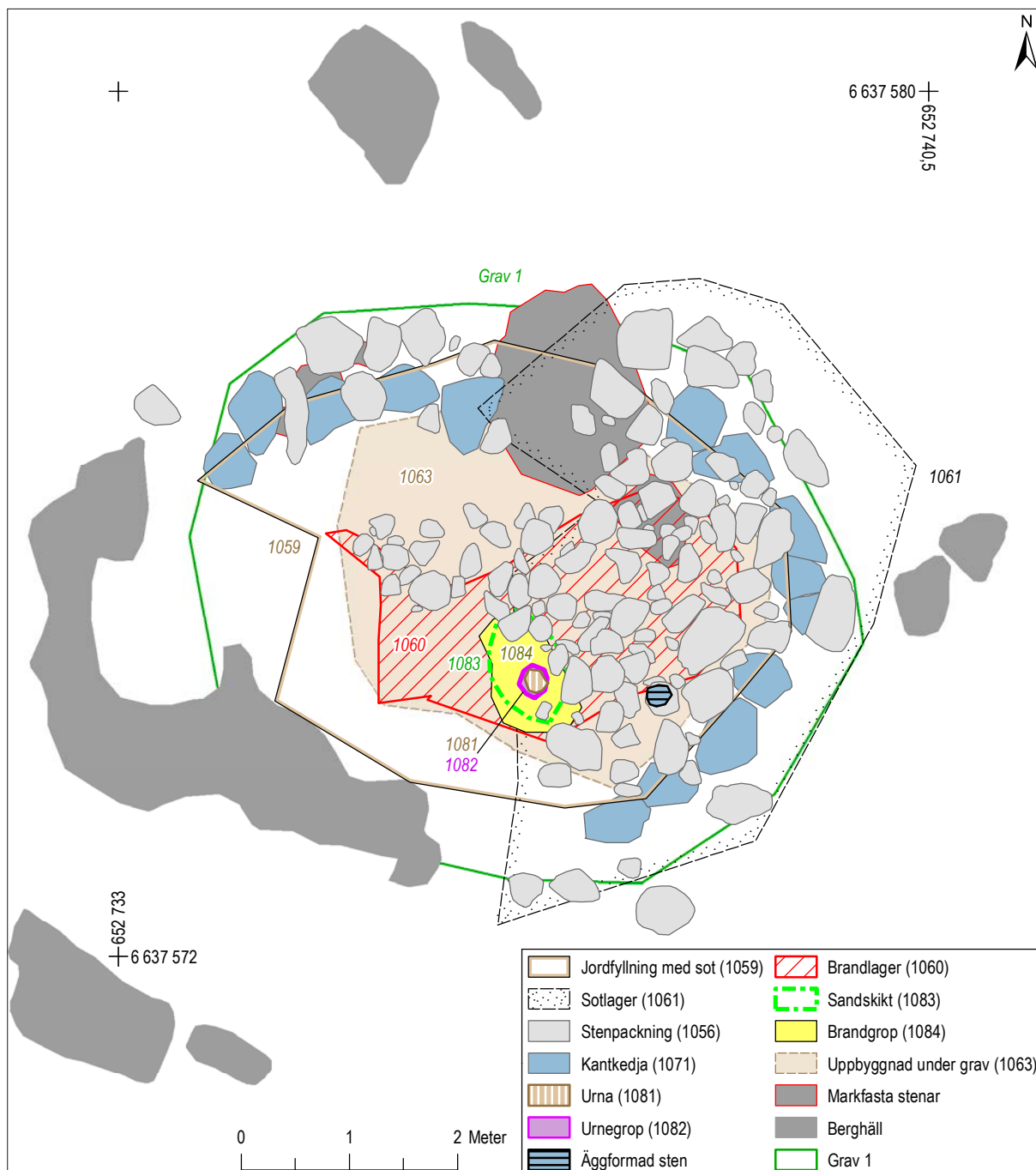
Figur 1. Monterat lodfoto grav 1. Den östra delen av stenpackningen (1056) var mer intakt. I den västra delen saknades stora delar och kvarvarande stenmaterial var delvis omplockat och omdeponerat.

Figur 2. Mängden brända ben i grav 1 uppgick till nästan 8 kilogram. Här syns en del av benmaterialet liggande i sållet.

Figur 3. Plan som visar alla störningar i grav 1. Överst låg ett större lager med skräp (1002/1003), vilket endast delvis syns på planen. Skala 1:60.

Figur 4. Plan som visar alla arkeologiska kontexter i grav 1 som låg kvar in situ vid utgrävningstillfället. Skala 1:60.

Figur 5. Ett urval av föremål från grav 1. Skala 1:1.

FÖREMÅL

De påträffade föremålen var brända, fragmenterade och låg utspridda i ett flertal kontexter, varav flera var omrörda och infiltrerade av sentida lager. Föremålen utgjordes av delar från en sammansatt enkelkam, en lerpärkla, delar av ett svärd med detaljer i cloisonné, delar av en sköld (från förundersökning), en glasbägare (?), ett ornerat benbeslag (skrin?), ornerade ben- och hornföremål (obestämbara), lösa granater, granater infattade i guld, granater infattade i kopparlegering, cirka 50 spelbrickor i elfenben (?) (cirka 20 förgyllda!), rembeslag (?) i cloisonné, hängen (?) i guld, filigrandetaljer i guld, beslag och nitar i kopparlegering, remändebeslag i kopparlegering, silver och järn, sköldtorsölja i kopparlegering, beslag till hästutrustning, beslag i silver, rembeslag i koppar-

legering, remsölja i kopparlegering, rembeslag i järn, liten kedja (?), fiskekrok, stora järnningar och små dekorativa spikar i kopparlegering. Flera av föremålen kan ha utgjort beslag och detaljer på svärd, sköld eller hästutrustning.

Keramikanalysen visar att urnan bestod av ett grovmagrat gods med glättad utsida. Utifrån uppmätningar i fält vet vi att bottendiametern var 11,5 cm och bevarad höjd 11 cm. Buken uppmättes till cirka 20 cm i diameter. En skärva från urnan skickades på lipidanalys, men inga spår av lipider hittades. Ett ganska stort antal skärvor från ett annat, finare magrat kärl påträffades också i brandlagret. I de undre uppbyggnadslagren låg enstaka delar från två andra kärl, varav ett konstaterades vara av mindre storlek.

Föremål

Fyndnr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1002:74/2	Bleck	Järn	2,10	3(3)	Tunna, platta bleckbitar.
1002:90/1	Bleck	Järn	2,45	1(5)	Små platta bleckbitar.
1002:90/2	Smälta	Odef.	1,10	1(1)	Oklar metall.
1002:87/1	Spelbricka	Elfenben (?)	3,60	1	
1002:74/1	Spik	Järn	10,30	1(1)	Stor spik med ovallt huvud.
1060:1738/1	Spik	Järn	10,34	1(1)	Ovallt huvud.
1060:1744/52	Beslag	Ben	3,90	1(7)	Delar av bearbetat men odekorerat beslag. Avlångt, platt med nithål. En rundad ände och en del med kantiga hörn. Ovansida med delvis avfasad kant, delvis uttunnande.
1060:1747/24	Beslag	Ben	0,10	1(1)	Samma som F1060:1744/52.
1060:1744/57	Beslag	Ben	1,20	1(2)	Delar av avlångt, platt beslag. Välvd och slät ovansida som i ena änden blir plattare och bredare. Delvis bearbetad i form av snedställda spår/streck efter nedslipning/filing. Samma som F1060:1747/25.
1060:1747/25	Beslag	Ben	2,40	1(4)	Samma som F1060:1744/57. Spår av litet nithål i kanten på ett fragment.
1060:1744/33	Beslag, rem	Järn	0,30	1(1)	Del av litet rektulärt beslag med nitar i hörnen, troligen till rem. Hör ihop med F1060:1744/66.
1060:1744/66	Beslag, rem	Järn	1,60	1(1)	Hör ihop med F1060:1744/33.
1060:1741/12	Beslag	Kopparlegering	0,80	1(1)	Fragment av platt, ornerat bleck, troligen del av beslag. Mönster av prickar i en kantlinje. Innanför finns inpunsat mönster. Samma som F160:1744/19.
1060:1744/19	Beslag	Kopparlegering	1,80	1(1)	Samma som F1060:1741/12. Spår av halvsfärisk förhöjd kant samt dekor av prickar och närmast hjärtformade mönster.
1060:1747/18	Beslag, rem	Kopparlegering	1,70	1(1)	Del av rektulärt rembeslag med nithål. Upphöjd central del med fyrkantig form, nedsänkt kortsida med nitar. Samma som F1083:2608/5.
1060:1744/63	Beslag	Kopparlegering, granat	0,40	1(1)	Bältesbeslag eller remkorsningsbeslag. Fragment av cloisonnéarbete. Hör sannolikt ihop med F1081:2596/1.
1060:1744/13	Beslag	Silver	4,70	1(1)	Fragment av platt, troligen fyrkantigt beslag. Spår av något organiskt, troligen textil.
1060:1744/6	Kantbeslag	Silver	1,10	1(1)	Del av beslag. Avlångt, rakt och halvrunnt tvärsnitt. Mönster av parallella diagonala linjer. Samma som fynden i F1081:2596/3, F1068:2383/3 och F1060:1747/4.

Föremål, forts.

Fyndnr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1060:1747/4	Kantbeslag	Silver	2,30	1(1)	Del av beslag. Troligen avlångt, rakt och halvrunt tvärsnitt. Fint streckat fiskbensmönster. Samma som F1081:2596/3, F1068:2383/3 och F1060:1744/6.
1060:2429/1	Beslag, filigran	Guld	0,90	1(1)	Litet intakt beslag i filigranteknik, med liggandehund-ornamentik. Långsmalt, böjt, välvtt och med nithål.
1060:1741/10	Beslag, ornerat	Ben	0,10	1(1)	Samma som beslag F1060:1747/16, F1060:1744/48.
1060:1744/48	Beslag, ornerat	Ben	6,30	1(28)	Tunt, platt, ursprungligen rektangulärt, med nitar i hörn. Dekor: kantföljande linjer, grupper med enkla punktcirklar, genombrutet med runda och ovala öppningar. Samma som F1060:1747/16, F1060:1741/10. Jfr F1068:2383/16.
1060:1747/16	Beslag, ornerat	Ben	3,20	1(14)	Samma som F1060:1744/48 och F1060:1741/10.
1060:2649/1	Beslag, svärdshjält	Guld, silver	4,40	1(1)	Beslag i silver med bevarad förgyllning. Djuornamentik i slingrande mönster samt två djurhuvuden och bakben. Samma som F1060:1744:62 samt FU fynd F2 (Eklund & Thölin s. 41).
1060:1744/62	Beslag, svärdshjält	silver	5,00	1(2)	Samma som F1060:2649:1 samt FU fynd F2 (Eklund & Thölin s. 41). Ett fragment är något böjt och verkar bli bredare mot den vridna änden.
1060:22134/1	Beslag, svärdsknapp?	Granat, guld	0,90	1(1)	Cloisonné, del av översta beslag på svärdsknapp? Troligen ursprungligen firsidig med insvängda sidor och symmetriskt mönster centrerat kring en rombisk cell. Hör samman med F1060:1744/9. Möjligen även F1060:2428/1 och F1060:17477/3.
1060:1744/9	Beslag, svärdsknapp?	Guld	0,20	1(1)	Litet kantfragment som (sannolikt) hör ihop med F1060:22134/1.
1060:1747/3	Beslag, svärdsknapp?	Guld, granat	0,10	1(2)	Två mycket små fragment av cloisonnéarbete. Hör sannolikt samman med F1060:2428/1, F1060:1744/9 samt F1060:22134/1.
1060:2428/1	Beslag, svärdsknapp?	Guld, granat	0,20	1(1)	Ett litet fragment i cloisonnéteknik. Hör sannolikt samman med F1060:1747/3, F1060:1744/9 samt F1060:22134/1.
1060:1741/1	Bleck	Kopparlegering	4,90	1(4)	Obestämbara, delvis försmälta bleckbitar från föremål.
1060:1744/26	Bleck	Kopparlegering	7,50	7(7)	Försmälta bleck. Oformliga, men tydligt komna från tunna bleck.
1060:1744/22	Bleck	Silver	0,78	1(8)	Ytterst tunna silverflagor. Samma som F1083:2608/4.
1060:1747/19	Bryne	Bergart, odef.	5,00	1(1)	
1060:1744/8	Fiskekrok	Järn	0,14	1	Liten intakt krok för småfisk.
1060:1741/11	Glasbägare?	Glas	1,90	1(3)	Smältor av transparent glas med svagt gulgrön nyans. Troligen samma som F1060:1744/55, F1060:1747/22.
1060:1744/55	Glasbägare?	Glas	27,90	1(81)	Smältor av transparent glas med svagt gulgrön nyans. Troligen samma som F1060:1741/11, F1060:1747/22.
1060:1747/22	Glasbägare?	Glas	21,90	1(59)	Smältor av transparent glas med svagt gulgrön nyans. Troligen samma som F1060:1741/11, F1060:1744/55.
1060:1744/34	Guldtråd	Guld	0,70	1(1)	S-spunnen guldtråd gjord av 3 tunna filigrantrådar. Kan ha suttit på svärdshjält.
1060:1744/38	Holk	Guld	0,50	1(1)	Liten, något avsmalnande holk i filigranteknik, del av större föremål.
1060:1744/36	Hänge?	Guld	1,20	1(1)	Hänge? Guld föremål med ytligt inristat fiskbensmönster. Tunnt, avlångt avsmalnande och med upprullad ände på smalaste stället.
1060:1747/2	Kantlist	Kopparlegering	0,30	1(1)	Del av kantlist med rundad ögla.
1060:1741/2	Nit	Järn	22,51	3(3)	
1060:1744/40	Nit	Järn	32,60	5	
1060:1744/44	Nit	Järn	9,70	1(1)	
1060:1744/67	Nit	Järn	4,00	1(1)	Avvikande form: tungformig bricka.
1060:1747/8	Nit	Järn	215,40	1(42)	
1060:1785/1	Nit	Järn	9,05	1(1)	
1060:2424/1	Nit	Järn	29,70	3(3)	

Föremål, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1060:2425/1	Nit	Järn	11,37	1	
1060:2426/1	Nit	Järn	12,80	1(1)	
1060:1744/24	Nit	Kopparlegering	0,50	1(1)	Avvikande form: liten välbevarad nit med sex-kantig nitbricka.
1060:1747/6	Nit?	Järn	4,10	1(1)	Huvud från nit eller spik.
1060:1747/11	Nitar?	Kopparlegering	4,80	2(2)	
1060:1744/10	Obestämd, cloisonné-arbete	Granat	0,17	1(1)	Lös granat. Har varit infattad.
1060:1744/35	Obestämd, cloisonné-arbete	Granat	0,12	1(1)	Lös granat. Har varit infattad.
1060:1744/54	Obestämd, cloisonné-arbete	Granat	0,20	1(2)	Lös granat. Har varit infattad.
1060:1744/37	Obestämd, cloisonné-arbete	Guld, granat	1,00	1(1)	Guldfattad, droppformig granat. Formen återfinns bl.a. i benpartiet på vendelkråkor.
1060:1741/5	Obestämd	Horn	0,30	1(2)	Del av platt, avlångt föremål där baksidan ej varit avsedd att synas. Delvis avfasade kanter och slarvigt gjort ruttmönster. En spetsdel och ett kantfragment. Troligen samma som F1060:1744/45, F1060:1744/51, F1060:1741/5, F1060:1744/56, F1060:1747/21, F1060:1747/23.
1060:1744/45	Obestämd	Horn	7,20	1(10)	Del av platt, avlångt föremål där baksidan ej varit avsedd att synas. Vissa fragment snedvridna av eldpåverkan. Slät ovansida. Delvis avfasade kanter och slarvigt gjort ruttmönster. Samma som F1060:1741/5, F1060:1744/51, F1060:1741/5, F1060:1744/56, F1060:1747/21, F1060:1747/23.
1060:1744/51	Obestämd	Horn		1(8)	Del av platt, avlångt föremål där baksidan ej varit avsedd att synas. Spetsigt. Något avfasade kanter, gjorda snedställda streck som ställvis bildar ruttmönster. Troligen samma som F1060:1744/45, F1060:1744/51, F1060:1741/5, F1060:1744/56, F1060:1747/21, F1060:1747/23.
1060:1744/56	Obestämd, beslag	Horn	1,60	1(2)	Del av föremål ornerat med slarvigt gjorda ristningar som liknar ett ruttmönster. Ena fragmentet kraftigt välvt, det andra nästan som en takås. Två små nithål med spår av järn.
1060:1747/21	Obestämd	Horn	1,80	4(7)	Del av platt, avlångt föremål där baksidan ej varit avsedd att synas. Något avfasade kanter, gjorda snedställda streck som ställvis bildar ruttmönster. Troligen samma som F1060:1744/45, F1060:1744/51, F1060:1741/5, F1060:1744/56, F1060:1747/21, F1060:1747/23.
1060:1747/23	Obestämd	Horn	3,20	1(3)	Del av platt, avlångt föremål där baksidan ej varit avsedd att synas. Vissa snedvridna av eldpåverkan. Delvis avfasade kanter och slarvigt gjort ruttmönster.
1060:1741/3	Obestämd	Järn	2,60	1(5)	Ev del av två nålar + tre små klumpar.
1060:1741/4	Obestämd	Järn	102,57	1	Stor, tung, avsmalnande med tånge. 4-sidigt tvärsnitt. Låg ytligt. Recent redskap?
1060:1744/14	Obestämd	Järn	6,52	1(2)	Små klumpar.
1060:1744/43	Obestämd	Järn	34,20	6(6)	Klumpar, röntgade. Enligt foto en del nitar och stjärkar till nit/spik.
1060:1744/60	Obestämd	Järn	1,30	1(1)	Kantfragment från okänt föremål. Tydlig mynningskant.
1060:1747/14	Nit	Järn	15,30	3(3)	Klumpar, röntgade. Nitar enligt foto.
1060:1747/17	Obestämd	Järn	1,50	2(2)	Oformliga klumpar/smältor.
1060:1744/12	Obestämd	Kopparlegering	6,90	20(20)	Små oformliga klumpar och småfragment av olika föremål i kopparlegering, bl.a. fem små tunna bleckbitar, tre tenar.
1060:1744/15	Obestämd	Kopparlegering	1,08	1(1)	Y-formig, böjd ten.
1060:1744/27	Obestämd	Kopparlegering	0,40	2(2)	Liten, långsmal med ögla. Kan tillhöra upphängning av redskap, pärla etc.
1060:1744/28	Obestämd	Kopparlegering	2,30	3(3)	Liten, långsmal ten med klotformig kula i ände.

Föremål, forts.

Fynd- nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1060:1744/32	Obestämd	Kopparlegering	35,70	19(19)	Oformliga klumpar/smältor.
1060:1744/59	Obestämd	Kopparlegering	16,00	1(1)	Oformlig klump/smälta.
1060:1744/61	Obestämd	Kopparlegering	1,20	1(1)	Litet kantfragment.
1060:1744/7	Obestämd	Kopparlegering	0,30	1(1)	Avbruten stjälk med runt huvud. Nit, spik eller nål.
1060:1747/1	Obestämd	Kopparlegering	5,98	1(5)	Små obestämbara fragment.
1060:2584/1	Obestämd	Kopparlegering	5,80	1(5)	Oformliga klumpar/smältor.
1060:2584/2	Obestämd	Kopparlegering	1,23	2(2)	Oformliga klumpar/smältor.
1060:1744/16	Obestämd, cloisonné- arbete	Kopparlegering, granat	0,60	1(1)	Rund , infattad granat. Möjlig rest efter fäste/upphängning.
1060:1741/6	Obestämd	Kopparlegering, silver	6,80	2(2)	Två föremålsfragment. En liten skedformig. Ett avbrutet, bandformigt.
1060:1744/21	Obestämd	Kopparlegering, silver	1,50	1(1)	Fragment av obestämbart föremål med försilvrad yta.
1060:1744/53	Obestämd	Lera	0,10	1(1)	Fäste för granat? Knappliknande med liten knapp på ena sidan och rutigt avtryck på andra
1060:1744/31	Obestämd	Silver	9,00	12(12)	Tre större och nio mindre fragment av föremål.
1060:1744/65	Obestämd	Silver	5,20	1(2)	Avlångt, välvt, tungformigt föremål. Saknar nithål och andra fäst-anordningar.
1060:1744/17	Omvikt kantbeslag?	Kopparlegering	0,40	1(1)	Fragment av bandformigt beslag ornerat med parallella linjer och upphöjda ytterkanter.
1060:1744/29	Omvikt kantbeslag?	Kopparlegering	1,50	5(5)	Fragment av bandformigt beslag (?) En böjd, som en hörnbit. Nithål.
1060:1744/18	Beslag, rem	Kopparlegering	4,70	1(1)	Rembeslag, utan orering. Nithål i varje hörn.
1060:1744/3	Remkorsnings- beslag	Kopparlegering	6,10	1(2)	Del av remkorsningsbeslag till häst. Mönster: punktlinje och S-formiga figurer.
1060:1744/20	Remkorsnings- beslag?	Kopparlegering	0,90	1(1)	Remkorsningsbeslag häst? Osäkert. Har andra dimensioner än fyndet i F1060:1744/3.
1060:1744/1	Remände- beslag	Kopparlegering, järn	3,70	1(1)	Två rektangulära bleck som omsluter en rem. Andra änden T-formig.
1060:1744/64	Remände- beslag	Silver	1,30	1(1)	Del av tungformigt beslag med avfasad kant. Dekor av punktlinjer anas.
1060:1744/49	Remände- beslag	Silver, guld	5,40	1(1)	Framsida föreställer ett ansikte. Rester av förgyllning.
1060:1744/50	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	6,10	1(16)	Kamtypologi: Petrés (M1, S3, R3, L2, L8). Järnnitar. Samma som F1060:1747/20, F1068:1730/2, F1068:2383/15, F1083:2608/21.
1060:1747/20	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	10,40	1(18)	Kamtypologi: Petrés (M1, S3, R3, L2, L8). Järnnitar. Samma som F1060:1744/50, F1068:1730/2, F1068:2383/15, F1083:2608/21
1060:1744/58	Smälta	Glas	0,70	1(1)	Smält glas? Svart.
1060:1744/11	Smälta	Guld	0,37	1(1)	Liten kulformad.
1060:1744/30	Smälta	Guld	0,90	2(2)	Osäkert material.
1060:1744/2	Smälta	Kopparlegering	0,96	1(2)	Pyttesmå fragment.
1060:1744/23	Smälta	Kopparlegering	20,20	1(41)	Flertal små kulformade smältor.
1060:1744/4	Smälta	Kopparlegering	6,30	1(2)	Två obestämbara klumpar från försmälta föremål. Innan konservering anades ornamentik på ena.
1060:1744/5	Smälta	Kopparlegering	7,60	27(27)	Kulformiga små smältor.
1060:1747/10	Smälta	Kopparlegering	13,00	29(29)	Små smältor med olika form.
1060:1747/7	Smälta	Kopparlegering	5,80	20(20)	Kulformiga smältor.
1060:1747/26	Smälta	Odef.	4,1	2	Oformliga klumpar/smältor.
1060:1741/7	Spelbricka	Elfenben (?)	0,05	1(1)	Förgylld.

Föremål, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1060:1741/8	Spelbricka	Elfenben (?)	2,30	10(10)	
1060:1741/9	Spelbricka	Elfenben (?)	1,60	5(5)	
1060:1744/46	Spelbricka	Elfenben (?)	2,50	2(2)	Förgylld.
1060:1744/47	Spelbricka	Elfenben (?)	1,10	1(4)	
1060:1747/15	Spelbricka	Elfenben (?)	1,70	2(3)	
1060:1784/1	Spelbricka	Elfenben (?)	3,44	1(3)	Förgylld.
1060:1905/1	Spelbricka	Elfenben (?)	1,10	1(1)	Förgylld.
1060:2430/1	Spelbricka	Elfenben (?)	2,40	1(1)	
1060:2431/1	Spelbricka	Elfenben (?)	9,30	3(4)	Två delar med spår av förgyllning.
1060:2594/1	Spelbricka	Elfenben (?)	38,80	14(14)	Fem med spår av förgyllning.
1060:2594/2	Spelbricka	Elfenben (?)	1,20	2(2)	
1060:2598/1	Spelbricka	Elfenben (?)	3,45	1(1)	Förgylld.
1060:2598/2	Spelbricka	Elfenben (?)	33,30	19(19)	Tre med spår av förgyllning.
1060:2598/3	Spelbricka	Elfenben (?)	3,10	7(7)	
1060:2599/1	Spelbricka	Elfenben (?)	7,00	4(5)	Alla med spår av förgyllning.
1060:2599/2	Spelbricka	Elfenben (?)	0,30	1(1)	
1060:2604/1	Spelbricka	Elfenben (?)	6,20	2(2)	
1060:2606/1	Spelbricka	Elfenben (?)	17,60	10(10)	Tre med spår av förgyllning.
1060:2606/2	Spelbricka	Elfenben (?)	0,30	1(1)	
1060:1744/39	Spik	Järn	9,20	1	Huvud ovalt.
1060:1744/42	Spik	Järn	3,66	2	Två små stift.
1060:1747/13	Spik	Järn	6,47	2(2)	
1060:1744/25	Spik	Kopparlegering	13,20	13(13)	Småspikar.
1060:1744/41	Spik?	Järn	22,35	4(4)	Troligen från spik.
1060:1747/9	Sölja	Järn	31,60	1	Stor kraftig sölja i järn, möjligen till hästutrustning.
1060:1747/5	Sölja	Kopparlegering	5,60	1(2)	Liten kvadratisk remsölja. Ingen synlig ornering.
1060:1747/12	Ten	Järn	7,20	4(4)	Stjälkar från nit eller spik.
1060:1741/13	Ten	Kopparlegering	0,40	1(1)	
1061:1295/1	Nit	Järn	19,63	1(1)	
1061:2625/1	Obestämd	Järn	3,30	1(1)	
1061:2626/1	Obestämd	Järn	13,50	1(1)	Oformlig klump.
1061:1234/1	Pärå	Lera	1,90	1(1)	Rundad med plana ändar.
1061:2624/1	Spik	Järn	4,40	1(1)	
1061:2650/1	Spik	Järn	1,60	1(1)	
1063:1590/1	Glasbägare?	Glas	0,90	1(3)	Försmälta fragment. Mörkare, mer metallisk färg än de fragment som förts till ev glasbägare i F1060:1744/55.
1063:1315/1	Obestämd	Kopparlegering	2,50	1(1)	Oformlig klump.
1063:1396/1	Obestämd	Kopparlegering	3,90	1(1)	Oformlig klump.
1068:1694/1	Spelbricka	Elfenben (?)	3,10	1	Förgylld.
1068:2383/4	Beslag, rem?	Kopparlegering	1,00	1(3)	Rembeslag? Del av firsidigt beslag med nithuvud bevarat i ett hörn.
1068:2383/19	Kantbeslag	Silver	0,40	1(1)	Litet fragment, hopknucklat. Samma som F1060:1744/6, F1060:1747/4, F1081:2596/3.
1068:2383/16	Beslag, ornerat	Ben	0,30	1(3)	Tunt, platt, ursprungligen rektangulärt, med nitar i hörn. Dekor: kantföljande linjer, grupper med enkla punktcirklar, prickar, genombrutet med runda och ovala öppningar. Samma som F1060:1747/16, F1060:1744/48, F1060:1741/10.

Föremål, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1068:2383/20	Beslag, ornerat	Ben	1,10	1(1)	Del av avlångt beslag med kilformad ände åt ena hållet. Andra änden tjockare, rundad med enkla punktcirklar. Två nitar.
1068:2383/17	Glasbägare?	Glas	4,50	1(6)	Smältor av transparent glas med svagt gulgrön nyans. Troligen samma som i 1060.
1068:2623/1	Nål?	Järn	0,50	1(1)	Nålliknande föremål.
1068:1902/4	Obestämd	Horn	0,10	1(1)	Fragment av platt föremål med avfasad kant. Dekor av slarvigt gjorda, snedställda streck på avfasningen. Jfr med F1068:2383/18 samt fynd i 1060.
1068:2383/18	Obestämd	Horn	0,40	1(1)	Fragment av platt, avlångt föremål med avfasad kant. Dekor av slarvigt gjorda, snedställda streck. Jfr med F1068:1902/4 samt fynd i 1060.
1068:2383/7	Kedjelänk?	Järn	0,60	1(1)	Ser ut att kunna vara två ihopkorroderade kedjelänkar. Samma som F1081:2596/4.
1068:2383/3	Obestämd	Kopparlegering	1,00	1(3)	Två små försmälta fragment av bronsbleck. Nithålskant anas.
1068:2383/5	Obestämd	Kopparlegering	8,40	1(1)	Oformlig klump. Enligt röntgenfoto är det en nit eller spik.
1068:2383/14	Obestämd, cloisonné-arbete	Kopparlegering, guld	1,81	1(1)	Spår av granatfäste.
1068:2383/9	Omvikt kantbeslag	Kopparlegering	1,30	1(1)	U-formigt kantbeslag dekorerad med parallella band/ linjer. Påminner om F1060:1744/17, men ej exakt samma.
1068:2383/8	Remände-beslag	Kopparlegering	2,80	1(1)	Ändel av tungformigt beslag med avfasad kant. Dekor: punktlinjer, hjärtformade figurer, S-formade figurer. Jfr mönster i F1060:1744/3.
1068:1730/2	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,40	1(2)	Samma som F1060:1744/50, F1060:1747/20, F1068:2383/15, F1083:2608/2.
1068:2383/15	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	1,30	1(3)	Samma som F1060:1744/50, F1060:1747/20, F1068:1730/2, F1083:2608/21.
1068:2383/11	Smälta	Guld	0,60	1(1)	Liten kulformad.
1068:2383/10	Smälta	Kopparlegering	8,40	19(19)	Huvudsakligen kulformade smältor.
1068:1730/1	Spelbricka	Elfenben (?)	4,40	2(2)	
1068:1902/1	Spelbricka	Elfenben (?)	3,00	1(2)	
1068:1902/2	Spelbricka	Elfenben (?)	3,00	1(1)	Spår av förgyllning.
1068:1902/3	Spelbricka	Elfenben (?)	0,40	1(1)	
1068:2370/1	Spelbricka	Elfenben (?)	2,40	1(1)	
1068:2383/12	Spelbricka	Elfenben (?)	5,00	3(3)	Ett mindre fragment med förgyllning.
1068:2383/13	Spelbricka	Elfenben (?)	0,40	1(1)	
1068:2383/2	Spik	Kopparlegering	1,30	2(2)	Små spikar. Jfr med F1083:2608/6.
1068:2383/6	Spik	Kopparlegering	2,70	1(1)	
1068:2383/1	Ten	Järn	2,50	1(1)	Nitstjälk?
1074:2391/1	Spelbricka	Elfenben (?)	2,60	1(1)	
1074:2399/1	Obestämd	Glas	1,60	1(2)	
1081:2596/1	Beslag	Kopparlegering, granat	8,40	1(3)	Del av bältesbeslag eller remkorsningsbeslag, cloisonnéarbete. Fyrsidig form, med upphöjda och inåtlutande ytterkanter. Innanför kanterna finns celler, delvis med bevarade, infattade granater. Spår av ornamentik, troligen inpusade prickar. Hör sannolikt ihop med F1060:1744/63.
1081:2596/3	Kantbeslag	Silver	2,40	1(1)	Avlångt, rakt och välvt med halvrunt tvärsnitt. Fint streckat mönster i rombiska och triangulära fält. Samma som fynden i F1060:1744:6, F1068:2383/3 och F1060:1747:4.
1081:2596/2	Obestämd, cloisonné-arbete	Granat	0,06	1(1)	Har varit infattad.
1081:2596/4	Kedjelänk?	Järn	0,90	1(1)	Ser ut att kunna vara två ihopkorroderade kedjelänkar. Samma som F1068:2383/7.

Föremål, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1083:2608/5	Beslag, rem	Kopparlegering	3,90	2(2)	Samma som F1060:1747/18.
1083:2608/9	Beslag	Kopparlegering, järn, silver	6,50	3(3)	Rester av delar av tre ihopkorroderade men olika föremål: 1) Ett möjligt beslag i kopparlegering. 2) Ett möjligt remsbeslag i silver (påminner om F1060:1747/18 och F1083:2608/5). 3) Ett obestämbart föremål av järn.
1083:2608/24	Beslag?	Kopparlegering	2,00	1(1)	Del av beslag? Bevarad del tungformig.
1083:2608/4	Bleck	Silver	0,10	3(2)	Obestämbara fragment. Samma som F1060:1744/22.
1083:2608/11	Hänge?	Guld	0,70	1(1)	Tunn, dubbelvikt guldfolie, ursprungligen rund form med genombrutet mönster.
1083:2608/13	Nit	Järn	13,40	5(5)	
1083:2608/2	Obestämd, cloisonné-arbete	Granat	0,10	1(1)	Lös granat. Har varit infattad.
1083:2608/1	Obestämd, cloisonné-arbete	Granat, silver	0,40	1(1)	Lös granat. Har varit infattad. Mönstrad i form av två koncentriska cirklar med spår av silver i skårorna.
1083:2608/19	Obestämd	Järn	1,20	1	Klump.
1083:2608/22	Obestämd	Järn	0,80	1(1)	Avlång, platt tungformig järnten.
1083:2608/14	Obestämd	Kopparlegering	5,90	8(8)	Smältor med antydning till form, många långsmala.
1083:2608/23	Obestämd	Kopparlegering	3,50	1(2)	Två små kantdelar med utåtvikt, platt kant. Ev spår av mönster på utsidan.
1083:2608/7	Pressbleck	Kopparlegering	0,30	1(3)	Tre tunna bleckfragment. Ett med spår av pressat mönster i form av parallella linjer. Ett fragment med nihål.
1083:2608/21	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	1,30	1(3)	Samma som F1060:1744/50, F1060:1747/20, F1068:1730/2, F1068:2383/15.
1083:2608/15	Slidknapp, svärd	Guld, silver, granat	6,70	1(1)	Cloisonnéarbete. Pyramidformad slidknapp. Del av svärdsutrustning.
1083:2608/12	Smälta	Guld	0,58	1	
1083:2608/16	Smälta	Guld	1,80	2(2)	
1083:2608/18	Smälta	Kopparlegering	2,00	10(10)	
1083:2608/20	Smälta	Kopparlegering	14,36	23(23)	
1083:2608/25	Smälta	Kopparlegering	7,5	2(2)	
1083:2608/3	Smälta	Silver?	2,00	5(5)	
1083:2608/17	Spik	Kopparlegering	2,20	1(1)	
1083:2608/6	Spik	Kopparlegering	4,20	7(7)	Små spikar eller nubbar. Jfr intakt liten spik i F1068:2383/2.
1083:2608/8	Spik?	Järn	1,10	1(1)	Ev nål?
1083:2608/10	Sölja	Kopparlegering	3,00	1(1)	Del av sköldtomssölja. Dekorränd i ena änden.
10000:687/1	Ten	Silver?	0,20	1(1)	
1060:1743/1	Kärl	Keramik	103,9	169	
1060:1746/1	Kärl	Keramik	29,1	67	
1063:1297/1	Kärl	Keramik	1,1	1	
1063:1589/1	Kärl	Keramik	0,8	2	
1081:2390/1	Kärl	Keramik	755,7	1415	Urna.
1083:2609/1	Kärl	Keramik	39,5	85	
1083:2609/2	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	0,9	2	
1060:1746/2	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	2,1	5	
1061:2625/1	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	13	1	

OSTEOLOGI

Eftersom grav 1 var kraftigt skadad påträffades föremål och ben i både intakta och omrörda delar av graven. 11 av gravens kontexter innehöll bränt benmaterial, varav fem stycken innehöll ben från människa. Sammantaget visar den osteologiska analysen att graven innehållit minst två människor: en vuxen man mellan 18–64 år och ett barn på cirka 5 år (+/- 16 månader). Barnet har inte kunnat könsbedömas. I graven låg även brända ben från minst 12 djur fördelade på 8 olika arter: två hundar, en häst, ett nötdjur, två grisar (vuxen och kuling), två får/get (vuxen och lamm/killling), en duvhök, en fisk och två björnar. Från björn fanns endast klor (falanger), vilket tyder på att det rör sig om björnfällar. Därtill påträffades också en del obrända djurbensfragment, främst i det undre uppbyggnadslagret i lera (1063). Delar från en gris, ett får, ett nötkreatur samt en hönsfågel har identifierats. Dessa kan utgöra matgåvor. Det obrända benmaterialet härrör både från köttfattiga (främst nöt) och köttrika kroppsregioner (får/get och gris).

För att se om fördelningen av föremål och ben i lagret kunde berätta något om de döda och gravbålets uppbyggnad plockades fynden in från flera mindre enheter, även om det är svårt att dra några slutsatser utifrån endast den mindre, oskadade delen. Resultaten visar inte på någon avsiktlig fördelning av ben eller föremål, förutom möjligen i själva urnan. I denna låg delar av en människa (kranium, armar, ben, rygg, hand, axel), en hund (delar från hela kroppen), en fågel (ospecificerad) och björn (falang) samt delar av ett bältesbeslag i cloisonné, ett kantbeslag i silver, en kedjelänk i järn och en lös granat.

MAKROFOSSIL

Sex stycken makrofossila prover samlades in och analyserades. Dessa kom från brandlagret (1060), urnans fyllning (1081), underliggande lerlager (1063), lerklacken (1068) samt sandlagret (1083) i botten på nedgrävningen. Vid analysen av makrofossil ifrån brandlagrets västra del hittades ett flertal frön av skalkorn. Övriga prover innehöll endast träkol.

DATERING

Graven dateras till tidig vendeltid eller cirka 550–600 e.Kr., baserat på ett flertal av föremålen, såsom kam och svärdsdetaljer.

Osteologi (förundersökning/FU)

Kxt-nr (FU)	Art	Vikt (g)	Kommentar
700	Människa	2,4	Bränt
	Häst	0,5	Bränt
	Mellanstort rovdjur	0,2	Bränt
	Stor gräsätare	2	Bränt
	Mellanstort däggdjur	3	Bränt
	Djur	10,9	Bränt
	Djur	0,1	Obränt
	Ospecificerat	30,7	Bränt
Summa:		49,8	

Figur 6. Elin Säll tömmer den fragmenterade urnan i grav 1. Arbetet krävde stor noggrannhet och dokumenterades direkt i fält, med stöd av vår osteolog Tove Björk.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1060	Människa	Kranium. Tandkrona (P1).	5 år +- 16 mån.*		3	Bränt
10000, 1002 (rens), 1060 (brandlager), 1063 (lerplattform), 1081 (urna), 1083 (botten brandgrop)	Människa	Kranium, tandrötter, kota, skulderblad, överarmsben, armbågsben, Lårben skenben, knäskål, tå/fingerben.	18–64 år**	♂? ***	829,33	Bränt. Benen i dessa kontexter har bedömts tillhöra samma individ. Patologi: En kota något sned. Benpålagring samt flava ligamenta på två kotor.
10000, 1060, 1068 (lerlager), 1081, 1083	Hund	Kranium, tandrötter, över-/underkäke, tå/fingerben, kotor, bröstben, lårben, skenben, hand/fotben, mellanhand/fotsben, svanskota.	>1,5 år		471,51	Bränt. Åldersbedömning. Färdiga lårben samt skenben, två knäskålar från vänster sida indikerar minst två hundar.
1060, 1083	Häst	Hand och fotben.			55,4	Bränt
10000, 1060, 1068	Gris	Kranium, tand, kota, revben, överarmsben, armbågsben, strålben, mellanhand/fotsben, tå/fingerben,	Vuxen		59,13	Bränt. Åldersbedömning. Rörben samt kraniefragment från minst en vuxen individ och en tandkrona utan rot indikerar en kulting.
1060	Gris	Tandkrona utan rot.	Kulting			Bränt. Åldersbedömning: Tandkrona utan rot.
1060	Gris	Tand, överarmsben, knäskål, höftben.		Sugga	13,6	Obränt. Könnsbedömning: Höftben.
1002, 1060, 1063, 1083	Får/get	Kranium, tand, underkäke, skulderblad, kota, revben, överarmsben, strålben, mellanhand/fotsben, höftben, lårben, tå/fingerben.	>1,5 år		67,73	Bränt. Åldersbedömning: Färdigt skenben. Huggspår på skulderblad.
1060	Får/get	Tandkrona utan rot.	Lamm			Bränt. Åldersbedömning: Tandkrona utan rot.
1061, 1063	Får/get	Kranium, överkäke m. tänder, revben, lårben.			86	Obränt. Snittspår på lårben.
1060, 1081, 1083	Björn	Klo			60,32	Bränt. 22 intakta klor (falang III) indikerar minst två björnfällar.
1002, 1060	Nötkreatur	Kranium, tand, över/underkäke, kota, revben, skulderblad, överarmsben, armbågsben, strålben, lårben, hand/fotrotsben, tå/fingerben.	Vuxen		96,86	Bränt. Åldersbedömning. Samtliga ben färdiga.
1059 (jordfyll), 1060, 1063	Nötkreatur	Tand, underkäke, skenben, tå/fingerben II.	<1 år		44,2	Obränt. Åldersbedömning: Ofärdig tå/fingerben II.
1083	Däggdjur ospec.	Skenben			37,5	Bränt. Möjlig häst.
1060	Duvhök	Klo			0,4	Bränt
10000, 1060, 1068, 1081	Fågel ospec.	Rörbensfragment			19,34	Bränt
1063	Hönsfågel	Mellanhandsben			0,6	Obränt
1063	Fågel ospec.				0,7	Obränt
1060	Fisk	Kota			0,01	Bränt
10000, 1002, 1059, 1060, 1061, 1063, 1066, 1068, 1081, 1083	Däggdjur ospec.				5 848,8	Bränt
10000, 1002, 1059, 1060, 1061, 1063, 1066, 1068, 1081, 1083	Däggdjur ospec.				62,55	Obränt
Summa:					7 806,27	

* Åldersbedömning: Tunna kraniefragment med tunn *diploë* = infans I – Infans II. Permanent premolar utan rot.

** Könnsbedömning: Kraftiga muskelfästen på lårben, armbågsben och strålben.

*** Åldersbedömning: Öppna suturer *tabula externa*. Påbörjad slutning av suturer *tabula interna*. *Diploë* utgör > 1/3 av skalltaket. Inre *tabula* är något tunnare än yttre. Slutna tandrötter.

Figur 7. Stenpackningen i grav 1 efter avbaning och rensning. Här syns tydligt hur stenarna placerats uppe på toppen av den naturliga förhöjningen. Under stenarna fanns ett tjockt lager påförd lera som ytterligare förhöjde intrycket. Foto taget från öster.

Figur 8. Urnans botten var i bättre skick än de övre delarna och kunde tas in i sin helhet.

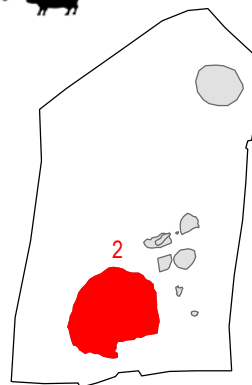

HÖG?, rund, cirka 14,5 meter i diameter och 0,8 meter hög. Rest av mantel och kärnröse? Stenpackning med kantkedja. Inre stenpackning. Kraftigt skadad.

BRANDLAGER och **BRANDGROP**

Grav 2 var belägen på en flack yta i södra delen av gravfältet, cirka 23 meter sydväst om den nordligaste gravnen (1). En grupp med mindre brand- och skelettgravar fanns på ytan mellan dessa. Samtliga gravar låg väster om ett långsträckt (Ö-V) impediment. Anläggningen var inte synlig före avbaning men var känd sedan förundersökningen då man påträffat en stor stenpackning som antogs kunna utgöra botten på ett stort kärnröse till en stor gravhög. Överbyggnaden var skadad och saknades helt i sydligaste delen där en källargrund tidigare grävts ner. Före avbaningen var gravnen täckt av ett tjockt, påfört jordlager med sentida skräp (1064), och detta skräp påträffades långt ner mellan stenarna i packningen och även uppblandat med lerjorden i överbyggnaden. I sydöstra delen av gravnen fanns även en djup nedgrävning för en telefonstolpe, fylld med sentida skrot (1044).

Gravens bevarade överbyggnad var rundad och utgjordes av en tät, flerskiktad stenpackning (1057) med stora kantstenar (1065). Kvarvarande del var uppbyggd av 1–4 skikt med sten som låg i mycket kompakt lerjord (1066). Stenarna och leran kan vara en rest av ett i övrigt bortplockat kärnröse. Flest stenskikt fanns i den centrala delen, medan de yttre delarna närmast kantkedjan bestod av endast ett. Stenmaterialet var relativt heterogent och varierade både i storlek, färg och kantighet. Jämfört med de andra gravarna på gravfältet hade grav 2 både ett mycket större stenmaterial och ett tydligare inslag av rödaktiga stenar. Det fanns även skillnader inom gravnen, där den östra delen hade märkbart mindre stenar jämfört med de andra delarna. I den centrala delen i det understa skiktet framkom en äggrund sten ställd på högkant direkt på marken. Denna avvek från det övriga stenmaterialet. I överbyggnadens västra del hittades en del av en trasig löpare (F1057:1394/1) och i den lera (1066) som fanns

mellan stenarna låg (förutom en del sentida fynd till följd av infiltration) några fragment av föremål som troligen är av förhistoriskt ursprung. Det rör sig om bränd flinta, ett stift med böjd ände som suttit i något (trä-?) föremål samt tre obestämbara delar av järn och kopparlegering.

Stenpackningen avgränsades av en kantkedja (1065), som dock saknades i stora delar i söder och öster på grund av sentida störningar. Kantkedjans material var snarlikt det i stenpackningen och gränsen mellan de två var ofta otydlig. Tolkningen av de yttersta stenarna i överbyggnaden till kantkedja baseras på de partier (främst i väster) där dessa tydligt avvek utseendemässigt från innanför liggande packning. På dessa ställen låg kantställda stenar med flata långsidor vända utåt. Majoriteten av stenarna hade rosa eller röda skiftningar. Fyra blågrå släta stenar, som låg spritt i kantkedjan, avvek helt från detta material.

Vid borttagning av de stora stenarna i överbyggnaden (1057) i gravens norra del påträffades under denna en rundad, mindre stenpackning (1069), nära kantkedjan. Stenpackningen var tät och lagd i 1–2 skikt. Stenmaterialet var relativt homogent och bestod främst av kantiga, mindre stenar. I den västra och norra delen avgränsades packningen av något större stenar, medan den i söder och öster låg upp mot de riktigt stora stenarna i 1057. I nordväst syntes eldpåverkan i form av sot och skörbrända stenar. I samma område noterades en oval, rundad sten som stack ut från det övriga materialet genom sin släta form. Det undre stenskiktet begränsades av stenar som lagts med flata sidor nedåt och direkt på ytterkanten av ett brandlager.

Under stenpackningen fanns ett mycket fett och svart brandlager (1070). Lagret hade en rundad form och var tilltryckt av ovanliggande stenar. Under lagret påträffades ett skikt med ljus lera (1075) som lagts som ett lock över en brandgrop (1076/1077). Leran slöt inte helt tätt och lossnade lätt i kanterna. Under locket fanns en liten, skålad grop (1077) fylld med brandlager (1076).

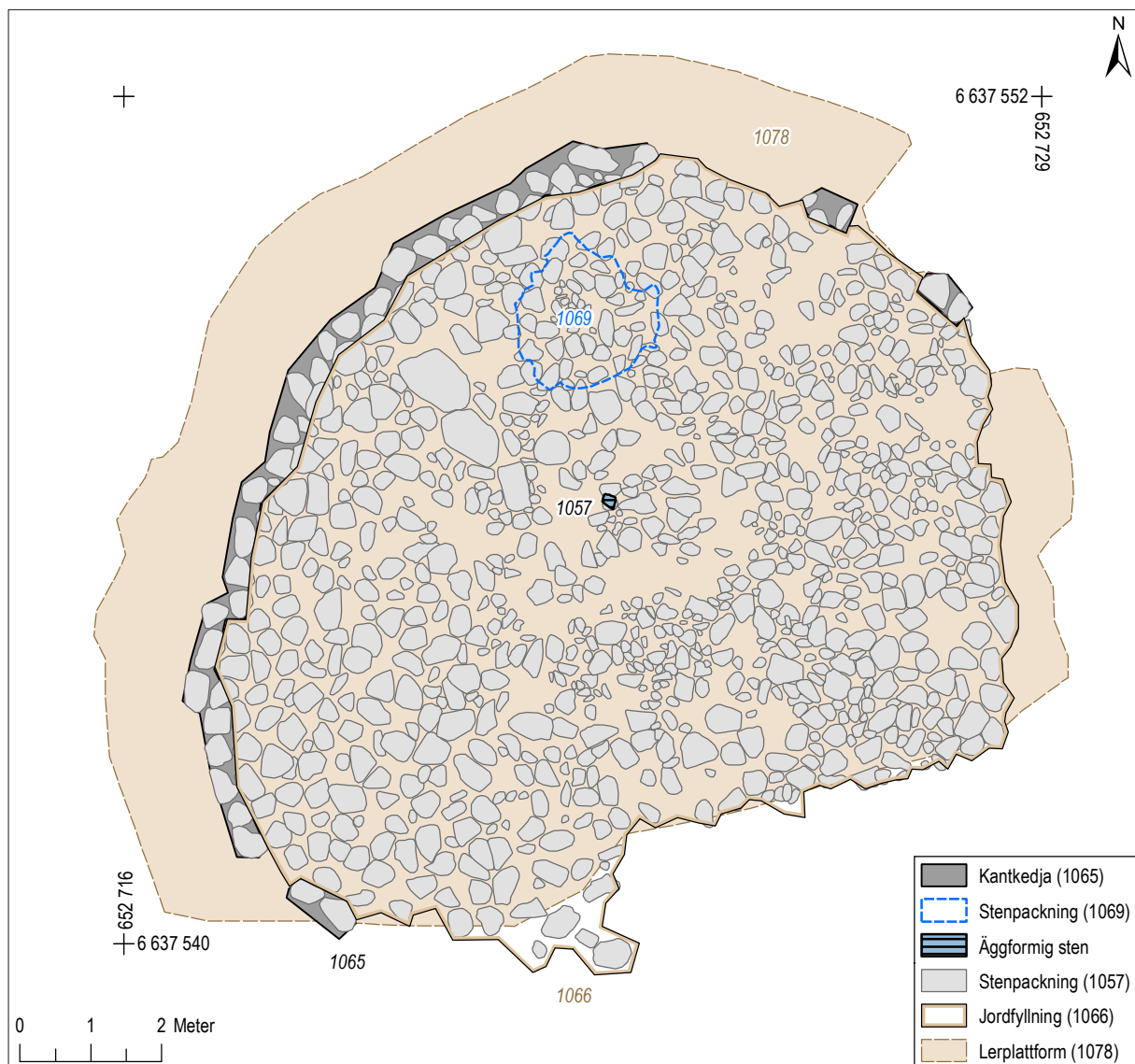
Hela gravanläggningen låg på en rundad, flack, uppbyggd lerplattform (1078), som stack ut cirka 1,2–1,5 m utanför kantkedjan. Lerkonstruktionen låg i sin tur på ursprunglig markyta av kompakt, ljus stenig sand (1079).

Figur 9. Kantstenarna längs stenpackningens västra sida låg i en fin böjd linje. Foto sett från ovan med norr nedåt i bild.

Figur 10. Stenpackningen i grav 2 efter avbanning och rensning ner till bevarad och ostörd del. Foto taget från norr.

Figur 11. Plan med överbyggnaden (1057) i grav 2. Skala 1:100.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1057	Stenkonstruktion, stenpackning			12,00	0,70–0,80	Sten, cirka 0,2x0,15–0,8x0,6 m
1065	Stenkonstruktion, kantkedja			12,00	0,15–0,45	Sten, 0,4x0,25–0,6x0,4 m
1066	Lager, jordfyllning			12,00	0,01–0,30	Lera
1069	Stenkonstruktion, stenpackning	2,30	2,00		0,10–0,35	Sten, cirka 0,10x0,10–0,15x0,20 m
1070	Lager, brandlager	1,80	1,65		0,06–0,18	Silt
1075	Lager, täckande lerlager	0,25	0,20		0,06	Lera
1076	Lager, brandlager			0,20	0,02–0,08	Silt
1077	Nedgrävning			0,20	0,02–0,08	
1078	Lager, lerplattform			15,00	0,25	Lera
1079	Lager, markyta	Minst 11,50	Minst 10,00	Odef	Odef	Lera

Figur 12. Ett urval av föremål från grav 2. Skala 1:1.

0 1 2 3 cm

FÖREMÅL

I den underliggande brandgropen (1076) låg endast ben. I brandlagret (1070) framkom däremot en stor mängd fynd, nästan alla kraftigt fragmenterade eller ihopsmälta av stark eld. Förutom en mängd obestämbara klumpar av järn och kopparlegering, utgjordes fynden av två ornerade sammansatta enkelkammar; ett platt rektangulärt benbeslag med genombrutet mönster; pressbleck med djurornamentik; en del av en vendelkråka (spänne?); en möjlig infattning till granat (öga till vendelkråka?); två släta remändesbeslag i järn respektive silver; delar från en scramasax och troligen även beslag från dess slida; beslag till en sköld; en klumppil (kanske två) för pälsdjursjakt samt ett fåtal järnnitar och delar av obestämbara beslag.

Varken brandlager eller brandgrop innehöll någon keramik, men däremot en hel del bränd och sintrad lera med avtryck från sten- och träkonstruktioner,

några växtavtryck samt inslag av träkol och grön kopparärg. Materialet var likartat i båda kontexterna. Sammantaget visar detta på en lerklinad gravbålskonstruktion av både trä, sten och lera.

I plattformsleran (1078) framkom några spridda, fragmenterade fynd: två (troliga) järnnitar, en del av en löpare samt några tenar och obestämbara bitar av järn. Det finaste fyndet kom precis utanför kantkedjan på gravens norra sida. Där påträffades ett tunt, fint pressbleck i kopparlegering. Blecket var söndertrasat i kanterna och ihopknycklat så att det låg dubbelvikt. Ett svagt men ändå tydligt mönster med böljande flerparallella linjer som gick in och om varandra kunde anas. Fragmentet är i för dåligt skick för att någon preciserad tolkning av mönster och stil ska kunna göras, men det är någon form av djur- eller flätornamentik lik de som finns på pressbleck från bl.a. hjälmar i Valsgärde.

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1070:2388/5	Avsatskam	Ben/horn, järn, kopparlegering	23,50	1(35)	Kamtypologi: Petrés S4 eller S3, M2, R3, L5, C3, L8. Troligen svicklar med punktcirklar. Nitär i kopparlegering och järn. Ställvis spår av större nithuvuden i kopparlegering.
1070:2389/3	Avsatskam	Ben/horn	1,20	1(1)	Samma som F1070:2388/5.
1070:2003/1	Beslag	Kopparlegering	1,20	1(1)	Hörnbeslag, mycket litet och tunt. Till skrin?
1070:2388/2	Beslag	Kopparlegering	0,05	1	Ringformigt beslag med tunn kant. Infattning till öga till vendelkråkan i F1070:1819/1?
1070:2003/12	Beslag, eneggad huggkniv/svärd (scramasax)	Kopparlegering	5,80	1(1)	Beslag som suttit mellan handtaget och blad. Beslaget är platt, droppformat och genombrutet av en långsmal skära vari bladets tånge suttit.
1070:1820/2	Beslag, ornerat	Ben	0,60	1(2)	Kantdelar med tre parallella kantföljande linjer. Samma som F1070:2388/6.
1070:2388/6	Beslag, ornerat	Ben	21,90	1(67)	Tunt (2 mm), platt, ursprungligen rektangulärt beslag. Framsida dekorerad med kantföljande linjer, enkla punktcirklar samt ett genombrutet mönster med långsmala/rektangulära öppningar med rundade ändar. Små nitär i kopparlegering i kanten.
1070:2003/16	Beslag?	Kopparlegering	6,30	1(1)	Del av ursprunglig, fin kant med utstickande, platt ten.
1064:1393/1	Bleck	Järn	1,90	1	Platt, långsmal. Trasiga, något nedåtböjda kanter.
1070:2388/10	Bluntpil?	Ben	2,40	1(1)	Närmast konformig, bearbetad men ej ornerad. Symmetriska rödbruna fält (avfärgning från järn?) anas.
1070:2388/9	Bluntpil?	Ben	3,10	1(4)	Två likadana objekt. Långsmala, välvda, släta, utan ornering. Genometriska rödbruna fält (avfärgning järn?) samt ett ljust avtryck syns. Avbrutna ändar.
1070:1818/1	Kantnit sköldbuckla?	Kopparlegering	5,40	1(3)	Runt, platt föremål. Tunt (1 mm), men med tjock ned/uppvikt kant (3 mm). Utan spår av ornamentik. Fragmenten saknar fästen och dylikt.
1070:1903/1	Kantnit sköldbuckla?	Kopparlegering	16,10	1	Kraftigt eldskadat. Ursprungligen platt, rund med markerad, tjockare ytterkant (3 mm). Centralt sitter en utstickande stjälk/ten med runt tvärsnitt, för fäste.

Föremål, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1070:2003/5	Kantnit sköldbuckla?	Kopparlegering	16,70	3(4)	Ursprungligen platta, runda med markerad, tjockare ytterkant (3 mm). På ena fragmentet spår av mönster? Centralt på två av dem syns spår av något fäste.
1064:1392/1	Kedja	Järn	6,10	1	Två S-formiga, ihopsatta länkar (cirka 15x11 mm).
1057:1394/1	Löpare	Bergart, odef.	771,60	1(1)	
1078:2449/1	Löpare	Bergart, odef.	1 030,30	1(1)	
1070:2003/7	Nit	Järn	7,20	1(1)	Avbruten och med kraftig korrosion. Rombisk bricka (20x18 mm).
1070:2389/1	Nit	Järn	25,42	13 (13)	Fragment. Brickor svagt rombiska (20x18 mm). Stora svagt välvda nithuvuden (20 mm diam). Ingen intakt nitlängd.
1070:2389/2	Nit	Järn	95,00	50	Korrosionsklumpar, röntgade. På fotot anas nitar och stjärkar till nitar och spikar.
1070:2003/17	Nit, dekorerad, svärd?	Kopparlegering Silver	2,6	1(1)	Dekorerad nit, halvglob-formad. Gjuten av kopparlegering med mönsterdekor av silver. Kryss med punktcirklar i centrum och längst ut på kryssarmar.
1070:2003/8	Pressbleck + nit	Kopparlegering	2,10	1	Fragment av pressbleck med djurornamentik (svagt mönster) fastkorroderat på nit.
1070:1819/4	Nit?	Kopparlegering	3,30	1(1)	Liten, trolig nit.
1070:2003/10	Nit?	Kopparlegering	0,30	1	Halvfärisk, skålformad. Inga synliga spår efter fäste på undersidan, men liknar mest huvudet på små dekorativa nitar, t.ex. på olika rembeslag och söljor.
1078:2555/1	Nit?	Järn	5,90	1(1)	Brickan ser inte ut att vara fristående från stjärken. Stjärken är kort och avsmalnande.
1078:2573/1	Nit?	Järn	0,90	1(1)	Liten och trasig.
1070:2003/18	Nål, fibula?	Kopparlegering	0,4	1(1)	En liten, skör, tunn del av en nål, troligen till en fibula.
1066:1587/1	Obestämd	Järn	1,50	1	
1066:1699/1	Obestämd	Flinta, bränd	5,60	1(1)	
1070:1819/2	Bleck	Järn	0,70	2(2)	Platta, bleckbitar. Nitbrickor?
1070:1819/3	Obestämd	Kopparlegering	2,80	1(1)	Klump. Röntgad. Ingen tydlig form.
1070:2003/3	Obestämd	Silver?	7,30	1(1)	Kraftigt ytskadad/korroderad. Troligen av silver (enl konservator). Kraftig ring, med ett ovallt hål som sitter något förskjutet från centrum. Skåra längs med ytterkanten, oklart om denna är av praktisk karaktär eller dekorativ. Oklar tolkning. Påminner om ringar till ringknappssvärd.
1070:2003/6	Obestämd	Järn	6,00	2(2)	Två mindre klumpar med kraftig korrosion.
1070:2388/12	Obestämd	Horn	4,00	1(1)	Platt, fragmenterat. Ej bearbetat. Råmaterial?
1070:2388/4	Obestämd	Järn	6,00	7(7)	Klumpar, röntgade. En ser ut som en nit, övriga obestämbara.
1070:2388/7	Obestämd	Kopparlegering	4,20	1(1)	Klump med korroderad brons, brända ben och kol.
1075:86718/1	Obestämd	Kopparlegering	5,80	2(2)	Klumpar, röntgade. Ingen tydlig form.
1075:86718/2	Obestämd	Kopparlegering	1,40	2(2)	Små klumpar /smältor.
1078:2565/1	Obestämd	Järn	1,20	1(1)	Ser ut som en kantbit till något föremål.
1078:2566/1	Obestämd	Järn	45,80	1(1)	Avlång del av större föremål med uppåtböjd ände. Närmast hästskolik.
1078:2575/1	Beslag?	Metall odef.	4,00	1(1)	Litet platt bleck med två piggar som sticker ut från ena sidan.
1078:2578/1	Spik?	Järn	2,50	1(9)	
1070:2003/11	Omvikt kantbeslag	Kopparlegering	6,80	1	Till svärd-/knivslida? Tunt bleck som har böjts på längden till en halvfärisk form. Långsmalt, rakt.
1070:2003/15	Omvikt kantbeslag	Kopparlegering	0,30	1	Avbrutet, litet, tunt och omvikt kantbeslag. Har suttit på mycket tunt föremål då hålrummet är endast 1 mm. Samma som fynd F1070:2388/13.
1070:2388/13	Omvikt kantbeslag	Kopparlegering	0,10	1	Avbrutet, litet, tunt och omvikt kantbeslag. Samma som F1070:1003/15.

Föremål, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1070:2553/1	Omvikt kantbeslag	Järn	3,80	4	Till svärd/knivslida? Små fina kantbeslag med tungformiga ändar och sammanfogade med små nitar. Delarna tillhör minst två stycken beslag. Avstånd mellan motstående bleckdelar: 8 mm.
1070:1904/1	Pressbleck	Kopparlegering	0,40	1(1)	Pressbleck med svaga spår av djur/slingornamentik.
1070:2003/14	Pressbleck	Kopparlegering	8,00	1	Pressbleck med djurornamentik, Vendelstil A. Ev ett litet nithål. Långsmala sammanflätade band och i änden på ett band ett djurhuvud med öga och näbbliknande käft.
1070:2003/2	Pressbleck	Kopparlegering	2,00	7(7)	Flera små, mycket tunna bleckbitar, ev delar av samma föremål/ beslag? En med svaga spår av pressat mönster i form av flätor/ slingor.
1078:2574/1	Pressbleck	Kopparlegering	2,60	1(1)	Svagt mönster anas, troligen djurornamentik.
1070:2003/4	Pressbleck?	Kopparlegering	3,50	1(19)	Små, tunna, sköra fragment. Sju fragment har rester av en ursprunglig kant, delvis vikt. Alla fragment är något välvda och på sex st kan man också ana mönster i ytan.
1070:2003/9	Pressbleck?	Kopparlegering	0,05	1	Små fragment. Eventuellt rester av pressbleck då randigt mönster kunde anas innan konservering.
1070:2388/1	Remändebeslag	Järn	4,80	1(2)	Avlångt, platt remändebeslag. Avfasad kant.
1070:2401/1	Remändebeslag	Jäm	3,10	1	Tungformigt, intakt beslag i mycket fint skick. Avfasad kant. Dubbelomfattad ände med nit.
1070:1820/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	1,20	1(3)	Samma som fynd 1070:2388/8.
1070:2388/8	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	17,00	1(15)	Kamtypologi: Petrés S4 eller S3, M3, R3, L2 x2, L8. Svicklar med L2 x2. Nitar i järn.
1070:2003/13	Sköldnit?	Kopparlegering	3,30	1	Halvsfärisk, rund, med runt eller firsidigt stift undertill. Halva niten fattas eller är tillknäpplad.
1070:2003/19	Smälta	Kopparlegering Jäm	225	70(70)	Klumpar. Kollade med röntgen.
1070:2389/4	Smälta	Kopparlegering	0,18	1	Liten klump/droppe.
1070:1821/1	Spik	Järn	0,45	1(1)	Stift/spik. Mycket litet huvud.
1066:1760/1	Stift	Kopparlegering	1,40	1	Perfekt, runt och platt huvud. Stjälken böjd i ände; har troligen suttit i och böjts runt något som varit cirka 10 mm tjockt.
1066:1587/2	Ten	Järn	1,40	1(1)	
1066:1588/1	Ten	Kopparlegering	0,40	1(1)	
1070:2388/11	Ten	Kopparlegering	0,80	1(1)	
1070:2388/3	Ten	Järn	0,49	1(1)	
1070:2389/5	Ten	Järn	0,70	2	
1078:2554/1	Ten	Järn	0,40	1(1)	
1078:2556/1	Ten	Järn	0,60	1(1)	
1070:1819/1	Vendelkråka	Kopparlegering	2,30	1(1)	Näbb till vendelkråka; änddel av större föremål. Avbruten ungefär där ett öga bör komma. Inget synligt spår av fäste. Något välvd form.
1070:2390/1	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	39,7	41	
1070:2003/1	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	1	1	
1076:2442/1	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	11,2	5	
1078:2583/1	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	20,9	1	

OSTEOLOGI

I både brandlagret och brandgropen hittades brända rester efter människa och djur; majoriteten av materialet kom i det övre lagret. I båda kontexterna fanns kraniefragment samt kotor från människa. Människobenen tolkas ha tillhört samma individ, vilken identifierats som en vuxen människa mellan 25–44 år och troligtvis kvinna (något osäkert). I brandlagret identifierades minst nio individer från sju djurarter: tre hundar, en häst, en gris, ett får/get, en björn, en duvhök och en höna. I gropen identifierades två djurarter, vilka också fanns i brandlagret: häst och hund. Från björnen fanns endast klor (falanger) vilket visar att den döda fått med sig en björnfäll.

I båda kontexterna syns att ett tydligt urval gjorts inför kremeringen. Mängden kremerade ben från hundar, häst, gris och får/get motsvarar inte den förväntade mängden från hela individer. De delar från häst som finns representerade kommer huvudsakligen från köttfattiga regioner medan benen från gris och får/get kommer från både köttrika och köttfattiga regioner. Vad gäller fågel identi-

fierades minst en duvhök samt en hönsfågel (kyckling). Enstaka obrända ben från häst, nöt, gris och får/get identifierades också. Benen från nötkreatur fanns i fyllnadslagret (1066) och utgörs av överarmsben samt tandfragment. Från häst, gris och får/get finns enbart köttfattiga regioner i det obrända materialet, som i sin helhet framkom i uppbyggnadslagret (1078).

MAKROFOSSIL

Vid analysen av makrofossilt material ifrån brandlagret (1070) hittades spår av odling i form av brudbröd. Brandlagret (1076) i gropen innehöll inget makrofossilt material. Prover togs även i uppbyggnadslagret (1078) och på den ursprungliga markytan (1079), men dessa var också tomma.

DATERING

Kamdekoren på de båda kammarna är olika (Petrés M2, S4, L5, C3 och R3 respektive Petrés M3, S4, L4 och R3) men båda daterar graven till övergången mellan folkvandringstid/vendeltid, troligtvis cirka 550–575 e Kr.

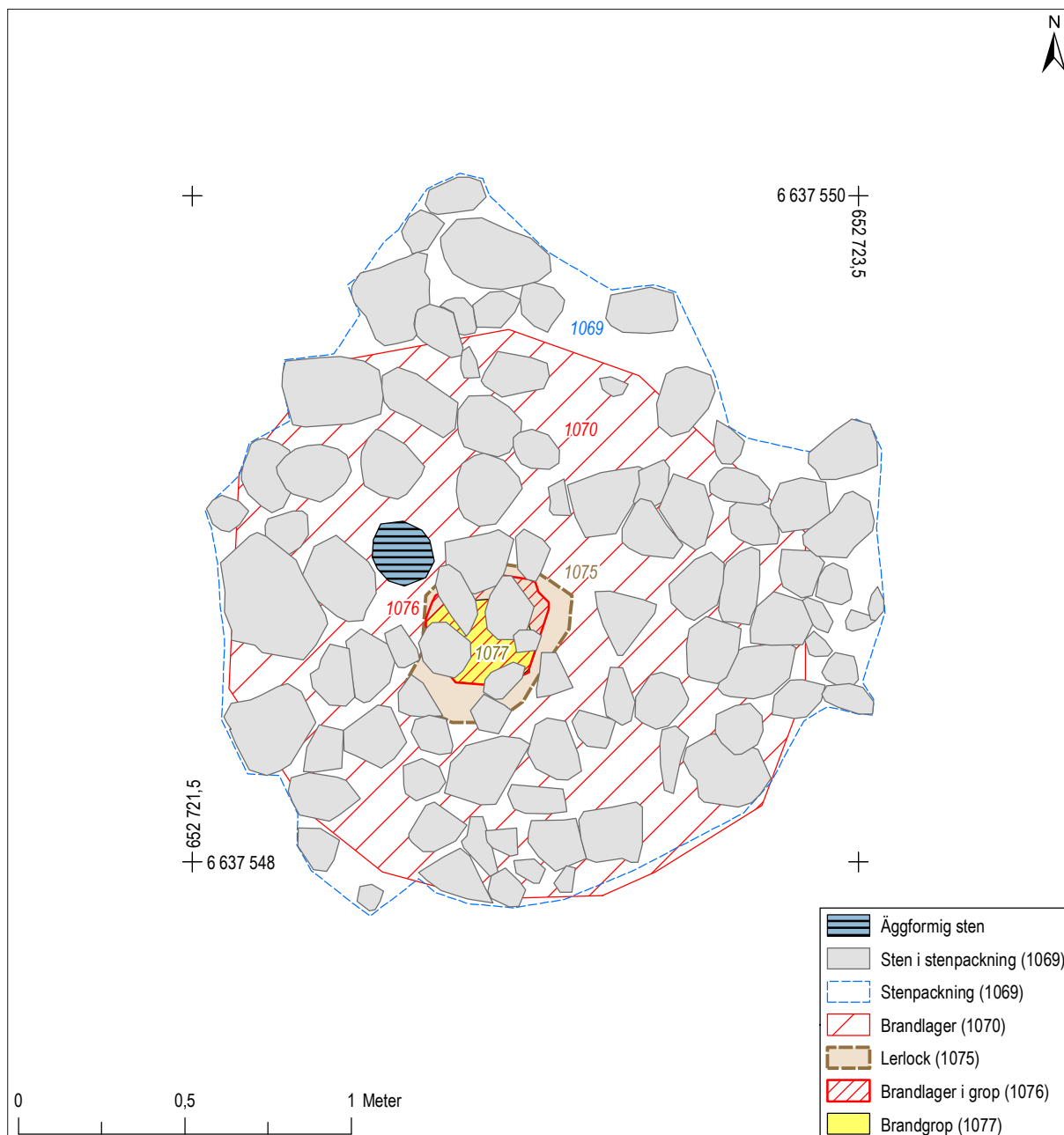
Figur 13. Brandlagret var litet men väldigt tydligt. Foto taget från väster.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
2	Däggdjur ospec.				1,9	Rensfynd. Obränt
1066	Nöt	Överarmsben			27,9	Obränt
	Däggdjur ospec.				3,1	Obränt
1070	Människa	Kranium, tinningben, pannben, okben, över/underkäke, tandrötter, skulderblad, kotor, korsben, höftben, lårben, skenben, smalben, fotrotsben, mellanhand/fotsben, tå/fingerben	25–44 år*	♀?*	1 030,30	Bränt
	Hund	Kranium, överkäke, underkäke, tandrötter, bröstben, kotor, korsben, höftben, lårben, knäskål, fotrotsben, mellanhand/fotsben, svanskota,	>1 år		259,4	Bränt. Åldersbedömning: Fusionerat strålben. Tre språngben från vänster sida indikerar tre hundar.
	Häst	Kranium, tandrot, revben, kota, överarmsben, armbågsben, mellanhandsben, höftben, lårben, skenben, tå/fingerben.			334,6	Bränt
	Björn	Tå/fingerben			9,6	Bränt. Minst en björnfäll.
	Gris	Kraniefragment, höftben, smalben			4,9	Bränt
	Får/get	Underkäke, strålben, hand och fotben.			12,3	Bränt
	Större gräsätare	Kota			40,1	Bränt. Nötkreatur eller häst.
	Duvhök, hönsfågel	Rörbensfragment, klo			7,4	Bränt
	Fågel ospec.	Rörbensfragment			5,7	Bränt
	Däggdjur ospec.				9 889,40	Bränt
	Gris	Tand				Obränd
1076	Människa	Kranium, tandrötter, kotor, överarmsben, armbågsben,	25–44 år*	?	85,3	Bränt
	Hund	Kranium, tandrot, underkäke, kota, överarmsben, mellanhandsben, höftben, skenben, svanskota			86,8	Bränt. Patologi: Osteofyter på en kota.
	Häst	Kota, höftben, mellanhandsben			50,6	Bränt
	Däggdjur ospec.				534,4	Bränt
	Däggdjur ospec.				4,3	Obränt
1078	Häst	Falang III			8	Obränt
	Svin	Tand			3	Obränt
	Får/get	Underkäke			11	Obränt
	Nötkreatur	Tandfragment			2,5	Obränt
Summa:					12 193,40	

* Åldersbedömning: Öppna suturer. *Diploë* utgör 1/3 av skalltakets tjocklek. Båda *tabula* relativt tunna, men lika tjocka. Hals och ryggkota färdiga.

** Könsbedömning: Underkåkens vinkel är smal och muskelfästen inte markerade. Ögonhålans övre kant är smal och rundad = kvinna. Vårtutskott har tveksam könstillhörighet.

Figur 14. Plan med undre stenpackning (1069) över gravgömma i grav 2. Skala 1:20.

Figur 15. En oval sten i packningen (1069) stack ut från de andra stenarna och har troligtvis valts med omsorg. Liknande stenar fanns både i grav 1 och centralt i den stora stenpackningen (1057) i grav 2. Foto taget från söder.

Figur 16. Den undre stenpackningen i grav 2, vilken täckte ett brandlager, efter rensning. Den ovala stenen i packningen (1069) är markerad i rött. Foto taget från väster.

Figur 17. Tove Björk och Philip Bergström kämpar med att ta bort överbyggnaden i grav 2. Niklas Einarsson är till stor hjälp med grävmaskinen. Foto från nordost.

Figur 18. Osteologen Tove Björk tar upp benen från brandlagret i grav 2.

GRAV 3

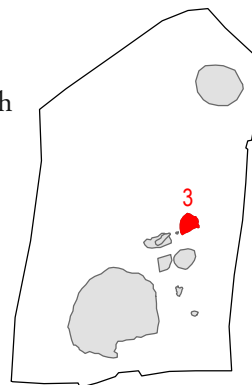
STENSÄTTNING?, oregelbunden, flack, cirka 2,4 x 2,3 meter stor och max 0,3 meter hög, eventuellt med yttre kantkedja. Kraftigt skadad.

BRANDLAGER MED URNA

Grav 3 var belägen på en flack yta mellan de båda större gravarna 1 och 2, tillsammans med ett flertal andra mindre gravar. Samtliga gravar låg väster om ett långsträckt (Ö-V) impediment. Graven var inte synlig före avbaning men var känd sedan förundersökningen då man påträffat en del av ett brandlager och enstaka stenar. Överbyggnaden var kraftigt skadad och saknades till större delen. Före avbaningen var graven täckt av ett tjockt, påfört jordlager med sentida skräp.

Gravens överbyggnad var oregelbunden och bestod av en ensam sten i sydväst samt en mer sammanhållen, långsträckt stenpackning (1062) i öst. Möjlig utgör packningen resterna efter en kantkedja då de låg i en böjd form på jämnt avstånd från det centrala brandlagret. Kvarvarande överbyggnad var enskiktad och av relativt homogent stenmaterial.

Cirka 1 m väster om den förmodade kantkedjan framkom ett yt- och kantskadat brandlager med urna (1009). Lagret var fett och mörkt. I lagret fanns en ensam, mindre sten söder om urnan. Urnan var placerad i den norra delen av en avlång nedgrävning (1010). Urnans bottendel var intakt och stod in situ. Nedgrävningens östra sida var delvis klädd med lera. Brandlagret fyllde både urnan och nedgrävningen och låg även på markytan runt gropen.

Graven var anlagd på ett smuligt, omrört lager (1067). Jordanalysen visade att det bearbetats på något vis, kanske med plog, men om det verkligen rör sig om ett odlingslager är oklart då det inte innehöll något växtmakrofossil.

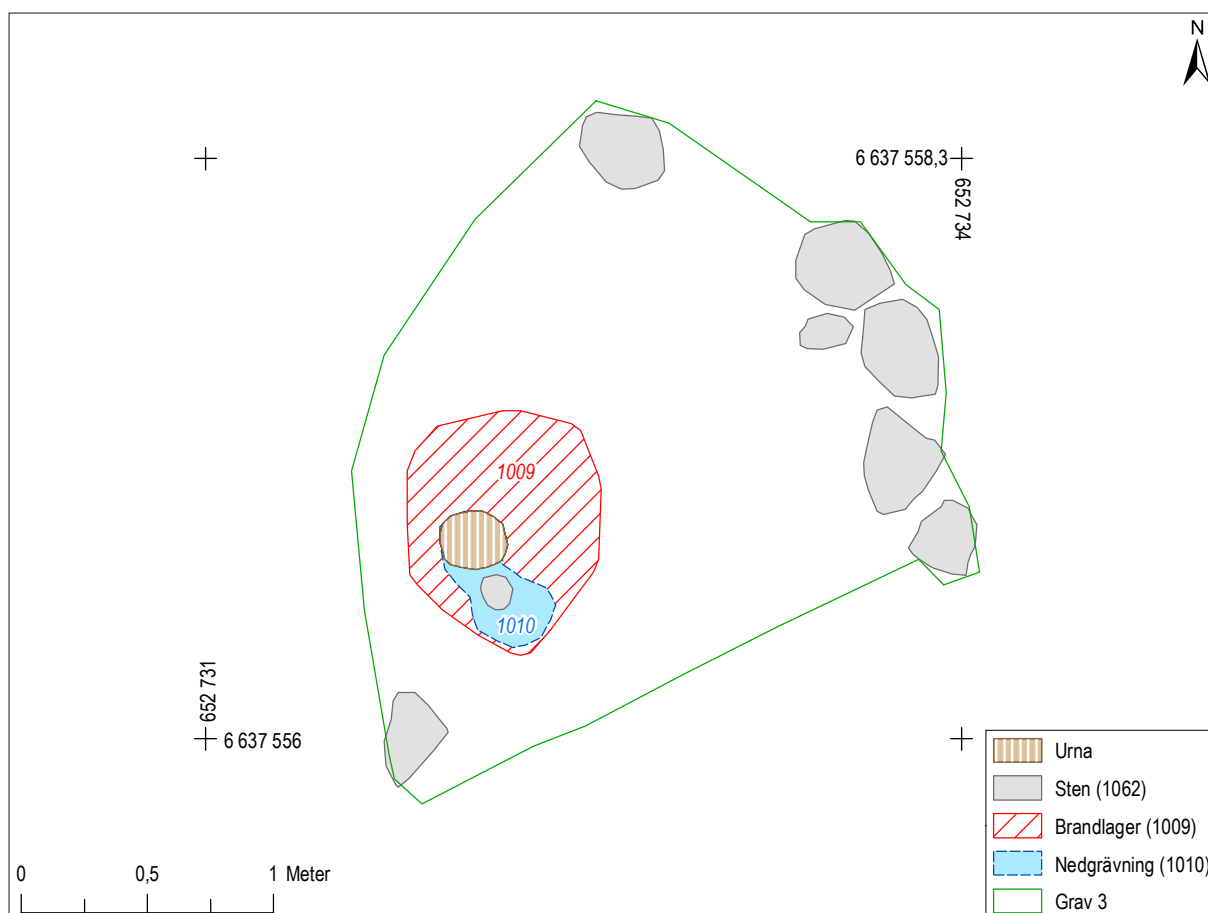
FÖREMÅL

Föremålen låg utanför urnan och var få. De utgjordes av fragmenterade och brända delar av en dekorerad, sammansatt enkelkam och en mycket liten järnbit som sannolikt hör till samma kam. Fragment av kammen hittades även vid förundersökningen (Eklund & Thölin 2014), men det framgår inte av rapporten hur mycket de plockat upp och hur dekoren ser ut (posten saknas i fyndlistan).

Keramikanalysen har visat att urnan utgjorts av ett relativt stort och intakt kärl med obehandlad utsida. Innan gravläggningen har det fungerat som brukskärl. Magringskvaliteten är ovanlig.

Figur 19. Sammansatt enkelkam, F1009:280/1, från grav 3. Skala 2:1.

Figur 20. Plan med rester av en överbyggnad i grav 3. Störningar syns på nordvästra och sydvästra sidorna. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1009	Lager, brandlager			0,70	0,02–0,10	Bränt ben
1010	Nedgrävning, urnegrop	0,80	0,80		0,06	
1062	Stenkonstruktion, kantkedja	2,50	0,40		0,30	Sten, 0,3x0,3 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1009:280/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	3,30	1(11)	Kamtypologi: Petrés M3 och S6. Ambrosianis B1:1.
1009:280/2	Nit	Järn	1,00	1(2)	Liten. Kamnit?
1009:711/1	Kärl	Keramik	115,4	118	Urna
1009:281/1	Kärl	Keramik	1 209,3	1 153	Urna (samma som F1009:711/1).

OSTEOLOGI

I brandlagret och i urnan hittades de brända resterna efter en människa. I urnebotten låg endast delar från kranium och tand. Den osteologiska analysen visar att graven tillhört en ung kvinna mellan 16–20 år, som ensam bränts på bålet. Mängden ben motsvarade inte den mängd som kan förväntas av en hel individ. Emellertid identifierades delar från kroppens alla anatomiska regioner, men fragmenten från armarna var få. Att alla anatomiska regioner förekom innebär dock att benresterna från hela bålet samlats in. I anläggningen påträffades också en obränd tand från en större gräsätare, vilken inte gått att artbestämma.

MAKROFOSSIL

Vid analysen av makrofossilt material ifrån urnans innehåll hittades spår av odling i form av obestämt korn.

DATERING

Kamdekoren (Ambrosianis B1:1) daterar graven till vikingatid och första halvan 900-tal. Förundersökningens datering till vendeltid överensstämmer inte med vår.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1009	Människa	Delar från skelettets alla anatomiska delar förekom (1–7), dock är identifierade delar från armar få. Delar från kranium dominerar.	16–20 år*	♀**	94	Bränt
	Däggdjur ospec.				435,4	Bränt
	Stor gräsätare	Tand			0,3	Obränd
Summa:					529,7	

* Åldersbedömning: *Diploë* är mindre än 1/3 av den totala tjockleken, suturer är öppna, men har börjat slutas för vissa fragment. Tandrötter är slutna och rotkanalen är relativt vid, för tre rötter syns ett litet hål vid apex.

** Könsbedömning: Pannben: *Margo supra orbitale* grad 1 = kvinna.

Figur 21. Grav 3 efter avbaning och rensning. Grav 3 syns i bildens nedre vänstra halva som en svängd stenrad (vänster) samt avtryck från borttaget brandlager (centralt). Bakom och till höger om den syns resterna efter gravar 5, 8, 9 och 12. Grav 3 är skuren av sentida nedgrävningar på både södra och norra sidan (ljusa stråk i bild). Foto taget från norr.

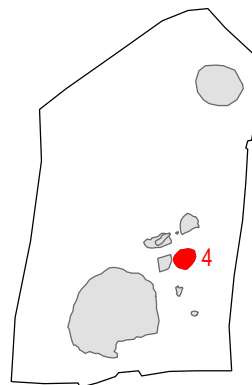
GRAV 4

STENSÄTTNING, oregelbunden, flack, cirka 2,9 x 2,6 meter stor och 0,25 meter hög. Kraftigt skadad.

BRANDLAGER

Grav 4 var belägen på en flack yta mellan de båda större gravarna 1 och 2, tillsammans med ett flertal andra mindre gravar. Samtliga gravar låg på den västligaste delen av ett långsträckt (Ö-V) impediment. Stensättningen var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Ett förundersökningsschakt hade gått in i gravens nordvästra hörn. Överbyggnaden var kraftigt skadad och saknades till större delen. Före avbaningen var graven täckt av ett tjockt, påfört jordlager med sentida skräp och vid borttagning av detta hittades fynd som kan föras till graven.

Gravens överbyggnad var oregelbunden och bestod av ett flertal mindre stenpackningsrester (1072) utspridda runt gravens centrum. I den centrala delen fanns någon enstaka sten bevarad. Kvarvarande stenpackning var enskiktad och av relativt homogent stenmaterial. En mörk, gråsvart sten avvek färgmässigt från de i övrigt ljusgrå. På den sydöstra halvan låg några fint lagda stenar efter varandra och med raka sidor utåt. Stenpackning fanns även utanför dessa, men de skulle kunna vara rester efter en inre kantkedja.

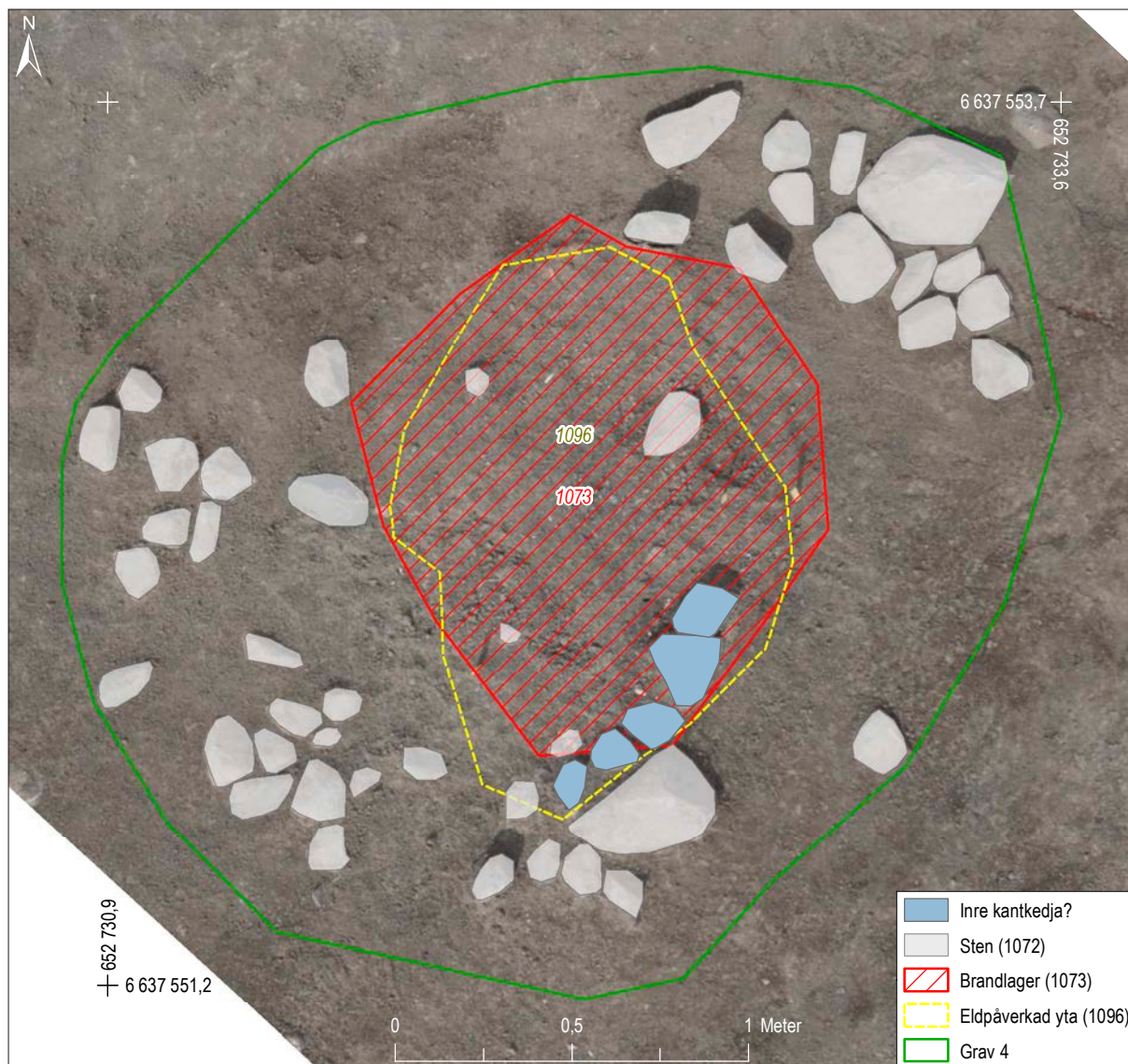

Under överbyggnaden fanns ett yt- och kantskadat brandlager (1073). Stenraden, som kan ha varit en inre kantkedja, låg i kanten på detta. Lagret hade en rundad form och var något tilltryckt av ovanliggande (mestadels försvunna) stenpackning, med någrastenar nedsjunkna i lagret. I lagret syntes feta, sotiga mikrohorisonter och den centrala delen var tjock, mycket fyndrik och intensivt svart. De yttre delarna av lagret var ljusare och utgjordes av en blandning av ihopskrapat brandlager och lera från underliggande marklager (1067).

Under brandlagret var den leriga marken orangebränd, förhårdnad och sotig (1096). Denna eldpåverkan tolkas som spår efter gravbålet. Graven var anlagd på ett smuligt, omrört lager (1067). Jordanalysen visade att det bearbetats på något vis, kanske med plog, men om det verkligen rör sig om ett odlingslager är oklart då det inte innehöll något växtmakrofossil.

Figur 22. Brandlagret i profil när östra halvan tagits bort. Foto taget från öster.

Figur 23. Lodfoto med rester av en överbyggnad och blottlagt brandlager i grav 4. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1072	Stenkonstruktion, stenpackning	3,00	2,00	0,08–0,25	Sten, 0,15–0,40 m
1073	Lager, brandlager	1,50	1,20	0,03–0,10	Bränt ben
1096	Lager, eldpåverkat lager	1,60	1,10	0,01–0,04	Lera

FÖREMÅL

De påträffade föremålen var brända, fragmenterade och låg utspridda i lagret. De utgjordes av en sammansatt enkelkam, ett keramikkärl, några halvstora järnnitar, fyra glaspärlor, ett beslag, en kraftig nål (dräktnål?), ett nålfäste (till dräktspänne?), en liten remsölja och ett par spikar (möjligen delar av nitar). En pärla hittades även vid borttagning av jordmassorna ovanpå graven. I brandlagrets södra del påträffades några små bitar av bröd, sannolikt ett jäst bröd med formen av en vetebulle.

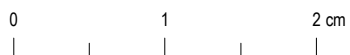
Keramikskärvorna var få, låg spridda och representerar sannolikt samma kärl – dock endast delar av det då både mynning och bottenbitar saknades. Keramikanalysen visar att kärlet ursprungligen varit mellanstort och sannolikt sekundärbränt på bålet.

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1073:2963/3	Beslag?	Järn	2,60	1(1)	Trasigt bleck med två mindre nitar/spikar.
1073:3070/1	Dräktnål?	Järn	4,00	1(2)	Nål? Fin och solid ten, något avsmalnande. Runt till 8-kantigt tvärsnitt.
1073:2963/2	Nit	Järn	6,90	2(2)	
1073:2967/1	Nit	Järn	1,50	1(1)	
1073:2967/4	Nit	Järn	6,30	1(1)	
1073:3070/3	Nit	Järn	1,20	1(1)	
1073:2963/1	Nålfäste?	Kopparlegering, järn	1,80	1	Nålfäste? Ser ut som fästedelen på en nål (avbruten spets). Spår av organiskt material.
10000:10/1	Obestämd	Järn	3,00	2(2)	Oformliga klumpar.
1073:2963/6	Obestämd	Odef.	2,50	1	Hårt förslagat men lätt material. Ej metall.
1073:3070/5	Obestämd	Odef.	4,80	2(2)	Hårt bränt, förslagat material. Gråsvart metallglans syns delvis.
10000:10/2	Pärla	Glasfluss	0,50	1(1)	Orange, opak. Tunntformig.
1073:2963/7	Pärla	Glas	1,20	1(1)	Grön opak med röda och gula korsande slingor. Rundad med något tillplattade ändrar.
1073:2963/8	Pärla	Glas	0,50	1(1)	Mörkturkos, transparent, med parallella röda och gula linjer i ändarna, samt gul zigzag-linje däremellan. Rundad med något tillplattade ändrar.
1073:2963/9	Pärla	Glas	0,60	1(1)	Gul, opak. Tunntformig, nästan som kort cylinder.
1073:2967/2	Pärla	Glasfluss	1,20	1(1)	Orange, opak. Tunntformig.
10000:91/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,40	1(1)	Kamtypologi: Petrés L3, C4.
1073:2967/3	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	3,10	1(10)	Kamtypologi: Petrés M3, L3, L6, L7, C4, S6, R3/R5.
1073:3070/6	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	9,30	1(36)	Kamtypologi: Petrés M3, L3, L6, L7, C4, S6, R3/R5.
1073:3070/7	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	2,80	1(11)	Svicklar med tre respektive två kantföljande linjer. Punktcirklar grupperade två och två (C4). Dekor på båda sidor av fragmenten.
1073:3090/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,10	1(1)	Kamtypologi: Petrés C4.
1073:2963/4	Spik	Järn	3,50	1(2)	
1073:3070/4	Spik	Järn	3,10	1(1)	
1073:3070/2	Sölja	Järn	3,00	1	Liten remsölja.
1073:2963/5	Ten	Järn	0,90	1(1)	Kvadratisk tvärsnitt. Stjälk till finlemmad spik? Nål?
1073:2965/1	Kärl	Keramik	50,7	80	
1073:2965/2	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	53,6	82	
1073:2966/1	Kärl	Keramik	67	149	
1073:2966/2	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	39	77	
1073:3071/1	Kärl	Keramik	9,7	12	
1073:3071/2	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	33,5	69	

Figur 24. Ett urval av föremål från grav 4. Skala 2:1.

OSTEOLOGI

I brandlagret låg brända och obrända rester efter människa och djur. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit minst två individer, som inte kunnat könsbedömas: en äldre vuxen individ som var mellan 35 och 64 år gammal, samt en ung vuxen individ som var mellan 15 och 24 år gammal. Mängden ben i graven motsvarade i det närmaste den mängd som kan förväntas vid kremeringen av två vuxna kroppar och delar från kroppens alla anatomiska regioner identifierades av båda individer. På gravbålet hade man även lagt en hel hund, ej fullvuxen (omkring 2 år gammal) samt delar av en häst, främst från kranium, fot och svans. I graven låg också både obrända och brända tänder av får/get.

För att se om fördelningen av föremål och ben i lagret kunde berätta något om den döde och gravbålets uppbyggnad plockades fynden in från tre enheter/tårtbitar. Resultaten från detta visar inte på någon

avsiktlig deponering av benen, då alla arter finns representerade över hela lagret. Benen från den yngre individen verkar dock huvudsakligen ha legat i den östra delen. Fynden visar ett (vagt) mönster där man kan se att kam och sölja legat i norra halvan och pärlor i södra. Nitar och nitfragment fanns däremot spridda över hela ytan.

MAKROFOSSIL

Vid analysen av ett makrofossilt prov från brandlagret hittades ingenting. Däremot påträffades tre frön av skalkorn i markskiktet under graven (1096).

DATERING

Kamelementen (Petrés L3, L6, L7, C4, M3 och S6) daterar graven till 600–700-tal. Pärlorna är få men kan dateras till 600-talet (Petrés horisont 4, cirka 625–700), och troligen den senare delen på grund av de polykroma turkosa och gröna pärlorna (jfr Petré 1984, s. 64 och 134).

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
10000 (rensfynd)	Människa	Skalltak	35–64 år	?	4,1	Bränt
1073	Människa	Delar från skelettets alla anatomiska regioner förekom (1–7), delar från kranium dominerar.	35–64 år* + 15–24 år* (10–44 år**)	?	107,4	Bränt
	Hund	Kranium, bål, framben, bakfot och svans.	<2 år		18,2	Bränt
	Häst	Kranium, tänder, lårben, bakfot, svans, bål, bröst/ländkota			177,7	Bränt
	Får/get	Tand			0,3	Bränt
	Mellanstort däggdjur	Kranium			0,5	Bränt
	Däggdjur ospec.				3 208	Bränt
Får/get	Tand			0,4	Obränd	
Gräsätare	Tand			0,4	Obränd	
1096	Människa	Kranium, bål, revben, tåled.	(18–64 år***)		12,8	Bränt
	Får/get	Tand			0,5	Obränt
	Däggdjur ospec.				77,1	Obränt och bränt
Summa:					3 639,8	

* Åldersbedömning: *Diploë* är 1/3 och suturer är öppna, men även fragment där *diploë* är mer än 1/3 förekom där skalltak är uppdelade och suturer har börjat slutas. Fragment från ledändar på överarm har inte växt samman. Två individer, 35–64 + 15–24 år.

** Åldersbedömning: *Diploë* är maximalt 1/3, externa och interna är kraftiga (10–44 år).

*** Åldersbedömning: *Diploë* är 1/3 till mer, externa och interna är kraftiga, sutur öppen.

GRAV 5

UTAN ÖVERBYGGNAD. Kraftigt skadad.

BRANDLAGER

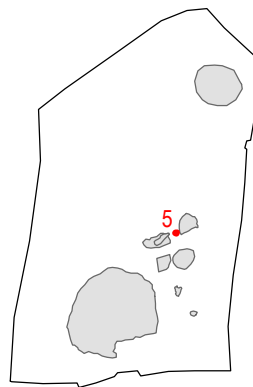
Grav 5 var belägen på en flack yta mellan de båda större gravarna 1 och 2, tillsammans med ett flertal andra mindre gravar. Samtliga gravar låg väster om ett långsträckt (Ö–V) impediment. Graven var inte synlig före avbaning men var känd sedan förundersökningen då man påträffat en del av ett brandlager. Överbyggnad saknades helt och det är osäkert om det funnits. Före avbaningen var graven täckt av ett tjockt, påfört jordlager med sentida skräp.

Vid avbaning framkom en liten rest efter ett yt- och kantskadat brandlager (1001). Lagret var tydligt och svart, men i toppen infiltrerat av ovanliggande sentida lager. Fynden låg spridda i lagret.

Graven var anlagd på ett smuligt, omrört lager (1067). Jordanalysen visade att det bearbetats på något vis, kanske med plog, men om det verkligen rör sig om ett odlingslager är oklart då det inte innehöll något växtmakrofossil.

FÖREMÅL

Föremålen var mycket få och utgjordes av en smälta av okänd metallsort samt fem obestämbara, mindre järnfragment.

OSTEOLOGI

I brandlagret låg brända och obrända rester efter människa och djur. Den osteologiska analysen visar att graven tillhört ett mindre barn, 5–6 år, som ensamt kremerats på gravbålet. Delar från kranium, bål, fingrar, tår samt lösa ledändar och rörbenskraft har identifierats, vilket betyder att anatomiska delar från större del av kroppen påträffats i graven. I anläggningen påträffades också ett obränt fotledsben av nötboskap.

MAKROFOSSIL

Eftersom lagret var litet, tunt och utsatt för kontamination togs inget makrofossilprov.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån en fyndanalys. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en datering till 1020–1160 e.Kr. (2 sigma).

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1001	Lager, brandlager	0,30	0,30	0,05–0,07	Bränt ben

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1001:16/1	Obestämd	Järn	4,50	3(3)	Klumpar. Röntgade. Ingen tydlig form.
1001:16/2	Obestämd	Järn	1,83	2(2)	Två små obestämbara fragment.
1001:16/3	Smälta	Odef, metall	0,30	1(1)	Silver?

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1001	Människa	Delar från kranium, bål, finger-/låben förekom, liksom lösa ej sammanväxta ledändar och rörbensskaf.	5–6 år*	?	46,6	Bränt
	Människa	Obestämt		?	85,5	Bränt
	Nötkreatur	Fotledsben			4,5	Obränt
	Däggdjur ospec.				38,1	Bränt. Stort. Svedda och svarta fragment.
Summa:					174,7	

* Åldersbedömning: Fragment av skalltak är relativt tunna, 0,25–0,30 cm. *Diploë* är mindre än 1/3 av den totala tjockleken. Tandframbrott: 5–6 mån ± 24 mån.

Figur 25. Det var ytterst lite kvar av grav 5, som saknade överbyggnad och mest såg ut som en mörkare färgning i markytan. Foto taget från väster.

GRAV 7

UTAN ÖVERBYGGNAD

BRANDLAGER, rundat, flackt, cirka 0,9 meter i diameter och max 0,08 meter tjockt. Kraftigt skadat.

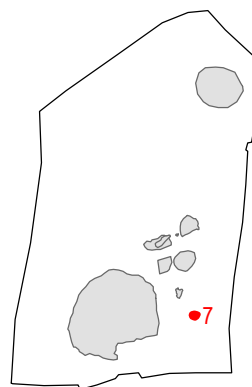
Grav 7 var belägen på en flack yta öster om den större graven (2), och strax söder om ett flertal andra mindre gravar. Samtliga gravar låg på den västligaste delen av ett långsträckt (Ö–V) impediment. Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Överbyggnad saknades helt. Före avbaningen var graven täckt av ett tjockt, påfört jordlager med sentida skräp.

Vid avbaning framkom en liten rest efter ett yt- och kantskadat brandlager (1050). Lagret var diffust och grått; i stort sett helt utan kol, men sotigt. I lagret påträffades brända ben, bränd lera och keramikskärvar. All keramik kom ganska samlad i den centrala delen och kan utgöra resterna efter en urna. De brända benen framkom i hela lagret men flest i anslutning till keramiken och strax norr om den. Under lagret var marken ojämn, nästan som en fördjupning. Det fanns dock inga synliga nedgrävningskanter.

Graven var anlagd på ett smuligt, omrört lager (1067). Jordanalysen visade att det bearbetats på något vis, kanske med plog, men om det verkligen rör sig om ett odlingslager är oklart då det inte innehöll något växtmakrofossil.

OSTEOLOGI

I brandlagret låg brända och obrända rester efter människa och djur. Den osteologiska analysen visar att graven tillhört en vuxen människa som var mellan 18–44 år vid dödstillfället. Någon könsbedömning har inte kunnat utföras. Mängden ben motsvarar inte den förväntade mängden ben från en vuxen kremerad människa. Flera av kroppens anatomiska

delar saknas, som bäckenben, händer och fötter. Ett fragment av hund fanns med på bålet; fragmentet kom från en köttfattig region. Ett obränt tandfragment från gris fanns också.

FÖREMÅL

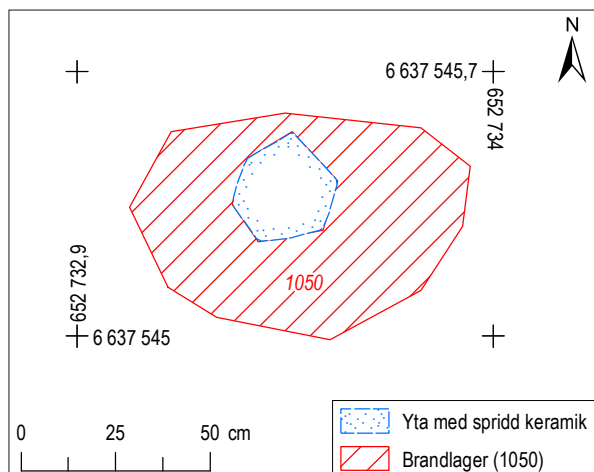
Inga föremål påträffades förutom keramikskärvar. Keramikanalysen har visat att kärlet i graven sannolikt utgjorts av ett (minst) mellanstort, använt brukskärl. Eftersom brandlagret var så skadat går det inte att avgöra om det varit delar av eller ett helt kärl som placerats i graven, och om detta använts som urna. Koncentrationen av ben kring keramiken kan dock tyda på detta.

MAKROFOSSIL

Det makrofossila provet från gravbålet innehöll inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån en fyndanalys. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en datering till 240–80 f.Kr. (2 sigma). Resultatet avviker helt från alla andra ¹⁴C- och fynddateringar som finns på ytan och kan inte stämma. Eftersom gravresten stratigrafiskt ligger på ett lager (1067) som daterats till folkvandringstid/tidig vendeltid, bör grav 7 vara från yngre järnålder liksom övriga gravar. Närmare än så kommer vi dock inte med dateringen.

Figur 26. Plan över grav 7. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1050	Lager, brandlager	0,90	0,90	0,02–0,08	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1050:1752/1	Kärl	Keramik	47,1	12	Troligen rester av urna.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1050	Människa	Kranium, tinninben, tandrot, halskota, lårben, tå/fingerben	18–44 år*	?	61,6	Bränt
	Hund	Mellanhand/fotsben			0,5	Bränt
	Däggdjur ospec.				159,7	Bränt
	Gris	Tandfragment			0,6	Obränt
Summa:					222,4	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör 1/3 av skalltakets tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

Figur 27. Grav 7 syntes endast som en svag mörkfärgning i marken, här markerad med röd linje. Gravresterna låg i gravfältets sydöstra utkant, inte långt från grav 2 (till vänster i bild). I bakgrunden syns höjden med grav 1. Foto taget från söder.

GRAV 8

STENSÄTTNING, oregelbunden, flack, cirka 3,4 x 1,4 meter stor och max 0,20 meter hög. Kraftigt skadad.

BRANDLAGER, omdeponerat.

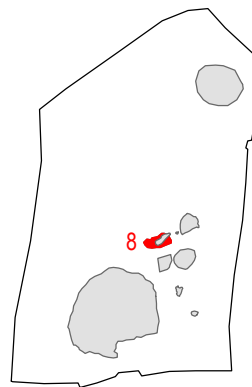
Grav 8 var belägen på en flack yta mellan de båda större gravarna 1 och 2, tillsammans med ett flertal andra mindre gravar. Samtliga gravar låg väster om ett långsträckt (Ö–V) impediment. Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Överbyggnaden var kraftigt skadad och delvis omflyttad. Före avbaningen var graven täckt av ett tjockt, påfört jordlager med sentida skräp. Anläggningen var även skuren av sentida nedgrävningar på två sidor.

Överst i graven låg omflyttade stenar som troligen ingått i överbyggnaden. Denna utgjordes av en oregelbunden stenpackningsrest som var lös, gles, enskiktad men av relativt homogent stenmaterial (1092). Under ett par av stenarna låg ett skadat brandlager (1093) med brända ben och föremål. Under detta fanns ett fett och mörkt skikt med sot och kol (1094), tydlig infiltration från ovanliggande brandlager. Brandlagerresterna bör vara omdeponerade.

Den störda delen av graven var anlagd på ett ljusare silt- och lerlager (1095). Lagret utgjordes sannolikt av uppkastad jord från markytan runt om. Detta jordlager överlagrade i sin tur både en mer homogen och ursprunglig stenpackning, som bör tillhöra grav 8, samt en yngre skelettgrav (9).

Den undre stenpackningen (1485) var oregelbunden och bestod av fint lagda stenar. Packningen var tät, enskiktad och homogen. I öster var den skuren av grav 9.

De ursprungliga delarna av grav 8 låg på ett smuligt, omrört lager (1067). Jordanalysen visade att det bearbetats på något vis, kanske med plog, men om det verkligen rör sig om ett odlingslager är oklart då det inte innehöll något växtmakrofossil.

FÖREMÅL

Föremålen utgjordes av fragmenterade och brända delar av en ornamenterad, sammansatt enkelkam och en oval remsölja av järn utan dekor.

OSTEOLOGI

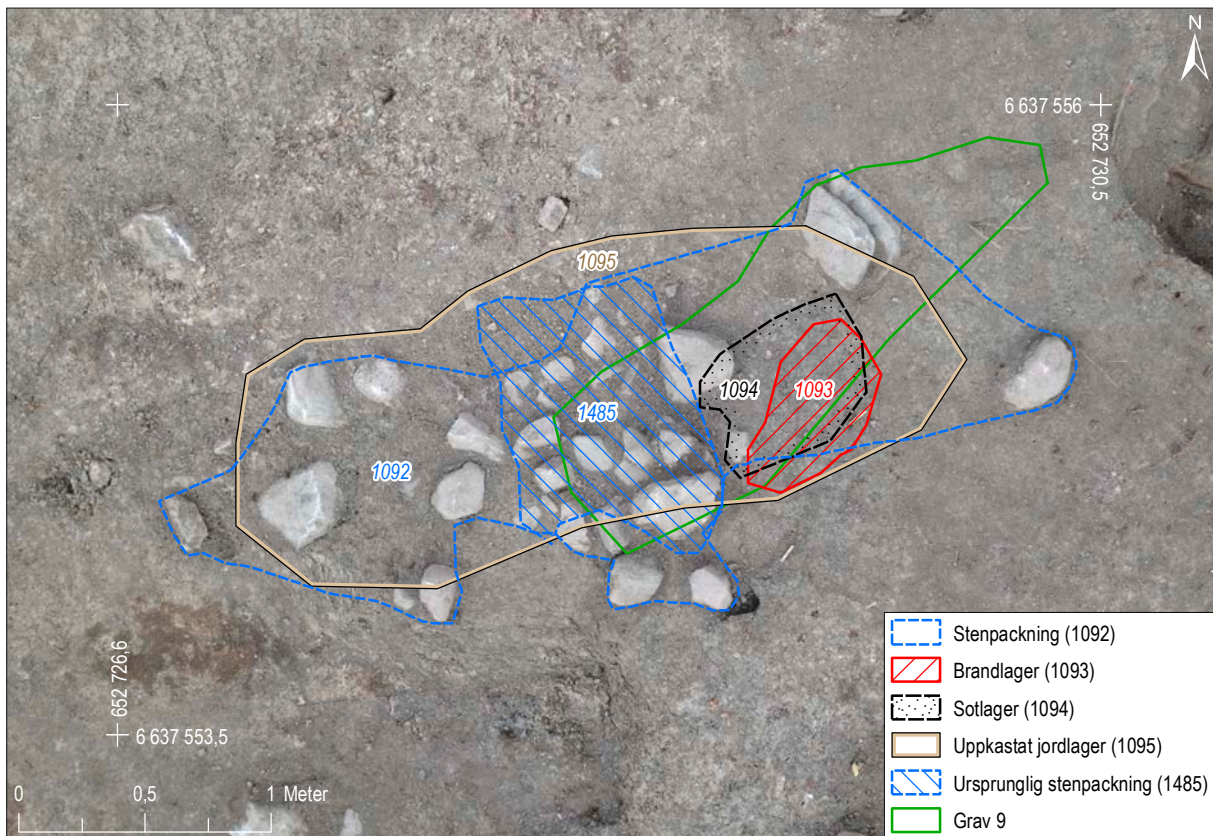
I brandlagret låg brända och obrända rester efter människa och djur. Den osteologiska analysen visar att graven tillhört en äldre vuxen kvinna, 35–64 år gammal, som ensam kremerats på gravbålet. Mängden ben i graven motsvarade något mindre än vad som kan förväntas från en vuxen individ. Delar från kroppens alla anatomiska regioner förekom dock, vilket betyder att rester från hela kroppen samlats ihop efter kremeringen. I anläggningen påträffades också en obränd hästtand.

MAKROFOSSIL

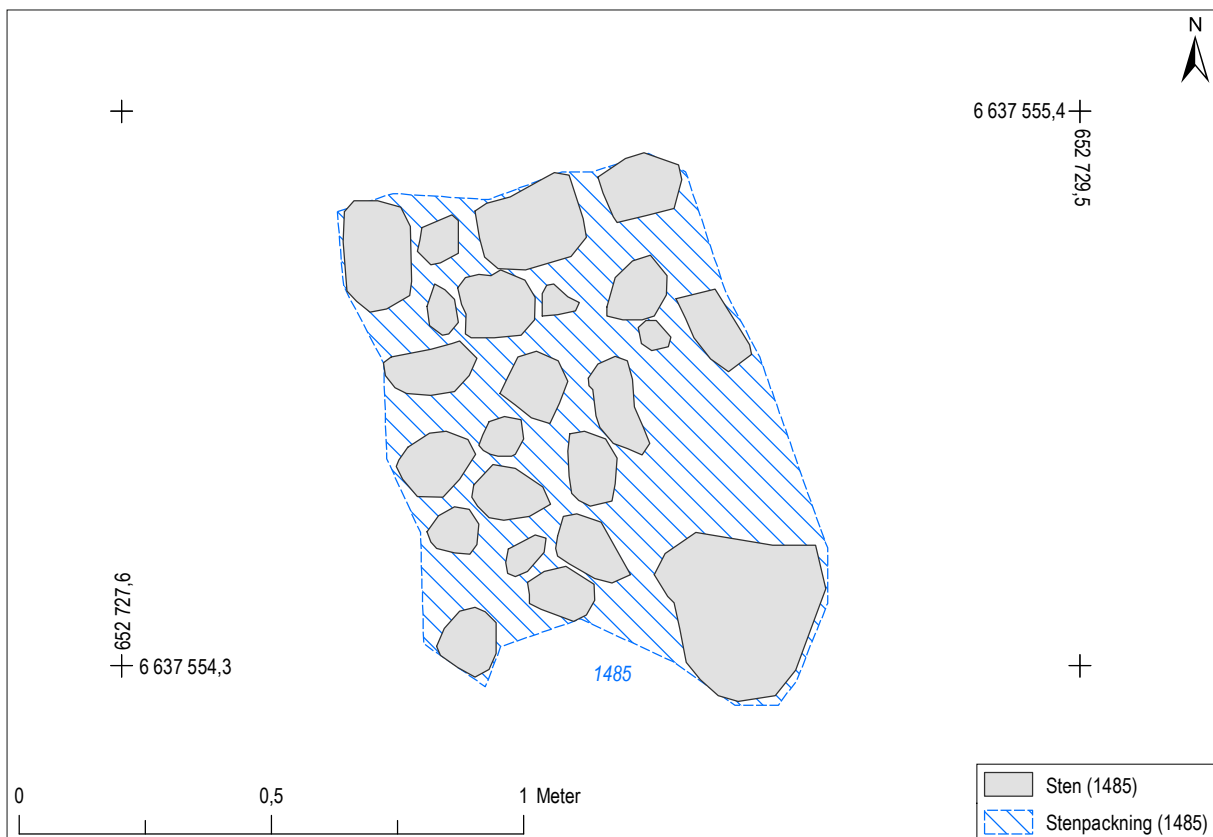
De makrofossila proverna från brandlagret och sotlagret innehöll inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Kamdekoren (Ambrosianis B1:1) daterar graven till vikingatidens mitt, cirka 900–950 (eventuellt ända fram till år 1000). Den stratigrafiska relationen till grav 9 är komplicerad. Graven kan utifrån fynd- och ¹⁴C-analys konstateras vara äldre än grav 9, men grav 9 överlagras av lager 1095 som grav 8 är anlagd på. Detta kan endast betyda att jordmassor flyttats runt i samband med omgrävningar på tomten, vilket skapat den delvis omvända stratigrafin.

Figur 28. Lodfoto med omdeponerade stenar (1092) och jordlager i grav 8. Skala 1:30.

Figur 29. Plan med rester av en nedre, ursprunglig stenpackning (1485) i grav 8. Skala 1:15.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1092	Stenkonstruktion, stenpackning	3,45	1,25	0,20	Sten
1093	Lager, brandlager	0,30	0,20	0,10	Bränt ben
1094	Lager, sotlager	0,55	0,50	0,12	Lera
1095	Lager, uppkastat jordlager	2,90	1,15	Ej angivet	Lera
1485	Stenkonstruktion, stenpackning	1,30	0,75	0,20	Sten

Föremål

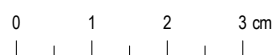
Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1093:3087/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	14,40	1(15)	Kamtypologi: Petrés M3 + S6/S7 + L10; Ambrosianis Bl:l.
1093:3089/1	Sölja	Järn	3,80	1(3)	Oval och gjord av relativt tunn ten. Enkel utformning. Remmen har varit 20–30 mm bred.
10000:3137/1	Hästsosöm	Järn	5,40	1(1)	
10000:3137/2	Obestämd	Järn	2,70	2(2)	En nålliknande; en tungformig. Avbrutna.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1093	Människa	Delar från skelettets alla anatomiska regioner förekom (1–7), delar från kranium dominerade.	35–64 år*	♀**	80,50	Bränt
	Häst	Tand			2,40	Obränt
	Däggdjur ospec.	Kranium och långa rörben.			613	Bränt. Stort. Svarta och svedda fragment.
Summa:					695,90	

* Åldersbedömning: *Diploë* är mer än 1/3 av den totala tjockleken, inre och yttre kompakta är tunna, suturer är slutna på insidan men fortfarande synliga på utsidan. Uppdelade fragment förekom. Tandrötter är slutna och rotkanalen är relativt trång.

** Könsbedömning: Pannben, *margo supra orbitale* grad 2 = kvinna? Utskottet vid hakan är mycket svagt markerad.

Figur 30. Ett urval av föremål från grav 8. Skala 1:1.

GRAV 9

UTAN ÖVERBYGGNAD

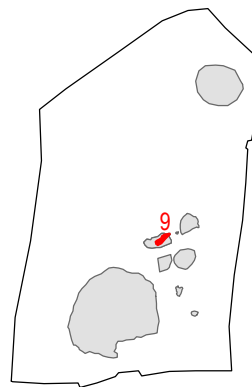
JORDBEGRAVNING, avlång, oval, cirka 2,0 x 1,3 meter (NO–SV) och max 0,19 meter djup. Skadad.

Grav 9 var belägen på en flack yta mellan de båda större gravarna 1 och 2, tillsammans med ett flertal andra mindre gravar. Samtliga gravar låg väster om ett långsträckt (Ö–V) impediment. Stensättningen var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare.

Före avbaningen var gravens i öster delvis täckt av ett tjockt, påfört jordlager med sentida skräp. I väster var den delvis täckt av omdeponerat material från en annan, äldre grav (8). Anläggningen var skuren av sentida nedgrävningar på två sidor och ytskadad (främst i Ö). Den var mycket otydlig och upptäcktes först vid slutavbaningen då delar av skelettet kom fram.

Under resterna av grav 8 och det påförda jordlagret fanns en avlång nedgrävning (1221) i NO–SV riktning med skelettbegravning. Fyllningen (1222) i nedgrävningen bestod av mörk, fet lera med inslag av sand och några kolstänk. Rester av trä med raka kanter visade att den döde begravts i kista (1224). Kistresterna syntes på flera ställen runt skelettet och var tydligast på den södra sidan. I höjd med revbenen syntes 5–6 raka, långsmala avfärgningar som sannolikt representerar kistans sida och lock. Under skelettet fanns inga bevarade kistrester. Inga kistspikar eller andra ihopfogningsmaterial observerades. Invid den begravdes bäckenben låg en mindre sten.

Graven skar delar av den ursprungliga stenpackningen till grav 8 och var alltså yngre än denna. I övrigt låg grav 9 på ett smuligt, omrört lager (1067). Jordanalysen visade att det bearbetats på något vis, kanske med plog, men om det verkligen rör sig om ett odlingslager är oklart då det inte innehöll något växtmakrofossil.

FÖREMÅL

Graven var helt utan fynd.

OSTEOLOGI

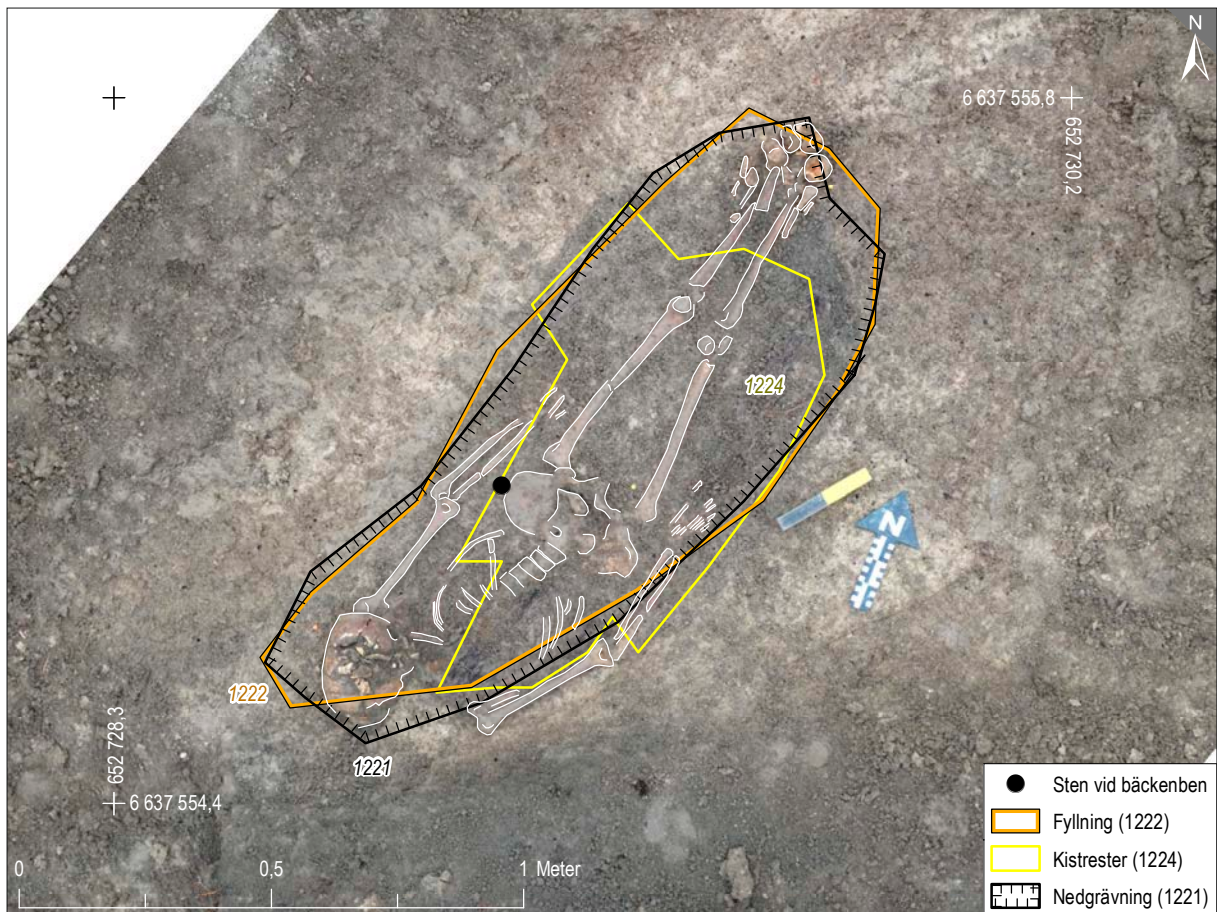
Skelettet var välbevarat och låg på rygg med huvudet i sydväst. Ansiktet var vänt mot norr och armarna låg rakt utmed sidorna. Individens tandslitage visar att hen var 17–25 år vid dödstillfället, medan höftbenet som var i pågående fusionering indikerar att individen var 22–23 år. Individen har bedömts som en man, dock något osäkert. Trots sin ringa ålder uppvisade individens skelett multipla förslitningsskador på kotpelaren i form av gropar/fördjupningar i kotkroppen (*Schmorl's noder*) samt taggiga utskott på kotans insida (flava ligamenta). Tandstatusen visade att individen i unga år haft vitaminbrist alternativt varit sjuk (emaljhypoplasier). Även tandsten noterades på en del tänder. Vidare hade individen ett extra segment på korsbenet (Lumbal sakralisering), vilket betyder att femte kotan omvandlats till en sakralkota. Sakraliserade ländkotor är ovanligt och det finns vissa som menar att fenomenet är ärftligt (Brothwell 1981:109).

MAKROFOSSIL

Vid analysen av makrofossil från fyllningen kring den dödas mag-/bäckenområde hittades inget arkeobotaniskt material. Vedartsprov från kistan visar att den varit gjord av tall (furu).

DATERING

Graven har genom ¹⁴C-analys på den dödes tänder daterats till 990–1160 e.Kr. (2 sigma).

Figur 31. Lodfoto med jordbegravning 9. Individen har placerats med huvudet i väster och i en kista. Skala 1:15.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1221	Nedgrävning, kistnedgrävning	1,75	0,60	0,03–0,19	
1222	Lager, skelettdeponi	1,50	0,60	0,02–0,19	Lera
1224	Träkonstruktion, kista	1,05	0,60		

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1225	Människa	Benelement från hel individ	22–23 år*	♂?*	2 412,50	Obränt. Patologi: Emaljhypoplasier, tandsten. Flava ligamenta på tre ryggkotor. Schmorl's noder på fyra ländkotor. Lumbal sakralisering.
Summa:					2 412,5	

* Åldersbedömning: Grad av fusionering av höftben.

** Könsbedömning: Trubbigt/avrundad kant på ögonhåla. Glabella = kvinna?

Figur 32. Detalj av skelettet i grav 9, huvud och bål.

GRAV 10

UTAN ÖVERBYGGNAD

JORDBEGRAVNING, avlång, cirka 2,4 x 0,6 meter (NNV–SSO) och max 0,18 meter djup. Skadad.

Grav 10 var belägen på en flack, sydvästlig del av impedimentet med gravfält 39:1 och i kant med det lägre liggande boplatsoområdet. Graven låg för sig själv och närmaste annan grav var ett litet benlager (43) cirka 10 meter österut. Anläggningen var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Före avbaningen var graven täckt av ett tunt, stenigt matjordlager. I samband med avbaningen fick den några smärre, ytliga skador.

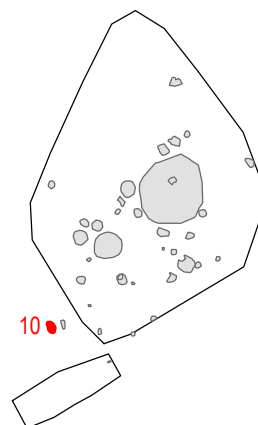
Om en överbyggnad eller annan form av markör en gång funnits gick inte att säkert avgöra. En liten, gles stenpackning med ganska små stenar (348) låg över bröst- och magregionen och kan vara rester efter en täckande packning. De kan också ha fungerat som ett jordfästande element. Kanske kan det lilla stolphål (351) som fanns utanför södra änden på graven ha varit en markering.

Under de tunna, täckande jordmassorna fanns en avlång, mycket flack nedgrävning (349) i NNV–SSO riktning. Gropen innehöll ett skelett och var utan spår av kista. Fyllningen (350) i nedgrävningen bestod av grå, fet silt med inslag av bland annat djurben, bränd lera och träkol. Inslagen kommer troligtvis från boplatens kulturlager. I botten på nedgrävningen, med huvudet i söder, låg ett välbevarat skelett med två spännbucklor in situ.

Graven var anlagd direkt i den ursprungliga markytan. Den var mycket ytligt nedgrävd, vilket tolkats som att den grävts ner under vintertid med tjäle i marken.

FÖREMÅL

Vid den dödas bröstregion låg två spännbucklor där även små rester av tuskaftväv från klädedräkten satt fast. I fyllningen hittades även en böjd järnten med oklar funktion. Spännbucklorna var något olika och tillhörde två olika undertyper (P37:9 och P37:3) till den tidigvikingatida gruppen P37 med djurornamentik och två 8-formigt lagda romber. Båda var av kopparlegering och hade spår av silver på ytan.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att den gravlagda varit en kvinna med en beräknad längd av cirka 152 cm. Hon har gravlagts på rygg med båda benen lätt böjda och händerna korsade ovanpå bäckenet. Ansiktet var vänt mot väst. Kvinnan har åldersbedömts till att ha varit 39–42 år vid dödstillfället.

Skelettet uppvisade multipla avvikelser på revben samt skulderbladen som tyder på att hon haft inflammationer. Även kotpelaren uppvisade spår efter slitage som yttrade sig i form av benpålagring (osteofyter) på både hals, rygg och ländkotor samt gropar (*Schmorl's noder*) och förbenade ligament (*flava ligamenta*) på samtliga rygg- och ländkotor. Hon har även haft problem med tänderna, med blottade tandhalsar på flera kindtänder samt en hel del tandsten. Underkäken uppvisade också spår efter inflammation på ledyta mot kranium, vars orsak inte kan fastställas. Vidare uppvisade ögonhålornas övre kant porigheter (*cribra orbitalia*), vilket orsakas av infektiösa sjukdomar eller näringsbrist, alternativt en kombination av dessa.

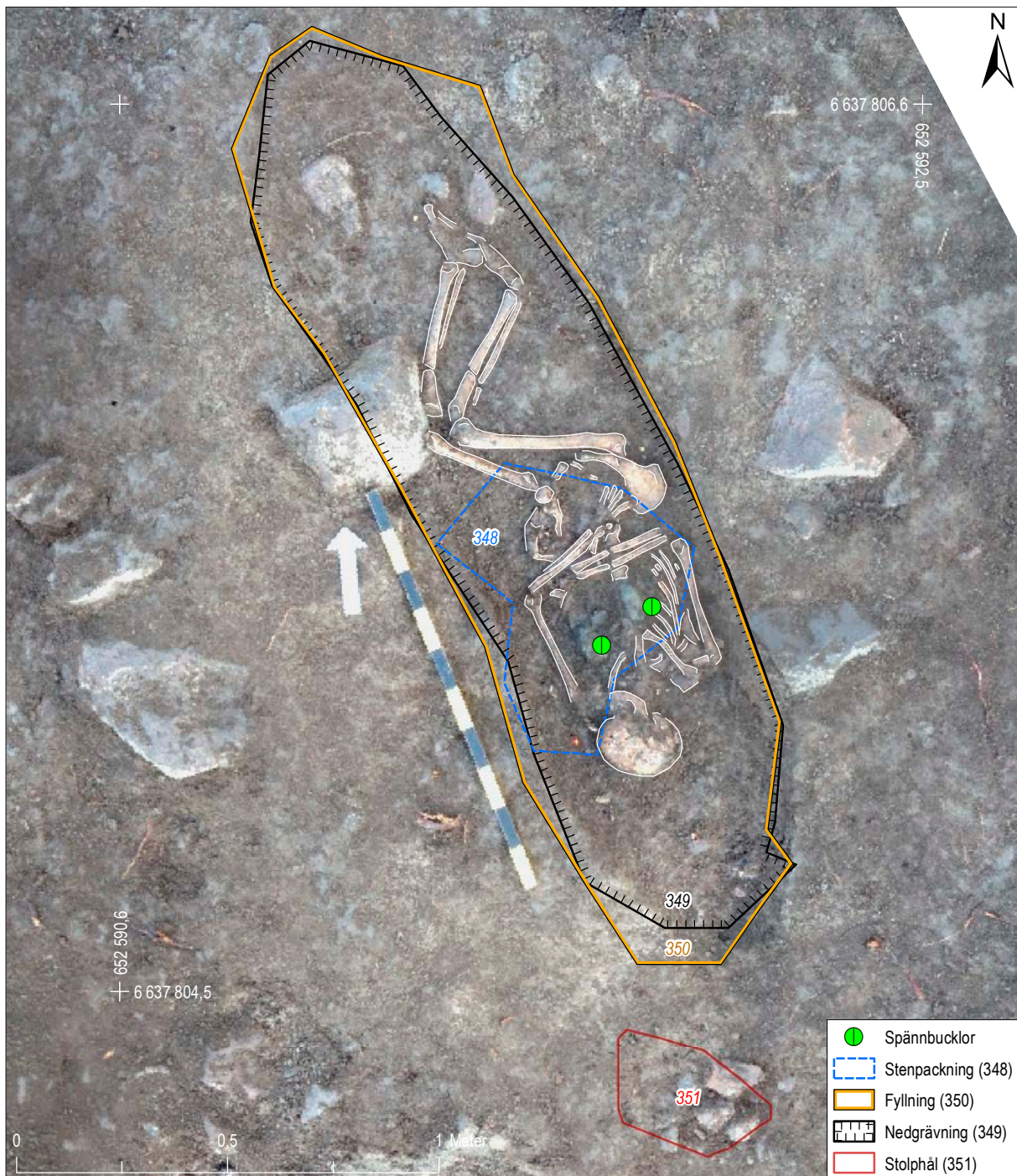
I gravens fyllning fanns även enstaka obrända benfragment från får/get (halskota) samt tandfragment från nötkreatur, gris och något större däggdjur. Ett bränt benfragment från ospecificerat däggdjur fanns också. Djurbenen är säkerligen sekundära och har hamnat i graven i samband med att man tagit jord från boplatsoområdet till fyllningen.

MAKROFOSSIL

Vid analysen av fyllningen kring den dödas mag-/bäckenområde hittades inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Graven kan dateras till 800-talet utifrån spännbucklorna (Jansson 1985).

Figur 33. Lodfoto med jordbegravning 10. Individen har placerats med huvudet i söder. Skala 1:15.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinhåll
349	Nedgrävning, för skelettbegravning	2,35	0,58	0,08–0,18	
350	Lager, skelettdeponi	2,35	0,58	0,18	Silt

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
350:2614/1	Spännbuckla, typ P37:3	Kopparlegering, silver	39,90	1	Enskalgig spännbuckla, något skadad. Fasta sidoknoppar. Spår av silver framsida. Del av dubbelt nålfäste på baksida, men ingen nål. Mönster/spår av fint tuskafttyg på insidan. Svart oidentifierad massa från insidan är troligen harts.
350:2614/2	Spännbuckla, typ P37:3	Kopparlegering, silver	1,50	1(1)	Del av samma som F350:2614/1. Spår av silver.
350:2615/1	Spännbuckla, typ P37:9	Kopparlegering, silver	54,80	1	Enskalgig spännbuckla, mycket bra skick. Fasta sidoknoppar. Spår av silver framsida. Rester av dubbelt nålfäste på baksida, men ingen nål. Mönster/spår av fint tuskafttyg på insidan samt bevarad textil i tuskaft på framsida.
350:2615/2	Textil, tuskaft	Organiskt material, odef.	0,20	1(5)	Tuskaftväv. Rester satt även ovanpå spännbuckla.
350:5044/1	Ten	Jäm	1,21	1(1)	Runt tvärsnitt. Böjd till U-form. Båda ändrar ser ut att vara avbrutna.
350:5044/2	Spännbuckla	Kopparlegering	0,33	1(1)	Del av samma som F350:2614/1.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
350	Människa	Hel individ	39–42 år*	♀**	2 650,30	Obränt. Patologi: Cibra orbitalia, tandsten, spår efter inflammation i käkben, skulderblad och på revben. Osteofyter på kotor. <i>Schmorl's noder</i> , och förbenade ligament på kotor. Kroppslängd: Cirka 152 cm (överarmsben höger).
	Nötkreatur	Tandrot			4,1	Obränt
	Får/get	Andra halskota			3	Obränt
	Gris	Tandfragment	Adult		0,3	Obränt. Åldersbedömning: Tandens utseende indikerar en vuxen individ.
	Däggdjur ospec.	Tandfragment			0,9	Obränd. Större däggdjur.
	Däggdjur ospec.				1,4	Obränt
	Däggdjur ospec.				0,6	Bränt
Summa:					2 660,60	

* Åldersbedömning: Samtliga ledytor fusionerade. Bäckbenen, *facies auricularis*. Tyngdpunkt på fas 4 och med början på fas 5.

** Könsbedömning: Hakspetsens morfologi, käkens vinkel, *processus mastoideus*, *protuberantia occipitalis*, ögonbrynsbågar, *sulcus preauricularis* = kvinna.

Figur 34. Kvinnans överkropp, med spännbucklorna. Foto taget från öster.

Figur 35. Grav 10 efter framrensning av skelettet. Foto taget från nordnordväst.

Figur 36. Spännbucklorna (till vänster F350:2615/1, till höger F350:2614/1) från grav 10. Skala 1:1.

Figur 37. I och på spännbucklorna hittades rester efter ett tyg vävt i tuskaft. Här syns en lös bit som Tove Björk plockat upp.

GRAV 12

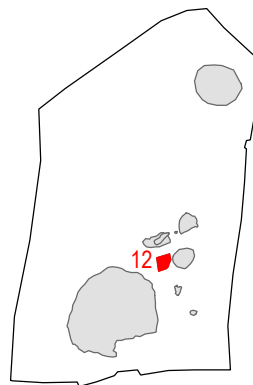
STENSÄTTNING ?, eventuellt rest av stenpackning, oregelbunden, flack, cirka 2,2 x 2,0 meter stor och max 0,25 meter hög. Kraftigt skadad.

BRANDLAGER MED URNA

Grav 12 var belägen på en flack yta mellan de båda större gravarna 1 och 2, tillsammans med ett flertal andra mindre gravar. Samtliga gravar låg väster om ett långsträckt (Ö–V) impediment. Stensättningen var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Överbyggnaden var kraftigt skadad och saknades till större delen. Den var även skuren av sentida nedgrävningar i både norr och väster. Före avbaningen var graven täckt av ett tjockt, påfört jordlager med sentida skräp.

Gravens eventuella överbyggnadsrest utgjordes av en gles och oregelbunden stenpackning (1223). Ett översta skikt med ganska lösa stenar framkom i samband med borttagning av det ovanliggande sentida skräp- och jordlagret. Det är därför något osäkert om dessa stenar verkligen hört till gravens överbyggnad eller har förts dit i samband med sentida markarbeten. Stenarna var av relativt homogent stenmaterial. Ett undre skikt med sten, som låg mer fast och bör ha ingått i gravens ursprungliga stenpackning, framkom dock vid framrensning av brandlagret.

Under de sporadiska resterna av en överbyggnad framkom ett yt- och kantskadat brandlager med urna (1220). Endast bottenkiktet var kvar. Lagret var relativt magert, men mörkt och med stora träkolsrester. Delar av urnans botten stod in situ men stora bitar av kärlet hade försvunnit eller flyttats runt i lagret. Brandlager låg både i urnan och på markytan runt denna.

Graven var anlagd på ett smuligt, omrört lager (1067). Jordanalysen visade att det bearbetats på något vis, kanske med plog, men om det verkligen rör sig om ett odlingslager är oklart då det inte innehöll något växtmakrofossil.

FÖREMÅL

Föremålen utgjordes endast av fragmenterade delar av den förstörda urnan. Enligt keramikanalysen var så pass mycket kvar av urnan att det kan tolkas som att det har varit ett helt käril som satts ner i graven. Urnan hade obehandlad utsida.

OSTEOLOGI

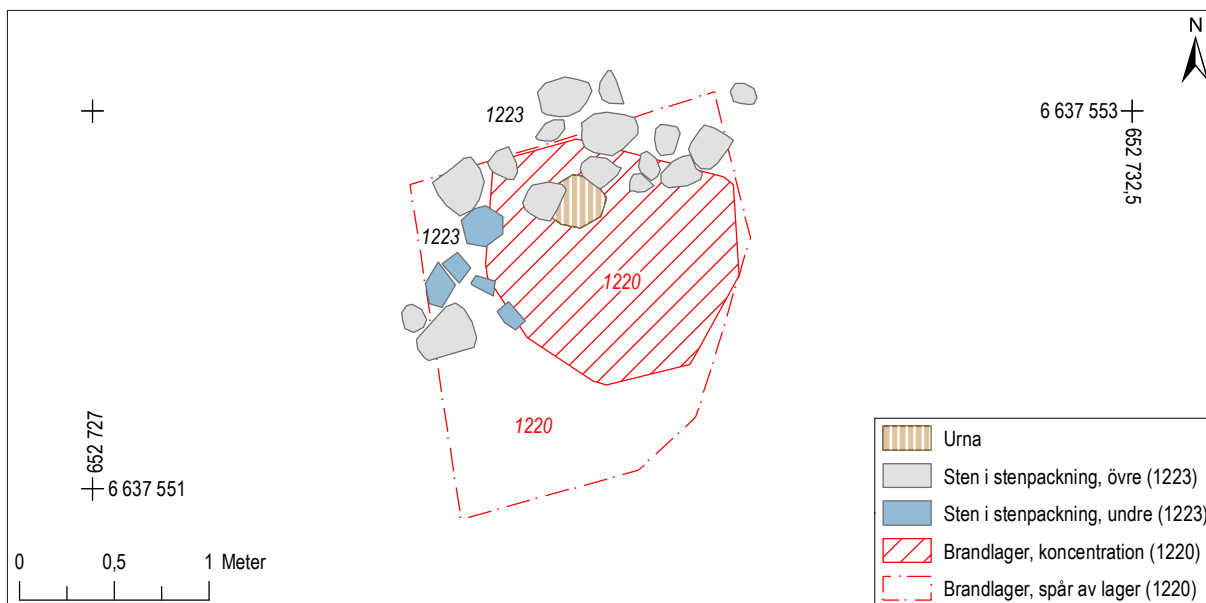
I brandlagret låg brända rester efter människa. Den osteologiska analysen visade att individen var 35–64 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat utföras.

MAKROFOSSIL

Det makrofossila provet från gravbålet innehöll inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån en fyndanalys. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en datering till 890–1020 e.Kr. (2 sigma).

Figur 38. Plan med rester av en överbyggnad och brandlager i grav 12. Skala 1:40.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1220	Lager, brandlager	1,50	1,50	0,01–0,10	Lera
1223	Stenkonstruktion, rest av stenpackning	0,60	0,55	0,25	Sten

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1220:4808/1	Kärl	Keramik	154,3	62	Urna
1220:4811/1	Kärl	Keramik	771,5	127	Urna
1220:4854/1	Kärl	Keramik	16,1	2	Urna
1220:4855/1	Kärl	Keramik	16,9	5	Urna
1220:4856/1	Kärl	Keramik	6,1	1	Urna

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1220	Människa	Kraniefragment, tandrot, halskota, överarmsben, höftben, lårben, skenben, smalben	35–64 år*	?	65,8	Bränt. Ojämn förbränning.
	Däggdjur ospec.				213	Bränt
Summa:					278,8	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör > 1/3 skalltakets tjocklek. *Tabula interna* är något tunnare än *tabula externa*.

Figur 39. Urnebotten i grav 12. Foto taget från nordost.

GRAV 13

STENSÄTTNING, rundad, lätt välvd, cirka 2 x 1,85 meter stor och 0,35 meter hög.

JORDBEGRAVNING

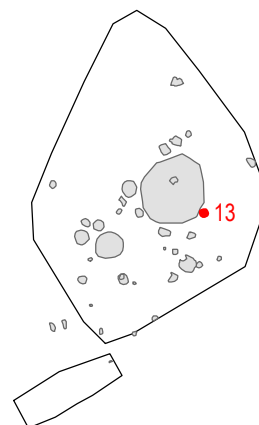
Grav 13 var en mindre stensättning belägen på höjden av impedimentet i den östra delen av gravfältet. Graven var placerad delvis på sydöstra kanten av manteln till grav 40. Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare.

Gravens överbyggnad utgjordes av en glest lagd stenpackning (1277) i ett skikt. En av stenarna i packningen visade sig vara en malstensunderliggare placerad med slipytan nedåt (F1277:17391/1).

Under överbyggnaden framkom nedgrävningen för begravningen (1278). Nedgrävningen var rund i överkant, men blev mer avlång mot botten då den var djupare i den norra delen där skelettet låg placerat (Ö-V). Fyllningen i nedgrävningen skiftade. Överst var ett lager (1279) som innehöll tätt packade mindre stenar. Mot botten av lagret, i övergången mot den undre fyllningen var även en del skärvsten och skörbränd sten. En av stenarna var slät och oval, och antas vara en glättsten. Den undre fyllningen (1280) var fetare. I toppen av denna fyllning fanns fläckvis med sot, kol och skärvsten eller skörbränd sten. Inslag av boplatsindikerande fynd som lerklining och obränt djurben fanns. I övrigt utgjordes fyllningen huvudsakligen av silt med inslag av obrända småstenar och sten. Det var i botten av detta lager som skelettet påträffades. Ovanpå skelettet var även lagt en gles stenpackning (1281) av mindre sten. En större hålliknande sten var placerad på huvudet.

OSTEOLOGI

Av skelettet var endast kranium och större rörben bevarade. Av ryggrad, bäcken, underarmar, höger överarm och bröstkorg syntes endast färgning. Den

gravlagda hade placerats i ryggläge i Ö-V riktning, med huvudet i öst och med vänster fot placerad över höger fot. Könbedömningen är osäker men det finns indikationer på att den begravda varit en kvinna. Nedgrävningen var inte tillräckligt lång för att kroppen skulle kunna ligga helt utsträckt och huvudet låg därför framåtlutat med nacken mot nedgrävningskanten. En kniv påträffades vid färgningen av vänster underarm. Fragment av ben påträffades på kniven, vilket indikerar att den varit placerad under armen. En större, rödaktig klump med lerklining låg invid bäckenet. Fyllningen kring skelettet sållades, men inga ytterligare fynd påträffades.

MAKROFOSSIL

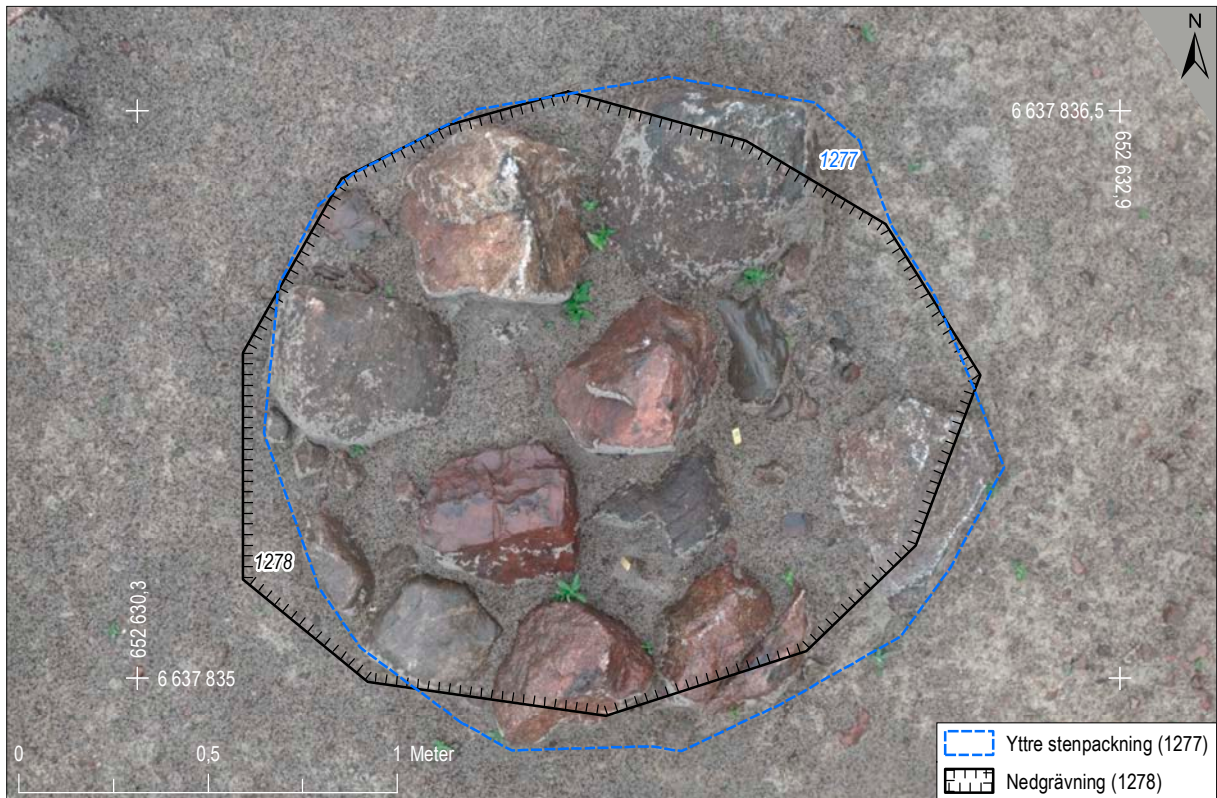
Jordprov för makrofossil analys samlades in vid mag-/bäckenområdet samt i övre respektive nedre fyllning i gropen. Inget av dem gav något resultat.

DATERING

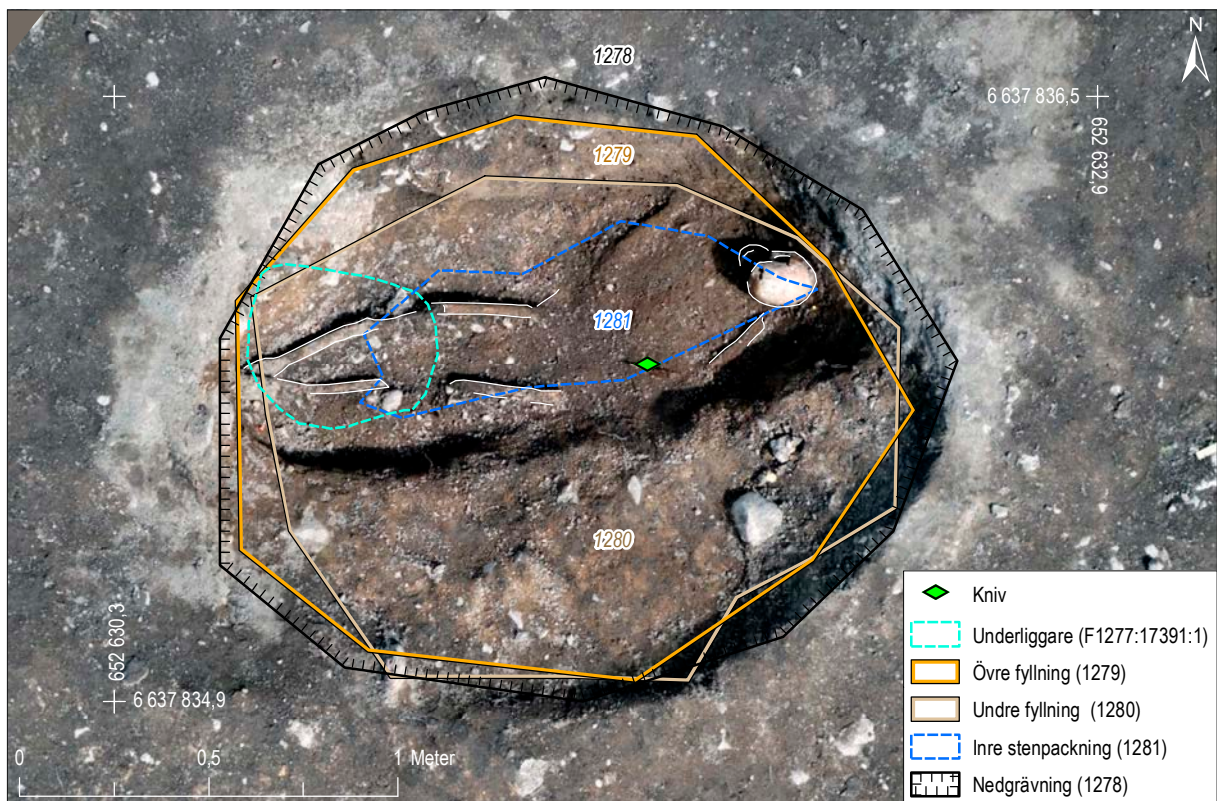
Graven kan inte dateras utifrån en fyndanalys. Nedgrävningen till begravningen skar kanten på manteln till grav 40 och är således yngre än denna. Graven har genom ¹⁴C-analys på den dödas tänder daterats till 940–1030 e.Kr. (2 sigma 81 %).

Figur 40. Kniv (F1279:17558/1) och glättsten (F1280:5158/1) från grav 13. Skala 1:1.

Figur 41. Lodfoto med överbyggnad i grav 13. Skala 1:20.

Figur 42. Lodfoto med nedgrävning och skelett i grav 13. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1277	Stenkonstruktion, stenpackning	2,05	1,85	0,40	Sten, 0,28x0,15–0,62x0,45 m
1278	Nedgrävning, för skelettbegravning	1,92	1,60	0,25–0,65	
1279	Lager, övre fyllning	1,85	1,55	0,18	Silt
1280	Lager, skelettdeponi	1,55	1,38	0,45	Silt
1281	Stenkonstruktion, stenpackning	1,30	0,55	0,15	Sten, 0,08x0,08–0,55x0,4x0,15 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1277:17391/1	Underliggare	Bergart, odef.		1(1)	Slipad på ena ytan. Var placerad med den slipade ytan ned som del av stenpackningen i grav 13.
1279:17558/1	Glättsten	Bergart, odef.	80,30	1(1)	
1280:5158/1	Kniv	Järn	31,10	1(1)	Del av blad.
1280:18078/1	Lerklining	Bränd lera	19,80	2(2)	Hårt bränd lerklining.
10000:2787/1	Hästsosöm	Järn	3,20	1(1)	Rensfynd.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1280	Människa	Kranium med överkäke samt underkäke, nyckelben.	17–25 år*	♀?***	270,4	Obränt, dålig bevaring. Patologi: Emaljhypoplasier.
Summa:					270,4	

* Åldersbedömning: Tandslitage 17–25 år.

** Könsbedömning: Ögonhålornas form samt övre kant, vårtskottet = kvinna?

Figur 43. Nedgrävningen tömd och stenpackningen på skelettet framrensad. Foto taget från norr.

Figur 44. Underliggaren (F1277:17391/1) var lagd som en del av den övre stenpackningen.

Figur 45. En hålliknande sten låg placerad ovanför kraniet. Foto taget från väster.

GRAV 14

STENSÄTTNING, oregelbunden, lätt välvd, cirka 2,3 x 1,6 meter stor (NO–SV) och 0,3 meter hög. Kraftigt skadad.

URNEBEGRAVNING

Grav 14 var belägen något avsides från de övriga gravarna alldeles i den östra kanten av gravfältet, intill schaktkanten. I denna del av undersökningsytan fanns flera sentida störningar i form av gropar och rester efter en större ekonomibyggnad (83), men också anläggningar i form av härdar och stolphål. Graven var kraftigt skadad och sannolikt saknades den sydvästra halvan av graven. Ursprungligen har graven troligen varit rund eller oval. Graven var inte synlig före avbaning och inte heller känd sedan tidigare.

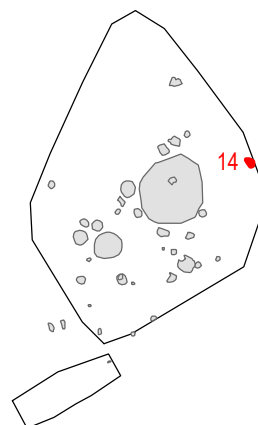
Gravens överbyggnad utgjordes av en gles enskiktad stenpackning (1227). Mellan stenarna var ett konstruktionslager (1228) som bestod av material från kulturlagret 1251 som fanns kring och under graven.

I den södra kanten av graven påträffades under en flat sten (1227:4949), tillhörande överbyggnaden, en samling brända ben samt rester efter en kam. I botten av denna bensamling fanns rester av en oval kraftig hartsring, vilket betyder att benen sannolikt placerats i graven i ett svepkärl. Kärlet var placerat på ett undre konstruktionslager (5589) som fanns centralt i graven och som sannolikt haft som syfte att ge graven dess lätt välvda form.

Graven var anlagd på kulturlagret 1251 vilket tolkats som ett äldre boplatlager. Under kulturlagret i den norra delen av graven påträffades en grophärd (5397).

FÖREMÅL

Föremålen som hörde till begravningen var få och utgjordes endast av resterna efter den sammansatta avsatskammen och harts från det hartstätade (trä-) kärlet. Resten var infiltration av boplatmaterial som kvartsavslag, lerklining och obrända djurben.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att den gravlagda var en vuxen människa mellan 18 och 44 år. Individens kön har bedömts som kvinna, något osäkert. Mängden ben motsvarade inte den förväntade mängden från en kremerad vuxen människa. Nästan alla anatomiska regioner fanns representerade; med undantag av bäckenben, händer och fötter. I graven fanns även delar från ett vuxet får samt åtta intakta klor (falang III) från björn, vilket indikerar att minst en björnfäll följt med den döda på bålet. Delarna från fåret kommer huvudsakligen från köttfattiga regioner. Utöver de kremerade arterna identifierades även obrända ben från nötkreatur och får. Delarna från nötkreatur var jämnt fördelade över både köttrika och köttfattiga regioner, medan delarna från får främst kom från köttfattiga regioner.

MAKROFOSSIL

Ett jordprov för makrofossil analys togs vid svepkärlet, men det var utan indikation.

DATERING

Avsatskammen med dekor (Petrés M2, C1, C3, L7, Pr) daterar graven till sen folkvandringstid/övergången till vendeltid, vilket stämmer bra även med det hartstätade kärlet som inte bör vara yngre än cirka 550 e.Kr. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från gravgömmen gav en datering till 510–640 e.Kr. (2 sigma 78,8 %). Sammantaget bör graven kunna dateras till cirka 530–550 e.Kr.

Figur 46. Lodfoto med överbyggnad i grav 14. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1227	Stenkonstruktion, stenpackning	2,30	1,60	0,15–0,3	Sten, 0,15–0,4 m
1228	Lager, jordfyllning	2,30	1,60	0,05–0,10	Lera
5589	Lager, konstruktionslager	1,80	1,00	0,05–0,20	Lera

Figur 47. Kärlet med hartsring och brända ben under pågående undersökning. I asken till höger ligger bland annat benfalanger från en björnfäll. Foto taget från sydväst.

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1226:4932/1	Obestämd	Ben	2,50	1(1)	Obränt ben. Bearbetat.
1226:20371/1	Spik	Järn	10,30	1(1)	
1228:17538/1	Hartsättningsring	Harts	63,90	1(52)	Till träbehållare för brända ben. Triangulärt tvärsnitt.
1228:17720/1	Avsatskam	Ben/horn	10,30	1(9)	Kamtypologi: Petrés M2, C3, halva C1, våglinjer och Pr.
1228:18570/1	Avslag	Kvarts	5,80	1(1)	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1226	Nötkreatur	Kranium, tand, höftben			36	Obränt
	Får/get	Hornkvice, hand och fotben.			9,1	Obränt
1228	Människa	Kranium, käke, kota, skulderblad, överarmsben, armbågsben, tå/fingerben, lårben, skenben, smalben	18–44 år*	♀**	297,3	Bränt
	Björn	Klor			17,4	Bränt. Åtta intakta klor (falang III). Minst en björmfäll.
	Får/get	Överarmsben, hand och fotben	>3,5 år		18,6	Bränt. Åldersbedömning: färdigväxt överarmsben.
	Nötkreatur	Tå/fingerben	Vuxen	♂	15,9	Obränt. Könnsbedömning: morfologi indikerar tjur/oxe.
	Däggdjur ospec.				562,2	Bränt
Summa:					957,13	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör 1/3 av skalltakets tjocklek. Båda *tabula* lika tjocka.

** Könnsbedömning: Ögonbrynsbåge har skarp/smal övre kant. Övriga ben är slanka och gracila = kvinna.

Figur 48. Ett urval av föremål från grav 14. Skala 1:1.

GRAV 15

STENSÄTTNING ?, rundad, flack, cirka 2,5 meter i diameter och 0,1 meter hög. Kraftigt skadad.

BRANDGROP

Grav 15 var belägen på en plan yta uppe på impedimentet i den nordöstra delen av gravfältet. Graven hade placerats mellan två berghällar. Den var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. I området fanns rester efter en ekonomibyggnad från historisk tid (hus 83) och flera sentida störningar i form av gropar och det är sannolikt dessa aktiviteter som bidragit till att graven har skadats.

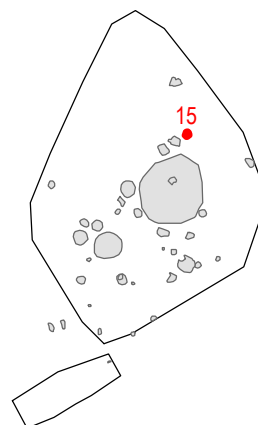
Överbyggnaden utgjordes av enstaka kantiga stenar vilka kan utgöra en rest av en stenpackning (5576). Stenar låg dock även utanför brandlagrets begränsning och gravens överbyggnad är osäker.

Den inre konstruktionen var en oregelbundet rundad, flack brandgrop (1235) fylld med ett svartfärgat brandlager (5575) med rikligt med kol och sot, samt enstaka skärviga stenar. Redan ytligt i brandlagret påträffades brända ben och keramik, men fynd påträffades även längre ned i gropen.

I botten av gropen vidtog ett kulturlager (1251) med bland annat kol och stora bitar lerklining. Detta lager finns över större delen av denna del av impedimentet och har tolkats som ett äldre boplatslager.

FÖREMÅL

Fynden som hör till begravningen var få och utgjordes av keramik och enstaka delar från två olika kammar (en sammansatt avsatskam och en sammansatt enkelkam). Keramikanalysen visar att de spridda keramikdelarna kom från ett fullrepresenterat kärl som haft glättad utsida. Fynd av slagg och lerklining kan vara infiltration från underliggande boplatslager.

OSTEOLOGI

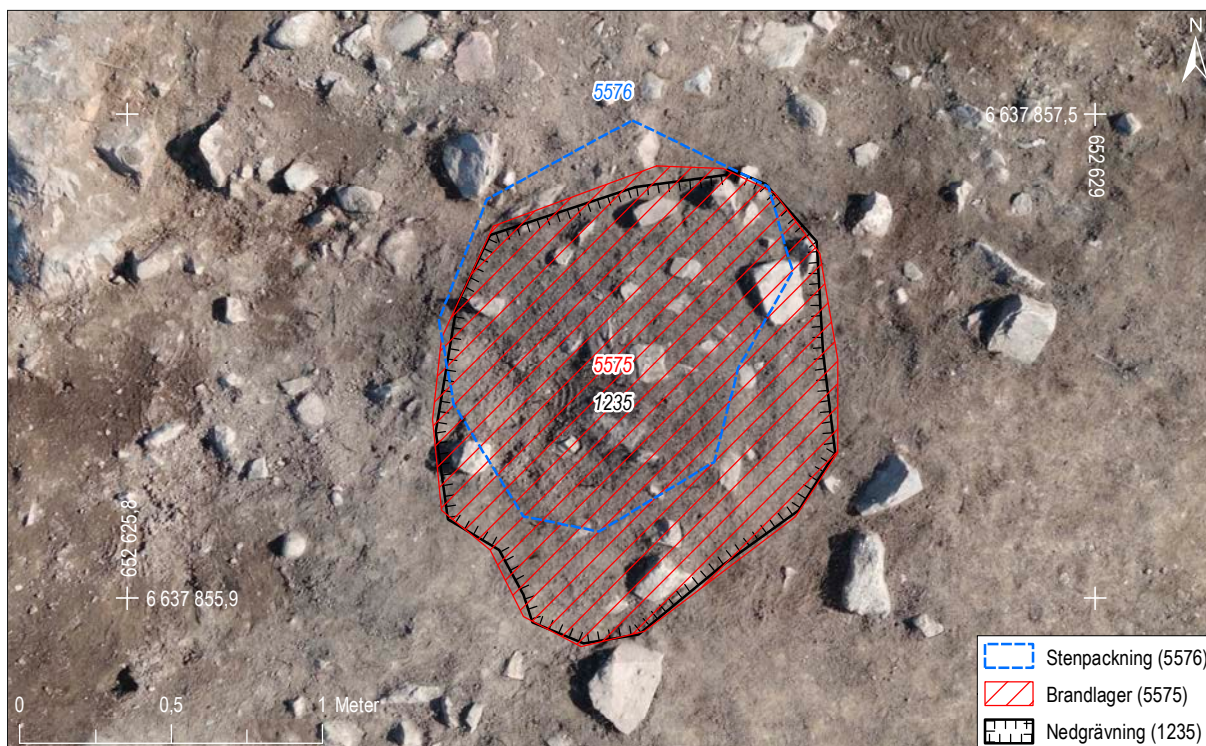
I brandlagret låg brända och obrända rester efter människa och djur. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 18 och 44 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat utföras. Mängden ben motsvarar inte den mängd som förväntas komma från en vuxen, kremerad människa. Då graven var skadad kan ben ha försvunnit, men det är också möjligt att ett selektivt urval gjorts av individens kvarlevor då många delar fattas. Med sig på bälet har individen fått (minst) en hel hund och delar av färfötter. Dessutom hittades en obränd fårtand.

MAKROFOSSIL

Vid analys av det makrofossila provet från brandlagret hittades inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Grav 15 är yngre än underliggande kulturlager (1251). Graven dateras till sen folkvandringstid, cirka 500–550. Detta baseras på kamfragmenten som är av två olika typer (M2 och M3) som förekommer parallellt under denna period. ¹⁴C-analys på brända ben (ospecificerat däggdjur) från brandlagret gav dock en motstridig datering till 880–1020 e.Kr. (2 sigma). Denna bör, med tanke på avsatskammen, vara felaktig.

Figur 49. Lodfoto med överbyggnad i grav 15. Skala 1:25.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1235	Nedgrävning, brandgrop	1,40	1,20	0,05–0,20	
5575	Lager, brandlager	1,40	1,20	0,05–0,25	Silt
5576	Stenkonstruktion, stenpackning	1,00	1,00	0,10	Sten, 0,25x0,15–0,2x0,1 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
15:15835/1	Spik	Järn	0,90	1(1)	Rensfynd.
5575:17649/1	Slagg	Järn	86,10	10(10)	
5575:17649/2	Lerklining	Bränd lera	7,10	1(5)	Två fragment med pinnavtryck.
5575:18013/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	2,80	1(9)	Kamtypologi: Petrés M3. Två kantföljande linjer på ändskiva, snedställda, parallella streck inristade på tand.
5575:18013/2	Avsatskam	Ben/horn	0,50	1(1)	Kamtypologi: Petrés M2.
15:15834/1	Kärl	Keramik	8,8	6	Rensfynd.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
5575	Människa	Kranium, kota, överarmsben, skenben	18–44 år*	?	25,8	Bränt
	Hund	Tinningben, mellanhand/fotsben, falang, fotrotsben			2	Bränt
	Får/get	Fotrotsben			2,7	Bränt
	Får/get	Tand (M3)	>1,5 år		2,2	Obränt
	Däggdjur ospec.				199	Bränt
Summa:					229,5	

* Åldersbedömning: Öppna suturer. *Diploë* utgör 1/3 av skalltakets tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

Figur 50. Grav 15 när brandlagret i gropen tagits ur. Foto taget från öster.

GRAV 17

STENSÄTTNING, eventuellt rektangulär (NV–SO), flack, cirka 2 x 1,6 meter stor (NO–SV) och 0,2 meter hög, eventuellt med kantkedja.

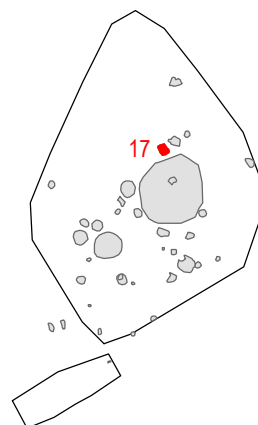
BRANDLAGER

Grav 17 var belägen uppe på impedimentet i nord-nordvästlig sluttning vid kanten av grav 40. Graven var placerad direkt öster om en berghäll. Graven var inte synlig före avbaning och inte känd sedan tidigare.

Överst i graven låg en småstenspackning (1484) som till stor del hade sjunkit in och blandats med det underliggande brandlagret så att de närmast bildade en enhet. Stenarna var en blandning av både skärvsten och naturliga, obrända stenar. Brandlagret (5567) innehöll mycket rikligt med kol som var särskilt kompakt mot botten. I söder avgränsades brandlagret av en stenrad (5568) bestående av tre glest placerade stenar liggande i SV–NO riktning. Dessa hade lagts på plats före brandlagret. Både brandlagret och stenraden 5568 hade anlagts på ett boplatserelat kulturlager (1251). Även i norr var en gles stenrad med tre stenar (1232). Denna låg parallellt med stenrad 5568 och kan även den ha fungerat som begränsning för brandlagret. Stenraden 1232 överlagrades emellertid av kulturlager 1251, vilket innebär att stenraden är äldre än graven och redan fanns på platsen när graven började anläggas.

FÖREMÅL

Fynden låg utspridda i brandlagret och det tycks röra sig om en ihoprakad och omblandad deponering. Föremålen var få och utgjordes av spridda keramikbitar, en röd glasflusspärkla, en sammansatt enkelkam, nitar, spikar samt ett fragment av ett obe-stämbar föremål i ben, dekorerat med djur- och flätornamentik. Keramikanalysen visar att de spridda

keramikfynden kom från två fullrepresenterade kärl. Ett kärl hade glättad utsida och var delvis sekundärbränt, vilket enligt keramikanalysen kan bero på att det stått en bit ifrån elden vid kremeringstillfället eller krossats och spritts ut redan innan. Det andra kärlet hade strierad (skrapad) utsida och var helt sekundärbränt.

OSTEOLOGI

I lagret låg brända och obrända rester efter människa och djur. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 18 och 44 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat utföras. Mängden ben motsvarade inte den mängd som kan förväntas vid kremering av en vuxen individ. Näst intill alla kroppens anatomiska regioner identifierades, med undantag av kotor och bäcken. Minst fem djurarter har fått följa med på bålet: hund, häst, gris, får/get och fågel. Hunden har lagts hel på bålet, medan övriga djur representerats av endast delar. Från häst och gris fanns fotben, det vill säga köttfattiga delar. Från får/get påträffades delar från både köttrika samt köttfattiga regioner. Även fågelben konstaterades, varav en ejder gick att identifiera.

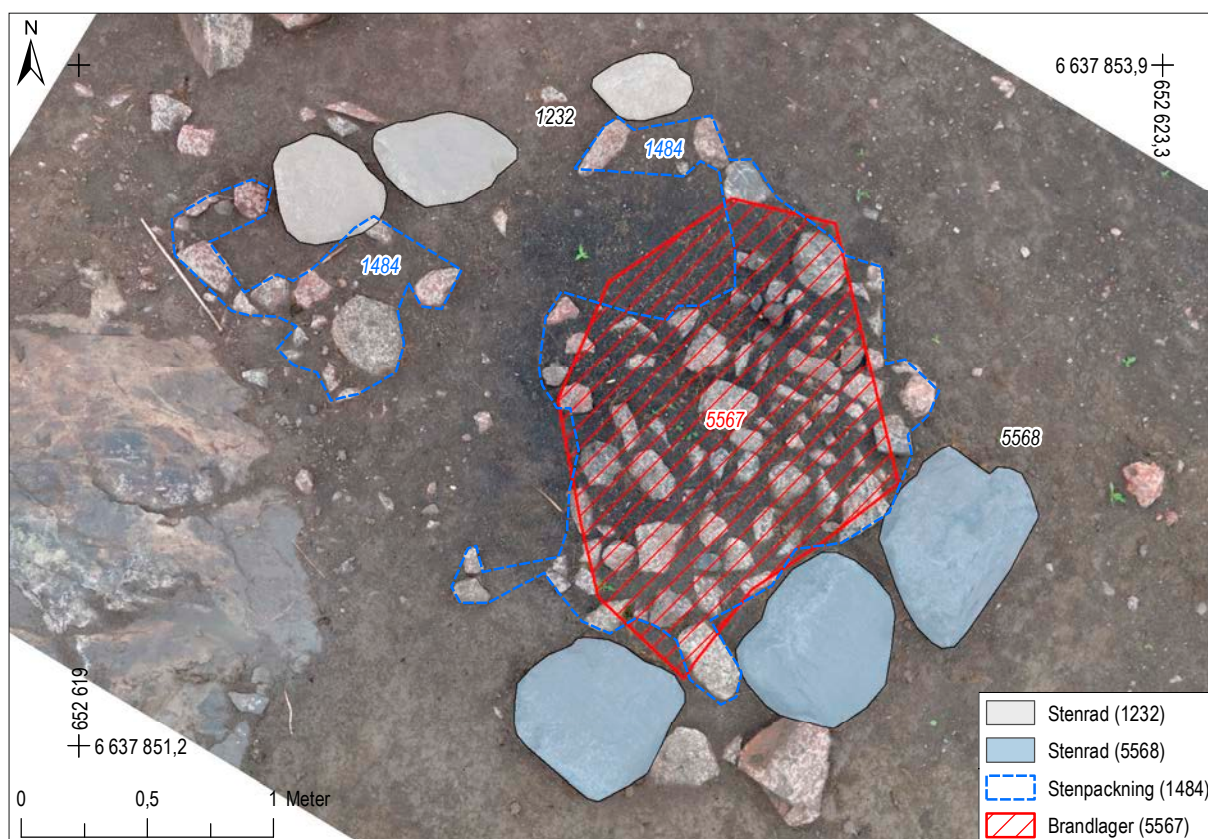
MAKROFOSSIL

Makrofossilprov togs inte.

DATERING

Graven är svårdaterad. Den strierade keramiken hör hemma i bronsålder/äldre järnålder medan övriga fynd hör till yngre järnålder. Pärlan är av en typ som använts under mycket lång tid och kamfragmenten tillhör perioden 700–850 e.Kr. Djur- och flätornamentiken bör dock höra hemma i 700-talet (Salins stil III). ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en mycket vid datering till 760–900 e.Kr. (2 sigma 90,6 %). Sammantaget bör graven kunna dateras till slutet av 700-talet.

Utifrån dateringen kan vi sluta oss till att grav 17 är yngre än grav 40. Delar av grav 17 (stenraden 5568) överlagras dock av manteln till grav 40 och dessutom av det äldre boplatslagret (1251), vilket stratigrafiskt pekar i helt motsatt riktning för dateringarna. Detta kan tolkas som att stenraden är äldre och återanvänd i grav 17. Sannolikt ska man tolka det som att även det strierade kärlet plockats upp och återanvänts.

Figur 51. Lodfoto med överbyggnad i grav 17. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1232	Stenkonstruktion, stenrad	1,90	0,40	0,20	Sten, 0,4 m
1484	Stenkonstruktion, stenpackning	2,80	2,15	0,20	Sten
5567	Lager, brandlager	1,80	1,60	0,16	Skärvsten
5568	Stenkonstruktion, stenrad	2,13	0,60	0,20	Sten, 0,6 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
17:15833/1	Ten	Järn	6,20	1(1)	Rensfynd. Böjd, runt tvärnitt.
5567:5012/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,40	1(1)	Kamtypologi: Petrés L1, L10, S6.
5567:17380/1	Nit	Järn	59,60	24(24)	
5567:17380/2	Spik	Järn	15,80	6(6)	
5567:17380/3	Beslag?	Järn	7,90	1	Kantbeslag? Kan vara stor nitbricka som blivit tillböjd. Mycket större än övriga nitar i lagret dock.
5567:17380/4	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	2,80	1(8)	Kamtypologi: Petrés L1, L10, S6. Glest fördelade, diagonala, dubbla linjer. Linjerna lutar åt båda håll och korsar varandra på ett fragment.
5567:17380/5	Obestämd, omerad	Ben	1,10	2(2)	Två små omerade fragment av benföremål. Det ena har en bandfläta av tre slingor samt kantlinjer. Det andra har rutmönster och zigzag-fläta på långsidan, kantlinjer samt djuromamentik med del av käft och fot.
5567:18157/1	Pärta	Glasfluss	0,80	1(1)	Röd, opak. Tunnsformig.
5567:5013/1	Kärl	Keramik	353,2	54	
5567:5013/2	Kärl	Keramik	198,4	23	
5567:5013/3	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	14	4	
10000:2791/1	Kärl	Keramik	7,8	1	Lösfynd hör till kärl K17:1, se bilaga 8.
10000:2793/1	Kärl	Keramik	14,7	1	Lösfynd hör till kärl K17:2, se bilaga 8.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
17 (rensfynd)	Däggdjur ospec.				10,2	Bränt
5567	Människa	Kranium, tandrötter, över/underkäke, skulderblad överarmsben, armbågsben, handrotsben, lårben, skenben, tå/fingerben	18–44 år*	?	103,4	Bränt
	Hund	Ben från en hel individ.			20,4	Bränt
	Häst	Hand/fotrotsben, tå/fingerben			19,8	Bränt
	Gris	Mellanhand/fotsben, tå/fingerben	<2 år		0,8	Bränt. Åldersbedömning: färdigväxta tå/fingerben.
	Får/get	Underkäke, armbågsben, höftben, lårben			15,7	Bränt
	Ejder	Mellanhandsben			4,9	Bränt
	Fågel ospec,	Rörbensfragment			4,4	Bränt
	Däggdjur ospec.				1 084	Bränt
Summa:					1 259,20	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör 1/3 av skalltakets tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka. Emellertid något tunna skalltaksfragment visar på en dragning mot åldersspannets yngre del.

Figur 52. Ett urval av föremål från grav 17. Skala 1:1.

Figur 53. Grav 17 belägen i nordslutningen från grav 40. Foto taget från norr.

GRAV 18

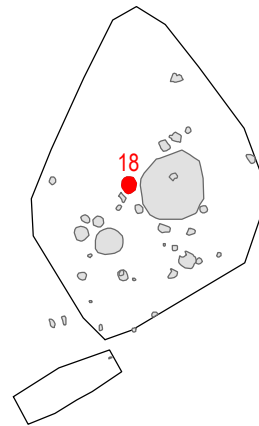
STENSÄTTNING, oval, lätt välvd, cirka 4,7 x 3,6 meter (N-S) och 0,2 meter hög, med kantkedja. Lätt skadad.

BRANDLAGER

Grav 18 var belägen i sydvästsuttningen uppe på impedimentet mellan berghällar i nordväst samt norr, och grav 40 i öst. Kring gravens finns ytterligare gravar och boplatsanläggningar. Graven var inte synlig före avbaning, men var känd sedan tidigare då den torvats av i samband med förundersökningen (A1600; Eklund & Thölin 2015). Stensättningen bedömdes som lätt skadad då stenar i den sydvästra delen av kantkedjan låg ytligt och tycks ha rasat nedåt något i sluttningen i denna riktning. Formen på stensättningen kan ursprungligen ha varit rund.

Gravens överbyggnad utgjordes av en i huvudsak enskiktad stenpackning (5605) med glest lagda stora stenar som var placerade nästan som i koncentriska cirklar kring gravens mitt. Ställvis var mindre stenar placerade under och mellan de större. Mellan stenarna var ett fyllnadslager (5606) med små inslag av kol. Stenpackningen begränsades av en vällagd kantkedja (1231) av samma stenstorlek som i stenpackningen. Stenarna låg ytligare och glesare i den sydvästra delen där de förefaller ha rasat ut något i sluttningen.

Centralt innanför kantkedjan och direkt under stenpackningen var ett kraftigt brandlager (1257) med rikligt med sot och kol, samt även inslag av skörbränd sten. Ytligt på brandlagret påträffades ett keramikkrärl. Krärlen tycks ha placerats där efter det att brandlagret deponerats. Krärlen låg på sidan med öppningen mot en av de större stenarna i stenpackningen. Några mynningsfragment återfanns

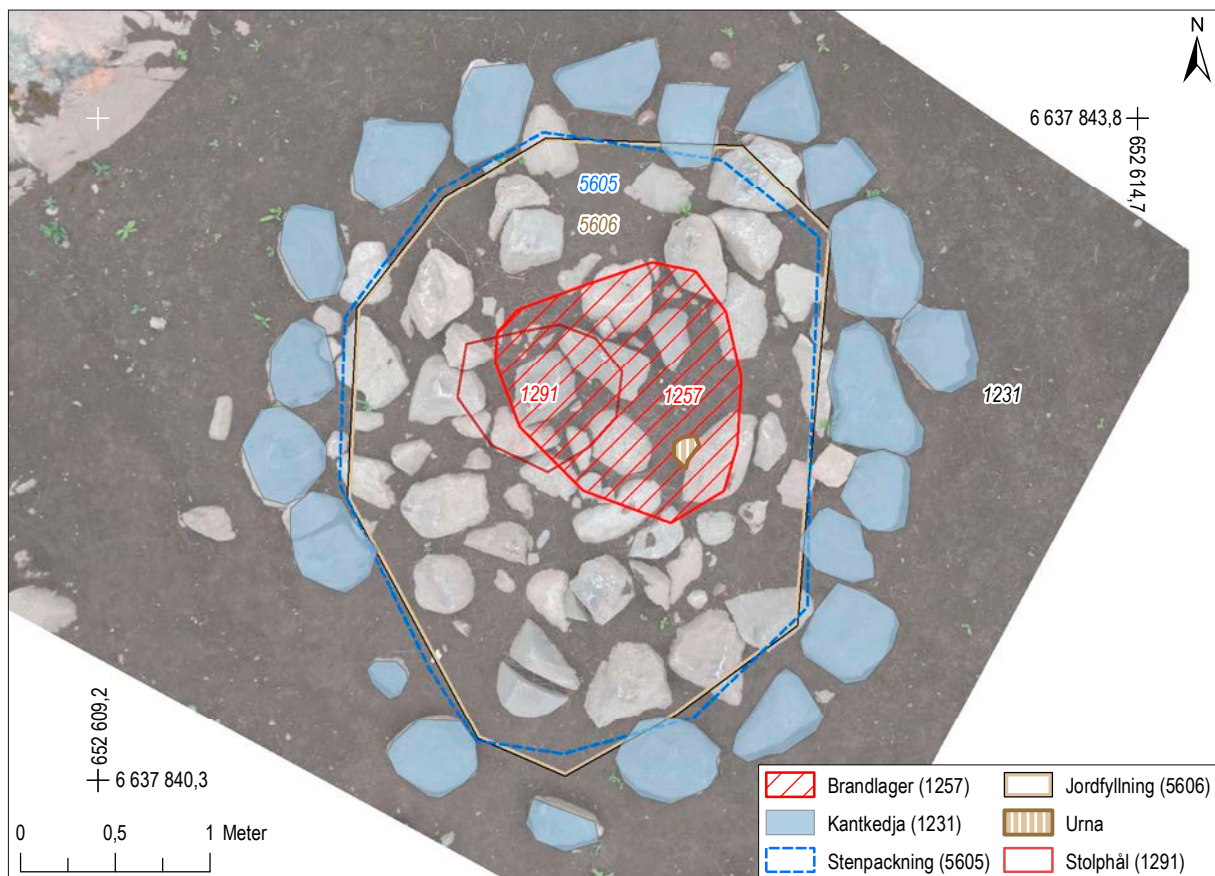
emellertid inte. Fyllningen i krärlen (1258) var densamma som mellan stenarna i stenpackningen och det fanns således inga rester efter brandlager eller brända ben som tyder på att det använts som urna.

Under brandlagret, något förskjutet åt V påträffades ett stenskott stolphål (1291). Stolphålet var yngre än det kulturlager (1251) som graven i övrigt var anlagd på vilket kan indikera att det inte härrör från en äldre boplatsfas, utan har ett samband med konstruktionen av graven.

FÖREMÅL

Föremålen var få och utgjordes av ovan nämnda keramikkrärl, ett bryne, två hörnbeslag (?) i järn, cirka 30 järnnitar, några spikar, några flintavslag samt några obestämbara järnföremål.

Keramikanalysen visade att det ytligt placerade krärlen saknade mynningsdelar och att en buk/bottendel avsiktligt placerats en bit ifrån resten. Det hade ursprungligen varit mellanstort, haft glättad yta och utgjort ett brukskärl. Ett fåtal sekundärt brända botten- delar antyder att det kan ha bränts på bålet, men tolkningen är osäker. Lipidanalysen (1257:18789) visade på en mycket hög lipidhalt från mjölk, kraftig upphettning och spår av rök/sot från eldning av tallved.

Figur 54. Lodfoto med överbyggnad i grav 18. Skala 1:40.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1231	Stenkonstruktion, kantkedja	4,40	3,80	0,20	Sten, 0,3–0,7 m
1257	Lager, brandlager	1,30	1,05	0,08	Träkol
1258	Lager, i kärl	0,16	0,09	0,06	Lera
5605	Stenkonstruktion, stenpackning	3,30	2,40	0,40	Sten, 0,2–0,75 m
5606	Lager, jordfyllning	3,30	2,50	0,30	Lera

OSTEOLOGI

I lagret ovanför brandlagret låg en obränd tand från gris. I själva brandlagret låg brända rester efter mänskliga och djur. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 35 och 64 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat utföras. Mängden ben motsvarade inte den mängd som brukar påträffas när en individ kremerats. Näst intill alla delar från kroppens alla anatomiska regioner identifierades, med undantag för kotor. Med sig på bälet fick individen minst sex olika djurarter: hund, häst, nöt, gris, får samt fågel. Två av djuren, hunden och fåret, har offerats hela på bälet, medan det från övriga djur endast fanns utvalda, främst köttfattiga, delar. Hästen representerades av kraniefrag-

ment samt delar från hand och fot; av nötkreatur fanns fragment från käkben, lårben samt ben från hand och fot; och från griskultingen fanns kraniefragment, överarmsben och skenben. Därtill fanns mindre delar från någon sorts fågel, oklart vilken art.

MAKROFOSSIL

Jordprover för makrofossilanalys togs i brandlagret, i keramikkarlet och i stolphålet (1291). Vid analysen hittades inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån en fyndanalys. ¹⁴C-analys på brända ben (hund) från brandlagret gav en datering till 660–780 e.Kr. (2 sigma 84,4 %).

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1257:19665/1	Beslag	Järn	1,40	2(2)	Små vinklade hörnbeslag?
1257:19659/1	Bryne	Skiffer	34,00	1(4)	
1257:19660/1	Bryne	Skiffer	11,20	1(2)	
1257:19001/1	Nit	Järn	103,60	50(50)	
1257:19001/3	Nit	Järn	9,50	2(2)	
1257:19003/1	Nit	Järn	3,90	1(1)	
1257:19640/1	Nit	Järn	4,30	1(2)	
1257:19663/2	Nit	Järn	4,80	6(6)	
1257:19002/1	Obestämd	Flinta, bränd	10,60	5(5)	
1257:19663/4	Obestämd	Järn	9,10	9(9)	Små klumpar.
1257:19001/2	Spik	Järn	21,30	7(7)	Flera avbrutna och kan vara delar av nitar i stället.
1257:19663/1	Spik	Järn	4,10	1(1)	Hästsosöm?
1257:19663/3	Ten	Järn	9,20	10(10)	Troligen delar av spikar och nitar.
1257:5800/1	Kärl	Keramik	286	24	
1257:19661/1	Kärl	Keramik	11,9	2	
1257:19661/2	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	1	1	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1257	Människa	Kranium, käke, tandrötter, skulderblad, överarmsben, tå/fingerben, höftben, lårben, skenben	35–64 år*	?	349,22	Bränt
	Hund	Benelement från en hel individ.	>1,5 år		85,4	Bränt. Åldersbedömning: färdigväxt lårben. Patologi: osteofyter på en kota.
	Häst	Kranium, hand/fotrotsben, tå/fingerben			48,5	Bränt
	Nötkreatur	Käke, falang, lårben			38,4	Bränt
	Gris	Kranium, tand, överarmsben skenben,	Kulting		4,5	Bränt. Åldersbedömning: små tandfragment indikerar kulting.
	Får/get	Över samt underkäke, överarmsben, handrotsben, höftben, lårben, skenben	1,5–2 år		47,8	Bränt. Åldersbedömning: pågående sammanväxning av mellanhandsben. Övrigt: huggspår på överarmsben.
	Fågel ospec.				0,7	Bränt
	Däggdjur ospec.				5 085	Bränt
5606	Gris	Tand			1,3	Obränt
	Däggdjur ospec.				14,2	Obränt
Summa:					5 675	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör > 1/3 av skalltakets tjocklek. Båda *tabula* är relativt tunna i förhållande till skalltaget. Ett par skalltak uppvisade på insida gropigheter, vilka brukar kunna uppstå med stigande ålder.

Figur 55. Ett urval av föremål från grav 18. Skala 1:1.

0 1 2 3 cm

Figur 56. Grav 18 efter framrensning. Foto taget från söder.

Figur 57. Brandlagret med det liggande bikäret (markerat med en röd pil) in situ centralt i bilden. Foto taget från öster.

Grav 20

STENSÄTTNING? oregelbunden, flack, cirka 1,4 x 0,9 meter (SV–NO) och 0,2 meter hög. Kraftigt skadad.

BRANDLAGER och **BRANDGROP**

Grav 20 var belägen i den övre delen av sydvästslutningen nedanför grav 40 och i den norra delen av gravfältet. Graven var inte synlig före avbaning, men avtorvades delvis i samband med förundersökningen och täcktes då med markduk (A1109; Eklund & Thölin 2015).

Graven saknade i stort sett överbyggnad och brandlagret var synligt redan vid förundersökningen. Enstaka större stenar som överlagrade brandlagret och brandgropen i södra delen kan emellertid utgöra rester av en stenpackning (5602), vilket i så fall innebär att graven är kraftigt skadad och att dess ursprungliga form och storlek inte kan fastställas.

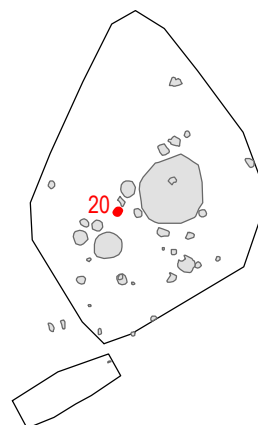
Brandgropen (5612) var belägen i den södra delen av anläggningen, under en av stenarna i den förmodade stenpackningen. Brandlagret (5601) fyllde gropen, men var även deponerat på ytan kring detta. Den norra delen av brandlagret var kraftigt skadat och urgrävt (störning 5777), vilket också syntes i att delar av brandlagret var uppkastat på stenarna i stenpackningen. Brandlagret innehöll mycket träkol, men också rikligt med sten och skärvsten. De brända benen och föremålen påträffades spridda i hela lagret, men framförallt koncentrerat i eller invid brandgropen.

Graven var anlagd på kulturlagret 1251, vilket tillhör en äldre boplatzfas på höjden.

FÖREMÅL

Fynden utgjordes av keramikskärvor, 16 glaspärlor samt ett fåtal delar av nitar och spikar. Keramikanalysen visar att skärvorna tillhört ett kärl med glättad utsida och av fint gods.

Vid förundersökningen påträffades en slät oval spännbuckla endast cirka 1 meter nordväst om brandlagret i grav 20. Denna dateras, enligt förundersökningsrapporten, till vendeltid och cirka 700 e.Kr. (Eklund & Thölin 2015, s. 43f). Likartade

ovalspännen förekommer dock i gravar från övergången mellan vendel- och vikingatid, till exempel i Söderby, Uppland (Petré 2011, s. 297) och visar att spännet i Kumla kan ha tillhört grav 20.

OSTEOLOGI

I brandlagret låg brända rester efter människa och djur. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 35 och 64 år vid dödstillfället. Individen har könsbedömts som man (något osäkert). Mängden ben motsvarade inte den mängd som förväntas komma från en kremerad vuxen människa. Delar från näst intill kroppens alla anatomiska regioner identifierades men med undantag för bäckenben. Med sig hade den döde fått minst fem olika djurarter: hund, häst, gris, får och nöt. Benen från hund motsvarade minst en hel individ, som var över 1 år. Stora delar av ett får, främst köttfattiga delar, låg också i graven. Övriga djur representerades av ett fåtal utvalda, köttfattiga delar: hand-/fotben och ben från häst, en tand från en griskuling och ett tandfragment från nötkreatur.

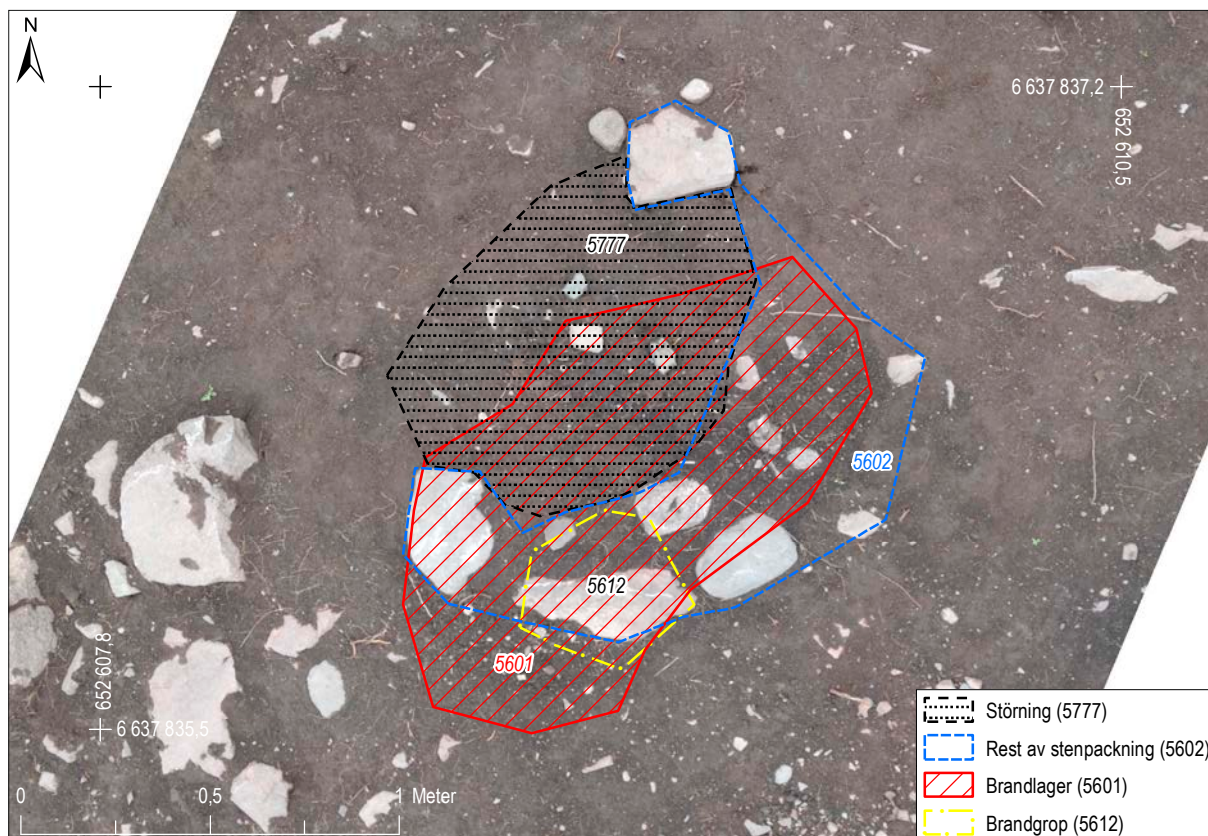
Vid förundersökningen tillvaratogs brända ben från människa (1 individ, över 12 år gammal), tamsvin och större däggdjur (häst/nöt) i samband med rensning av brandlagret (Gustavsson 2015, s. 70).

MAKROFOSSIL

Analysen av makrofossila prover från brandlagret gav inget resultat.

DATERING

Pärlsammansättningen utgörs av en samling enfärgade gröna samt enfärgade och mönstrade koboltblå pärlor som passar in i den sena P5-horisonten (Petré 1984, 2011; Callmer 2003), cirka 760–820 e.Kr.

Figur 58. Lodfoto med överbyggnad i grav 20. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
5601	Lager, brandlager	1,40	0,80	0,10–0,25	Silt
5602	Stenkonstruktion, stenpackning	1,00	0,40	0,20	Sten, 0,3–0,5 m
5612	Nedgrävning, brandgrop	0,65	0,43	0,24	
5777	Störming	0,90	0,80	Ej angett	

Figur 59. Ett urval av föremål från grav 20. Skala 1:1.

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5601:18705/1	Nit	Järn	19,90	3(3)	
5601:18703/1	Pärta	Glas	5,50	1(1)	Polykrom, opak. Koboltblå grundfärg. Schackrutig i blått och ljusgrönt. Fält avdelade med röda steck, samt ögondekor i vitt-blått-rött. Rundad med platta ändrar. Passform med F5601:5382/1.
5601:18717/1	Pärta	Glas	2,70	1(3)	Polykrom, transparent. Koboltblå med enkla linjer i rött, reticella-linjer i vitt och gult. Gula reticella-ögon (3 st?). Cylindrisk.
5601:18717/2	Pärta	Glas	1,00	1(2)	Polykrom, transparent, facetterad. Koboltblå med gula reticella-linjer i rutmönster på facetternas kanter och röd ögondekor.
5601:18717/3	Pärta	Glas	1,00	2(2)	Koboltblå, transparent. Runda.
5601:18717/4	Pärta	Glas	0,40	1(2)	Koboltblå, transparent. Ringformig.
5601:18717/5	Pärta	Glas	5,70	6(17)	Gröna, opaka, runda med något platta ändrar. Minst sex st pärlor.
5601:18717/6	Pärta	Glas	1,00	1(4)	Mörkturkos, transparent. Rundad.
5601:18802/1	Pärta	Glas	2,70	1(1)	Koboltblå, transparent, med vita och röda slingor, samt gula linjer runt hålen i båda ändrar. Rund med platta ändrar.
5601:18802/2	Pärta	Glas	1,10	1(1)	Grön, opak, rundad med något platta ändrar.
5601:5382/1	Pärta	Glas	6,90	1(1)	Polykrom, opak. Koboltblå grundfärg. Schackrutig i blått och ljusgrönt. Fält avdelade med röda steck, samt ögondekor i vitt-blått-rött. Rundad med platta ändrar. Passform med F5601:18703/1.
5601:18705/2	Spik	Järn	2,40	1(1)	
5601:18706/1	Kärl	Keramik	37,50	8	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
10000 (rensfynd)	Människa	Kranium, armbågsben	35–64 år*		8,8	Bränt
	Hund	Höftben			6,1	Bränt
	Häst	Hand/fotben			1,3	Bränt
	Däggdjur ospec.				22,4	Bränt
5601	Människa	Kranium, tinningben, underkäke, tandrötter, kota, lårben, smalben, fotrotsben, tå/fingerben	35–64 år*	♂?*	121,9	Bränt. Patologi: Osteofyter på kota.
	Hund	Benelement från en hel individ.	>1 år		21,9	Bränt. Åldersbedömning. Färdigväxt strålben
	Häst	Överarmsben, armbågsben			30,2	Bränt
	Gris	Tandkrona	Kulting		1,2	Bränt. Åldersbedömning. Tandkrona indikerar kulting.
	Får/get	Käke, kota, armbågsben, hand/fotrotsben, lårben	Vuxen		6	Bränt. Åldersbedömning: Storlek på rörben
	Nötkreatur	Tandemalj			0,9	Bränt
	Däggdjur ospec.				1 479,50	Bränt
Summa:					1 700,20	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör > 1/3 av skalltakets tjocklek. Båda *tabula* är något tunnare än *diploë*.

** Könsbedömning: Markerade muskelfästen på lårben = man?

Figur 60. Grav 20 efter det att den sentida störningen (gropen) tömts. Foto taget från västnordväst.

GRAV 21

STENSÄTTNING, rektangulär, flack, cirka 3,2 x 2 meter (VNV–OSO) och 0,25 meter hög, med rund inre kantkedja. Lätt skadad.

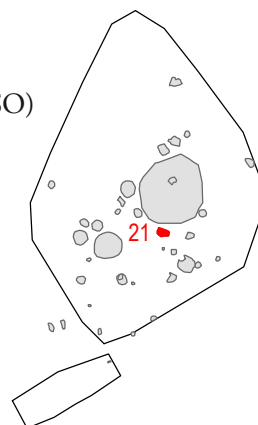
BRANDLAGER MED URNA

Grav 21 var belägen centralt på gravfältet i sydöstslutningen strax söder om grav 40. Stensättningen var inte synlig före undersökningen, men var känd sedan tidigare då den delvis avtorvats i samband med förundersökningen (A1667; Eklund & Thölin 2015, s. 26). Vid den inledande rensningen på ytan hittades en avlång järnten (F10000:17741).

Gravens överbyggnad utgjordes av två stenpackningar i östra respektive västra änden av graven (1230 och 5582). Dessa stenpackningar bestod av ett heterogent stenmaterial med enstaka större stenar och ett mindre stenmaterial, varav en del skärvig. Stenarna var lagda i flera skikt och mellan och på stenarna var en siltig jordfyllning (5581). Ytligt i den västra delen av detta lager påträffades en brodd och i den nordöstra delen några brända ben från människa (troligen samma individ som i brandlagret) samt obrända tändar från häst och nöt. Detta lager täckte hela graven och var centralt i anläggningen infiltrerat av det underliggande brandlagret. Infiltrationsdelen mättes in som en egen kontext (5588). Fynden där utgjordes av en del av ett sandstensbryne samt brända människoben.

Centralt i graven, mellan de två stenpackningarna, fanns en rund inre kantkedja (5584) bestående av sex större stenar som hade lagts på plats före de båda stenpackningarna i ändarna. Kantkedjan markerade ett underliggande brandlager.

Brandlagret (1236) var kraftigt svart med rikligt med kol och inslag av skörbränd sten. I brandlagret, centralt innanför den inre kantkedjan, fanns en fragmenterad keramikurna. Några bitar låg i lagret runt om. Under och kring urnan låg tjocka brända trärester och bålet tycks ha bränts på plats och sedan rakats ihop.

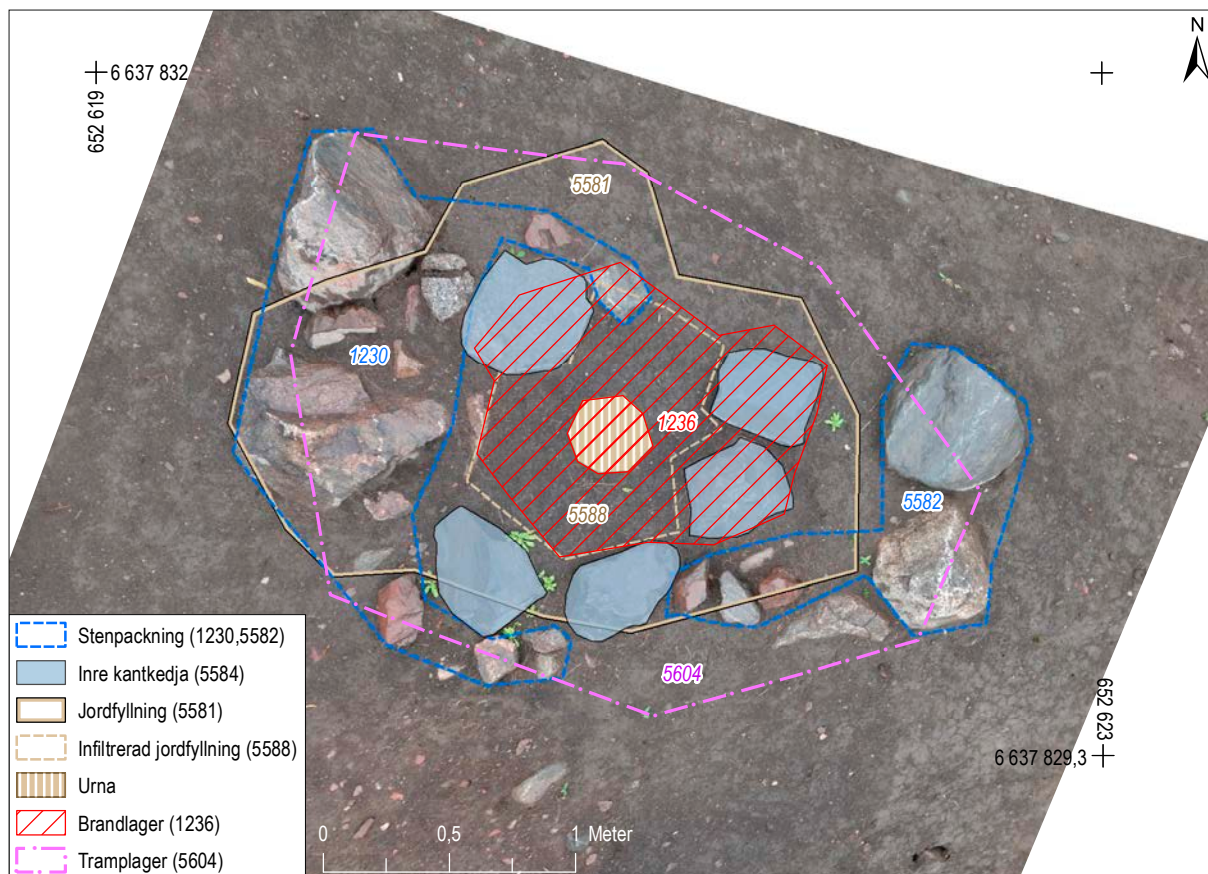

Under brandlagret framkom ett tunt brunsvart siltlager (5604) med inslag av kol, sot, skärvsten, bränd lera och brända ben. Lagret sträckte sig utanför brandlagret och har tolkats som en tramphorisont där rester av bålet (ben, kol, sot) blandats med det underliggande kulturlagret 1251 (skärvsten, bränd lera). Under tramphorisonten, något förskjutet åt väster i förhållande till brandlagret och den centrala kantkedjan, framkom en grop (1243) med flera horisonter opåverkad och skärvig och skörbränd sten blandat. Denna utgör således en äldre anläggning och tillhör inte graven.

FÖREMÅL

Förutom urnan fanns utspritt i brandlagret ett fåtal föremål, vilka utgjordes av en glaspärkla, förslaggat järn samt ett järnfragment.

Urnan togs in som preparat och tömdes av osteolog efter fält. Keramikanalysen visar att urnan utgjorts av ett mindre kärl (myrning cirka 12 cm i diameter) med glättad utsida. Eftersom delar från både botten, buk och myrning bevarats har det tolkats som att kärlet varit helt. På insidan fanns spår av tidigare brukning. Ett analyserat lipidprov visar att det sannolikt innehållit något mjölkbaserat livsmedel. Keramiken visade även spår av rök och sot efter bränd tallved. I urnan fanns även stora bitar kol.

Figur 61. Lodfoto med överbyggnad i grav 21. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1230	Stenkonstruktion, stenpackning	2,75	1,65		0,20–0,5	Sten, 0,7x0,5–0,2x0,2 m
1236	Lager, brandlager			1,20	0,02–0,15	Silt
5581	Lager, konstruktionslager	2,50	1,80		0,01–0,15	Silt
5582	Stenkonstruktion, stenpackning	2,00	0,70		0,30	Sten, 0,2x0,2–0,7x0,5 m
5584	Stenkonstruktion, kantkedja			1,30	0,30	Sten, 0,5–0,5 m
5588	Lager, konstruktionslager	1,00	0,60		0,10–0,20	Morän
5604	Lager, tramlager	2,00	1,50		0,01–0,03	Silt

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1236:18646/1	Obestämd	Järn	0,40	1(1)	Ändbeslag?
1236:18646/2	Pärta	Glas	0,40	1(1)	Mörkturkos, transparent. Rundad med plana parallella ändar.
1236:18646/3	Obestämd	Järn	15,00	1(1)	Förslagat järn.
5581:17831/1	Brodd	Järn	6,90	1(1)	Hästbrodd.
5588:18042/1	Bryne	Sandsten	12,40	1(1)	
10000:17741/1	Ten	Järn	4,10	1(1)	
1236:18647/1	Kärl	Keramik	41,3	40	
1236:18648/1	Kärl	Keramik	601,1	81	
5588:18043/1	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	1,9	2	

OSTEOLOGI

I graven låg brända och obrända rester efter människa och djur i sammanlagt fyra olika kontexter: brandlagret med urnan (1236), de två täckande konstruktionslagren (5581 och 5588) samt i det underliggande tramlagret (5604). Kraniefragment från människa hittades i alla fyra och utifrån fragmentens utseende bedöms dessa ha tillhört en och samma individ. I urnan låg ben från människa (kranium, underarm, överarm) och ospecificerat däggdjur. Den osteologiska analysen visar att den döde varit en vuxen person som var mellan 18 och 44 år gammal vid dödstillfället, men någon könsbedömning har inte varit möjlig. Den totala mängden ben från människa motsvarade inte vad som förväntas komma från en hel, kremerad, vuxen individ. På gravbålet hade man även offrat två djur:

får/get och fågel (ospecificerad). Delarna av får/get kom från enbart köttfattiga regioner (huvud, hand/fot). Därtill identifierades även obrända tänder från häst och nötkreatur i det täckande jordlagret mellan stenarna.

MAKROFOSSIL

Makrofossilprov togs både i urnan och i brandlagret runt om, men dessa gav inget resultat.

DATERING

Graven dateras till yngre järnålder baserat på fynden av brodd och pärla. Pärlan är av en typ som finns i 700-talet (Petrés P5) och en bit bra bit in i 800-talet (Callmers Ap, A261T). ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav tyvärr en lika vid datering till 670–880 e.Kr. (2 sigma).

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
5581	Människa	Kranium, Lårben	Vuxen**	?	1,4	Bränt
	Häst	Tand			15,6	Obränt
	Nötkreatur	Tandfragment			3	Obränt
	Däggdjur ospec.				0,4	Bränt
5588	Människa	Kranium		?	5,1	Bränt
	Däggdjur ospec.				29,5	Bränt
1236	Människa	Kranium, tandrötter över/underkäke, överarmsben, underarmsben, strålben, lårben smalben, tå/fingerben	18–44 år*	?	85,5	Bränt
	Får/get	Tandemalj, hand och fotben	<18–24 mån.		1	Åldersbedömning: färdigväxt handben.
	Fågel ospec.				2,81	Bränt
	Däggdjur ospec.				535,4	Bränt
5604	Människa	Kranium	18–44 år***	?	0,8	Bränt
Summa:					680,72	

* Åldersbedömning: Öppna suturer. *Diploë* är 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

** Åldersbedömning: Storlek på lårben indikerar vuxen individ. Kraniefragment alltför fragmenterade för åldersbedömning.

*** Åldersbedömning: *Diploë* utgör cirka 1/3 av skalltakets tjocklek. Båda *tabula* ungefär lika tjocka.

Figur 62. Ett urval av föremål från grav 21. Skala 2:1.

Figur 63. Grav 21 efter framrensning i förgrunden av bilden och grav 40 i bakgrunden. Foto taget från sydväst.

GRAV 23

STENSÄTTNING, rundad, lätt välvd, cirka 2,1 x 1,5 meter stor (SO–NV) och 0,2 meter hög. Lätt skadad.

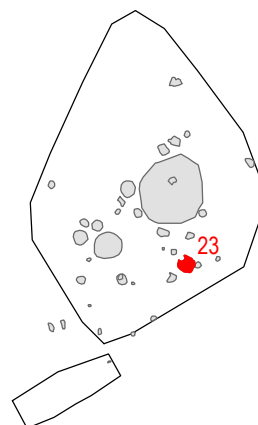
URNEBRANDGROP

Grav 23 var belägen i sydslutningen på den södra delen av gravfältet tillsammans med ett fåtal andra mindre gravar och flera lämningar av boplatsskarakter. Graven var inte känd sedan tidigare, men dess välvning kunde anas redan innan avbaning. Välvningen utgjordes av ett äldre skärvstenslager, närmast skärvstensflaksliknande (1300), i vilket graven var nedgrävd. Skärvstenslagret var stort, cirka 4,7 x 4,0 meter, och graven var placerad på lagrets östra sida. Gravens överbyggnad var lätt skadad och i södra kanten av skärvstenslagret fanns även en recent ofylld grop (1524).

Gravens överbyggnad utgjordes av rester av en liten, gles stenpackning (5628) bestående av huvudsakligen små kantiga stenar. Stenpackningen tycktes ha blivit förstörd i den centrala delen där det istället var ett luckert siltigt lager (5627) med inslag av humöst material. Detta lager innehöll recenta föremål av planglas och porslin, men var även infiltrerat underifrån och innehöll keramik, brända ben och järnitar av samma typer som i det underliggande brandlagret.

Under stenpackningen framkom ett kompakt och sotbemängt brandlager (1284) med enstaka skärvstenar. Brandlagret låg i en rundad nedgrävning (1297). Centralt i botten av nedgrävningen var en gles enskiktad stenpackning (1298), bestående av 10 stycken kantiga stenar. På denna packning hade en keramikurna placerats. Urnan togs in som preparat och tömdes efter fält. I både brandlager och urna låg brända rester efter föremål och ben från människa och djur.

Skärvstenslagret/-flaket (1300) under graven bestod av skärvsten uppblandat med boplatssmaterial liknande det i kulturlager 1251. Lagret var i norr genomgrävt av en yngre grop (1400) som i sin tur överlagrades av kulturlager 1251, som i sin tur bildats under boplatssfasen. Av detta kan man dra slutsatsen att skärvstenen kastats upp långt innan gravens anläggande.

FÖREMÅL

Urnan innehöll delar av en sammansatt enkelkam och brända ben. I det omgivande brandlagret hittades fler delar till kammen, en stor mängd järnitar (minst 46 stycken), och ett par obestämda föremål järn och ben. Keramikkarlet har varit litet (mynningsdiameter 13 cm) och av typen AIV-4a. Lipidanalys på keramiken gav inget resultat.

OSTEOLOGI

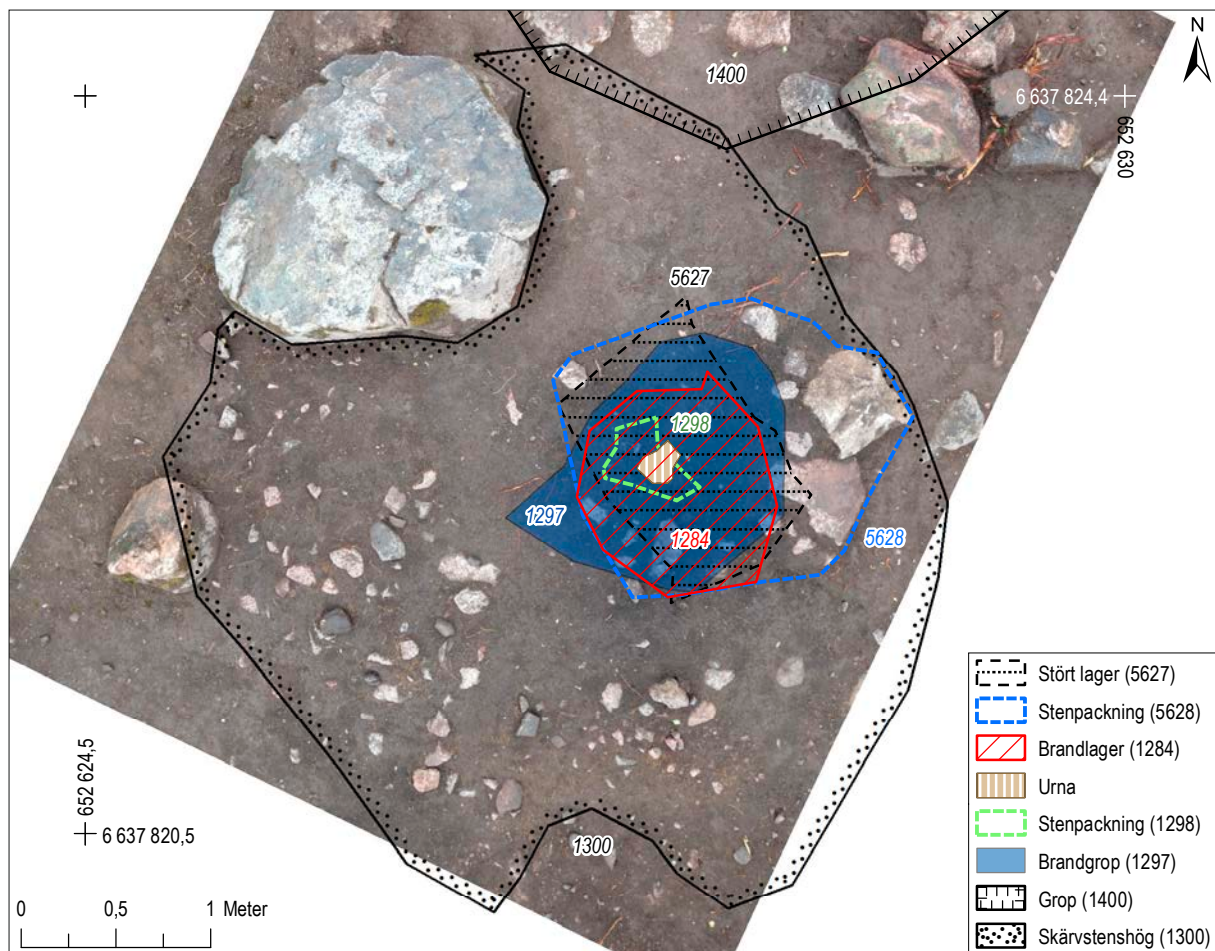
Samtliga mänskliga kvarlevor bedöms komma från en och samma individ och det fanns inget tydligt urval av ben till urnan. Urnan innehöll människa (kranie-, arm-, lårben, skenben), hund (falang) och ospecificerat däggdjur. Den osteologiska analysen visar att den begravde var 18–44 år, men någon könsbedömning har inte kunnat göras. Mängden ben från människa motsvarar inte den som förväntas komma från en hel kremerad vuxen individ. Med sig på bälet fick individen minst tre djurarter: hund, gris och fågel (ospecificerad). Delar av minst en hund identifierades, där majoriteten av benen kom från köttfattiga regioner. Alla delar från hund var brända utom de två delar som lagts i urnan och som kom från en obränd hundtass. Även benen från gris och fågel tillhörde de köttfattiga delarna på kroppen.

MAKROFOSSIL

Analysen av det makrofossila provet från brandlagret gav inget resultat.

DATERING

Kamdekoren (Petrés M3, L2, C4 och S6/Ambrosianis A2) daterar graven till sen vendeltid/tidig vikingatid, cirka 750–875 e.Kr. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en datering till 770–980 e.Kr. (2 sigma). Sammantaget bör graven kunna dateras till cirka 800–875 e.Kr.

Figur 64. Lodfoto med överbyggnad i grav 23. Skala 1:40.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1284	Lager, brandlager	1,20	1,10		0,20	Silt
1297	Nedgrävning, urnebrandgrop	1,10	1,20		0,15	
1298	Stenkonstruktion, städsten (under urna)			0,50	0,07	Sten, 0,05–0,15 m
5627	Lager, störning			1,20	0,05	Silt
5628	Stenkonstruktion, stenpackning			1,20	0,20	Sten, 0,1–0,4 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1284:6319/1	Nit	Järn	342,20	94(94)	
1300:20914/1	Nit	Järn	2,50	1(1)	
5627:19600/1	Nit	Järn	13,30	12(12)	
10000:15825/1	Obestämd	Järn	84,10	1(1)	Rensfynd. Möjligen en mejsel? Ser recent ut. Ev. ej till graven 23.
1284:19683/2	Obestämd	Ben	0,20	1(1)	Bearbetat ben, utan ornering. Del av något smalt (7,5 mm) och lätt välvat med avfasade långsidor.
1284:6319/2	Obestämd	Järn	1,50	1(1)	Spik? Nål?
1284:19683/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	7,20	1(31)	Kamtypologi: Petrés M3, L2, C4, S6 och Ambrosianis A2. Järnitar.
1284:20084/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	1,50	1(7)	Sannolikt del av samma som F1284:19683/1.
1284:6321/1	Kärl	Keramik	30,4	31	
1284:6321/2	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	1	1	
1284:20085/1	Kärl	Keramik	382,6	62	
5627:19601/1	Kärl	Keramik	12,3	9	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
23 (rensfynd)					1,6	Bränt
5627	Människa	Kranium	Vuxen**	?	5,4	Bränt
	Däggdjur	ospec.			38	Bränt
1284	Människa	Kranium, käke, tandrötter, överarmsben, lårben, skenben.	18-44 år*	?	63,3	Bränt
	Hund	Tandrot, mellanhand/fotsben, armbågsben, tå/fingerben, knäskål.			6,7	Bränt
	Hund	Tå/fingerben			1	Obränt
	Gris		>2 år		1,6	Bränt. Åldersbedömning: Färdigväxta mellanhand/fotben.
	Fågel	ospec.			0,4	Bränt
	Däggdjur	ospec.			622,1	Bränt
Summa:					805	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör cirka 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

** Åldersbedömning: Kluvna skalltaksfragment komplicerar åldersbedömning, men brukar indikera en äldre individ där tjockare *diploë*, vilket kommer med stigande ålder underlättat spjälkning vid kremering.

Figur 65. Ett urval av föremål från grav 23. Skala 1:1.

Figur 66. Grav 23 uppe på skärvstenshög 1300. Foto taget från nordväst.

Figur 67. Överbyggnad i grav 23 framrensad. Foto taget från nordväst.

GRAV 24

LERGRAV, rundad, lätt välvd, cirka 3 x 3,5 meter stor (NV–SO) och 0,25 meter hög, eventuellt markerad av stenrad. Skadad?

URNEBRANDGROP

Grav 24 var belägen i den södra delen av gravfältet, direkt öster om grav 23. Graven var inte synlig före avbaning och inte känd sedan tidigare.

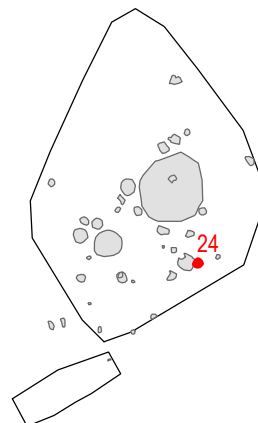
Gravens överbyggnad utgjordes av en lerigt lager (1374) som gav graven dess lätt välvda form. Manteln bestod delvis av material från ett äldre kulturlager och täckte endast delvis brandlagret. Centralt i graven var brandlagret således synligt direkt efter avbaning. Direkt norr om graven var en stenrad (1214) med sex stenar som kan ha fungerat som avgränsning för graven. Stenraden överlagrades delvis av gravens mantel och tycktes följa gravens form och möjligen rör det sig om rester av en skadad kantkedja. Stenarna var placerade med en flat sida in mot graven.

Brandlagret (5654) var deponerat i en rund grop (1366). Ytligt i brandgropen var sex mindre stenar (5684) placerade runt om brandlagret. Dessa kan vara rester av en inre kantkedja som markerat brandgropen. Brandlagret innehöll rikligt med sot och kol, men även inslag av skärersten och skörbränd sten. Ytligt i brandlagret påträffades botten- och bukdelar från en fragmenterad gravurna. De flesta av fynden i brandlagret var koncentrerade kring keramiken.

I botten av brandgropen framkom brun siltig sand. Under den norra delen av graven, under manteln och stenraden, framkom härd 1393, vilken i sin tur överlagrades härd 1394. Dessa härddar var nedgrävda i kulturlager 1251 och under kulturlagret framkom vid slutavbaning ett stolphål (1396). Den stratigrafiska relationen till grav 23 är oklar.

FÖREMÅL

Keramikkärlet som använts till urna har varit mellanstort, haft glättad utsida och har innan gravläggningen använts som brukskärl. Den döda har även haft en ståtlig smyksesuppsättning med sig på bälet. I brandlagret hittades delar av en ornamenterad armband, ett hänge med djurornamentik, delar av en smykeskedja samt en pärluppsättning med cirka 50 enfärgade och

polykroma glaspärlor (mest i färgerna grönt och blått) och en i brons. Dessutom fanns en sammansatt enkelkam samt några nitar och spikar i graven.

OSTEOLOGI

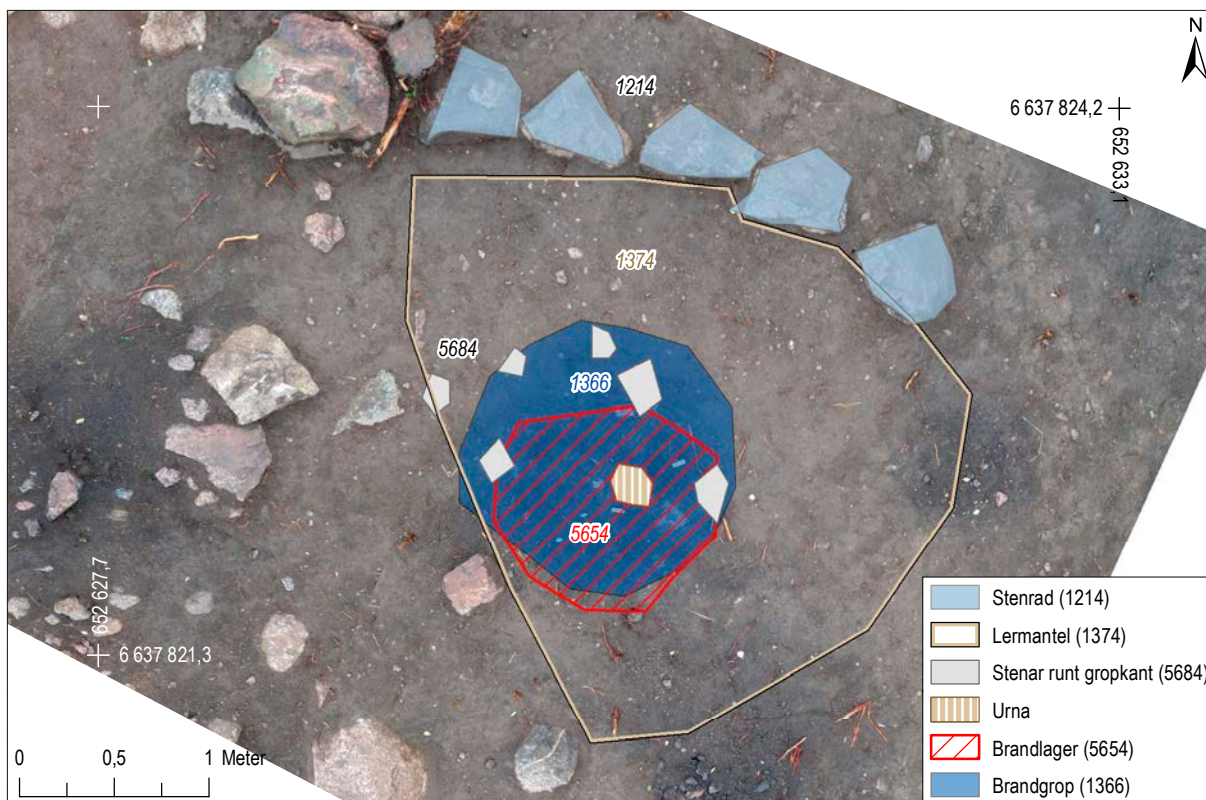
I både brandlager och urna låg brända och obrända rester efter människa och djur. De ben som med säkerhet legat i den trasiga urnan är från människa (kranium) och ospecificerat däggdjur. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var 35–64 år vid dödstillfället. Individens kön har bedömts som kvinna. Mängden ben motsvarar inte den mängd som förväntas komma från en hel kremerad vuxen individ. Majoriteten av individens anatomiska regioner finns representerade, med undantag för bäckenben, händer och fötter. Det mesta av individens kvarlevor låg i området vid urnan. Med sig på bälet fick kvinnan minst fyra djurarter: hund, häst, nöt och får/get. Hunden och hästen verkar ha offerats i sin helhet, medan benmaterialet från nöt och får/get huvudsakligen kommer från köttfattiga regioner.

MAKROFOSSIL

Vid analysen av det makrofossila provet från brandlagret invid den krossade urnan hittades tre fröer av skalkorn.

DATERING

Graven kan dateras utifrån kam och pärlor (enligt Petré 1984, 2011; Callmer 1977, 2003). Kammens mönster (L1, L6, L7) och form (M3, S6) ger en datering till sent 700-tal. Pärlsammansättningen utgörs främst av en samling enfärgade gröna samt enfärgade och mönstrade koboltblå pärlor. Någon enstaka vit, turkos och slät bronspärla ingår. Pärlorna passar in i den sena P5-horisonten, cirka 760–820 e.Kr. Ett par små blå melonpärlor antyder att vi är närmare mitten av 700-talet.

Figur 68. Lodfoto med överbyggnad i grav 24. Skala 1:40.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1214	Stenkonstruktion, stenrad	5,00	0,40		Sten, 0,40–0,50 m
1366	Nedgrävning, brandgrop	1,55	1,40	0,42	
1374	Lager, jordmantel	3,50	3,00	0,05–0,2	Lera
5654	Lager, brandlager	1,26	1,16	0,42	Lera
5684	Stenkonstruktion, kantkedja	1,26	1,16		Sten, 0,12–0,3 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5654:20220/3	Armrings	Kopparlegering	0,30	1(1)	Litet fragment. Samma som F5654:20223/1.
5654:20223/1	Armrings	Kopparlegering	5,70	19(19)	Svagt böjda fragment i dåligt skick. Bandformig armrings med ett centralt löpande band med spår av mönster i form av (troligen) täta zigzaglinjer i följd efter varandra.
5654:20223/7	Hänge	Kopparlegering	1,00	1	Djuornamentik: bandformig kropp som vridits runt sig själv flera gånger till en avrundat tresidig form med öglor i ändarna, skapade av djurets kropp. Smalt huvud med öga och långa käkar.
5654:20220/2	Nit?	Järn	0,80	1(1)	Nitbricka?
5654:20221/2	Nit	Järn	63,10	32(32)	
5654:20221/3	Nit	Järn	4,60	1(1)	
5654:20223/6	Obestämd	Harts	2,10	1(1)	
5654:20223/5	Obestämd	Kopparlegering	3,00	1(1)	Del av föremål. Distinkt, vulstig form med centralt nedåtstickande ten. Del av smyckesuppsättning? Spänne? Beslag?
5654:20221/4	Pärlla	Glas	0,90	1(1)	Grön med gul och röd ögondekoration. Opak. Facetterad, rektangulär, med avhuggna hörn. Passform med fragment F5654:20222/14.
5654:20222/1	Pärlla	Glas	1,50	1(1)	Koboltblå med röd ögondekor. Facetterad, rektangulär, med avhuggna hörn.

Föremål, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5654:20222/10	Pärå	Glas	13,30	1(13)	Koboltblå försmåta fragment.
5654:20222/11	Pärå	Glas	0,70	1(1)	Vit, opak. Tunntormig.
5654:20222/12	Pärå	Glas	15,10	14(14)	Pårongröna, opaka. Tunntormiga, lite med långsmala än vanligt.
5654:20222/13	Pärå	Glas	12,60	15(22)	Mörkgröna, opaka. Tunntormiga, kortare än F5654:20222/12. Minst 15 stycken.
5654:20222/14	Pärå	Glas	0,30	1(1)	Samma som F5654:20221/4.
5654:20222/2	Pärå	Glas	0,90	1(1)	Koboltblå. Facetterad, rektangulär, med avhuggna hörn.
5654:20222/3	Pärå	Glas	4,40	1(1)	Koboltblå med två röd/vita vågband på var sida om en röd zigzaglinje. Troligen rundad.
5654:20222/4	Pärå	Glas	0,90	2(2)	Koboltblå tunna melonpärlor. Transparenta. Ringformiga.
5654:20222/5	Pärå	Glas	1,10	1(1)	Mörkturkos, transparent. Cylinder med svagt konisk form.
5654:20222/6	Pärå	Glas	5,20	4(4)	Koboltblå med röd ögondekor. Försmåta. Troligen samma sort som 20222/6.
5654:20222/7	Pärå	Glas	1,10	1(1)	Koboltblå melonpärla. Transparent. Tunntormig. Delvis försmått.
5654:20222/8	Pärå	Glas	3,00	5(5)	Koboltblå, transparenta. Ringformiga.
5654:20222/9	Pärå	Glas	13,60	1(11)	Koboltblå, transparenta. Segmenterade i två, tre eller fyra segment. I två av fragmenten finns rester av metalltråd. Försmåta. 7–8 mm, 10–11 resp 14–16 mm långa.
5654:20223/2	Pärå	Kopparlegering	0,60	1(1)	Slät. Kort cylinder.
5654:20220/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	2,70	1(5)	Kamtypologi: Petrés L1, L6, L7, S6, M3.
5654:20224/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	10,90	1(23)	Kamtypologi: Petrés L1, L6, L7, S6, M3. Järnitar.
5654:20223/3	Smyckesdetalj	Kopparlegering	0,90	3(3)	Troligen smyckeskedja. Två små kedjerester (länkar 6,5 mm diam), gjorda av räfflad bandformig ten.
5654:20223/4	Smyckesdetalj	Kopparlegering	0,30	1(1)	Troligen del av pärlupphängning. Tunndragen tråd (1 mm diam), virad runt sig själv eller annan likadan tråd.
5654:20221/1	Spik	Järn	1,60	3(3)	Små.
24:15826/1	Kärl	Keramik	7,40	1	Rensfynd.
5654:20213/1	Kärl	Keramik	432,60	88	
5654:20213/2	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	24,50	17	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
5654	Människa	Kranium, pannben, nackben, tandrötter, underkäke, halskåta, överarmsben, armbågsben, tå-/fingerben, korsben, lårben, skenben, smalben.	35–64 år*	♀**	320,4	Bränt
	Hund	Tandrot, kåta, mellanhand/fotsben, armbågsben, lårben, svans.	>8 mån.		9,1	Bränt. Åldersbedömning: Färdigväxt mellanhandsben.
	Häst	Tand, revbensbrosk, armbågsben, tå-/fingerben, hand-/fotrotsben, höftben	Äldre häst		42,3	Bränt. Åldersbedömning: revbensbrosk indikerar äldre häst.
	Nötkreatur	Överarmsben, armbågsben, strålben, hand/fotrotsben, tå-/fingerben			35,1	Bränt
	Får/get	Tand, kåta, armbågsben, skenben	>1,5–2		4,5	Bränt. Åldersbedömning: Fusionerat skenben.
	Däggdjur ospec.				4 227,4	Bränt
Summa:					4 638, 8	

* Åldersbedömning: Sutur på *tabula interna* är sammanväxt, men inte *tabula externa*. *Diploë* utgör > 1/3 av skalltakets totala tjocklek.

** Könnsbedömning: Nackknöl (*protuberantia occipitalis*), pannbenets morfologi = kvinna.

Figur 69. Ett urval av föremål från grav 24. Skala 1:1.

Figur 70. Grav 24 efter framrensning, centralt i bilden som en mörkfärgning. Den relativt tunna lermanteln är redan borttagen. I förgrunden syns kokgrop 1179 och i bakgrunden krönhögen (40). Foto taget från sydost.

Figur 71. Brandgropen i grav 24 tömd. I bakgrunden syns stenraden 1214. Foto taget från sydost.

 GRAV 25

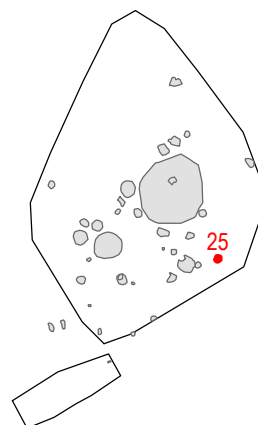
UTAN ÖVERBYGGNAD. Kraftigt skadad?

BRANDLAGER, cirka 1 meter i diameter och 0,4 meter tjockt, deponerat i stolphål.

Grav 25 var belägen i svag sydostsluttning i det sydöstra hörnet av gravfältet, öster om gravarna 23 och 24. Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Denna del av gravfältet innehöll många skador, framförallt i form av nedgrävningar och det är möjligt att graven har blivit skadad och att det är därför det saknades en överbyggnad.

Graven utgjordes av ett brandlager (5636) deponerat i ett stolphål (1375) med kraftig stenskonung. Stenarna i stolphålet kan ha fungerat som en markering för graven. Överst i stolphålet, täckande brandlagret, var en fyllning bestående av material som var mycket snarlikt det underliggande kulturlagret 1251. Möjligen har kulturlagret blivit uppkastat på graven och utgör då en del av konstruktionen (jfr grav 24). Möjligheten finns emellertid att lagret hamnat där vid ett senare tillfälle, till exempel i samband med någon av de mer recenta nedgrävningarna i området.

Själva brandlagret (5636) var tunt, men innehöll rikligt med kol. I lagret låg ett fåtal föremål samt brända och obrända rester efter människa och djur. Brandlagret var inte deponerat i botten av stolphålet, utan under brandlagret framträdde trärester efter en stolpe och kring denna en fyllning med obrända ben (underkäke och handrotsben av nötkreatur) och hårt sintrad lera. Ett stolphål av samma karaktär (1162) påträffades cirka 1,5 meter öster om graven och möjligen utgör de båda stolphålen resterna efter ett äldre hus (se hus 97, bilaga 1). Stolphålets och brandlagrets dateringar till romersk järnålder respektive vendeltid visar att man nyttjat ett äldre stolphål och att stolphålet ursprungligen inte utgjort en del av gravkonstruktionen.

FÖREMÅL

Brandlagret innehöll två järnningar, en keramikskärva, 4–5 försmälta glaspärlor, en sammansatt enkelkam, en liten ornerad hörnbit till något benföremål (tärning?) samt en möjlig spelpjäs i lera. De flesta av fynden plockades upp i samband med avbaning och ytrensning.

OSTEOLOGI

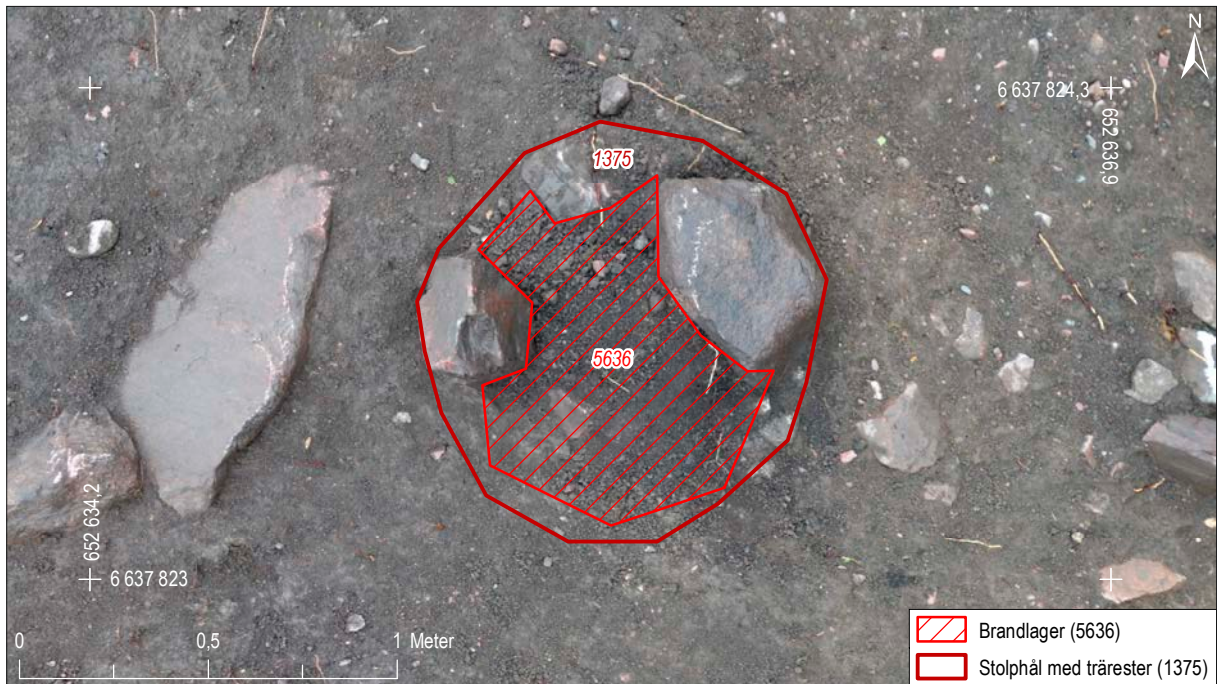
Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 35 och 64 år vid dödstillfället. Individens kön har inte kunnat bestämmas. Mängden ben motsvarar inte den mängd som förväntas komma från en hel kremerad vuxen individ. Flera anatomiska regioner som kotor, revben och bäckenben saknas. Med sig på bålet fick människan (minst) en vuxen hund, en överkäke från en vuxen gris som var över 3,5 år, samt tand och kraniedelar från en griskulting.

MAKROFOSSIL

Analysen av makrofossilprovet från brandlagret gav inget resultat.

DATERING

Graven dateras till 700-talet, baserat främst på kamfragmenten. Enligt Petrés definitioner har kammens formelementen L1, L9, C4 och S6. De sammansmälta, koboltblå pärlorna är sannolikt av en vanlig typ (Callmers A171 T) som förekom under en stor del av vendel- och vikingatid.

Figur 72. Lodfoto med överbyggnad i grav 25. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
5636	Lager, brandlager	1,00	1,00	0,10	Silt
1375	Stolphål, stenskott	1,16	1,03	0,50	Lera

Figur 73. Stolphålet 1375 med grav 25 efter framrensning. Foto taget från söder.

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5636:19884/1	Nit	Järn	4,10	2(4)	
5636:19884/2	Obestämd	Flinta, bränd	0,20	1(1)	
25:15829/1	Pärlla	Glas	4,80	1	Klump med kraftigt försmälta pärlor, kan vara fyra till fem stycken. Koboltblå, transparenta. Eventuellt ringformiga.
25:15829/3	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	1,10	1(2)	Kamtypologi: Petrés L1, C4, L9, S6. Samma som F25:15839/1.
25:15839/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,20	1(2)	Kamtypologi: Petrés L1, C3/C4, L9. Samma som F25:5829/3.
25:15829/2	Spelpjäs?	Lera	9,00	1	Konformig med spår av ytbehandling och ev färg. Är på ett par ställen helt slät och mörkt brunsvart. Formen är lik spelpjäser i ben/horn.
5636:19884/3	Tärning?	Ben	0,30	1(1)	Litet hörnfragment, omerat med tre kantföljande linjer och del av punktcirkel, oklart om det är en enkel eller dubbel.
5636:20106/1	Kärl	Keramik	2,3	1	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
25 (rensfynd)	Människa	Kranium, käkben, skenben	35–64 år*	?	17,26	Bränt
	Hund	Kota	Vuxen		2,1	Bränt
	Gris	Kranium, tandkrona	Kulting		1,71	Bränt. Åldersbedömning: tandkrona indikerar kulting.
	Däggdjur ospec.				82,8	Bränt
	Däggdjur ospec.				12,8	Obränt
5636	Människa	Kranium, käkben, strålben, fotrotsben	35–64 år*	?	6,8	Bränt
	Hund	Tandrot, strålben, tå/fingerben, svans	Vuxen		2,6	Bränt. Åldersbedömning: färdigväxta rörben.
	Gris	Kranium, käkben, tand, strålben, tå/fingerben.	Vuxen+ kulting		7	Bränt. Åldersbedömning: storlek indikerar vuxen gris. Tandkrona indikerar kulting.
	Däggdjur ospec.				250	Bränt
Summa:					383,07	

* Åldersbedömning: Sutursammanväxning av *tabula interna*, men inte *tabula externa* som också är något tunnare än *tabula externa*. *Diploë* utgör > 1/3 av skalltakets totala tjocklek.

Figur 74. Ett urval av föremål från grav 25. Skala 2:1.

GRAV 26

STENSÄTTNING (?), okänd form, flack, cirka 2,7 x 2,6 meter stor och 0,15 meter hög. Kraftigt skadad.

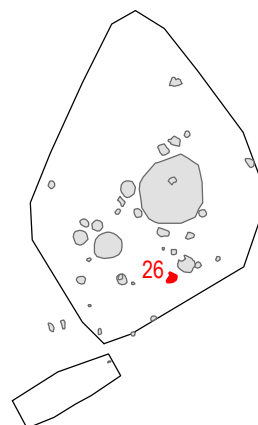
OKÄNT GRAVSKICK

Grav 26 var belägen på den södra delen av impedimentet och påträffades i samband med borttagning av den historiska husgrunden 98. Graven var kraftigt skadad av husgrunden och dess ursprungliga storlek, form och utseende är okänd.

Det var när trampлагret i hus 98 togs bort som rester efter en stenpackning (1283) påträffades. Det som återstod var en gles, oregelbunden samling stenar lagda i ett skikt. Mellan stenarna var ett lerigt lager (1288), mycket likt det överliggande golvlaget i hus 98 och svårt att avgränsa gentemot detta. I lagret hittades föremål och ben som tyder på att de tillhört en skadad grav.

FÖREMÅL

Ytligt i lagret (1288) påträffades brända ben, keramik och två små järnitar, längre ner mer keramik och försmält glas utan form (pärlor?). Ingen annan tydlig ben- eller föremålsdeposition påträffades. Fynden av brända föremål och människoben indikerar att det rör sig om en skadad grav. Keramikanalysen visade att de spridda keramikfynden kom från tre olika kärl. En liten bägare/skål, ett kärl med grövre gods och ett mellanstort kärl med obehandlad utsida och spår av sekundärbränning. Om samtliga hör till graven eller är del av äldre boplatlager som återanvänts går inte att avgöra. Sekundärbränningen på ett kärl (det med flest delar) tyder på en koppling till gravbålet.

OSTEOLOGI

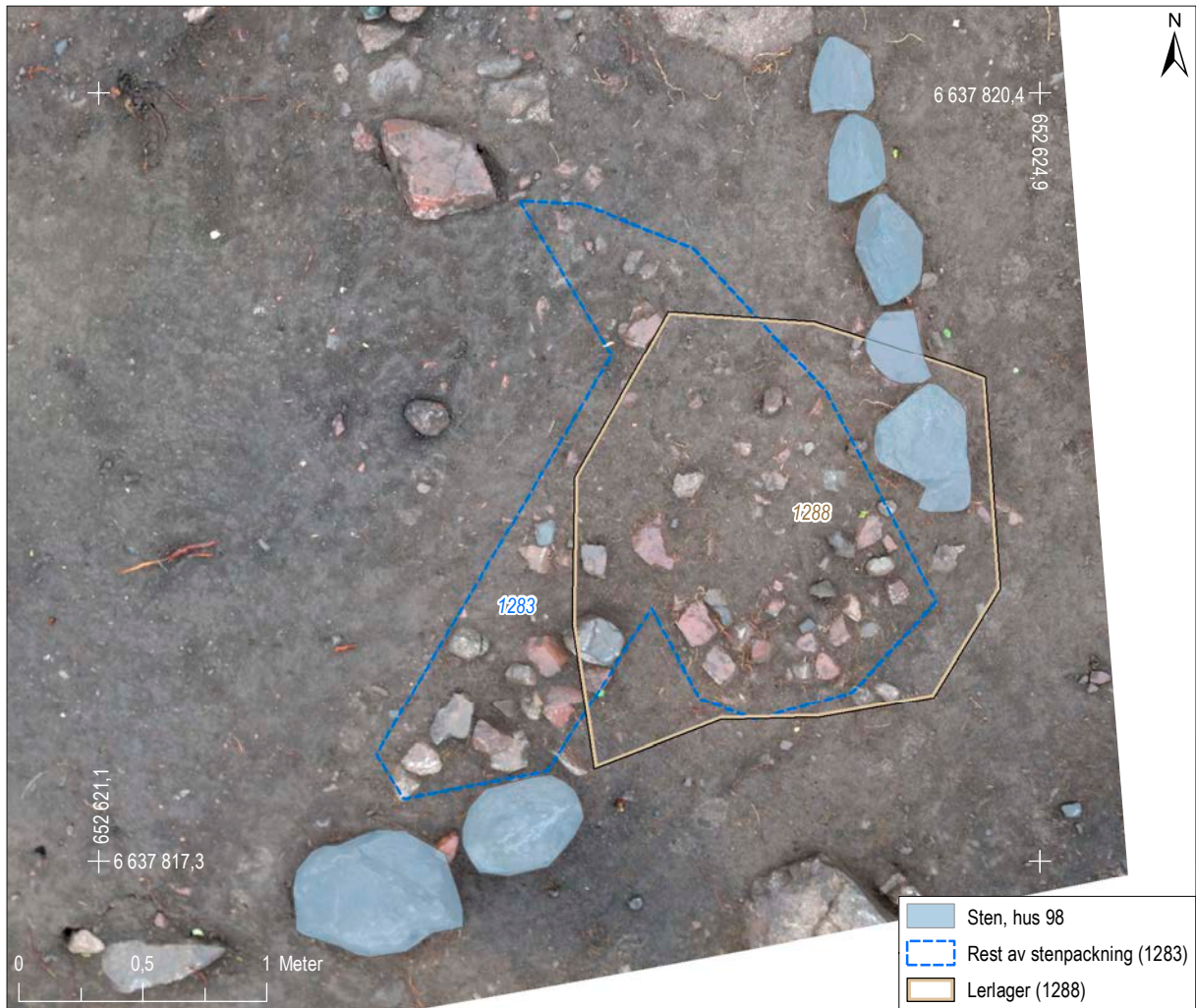
Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 18 och 44 år vid dödstillfället. Individens kön har inte kunnat bestämmas. Mängden ben motsvarar inte den mängd som förväntas komma från en kremerad människa, då endast ett bränt kraniefragment från människa har identifierats. Utöver det påträffades ett fåtal oidentifierbara brända ben som kan höra till graven, samt obrända delar av nötkreatur (tand och kotfragment) och gris (tand). Det obrända materialet kan vara inslag från äldre boplatlager eller gravoffer.

MAKROFOSSIL

Ett prov från området invid de brända benen i konstruktionslagret (1288) gav inget resultat.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån en fyndanalys. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en datering till 1270–1400 e.Kr. (2 sigma). Resultatet är inte tillförlitligt och graven kan troligen dateras till yngre järnålder.

Figur 75. Lodfoto med överbyggnad i grav 26. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1283	Stenkonstruktion, stenpackning	1,20	1,00	0,45	Sten, 0,1–0,25 m
1288	Lager, lerlager	1,50	1,00	0,20	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
26:15821/1	Nit	Järn	2,70	1	Smäcker.
1283:19911/1	Nit	Järn	6,50	2	Mindre nitar.
1288:19912/1	Obestämd	Glas	8,30	1(1)	Förslagat material med inslag av blått glas. Smälta pärlor?
26:15822/1	Kärl	Keramik	36,00	7	Rensfynd.
1283:19919/1	Kärl	Keramik	42,40	12	
1288:19913/1	Kärl	Keramik	7,40	2	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
26	Människa	Kranium	18–44 år*	?	0,01	Bränt
	Däggdjur ospec.				1,45	Bränt
	Nötkreatur	Kota			3,85	Obränt
Summa:					5,31	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör cirka 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

Figur 76. I förgrunden syns slyllstensraden 1286 i hus 98 och bakom denna de framrensade resterna av stenpackning 1283 i grav 26. Foto taget från nordost.

GRAV 28

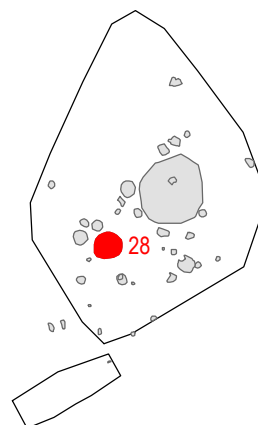
STENSÄTTNING, rund, flack, cirka 7 meter i diameter och 0,3 meter hög, med kantkedja. Skadad.

TVÅ BRANDLAGER

Grav 28 var belägen i nedre delen av västslutningen i den västra delen av gravfältet tillsammans med ett flertal andra gravar. Stensättningen var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Centralt på graven var en stubbe efter en enbuske och vid gravens södra kant fanns spisiröset till hus 96. Flera stenar tycktes saknas i såväl stensättning som kantkedja.

Gravens överbyggnad utgjordes av en huvudsakligen enskiktad stensättning (5647) med varierat stenmaterial. Stensättningen var oregelbunden och packning saknades i gravens nordvästra, nordöstra och södra del. Centralt i graven, där stensättningen var som tätast, förekom även en del skärvsten i packningen. Stensättningen begränsades av en yttre kantkedja (5648) med jämnstort stenmaterial, men anslöt till ett markfast block i norr. Kantkedjan var ställvis vällagd, men skadad. Stenar saknades i nordvästra, nordöstra och sydvästra delen. Något förskjutet åt nordost i graven var en inre kantkedja (5656).

Innanför den inre kantkedjan var ett ihopskrapat brandlager (5660) med rikligt med kol och skärvsten. Under brandlagret och delar av den inre kantkedjan var ett tunt kompakt siltlager (1312) med rikligt med skärvsten och inslag av kol och sot. Detta tolkades som ett tramlager och som rester efter bålplatsen då det innehöll liknande fynd och ben som i brandlagret. I det centrala brandlagret (5660) och tramlaget under (1312) hittades brända rester efter människa och djur, samt föremål. I norra delen av graven, mellan den inre och den yttre kantkedjan fanns ytterligare ett brandlager (1313) med liknande sammansättning som det centrala lagret. Innehållet och analyserna kopplade till respektive brandlager beskrivs var för sig nedan.

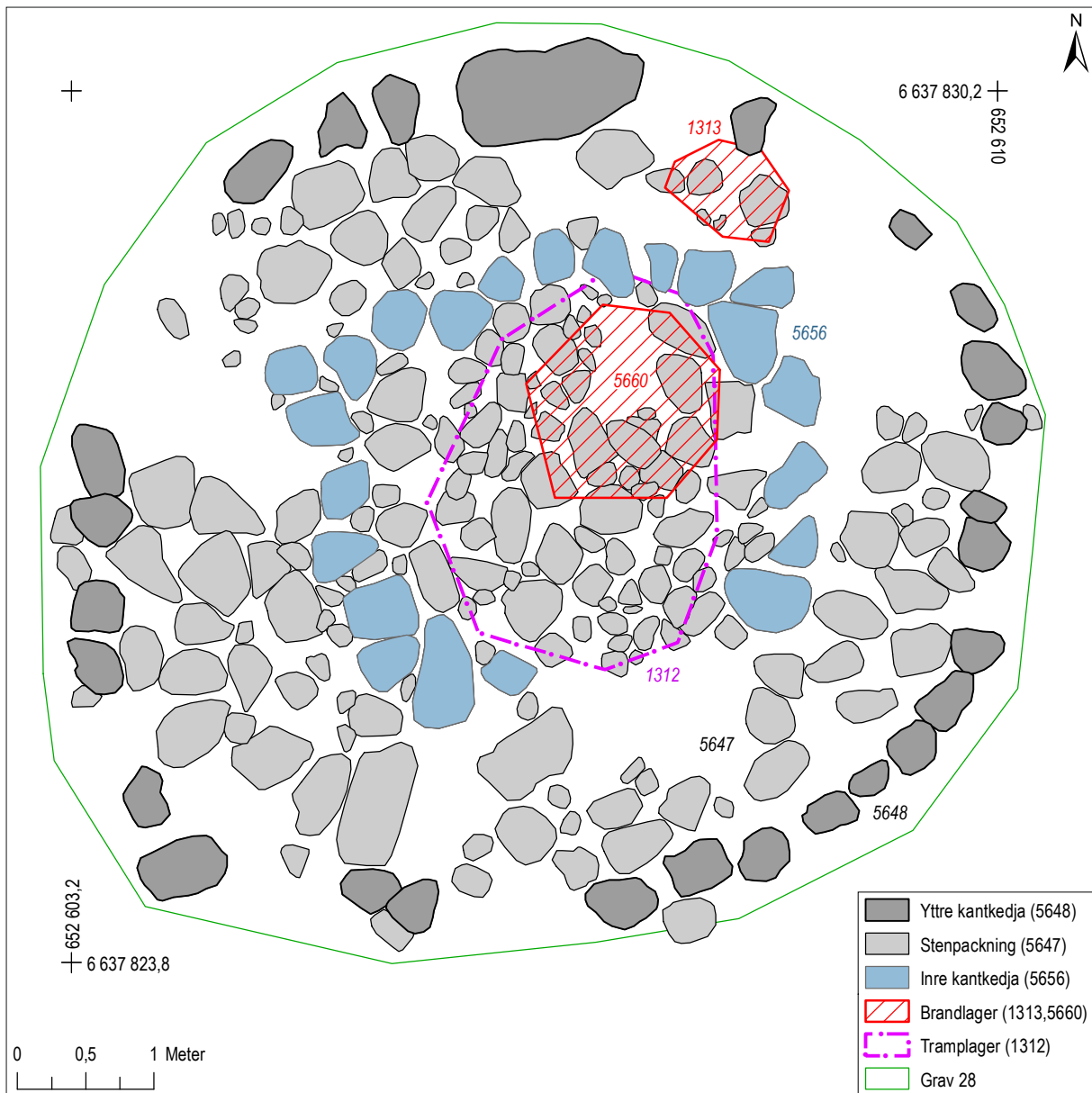

Graven var anlagd på kulturlager 1251, som hör till den äldre boplatsfasen. Under tramlaget (1312) i centrum påträffades även en härd (5677), det kunde emellertid inte fastställas om denna var nedgrävd genom kulturlaget eller överlagrades av detta. Direkt under stenar i stensättningen i den sydvästra delen av graven påträffades ytterligare en härd (1314).

FÖREMÅL

Det centrala brandlagret (5660/1312) innehöll ett rikt, men kraftigt fragmenterat fyndmaterial. I lagret låg ett keramikkrärl, en sammansatt enkelkam, 2 små nitar av kopparlegering (troligen till kammen), en liten tygrest i tuskaftsväv, pärlspridare med djurornamentik (i kopparlegering och möjligen silver), 43 monokroma och polykroma glaspärlor (de flesta med blå grundfärg), en hornpärla, fragment av ett möjligt ryggnappspanne, delar av beslag i kopparlegering och järn, två skobroddar, 29 större och mindre järnnitar varav ett tiotal med välvda skallar (sköldnitar?), ett fåtal större (typ båt-) nitar, några mindre järnnitar och ett par järnspikar. Keramikanalysen visar att kärlet varit ett fullrepresenterat, mindre brukskärl. Utsidan har varit obehandlad. I brandlagrets södra och västra delar påträffades även några små bitar av bröd; sannolikt två olika sorter varav åtminstone ett har varit jäst.

Det norra brandlagret (1313) var inte lika rikt utrustat. De fragmenterade föremålen tolkas ha tillhört en sammansatt enkelkam, en sländtrissa i ben, 17 glaspärlor, en spiralspärla i brons, två bronsrörspärlor, en stor järnnit, ett svärdsknappslänkande föremål i kopparlegering (vävsvärd?) och ett ringformigt skaftbeslag i kopparlegering.

Figur 77. Plan med överbyggnad i grav 28. Skala 1:50.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1312	Lager, tramphorisont	3,00	2,00		0,01–0,05	Silt
1313	Lager, brandlager	0,50	0,80		0,05–0,15	Silt
5647	Stenkonstruktion, stenpackning			6,00	0,30	Sten, 0,4–0,3 m
5648	Stenkonstruktion, kantkedja			7,00	0,20	Sten, 0,4–1,4 m
5656	Stenkonstruktion, inre kantkedja			3,80	0,20	Sten, 0,4–0,3 m
5660	Lager, brandlager			1,00	0,01–0,20	Silt

Figur 78. Möjligen har grav 28 konstruerats i två steg och den yttre kantkedjan tillkommit i samband med det norra, troligen något senare tillkomna, brandlagret 1313 (jfr figur 77).

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
10000:2774/1	Bryne	Skiffer	74,50	1(1)	
1312:7410/1	Sköldnit?	Järn	1,30	1	Rund, välvd dekorativ nit.
1312:20891/1	Pärla	Glas	2,40	1(1)	Blå, transparent. Vita och röda slingor. Kraftigt försmält. Relativt stor.
1312:20891/2	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,20	1(1)	Kamtypologi: Petrés C4, L9. Samma som kam i lager 5660.
1312:7409/1	Sköldnit?	Järn	1,60	1(1)	Sköldnit? Rund, välvd. Fäste med bricka och stjälk på baksida. Samma som i lager 5660.
1313:7403/2	Beslag	Kopparlegering	1,00	1(1)	Skaftbeslag? Ihopknycklad bandformig, slät ring.
1313:7403/4	Beslag, vävsvärd?	Kopparlegering	10,70	1	Del av svärdsknappslikt föremål utan (funnen) parallell. Vävsvärd? Oval, skålad, slät med runt skaft hål. Undertill avbruten pigg för fäste.
1313:7403/1	Nit	Järn	3,00	1(2)	
1313:7403/20	Obestämd	Harts	0,10	1(1)	Tätning som suttit på något föremål?
1313:7403/10	Pärla	Glas	5,80	1(1)	Koboltblå med röda och gula vågiga linjer. Kraftigt försmält. Stor.
1313:7403/11	Pärla	Glas	3,40	1(2)	Koboltblå, transparent. Rektangulär, kvadratisk tvärsnitt.
1313:7403/12	Pärla	Glas	1,00	1(1)	Gul, opak. Försmält, troligen ringformig.
1313:7403/13	Pärla	Glas	4,20	2(3)	Ljusblå, opaka. Kraftigt försmälta.
1313:7403/14	Pärla	Glas	1,90	3(3)	Koboltblå, transparent. Ringformiga.
1313:7403/15	Pärla	Glas	0,50	1(1)	Koboltblå, transparent. Rektangulär med avhuggna hörn.
1313:7403/16	Pärla	Glas	1,20	1(2)	Blå, transparent. Rundad.
1313:7403/17	Pärla	Glas	3,90	1(3)	Koboltblå, transparenta. Försmälta fragment.
1313:7403/6	Pärla	Glas	2,30	2(2)	Rödorange, opaka. Tunformiga.
1313:7403/7	Pärla	Glas	3,30	1(1)	Koboltblå med vita linjer i ruttmönster med vita ögon i. Transparent. Försmält, troligen rundad.
1313:7403/8	Pärla	Glas	1,70	1(1)	Koboltblå med röda linjer i ruttmönster och gul pricköga. Försmält, troligen rundad.
1313:7403/9	Pärla	Glas	1,70	1(1)	Mörkturkos med röda slingor. Kraftigt försmält.
1313:7403/21	Pärla	Glasfluss	0,80	1	Rödorange stympad kon. Satt fast inne i spiraltråd (F1313:7403/5) vid fyndtillfället.
1313:7403/5	Pärla	Kopparlegering	6,40	2(2)	Pärla/bronsrör. Lindade, stora spiraler av bandformig ten. En lindad runt pärla (F1313:7403/21). Två olika storlekar.
1313:7403/19	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	6,60	1(12)	Kamtypologi: Petrés L1, L9, M3, S6.
1313:7403/18	Sländtrissa	Ben	7,70	1(1)	
1313:7403/3	Spiralpärla	Kopparlegering	0,20	1(1)	
5660:20447/5	Beslag	Järn	2,70	1(1)	Rund flat. På ovansida spår av tunt bronsbleck, troligen runt. Under denna en rund järnplatta med liten pigg centralt uppåt, och undertill stjälk med stor rund och flat bricka. Organiskt material fast-korroderat kring fästet.
5660:20447/2	Beslag	Kopparlegering	0,90	1(1)	Fragment av bandformig (?) ten med trasiga kanter. Centralt ett upphöjt, långsgående band med en bred linje omgiven av två smalare. Inga nithål.
5660:20399/1	Brodd	Jäm	15,20	2(2)	Skobroddar.
5660:20451/1	Lerklining	Bränd lera	9,60	1(10)	
5660:20399/2	Nit	Jäm	4,30	2(2)	Smäckra.
5660:20399/3	Nit	Jäm	22,50	3(6)	
5660:20399/9	Nit	Jäm	6,70	1	
5660:20447/1	Nit	Jäm	20,20	7(7)	
5660:20447/6	Nit	Jäm	12,80	2(2)	
5660:20449/2	Nit	Jäm	21,40	4	
5660:20449/3	Nit	Jäm	4,40	3(3)	
5660:20449/6	Nit	Jäm	4,10	2(2)	

Föremål, forts.

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5660:20449/1	Kamnitar?	Kopparlegering	0,90	2(2)	Små.
5660:20399/4	Obestämd	Järn	1,50	1(1)	Platt järnten böjd till fyrkant.
5660:20399/6	Obestämd	Järn	10,40	3(3)	Nithuvuden?
5660:20447/3	Obestämd	Kopparlegering mm	22,50	1(1)	Klump. Röntgad. Blandning av material: kol, ben, koppar mm.
5660:20399/10	Pärta	Glas	0,30	1(1)	Blå, transparent. Ringformig.
5660:20399/11	Pärta	Glas	0,50	1(1)	Grön, försmält. Möjligen kan en vit prickdekoration anas.
5660:20399/12	Pärta	Glas	2,30	1(1)	Koboltblå. En eller flera smälta pärlor.
5660:20399/16	Pärta	Glas	0,70	1(1)	Vit, opak. Försmält. Del av samma som F5660:20449/14?
5660:20399/17	Pärta	Glas	0,60	1(1)	Ofärgat ljusgrön, transparent. Försmält.
5660:20447/10	Pärta	Glas	0,90	1(1)	Vit med ögondekoration i blått och rött. Opak. Försmält.
5660:20447/11	Pärta	Glas	1,80	2(1)	Två ihopsmälta pärlor. En opak, vit och en transparent, turkos med spår av röd dekoration (slingor?).
5660:20447/12	Pärta	Glas	1,10	2(2)	Koboltblå, transparenta. En ringformad och en rundad.
5660:20447/13	Pärta	Glas	0,80	1(1)	Turkos. Försmält.
5660:20447/14	Pärta	Glas	4,70	3(8)	En grön rundad, samt 6 gröna försmälta fragment. Opaka.
5660:20447/15	Pärta	Glas	0,40	1(1)	Ofärgad/ljusgrön, transparent. Gröna prickar/ögon. Försmält.
5660:20447/16	Pärta	Glas	0,50	1(1)	Grön med ögondekoration i rött.
5660:20447/17	Pärta	Glas	0,60	1(1)	Koboltblå, transparent. Vitt rutnät med gula ögon/prickar. Transparent.Försmält. Samma som F5660:21449/12.
5660:20447/18	Pärta	Glas	13,00	1(13)	Blå försmälta fragment. Opaka. Rundad form anas.
5660:20447/20	Pärta	Glas	0,30	1	Liten transparent, rundad. Svagt ljusgrön.
5660:20447/8	Pärta	Glas	1,60	1(1)	Koboltblå, transparent. Tre vita zigzag-ränder. Försmält. Troligen cylindrisk.
5660:20447/9	Pärta	Glas	0,60	1(1)	Blå, transparent. Ögondekoration i vitt med röd ring. Försmält.
5660:20449/10	Pärta	Glas	1,40	1(1)	Blå med två röd/gula parallella linjer, samt vita zigzag-linjer däremellan. Försmält. Samma typ som F5660:20449/11.
5660:20449/11	Pärta	Glas	2,90	2(2)	Två sammansmälta. Koboltblå, transparenta, med röda raka linjer och däremellan vita zigzag-linjer. Samma typ som F5660:20449/10.
5660:20449/12	Pärta	Glas	1,10	1(1)	Koboltblå, transparent. Vita rutor och en gul prick/öga. Försmält fragment. Samma som F5660:20447/17.
5660:20449/13	Pärta	Glas	2,80	2(4)	Koboltblå, transparent. Röd och vit ögondekor. Facetterad. Delvis försmält.
5660:20449/14	Pärta	Glas	0,40	1(1)	Vit med antydning till röd slingdekor. Försmält.
5660:20449/15	Pärta	Glas	0,90	1(1)	Koboltblå, opak. Rundad.
5660:20449/16	Pärta	Glas	0,20	1(1)	Blå, transparent. Ringformig.
5660:20449/17	Pärta	Glas	0,20	1(1)	Ofärgad, transparent. Segmenterad (två st). Rundad med platta ändar.
5660:20449/18	Pärta	Glas	2,10	3(4)	Minst tre stycken. Gröna, opaka. Försmälta.
5660:20449/19	Pärta	Glas	2,30	3	Två koboltblå och en grön ihopsmälta. Rundade eller tunnformiga.
5660:20449/20	Pärta	Glas	13,80	1(14)	Koboltblå, försmälta fragment. Troligen rundade.
5660:20449/7	Pärta	Glas	1,90	1(1)	Vit med röd slinga. Opak. Rundad.
5660:20449/8	Pärta	Glas	0,80	1(1)	Vit grundfärg, opak. Ögondekoration i rött och blått. Tunnformig.
5660:20449/9	Pärta	Glas	1,30	1(2)	Polykrom millifiori, transparent turkos grundfärg. Svartvitt schackmönster i rött rutnät. Rundad.
5660:20447/7	Pärta	Horn	1,40	1(1)	Cylindrisk, något avsmalnande.
5660:20449/4	Pärtspridare	Kopparlegering, silver?	1,20	2(2)	Mönstergjuten del med djuormamentik (Salin stil II, 600-tal). Gjord av två olika kopparlegeringar, eller silver och kopparlegering.

Föremål, forts.

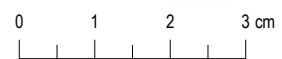
Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5660:20449/5	Ryggknappspänne?	Kopparlegering	5,80	3(3)	Tre små fragment: ett med parallella band/linjer. Ett med nithål och märke efter något runt som varit fäst på. Ett fragment med utbuktande knopp.
5660:20399/14	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	3,30	1(9)	Kamtypologi: Petrés M3, S6, L1, C4, L9. Spår av järnitar.
5660:20447/19	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	5,00	1(8)	Kamtypologi: Petrés L1, C4.
5660:20449/21	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	2,60	1(3)	Kamtypologi: Petrés L1, L9.
5660:20399/15	Nit, välvd	Järn	1,90	1(1)	Samma typ som F5660:20399/7.
5660:20399/7	Nit, välvd	Järn	6,10	4(5)	Välvda, släta ovsidor. Stjälk och bricka på baksidan.
5660:20447/4	Nit, välvd	Järn	1,60	1(1)	Välvt huvud. Stjälk och bricka.
5660:20399/8	Nit, välvd	Järn	5,70	1	Liknande de mindre välvda nitarna, men större.
5660:20399/5	Spik	Järn	14,20	3(3)	
5660:20399/13	Textil, tuskaft	Organiskt material, odef.	0,10	1(1)	Tygavtryck i tuskaft i någon typ av korrosion och bränt material.
5660:20448/1	Kärl	Keramik	62,6	27	Samma som F5660:20450/1.
5660:20449/1	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	7,3	12	
5660:20450/1	Kärl	Keramik	204,7	127	Samma som F5660:20448/1.

Figur 79. Ett urval av föremål från det norra brandlagret (1313) i grav 28. Skala 1:1.

Figur 80. Ett urval av föremål från det centrala brandlagret (5660) i grav 28. Brynet högst upp i bild framkom i överbyggnaden. Skala 1:1.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att det centrala brandlagret innehöll två människor: en yngre man som varit mellan 18 och 44 år vid dödstillfället, och en äldre individ som var mellan 35 och 64 år. Sistnämnda har inte kunnat könsbestämmas. Tillsammans med dessa individer hade två hela vuxna hundar med olika storlekar och ett helt får/get kremerats. Därtill förekom delar från häst, främst kranium och fot, dvs. köttfattiga benslag. Vingar och ben från en obestämd fågel samt en hönsfågel påträffades också. Dessa kan antingen utgöra utvalda delar eller rester efter hela djur. Eftersom fragmenten är försvinnande små och tunna kan de ha fragmenterats till mycket små bitar som inte kunnat identifieras. Fågelbenen hittades tillsammans med ben från den yngre mannen, medan övriga djur låg mer spridda.

Även i det norra brandlagret (1313) hittades brända rester efter människa och djur, samt föremål. Benmängden var mindre och utgjordes huvudsakligen av en vuxen människa, 18–44 år, vilken inte kunnat könsbestämmas. Anatomiska delar från hela kroppen fanns. Övriga ben utgjordes endast av mindre delar av hand/fotben från ett obestämt däggdjur.

MAKROFOSSIL

Vid analysen av makrofossilt material från det centrala brandlagret (5660) hittades spår av odling i form av skalkorn, bröd/kuddvete samt fragmenterad säd. Även ogräs (åkerbinda) hittades.

DATERING

Den centrala begravningen (1312/5660) kan dateras utifrån kam och pärlor (jfr Petré 1984, 2011; Callmer 1977, 2003). Kammens mönster (L1, L9) och form (M3, S6) ger en datering till 700-tal. Pärlsammansättningen utgörs främst av en samling enfärgade gröna samt enfärgade och mönstrade koboltblå pärlor. Ett fåtal enfärgade och mönstrade vita och blå ingår också, liksom enstaka turkosa och ljusgröna samt en hornpärla. Pärlorna passar in i den sena P5-horisonten, cirka 760–820 e.Kr. Spännande är pärlspridaren med djuornamentik (stil II) som dateras till 600-tal och som alltså är mycket äldre än övrigt material.

Det norra brandlagret (1313) är mer svärdaterat. Kammen (L1, L9, M3, S6) är i det närmaste identisk med den i den centrala begravningen och kan dateras till 700-tal. Pärlorna är en blandning av polykroma och enfärgade typer, de flesta med en koboltblå grundfärg vilket är typiskt för P5. Här saknas dock både gröna och vita basfärger. Enstaka pärlor är blå, ljusblå, gul, rödorange och turkos. De stora ”bronsrörspärlorna” har paralleller i 700-talet (Petré 2011, s. 118). Ett par pärlor har ålderdomliga drag, såsom spiralpärlan, de orangeröda glasflusspärlorna samt pärlan av typen stympad kon (kan var cylindrisk). Svärdsknappen är svärplaceras men liknar mest vikingatida exemplar. Sammantaget kan graven placeras i övergången vendel-/vikingatid, cirka 760–820, men troligtvis något senare än det inre brandlagret.

Figur 81. Grav 28 efter framrensning. Foto taget från nordost.

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
10000 (rensfynd)	Människa	Kranium, skenben	18–44 år*	?	5,1	Bränt
	Däggdjur ospec.				4,5	Bränt
	Däggdjur ospec.				0,3	Obränt
1312	Människa	Kranium, lårben, skenben, hand och fot.	>12 år	?	20,6	Bränt
	Hund	Kranium, ryggrad, framben, framfot.			8,9	Bränt
	Häst	Tand, fot, sesamben			7,4	Bränt
	Får/get	Framfot och bakfot.			1,4	Bränt
	Däggdjur ospec.				139	Bränt
1313	Människa	Delar från skelettets alla anatomiska delar förekom (1–7), delar från kranium dominerade.	18–64 år**	?	60	Bränt
	Mellanstort däggdjur	Hand/fotledsben			2	Bränt
	Däggdjur ospec.				291,7	Bränt
	Däggdjur ospec.				1,7	Obränt
5660:20398	Människa	Delar från skelettets alla anatomiska delar förekom (1–7).	18–44 år***	?	168,2	Bränt
	Hund	Kranium, ryggrad, svanskota, lårben, framfot/bakfot.			13,2	Bränt. Storleksskillnader mellan benslag förekom, därav två individer.
	Häst	Fötter, revben			90,3	Bränt
	Får/get	Revben, lårben, framfot/bakfot.			4,3	Bränt
	Fågel	Skenben			0,9	Bränt
	Gräsätare	Tand			2,3	Obränt
	Däggdjur ospec.				2 592	Bränt
5660:20400	Människa	Delar från skelettets alla anatomiska delar förekom (1–7), delar från kranium dominerade.	18–44 år+ 35–64 år****	?	106,9	Bränt. Två individer.
	Hund	Delar från skelettets alla anatomiska delar förekom.			52,8	Bränt. Två hundar av olika storlek förekommer då benslag av olika storlek påträffas.
	Häst	Bål, fram/bakfot, sesamben.			59,3	Bränt
	Får/get	Tand, framben, bakben, bakfot.			13	Bränt
	Däggdjur ospec.				1416	Bränt
5660:20401	Människa	Delar från skelettets alla anatomiska delar förekom (1–7), delar från kranium dominerade.	18–44 år*****	M?	74,2	Bränt
	Hund	Kranium, ryggrad, framben, fot, svans.			9,9	Bränt
	Häst	Kranium, bakfot.			38,6	Bränt
	Får/get	Delar från bakfot endast.			4,7	Bränt
	Höns	Delar från vingar och ben.			0,7	Bränt
	Däggdjur ospec.				721,4	Bränt
Summa:					5 966,2	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör cirka 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

** Åldersbedömning: *Diploë* är mer än 1/3 av den totala tjockleken för de flesta fragment. Suturer har börjat slutas men vågighet och uppdelning sker där delarna börjat slutas, men även fragment som är slutna på insidan förekom. Spjälkad och uppdelad interna och externa förekom. Tandens rotkanal var trång. (Klippben vänster + höger).

*** Åldersbedömning: *Diploë* är 1/3 av den totala tjockleken för de flesta fragment. Suturer är öppna och taggiga, men har påbörjat slutning. Skalltaken är relativt tunna, 0,4 cm. (Klippben vänster + höger + ledyta mot dens axis).

**** Åldersbedömning: *Diploë* är knappt 1/3 av den totala tjockleken för de flesta fragment. Suturer är öppna och taggiga, men har påbörjat slutning. För 6 fragment är *diploë* mycket mer än 1/3.

***** Åldersbedömning: *Diploë* är 1/3 av den totala tjockleken, suturer har börjat slutas men vågighet och uppdelning sker där delarna börjat slutas. Spjälkad och uppdelad interna och externa förekommer inte. Könnsbedömning: Pannben: *margo supra orbitale* grad 3–4 = M?.

GRAV 29

STENSÄTTNING, rund, lätt välvd, cirka 2,6 meter i diameter och 0,4 meter hög, med kantkedja och mittsten. Lätt skadad.

BRANDLAGER

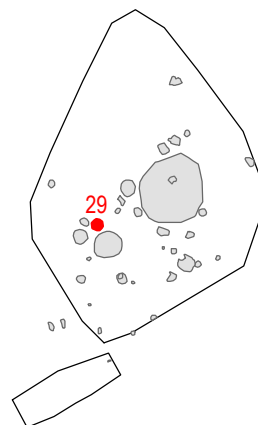
Grav 29 var belägen i nedre delen av en markant västsluttning i den västra delen av gravfältet, direkt söder om en berghäll och mellan gravarna 30 och 31. Grav 29 var inte synlig före avbaning men avtorvades delvis i samband med förundersökningen och var därför känd sedan tidigare (A1630; Eklund & Thölin 2015, s. 25). Graven bedöms ha blivit lätt skadad då några stenar i mitten rubbats i samband med avbaningarna.

Gravens överbyggnad utgjordes av en enskiktad stenpackning (5616) som var mer tätpackad och hade större stenmaterial mot mitten av graven. Under stenpackningen var ett lerigt siltlager (5618). Lagret var som tjockast i kanterna ut mot kantkedjan och tunnade av in mot mitten. Kantkedjan (5617) bestod huvudsakligen av naturligt kantiga stenar. I kantkedjan hade tre markfasta stenar utnyttjats och några stenar saknades antagligen i sydväst. Kantkedjan var synlig redan efter avtorvning, men konstaterades vara lagd på plats innan man anlagt den yttre stenpackningen och siltlagret.

Centralt innanför kantkedjan och under det siltiga konstruktionslagret påträffades en stenpackning (1267) som markerade ett underliggande brandlager. Stenpackningen var enskiktad, främst bestående av mindre stenmaterial, med undantag för en större rundad mittsten ställd på högkant.

Under den undre stenpackningen framkom ett tunt, mörkt brandlager (1270) med rikligt med kol. Utspritt i brandlagret hittades föremål och brända rester efter människa och djur.

Grav 29 var placerad på det underliggande kultur-lagret 1251 som hör till den äldre boplatzfasen. I öster låg grav 29 kant i kant med grav 30 men det var inte möjligt att utläsa något stratigrafiskt

förhållande mellan gravarna. Vid slutavbaning påträffades en härd (1342) och ett stolphål (1340) under kulturlagret.

FÖREMÅL

Föremålen utgjordes av fragmenterade och brända delar av en spik, ett hänge i kopparlegering och 10 glaspärlor. Pärlorna var både enfärgade och polykroma och var kraftigt eldskadade. Endast tre skärvor keramik hittades. Keramikanalysen visar att dessa tre kom från ett och samma kärl.

OSTEOLOGI

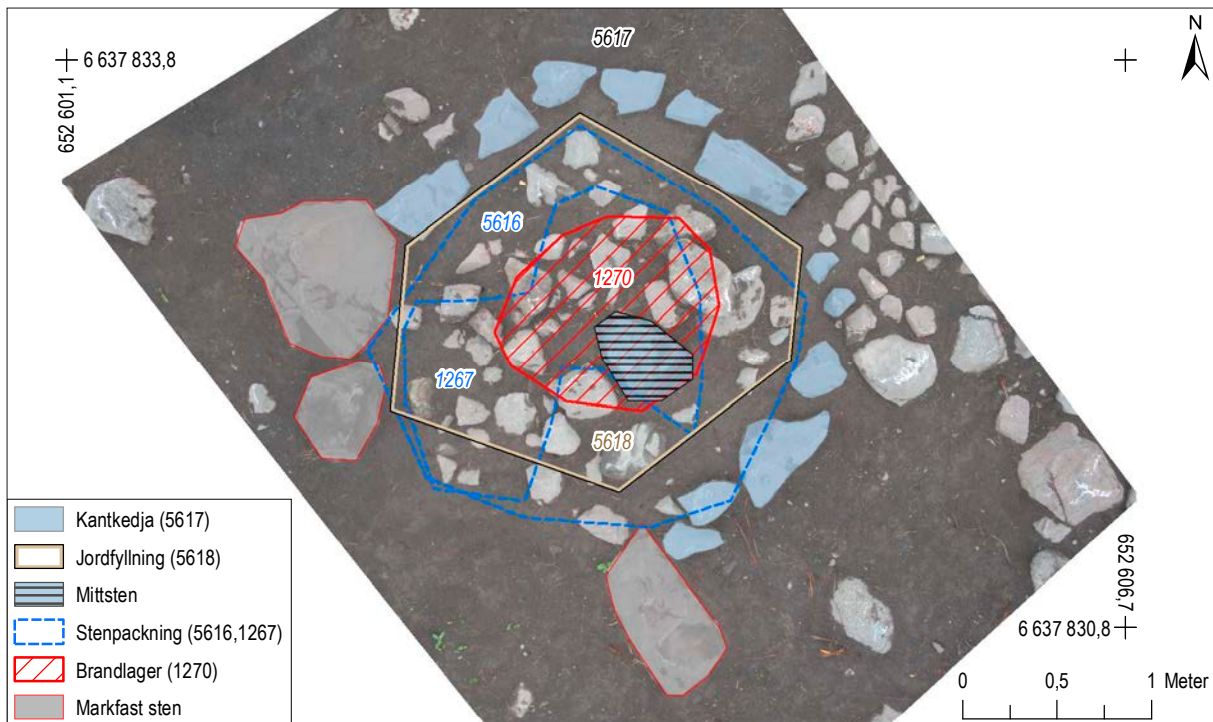
Enligt den osteologiska analysen tillhörde graven en vuxen individ, 18–44 år, som dock inte kunnat könsbestämmas. Graven innehöll en mindre mängd ben, där enbart kranium och enstaka delar från kroppen identifierats, dvs. en större del av bålresterna var inte placerade som gravgömma. Tillsammans med individen påträffades också en del av en framfot till gris.

MAKROFOSSIL

Två makrofossilprover togs, dels från det täckande jordlagret (5618) mellan stenpackningarna, dels från brandlagret. Båda var tomma.

DATERING

Pärlorna utgörs av en liten samling enfärgade gröna och blå samt polykroma koboltblå pärlor. Pärlorna passar in i den sena P5-horisonten, cirka 760–820 e.Kr. Hänget har en likartad datering. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en mycket vid datering till 760–900 e.Kr. (2 sigma 90,1 %).

Figur 82. Lodfoto med överbyggnad i grav 29. Skala 1:40.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1267	Stenkonstruktion, stenpackning	1,90	1,20		0,30	Sten, 0,08–0,3 m
1270	Lager, brandlager			1,00	0,03	Silt
5616	Stenkonstruktion, stenpackning			2,00	0,20	Sten, 0,1–0,5 m
5617	Stenkonstruktion, kantkedja		0,30	2,50	0,24	Sten, 0,25–0,6 m
5618	Lager, jordfyllning			2,00	0,06–0,20	Silt

Figur 83. Ett urval av föremål från grav 29. Skala 1:1.

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1270:6117/1	Hänge	Kopparlegering	3,90	1(4)	Del av runt hänge med bevarad ögla. Genombrutet med slingornamentik. Slingor gjorda av dubbla linjer (dubbelkontur) som korsar varandra och skapar ett symmetriskt, mjukt mönster.
1270:19634/1	Pärla	Glas	0,60	1(1)	Koboltblå, transparent med två vita omlottlagda slingor och gula prickar/ögon. Troligen rundad form.
1270:19634/2	Pärla	Glas	3,00	4(3)	Sammansmälta, samtliga koboltblå, transparenta. Ringformiga. En har gul prick/ögondekoration.
1270:19634/3	Pärla	Glas	1,40	2(2)	Blå, opak. Rund med något tillplattade ändar. Samma sort som F5618:6115/1.
1270:19634/4	Pärla	Glas	1,20	2(2)	Gröna, opaka. Rundade.
5618:6115/1	Pärla	Glas	0,40	1(2)	Blå, opak, små fragment. Troligen samma sort som F1270:19634/3.
1270:19632/1	Spik	Järn	4,80	1(1)	
1270:19633/1	Kärl	Keramik	2,9	3	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1270	Människa	Anatomiska delar från kranium, bål, överarm, ben, hand.	18–44 år*	?	40	Bränt
	Gris	Framfot			1,6	Bränt
	Mellanstort däggdjur	Klippben			0,5	Bränt
	Däggdjur ospec.				149,4	Bränt
Summa:					191,5	

* Åldersbedömning: *Diploë* är 1/3 av den totala tjockleken, suturer har börjat slutas men fortfarande lite taggiga till vågiga och öppna. Tandkanalen är vid vilket indikerar den yngre delen av åldersintervallen.

Figur 84. Den undre stenpackningen i grav 29 framrensad. Foto taget från nordväst.

GRAV 31

STENSÄTTNING, oregelbunden, flack, cirka 2,5 x 1,7 meter stor (NV-SO) och 0,3 meter hög. Uppstickande berghäll i mitten. Skadad?

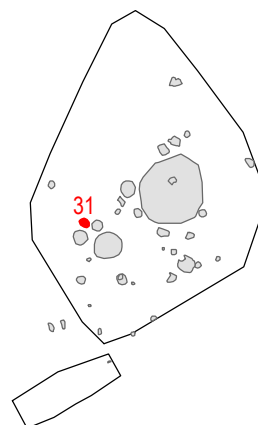
BENLAGER

Grav 31 var belägen i svag västsluttning i nederkanten av impedimentet och i den västra utkanten av gravfältet. Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Ytan hade banats av i samband med förundersökningen utan att graven uppmärksammades och det kan inte uteslutas att detta kan ha skadat överbyggnaden.

I mitten av graven fanns ett markfast uppstickande mittblock. Blocket var naturligt kantigt. Öster om detta var en gles stenpackning (1265) och mellan stenarna i packningen endast matjord, vilket kan vara en effekt av tidigare avbaning. Väster om mittblocket var en månskäreformad skärvstenspackning (1273) i ett till två skikt. Vid ytrensning av graven hittades ett knivblad i den östra delen, samt några keramikskärvor och brända skullfragment från människor i norr.

Under skärvstenspackningen och delar av den östra stenpackningen framkom ett benlager (1266). Lagret låg som i en båge kring den norra delen av mittblocket och även delvis på detta. I lagret fanns endast små inslag av kol och förutom genom ben- och fyndförekomst gick det inte att skilja från kringliggande jord. Benen och föremålen har således spritts direkt på markytan och på mittblocket. I benlagret, intill mittblocket i norr, påträffades rester av ett krossat keramikkärl. Keramikanalysen visar att samtliga skärvor och fragment kommer från ett och samma kärl. Detta har varit stort (bottendiameter 20,5 cm) och med glättad utsida. Spår av matskorpa hittades på insidan. Eftersom några mynningsdelar inte fanns kan den övre delen av kärlet ha saknats redan vid nedsättningen.

Den markyta benen och fynden hade spritts på utgjordes av kulturlager 1251 som avsatts tidigare under boplatsfasen.

FÖREMÅL

Rester efter brända och fragmenterade föremål låg utspritt i lagret. Öster om det uppstickande mittblocket hittades en nit, en hästbrodd och en till två sammansatta enkelkammar. De flesta kamfragment gick att föra till en och samma kam, men fyra avvikande fragment antas komma från ytterligare en, dåligt bevarad, kam. Norr om blocket framkom en röd pärla (stympad kon).

OSTEOLOGI

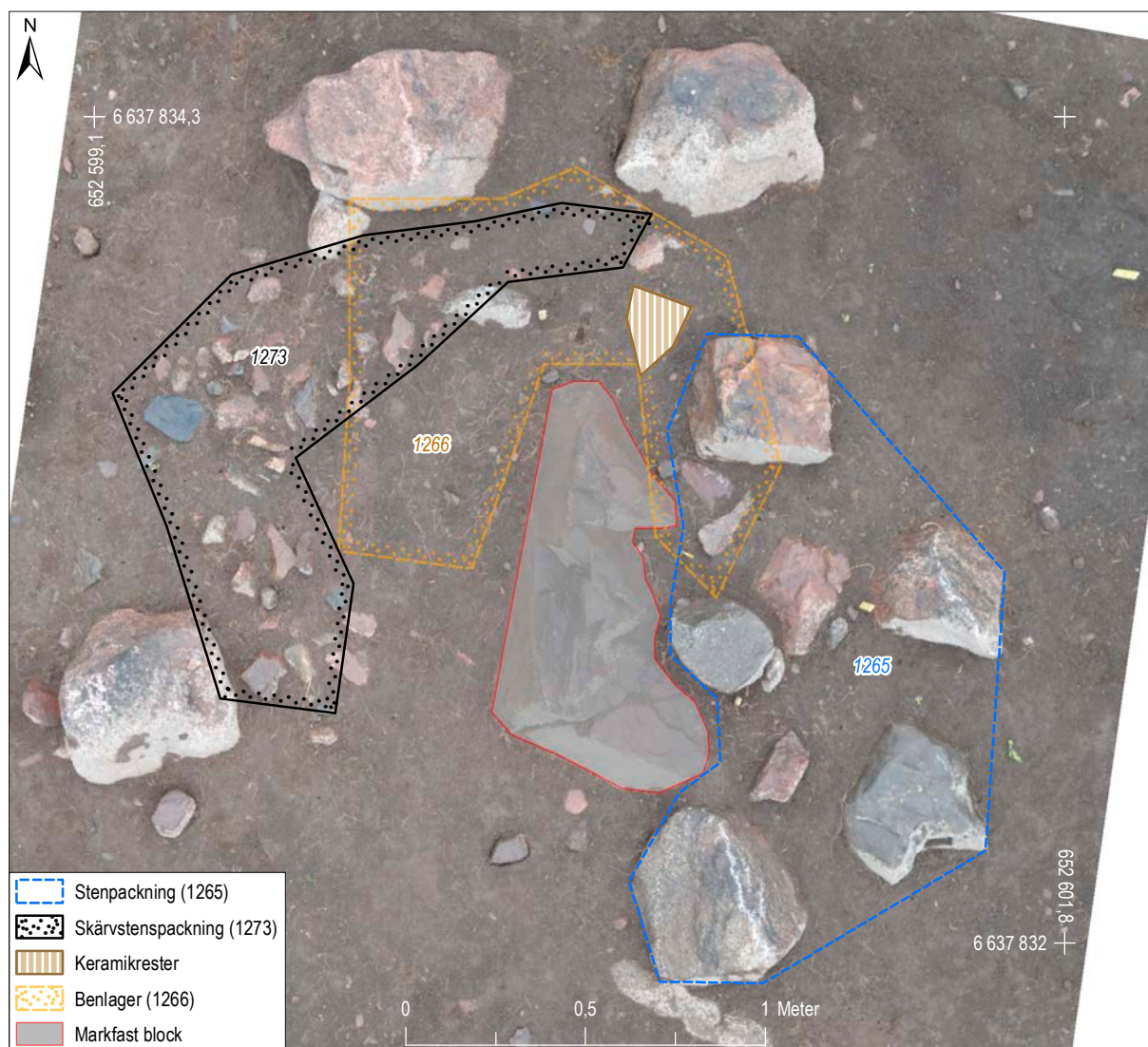
I benlagret hittades de brända resterna efter människor och djur. Benen samlades in från tre områden (öst, väst och norr). Den osteologiska analysen har visat att artsammansättningen är densamma från alla tre ytor, men att benen härrör från minst två vuxna människor och (minst) en hund. Den ena individen, vilken könsbedömts till man, var mellan 18 och 44 år vid dödstillfället. De ben som med säkerhet bedömts tillhöra denne man framkom i öster och norr. Den andra individen, som inte kunnat könsbedömas, var 35–64 år. De ben som med säkerhet kommer från denna individ hittades i väster. Mängden ben motsvarade inte den mängd som förväntas komma från två vuxna kremerade individer. Från båda fanns näst intill samtliga av kroppens anatomiska delar representerade, med undantag för den äldre individen där kotor samt händer och fötter saknades.

MAKROFOSSIL

Inget makrofossilprov togs.

DATERING

Den ena kammen (Petrés M3, Ja, S4) och den röda pärlan daterar graven till tidig vendeltid och 550–600 e.Kr.

Figur 85. Lodfoto med överbyggnad i grav 31. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1265	Stenkonstruktion, stenpackning	1,73	1,20	0,30	Sten, 0,12x20–0,4x0,45 m
1266	Lager, benlager	1,40	1,10	0,05	Lera
1273	Stenkonstruktion, stenpackning	1,10	1,00	0,15	Sten, 0,1–0,2 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1266:19357/2	Hästbrodd	Järn	4,90	1(1)	
10000:2778/1	Kniv	Järn	31,20	1(1)	
1266:19357/1	Nit	Järn	2,20	1	Liten nit.
1266:19668/1	Pärta	Glasfluss	0,80	1(1)	del av röd, opak, stympad kon.
1266:19357/3	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,60	1(4)	Kamtypologi: fragment av stödskenans ände eller svickel med L3. Ett fragment av stödskena med diagonala streck, men i motsatt riktning jämfört med kam F1266:19357/4. Två tandplattor tydligt tjockare än kam F1266:19357/4.
1266:19357/4	Sammansatt enkelkam	Ben/horn, järn	3,90	1(17)	Kamtypologi: Petrés S4, M3 och Ja. Stödskena ornerad med grupper med tre diagonala linjer, även upp på avfasad överkant. En järnnit.
1266:6150/1	Kärl	Keramik	123,9	35	
1266:6150/2	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	1,5	2	
1266:19549/1	Kärl	Keramik	940,6	54	Samma som F1266:6150/1.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1266	Människa	Kranium, nackben tinningben, nackben, käkben tandrot, halskota, tå/fingerben, strålben, korsben, strålben, skenben.	18–44 år*	♂**	94,2	Bränt
	Människa	Kranium, käkben, tandrot, korsben, strålben, skenben, lårben	35–64 år***		69,8	Bränt
	Hund	Kranium, tandrot, kota, överarmsben, strålben, hand och fotben, tå/fingerben	>8–9 mån		10,6	Bränt. Åldersbedömning: Färdigväxt överarmsben.
	Däggdjur ospec.				470,6	Bränt
Summa:					645,2	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör cirka 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

** Könbedömning: Nackben med markerad nackknöl, *protuberantia occipitalis* (två fragment). Kraftig tapp på andra halskota = man

*** Åldersbedömning: *Diploë* utgör > 1/3 än skalltakets totala tjocklek. Inre *tabula* är tunnare än yttre.

Figur 86. Ett urval av föremål från grav 31. Skala 1:1.

GRAV 32

STENSÄTTNING, rund, flack, cirka 3,6 meter i diameter och 0,25 meter hög.

BRANDLAGER

Grav 32 låg i den västra utkanten av gravfältet, i svag västlig sluttning i den nedre delen av impedimentet. Stensättningen var inte känd sedan tidigare och var före avbaning beväxt med tjockt gräs.

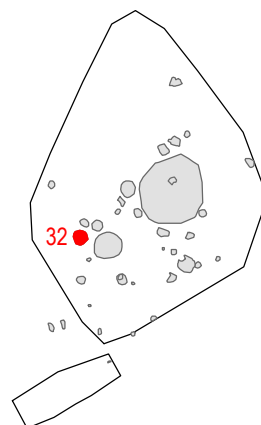
Gravens överbyggnad utgjordes av en i det närmaste cirkulär, enskiktad stenpackning (1275) som var som tätast och kraftigast i väst. Stenpackningen hade blivit lätt skadad i samband med avbaningen då någon sten kan ha försvunnit i väst. På och mellan stenarna i delar av stenpackningen var ett siltlager (1276) med inslag av kol och obränt mellanhandsben från nötdjur.

Direkt under stenpackningen framkom ett brandlager (1287). Förutom kol och sot fanns spritt i lagret små skärviga eller skörbrända stenar. Brandlagret var tjockast i centrum och tunnare ut mot kanterna, vilket tolkades som att lagret hade blivit deponerat på platsen, alternativt ihopskrapat efter kremering på plats. Inga spår av eldning noterades dock i markytan under.

Graven överlagrade kulturlager 1251, som tillhör den äldre boplatssfasen. Under den östra delen av brandlagret påträffades en grophärd (5641). Denna överlagrades emellertid av kulturlagret och tillhör därmed en äldre boplatssfas. I samband med slutavbaningen påträffades ytterligare en härd (1347) och tre stolphål under och kring graven (1344, 1346 och 1348) vilka samtliga bedöms som äldre än kulturlager 1251 och därmed tillhörande den äldre boplatssfasen.

FÖREMÅL

Föremålen i lagret utgjordes av fragmenterade och brända delar av keramik, en sammansatt enkelkam, fem bronsspiralpärlor, cirka 21 enfärgade och polykroma glaspärlor i blått, turkost, grönt och gult, delar av ett nålhus i kopparlegering, ett U-formigt stämpelorerat rembeslag i kopparlegering, samt ett obestämbart bandformigt föremål i kopparlegering (beslag?).

Keramikanalysen visar att det fanns rester efter två kärl i graven: en fullrepresenterad mindre bägare som bränts på bålet och ett fåtal skärvor från ytterligare ett kärl som inte blivit bränt på bålet, men troligen avsiktligt krossat. Lipidprov från en mynnings-skärva till bägaren visade att kärlet innehöll spår av fetter från troligtvis mjölk (terrestriska animalier) och vegetabilier.

OSTEOLOGI

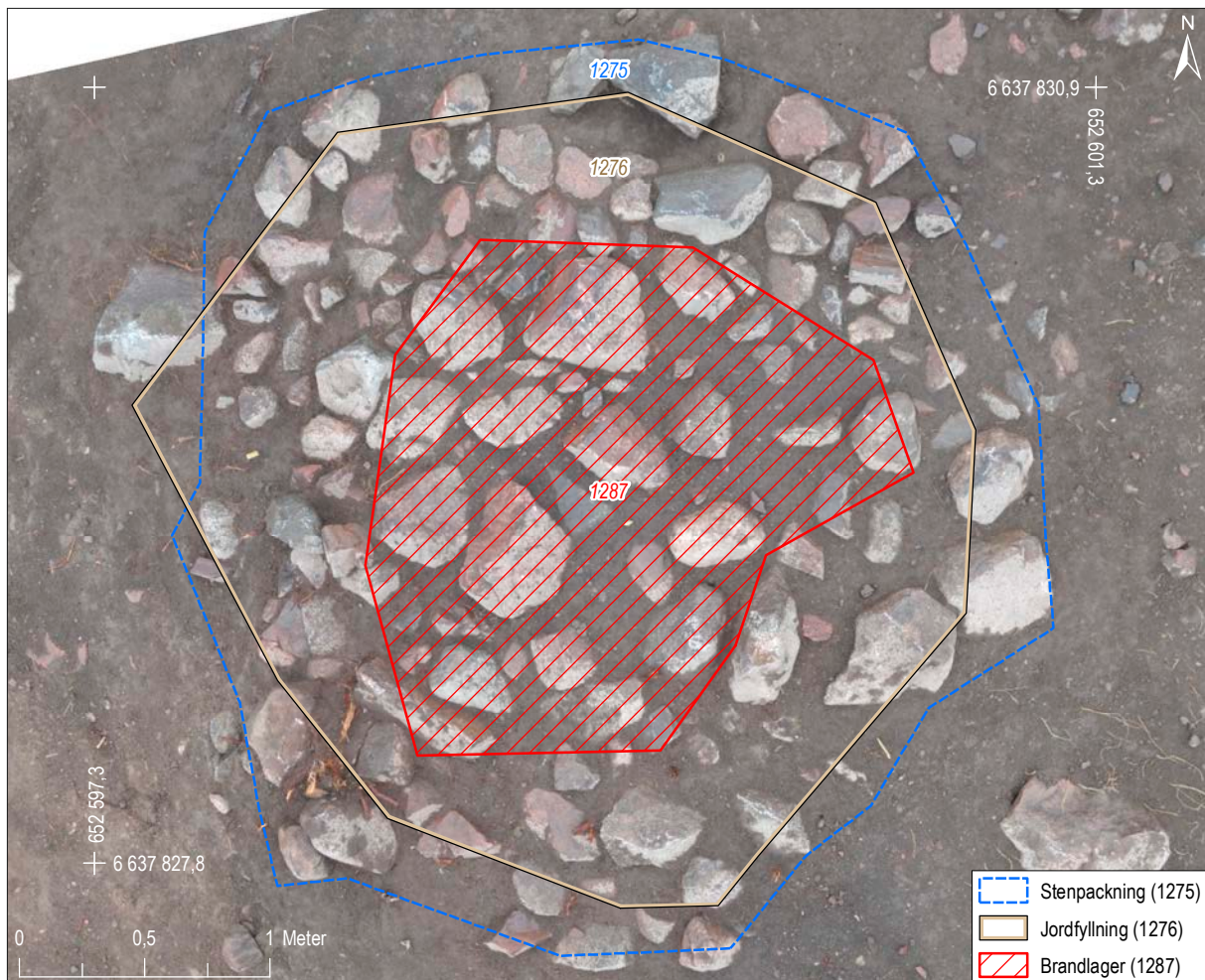
I brandlagret hittades de brända resterna efter mänskliga och djur. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 35 och 64 år vid dödstillfället. Ingen könsbestämning har kunnat göras. Mängden ben motsvarade inte den mängd ben som förväntas komma från en hel kremerad vuxen individ, men delar från kroppens alla anatomiska regioner har påträffats. Med sig på bålet fick människan minst fyra andra djurarter: en hel hund (äldre än 1,5 år), köttfattiga delar från en gris (äldre än 3,5 år), både köttrika och köttfattiga delar av ett får/get samt en fågel av okänd art.

MAKROFOSSIL

Prov togs från brandlagret, och innehöll inga spår av arkeobotaniskt material.

DATERING

Rembeslaget är vendeltida (650–750), liksom kammen (Petrés M3, L3, L6/L7 och S6). Detta stämmer även med glaspärlorna som med sin blandning av bronsspiralpärlor, turkosa och koboltblå glaspärlor samt enstaka gula och ljusgröna främst passar in övergången mellan P4 och P5. Den gula pärlan med rutmönster är identisk med en pärla från en 600-talsgrav i Herresta, Uppland (Lindblom & Spijkerman 2009). Graven placeras därför i 700-talets första del.

Figur 87. Lodfoto med överbyggnad i grav 32. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1275	Stenkonstruktion, stenpackning	3,60	3,60	0,25	Sten
1276	Lager, jordfyllning	3,50	3,40	0,05–0,12	Silt
1287	Lager, brandlager	1,25	0,95	0,12	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1287:19719/2	Beslag	Kopparlegering	4,10	1(2)	Del av U-formigt rembeslag med genombrutet mönster och spår av stämpelornamentik (punkter och ev cirkel).
1287:19719/3	Bronsspiralpärlor	Kopparlegering	4,60	5(5)	Olika storlek.
1287:19719/1	Nålhus	Kopparlegering	3,20	1(3)	Tre runda beslag till nålhus. Två ringformiga, ett med botten (skålförm).
1287:19719/4	Obestämd	Kopparlegering?	0,66	1(1)	Bandformig. Metall, men oklart vilken.
1287:19719/10	Pärta	Glas	1,20	1(1)	Transparent. Cylindrisk, turkos. Tre röd/vita ränder går runt om.
1287:19719/11	Pärta	Glas	1,50	1(4)	Transparent. Rund, turkos. Slingor i rött och vitt (gult?).
1287:19719/12	Pärta	Glas	2,40	2(2)	Opaka. Ringformad och rund, gröna.
1287:19719/13	Pärta	Glas	1,60	1(1)	Transparent. Rundad, ljust blågrön. Tre gula prickar/ögon.
1287:19719/14	Pärta	Glas	0,80	2(2)	Transparent. En hel och ett fragment. Rundad, grön.
1287:19719/16	Pärta	Glas	0,50	1(1)	Transparent. Rund, ofärgad (ljust grön). Bränd.
1287:19719/5	Pärta	Glas	6,00	4(5)	Försmäta. Minst fyra pärlor. Samtliga koboltblå.
1287:19719/6	Pärta	Glas	5,40	5(6)	Koboltblå. Rundade, transparenta.
1287:19719/7	Pärta	Glas	1,10	1(1)	Opak. Tunnsformig, gul. Geometriskt mönster av tre rutor med nätmönster.
1287:19719/8	Pärta	Glas	0,90	1(2)	Opak. Gul, rundad. Svarta, vita och röda slingor.
1287:19719/9	Pärta	Glas	1,10	1(1)	Transparent. Mörkturkos, tunnsformig.
1287:19719/15	Pärta	Glasfluss	0,60	1(3)	Opak. Grön, cylindrisk (kort).
1287:19719/17	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	6,90	1(13)	Kamtypologi: Petrés S6, L3, L6/L7, M3. Ändskivan har dubbla kantföljande linjer.
1287:19718/1	Kärl	Keramik	150,10	34	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1276	Nötkreatur	Mellanhandsben			23,9	Obränt
1287	Människa	Kranium, tinningben, käke, tandrötter, kota överarmsben, strålben, höftben, falanger, lårben, skenben	35–64 år*	?	108,3	Bränt
	Hund	Kota, armbågsben, strålben, lårben, skenben, tå/fingerben, hand/fotrotsben	>1,5 år		21,3	Bränt. Åldersbedömning: Färdigväxt lårben.
	Gris	Nackben, strålben	<3,5 år		3,8	Bränt. Åldersbedömning: Ofärdigt strålben.
	Får/get	Käkben, kota, höftben, fotrotsben			8,9	Bränt
	Fågel ospec.	Rörbensfragment			1,5	Bränt
	Däggdjur ospec.				818,5	Bränt
Summa:					986,2	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör >1/3 av skalltakets totala tjocklek. Slutna tandrötter. Några klivna kraniefragment gör att individen hamnar närmre en högre ålder inom åldersspannet 35–64 år.

Figur 88. Grav 32 efter framrensning. Foto taget från sydost.

Figur 89. Ett urval av föremål från grav 32. Skala 1:1.

 GRAV 33

UTAN ÖVERBYGGNAD

BRANDLAGER, oregelbundet, cirka 1,2 x 0,9 meter stort (Ö–V).
Skadat?

Grav 33 låg i den västra utkanten av gravfältet i svag västlig sluttning i nedre delen av impedimentet. Graven var inte synlig före avbaning och inte känd sedan tidigare.

Graven utgjordes av ett ytligt, omarkerat brandlager (5629) intill en samling naturliga stenar (cirka 0,3–0,5 meter stora). Brandlagret var tunt, men innehöll rikligt med kol. Utspritt i brandlagret hittades de brända resterna efter föremål, människa och djur.

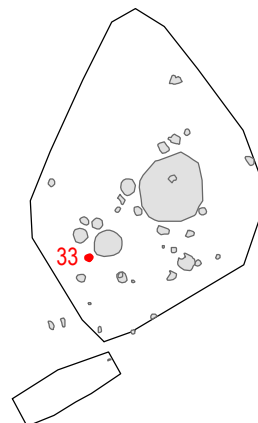
Brandlagret överlagrade kulturlager 1251, som hör till den äldre boplatzfasen.

FÖREMÅL

Graven var fyndfattig och det enda föremål som påträffades var två små fragment från en sammansatt kam.

OSTEOLOGI

Kraniefragment från människa påträffades även i ovanliggande matjordslager (10000) vid framrensning. Utifrån en jämförelse med kraniefragment i

underliggande brandlager bedöms de komma från samma individ. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en ung människa, mellan 10 och 24 år gammal vid dödstillfället. Individens kön kunde inte bestämmas. Endast kraniedelar påträffades. I lagret fanns även fotben från ett vuxet får/get (över 1,5 år) samt fragment av ospecificerat däggdjur.

MAKROFOSSIL

Provet från brandlagret innehöll inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Graven kan inte dateras närmare utifrån fynden då kamfragmenten är för små och endast har två kantföljande linjer som dekor. ¹⁴C-analys på brända ben (ospecificerat däggdjur) från brandlagret gav en datering till 610–690 e.Kr. (2 sigma).

Figur 90. Lodfoto över brandlagret intill några naturstenar. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
5629	Lager, brandlager			1,00	0,02	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5629:6366/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,40	1(2)	Kamtypologi: Petrés L2.
10000:3810/1	Ten	Järn	1,40	1(1)	Rensfynd. Platt ten. Böjd i ena änden.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
10000 (rensfynd)	Människa	Kranium, underkäke	10–24 år*	?	16,8	Bränt
5629	Människa	Kranium, tinningben, tandrot, över/underkäke		?		Bränt
	Får/get	Tå/fingerben	<13–16 mån.		0,4	Bränt. Åldersbedömning: Inte färdigväxt tå/fingerben.
	Däggdjur ospec.				38	
Summa:					55,2	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör < än 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Relativt tunna skalltak.

GRAV 34

STENSÄTTNING, rundad, flack, cirka 2,3 x 1,7 meter stor (VNV–OSO) och 0,2 meter hög, med kantkedja och inre kantkedja. Skadad.

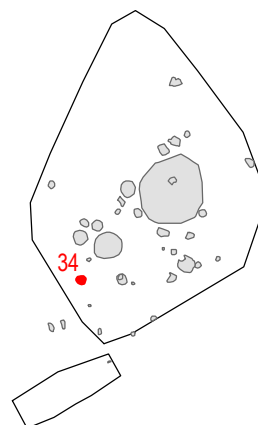
BRANDLAGER MED URNA

Grav 34 var belägen i gravfältets sydvästra del, direkt norr om en källargrund (99) från historisk tid. Graven var inte synlig före avbaning, men var känd sedan tidigare då den även frilagts i samband med förundersökningen (A1531; Eklund & Thölin 2015).

Gravens överbyggnad utgjordes av en yttre kantkedja (5643) med ungefär jämnstora stenar (övervägande cirka 0,45 meter stora). I norra delen saknades stenar i kantkedjan som sannolikt har varit rund. Utanför denna kantkedja i västsydväst låg enstaka stenar som skulle kunna vara rester av ytterligare en förstörd konstruktion tillhörande graven, till exempel ytterligare en kantkedja med ännu större stenar. Ytan var emellertid störd av nedgrävningen till den närliggande jordkällaren, vilket gjorde det svårt att fastställa stenarnas proveniens.

Innanför kantkedjan fanns en rund inre kantkedja (5642) bestående av mindre stenar och innanför denna en enskiktad stenpackning (1296) med ännu mindre stenar som markerade centrum av graven.

Mellan och under stenarna i de inre konstruktionerna och centralt placerat innanför den yttre kantkedjan påträffades ett brandlager (1301) som förutom rikligt med sot och kol även innehöll skörbränd sten. Den sydvästra delen av brandlagret vilade direkt på berghäll. Centralt placerat i den övre delen av

brandlagret påträffades rester av en urna. De flesta fragmenten av urnan hade blivit rubbade, men påträffades relativt samlat. Kvar in situ låg emellertid bottenplattan. Spritt i brandlagret och vid platsen för den förstörda urnan hittades föremål och de brända resterna efter människa och djur.

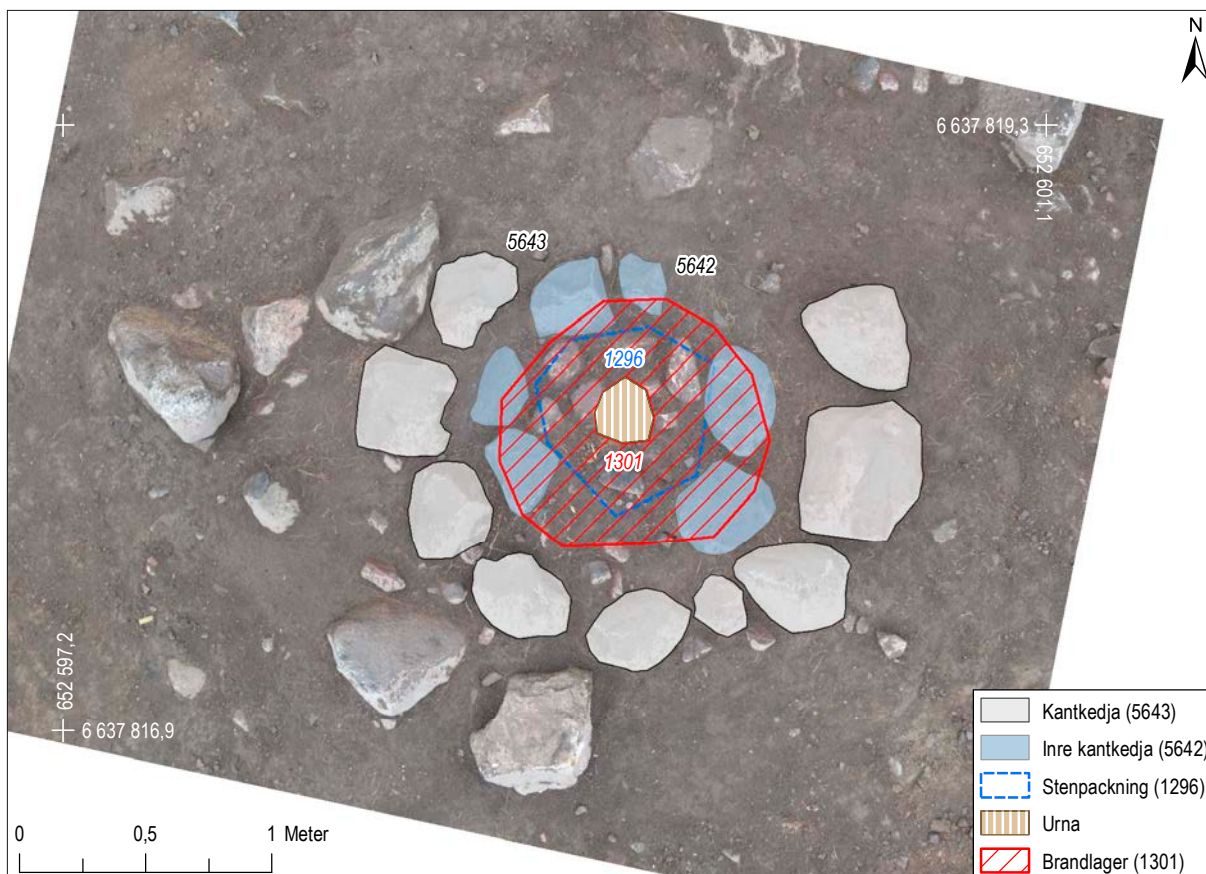
Graven var anlagd på kulturlager 1251, som hör till den äldre boplatssfasen.

FÖREMÅL

Föremålen utgjordes av en urna, en sammansatt enkelkam, cirka 19 större järnbitar, två möjliga nålfragment, ett par obestämbara järnklumpar och lite lerklining. De flesta låg i den centrala delen i och runt urnan. Eftersom urnan var förstörd och rubbad gick det inte att avgöra om några fynd ursprungligen legat i den. En bit ifrån låg en av järnbitarna och en möjlig nålspets (dräktillbehör?). Keramikanalysen visar att samtliga keramikbitar i lagret kom från en och samma trasiga urna, som var fullrepresenterad. Kärlet har varit av hög kvalitet och avviker från det andra keramikmaterialet på gravfältet. Sot och matskorpa på insidan visar att kärlet varit i bruk innan det användes som gravurna.

Figur 91. Ett urval av föremål från grav 34. Skala 1:1.

Figur 92. Lodfoto med överbyggnad i grav 34. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1296	Stenkonstruktion, stenpackning			0,60		Sten, 0,15–0,25 m
1301	Lager, brandlager med urna	1,00	0,95		0,12	Lera
5642	Stenkonstruktion, inre kantkedja			1,40		Sten, 0,3–0,45 m
5643	Stenkonstruktion, kantkedja	2,40	1,70			Sten, 0,3–0,6 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1301:20786/2	Lerklining	Bränd lera	10,00	4(4)	
1301:20787/1	Nit	Järn	2,50	1(3)	
1301:20789/1	Nit	Järn	43,30	15(15)	
1301:20789/2	Nit	Järn	4,50	2(2)	Klumpar. Röntgade. Nitar enligt foto.
1301:20790/1	Nit	Järn	21,60	3(5)	
1301:20786/1	Nål	Järn		1(1)	Del av nål?
1301:20787/2	Nål	Järn	0,50	1(1)	Del av nål?
1301:20788/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	12,20	1(31)	Kamtypologi: Petrés L2; C2, M4. Indelad i tre partier genom lodräta parallella linjer. I änddelarna kryssmönster av dubbla linjer. Järnitar.
1301:6904/1	Kärl	Keramik	304,8	123	
1301:6904/2	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	1,4	1	

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att graven tillhört en vuxen kvinna på 18–44 år. Anatomiska delar från större del av kroppen kunde identifieras och mängden ben i brandlagret och urnan motsvarade i det närmaste mängden ben från en hel individ. Tillsammans med kvinnan påträffades också delar från en hel vuxen hund. Från ett ungdjur av arten får/get (cirka 1 år gammal) fanns anatomiska delar som kan tolkas som både mat- och slaktavfall och från en ej fullvuxen gris (mellan 1–2 år gammal) fanns främst delar från köttfattiga regioner men enstaka köttrika delar förekom också. Sammansättningen var densamma i både brandlagret och vid resterna av urnan.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1301	Människa	Kranium, ryggrad, överarm, lårben, skenben, hand och fot.	18–44 år*	♀	90,2	Bränt. Maximal storlek är 4 cm och medel är 1,5–2 cm.
	Hund	Delar från skelettets alla anatomiska delar förekom.			47,1	Bränt
	Får/get	Kranium, revben, framfot/bakfot	13–16 mån		5,6	Bränt
	Gris	Kranium, framben, bakben och fot.	12–24 mån		40,4	Bränt
	Mellanstort däggdjur	Kotor			3,8	Bränt
	Däggdjur ospec.				1 046,6	Bränt
Summa:					1 236,6	

* Åldersbedömning: *Diploë* är cirka 1/3 av den totala tjockleken, suturer har börjat slutas men fortfarande lite taggiga till vågiga och öppna. Tandkanalen är relativt vid vilket indikerar den yngre delen av åldersintervall.

** Könsbedömning: Pannben, *margo supra orbitale* grad 2 = kvinna?

MAKROFOSSIL

Frön av enbär och knythavre påträffades i prov taget invid urnan.

DATERING

Graven är svärdaterad. Keramiken antyder en datering som är äldre än vendel/vikingatid (se bilaga 8), medan en ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en datering till 660–780 e.Kr. (2 sigma). Kammen i graven har dock en kombination av dekor (L2, C2, L10, kryss) som bör placeras i mitten av 800-talet.

Figur 93. Grav 34 efter framrensning. Foto taget från norr.

Figur 94. Brandlager med urna i grav 34. Den krossade urnan anas centralt i graven. Foto taget från norr.

 GRAV 38

UTAN ÖVERBYGGNAD. Kraftigt skadad?

BRANDLAGER, cirka 1 meter i diameter och 0,05 meter tjockt. Stört.

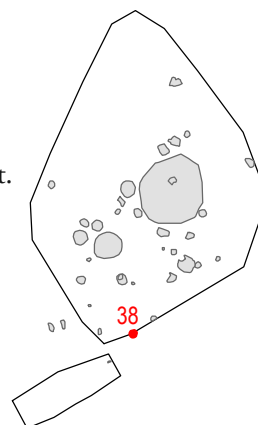
Graven (gravresten) låg i den södra delen av gravfältet, alldeles intill den grusväg som löpte genom området. I denna del av gravfältet fanns flertalet boplatsslämningar i form av härdar och stolphål, men också enstaka gravdepositioner. Samtliga gravar som påträffades i denna del av gravfältet saknade överbyggnader och det var inte möjligt att fastställa om detta var deras ursprungliga utseende eller om gravöverbyggnaderna förstörts, till exempel i samband med vägbygget. Grav 38 var inte synlig före avbaning och inte känd sedan tidigare.

Anläggningen bestod av ett tunt oregelbundet brandlager (5652) lagt invid och uppemot en större markfast sten. I brandlagret hittades de brända resterna efter föremål, människa och djur.

Brandlagret överlagrade delvis en kokgrop (1302) som i sin tur skar en äldre härd (5419).

FÖREMÅL

Vid avbaning och ytrensning hittades en järnnit. De enda föremål som hittades i brandlagret var bitar av keramik. Analysen av dessa visar att de påträffade skärvorna och fragmenten kommer från två olika kärl och att endast ett fåtal delar av dessa hamnat i lagret. Båda är finmagrade, och det ena visar tecken på att ha bränts efter att det gått sönder. Om båda kärlen verkligen tillhör graven eller om något egentligen bör föras till boplatsens kulturlager är oklart.

OSTEOLOGI

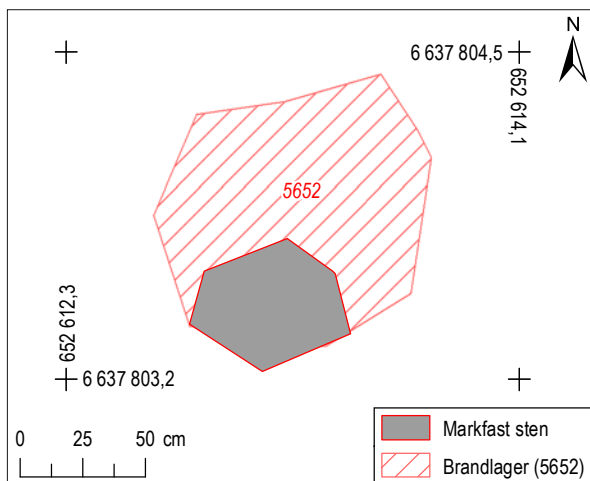
Den osteologiska analysen visar att graven innehöll en människa som var 18–44 år vid dödstillfället. Individens kön kunde inte bestämmas. Mängden ben motsvarade inte den mängd som förväntas komma från en kremerad vuxen människa. Utöver människa har en svanskota från hund identifierats.

MAKROFOSSIL

Eftersom lagret var tunt och infiltrerat togs inget makrofossilt prov.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån en fyndanalys. ¹⁴C-analys på brända ben (hund och ospecificerat däggdjur) från brandlagret gav två motstridiga dateringar. Den första till 1260–1390 e.Kr. (2 sigma) och den andra till 545–645 e.Kr. (2 sigma). Graven bör sannolikt placeras i det äldre intervallet och därmed äldre vendeltid.

Figur 95. Plan över grav 38. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
5652	Lager, brandlager			1,30	0,05	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
38:15803/1	Nit	Järn	2,50	1(1)	Rensfynd
38:15802/1	Kärl	Keramik	2,4	2	Rensfynd
38:15802/2	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	1	1	Rensfynd
5652:20317/1	Kärl	Keramik	9,5	10	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
38 (rensfynd)	Människa	Kranium	18–44 år*	?	1,8	Bränt
	Hund	Svanskota			0,01	Bränt
	Däggdjur ospec.				8,4	Bränt
	Däggdjur ospec.				7	Obränt
5652	Människa	Kranium, okben	18–44 år*		8,1	Bränt
	Däggdjur ospec.				11	Bränt
Summa:					36,31	

* Åldersbedömning: *Diploë* är något mindre än 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Relativt tunna skalltaksfragment, vilket indikerar en äldre mot en yngre ålder inom åldersspannet. Båda *tabula* har samma tjocklek.

Figur 96. Grav 38 efter framrensning. Foto taget från väster.

GRAV 40

HÖG, rundad, lätt välvd, cirka 19 x 16 meter stor (N-S) och 1,2 meter hög, med kärnröse och bräm. Kraftigt skadad.

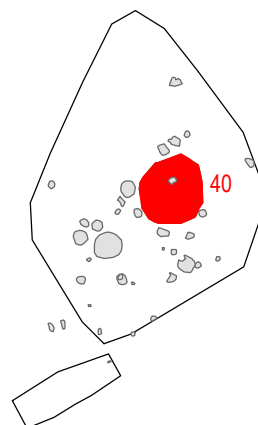
SPRIDDA BRÄNDA BEN

Grav 40 var belägen på den högsta punkten på gravfältet, på krönet av impedimentet. Graven exponerades åt sydväst och det topografiska läget bidrog till att ge ett intryck av att graven var högre än den egentligen var. Högen var flack och anläggningen var inte synlig före avbaning då förhöjningen antogs utgöra en del av den naturliga topografien. Vid förundersökningen drogs två schakt över anläggningen och framkomna stenkonstruktioner dokumenterades som förmodade stensättningar (A1929, A1937 och A1942; Eklund & Thölin 2015, s. 27). Dessa visade sig således utgöra konstruktionsdetaljer i en och samma grav.

Den östra delen av graven var kraftigt skadad av en stor urgrävning (1246) som sträckte sig nästan ända in till mitten av graven. Urgrävningens ålder är okänd. I den norra delen av manteln fanns en sekundärgrav (68) nedgrävd. En avlång, tom nedgrävning (1307) som skar graven i S delen av överbyggnaden har en oklar tolkning och datering.

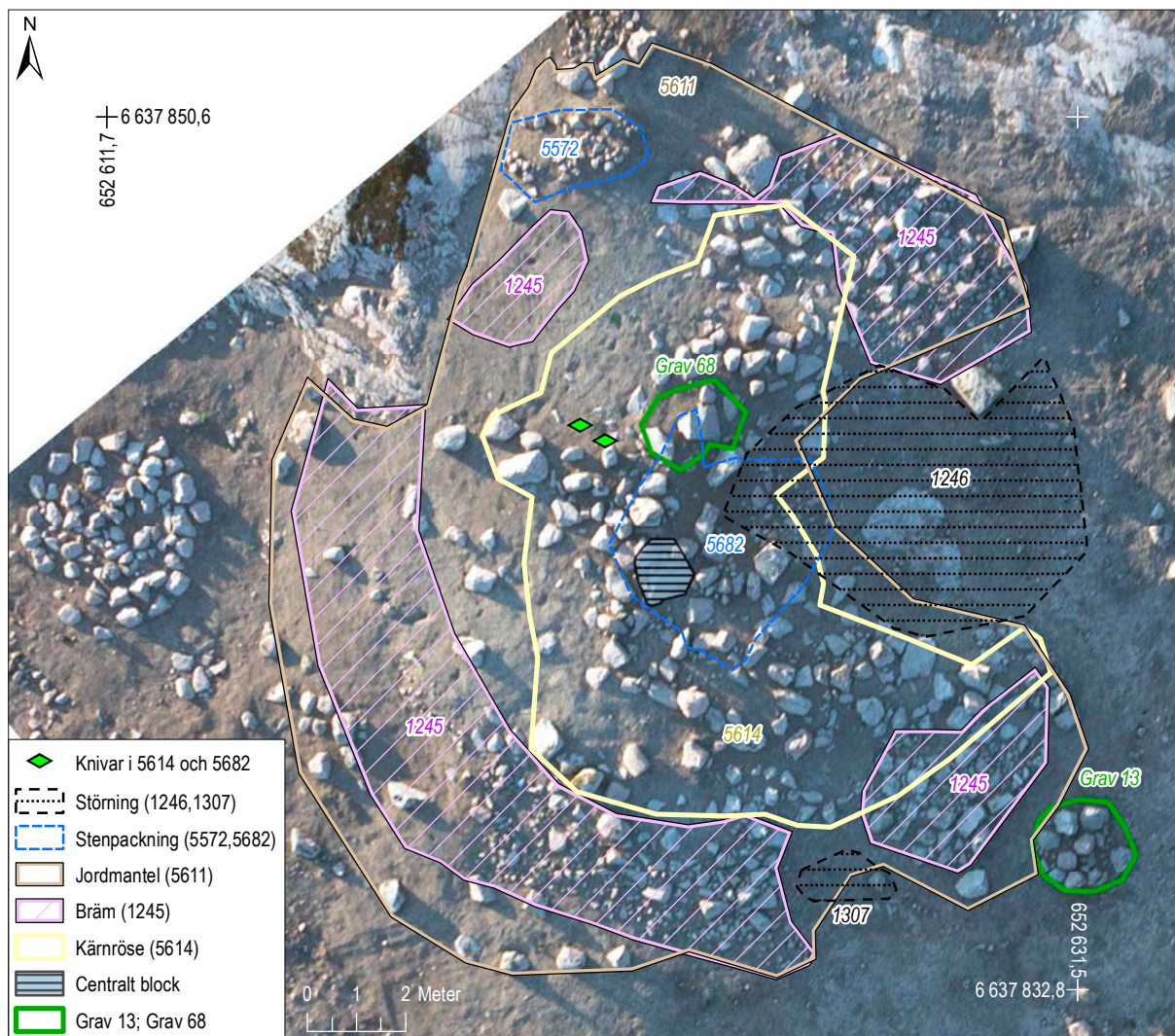
Ovanpå graven i norra delen var en stenpackning (5572). Stenarna låg i lucker jord tydligt ovanför gravens jordmantel. Packningen utgjordes av skärvsten och naturligt rundade stenar som sannolikt blivit uppkastade där efter att graven anlagts. Stenarna kan komma från graven eller från någon yta intill. Mellan stenarna påträffades en glättad bukskärv från ett keramikkärl.

Graven var till stor del täckt av en jordmantel (5611) som var uppbyggd av material från det underliggande kulturlagret. Manteln var som tjockast i den västra och norra delen av graven. Detta beror antingen på att graven var mer välbevarad i dessa delar eller att graven byggts upp mer i exponeringsriktningen. På och i jordmanteln var ett bräm (1245). Brämet var endast delvis synligt efter avbaningen, men framträdde alltmer vartefter manteln rensades ned. Brämet var uppbyggt av en blandning av småsten, skärvsten och

större stenar och var söndergrävt i öster av urgrävningen 1246 och i söder av en mindre nedgrävning (1307). Öppning fanns i brämet i nordväst, där det istället var berghäll, och i norr mot stenpackning 5572 (se ovan). Vid avbaning och rensning av manteln hittades keramikskärvor från olika kärl, några obestämbara järnfragment, en nit och en kniv. Vid senare borttagning av manteln (5611) framkom fler spridda fynd av keramikskärvor av olika typer, en liten vikt, några spikfragment och två hästskosömmar. I stenbrämet (1245) låg endast några keramikskärvor. De spridda benen i manteljorden utgjordes av obrända och brända ben från djur och människa. Människobenen låg i den sydvästra delen.

Centralt i graven fanns ett kärnröse (5614) som var synligt redan efter avbaningen. Röset var ovalt, men sannolikt skadat av urschaktningen i öster. Röset var uppbyggt av stora stenar i ett till två skikt med jordlager emellan. Stenarna hade lagts inifrån och ut med utgångspunkt från ett större stenblock centralt i graven (sten 7097). Mellan stenarna fanns samma material som i manteln, det vill säga äldre boplatmaterial, och det förekom koncentrationer av kol och bränd lera, samt spridda ben och föremål. I kärnröset påträffades den största mängden föremål i graven. Där fanns delar av keramikkarl, en hästskosöm, ett bryne, en löpare, ett par stora järnitar, ett bronsbeslag, en kniv, en liten bit av en sammansatt enkelkam samt några obestämbara järnföremål. Benen utgjordes av både brända och obrända djur- och människoben. Flera av människobenen (kontext-nr 18764 och 18765) hittades i röset invid den plats där grav 68 grävts ner och kan eventuellt tillhöra denna grav (se grav 68). De andra människobenen kom i centrala och sydvästra delen av röset.

Figur 97. Lodfoto med överbyggnad i grav 40. Övre del av manteljorden är här bortrensad. Skala 1:150.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1245	Stenkonstruktion, bräm	18,00	3,00		0,30	Lera, sten
1246	Störning	8,00	6,00		0,10–1,00	
5611	Lager, jordmantel	19,00	17,00	18,00	0,40	Silt
5614	Stenkonstruktion, kämröse	12,00	7,00		1,00	Silt
5682	Stenkonstruktion, stenpackning	6,60	5,00		0,15	Lera

Centralt i graven och under kärnröset påträffades en stenpackning (5682) bestående av mindre stenmaterial, vilken tolkades höra till graven. Jorden mellan stenarna var mörkare än i det ovanliggande kärnröset, men fynden var av samma karaktär. Benen var endast obrända djurben. I sten- och jordpackningen låg även en del av ett järnbeslag och en kniv. Knivarna i kärnröset och den underliggande stenpackningen låg i norra delen av graven med endast cirka 3 meters mellanrum och bör vara avsiktligt placerade där.

Graven var anlagd på äldre anläggningar och kulturlager (1251), som hör till den äldre boplatstfasen. Två härdar (1173, 1192) framkom under eller i kant på graven och har konstaterats vara ungefär samtida med gravhögen.

Eftersom graven till stor del var uppbyggd av äldre boplatsmaterial är det svårt att avgöra om benen, fynden och det makrofossila materialet utgör

avsiktligt deponerat material eller om det rör sig om material som följt med från det underliggande kulturlagret. Någon tydlig gravgömma påträffades inte inne i högen och de brända benen var fåtaliga och mycket utspridda. Det är möjligt att en gravgömma kan ha blivit förstörd i samband med urschaktningen i östra delen eller så utgör de spridda brända ben som påträffades rester efter begraving/-ar. De flesta benen påträffades långt ned och centralt i graven, vilket kan indikera att de var avsiktligt deponerade.

FÖREMÅL

De olika föremål som hittats i högens olika delar beskrivs under respektive kontext (se ovan). Keramikanalysen har visat att de spridda skärvorna i gravens alla uppbyggnadslager- och konstruktioner kommer från ett stort antal olika kärl, med dateringar till huvudsakligen äldre/ mellersta järnålder. Vissa kärltyper finns dock även under vikingatid. Ett kärl har varit dekorerat med rörintryck på buken. Delar från detta kärl finns i både bräm och jordmantel.

Figur 98. Ett urval av föremål från grav 40. Skala 1:1.

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
40:4399/1	Obestämd	Harts	1,10	1(1)	
40:15838/1	Obestämd	Järn	40,70	1(1)	Klump.
5611:19681/1	Hästkösöm	Järn	4,00	1(1)	
5611:6451/1	Hästkösöm	Järn	3,10	1(1)	
5611:6450/1	Spik	Järn	7,60	1(1)	
5611:6449/1	Ten	Järn	1,80	1(1)	Spik?
5611:19682/1	Vikt	Järn	4,70	1(1)	Kubisk med avfasade hörn.
5614:7369/1	Beslag	Kopparlegering	2,20	1(1)	Del av kantbeslag.
5614:6099/1	Bryne	Sandsten	205,50	1(1)	
5614:7624/1	Hästkösöm	Järn	2,50	1(1)	
5614:20909/1	Kniv	Järn	32,30	1(2)	
5614:6547/1	Löpare	Bergart, odef.	1 450,00	1(1)	
5614:20889/1	Nit	Järn	8,70	1(3)	
5614:20907/1	Nit	Järn	13,20	1(1)	
5614:20908/1	Obestämd	Järn	0,90	1(1)	Ten/spik/nit?
5614:7625/1	Obestämd	Järn	7,10	1(1)	Tung.
5614:7718/1	Obestämd	Järn	4,10	1(1)	Nitstjälk?
5614:5603/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,20	1(1)	Kamtypologi: Petrés L3, L1. Flackt tvärsnitt S1?
5682:7716/1	Beslag	Järn	9,30	1(1)	
5682:7878/1	Kniv	Järn	25,00	1(1)	
10000:15836/1	Kniv	Järn	7,80	1(1)	Liten.
10000:2777/1	Nit	Järn	2,80	1(1)	
10000:4407/1	Obestämd	Järn	0,60	1(1)	Smal ten med runt tvärsnitt.
40:4408/1	Kärl	Keramik	8,70	1	
40:4409/1	Kärl	Keramik	12,3	2	
1245:19612/1	Kärl	Keramik	7,7	1	
1245:20369/1	Kärl	Keramik	7,1	1	
1245:20370/1	Kärl	Keramik	9	2	
5611:6837/1	Kärl	Keramik	2,3	8	
5611:6100/1	Kärl	Keramik	1,9	1	
5611:6101/1	Kärl	Keramik	25,1	1	
5611:18768/1	Kärl	Keramik	16,8	2	
5611:18769/1	Kärl	Keramik	1,7	1	
5614:20989/1	Kärl	Keramik	19,8	6	

OSTEOLOGI

Sammantaget i grav 40 fanns brända ben från människa och får/get, samt obrända ben från nöt, gris, häst, hund samt ospecificerade däggdjur. Spritt i manteljorden fanns några brända ben från människa och ospecificerade däggdjur, samt obrända ben från nöt och gris (nästan uteslutande köttfattiga delar). De delar från människa som låg i manteljorden utgjordes av lårbensfragment. I övrigt påträffades mänskliga ben endast spritt i kärnröset. I kärnröset fanns även ett flertal brända ben från ospecificerade däggdjur samt obrända ben från nöt, häst och ospecificerat däggdjur; nästan uteslutande från köttfattiga delar. I gravens äldsta och understa konstruktionsdel (5582) låg obrända ben från nöt, häst, hund och ospecificerat däggdjur; endast köttfattiga delar.

Bland de fåtaliga brända benen i grav 40 identifierades minst en människa som varit mellan 18 och 64 år vid dödstillfället. Mängden ben var mycket liten och kraniefragmenten i kärnröset indikerade lite olika åldrar (18–44 år samt 35–64 år). Någon könsbedömning har inte varit möjlig. Flera delar från människokroppens anatomiska regioner saknades som bl.a. kotor, skulderblad, revben, bäcken, händer och fötter.

MAKROFOSSIL

Vid analysen av makrofossilt material från kärnröset och den understa sten- och jordkonstruktionen hittades endast ett skalkorn.

DATERING

Graven är svårdaterad eftersom en tydlig gravgömma saknades och de jordmassor som använts vid uppbyggnaden kommer från äldre kulturlager. Grav 40 är stratigrafiskt sett äldre än grav 13 och 68. Delar av grav 17 ligger stratigrafiskt sett under grav 40, men det bör ha att göra med återanvändning av stenar eller erosion (se grav 17). Två härdar under eller i kant på graven har daterats till 660–770/780 e.Kr. Kamdekoren (Petrés L3 och L1) samt stödskenans flacka tvärsnitt (S1?) på det lilla kamfragment som hittades i kärnröset kan troligen placeras i slutet av folkvandringstid eller vendeltidens början, runt 500-talets mitt. Fragmentet är dock obränt och kan komma från boplatsen. ¹⁴C-analys på brända ben (oidentifierat däggdjur) från kärnröset gav dateringar till 660–770 respektive 605–675 e.Kr. (2 sigma). Sekundärgraven (68) i toppen på högen dateras till 660–780 e.Kr. Sammantaget tyder detta på att högen anlagts i första hälften av 700-talet och är relativt samtida med sekundärgraven och underliggande/intilliggande härdar.

Figur 99. Grav 40 halvvägs genom framrensning av inre stenkonstruktioner. Nedre delar av jordmanteln ligger kvar. Foto taget från sydväst.

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
40 (rensfynd)	Får/get	Mellanhandsben			9,5	Bränt
	Däggdjur ospec.				1,7	Bränt
	Gris	Tand			0,6	Obränt
	Nötkreatur	Lårben, kranium			53,6	Obränt
5611	Människa	Lårben		?	0,1	Bränt
	Däggdjur ospec.				13,8	Bränt
	Gris	Underkäke med tand			4,5	Obränt
	Nötkreatur	Hornkvice, tand, käke med tand, käke, skulderblad.			149,8	Obränt
	Däggdjur ospec.				22,9	Obränt
5614	Människa	Kranium, falang, lårben, tandrot	18–44 år*+ 35–64 år**	?	5,72	Bränt
	Däggdjur ospec.				21,41	Bränt
	Häst	Tand			5,8	Obränt
	Nötkreatur	Tand, kota, mellanfotsben, skenben	>2,5–3 år+ >3,5–4 år		402,5	Obränt. Ålderskriterier: Fus mellanfotsben och skenben.
	Däggdjur ospec.				16,7	Obränt
5682	Häst	Tand			81,4	Obränt
	Hund	Underkäke med tänder			23	Obränt
	Nötkreatur	Tand, överarmsben			93,3	Obränt
	Däggdjur ospec.				24,5	Obränt
Summa:					930,8	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör 1/3 av kraniefragmentens tjocklek. Båda *tabula* lika tjocka (två fragment).

** Åldersbedömning: *Diploë* utgör > 1/3. *Tabula interna* är något tjockare än *tabula externa* (sju fragment).

Mängden skalltaksfragment var liten, (nio fragment) om sammanlagt 4,2 gram.

Figur 100. Profil genom grav 40 när norvästra halvan av manteln tagits bort. Det småsteniga brämet syns till höger och centralt kärnröset. Manteln har ursprungligen varit tjockare, men de övre skiktet schaktades bort vid inledande avbaning. Foto taget från norr.

Figur 101. Jordmanteln helt borttagen. Brämet och kärnröset träder fram. Foto taget med lodstång från nordväst.

Figur 102. Närbild på den innersta och undre stenpackningen (5682). De stora stenblocken tillhör det överliggande kärnröset (5614). Foto taget från sydväst.

 GRAV 43

UTAN ÖVERBYGGNAD. Skadad?

BENGROP, oval, cirka 0,6 x 0,5 meter stor (NO–SV) och 0,05 meter djup.

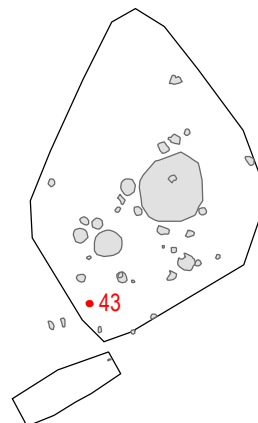
Grav 43 var belägen i västslutningen i den västra delen av gravfältet strax söder om en nedgrävning för en jordkällare (hus 99) och i anslutning till ett härdområde. Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare.

Graven utgjordes av ett benlager deponerat i en nedgrävning. I ytan låg en sten som eventuellt kan ha fungerat som markering för graven. Med tanke på närheten till den historiska jordkällaren kan det emellertid inte uteslutas att en eventuell överbyggnad har blivit förstörd.

I gropan fanns ett gråbrunt, diffust benlager (1129) som var svårt att avgränsa gentemot omgivande mark. De flesta av fynden gjordes direkt under stenen. Nedgrävningen (1310) var oval med plan botten.

FÖREMÅL

Föremålen var få och utgjordes av ett fragment av en bränd, ornamenterad kam samt en hel del keramik. Keramikanalysen visar att kärlet varit litet, dekorerat med snedställda streck vid mynningsläppen och att det var fullrepresenterat.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visade att graven tillhörde en vuxen individ samt ett spädbarn, cirka 9–12 månader gammalt. Den vuxna personen var bränd, medan barnet var obränt. Tillsammans med dem låg enstaka brända kroppsdelar från en vuxen hund. Mängden ben i graven var mycket liten och från människorna fanns endast ben från huvudregionen.

MAKROFOSSIL

Analysen av makrofossilprovet från fyllningen gav inget resultat.

DATERING

Graven kan inte dateras med föremål. Från kammen finns endast ett mindre kantfragment och dekoren (Petrés L1 och C3 alternativt C4) daterar graven till folkvandringstid/tidig vendeltid eller sen vendeltid (700-talet). ¹⁴C-analys på brända ben (ospecificerat däggdjur) från benlagret gav en datering till 660–770 e.Kr. (2 sigma) vilket därmed placerar den i sen vendeltid.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1129	Lager, benlager	0,60	0,50	0,25	Morän
1310	Nedgrävning, bengrop	0,60	0,40	0,25	

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1129:7062/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,40	1(1)	Kamtypologi: Petrés L1, C3/C4.
1129:4033/1	Kärl	Keramik	343,1	74	
1129:4033/2	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	0,7	2	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1129	Människa	Kranium	>18 år*	?	0,9	Bränt
	Människa	Mjölktand	Cirka 12 mån**	?	0,2	Obränt
	Hund	Knäskål, fot, svanskota			1,9	Bränt
	Däggdjur ospec.				11,1	Bränt
	Däggdjur ospec.				1,4	Obränt
Summa:					15,5	

* Bedömning utifrån kraniefragmentens utveckling

** Bedömning efter tandens utveckling 12 mån ± 3–4 mån.

Figur 103. Grav 43 framrensad. Foto taget från söder.

GRAV 45

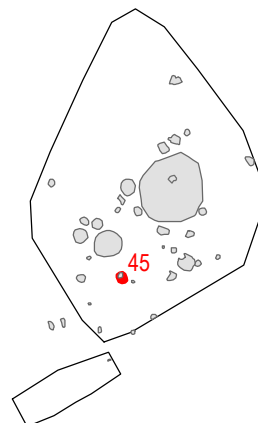
STENSÄTTNING, oval, flack, cirka 2,9 x 2,4 meter stor (N-S) och 0,15 meter hög.

TVÅ URNEBRANDLAGER

Grav 45 var belägen i svag sydvästsluttning i den sydvästra delen av gravfältet. Direkt norr om graven fanns lämningar efter en historisk husgrund (hus 96) och söderut vidtog ett härdområde. Graven var inte synlig före avbaning, men var känd sedan tidigare då den delvis torvats av i samband med förundersökningen (A2355; Eklund & Thölin 2015, s. 28). Vid framrensning av graven hittades ett järnbeslag, möjligen en nyckelskylt, som troligen har en datering till medeltid/historisk tid.

Gravens överbyggnad utgjordes av en oval, enskiktad stenpackning (5631) med blandat stenmaterial. Vissa stenar föreföll skörbrända och en sten utmärkte sig som betydligt mer rundad än de övriga (sten 7371). Invid denna låg ett fint föremål med djuornamentik.

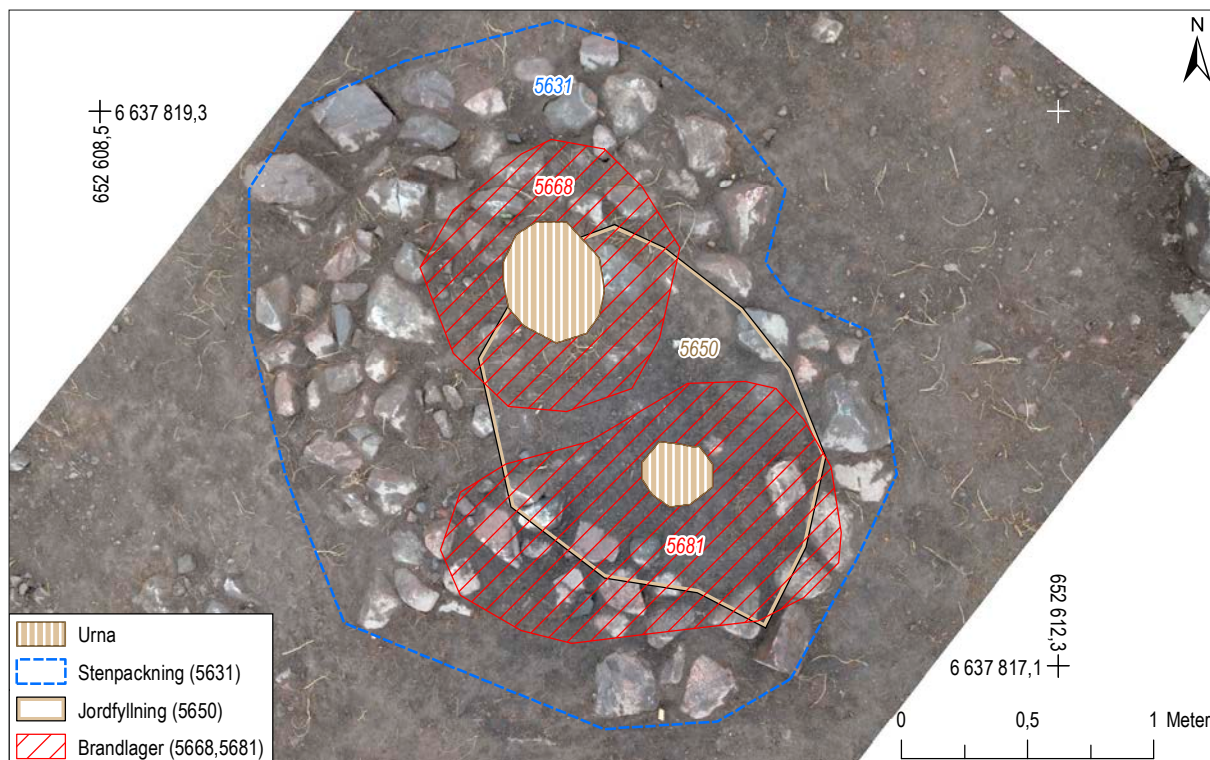
Stenpackning saknades inom en yta i den södra delen och där syntes istället ett luckert konstruktionslager (5650) tydligt i ytan. Konstruktionslagret hade infiltrerats från de två underliggande brandlagren och kol och brända ben påträffades fläckvis. Avgränsningen mot de underliggande brandlagren var otydlig och det är troligt att vissa av benen och fynden som mätts in till detta lager egentligen låg i något av brandlagren. I lagret framkom keramikskärvor, eldslagningsflinta, en obestämbart ten (nit, spik?) samt två riktigt fina fynd. Det ena är en posamentknot i silver och det andra är det ovan nämnda föremålet med djuornamentik. Föremålet är trasigt, men har en långsmal nållik del, och en (avbruten) rektangulär beslagslik del med nithål. Den avbrutna nålspetsen till detta föremål hittades i ett underliggande brandlager (5681). Keramiken utgjordes av samma kärl som i de båda underliggande brandlagren, samt ytterligare ett annat.

Under överbyggnaden fanns två separata begravningar med välavgränsade brandlager med urnor. Lagren med innehåll beskrivs var för sig här nedan. Under brandlagren och större delen av graven var ett mycket kompakt siltlager (1388) med inslag av kol, sot och bränd lera. I lagret påträffades brända ben som enligt analysen sannolikt hör samman med ovanliggande brandlager. Detta tolkades som ett tramplager som tillkommit i samband med anläggandet av graven. Lagret var emellertid svårt att skilja från det omgivande kulturlagret (1251). Under tramplaget i den norra delen av graven, påträffades en skadad grav (67) och grav 45 är således yngre än denna.

DET SÖDRA BRANDLAGRET

Det södra brandlagret (5681) hade en homogen sammansättning med kol, sot och inslag av bränd lera och skörbränd sten. I ytterkanterna av lagret var koncentrationer med större bitar av träkol, vilket tolkades som att lagret bränts på plats. I den nordöstra delen av brandlagret stod en urnebotten. Urnan omgärdades av flera stenar och ovanpå kärlet låg även en relativt platt sten som sannolikt fungerat som locksten (sten 21133). Urnan stod precis där stenar saknades i den övre packningen. Detta skulle kunna tolkas som en störning eller att ytan varit markerad på annat sätt.

Figur 104. Lodfoto med överbyggnad i grav 45. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1388	Lager, tramphorisont	3,00	3,00	0,15	Silt
5631	Stenkonstruktion, stenpackning	2,90	2,40	0,30	Sten, 0,05–0,3 m
5650	Lager, jordfyllning	1,70	1,10	0,05–0,15	Sand
5668	Lager, brandlager norr	1,00	0,90	0,15	Silt
5681	Lager, brandlager söder	1,35	1,00	0,15	Silt

Figur 105. Ett urval av föremål från grav 45. Skala 1:1.

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5650:20300/1	Beslag?	Kopparlegering	17,50	1(2)	Avbrutet föremål bestående av en platt, ornerad beslagsdel med två små nithål och en långsmal nåliknande tånge. Ornamentik: bandformiga slingor med tydlig accentuering. Hör ihop med F5681:21366/1.
5650:21343/1	Eldslagningsflinta	Flinta	1,40	1(1)	
5650:20704/1	Obestämd	Järn	1,50	1(1)	Böjd stjälk från nit eller spik?
5650:21141/1	Posamentknut/glidknut	Silver	1,50	1(1)	Dragen silvertråd som virats runt organiskt material.
5668:21142/1	Pärlla	Glas	0,20	1(1)	Vit, opak. Ringformig.
5668:21143/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,20	1(2)	Spår av kantlinje.
5668:20959/1	Skobroddar	Järn	15,50	2(2)	
5681:21366/1	Beslag?	Kopparlegering	0,70	1(1)	Spets till F5650:20300/1.
5681:21448/1	Obestämd	Flinta, bränd	3,40	6(6)	
5681:21447/1	Avslag	Kvarts	1,40	1(1)	
5681:21446/1	Pärlla	Glasfluss	0,60	1(1)	Röd, opak. Tunnformig.
5681:21438/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,40	1(2)	Kamtypologi: Petrés L2, C4. A2-kam (Ambrosiani). Samma som F5681:21451/1.
5681:21451/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	1,30	1(6)	Kamtypologi: Petrés L2. Järnnit. Samma som F5681:21438/1.
5681:21003/1	Skobrodd	Järn	3,00	1(1)	
5681:21341/1	Skobrodd	Järn	3,80	1(1)	
5681:21365/1	Ten	Järn	5,40	1(1)	Böjd stjälk som smalnar av. Passning med F5681:21450/1.
5681:21450/1	Ten	Järn	5,50	1(1)	Böjd avlång ten. Passning med F5681:21365/1.
5650:20316/1	Kärl	Keramik	32,4	2	
5650:20701/1	Kärl	Keramik	57,2	12	
5650:20703/1	Kärl	Keramik	25,7	18	
5650:21435/1	Kärl	Keramik	40,3	15	
5668:20698/1	Kärl	Keramik	157,5	48	Delar av tre kärl. Urna.
5668:20892/1	Kärl	Keramik	1 396,4	51	Delar av två kärl. Urna.
5668:20892/2	Kärl	Keramik	220	22	Del av urna.
5668:21226/1	Kärl	Keramik	87,8	61	Delar av två kärl.
5668:21226/2	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	3,4	2	
5681:21353/1	Kärl	Keramik	588,5	209	Delar av två kärl. Urna.
5681:21353/2	Bränd lera	Teknisk keramik/ bränd lera	5,2	1	
5681:21364/1	Kärl	Keramik	50,8	16	
5681:21436/1	Kärl	Keramik	38,5	42	Samma kärl som F5681:21353:1.

FÖREMÅL

Under urnans botten framkom en avbruten järnten samt små bitar av bränd flinta, möjligen rester efter eldslagningsutrustning. Spritt i lagret hittades även spetsen till det fina beslaget med djurornamentik, ett kvartsavslag, en sammansatt enkelkam, två skobroddar, resterade del av järntenen som framkom under urnan samt en tunnformig röd pärla. Keramikanalysen visar att man deponerat delar av tre kärl i brandlagret; inget av dem fullrepresenterat. Botten på ett större, grovt brukskärl (det vill säga urnan) stod in situ. Utspritt i lagret fanns också några skärvor från överdelen av ett mellanstort kärl med obehandlad utsida och ett par skärvor från ett mer finmagrat kärl. I brandlagrets södra halva påträffades även några små bitar av bröd eller gröt. Bitarna innehöll större delar av sädeskorn, agnar och andra växt-delar, men hade ingen bevarad form.

OSTEOLOGI

I det södra brandlagret (5681) och i urnan låg brända ben från djur och människa. Tyvärr har en sammanblandning av fyndnummer (21344 och 21434) till urna respektive omkringliggande lager gjorts, vilket medfört att vi inte har någon uppgift om exakt vilka ben som låg i urnan. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en kvinna mellan 18–44 år gammal. Mängden ben var liten och representerade inte den mängd som kan förväntas vid kremering av en vuxen individ. Tillsammans med kvinnan påträffades också delar av hund, där de flesta anatomiska regionerna fanns representerade. Därutöver förekom vingparti från hönsfågel, vilket antingen är ett medvetet urval eller det enda som klarat elden. Övriga ben var en del av en fot från får/get (ungdjur) liksom en del av fot från gris (ungdjur), dvs. köttfattiga delar och typiskt slaktavfall.

DET NORRA BRANDLAGRET

Det norra brandlagret (5668) hade en homogen sammansättning med kol, sot och inslag av bränd lera. Centralt i lagret påträffades botten av ett keramik-kärl. Flera koncentrationer med keramik påträffades också i andra delar av lagret.

FÖREMÅL

Keramikanalysen visar att man deponerat delar av tre kärl i brandlagret; inget av dem fullrepresenterat. Detta överensstämmer helt med det södra brandlagret. Botten på ett större, grovt kärl (det vill säga urnan) med obehandlad utsida stod in situ. Utspritt i lagret fanns också större delen av ett glättat kärl och ett flertal skärvor från ytterligare ett kärl. Föremålen i norra brandlagret utgjordes i övrigt av två skobroddar, ett par obestämbara kamfragment (troligtvis en sammansatt enkelkam) samt en vit, ringformig glaspärla.

OSTEOLOGI

I norra brandlagret (5668) låg spridda brända ben från djur och människa. I urnebotten låg en ansamling med ben som togs in separat. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en ung vuxen, 18–44 år gammal. Könbestämning har inte kunnat göras. Anatomiska delar från de flesta av kroppens regioner förekom. I lagret låg även en vuxen hund, från vilken de flesta anatomiska regioner fanns med. I urnan förekom endast en mindre mängd ben, men sammansättningen var densamma som i omkringliggande brandlager och benen tolkas tillhöra samma individer.

MAKROFOSSIL

Vid analysen av makrofossil från brandlagren hittades ett fåtal frön av skalkorn i bägge. Provet från det ovanliggande, täckande jordlagret (5650) gav inget resultat.

DATERING

Grav 45 utgörs av två separata begravningar som bör vara relativt samtidiga då de delar överbyggnad och har nästan identiska inre gravskick. Kammen i det södra brandlagret dateras till 750–885 (Ambrosianis A2; Petrés L2, C4, S6). I samma lager låg en del av beslaget med djurornamentik, troligen i Borrestil, som hör hemma i 800-talet. Posamentknuten i överbyggnadslagret dateras allmänt till vikingatid. Sammantaget bör graven kunna dateras till cirka 800–875 e.Kr.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar	
5650	Människa	Kranium, kota, lårben, skenben.	18–44 år*	♀***	23,7	Bränt. Kan innehålla ben från båda brandlager (5668, 5681).	
	Hund	Kranium halskota, tåled.			6	Bränt	
	Svin	Fotben			1,2	Bränt	
	Däggdjur ospec.				238,9	Bränt	
5668 (urna)	Människa	Kranium, ryggrad, lårben, fot.	>18 år		35,9	Bränt	
	Hund	Bröstkota		1,2	Bränt		
	Däggdjur ospec.			35,2	Bränt		
5668	Människa	Kranium, ryggrad, revben överarm, strålben, lårben, fingrar.	18–44 år*		22,1	Bränt	
	Hund	Kranium, ryggrad, svans, framfot.		6,6	Bränt		
	Däggdjur ospec.			273,5	Bränt		
5681	Människa	Kranium, bål, ben, hand och fot.	18–44 år**	♀***	49	Bränt	
	Hund	Kranium, ryggrad, svans, framben, bakfot.			15,2	Bränt	
	Svin	Delar från fot			6–8 mån	3,2	Bränt
	Får/get	Delar från fot			<18 mån	0,9	Bränt
	Hönsfågel	Dela av vinge				0,1	Bränt
	Däggdjur ospec.				386,6	Bränt	
	1388	Människa			Tandrot		
	Däggdjur ospec.				9,9	Bränt	
Summa:					1 109,7		

* Åldersbedömning: *Diploë* är 1/3 av den totala tjockleken, suturer är öppna och taggiga = 18–44 år.

** Åldersbedömning: *Diploë* är 1/3 av den totala tjockleken, suturer är öppna och taggiga = 18–44 år.

*** Könbedömning: pannben, *margo supra orbitale* grad 1 = kvinna.

Figur 106. Grav 45 framrensad. Foto taget från söder.

Figur 107. En sten i södra överbyggnaden var mer rundad än de övriga (sten 7371). Invid denna låg ett fint föremål med djuornamentik. Foto taget från norr.

Figur 108. Norra brandlagret efter framrensning. Foto taget från nordöst.

GRAV 46

STENSÄTTNING? oregelbunden, flack, cirka 2,95 x 2,25 meter stor (N-S) och 0,1 meter hög. Kraftigt skadad.

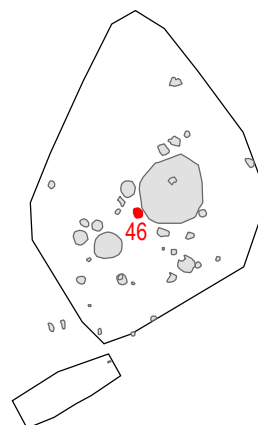
BENLAGER

Grav 46 var belägen centralt på gravfältet strax väster om grav 40. Graven var inte synlig före avbanning och var inte känd sedan tidigare. Enligt inmätningarna från förundersökningen bör graven ha blivit avtorvad vid det tillfället utan att den uppmärksammades. Graven är troligen kraftigt skadad.

En gles, oregelbunden och omrörd stenpackning (5595) täckte delar av graven. Stenarna var huvudsakligen naturligt rundade eller kantiga, men även en del skärvsten ingick. Mellan och runt om stenpackningen var ett mycket tunt och diffust benlager (5594). Benlagret var mycket svårt att skilja från den omgivande markytan och har främst avgränsats utifrån spridningen av brända ben. De flesta brända benen påträffades bland stenarna i stenpackningen. Benlagret låg ovanpå kulturlager 1251, vilket tillhör boplatzfasen.

FÖREMÅL

Föremålen utgjordes av ett fåtal fragmenterade och brända delar av en dekorerad, sammansatt enkelkam samt en hästbrodd. Ett par keramikskärvor från ett finmagrat gods fanns också. Skärvorna låg visserligen bland benen men det går ändå inte att avgöra om de hör samman med graven eller är kontamination från underliggande boplatz.

OSTEOLOGI

I brandlagret hittades de brända resterna efter en människa. Den osteologiska analysen visar att hon/han var mellan 18 och 44 år vid dödstillfället. Individens kön har inte kunnat bestämmas. Mängden ben motsvarade inte den mängd som förväntas komma från en kremerad vuxen människa. Flera anatomiska delar saknas som bl.a. kotor, revben, skulderblad, bäcken, händer och fötter.

MAKROFOSSIL

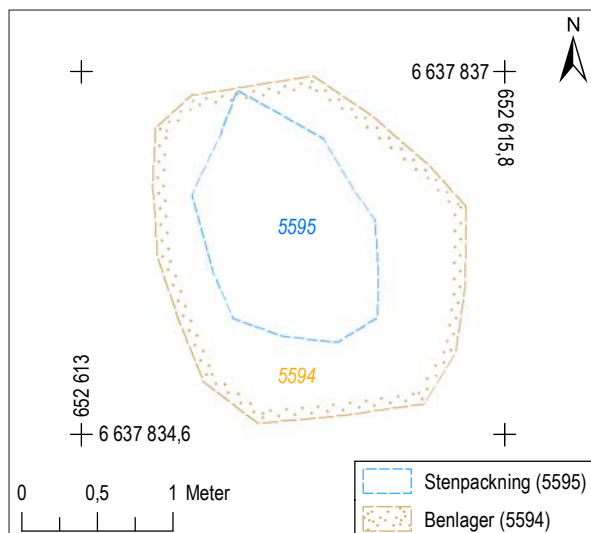
Inget makrofossilt prov togs vid benen eftersom de låg spridda direkt på äldre boplatzlag och resultatet skulle vara svårtolkat. Ett prov som togs från stenpackningen gav inget resultat.

DATERING

Kamdekoren och stödskenans utformning (Petrés L3, C4, S6) daterar graven till mellersta – yngre del av vendeltid (Petré 1984:76), men inte senare än år 800. Hästbroddar finns under hela denna period. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en datering till 630–710 e.Kr. (2 sigma 90,6 %).

Figur 109. Ett urval av föremål från grav 46. Skala 2:1.

Figur 110. Plan över grav 46. Skala 1:50.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvud-innehåll
5594	Lager, benlager	2,30	2,10	0,02	Morän
5595	Stenkonstruktion, stenpackning	1,80	1,10	0,24	Sten, 0,05–0,2 m

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5594:18505/1	Samman-satt enkel-kam	Ben/horn	0,80	1(4)	Kamtypologi: Petrés L3, C4, S6.
5594:18506/1	Häst-brodd	Järn	8,00	1(1)	
5594:5248/1	Kärl	Keramik	3,4	2	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
5594	Människa	Kranium, tandrötter, överarmsben, armbågsben, lårben, tå/fingerben	18–44 år*	?	34,9	Bränt
	Däggdjur espec.				213,3	Bränt
Summa:					248,2	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör 1/3 av skalltakstjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

Figur 111. Stenpackningen 5595 i grav 46 framrensad. Foto taget från sydväst.

GRAV 48

UTAN ÖVERBYGGNAD. Skadad.

BENLAGER, cirka 0,45 meter i diameter och 0,01 meter tjockt.

Grav 48 var belägen i den sydvästra delen av gravfältet strax intill grav 45. Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare.

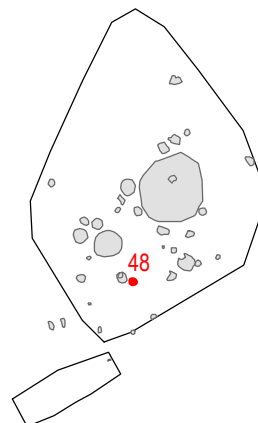
Graven saknade överbyggnad. I ytan i kanterna av lagret låg ett fåtal mindre stenar (1371) som eventuellt skulle kunna utgöra rester av en förstörd stenpackning, men detta är mycket osäkert då stenar även förekom naturligt i marken runtomkring.

Graven utgjordes således av ett mycket tunt och diffust, gråsvart benlager (1372). I lagret hittades en mycket liten mängd brända ben.

Under brandlagret var ett mycket kompakt siltigt lerlager (5692) utan annat innehåll. Detta kan eventuellt ha samband med det leriga tramplagret under grav 45, som låg ett par meter åt väster. Under lerlagret vidtog morän.

OSTEOLOGI

De flesta av benen kunde inte artbestämmas närmare än till ospecificerat däggdjur, men ett par delar av kranium från en vuxen människa identifierades. Någon könsbedömning har inte varit möjlig.

FÖREMÅL

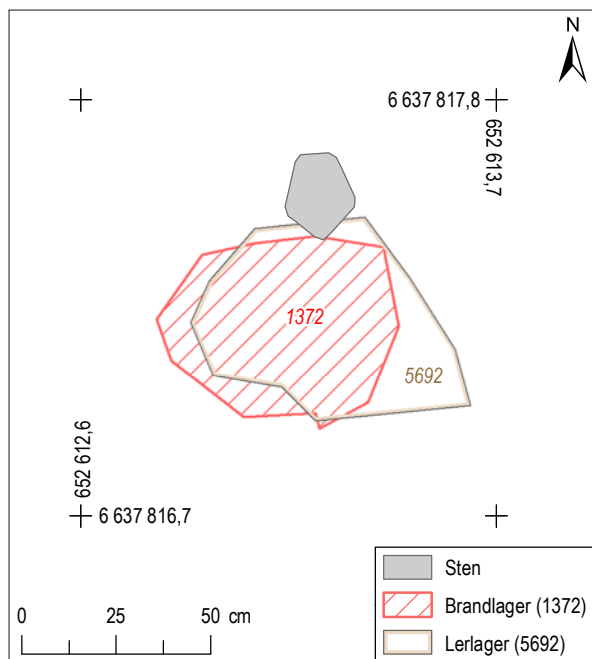
Det enda fyndet i graven var en liten spjälkad keramikskärva. Skärvan låg tillsammans med benen men det går ändå inte att avgöra om den hör samman med graven eller är en kontamination från den äldre boplatsen.

MAKROFOSSIL

Inget makrofossilt prov togs vid benen eftersom de låg spridda direkt på en äldre markhorisont och kontexten därmed inte var säker.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån en fyndanalys. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav en datering till 760–890 e.Kr. (2 sigma).

Figur 112. Plan över grav 48. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1372	Lager, brandlager	0,45	0,40	0,01	Silt
5692	Lager, odef.	0,50	0,45	0,02	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)
1372:21338/1	Kärl	Keramik	1,60	1

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1372	Människa	Kranium	>18 år*	?	1,8	Bränt
	Däggdjur spec.				11	Bränt
Summa:					12,8	

* Åldersbedömning: *Diploë* är mycket mer än 1/3 av den totala tjockleken.

Figur 113. Grav 48. Foto taget från söder.

GRAV 49

STENSÄTTNING? avlång, flack, cirka 1,6 x 0,7 meter (N-S), 0,2 meter hög och 0,25 meter djup.

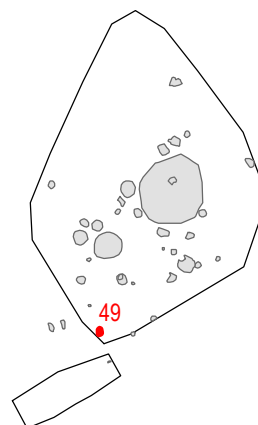
JORDBEGRAVNING?

Grav 49 var belägen i utkanten av gravfältet i sydväst, cirka 12 meter öster om Grav 10 (jordbegravning) och med samma N-S riktning som denna. Graven var inte synlig före undersökning och inte känd sedan tidigare.

Överbyggnaden utgjordes av en gles stenpackning (1371) huvudsakligen bestående av större naturligt rundade stenar. Stenpackningen fortsatte även en bit ned i underliggande grop (därav djupangivelsen i rubriken). Under stenpackningen påträffades en avlång nedgrävning (5655) med oregelbundna sidor och ojämn botten. Fyllningen i nedgrävningen (1299) utgjordes dels av sten från stenpackningen och dels av siltig lera med ett litet inslag av små kol-fnyk. Graven var grävd genom ett boplatserelaterat kulturlager (1251) och ner i morän. I fyllningen påträffades endast boplatserelaterat fyndmaterial. Då nedgrävningen inte var så stor är det tänkbart att ett barn gravlagts i gropen.

FÖREMÅL

De enda fynden utgjordes av tre små keramikdelar som kommer från tre olika kärl. Dessa kan troligtvis kopplas till den äldre boplatseren.

OSTEOLOGI

I fyllningen påträffades endast ett fåtal obrända djurben från hund samt får. Inga spår av människa fanns. Generellt sett är barns ben mindre samt tunnare än vuxna individers och bryts därför snabbare ner. Det skulle kunna förklara varför bara djurbenen bevarats. Obrända ben från djur är ovanliga i jordbegravningar, men förekommer. Fyllningen är dock tagen från omgivande äldre boplatser, i vilket djurben ingått.

MAKROFOSSIL

Provet från fyllningen innehöll inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Den eventuella graven kan inte dateras utifrån fynd eller ¹⁴C-analys. Likheten med grav 10 vad gäller riktning och placering på gravfältet indikerar att den kan tillhöra samma tidsperiod, det vill säga 800-talet.

Figur 114. Lodfoto över grav 49. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1293	Stenkonstruktion, stenpackning	1,60	0,70	0,45	Sten, 0,1x0,15–0,25–0,3 m
1299	Lager, skelettdeponi	1,40	0,60	0,06–0,25	Silt
5655	Nedgrävning, för skelettbegravning	1,50	0,60	0,06–0,25	

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1299:20241/1	Kärl	Keramik	16,60	3	Omdeponerat boplatmaterial.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Vikt (g)	Kommentar
1299	Hund	Tand, kota, strålbén	>11–12 mån.	11,9	Obränt. Åldersbedömning: färdigväxt strålbén.
	Får/get	Överarmsben, armbågsben		9,8	Obränt
	Däggdjur ospec.			8,7	Obränt
Summa:				30,4	

Figur 115. Nedgrävningen i grav 49 tömd. Foto taget från norr.

GRAV 60

OMARKERAD, oregelbunden, flack, cirka 1,5 x 1,0 meter stor (NO–SV). Kraftigt skadad.

BRANDLAGER?

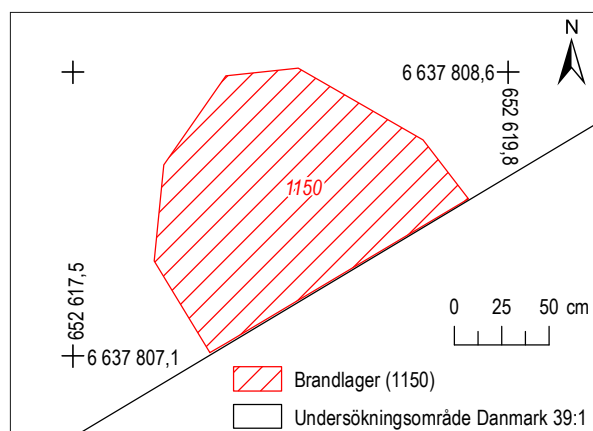
Grav 60 var belägen i södra kanten av gravfältet; skuren av schaktkanten och den tillfartsväg som avgränsar undersökningsytan. Graven var inte synlig före avbaning och framkom i samband med borttagning ett kulturlager. Den var inte känd sedan tidigare och sannolikt kraftigt skadad. Vid undersökning antogs den på grund av utseendet utgöra en härdrest. Tolkningen till grav baseras på fynd av brända människobiten vid den osteologiska analysen.

Graven saknade överbyggnad och utgjordes av en mycket tunn rest av ett eldpåverkat lager (1150), tolkat som brandlager, med okänd utbredning då den gick in i schaktkanten. Lagret är därmed endast delundersökt. Om graven ursprungligen haft överbyggnad eller inte gick inte att fastställa. Brandlagret var sotfärgat och innehöll endast lite kolstänk, men en hel del eldpåverkade stenar (mest skärviga).

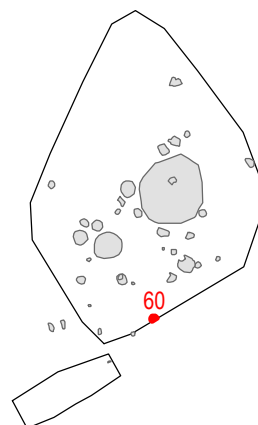
Graven var anlagd på den ursprungliga markytan men bedömdes vara äldre än ett tunt kulturlager 5653 (tolkat vara samma som 1251). Det skadade utseendet och placeringen invid det störda området invid bilvägen gör den stratigrafiska tolkningen osäker.

FÖREMÅL

Inga föremål påträffades.

Figur 116. Plan över grav 60. Skala 1:40.

OSTEOLOGI

I brandlagret låg endast ett bränt skallfragment från människa. Den osteologiska analysen visar att människan var mellan 18–44 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat utföras.

MAKROFOSSIL

Eftersom lagret ursprungligen tolkades vara en härd togs inget makrofossilprov.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån fynd eller ¹⁴C-analys (benmaterialet var för litet) och har därför en okänd ålder. Eftersom den i fält bedömdes vara överlagrad av ett tunt skikt av kulturlager 1251 bör den antingen vara samtida med boplatzfasen, alternativt ha blivit täckt av sekundärdeponerat kulturlager i samband med markarbeten i området, t.ex. vid vägbygge. Den härdlika utformningen och förekomsten av skärvsten tyder på en tidig datering till folkvandringsstid (jfr grav 62).

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1150	Lager, brandlager	0,95	1,40	0,12	Morän

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1150	Människa	Kraniefragment	18–44*	?	0,8	Bränt
Summa:					0,8	

* Åldersbedömning: *Diploë* 1/3 av skalltakstjockleken. Båda *tabula* lika tjocka.

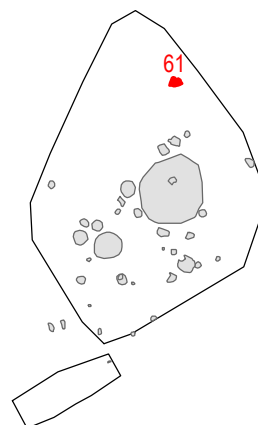
GRAV 61

STENSÄTTNING? oregelbunden, flack, cirka 3,2 x 2,3 meter (NV-SO) och 0,4 meter hög.

BENLAGER?

Grav 61 var belägen i norra utkanten av gravfältet, cirka 17 meter norr om krönhögen 40 och endast 4 meter väster om undersökningens gränslinje. Graven var inte känd sedan tidigare. Eftersom de brända benen har förkommit (troligen redan i fält) är tolkningen osäker. Placeringen, utformningen, det mörka lagret och keramiken tyder dock på att det rör sig om en grav, vilket också var tolkningen som gjordes i fält.

Överbyggnaden utgjordes av en oregelbunden stenpackning (5591) huvudsakligen bestående av naturliga, rundade stenar och skärvig sten. Stenarna var av mindre storlek. Under stenpackningen låg keramik och några brända ben (5592) utspridda inom en mindre yta på den naturliga marken av morän. Jorden var här något mörkare, men saknade tydligt kol och sot. Benen och keramiken hade lagts i en flack nedgrävning (1241), av vilken svaga spår syns. Några mindre stenar (1240) verkade ha lagts ut för att markera kanten. Hela graven var anlagd kring några markfasta, naturliga stenar (5590). Anläggningen låg direkt på den naturliga moränen.

FÖREMÅL

De enda fynden utgjordes av några spridda keramikdelar från buk och botten till ett kärl med glättad utsida.

OSTEOLOGI

Någon analys har inte gjorts då benen förkommit.

MAKROFOSSIL

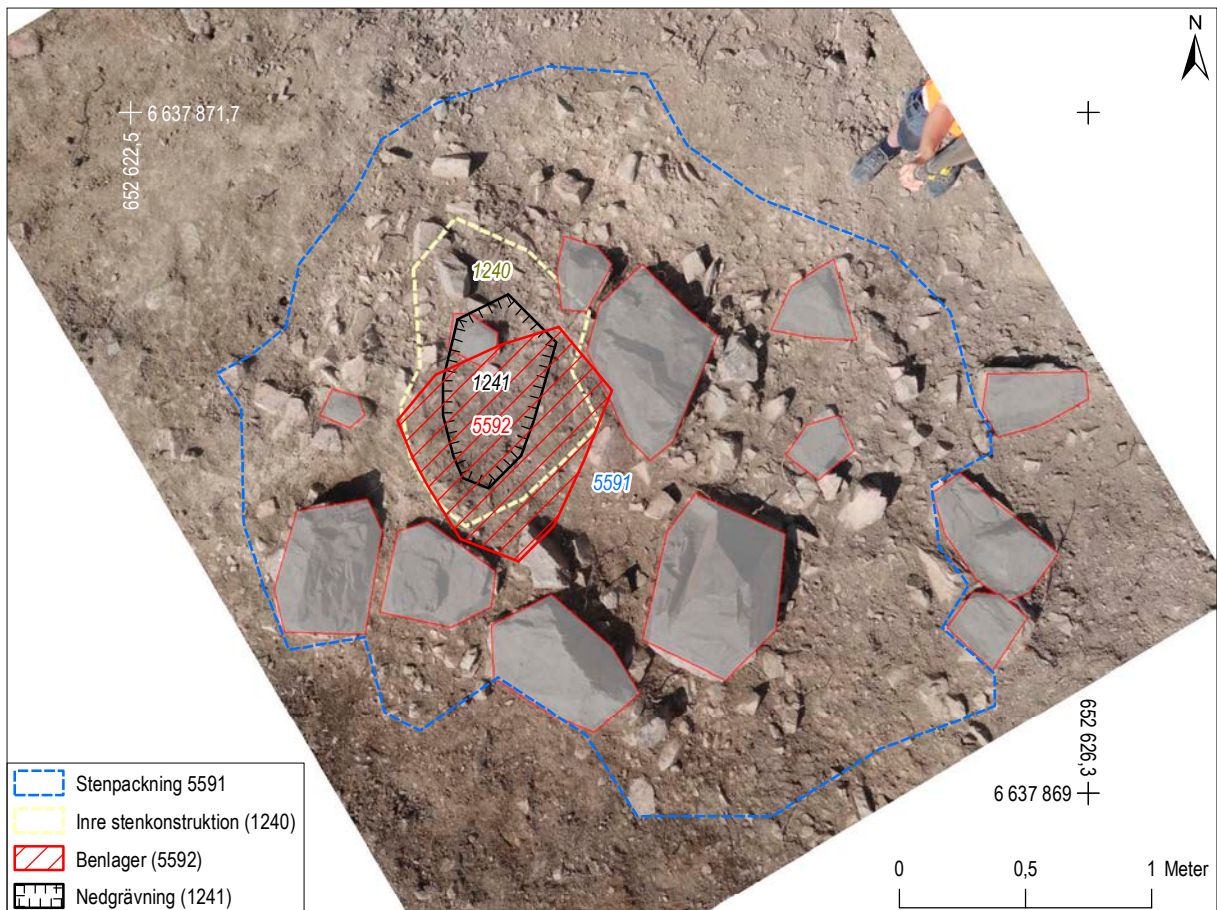
Inget makrofossilt prov togs.

DATERING

Den eventuella graven kan inte dateras utifrån fynd eller ¹⁴C-analys. Yttre och inre gravskick samt placering tyder på att den tillhör gravfältets äldsta fas, sannolikt folkvandringstid.

Figur 117. Nedgrävningen. Foto taget från norr.

Figur 118. Lodfoto över grav 61. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1240	Stenkonstruktion, stenrets	1,20	0,80	0,15	Sten
1241	Nedgrävning, bengrop	0,75	0,80	0,25	
5590	Markfasta stenar	2,00	2,00	0,40	Sten, 0,20–0,60 m
5591	Stenkonstruktion, stenpackning	3,50	3,00	0,04	Sten, 0,04–0,20 m
5592	Lager, benlager	1,00	0,60	0,06–0,28	Sand

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)
5592:18245/1	Kärl	Keramik	19,5	16

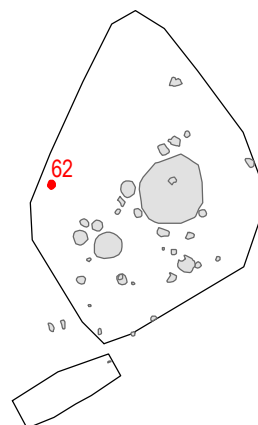
GRAV 62

UTAN ÖVERBYGGNAD

BRANDGROP, oval, cirka 2 x 1,65 meter stor och 0,2 meter djup.

Grav 62 var belägen inom ett härdområde på plan mark nedanför impedimentet och på gränsen mot lerslätten i den västra utkanten av gravfältet. Graven var inte synlig före avbaning, men var känd sedan tidigare då halva graven undersöktes i samband med förundersökningen (A1161; Eklund & Thölin 2015, s. 30). Vid förundersökningen bedömdes flera av de brända benen tillhöra människa och anläggningen tolkades som en brandgrop.

Graven saknade överbyggnad och var såväl i ytan som i konstruktion och innehåll snarlik en härd. Anläggningen utgjordes av en stor oval nedgrävning (1250) med svagt skålad form och plan botten. Nedgrävningen var fylld med ett lager (1249) av brunsvart lera med skärviga stenar spridda i hela fyllningen, något fler mot botten. Längs botten av nedgrävningen var ett tunt kollager (5626) i stort sett enbart bestående av stora bitar träkol. Markytan under kollagret var rödbränd av värmen. Båda lagren i nedgrävningen innehöll samma typ av fynd. De stora kolbitarna och den brända markytan visar att man eldat på plats. I gropens båda fyllningar låg både brända och obrända rester efter olika djur, men inga människoben. Benen låg spritt i lagren, men mest utåt kanterna och i det översta skiktet i det övre lagret. Eftersom förundersökningens analys förutsätts vara riktig får anläggningens kategorisering till brandgrav kvarstå. Människoben kan avsiktligt ha placerats inom en mindre yta av fyllningen, vilket förklarar frånvaron av mänskliga ben i den västra halvan.

FÖREMÅL

De enda föremål som hittades i gropen var stora mängder bränd lera. Bitarna låg spridda både i det understa kollagret och i fyllningen ovan. På en större bit fanns ett förmodat pinnavtryck (bilaga 8). Den brända leran noterades även vid förundersökningen.

OSTEOLOGI

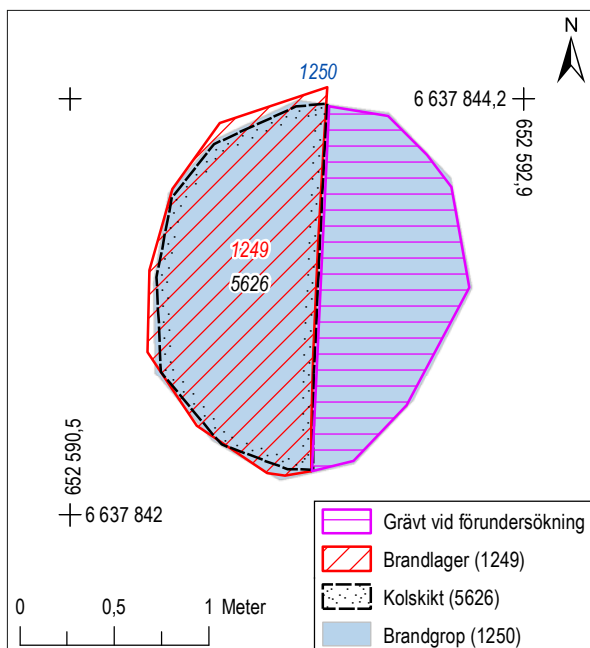
Vid förundersökningen identifierades människoben. Vid Arkeologikonsults osteologiska analys kunde dock inga brända ben från människa identifieras, endast från djur. Tre fragment av höftben från nötkreatur (köttrik region) samt fyra fragment av fotrotsben från häst (köttfattig region). De obrända benen kom från får/get (köttfattig del) och från nötkreatur (köttrika och köttfattiga regioner).

MAKROFOSSIL

Analysen av två makrofossila prover från brandgropen gav inget resultat.

DATERING

Graven kan inte dateras med hjälp av fynd. ¹⁴C-analys på brända ben (ospecificerat däggdjur) från brandlagret gav en datering till 390–550 e.Kr. (2 sigma).

Figur 119. Plan över grav 62. Skala 1:40.

Osteologi (förundersökning/FU)

Kxt-nr (FU)	Art	Vikt (g)	Kommentar
1161	Människa	13,9	Bränt
	Häst	18,3	Bränt
	Hund	0,4	Bränt
	Nötboskap	5,5	Obränt
	Nötboskap	8	Svelt
	Stor gräsätare	6,8	Bränt
	Stort däggdjur	49,9	Bränt
	Stort däggdjur	11,8	Obränt
	Mellanstort klövdjur	0,3	Obränt
	Mellanstort däggdjur	1,2	Bränt
	Mellanstort däggdjur	1,4	Obränt
	Däggdjur	96,4	Bränt
	Däggdjur	14	Obränt
	Djur	0,6	Bränt
Summa:		228,5	

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1249	Lager, brandlager	2,00	1,60	0,16	Lera
1250	Nedgrävning, brandgrop	2,00	1,65	0,20	
5626	Lager, eldåverkat	2,00	1,65	0,04	Träkol

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)
1249:20080/1	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	87	94

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Vikt (g)	Kommentar
1249	Nötkreatur	Tand, tå/fingerben, lårben	41,8	Obränt
	Häst	Fotrotsben	8,8	Bränt
	Däggdjur ospec.		229	Bränt
	Däggdjur ospec.		20	Obränt
5626	Får/get	Tänder	9,1	Obränt
	Nötkreatur	Höftben	12,5	Bränt
	Däggdjur ospec.		20,1	Bränt
	Däggdjur ospec.		8	Obränt
Summa:			349,3	

Figur 120. Grav 62 framrensad inför undersökning. Den östra halvan undersöktes vid förundersökningen. Foto taget från norr.

Figur 121. Närbild av profil i norra delen av graven. I botten syns kollagret 5626 och den rödbrända markytan och ovan detta fyllningen 1249 med skärersten. Foto taget från öster.

UTAN ÖVERBYGGNAD

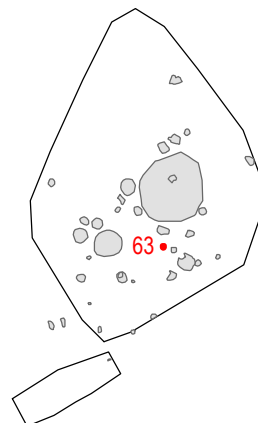
BRANDLAGER, cirka 0,7 meter i diameter och 0,07 meter tjockt. Lätt skadat.

Grav 63 var belägen i en svag sydsluttning i den södra delen av gravfältet, endast cirka 2,5 meter väster om en annan omarkerad grav (grav 65). Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare, utan framträdde efter avbaning som en mörkfärgning.

Graven saknade överbyggnad och bestod endast av ett tunt brandlager (1244) med inslag av kol och sot, samt enstaka små skärviga stenar. Lagret låg oskyddat och fynden syntes direkt i ytan. I brandlagret låg utspridda, brända rester efter föremål, människa och djur. Keramiken låg huvudsakligen i den centrala delen men var mycket förstörd och gav ett omört intryck. Det är därmed oklart om det rör sig om en urna. Direkt under brandlagret påträffades en större grophärd (5675).

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 35 och 64 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat utföras. Mängden ben motsvarade inte den mängd som förväntas komma från en kremerad vuxen människa. Flera av kroppens anatomiska regioner saknades som kotor, revben, skulderblad och bäckenben. Brandlagret har sannolikt skadats och möjligen

har ben försvunnit i något skede. Bland de brända benen fanns också gris, vilken representerades av ett fragment av mellanhand/fotben.

FÖREMÅL

De påträffade föremålen var få och utgjordes av keramik och pärlor. Pärlorna var kraftigt eldpåverkade, 5–6 stycken, både enfärgade och mönstrade. Keramikanalysen visar att kärlet varit en liten bägare. Även om stora delar saknas räknas den som fullrepresenterad då skärvor från kärlets alla olika delar hittades.

MAKROFOSSIL

Provet från brandlagret innehöll inget arkeobotaniskt material.

DATERING

De fåtaliga pärlorna passar in i både Petrés P5-horisont (700-tal) och tidig vikingatid (790–820). Färgsammansättningen med flest koboltblå (enfärgade och polykroma) samt enstaka vit och transparent ljusgrön bör kunna placera den i perioden sen vendeltid/tidig vikingatid, cirka 750–820 e.Kr.

Figur 122. Ett urval av föremål från grav 63. Skala 2:1.

Figur 123. Grav 63 framrensad. Foto taget från väster.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1244	Lager, brandlager	0,75	0,60	0,07	Silt

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1244:5508/1	Pärta	Glas	3,40	1(1)	Koboltblå, transparent, med röd och vit linjedekoration. Försmält, troligen rundad form.
1244:5508/2	Pärta	Glas	0,60	1(1)	Vit, opak. Cylindrisk, kort.
1244:5508/3	Pärta	Glas	1,10	1(1)	Ljusgrön, transparent.
1244:5508/4	Pärta	Glas	8,20	5(1)	Troligen 5 stycken ihopsmälta: en koboltblå med vita slingor, två röda opaka, två koboltblå transparenta.
1244:5851/1	Kärl	Keramik	98,2	30	
1244:5851/2	Bränd lera	Teknisk keramik/bränd lera	3,5	2	
10000:2780/1	Kärl	Keramik	31,6	2	Lösfynd, hör till F1244:5851/1.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1244	Människa	Kraniefragment, tandrötter, strålben, mellanhand/fotsben, lårben, smalben, tå/fingerben	35–64 år*	?	81	Bränt
	Gris	Mellanhand/fotsben			0,01	Bränt
	Däggdjur spec.				405,2	Bränt
Summa:					486,21	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör > 1/3 av skalltakets totala tjocklek. *Tabula interna* är något tjockare än *tabula externa*.

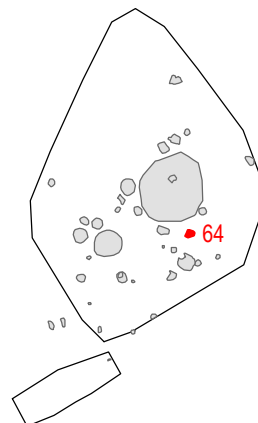
GRAV 64

UTAN ÖVERBYGGNAD. Skadad?

BENLAGER, ovalt, cirka 2,2 x 1,3 meter (Ö-V) och 0,01–0,12 meter tjockt.

Grav 64 var belägen i en stor naturlig svacka i sydsluttningen söder om grav 40. Graven syntes ej före undersökning och inte känd sedan tidigare. Den upptäcktes då brända ben framkom i ytan vid rensning.

Graven saknade överbyggnad och utgjordes endast av ett tunt, men ystort, benlager (1269) som lagts direkt på marken och invid ett par stenar. En av stenarna var låg och markfast. Den andra låg i ett underliggande kulturlager (1251), var rundad och stack upp en bit ovan markytan. Möjligen har man utnyttjat denna sten som gravmarkör. I benlagret låg föremål och brända rester efter människa och djur.

Under benlagret var ett kulturlager (1365) som fyllde den naturliga svackan. Detta lager är detsamma som kulturlager 1251 som återfinns över hela denna del av gravfältet. I lagret i svackan påträffades brända djurben, vilka skulle kunna utgöra en infiltration från benlagret. Brända ben påträffades dock också i kulturlagret och tolkningen är därför osäker.

FÖREMÅL

Föremålen i graven utgjordes av kvartsavslag, en del av ett bryne i skiffer samt två enfärgade pärlor, varav en del av en segmenterad guldfoliepärla.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 18 och 44 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat

utföras. Mängden ben motsvarade inte den mängd som förväntas komma från en kremerad vuxen människa och flera anatomiska delar från kroppen saknades såsom kotor, revben, bäckenben, händer och fötter. Med sig på bälet har den döde fått delar från minst sex olika djur fördelade på tre djurarter. Den art som dominerade var nötkreatur där delar från fyra olika individer kunde konstateras utifrån fyra stycken handrotsben från samma kroppssida. Mängden brända ben från nöt motsvarar inte fyra hela individer, men anatomiskt sett finns delar från hela kroppen, vilket betyder delar från både köttrika och köttfattiga regioner. Några brända ben från gris fanns också, vilka uteslutande kom från köttfattiga regioner, samt ben från får/get, vilka kom från köttrika regioner.

MAKROFOSSIL

Provet från benlagret innehöll inget arkeobotaniskt material.

DATERING

Graven kan dateras till tidig vikingatid, cirka 800–850 e.Kr., utifrån de två pärlorna.

Figur 124. Ett urval av föremål från grav 64. Skala 2:1.

Figur 125. Lodfoto över grav 64. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1269	Lager, benlager	2,00	1,50	0,01–0,12	Silt

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1269:6507/1	Avslag	Kvarts	12,80	2(2)	
1269:6507/2	Bryne	Skiffer	2,60	1(1)	
1269:6507/3	Pärå	Glas	0,50	1(2)	Mörkturkos, transparent. Rundad.
1269:6507/4	Pärå	Glas	0,30	1(1)	Del av segmenterad guldfoliepärla. Mörkt gulbrun, opak. Rundat oval med torderade ändar, en ser avbruten ut och pärlan har troligen haft fler segment.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1269	Människa	Kranium, tandrot, skulderblad, lårben, skenben	18–44 år*	?	88,5	Bränt
	Nötkreatur	Kranium, hornkvice, tandfragment, käkbensfragment, mellanhand/fotsben, tå/fingerben lårben, hand/fotrotsben			562,5	Bränt. Fyra stycken handrotsben från vänster sida.
	Gris	Underkäke, mellanhand/fotsben, överarmsben, tå/fingerben			10,8	Bränt
	Får/get	Överarmsben, lårben, skenben			15	Bränt
	Däggdjur ospec.				2 495	Bränt
Summa:					3 171,8	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka. Öppna tandrötter.

 GRAV 65

UTAN ÖVERBYGGNAD

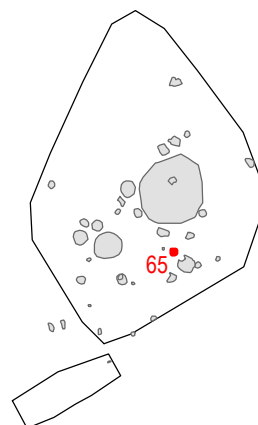
BRANDGROP, rundad, cirka 1,5 meter i diameter och intill 0,14 meter djup. Lätt skadad.

Grav 65 var belägen i sydslutningen i den södra delen av gravfältet i ett område med flera andra gravar söder om hög 40. Graven var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Anläggningen syntes efter avbaning som en mörkfärgning i ytan och antogs först vara ett stolphål, men vid rensning påträffades brända ben. Eftersom brandlagret låg mycket ytligt är det sannolikt att detta blivit något skadat i samband med avbaningen.

Graven saknade överbyggnad. Brandlagret (1261) sträckte sig utanför brandgropen (1483). I ytan syntes brandlagret som en något otydlig sotig grå mörkfärgning, men lagret blev tydligare längre ned i den grunda brandgropen. I brandlagret låg föremål och brända rester efter människa och djur. Graven var nedgrävd genom kulturlager 1251. I botten av brandgropen vidtog morän.

FÖREMÅL

De påträffade föremålen låg utspridda i lagret. De utgjordes huvudsakligen av monokroma pärlor i glas, glasfluss och brons (spiralpärla). Pärlorna hade olika former, färger (orange, röd, grön, blå) och grad av transparens. Förutom pärlor fanns tre delar av en böjd, torderad ten i järn med en ögla (fästansordning). Tenen är troligen en del av ett handtag till en liten gryta eller annan typ av behållare.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en kvinna som var mellan 18 och 44 år vid dödstillfället. Mängden ben motsvarade inte den mängd som förväntas komma från en kremerad vuxen människa. Flera anatomiska delar saknades såsom kotor, revben, skulderblad, händer och fötter. I lagret låg även delar av en underkäke från ett får (köttfattig region).

MAKROFOSSIL

Inget makrofossilt prov togs i graven.

DATERING

¹⁴C-analysen gav inget resultat då benen var i för dåligt skick. Exempel på ett liknande torderat järnhandtag till en liten gryta finns från t.ex. tidig vendeltid (jfr Nerman 1969, TAF 86). Pärlorna har drag av både 600-tal (endast enfärgade, många i glasfluss, en bronsspiralpärla) och 700-tal (många i mörkblått glas i olika former bland annat facetterade). Sammantaget tyder det på att graven anlagts i decennierna runt år 700.

Figur 126. Ett urval av föremål från grav 65. Skala 1:1.

Figur 127. Grav 65 framrensad med brandlagrets (till vänster) och brandgropens (till höger) begränsningar markerade. Foto taget från sydsydost.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1261	Lager, brandlager			1,50	0,02–0,14	Sand
1483	Nedgrävning, brandgrop	1,02	0,92		0,14	

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1261:6302/1	Torderad ten, handtag (?)	Järn	7,00	1(4)	Torderad böjd ten. Ett fragment har en oval ögla i änden till ett lås/fäste. Stor diameter (cirka 22 cm). Handtag til gryta eller annan behållare?
1261:6304/1	Pärta	Glasfluss	5,30	4(4)	Orange, opak. Tunnformiga. En större än de andra.
1261:6304/2	Pärta	Glasfluss	1,00	1(1)	Röd, opak. Tunnformig.
1261:6304/3	Pärta	Glas	0,60	1(1)	Grön, opak. Ringformig.
1261:6304/4	Pärta	Glas	1,50	1(1)	Blå, rektangulär med kvadratisk tvärsnitt. Opak.
1261:6304/5	Pärta	Glas	1,50	1(1)	Koboltbå, transparent. Facetterad.
1261:6304/6	Pärta	Glas	0,50	1(1)	Koboltblå, transparent. Rund.
1261:6304/7	Pärta	Glas	2,40	2	Blå, transparenta. Ringformiga.
1261:6304/8	Pärta	Kopparlegering	0,60	1(1)	Spiralpärta av platt ten.
1261:6304/9	Pärta	Glas	1,20	1	Grön, transparent. Ringformig.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1261	Människa	Kranium, käkbensfragment, tå/fingerben, överarmsben, lårben, smalben	18–44 år*	♀**	87,8	Bränt. Icke metriskt särdrag, suturalben. Maximal storlek 2,5 cm, medelstorlek 1,5 cm.
	Får/get	Underkåke			0,6	Bränt
	Däggdjur ospec.				324,8	Bränt
Summa:					413,2	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör 1/3 av skalltakstjockleken. Båda *tabula* är lika tjocka.

** Könsbedömning: Spetsig övre kant på ögonhåla = kvinna

GRAV 66

UTAN ÖVERBYGGNAD

BRANDLAGER (rest av), oregelbundet, cirka 1,0 meter i diameter och 0,01–0,04 meter tjockt. Skadat.

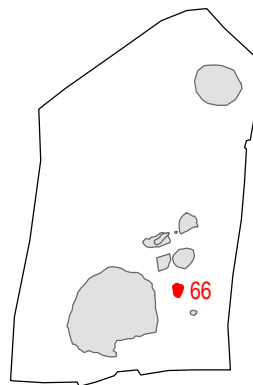
Grav 66 var belägen centralt på gravfältet, cirka 2,5 meter öster om grav 2. Graven påträffades under ett sentida lager och var därmed inte synlig före avbaning och den var inte känd sedan tidigare. Graven visade sig vara kraftigt skadad.

Gravens saknade överbyggnad och utgjordes av en tunn oregelbunden brandlagerrest (1043). Om graven ursprungligen haft en överbyggnad är inte möjligt att fastställa; en eventuell överbyggnad kan ha förstörts i samband med sentida bostadsbyggande. Brandlagret var sotfärgat, men innehöll endast lite kolstänk och var infiltrerat av det överliggande sentida lagret. I brandlagret låg brända ben, keramik och ett benföremål.

Graven tolkades som belägen på ursprunglig plats. Den var anlagd på ett smuligt, omrört lager (1067). Jordanalysen visade att det bearbetats på något vis, kanske med plog, men om det verkligen rör sig om ett odlingslager är oklart då det inte innehöll något växtmakrofossil.

FÖREMÅL

Fynden i graven utgjordes endast av några delar av ett keramikkärl och ett litet fragment av något bearbetat och linjedekorerat benföremål, oklart vad. Kärllet hade spår av brukning. En del keramik

(F10000:12) påträffades även vid avbaningen i det omrörda lagret direkt ovanpå graven, men dessa skärvar var av en annan sort. Detta kan betyda att de kommer från någon annan förstörd grav/anläggning som legat invid eller att de tillhör ett ytterligare kärl i grav 66.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var mellan 18 och 44 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat utföras. Mängden ben motsvarade inte den mängd som förväntas komma från en kremerad vuxen människa.

MAKROFOSSIL

Eftersom lagret var litet, tunt och utsatt för kontamination togs inget makrofossilprov.

DATERING

Utifrån övriga dateringar på gravfältet dateras graven generellt till yngre järnålder. Den kan inte dateras utifrån fynden och det osteologiska materialet var i för dåligt skick för en ¹⁴C-analys.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1043	Lager, brandlager	1,00	0,90	0,01–0,04	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
1043:1749/1	Obestämd	Horn	0,10	1(1)	Bearbetat horn. Dekor med tvärgående linjer.
1043:1748/1	Kärl	Keramik	5,1	9	

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1043	Människa	Kranium	18–44 år*	?	2,7	Bränt. Maximal storlek 1 cm, medelstorlek 0,5 cm.
	Däggdjur ospec.				12,4	Brända och obrända fragment.
Summa:					15,1	

* Åldersbedömning: *Diploë* utgör 1/3 av skalltakets totala tjocklek. Båda *tabula* är lika tjocka.

Figur 128. Brandlagret i grav 66 framrensat och markerat. Foto taget från väster.

  GRAV 67

STENSÄTTNING?, oregelbunden, flack, cirka 1,25 x 1,20 meter stor. Kraftigt skadad.

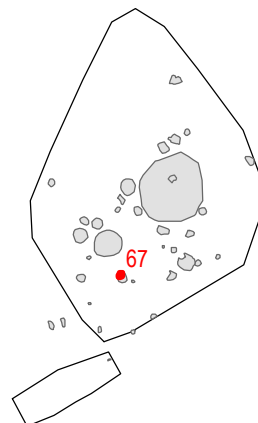
BRANDLAGER

Grav 67 var belägen i svag sydvästsluttning i den sydvästra delen av gravfältet. Direkt norr om graven fanns lämningar efter en historisk husgrund (hus 96) och söderut vidtog ett område med mest härdar. Graven var inte synlig före avbanning och direkt ovanpå graven låg en yngre gravanläggning (45).

En mindre stenpackning (1385) som påträffades under grav 45 kan vara en rest efter en överbyggnad till grav 67. Stenpackningen var oregelbunden och bestod av endast sju stenar som låg i en halvcirkelform. Bland stenarna hittades några mindre keramikskärvor som verkar vara från kärlet i ovanliggande grav 45 (se bilaga 8). Under den södra delen av, och utanför, stenpackningen framkom en tunn, mörk brandlagerrest (1398) med mycket sot och lite kol. I brandlagret låg brända ben och föremål. Graven var anlagd på ett äldre kulturlager (1251).

FÖREMÅL

I brandlagerresten låg endast mindre delar av ett par järnnitar.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att graven tillhörde en äldre vuxen individ, som var mellan 50 och 79 år gammal vid dödstillfället. Anatomiska delar från kroppens alla regioner förekom. Ingen könsbedömning var möjlig. Tillsammans med individen påträffades kranium, bål och framben av gris yngre än 12 månader.

MAKROFOSSIL

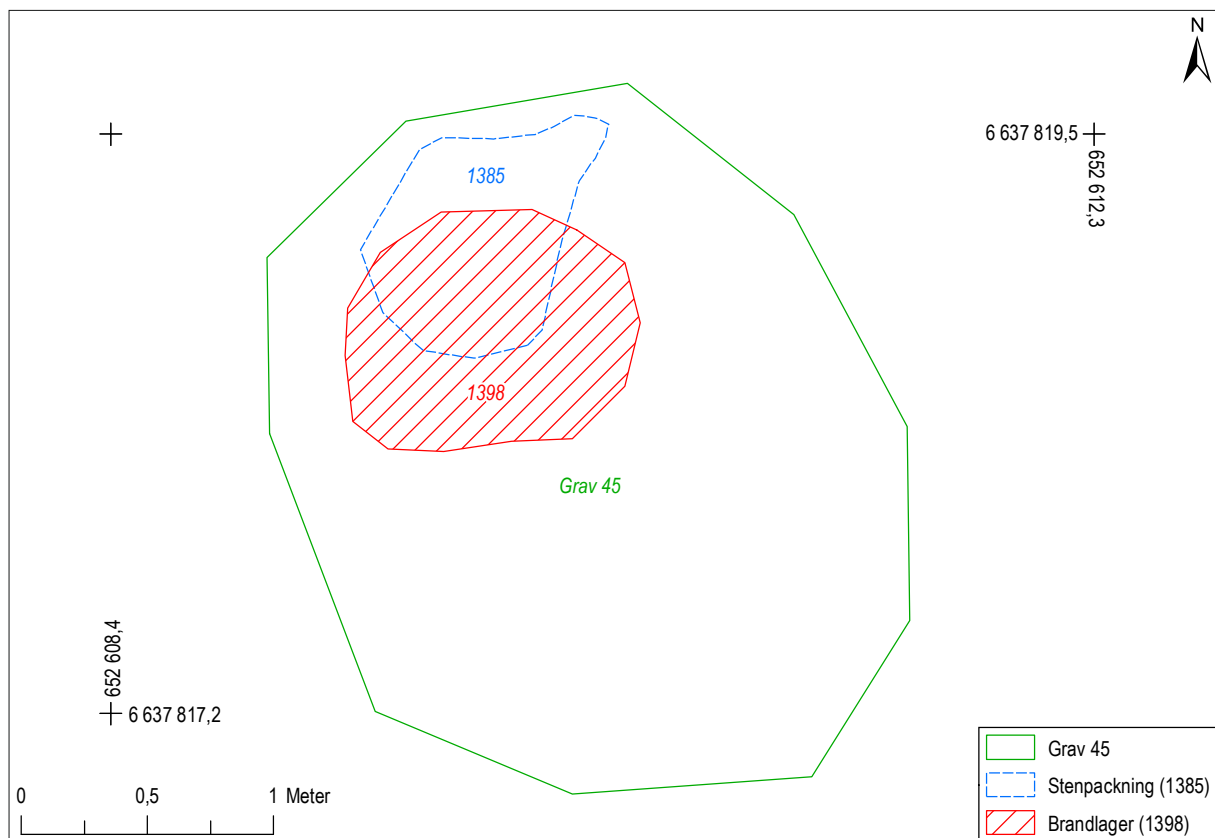
I provet hittades ett korn av knylhavre.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån fynd. ¹⁴C-analys på bränt makrofossilt material (knylhavre) från brandlagret gav en datering till 760–900 e.Kr. (2 sigma).

Figur 129. Grav 67 framrensad. Foto taget från sydöst.

Figur 130. Plan över grav 67. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1385	Stenkonstruktion, stenpackning	0,88	0,60		Sten, 0,15–0,20 m
1398	Lager, brandlager	1,28	1,20	0,05–0,16	Bränt ben

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)
1398:8412/1	Nit	Järn	5,20	2(3)

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1385/1398	Människa	Delar från skelettets alla anatomiska delar förekom.	50–79 år*	?	130,3	Bränt
	Gris	Tänder, käke, bål, framben.	<12 mån		5,5	Bränt
	Däggdjur ospec.				466,7	Bränt
Summa:					602,5	

* Åldersbedömning: *Diploë* är mycket mer än 1/3 av den totala tjockleken, inre och yttre kompakta är lika tunna. Relativt kraftigt nackutskott. Uppdelade fragment är i majoritet, suturer med slutningsgrad 3–4 = 35–79 år.

 GRAV 68

UTAN ÖVERBYGGNAD

BRANDGROP?, oregelbunden, cirka 1,85 meter i diameter och 0,1–0,2 meter djup.

Grav 68 påträffades på den norra sidan av gravhög 40, ingrävd i manteln på denna och därmed betraktad som en sekundärbegravning. Anläggningen var belägen på den högsta punkten på gravfältet och exponerade åt nordväst. Graven var inte synlig före avbaning och saknade spår av överbyggnad.

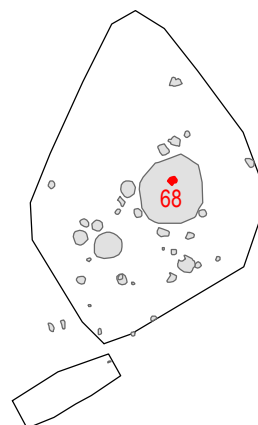
Graven utgjordes av en flack nedgrävning med fyllning (5625), som var grävd hela vägen ner till kärnröset på gravhög 40. Fyllningen bestod av lucker, mörk lera med litet inslag av träkol och sten. Spritt i fyllningen påträffades brända och obrända ben samt föremål.

FÖREMÅL

I fyllningen låg endast några spikar och obestämbare järnklumpar.

OSTEOLOGI

Den osteologiska analysen visar att graven innehöll resterna efter en kremerad människa. Ålder eller kön har inte kunnat bestämmas. I fyllningen låg även obrända ben av nöt, vilka kom från köttfattiga kroppsregioner. Ett av dessa var sågat. Ytterligare

något däggdjur hade bränts på bålet, men det gick inte att artbestämma. Större delen av människan saknades, då endast delar av ben och armar kunde konstateras. Möjligen ska benen i två fyndmätningar till grav 40 (5614:18764, 18765) egentligen höra till grav 68, då de hittats i direkt anslutning till brandgropen och kan vara infiltration från denna. Det rör sig om kranie- och lårbensfragment från människa.

MAKROFOSSIL

Det togs inget prov i fyllningen.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån fynden. ¹⁴C-analys på brända ben (ospecificerat däggdjur) från brandlagret gav en datering till 660–780 e.Kr. (2 sigma).

Figur 131. Bengropen efter framrensning. Foto taget från öster.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
5625	Nedgrävning, bengrop	2,50	1,50	0,10–0,20	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
5625:19611/1	Spik	Järn	20,80	2(2)	
5625:19611/2	Obestämd	Järn	39,30	5(5)	Röntgade korrosionsklumpar. Långsmala delar, troligen till nitar och spikar främst.

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Kön	Vikt (g)	Kommentar
5625	Människa	Armbågsben, skenben, smalben	?	1,5	Bränt
	Däggdjur ospec.			4,3	Bränt
	Nötkreatur	Mellanhandsben		79,3	Obränt. Slaktspår: Sågat.
Summa:				85,1	

GRAV 69

UTAN ÖVERBYGGNAD

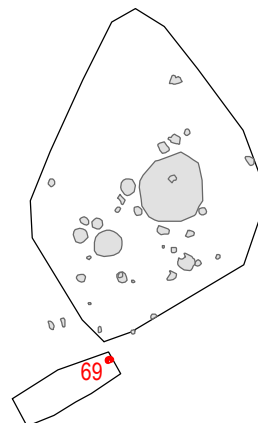
BRANDLAGER, rest av, oregelbundet, cirka 0,65 x 0,30 meter (Ö-V) och 0,02 meter tjockt. Kraftigt skadat.

Grav 69 var belägen i södra kanten av gravfältet, under den tillfartsväg som gick genom undersökningssytan. Graven upptäcktes vid schaktningsövervakning av en yta som, på grund av exploatering, tillkom under hösten 2016, det vill säga ett par månader efter att den stora arkeologiska undersökningen var avslutad.

Graven saknade överbyggnad och utgjordes av en tunn oregelbunden brandlagerrest (1441) med sot och kol. I ytan låg ett antal nedtryckta stenar som tillhörde ovanliggande vägkonstruktion. Om graven ursprungligen haft en överbyggnad eller ej var inte möjligt att fastställa. Graven var anlagd på den ursprungliga markytan.

FÖREMÅL

Inga föremål påträffades.

OSTEOLOGI

I brandlagret låg ett fåtal brända ben. Den osteologiska analysen visar att graven innehållit en människa som var över 20 år vid dödstillfället. Ingen könsbedömning har kunnat utföras. Dessutom fanns ben från något ospecificerat däggdjur.

MAKROFOSSIL

Provet var tomt.

DATERING

Graven kan inte dateras utifrån fynd. ¹⁴C-analys på brända ben (*homo sapiens*) från brandlagret gav inget resultat då benen var i för dåligt skick. Graven kan därmed inte dateras men antas vara från yngre järnålder i likhet med övriga gravar.

Figur 132. Brandlager 1441 efter framrensning. Foto taget från söder.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1441	Lager, benlager	0,65	0,30	0,02	Morän

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Ålder	Kön	Vikt (g)	Kommentar
1441	Människa	Tand, kranium	>20 år*	?	0,9	Bränt. Premolar fr. överkäke. Kariesangrepp.
	Däggdjur ospec.				4,3	Bränt
Summa:					5,2	

* Åldersbedömning: Tanderuption, tuggyta, karies.

BILAGA 3

ÖVRIGA ANLÄGGNINGAR

ANLÄGGNING 11

STENSÄTTNING?, oregelbundet rektangulär, flack, cirka 2,3 x 1,15 meter (N-S) och 0,30 meter hög. Skadad?

Anläggning 11 var en osäker grav belägen i sydvästra delen av gravfältet nära och nästan parallellt med grav 10. Den var inte synlig före avbaning.

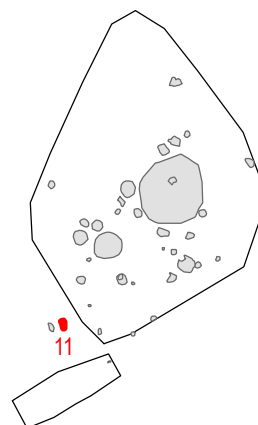
Den eventuella överbyggnaden utgjordes av en närmast rektangulär stenpackning (1295) som var ställvis gles, ställvis tät och utgjordes av en blandning av större och mindre stenar. En större sten syntes i nordväst. Packningen var troligen skadad och dess ursprungliga form och storlek kunde inte fastställas. Mellan stenarna låg mörkbrun lerjord. I denna hittades vid ytrensning och metalldetektering bränt djurben, en röd tunnformig glasflusspärkla och en liten bjällra (?). Mellan stenarna låg en ensam spiralpärla i kopparlegering. Inga fynd framkom längre ner i fyllningen.

Utformningen, stratigrafin, fynden och läget gör att den möjligen kan tolkas som en gravrest.

Stenpackningen överlagrade äldre boplatslämningar (5776, 5775).

FÖREMÅL

Några föremål framkom vid ytlig rensning och metall-detektering (se ovan). Möjligen hör rensfyndet av en del av en sammansatt enkelkam strax utanför anläggningen också till denna. Bjällran är svagt konisk

och öppen i båda ändar. I den mindre änden sitter en ögla av en bandformig ten. Den andra, bredare, änden är trasig och har spår av en plan botten.

OSTEOLOGI

I anläggningen fanns endast ett välbränt och obestäm-bart ben av däggdjur.

MAKROFOSSIL

Prov för makrofossil insamlades inte.

DATERING

En möjlig datering har gjorts genom föremåls-analys och stratigrafi. Bjällran har ingen direkt parallell och är svårdaterad. Spiralpärlan är vanligast i 600-tal. Den röda glasflusspärklan har en bred datering till yngre järnålder. Kamfragmentet som hittades vid rensning bredvid anläggningen kan inte dateras närmare. Eftersom föremålen framkom ytligt är deras koppling till anläggningen osäker. Den eventuella graven dateras till yngre järnålder.

Figur 1. Lodfoto med stenpackning i anläggning (grav?) 11. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1295	Stenkonstruktion, stenpackning	2,37	1,15	0,30	Sten, lerjord

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
11:11941/1	Bjällra?	Kopparlegering	1,90	1	Svagt konisk, öppen i båda ändar. I den mindre änden: en ögla av bandformig ten. Den andra: trasig och ev spår av plan botten.
1295:6579/1	Pärta	Kopparlegering	0,80	1(1)	Spiralpärta, del av.
10000:5695/1	Pärta	Glasfluss	1,20	1(1)	Rensfynd bredvid anläggning 11, tillhör ev denna. Röd, opak. Tunnsformig.
10000:22119/1	Sammansatt enkelkam	Ben/horn	0,90	1(1)	Rensfynd bredvid anläggning 11, tillhör ev denna.

ANLÄGGNING 16

STENSÄTTNING?, oval, flack, cirka 3,2 x 2,30 meter (VNV–OSO) och 0,65 meter hög. Skadad?

JORDBEGRAVNING?

Anläggning 16 var en osäker grav belägen norr om gravhög 40. Den var inte synlig före avbaning.

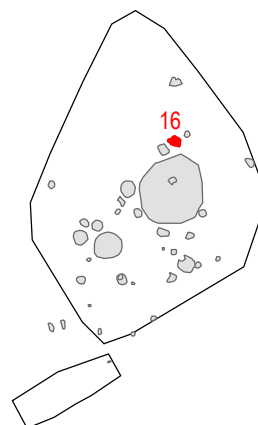
Den eventuella överbyggnaden utgjordes av en närmast oval stenpackning (1238, 5574, 5579, 5599) samt ett täckande lerlager (5587). Leran och stenarna fortsatte ner i en oval nedgrävning (1256) som i botten hade ett fett, grått lerlager (1229). Inga spår av begravning observerades, men vatten steg upp i botten och kan ha förstört en sådan.

Utformningen, stratigrafin och läget gör att den kan tolkas som en möjlig jordbegravning.

Anläggningen överlagrade ett äldre boplatlager (1251).

FÖREMÅL

Inga föremål påträffades.

OSTEOLOGI

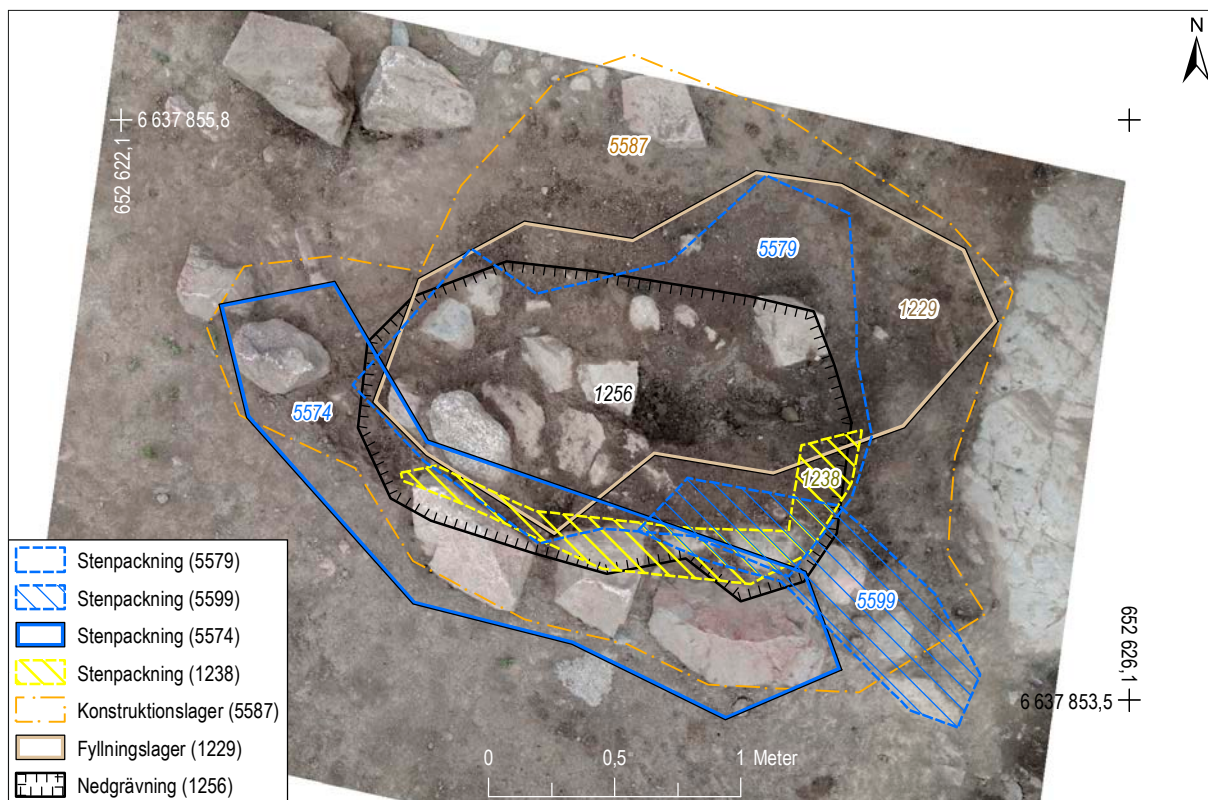
Inget osteologiskt material påträffades.

MAKROFOSSIL

Makrofossilprov togs inte.

DATERING

Datering genom föremålsanalys har inte varit möjlig och något bra material till ¹⁴C-datering framkom inte. Korologiskt var anläggningen mycket lik grav 49 som eventuellt kan dateras till 800-tal. Möjligen hör grav (?) 16 hemma i detta århundrade också, men dateringen får ändå bli generellt till yngre järnålder.

Figur 2. Lodfoto med nedgrävning i anläggning (grav?) 16. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1229	Lager, utfyllnadslager (nedre)	2,15	1,00		Lera
1238	Stenkonstruktion, stenpackning	2,00	0,25	0,20	Sten
1256	Nedgrävning	2,00	1,00		
5574	Stenkonstruktion, stenpackning	1,80	0,50		Sten
5579	Stenkonstruktion, stenpackning	2,15	1,30	0,65	Sten
5587	Lager, utfyllnadslager (övre)	3,20	2,20	0,70	Lerklining
5599	Stenkonstruktion, stenpackning	1,20	0,20		Sten

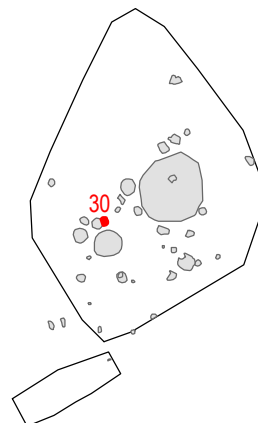
ANLÄGGNING 30

STENPACKNING, oval, flack, cirka 2,2 x 1,2 meter stor (NNV–SSO) och 0,15 meter hög. Oskadad.

Anläggning 30 påträffades i västsluttningen i den västra delen av gravfältet. Den var belägen direkt söder om en berghäll och intill grav 29. Anläggningen var inte synlig före avbaning, men var känd sedan tidigare då den torvades av i samband med förundersökningen (A1619; Eklund & Thölin 2015, s. 25). Den tolkades då som en grav.

Överst låg en enskiktad stenpackning (5608), lagd med naturligt rundade stenar. Stenpackningen var homogen och tydligt avgränsad. Mellan stenarna fanns endast rester av torvlagret. Under stenpackningen framkom ett mycket tunt, men kolrikt och tydligt eldpåverkat lager (5615). Det eldpåverkade lagret innehöll som enda fynd stora skärvor och mindre fragment från ett keramikkrärl, som framkom koncentrerade till en mindre yta inom lagret.

Det fyndförande lagret låg på det underliggande kulturlagret 1251, som hör till den äldre boplatsfasen. I väster låg anläggning 30 kant i kant med grav 29 men det var inte möjligt att utläsa något stratigrafiskt förhållande mellan dem.

FÖREMÅL

Keramikanalysen visar att kärbitarna kom från en fullrepresenterad bägare med obehandlad yta, och som bar spår av brukning (sot). Lipidanalys på en skärva gav inget resultat, vilket betyder att kärlet använts till något som inte avsatt lipider.

OSTEOLOGI

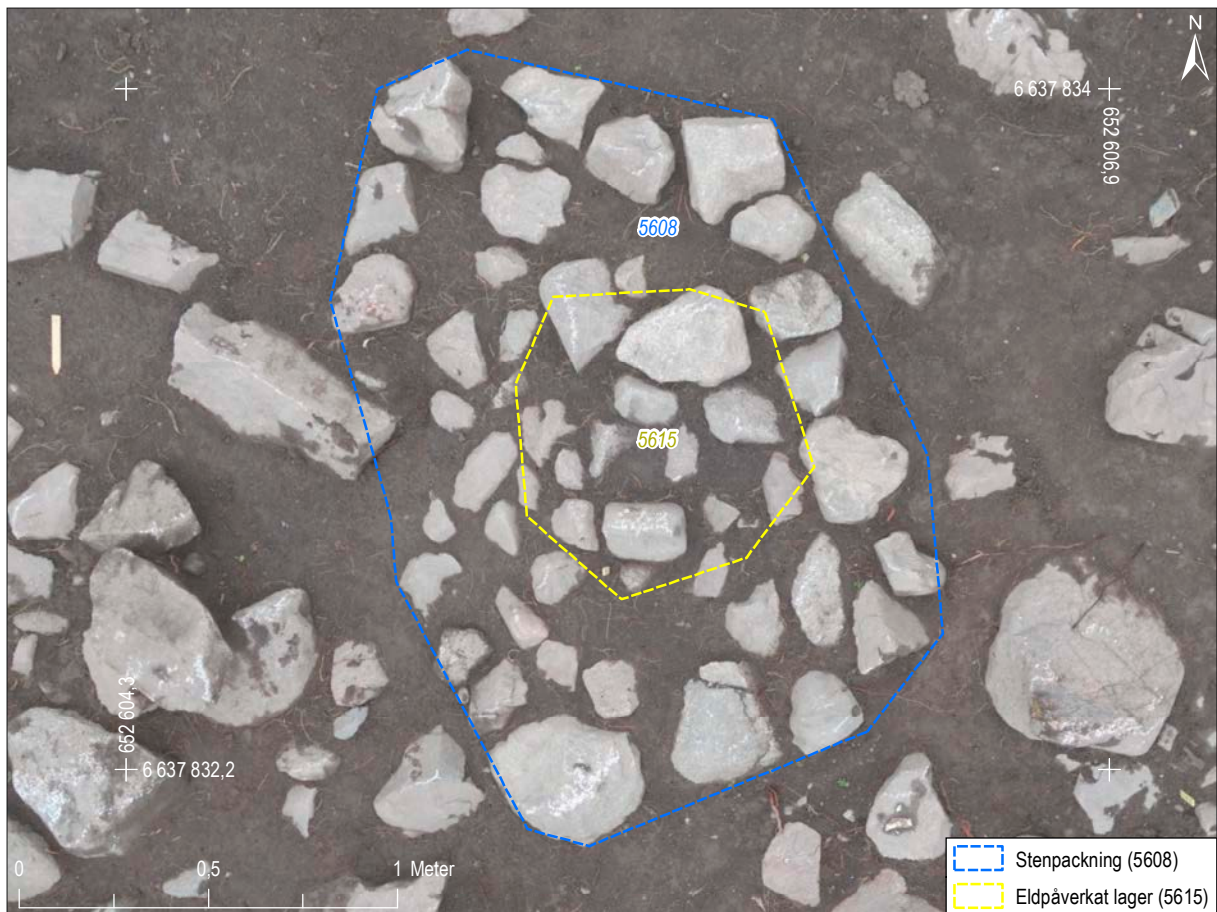
Inga ben påträffades.

MAKROFOSSIL

Något makrofossilprov togs ej.

DATERING

Anläggningen kan inte dateras utifrån fynd. ¹⁴C-datering har inte gjorts. Den dateras genom stratigrafisk och korologisk analys till mellersta/yngre järnålder.

Figur 3. Lodfoto med stenpackning i anläggning 30. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
5608	Stenkonstruktion, stenpackning	2,20	1,20	0,15	Sten, 0,35x0,25–0,1x0,1 m
5615	Lager, eldpåverkat	0,50	0,50	0,05	Lera

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)
5615:18786/1	Kärl	Keramik	230,8	42

ANLÄGGNING 35

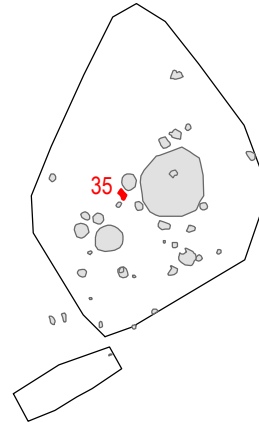
STENSÄTTNING? rektangulär, flack, cirka 2,0 x 1,15 meter stor (NV-SO) och 0,30 meter hög. Skadad?

JORDBEGRAVNING?

Anläggning 35 var en osäker grav belägen direkt väster om grav 40 och i grupp med andra mindre gravar på denna yta. Den var inte synlig före avbaning.

Den eventuella överbyggnaden utgjordes av en närmast rektangulär stenpackning som var gles och utgjordes av 12 större stenar med mindre stenar mellan (5607). Packningen var möjligen skadad och dess ursprungliga form och storlek kunde inte fastställas. Stenmaterialet var blandat och låg i en avlång, flack nedgrävning (1253). Nedgrävningen var fylld med sten och jord hela vägen ner till botten. I den översta fyllningen låg ett fåtal skörbrända stenar och enstaka spår av bränd lera. Det förekom inga övriga fynd och inga färgskiftningar eller någon fetare jord. Utformningen, stratigrafin och läget gör att den möjligen kan tolkas som en gravrest från en avlång jordbegravning, men det är osäkert.

Stenpackningen överlagrade ett äldre boplatslager (1251).

FÖREMÅL

Förutom lite bränd lera påträffades ingenting i anläggningen. Den brända leran tillvaratogs inte.

OSTEOLOGI

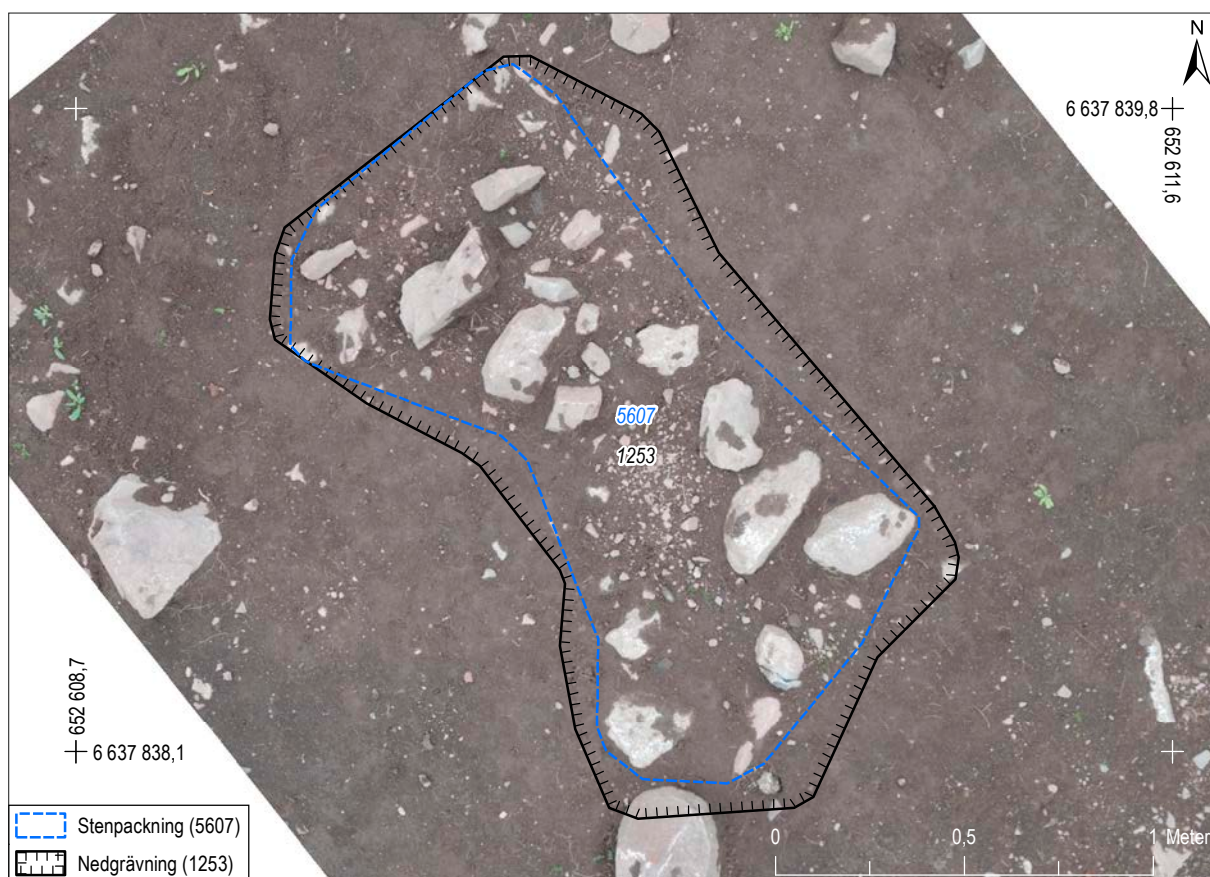
Inget osteologiskt material påträffades.

MAKROFOSSIL

Eftersom någon gravgömma inte påträffades togs inget makrofossilprov.

DATERING

Datering genom föremålsanalys eller ^{14}C var inte möjlig. Den eventuella graven dateras genom stratigrafisk och korologisk analys till yngre järnålder.

Figur 4. Lodfoto med stenpackning i anläggning (grav?) 35. Skala 1:20.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
1253	Nedgrävning	1,79	1,19	0,20–0,30	
5607	Stenkonstruktion, stenpackning	1,79	1,19	0,30	Sten, 0,20–0,30 m

ANLÄGGNING 53

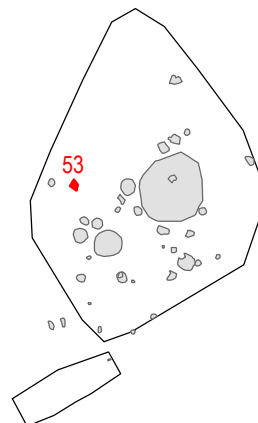
STENPACKNING, oval, flack, cirka 2,5 x 1,9 meter stor (NNV–SSO) och 0,10 meter hög. Skadad?

Anläggning 53 påträffades i den västra delen av gravfältet. Den var belägen direkt väster om och nedanför berghällskanten och rakt framför öppningen i stolpraden. Anläggningen var inte synlig före avbaning och var inte känd sedan tidigare. Initialt tolkades den som grav.

Överst låg en enskiktad, glest lagd stenpackning av skärviga stenar (5639). Stenpackningen var homogen och tydligt avgränsad. Packningen låg upp emot hällkanten i öster. I nederkant mot nordväst låg några större stenar på rad (NNO–SSV), vilka kan tolkas som kantstenar.

Skärvstenarna låg i och på ett eldpåverkat lager (5640). Lagret var flammigt och innehöll kol och sot, samt ett flertal fragment av obrända hästtänder.

Anläggningen låg direkt på gammal opåverkad markyta och hade ingen relation till några andra anläggningar.

FÖREMÅL

Inga föremål påträffades.

OSTEOLOGI

I anläggningen påträffades 25 fragment av obrända hästtänder.

MAKROFOSSIL

Något makrofossilprov togs inte då det saknades lämplig kontext.

DATERING

Anläggningen kan inte dateras utifrån fynd. ¹⁴C-datering har inte gjorts. Anläggningen dateras genom korologisk analys till mellersta järnålder.

Figur 5. Lodfoto med stenpackning i anläggning 53. Skala 1:30.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Tjocklek/höjd/djup, max (m)	Huvudinnehåll
5639	Lager, stenpackning (skärvsten)	1,90	1,65	0,10	Skärvsten, 0,3x0,5–0,05x0,05 m
5640	Lager eldpåverkat	1,90	1,65	0,05	Sand

Osteologi

Kxt-nr	Art	Delar	Antal	Vikt (g)
5640	Häst	Tandfragment	25	37,5
Summa:				37,5

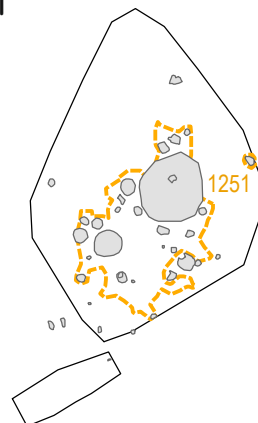
KULTURLAGER 1251

KULTURLAGER, oregelbundet, cirka 52 x 36 meter stort och intill 0,2 meter tjockt.

Över större delen av ytan inom gravfältet Danmark 39:1 fanns ett kulturpåverkat lager som bland annat innehöll lerklining, bränd lera, kol och obrända och brända ben. Lagret utgjorde ett boplatlager som kontinuerligt har ackumulerats i samband med de äldre boplotsaktiviteter som förekommit inom ytan (se kapitel 7). ¹⁴C-dateringar på härdar som påträffades under lagret hörde till den äldre romerska järnåldern, 60–250 e.Kr. Stolphål till ett möjligt hus i sydöst på gravfältet (hus 92) har daterats till yngre romersk järnålder, men stolphålen hade tyvärr en oklar stratigrafisk relation till kulturlagret. De äldsta daterade lämningarna ovanpå lagret tillhörde emellertid gravar från sen folkvandringstid. Även andra typer av anläggningar, som exempelvis härdar, kokgropar och stolphål överlagrade boplatslagret. Gravarna på gravfältet överlagrade boplatslagret och material från lagret har använts för att konstruera överbyggnaderna i flera av gravarna. Sammantaget ger det en bild av att lagret tillkommit under perioden romersk järnålder till folkvandringstid. Lagret kan användas som en kronologisk avskiljare mellan en äldre boplotsfas och en yngre gravfältsfas och används i tolkningen av vilka anläggningar som kan knytas till vilken fas.

Kulturlagret dokumenterades i samband med undersökning av de olika anläggningarna inom fornlämningen. På så vis var det möjligt att få en god bild av lagrets utbredning och karaktär i alla olika delar av ytan. Därefter schaktades lagret bort i samband med slutavbaningen. De boplatlämningar som framkom i samband med slutavbaningen och således inte var synliga före denna har alla tolkats som tillhörande den äldre boplotsfasen. En svårighet finns alltid i att det kan vara svårt att urskilja stolphål i ett kulturlager om fyllningen är snarlik lagret, och stolphålet därmed syns först när lagret tagits bort, även om det egentligen låg i lagret. Några kronologiska skikt inom kulturlagret kunde emellertid inte heller observeras vad gäller härdar.

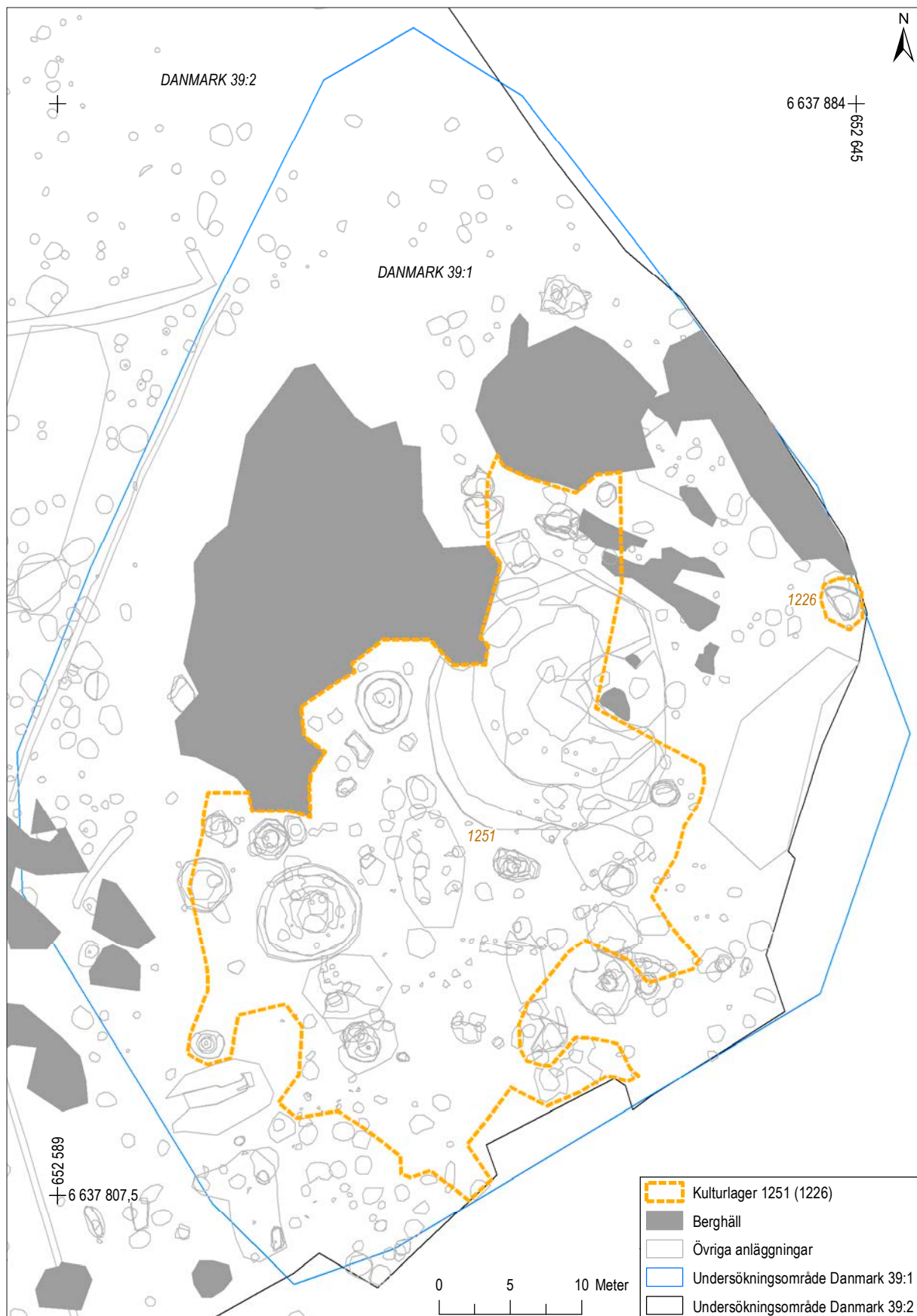
Lagret återfanns över hela impedimentets västsluttning och upp på krönet under grav 40, det vill säga över hela de centrala delarna av gravfältet.

Lagret täckte emellertid inte hela ytan och därmed fanns det såväl gravar som andra typer av anläggningar som inte hade någon fysisk relation till lagret och som inte kan fasbestämmas stratigrafiskt. Lagret utgjordes huvudsakligen av brun eller gråbrun lerig silt och var upp till 0,2 meter tjockt. Lagret innehöll bränd lera, lerklining, brända och obrända ben, skärvsten och kolfnyk. Sammansättningen varierade något över ytan. Till exempel var förekomsten av bränd lera och lerklining påtagligare i nedre delen av sluttningen mot boplatlämningen på lerslätten och i anslutning till ett område med skärvstenslager var skärvstensförekomsten i lagret rikligare än i andra delar.

I östra delen av gravfältet, öster om grav 40, var markytan störd av senare aktiviteter, bland annat stod en lada här på 1800-talet (se kapitel 8), men det var tydligt att lagret ursprungligen sträckt sig även över denna yta. Rester av kulturlagret fanns bevarat i östra kanten av schaktet, under grav 14 (inmätt som lager 1226), och kulturlagerrester fanns även uppblandat med moränen tillsammans med tegel i den störda markytan.

I den sydvästra delen av gravfältet, i nedre delen av sluttningen och närmare vägen var endast fläckvisa tunnare rester av kulturlagret bevarade. Lagret kunde observeras på flera ställen, bland annat i naturliga svackor, men endast större sammanhängande delar av lagret mättes in (som 5653). I denna del av fornlämningen fanns ett härdområde och på ytorna mellan anläggningarna innehöll lagret större mängder kol än i andra delar. I kontextlistan (bilaga 4) återfinns, utöver 1251, ingående delar av lagret under kontextnumren 1226, 1351, 1365, 1392, 5593, 5613, 5632, 5653, 5660 och 5688.

Figur 6. Kulturlager 1251 markerat utifrån säkra iakttagelser. Det har sannolikt varit något större men senare aktiviteter bland annat i östra kanten har stort lagret. Skala 1:400.

HÄGNAD 70

KONSTRUKTION

Hägnaden var 4,5 meter lång och avståndet mellan stolphålen var cirka 0,7–1,5 meter. Inget av stolphålen i hägnaden har undersökts. Hägnaden sträckte sig i sydost – nordvästlig riktning ut från lämningarna efter hus 72 men saknade en stratigrafisk relation till detta.

FUNKTION

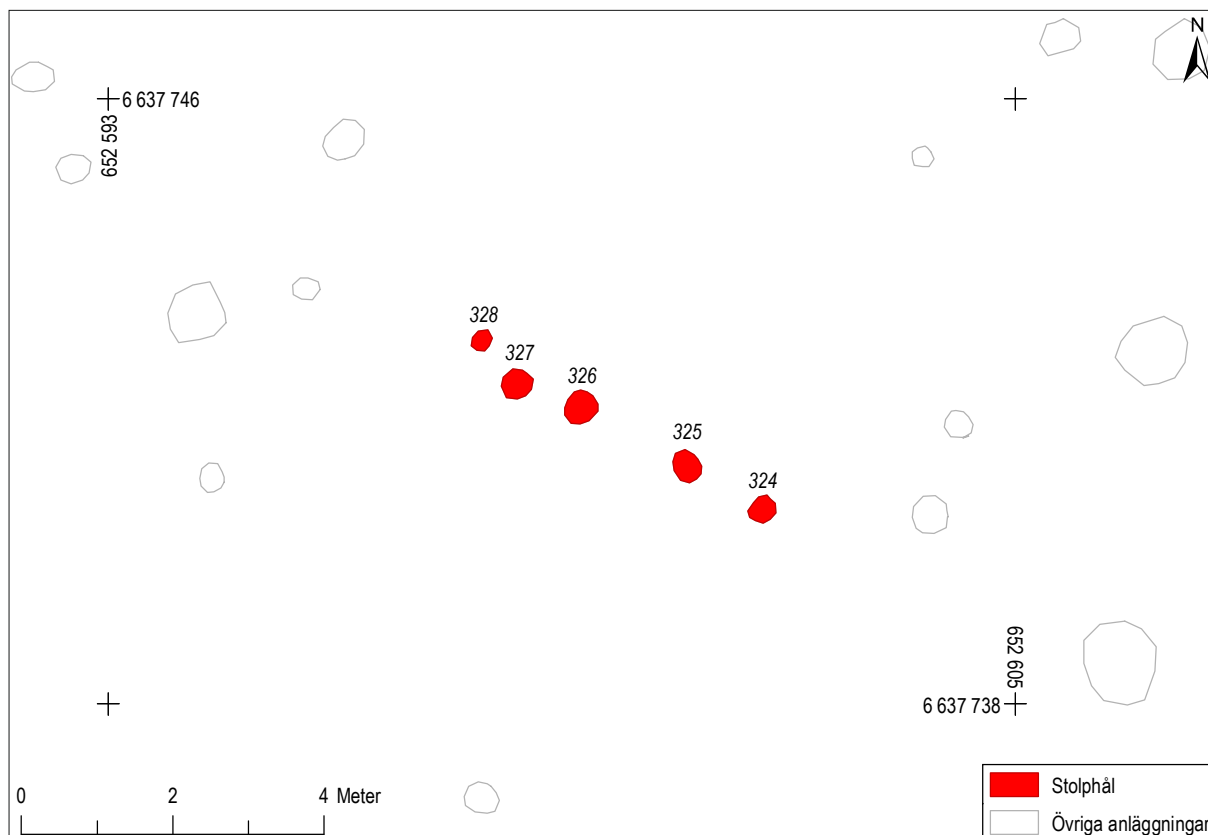
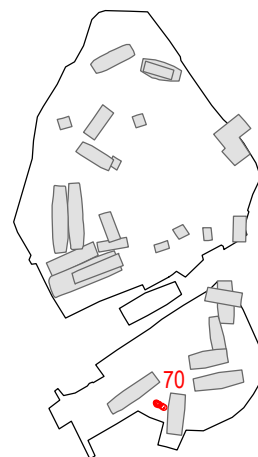
Hägnadens funktionär oklar.

DATERING

Hägnaden har inte daterats.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Djup, max (m)	Undersökningsgrad
324	Stolphål	0,35	0,30	0,35	50 %
325	Stolphål	0,45	0,35	0,40	50 %
326	Stolphål	0,45	0,40	0,40	50 %
327	Stolphål	0,40	0,40	0,40	50 %
328	Stolphål	0,30	0,25	0,30	50 %

Figur 7. Stolphålen i hägnad 70. Skala 1:100.

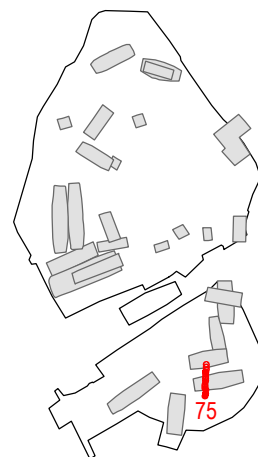
HÄGNAD 75

KONSTRUKTION

Tydlig stolphålsrad som sträckte sig i nord – sydlig riktning genom lämningarna efter hus 71 och 73 i den södra delen av boplatsen. Hägnaden var cirka 10 meter lång och stolphålen var i huvudsak belägna med cirka 0,7–1 meters mellanrum.

FUNKTION

Hägnadens funktion kan ha varit att avgränsa ett möjligt härdområde öster om konstruktionen.

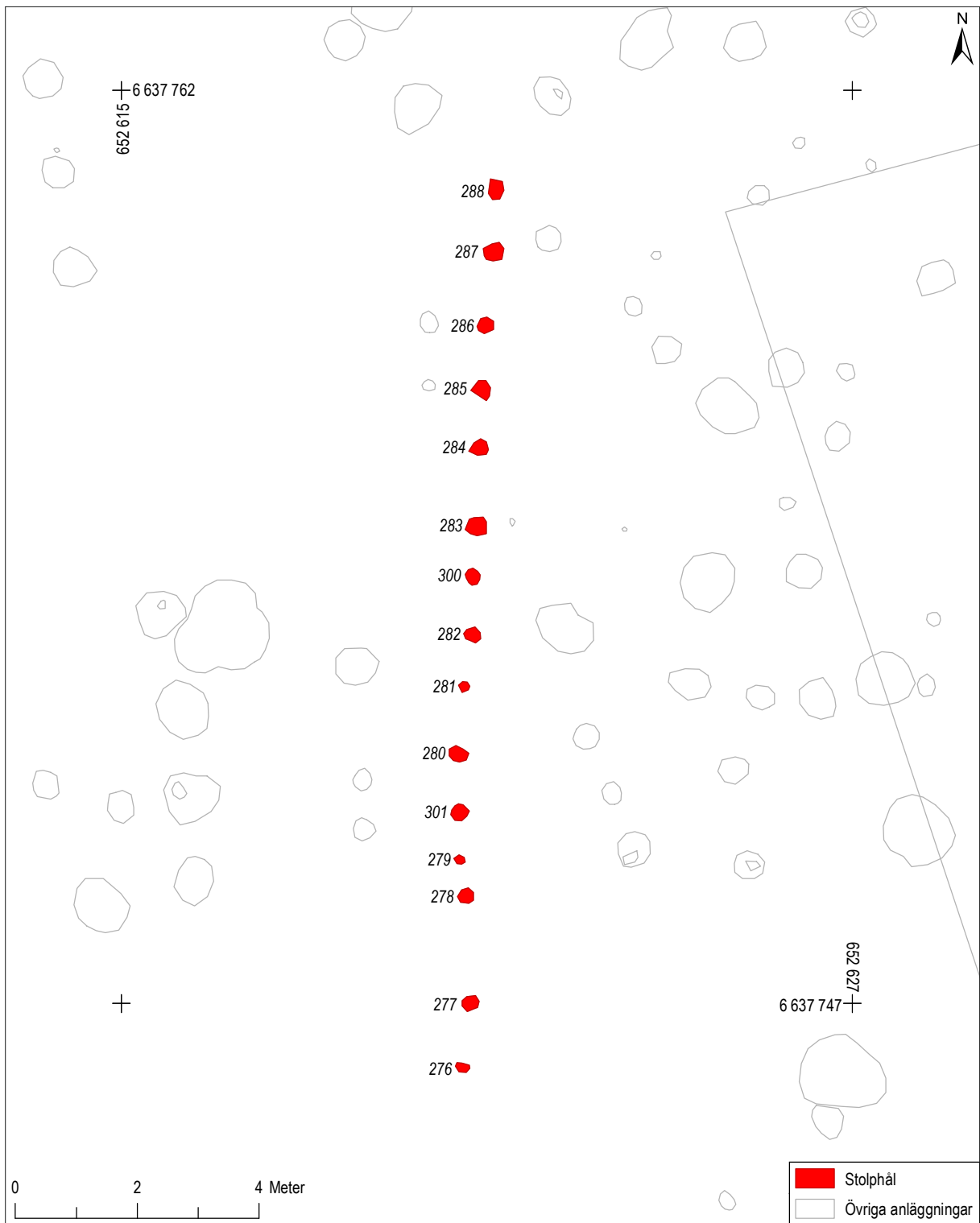

DATERING

Hägnaden överlappar med hus 71 och 73, som är daterade till vendeltid respektive sen folkvandringstid/tidig vendeltid, och är således inte samtida med dessa. En härd i härdområdet öster om hägnaden har daterats till yngre romersk järnålder.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekt-typ	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Tjocklek/djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
276	Stolphål			0,19	0,03	50 %	Lera
277	Stolphål	0,30	0,22			Ej undersökt	
278	Stolphål			0,25		Ej undersökt	
279	Stolphål	0,22	0,20		0,05	50 %	Lera
280	Stolphål			0,30	0,12	50 %	Lera
281	Stolphål			0,15		Ej undersökt	
282	Stolphål	0,30	0,25			Ej undersökt	
283	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
284	Stolphål			0,25		Ej undersökt	
285	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
286	Stolphål	0,27	0,25			Ej undersökt	
287	Stolphål			0,30		Ej undersökt	
288	Stolphål	0,30	0,25			Ej undersökt	
300	Stolphål	0,30	0,25			Ej undersökt	
301	Stolphål			0,25		Ej undersökt	

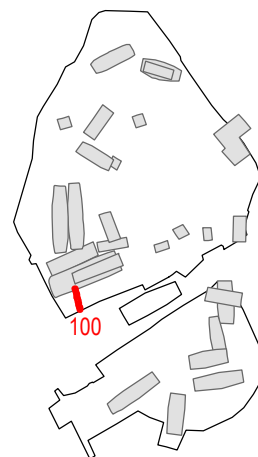

Figur 8. Stolphålen i hägnad 75. Skala 1:100.

HÄGNAD 100

KONSTRUKTION

Tydlig stolphålsrad som sträckte sig i nord – sydlig riktning ut från lämningarna efter hus 74 och 84. Hägnaden var cirka 10 meter lång, men kan ha fortsatt utanför undersökningsområdet i söder. Stolphålen var belägna med cirka 0,7–1 meters mellanrum.

FUNKTION

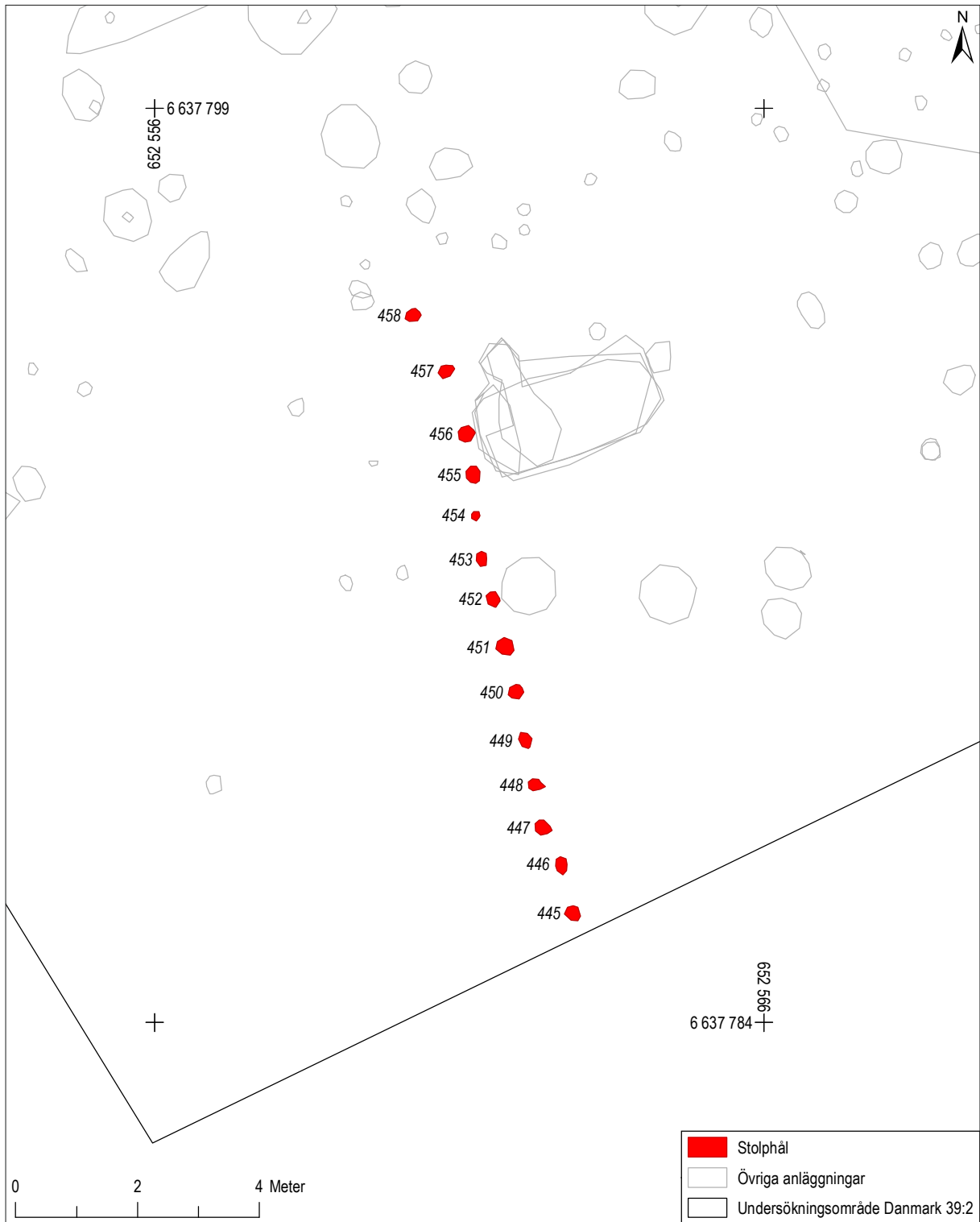
Hägnadens funktion kan ha varit att hägna in en gårdsplan söder om hus 74 eller 84 och/eller fungerat som avgränsning för härdområdet direkt öster om konstruktionen, som tycks vara yngre än husen.

DATERING

Hägnaden överlagrar inga andra anläggningar och kan stratigrafiskt vara samtida med såväl hus 84 som 74, daterade till tidig respektive sen vendeltid. Härdar i området öster om hägnaden har däremot daterats till folkvandringstid.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
445	Stolphål			0,25		Ej grävd	
446	Stolphål			0,30	0,05	50%	Lera
447	Stolphål	0,30	0,25			Ej grävd	
448	Stolphål			0,25	0,02	50%	Lera
449	Stolphål	0,25	0,20			Ej grävd	
450	Stolphål	0,25	0,22			Ej grävd	
451	Stolphål			0,30	0,04	50%	Lera
452	Stolphål			0,30	0,07	50%	Lera
453	Stolphål	0,25	0,20			Ej grävd	
454	Stolphål			0,15		Ej grävd	
455	Stolphål			0,25	0,05	50%	Lera
456	Stolphål			0,20	0,03	50%	Lera
457	Stolphål	0,25	0,20			Ej grävd	
458	Stolphål	0,25	0,20			Ej grävd	

Figur 9. Stolphålen i hägnad 100. Skala 1:100.

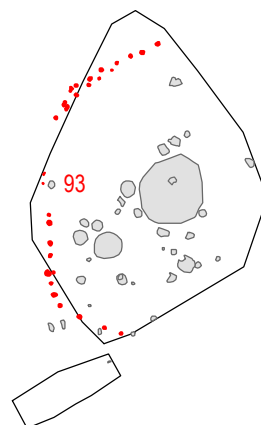
STOLPRAD 93

KONSTRUKTION

Rad med större stolphål som sträckte sig längs med foten av impedimentet med gravfält 39:1. Stolpraden kunde vid undersökningen följas till en längd av drygt 100 meter, men i den centrala delen saknades stolphål. Denna lucka i stolpraden (mellan stolphålen 693 och 971) sammanfaller med en brant berghäll i öster som kan ha fungerat som en naturlig avgränsning.

Avståndet mellan stolphålen var 2–5 meter, som vanligast 3–4 meter. I storlek varierade de mellan cirka 0,5–1,0 meter, med ett par undantag (som kanske inte hör till stolpraden). Huvuddelen av stolphålen som undersöktes var stenskodda, ofta med kraftig stenskoning. I flera stolphål var det tydligt att stolpen brunnit, men i två var obrända trärester bevarade. Möjligen har inte dessa hört till konstruktionen. På vissa ställen fanns stolphål helt invid varandra, vilket kan vara omstolpningar eller att stolpraden på några ställen haft dubbla stolpar.

Stolparnas ursprungliga höjd kan ha varit upp till cirka 2 meter ovan mark. Eftersom marken har plöjts ända in i modern tid har de övre delarna av konstruktionerna förstörts. Hur många sönderplöjda centimeter det rör sig om är svårt att veta, men utgår man från de volymbereäkningar som görs i samband med bortforsling av jord vid arkeologiska undersökningar växer jordmassan cirka 1,5 gånger vid upptagning. Applicerar man samma beräkning på de 30 centimeter plöja som fanns ovanför stolphålen bör den ursprungliga jordtjockleken ha varit 20 centimeter. De djupaste stolphålen till stolpraden var cirka 30 centimeter, vilket innebär ett ursprungligt djup på omkring 50 centimeter. Utifrån detta beräknade stolpdjup och de resonemang som förts i samband med uträkningar av höjden på stolpraderna vid Gamla Uppsala (Wikborg & Göthberg 2018, s. 316f) kan stolparna vid Kumla ha varit upp emot två meter ovan mark.

Tre fynd påträffades vid undersökning av stolpraden (se kapitel 6). I ett av stolphålen precis norr om luckan (se ovan) framkom en liten fibula med djurhuvud, daterad till första delen av folkvandringstid (400–475 e.Kr.). Fibulan stack delvis ut från en hård lerklump. I ett stolphål söder om luckan framkom delar av en vävtyngd. Vävtyngden hade efter det att den krossats bränts i höga temperaturer (se bilaga 8). Ytterligare en bit söderut framkom en löpare (malsten) i ett stolphål. Föremålen har utgjort avsiktliga deponeringar i stolphålen.

FUNKTION

Stolpraden kan ha avgränsat impedimentet med gravfältet Danmark 39:1 från området med hus på bopplatsen Danmark 39:2. De äldsta gravarna har daterats till folkvandringstid. Endast ett fåtal gravar var belägna utanför stolpraden: jordbegravningen 10 och den eventuella jordbegravningen 49 samt brandgrav 69. Dessa har tillkommit då stolpraden inte längre var i bruk.

DATERING

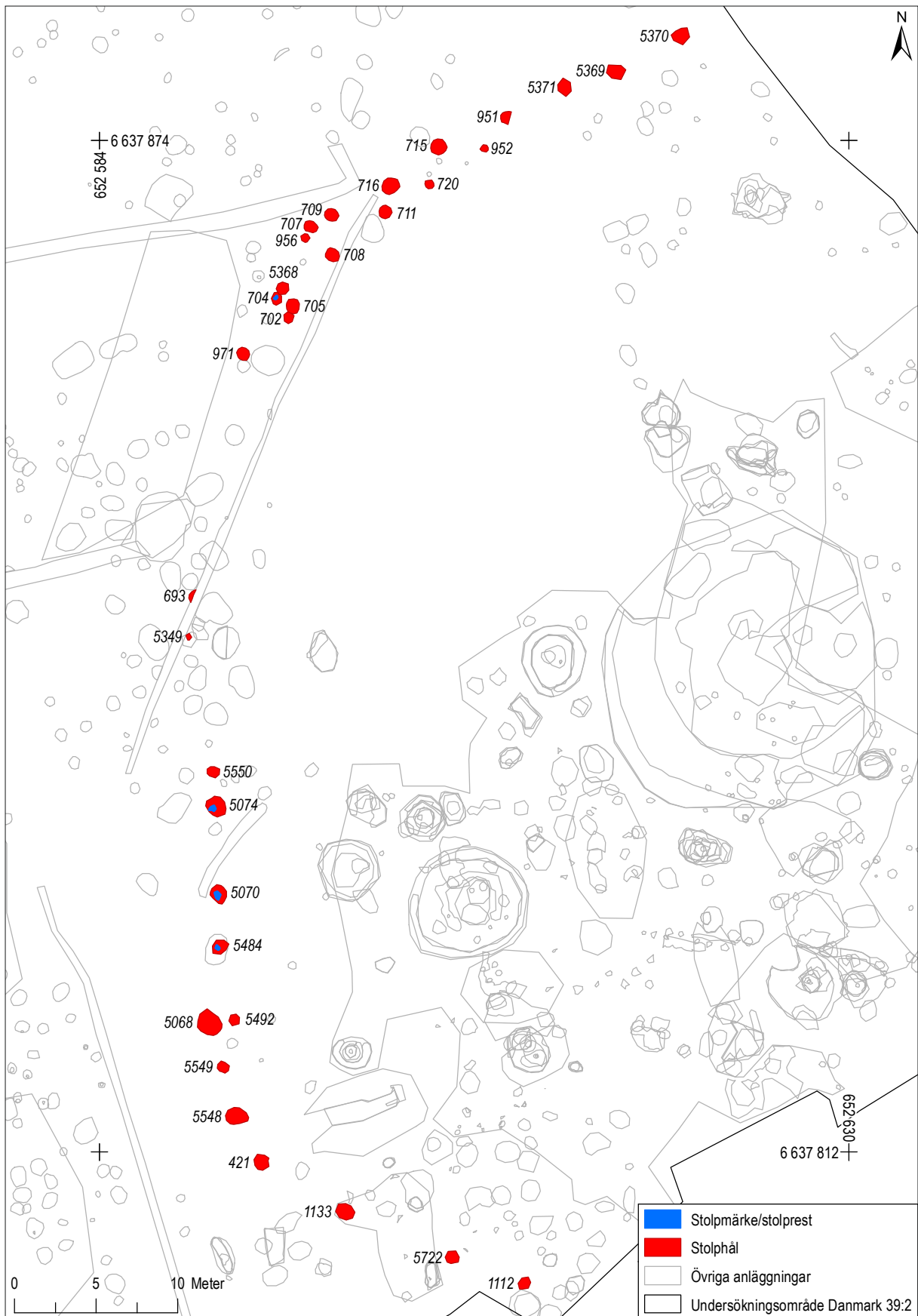
Ett av stolphålen i stolpraden var nedgrävt i grophärd 5069 som har daterats till yngre romersk järnålder och stolpraden är således yngre än denna. Det överensstämmer med det djurhuvudformiga spännet i ett av stolphålen och daterar konstruktionen till folkvandringstid.

Figur 10. Stolphålsrad 93. De röda konerna markerar stolphål som ingår i konstruktionen. Foto taget från öster/nordöst.

Figur 11. Stolphålsrad 93. De röda konerna markerar stolphål som ingår i konstruktionen. Foto taget från söder.

Figur 12. Stolphålen i stolprad 93. Skala 1:350.

Anläggningar

Kxt-nr	Objekttyp	Längd (m)	Bredd (m)	Diameter (m)	Djup, max (m)	Undersökningsgrad	Huvudinnehåll
421	Stolphål			1,00		Ej undersökt	
693	Stolphål			0,75		Ej undersökt	
702	Stolphål, stenskott	0,92	0,78		0,23	50 %	Lera
704	Stolphål, stenskott	0,69	0,65		0,15	50 %	Lera
705	Stolphål, stenskott	0,95	0,88		0,24	50 %	Lera
707	Stolphål, stenskott	0,75	0,60		0,12	50 %	Lera
708	Stolphål, stenskott	0,81	0,72		0,14	50 %	Lera
709	Stolphål	0,85	0,75			Ej undersökt	
711	Stolphål			0,80		Ej undersökt	
715	Stolphål			0,95		Ej undersökt	
716	Stolphål	1,10	0,95			Ej undersökt	
720	Stolphål			0,50		Ej undersökt	
951	Stolphål			0,80		Ej undersökt	
952	Stolphål			0,45		Ej undersökt	
956	Stolphål, stenskott	0,58	0,56		0,10	50 %	Lera
971	Stolphål	0,85	0,75			Ej undersökt	
1112	Stolphål			0,80	0,20	50 %	Grus
1133	Stolphål, stenskott			0,80	0,13	50 %	Morän
5068	Stolphål	1,60	1,30			Ej undersökt	
5070	Stolphål	0,85	0,68		0,14	50 %	Silt
5074	Stolphål, stenskott	1,15	0,95		0,24	50 %	Lera
5349	Stolphål, stenskott	0,46	0,40		0,11	50 %	Lera
5368	Stolphål, stenskott	0,80	0,78		0,28	50 %	Lera
5369	Stolphål	1,05	0,90			Ej undersökt	
5370	Stolphål	1,05	0,90			Ej undersökt	
5371	Stolphål, stenskott	0,89	0,81		0,25	50 %	Silt
5484	Stolphål, stenskott	1,05	0,89		0,21	50 %	Silt
5492	Stolphål, stenskott	0,72	0,70		0,25	50 %	Morän
5548	Stolphål, stenskott			0,82	0,16	50 %	Morän
5549	Stolphål, stenskott	0,90	0,85		0,32	50 %	Silt
5550	Stolphål, stenskott	0,82	0,75		0,10	50 %	Lera
5722	Stolphål, stenskott	0,84	0,81		0,19	50 %	Silt

Föremål

Fynd-nr	Objekt	Material	Vikt (g)	Antal (antal fragm)	Kommentar
705:15640/1	Fibula	Kopparlegering	5,00	1	Liten, intakt fibula med nål och delar av nålfäste. Djurhuvudände och en fotplatta.
5074:12672/1	Vävtyngd	Lera	133,70	1(28)	Avsiktligt krossad, sekundärbränd och placerad i stolphål i hägnad. Beskriven i bilaga 8.
5484:16393/1	Löpare	Bergart, odef.	499,90	1(1)	Del av löpare.

Figur 13. Central del av stolphålsrad 93. De röda konerna markerar stolphål som ingår i konstruktionen. Avsaknaden av stolphål i denna del av konstruktionen har tolkats som en öppning eller ingång. Foto taget från norr/nordväst.

Figur 14. Exempel på två stolphål till stolphålsraden 93. Sektion genom stolphål 702 bredvid stolphål 705. I 705, som är kraftigt stenskott och syns till vänster i bild, hittades en liten fin fibula i kopparlegering (se inlaga för foto). Foto taget från väster.

Den arkeologiska utgrävningen i Fyrislund utanför Uppsala har resulterat i både praktfulla föremålsfynd och nya kunskaper om järnålderssamhället. Mest spektakulär var kanske en grav, samtida med de stora högarna i Gamla Uppsala, som var uppförd för en man och ett litet barn och innehöll dyrbara ting av guld, silver, brons, granater, glas och elfenben (?), björnfällar, hästar, hundar, svin och rovfågel. Men många fler lämningar undersöktes. De förhistoriska lämningarna omfattade spåren av människor som levtt, arbetat, bett och begravts på platsen under en period av tusen år. Här fanns lämningar efter en by som existerade från äldre romersk järnålder fram till att den sista gården avflyttade i vendeltid (ca 150–750 e.Kr.), en märklig lång rad med höga stolpar, en kulthägnad, som restes under folkvandringstid (400–550 e.Kr.), och ett stort antal gravar anlagda från folkvandringstid till äldsta medeltid (ca 500–1100 e.Kr.). Dessutom undersöktes några bebyggelselämningar från sen historisk tid.

Utgrävningen ägde rum under våren och försommaren 2016. I föreliggande rapport beskrivs hur lämningarna såg ut vid undersökningen, vilka föremål som hittades, och vilka olika arkeologiska, osteologiska och naturvetenskapliga analyser som sedan har gjorts. Vidare sätts resultaten in i ett större arkeologiskt och kulturhistoriskt sammanhang, med syfte att närmare förstå vad som utspelade sig i Fyrislundsområdet under järnåldern. Här diskuteras och föreslås en del nya tolkningar gällande samverkan, byorganisation och markrättigheter under äldre och yngre järnålder, de ideologiska och religiösa uttrycken och deras förändring över tid, manligt och kvinnligt, och hur de i landskapet spridda elitgravarna kan förstås.

